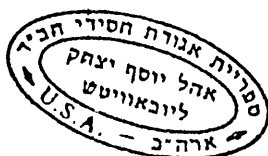

תוספת ראשונים

הוצאת ויזנטין לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

פירוש

מיוסד על כתבי יד התוספתא וספרי ראשונים ומדרשים
בכתבי יד ודפוסים ישנים

מאת

שאול ליברמן

ראש מכון הערי פישעל, בירושלים

חלק ראשון

סדר זרעים מועד

במברגר את וואהרמן

ירושלים

תרצ"ז

לזכר אדמו"ר הגאון מרן
ר' אברהם יצחק הכהן קוק
זכר צדיק וקדוש לברכה

רבינו הגדול הראב"ד בהשגותיו להרמב"ם פ"א מה' מע"ש ה"י כותב: אני תמה על זה המחבר שסבר להורות מתוך התוספתא ומן הירושלמי ולא עלתה בידו כי אין התוספתא והירושלמי אצלינו מתוקנים כל צרכם ולא מספיקין כל הצורך. ואם רבינו כותב כן, — בשעה שבזמנו היו מצויים טופסים שונים של התוספתא, והוא בעצמו היה רגיל לעיין בנוסחאות השונות, כמו שכותב בפ"ז מה' פרה אדומה ה"א: א"א זה התוספתא מצאנו אותה בשני ספרים בהפך וכו', וכן בפט"ו מה' כלים ה"ה: כך מצאתי בהוספתא בשתי נוסחאות שלא כדבריו — אנן מה נעני אבתריה?

מובן הדבר שעלינו להשתדל עכשיו לאסוף את כל כתה"י הידועים לנו ולהוציא על פיהם את התוספתא. אבל דומני שאין זה עדיין מספיק, כי לא תתכן עכשיו הוצאה חדשה של התוספתא מבלי אסיפה שלמה של פוסקאות התוספתא השקועות בספרי רבותינו הראשונים ז"ל.

ולפעמים יש יתרון לפוסקאות שבראשונים על קטעים מכ"י התוספתא ממש. כי הראשונים עיינו בקרו וחפשו בשעת הצורך בכמה כת"י ומפרשים קדמונים של התוספתא. עיין לדוגמא מ"ש בתוס' כלאים 80^{יב} ועוד בכ"מ, ויתבאר אי"ה בפרוטרוט במבוא הכללי. וכן נמצא בקטע מן הגניזה לאחד הקדמונים (לפי סעדיאנה של שטטר עמ' 141 בהערה): וכאשר באתי אל מצרים חיפשו תלמידי רוכמ' (צ"ל: חכמ') אשר במצרים התוספתא אשר היתה בידי ומצאוה כמות התוספתות אשר היתה בידם ונסתפקתי בדבר זה עד אשר חזרתי עד דמשק ומצאתי שמה כמות ששה תוספתות הובאו מבבל ועיינתי בכולם והנם מנוסחה אחת הועתקו והמה כנוסחה אשר בידי.

זאת ועוד אחרת. הפוסקאות בראשונים אינן קטעים של התוספתא גרידא אלא ברובן ככולן נמצאים פירושים, פסקי הלכה, השוואות עם התלמודים, הוכחות לגירסאות ולשיטות וכדומה, ונוסף לזה גירסאות אמתיות מאירות עינים.

ולא עוד אלא אפילו אם הראשונים אינם מפרשים כלום אלא מעתיקים את התוספתא סתם הרי יש ללמוד מהם לעתים כמה הלכתא גברותא. עיין מ"ש בתוס' ברכות 2', דמאי 47^{יג} ועוד בכ"מ. ולפעמים השינוי אצל הראשונים הוא רק כאות אחת, ואנו עומדים ע"י זה על הפירוש האמיתי לא בהלכה שמעתיק הראשון אלא על הפירוש בהלכה שלפניה. עיין מ"ש בתוס' שביעית 70^{יד} ולעיל שם.

ויש אשר גירסאות הראשונים בתוספתא פותרות לנו קושיים אחרים (שאינם נוגעים לתוספתא) בספרים הקדמונים. עיין מ"ש בתוס' בכורים 102^ה.

ועל אחת כמה וכמה מאירים הדברים בשעה שאנו משווים את כתה"י עם פוסקאות הראשונים, ודוגמאות לזה ימצא הקורא בספרי כאן על כל שעל וצעד.

ובמבוא הכללי אשתדל אי"ה לנגוע ביחס הכללי בין כתה"י השונים שבידינו ובין הפוסקאות שבראשונים. ואציין כאן לדוגמא רק להרמב"ם והראב"ד. עיין מ"ש בתוספתא שבת 125^ה על היחס בין כ"ל ובין הרמב"ם המוגה שהביא בכ"מ, ועיין תוס' מגילה 224^ה ומש"ש, ועיין מ"ש בתוספ' תרומות 36 שו' 29, דמאי 58 שו' 21 על היחס בין כתה"י ובין שיטות הרמב"ם והראב"ד עיי"ש, וכן בכ"מ.

כמו כן מובן הדבר שנחוצה לנו מסורת התוספתא מקיפה ומלאה, ציונים למקבילות בספרות התנאים והאמוראים. נחיצות הדבר ידועה לכל בר בי רב, וחוסר ידיעות אילו גורמות הגהות מיותרות למפרשי התוספתא.

עין לדוגמא תוס' פרה פ"ב 631^ו: ר' מאיר אומר פרה שגלגלי עיניה שחורין אם אין פרה אחרת כיוצא בה פסול לה. ובהגהות המיוחסות להגר"א הגיהו שם: כשירה. ובבאור שם: אם אין פרה אחרת כיוצא בה. פי' אדומה כמותה כשירה ואין הגלגל עין מעכב. ובוודאי הגהה זו ופירושה לא יצאה מרבינו ז"ל, כי הפירוש הוא בתוספתא, אם אין פרה אחרת שגלגל עיניה משחיר כמותה פסולה. וכן מפורש בספרי זוטא חקת הוצ' הורבין עמ' 301 (ילקוט שם סוף סי' תשנ"ט): פרה שגלגל עיניה משחיר היו מביאין פרות אחרות ומעמידין בתוכן אם דומה גלגל עיניה לאחת מהן הרי זו כשירה ואם לאו הרי זו פסולה. ועיין בהערות הורוביך, וכן פירש את התוספתא ע"פ הספרי זוטא באורש פ"א מה' פרה ה"ה.

ובהוצאות שלנו אין הציונים מספיקים אפילו לברייתות שבתלמוד בבלי ובפרט בהשוואות לנוסחאות הבבלי בכ"י וראשונים, ומכל שכן לשאר ספרי התנאים והאמוראים.

אבל בראש וראשונה חשובה היא ההשוואה בין הירושלמי והתוספתא. כי כבר הראשונים עמדו על ההתאמה הגדולה שבין הירושלמי והתוספתא, שכן כותב בס' יחוסי תנאים ואמוראים כ"י (לפי ר"א אפשטיין במ"ח חל"ט עמ' 507, ובהוצ' מיוחדת עמ' 22): ולא ברור לי אם דוקא הוא הירושלמי לפי שבכל מקום התוספתא והירושלמי שוין ובכאן וכו'. וכן כותבים תלמידי רבינו יונה לכתובות כ"א א' (בשטמ"ק ד"ר כ"ה רע"ד): ובקיאין היו בעלי תלמוד ירושל' בתוספו' שבידינו כי הם מצויות בירושלמי באותו הלשון בעצמו. אבל דא עקא שגם הירושלמי שלפנינו אינו מתוקן, ולעתים התוספתא אינה נמצאת בירושלמי בהוצאות שלנו, אבל אחרי שמבררים את הנוסח בירושלמי אנו מגלים בתוכו את התוספתא. כן לדוגמא בתוספתא גיטין 326^ז: האומר הילך מנה זו לפלוני בן לוי מחלקו אם רצה להחזיר לא יחזיר. וכתב בח"ד שם שלא מצא תוספתא זו בשום מקום ופירש שדין מעשר כדין צדקה ולפיכך אינו יכול להחזיר. ועיין גם במ"ש שם: אבל בירושלמי שם פ"א ה"ו, מ"ג ע"ד שנינו: א"ר אילא המתנה כחוב, תן מנה זה לפלו' וכו' אם רצה להחזיר לא יחזיר הלך ומצאו שמת יחזיר למשלח וכו'. והנה לפי גירסא זו חולק הירושלמי על התוספתא בגיטין שם (פ"א 324^י) האומרת שבמתנה יכול לחזור, וחולק גם על עצמו בריש ה"ו שם: בכל אתר תן כה ולך וכו' עיי"ש. וכן קשה גם הסיפא, אם הלך ומצאו שמת למה יחזיר למשלח, והרי תן כוכי וכבר זכה בו המקבל? ולפיכך ברור שהגירסא הנכונה בירושלמי: אם רצה להחזיר יחזיר, כגירסת התוספתא בגיטין פ"א, וכן מעתיק מן הירושלמי בסמ"ג עשין פ"ב, ה' מתנה קס"א ע"ד וברמב"ן ורשב"א שאביא להלן.

ואשר לדברי ר' אילא: המתנה כחוב, גרסו בו הרמב"ן (שם ס"ג ב') והרשב"א (שם י"ד א'): המעשר כחוב, ופירש הרמב"ן שאם אמר הולך מעשר לפלוני בן לוי זמה לו, ואח"כ מתחילה בירושלמי הפיסקא של התוספתא, ור' אילא הפסיק באמצע בהערתו לעניין מעשר (כרגיל בירושלמי). ונמצאנו למדים שדין ר' אילא מפורש בתוספתא שמעשר אינו כצדקה אלא כחוב, ונקבעה בברור הגירסא הנכונה בירושלמי. ולפעמים מתאים הירושלמי שלפנינו עם נוסח התוספתא בדפוסים וראשונים, אבל

כשאנו מעיינים היטיב בסוגיית הירושלמי עצמו אנו מגלים שהירושלמי הוא בניגוד לנוסח המקובל ומאשר נוסח כ"י.

כן בתוס' מקוואות פ"א 653²¹: ואלו הן מי תמצית כל זמן שהגשמים יורדין וההרים ביצין הרי הן כמי מעין פסקו גשמים וההרים ביצין הרי הן כמי תמצית פסקו מלהיות ביצין הרי אלו כמין גבאין. אבל בד שם: ואלו הן מי תמצית כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין פסקו גשמים וההרים בוצצין וכו'. ואין זכר מחידוש זה שכל זמן שהגשמים יורדין הרי הן כמי מעיין. וכן בפיה"ג. טהרות ריש מקוואות הוצ' רי"ן אפשטיין עמ' 117: מפורש הוא בתוספה ואילו הן מי תמציות כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין. כלומר, וכו'. ועיין ערוך ערך מז, וכן בר"ש מקוואות פ"א מ"ו (ועיי"ש מ"ד), אר"ז ח"א סי' של"ז מ"ד ע"ב, שו"ת הרא"ש כלל ל"א סי' ט' — בכולם קרוב לגי' ד.

ולא עוד אלא שמעיני מפרשי התוספתא נעלם לפי שעה שכל הברייתא הובאה בירוש' מו"ק פ"א ה"א, פ' סע"א: ר' ירמיה בעי מי תמציות שלא פסקו מה הן. נישמענה מן הדא אילו הן מי תמציות כל זמן שהגשמי יורדין וההרי בוצצין. פסקו גשמי אע"פ שההרי בוצצין הרי הן כמי תמציות. פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביים. וכ"ה הגי' בשינויים בלתי חשובים גם בשרי"ר עמ' 186.

ונמצאנו למדים לכאורה מכל זה שגי' כ"י בתוספתא אין לה כלל על מה לסמוך, שהרי גי' התוס' בד וראשונים וכן הירושלמי בדפוסים ושרי"ר מתנגדות לה. אבל כשנעיין יפה בדבר, עדיין ספק הוא אם אין גי' כ"י נכונה, כי הלשון בירושלמי לפנינו מגומגמת מאד, שהרי לפי גירסתנו בתוס' בירושלמי אפילו אם הגשמים יורדין אינן אלא מי תמציות, ואין להבין את הלשון: פסקו גשמים, אע"פ שההרים בוצצין וכו', ומאי אע"פ? הרי דווקא אם ההרים בוצצין הן כמי תמציות, ואם לאו הרי הן כמי גבאים. אבל הדברים מפורשים להלן שם בירושלמי: ר' ירמיה בעי פרהה הברית ולא פסקו למפריעו הוא נעשה כמעין או מיכן ולבא. לידא מילה הטביל בו מחטים וצינורות אין תימר למפריעו הוא נעשה מעיין טהרו וכו'. והדברים תמהים מאד, מעיין מאן דכר שמיה? והרי אפילו אם לא פסקו גשמים דינן כמי תמצית ומפורש בתוספתא למעלה שם שבמי תמצית אין טובלין כלים. וכבר תמה ע"ז ככוכב מיעקב (נדפס בהשלמה לירושלמי ווילנא תפר"ח) וכתב ע"ז: לית נגר ובר נגר דיפרקיניה.

אבל הדברים פשוטים אם נקבל שהיתה לפני הירוש' הגי' בתוספתא, כמו, שהיא בכ"ו. ולפ"ז צ"ל בירושלמי הג"ל: אילו הן מי תמציות. כל זמן שהגשמי יורדין וההרי בוצצין [הרי הן כמי מעיין] פסקו גשמי אע"פ שההרי בוצצין. הרי הן כמי תמציות וכו', כלומר אע"פ שעדיין ההרים בוצצין כבר פסקו מלהיות מי מעיין. ויצא לנו חידוש גדול לפי זה שכל זמן שהגשמים יורדין דינו כמעין (לעניין כלים), ובכל אופן מפורש כן בירושלמי בדברי ר' ירמיה, וגי' כ"י בתוספתא יש לה ויש לה על מה לסמוך.

ולעתים מאשר לנו הירושלמי את הנוסח הקשה בתוספתא ומלמד אותנו שלא להגיה את הגירסא הקשה. כן, לדוגמא, בתוספתא ב"ק פ"ז 360: חוץ מדבר שהנשמה תלויה בו משלם תשלומי כפל חוץ מדבר שאין הנשמה תלויה בו משלם ארבעה וחמשה. אבל בד וכ"י שם גורס להפך, וכ"ה בירושלמי שם פ"ז ה"ז, ו' ע"א. וכן מעיד הרשב"א

שם ע"ח ב' ד"ה רבי: "דתניא בתוס' ר' אומר חוץ מדבר שהנשמה תלויה בו משלם תשלומי ארבעה וחמשה חוץ מדבר שאין הנשמה תלויה בו משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ד' וה' ע"כ וכו' ומ"מ נראה שהגירסא משובשת ואיפכא תניא וכו' אלא שבירושלמי מצאתי כמו ששנויה בתוספתא".

הרי לנו עדות שני כת"י של התוספתא, הירושלמי ועדות הרשב"א שכן היה לפניו בין בתוספתא ובין בירושלמי, ולפיכך קשה מאד לקבל את גי' כ"ע שהיא כנראה מתוקנת ע"פ הבבלי (או ע"פ הגהת הרשב"א) ועלינו להניח שגי' ד וכו' נכונה.

ואשר לפירושה יש לומר כי שיטת הירושלמי והתוספתא היא שאם אדם מוכר לחבירו פרה חוץ מראשה וכבדה אין הוא שותף בפרה בחייה, שהרי לא יוכל להסיר את ראשה לבה או כבדה כשירצה, וכדברי התוספתא בערכין פ"ג 446: ראשה של פרה זו מוכר לך לא מכר אלא ראשה. ובבבלי שם ד' ב': דהא מיוזבן רישא דתורא בכי טבחא, והוא הדין אם שייר לעצמו את ראשה לא שיירו אלא בבי טבחא, ונמצא שאיננו שותף בגוף הבהמה בחייה, אבל אם מכר לו דבר שאין הנשמה תלויה בו, ואם יסיר את האבר בחייה לא תמות הבהמה הרי פירושו שהוא שותף בגוף הבהמה בחייה, וכן מפורש בירושלמי ב"ק פ"ה ה"ב, ד' ע"ד: רגלה מכור' לך מכר חצייה, רגלה שניה מכורה לך מכר חצי חצייה, כלומר אם מכר רגל בהמה נשאר שותף בגוף הבהמה בחייה, והוא הדין אם שייר לעצמו רגלה נשאר שותף בגוף הבהמה בחייה וממילא פטור מד' וה', וגי' התוספתא בד וכו' אית לה קיום.

ויש אשר אנו מבררים את פירוש הדברים רק ע"פ הירוש' בכ"י והתוס' בכ"י. עיין לדוגמא בירוש' פסחים פ"א ה"א כ"ז ע"ב: בתי כניסיות ובתי מדרשות מהו שיהו צריכין בדיקה. מה צריכה ליה שכן מכניסין לשם בשבתות ובראשי חדשים, וכבר העיר באהצוי' שם במקומו ורי"ן אפשטיין בתרביץ ש"ה עמ' 263 שהגי' בגוף כ"ל היא: שכן מכניסין לשם באבריות ובראשי חדשים, ומעניין לציין שמליצה זו רחפה לפני סופר הירושלמי (עיין מבוא לירושלמי כפשוטו ח"א עמ' ט"ו) בספרו מעלות המדות, מעלת התפילה (קרוב לסופה), ד' קרימונה כ"ז ע"ב: אבל סעודת מצוה מותר (בבית הכנסת) שכן נכנסין לשם בהבראת של מת. אין לדעתו שום מקור אחר לדבר זה אלא הירושלמי שלפנינו. שוב ראיתי בד"ר שם (בבית מדות): שכן נכנסין לשם בהבראת של מת ושל ראשי חדשים והוא הדין לכל סעודת מצוה (ח' מלים אלו חסרות בד' קרימונה). ואשר לעצם המלה אבריות כבר העיר לנכון ר"ג ברילל ביאהר ביכער שלו ח"ז עמ' 139 הערה 1 ורי"ן אפשטיין בתרביץ שם כי שם זה נמצא בארמית בירושלמי ברכות פ"ו ה"א, י' ע"א: מן מה דאנן חמין רבנן רברביא עלון לאבריתא וכו', עיי"ש.

אלא שעלינו לברר מה זה אבריות (=עבריות)? אפשטיין בתרביץ שם מקבל את הפירוש: בסעודת עיבור השנה ובסעודת קידוש החודש, אבל פירוש זה קשה קצת מצד הסדר למה הקדים את סעודת עיבור השנה שחל רק פעם בשלש שנים (או בשנתיים) לסעודת ר"ח שחל בכל חודש, ונ"ל קרוב לוודאי שעבריות וראשי חדשים היינו הך, שמות נרדפים, ועיקר סעודת ר"ח היתה נקראת עיבור החודש, וזה מתברר לנו מתוספתא מגילה פ"ד 226: (לפי כ"ל): מאימתי מסובין על החדש לאור עיבורו וכו' עיין מש"ש במקומו, וכן במס' סופרים פ"ט: בראש חדש ישבו החבורות של זקנים ושל בלוטין ושל תלמידים ביום הראשון מן המנחה ולמעלה

וכו', ועיין בבלי סנהדרין ע' ב', ובמשנה שם: אבל בעיבור החדש. וכן במאירי סנהדרין עמ' 261: "שכן מכניסין בהן חמץ באבריאות ובראשי חדשים. ויראה לי שהג"י הנכונה באבריאות בראשי חדשים, כלומר בעיבורין שבראשי חדשים" וכו'. ואיבריאות לפי זה פירושו סעודת עיבור החודש, וסעודת עיבור השנה אינה נזכרת כלל. אינני יכול לעבור בשתיקה על העזרה הגדולה להבנת התוספתא שאנו מוצאים בתוספתא עצמה, כי כמה ברייתות הן כפולות בתוספתא והן משובשות במקום אחד ומתוקנות במקום אחר. ובדורנו אנו זכינים לקונקורדנציה על המשנה ואות א' של התוספתא מאת הרח"י קוטובסקי (יזכה ה' את הדור לראות בגמר הקונקורדנציה לתוספתא) ועל ידיה בוודאי יתבארו לנו כמה סתומות בתוספתא.

אבל עלי להדגיש שמטרת העיקרית בספרי זה היתה רק לציין לתורת הראשונים ולא יותר, ורק בדרך ארעי ובאופן מקרי נגעתי בשאר הדברים. אמנם בראשונים עצמם נמצאים כמה דברים סתומים, והשתדלתי לפענח אותם ולפרשם עד כמה שידי מגעת.

כמו כן נסיתי לפרש את הגירסאות השונות שבכ"י, עיין לדוגמא מ"ש בברכות 12²⁶, פ"א 22 ועוד בכ"מ. ובמקום שכתה"י מתאימים נסיתי לפרש את המקומות הקשים בדרכים שונות לגמרי. עיין לדוגמא מ"ש בתוס' ברכות 13⁶, תוס' תרומות 32¹⁰. אבל אין כאן פירוש שלם על התוספתא אלא קצת חומר להכנה להוצאה מתוקנת של התוספתא.

במשך זמן עבודתי היו לפני בקביעות מפרשי התוס' הוצ' ראם, חכדי דוד, תוספתא סדר זרעים עם פירוש הגיון אריה לשוורץ, תוספתא זרעים (ומסדר מועד: שבת עירובין פסחים) עם פי' חזון יחזקאל לידידי הגר"י אברמסקי מלונדון, ואחרון, אחרון באה לידי באמצע עבודתי תוספתא עם פירוש תכלת מרדכי על כל סדר מועד להרב ר' מרדכי איש שלום מטעטה — אחד מן הפירושים הטובים ביותר שראיתי על התוספתא, ויש להצטער על שהמחבר לא פירש אלא סדר מועד בלבד. תודתי נתונה להנהלת ביה"ס הלאומי בירושלים וביחוד לידידי ד"ר יששכר יואל בעד עזרה שונה בספוק הספרים הדרושים לי לעבודתי שהקלו לי בהרבה בעבודתי.

ש. ל.

מכון הדרי פישל בעיה"ק ירושלים.

בעה"י אור ליום ט' כסלו תרצ"ז

ראשי תיבות וקיצורים

- אהצ"ו, אהצו"י - אהבת ציון וירושלים.
 אוה"ג - אור הגנוז, אוצר הגאונים.
 או"ז - אור זרוע.
 או"ש - אור שמח.
 א"ח - ארחות חיים.
 בה"ג - בהלכות גדולות, בעל הלכות גדולות.
 גי' - גירסא, גירסת.
 ד (בליסימן קיצור) - תוספתא דפוס ראשון.
 ד' (עם סימן קיצור) - דפוס, דפוסים.
 ד"ב - דפוס ברלין.
 ד"ו - דפוס ווינה, וויניציאה.
 ד"ח - דפוסים חדשים.
 ד"ל - דפוס ליפסיאה, למברג.
 ד"נ - דפוס נפולי.
 ד"ק - דפוס קושטא.
 דק"ס - דקדוקי סופרים.
 ד"ר - דפוס ראשון, דברים רבה.
 הג"א - הגיון אריה.
 הגה"מ, הג"מ - הגהות מיימוניות.
 הרי"א - הרב ר' יחזקאל אברמסקי.
 וי"ר - ויקרא רבה.
 ח"ד - חסדי דוד.
 ח"י - חזון יחזקאל.
 טה"ד - טעות הדפוס.
 ט"ס - טעות סופר.
 כ"א, כ"ב - כרך א', כרך ב' וכו'.
 כ"ז - כל זה.
 כ"י - כתב יד ווינה.
 כ"ל - כתב יד לונדון, לידן.
 כ"מ - כתב יד מינכען.
 כ"ס - כתב יד סיריליאן.
 כ"ע - כתב יד ערפורט.
 כ"פ - כסף משנה, כמה מקומות.
 כנה"ג - כנסת הגדולה.
 כס"ז - כסגנון זה.
 כפ"פ - כפתור ופרח.
 מ"א - מצפה אריה.
 מה"ג - מדרש הגדול.
 מה"פ - מראה הפנים.
 מ. ה. מ"ח - מכתב חדשי.
 מחז"ו - מחזור וויטרי.
 מ"י - מראה יחזקאל.
 מלא"ש - מלאכת שלמה.
 מנוה"מ - מנורת המאור.
 מק"ג - מקיצי נרדמים.
 מ"ש - מצפה שמואל.
 משי"ש - מה שכתבתי (שכתוב) שם, משה שטיינשניידר.
 נוצ"י - נועם ירושלמי.
 נ"י - גימקי יוסף.
 ס' - ספר, סדר.
 סה"י - ספר היובל.
 סה"מ - ספר המצות.
 ס"ז - ספרי זוטא, סגנון זה.
 עבוה"ק - עבודת הקודש.
 ע"י - עין יעקב.
 פיה"ג - פירוש הגאונים.
 פיה"מ - פירוש המשניות.
 פ"מ - פני משה.
 צ. - צוקרמנדל.
 קג"נ - קטעים מן הגניזה.
 קה"ת - קריאת התורה.
 ק"ע - קרבן עדה.
 רא"מ - ר' אליהו מורחני.
 רז"ף - ר' זכריה פרנקל.
 ריבמ"ץ - ר' יצחק בן מלכי צדק.
 ריצ"ג - ר' יצחק בי גיאת.

רמאי - ר' מאיר יונה.	שנו"ס - שנויי נוסחאות.
רמא"ש - ר' מאיר איש שלום.	שרי"ר - שרידי הירושלמי.
רשים - ר' שלמה סיריליאן.	תוה"א - תורת האדם.
שבה"ל - שבלי הלקט.	תוה"ב - תורת הבית.
שטמ"ק - שטה מקובצת.	תוי"י - תוספות ישנים.
שי"ק - שירי קרבן.	תוי"כ - תורת כהנים.
שלטה"ג - שלטי הגבורים.	ת"מ - תכלת מרדכי.
שמ"ר - שמות רבה.	תשה"ג - תשובות הגאונים.

רשימת הדפוסים של המקורות העבריים שהשתמשתי בהם

אבודרהם. וויניציאה שכ"ו.	פיסקי חלה להרשב"א. ירושלים תרל"ו.
דרשות ר"י אבן שועיב. קראקא שלי"ג.	פירוש המאירי לאבות. ווינה תרי"ד.
טורים. ווארשא תרמ"ב.	פירוש הרשב"ץ לאבות. ליפסיאה תרט"ו.
יוחסין. הוצ' פיליפובסקי, לונדון.	רא"ש. ווארשא תרכ"ו.
כלבו. ארימינו.	רד"ק על נ"ך. למברג תרל"ח.
כפרים. הוצ' לונץ.	רי"ף ונושאי כליו. סביוניטה שי"ד.
כריתות. קרימונה ש"ח.	רמב"ם ונושאי כליו. ברלין תרכ"ו.
מנהיג. ברלין תרט"ו.	שו"ת הרא"ש. וויניציאה שס"ו.
מרדכי. סביוניטה שי"ד.	שו"ת מהרי"ק. קרימונה שי"ו.
סמ"ג. וויניציאה שי"ו.	שו"ת מהר"ם בי"ב (סתם). בודפשט תרנ"ה.
סמ"ק. קרימונה שט"ז.	תוה"א להרמב"ן. וויניציאה שני"ה.
ערוך. פיזרו רע"ו והוצ' קהוט.	תלמוד בבלי ונספחים אליו. הוצ' ראם.

כל שאר הספרים העבריים שנזכרו בספרי הם רק ע"פ דפוס ראשון (אחרי האינקונבילים). וגם מהרשימה הנ"ל היו לפניי כמה ספרים בד"ר, אבל במקרה שהעתיקתי מד"ר הזכרתי זאת בפירוש.

ותן דעתך להערות הבאות:

פיסקאות החוספתא הן ע"פ הוצ' צוקרמנדל, ועל פיה אני מסמן את העמוד והשורה. בכל מקום שאני מזכיר ספר בלי שם המסכת כוונתי למסכת החוספתא שאנו עוסקים בה.

בכל מקום שאני מזכיר מבוא כוונתי למבוא הכללי (חלק ממנו נדפס במאמרי תשלום תוספתא).

רשימת כ"ה"י שהזכרתי בספרי.

אשכול כ"י כרמולי. העתקה בידי ידידי הרי"ח אלבק.
הלכ' רייץ גיאת כ"י אדלר. בידי ידידי ד"ר לוין.
ויקרא רבה כ"י לונדון וכ"י רומי. צילום בספריה הלאומית.
יחוסי תנאים ואמוראים (עד אות ח') כ"י אוקספורד. צילום בידי ידידי הרב י. ל. הכהן פישמן.
ירושלמי כ"י לייזן. שינויי נוסחאות על הגליון בירוש' צילום ד"ר שבידי.
ירושלמי כ"י רומי. צילום בידי.
מנהיג כ"י וותיקנה. העתקה (של קטעים) בידי ד"ר ח. א. פריימן.
ספרא כ"י רומי. צילום בספריה הלאומית.
עיסור כ"י נויארק. צילום בידי ידידי ד"ר לוין.
עיסור כ"י בדהב וכ"י. העתקה (של קטעים) בידי ד"ר ח. א. פריימן.
ערוגת הבושם כ"י מרצבכר. צילום בידי מר זלמן שוקן.
פי' ר' אליהו מנחם מלונדריש כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
פי' הרא"ש שקלים כ"י וורשא. צילום במכון הררי פישעל.
פי' ר' יהונתן על הרי"ף מגילה כ"י וורטהיימר. בידי מר וורטהיימר בירושלים.
פי' ר' נתן אב הישיבה כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
פסיקתא זוטרתי שנו"ס מכ"י. בידי.
קונטרס הראיות כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
ריטב"א תענית ומו"ק כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
שו"ת ר"א בן הרמב"ם כ"י סימנסון. צילום בידי ד"ר ח. א. פריימן.
שו"ת ר"י דטרני כ"י קנטבריא. צילום בספריה הלאומית.
תוספתא כ"י לונדון. צילום בידי.
תוספתא. קטעים מן הגניזה. צילומים בידי.

ברכות

פ"א

עמ' 1.

4 ר' שמעון אומר פעמים וכו'. באו"ז ה' ק"ש ס"ב' (ח"א י' ע"ד): תניא בתוספת' פ"ק דמכילתין ר"ש ב"י אומר וכו' עיי"ש. ונראה שהא"י העתיק את הבבלי (ח' ב') והוסיף בו רק את הציון לתוספתא מעצמו. אבל בתוספתא בכל הנוסחאות – ר' שמעון סתם, וכן בירושלמי פ"א ב' סע"ד (אבל עיין רטנר עמ' 12). ובאבות דר"ן ספ"ב רב"ג אומר וכו' ובכ"א שם: רשב"ג עיי"ש בהוצ' שכטר עמ' 14. והנכון הוא כלפנינו בתוספתא ר"ש סתם=רשב"י. ועיין הברייתא השני' בבבלי שם ובדק"ס עמ' 34 הערה ו', אבל עיין נוס' כי"מ ט' רע"א.

6 העונה אחת מעשרים וארבעה וכו'. עיין ס' הישר לר"ת ס"י תצ"ג, נ"ה ע"א ותוס' ר' אלחנן ע"ז ד' א' ד"ה וכמה שהשיג על ר"ת. ועיין פיסקי תוס' ע"ז פ"א ס"י ד'.
9 מאימתי קורין את שמע בשחרין. מלחמות ריש ברכות.

שם: כדי שיהא חבירו רחוק הימנו ארבע אמות ומכירו. בד: כדי שיהא ממנו חברו ברחוק ארבע אמות ומכירו. ובמלחמות הנ"ל: כדי שיהא חברו ברחוק ד' אמות וכו'.
10 מצותה עם הנץ החמה. מלחמות הנ"ל. ובמאירי ט' ב' (צד 20 ע"א): ומכל מקום ראיתי בבבית (=בבביתא) זו בהדיא מצותה עם הנץ החמה וכו', ועיי"ש צד 19 ע"ב ועיין בה"ג ריש ברכות ובד"ב שם עמ' 19 ועמ' 20 הערה ב' ובמ"ש ידידי הגר"א אברמסקי שליט"א בחידושיו לתוספת' כאן במקומו.

11 אמר ר' יהודה פעם אחת הייתי מהלך וכו'. מנהיג ה' ברכות ס"י. כ"ה, עמ' 10 והוא ציין גם לתוספתא פ"ב ה"ו. רשב"א ט"א, רשב"ץ אבות פ"ב מ"ב, כ"ב ע"ב.
12 מפני שהן עוסקין בצורכי ציבור וכו'. בד: אלא שעוסקין בצרכי צבור, וכן במנהיג הנ"ל: אלא שהם היו עוסקין בצרכי צבור, וברשב"א הנ"ל: אלא שהן עסקי' בצרכי צבור, וברשב"ץ הנ"ל: אלא שהם עוסקים בצורכי צבור.

ולעצם הדין עיין רמב"ם פ"ב מה' ק"ש ה"ה, ובפירושו לאבות פ"ב מ"ב: שפעמים שימנעו מעשות מצוה בעת התעסקם בצרכי צבור וכו' עיי"ש, וכבר העיר הרשב"ץ הנ"ל, כי מהתוספתא שלפנינו כעין ראייה לדבריו.

13 וכבר נראית חמה וכו'. וכן במנהיג, אבל ברשב"א: ואחר נראתה החמה. עיי"ש שמביא גם את הירושלמי פ"א (ג' סע"א), ולגירסתו כיון המאירי ט' ב' (צד 20 ע"א): ומכל מקום יש גורסים בה ואחר כך נראתה חמה בראשי ההרי',

14 פטורין מקריית שמע... פרט לעוסקים במצות. במנהיג הנ"ל: פטורים מק"ש ומחפלה (כגירסת כ"י) שנאמר בשבתך בכיתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך

פרט לחתנים. ובר להיפך: בשבתך בביתך פרט לחתנים וכו'. ועיין דק"ס ברכות ע"א 46 ובהערה ג' שם.

16 והיה ר' ישמעאל מוטל. בספרי ואתחנן פ' ל"ד (הוצ' פינקלשטיין ע"א 62): וכבר היה ר' ישמעאל מוטל ודורש. ועיין זבחים ה' א': רמי ריש לקיש על מעוהי בי מדרשא ומקשי. ובאותיות דר"ע הוצ' וורטהיימר ע"א ע"א: מפני שכל המבקש ללמוד תורה צריך שיכפוף את רגליו ויעסוק בה, אבל כפיפת רגלים לחוד ומוטה לחוד. ועל עצם הברייתא עיין בהערות ר"א פינקלשטיין בספרי שם.

18 אומרים לאחד למה זקנך מגודל וכו'. רשב"א י"א א' ד"ה אומרים. 21 למה אמרו אחת קצרה מקום שאמרו וכו'. בד: למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך וכו'. והנה מפשט דברי התוספתא משמע שהבא מקום שאמרו להאריך מוסבת על אחת ארוכה ואחת קצרה, והיא סותרת את פ' ר"ת בתו' י"א א' ד"ה אחת. אבל ר"ת בעצמו מפרש אותה באופן מפורט (הוצתק בשב"ל ו) ענין תפלה סי' כ"ח, י"ד ע"א) וז"ל: והכי פירושא דתוספתא למה אמרי' אחת ארוכה ואחת קצרה פ' דרך התוספתא באלף מקומות ליקח מן המשנה לזכרון דברים למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר בין ארוכה בין קצרה. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך פירש והוצרך להוציא רוב ברכות מן הכלל לפי ששינוי במשנה וכו' עיי"ש שמסתייע מהמשך דברי התוספתא לפירושו. והובאו דבריו בקיצור נמרץ גם בתוספ' ר' יהודה י"א א' סד"ה אחת, וביתר אריכות קצת בתלמידי ר' יונה על הרי"ף פ"א סי' כ"ב. ועיין חוס' הרא"ש שם (ח' ע"א). רשב"א שם ריש ד"ה אחת, ועיין מחז"ו 365.

ברם ברא"ה י"א א' (ע"א י"ג) גירסא אחרת וז"ל: פ' בהדיא מוכח בתוספתא דמאי דאמרי' אחת ארוכה ואחת קצרה אדלעיל מינה קאי וכו' דהתם בתוספתא אמרי' ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה ולמה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שנהגו להאריך וכו' וכן בשטמ"ק שם (ד' ע"א): אבל בהדיא מוכח בתוספתא דאחת ארוכה ואחת קצרה אדלעיל קאי דתניא התם שתיים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה ולמה אמרו וכו'. ולפי גירסא זו לא יתכן פירוש ר"ת, שהרי פיסקא זו מן המשנה כבר נזכרה לפני למה שאמרו.

והנה כג' שלנו בתוספתא מעתיק גם הרמב"ן² בליקוטות מ"ט א' וכן במאירי י"א ב' (צד 24 ע"א): כך נראה מלשון הברייתא והוא שאמרו שם למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה לפי שאמרו מקום שנהגו (כג' הרא"ה) להאריך אינו רשאי לקצר נהגו לקצר וכו' עיי"ש, אבל כנראה שאין לבטל את ג' הרא"ה והשטמ"ק, שהרי ר"ת בעצמו מעיד (עיין לעיל) שכן דרך התוספתא באלף מקומות ליקח קצת מן המשנה, ונראה להלן בהמשך פירושו (ובמבוא) שהמעתיקים השמיטו בכ"מ את ה"קצת מן המשנה" כמו שהשמיטו את פסקאות המשנה בירוש' ובבבלי.

ואפילו לגירסא שלנו (שהיא גירסת ר"ת) פירושו קשה, עיין דבריו לעיל בשב"ל.

(1) ונדפס בפעם הראשונה משב"ל כ"י ע"י ברלינר בכבוד הלבנון ש"ה (פרס תרכ"ח) ע"א 612.

(2) רסנר באהצ"ר: ברכות ע"א 26 כותב: "המעין יראה שלפני הרמב"ן היה כתוב בהירושלמי כאן התוספתא ברכות פ"א מן תנאי עלה למה אמרו אחת קצרה כו' עד סוף המאמר ולפנינו ליתא זה בירושלמי וקצרו המעתיקים". המעין יראה בדיוק את ההפך, כי תירש' באמת הביא את ריש התוספתא לעיל בריש ההלכה (ג' רע"ג) וסוף התוספתא להלן והרמב"ן קיצר בדבריה.

אבל במאירי י"א ב' (צד 25 ע"א): ומה שאמרו בברייתא למה אמרו וכו' הם אינם גורסים כן אלא אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו וכו'. וצ"ע מדברי ר"ת עצמו הנ"ל.

שם: להאריך אינו רשאי לקצר וכו'. עיין רמב"ן בליקוטות מ"ט א', רשב"א י"א א' ד"ה אחת (ד"ו ח' ע"ד).

23 לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח וכו'. פי' קדמון למס' ברכות שפרסם הרב אסף בסה"י לכבוד חיות ליג ע"א.

24 אלו ברכות שמקצרין בהן מברך על הפירות ועל המצות. מפתח לרי"ג י"ב א' (י"ד רע"א). ובמחז"ו ע"מ' 365 בט"ס: ברכת המינות (פעמיים שם). ועיין תוס' הרא"ש י"א א' סדיה אחת (ח' ע"א). שבה"ל ה' תפלה סי' כ"ח, י"ד ע"א. ועיין שאר הראשונים להלן.

25 ברכת חזיון. בד: הזמון (ומזה נשתבש בד"ח – הזמן. ואין לגירסא זו שום סמך). וכן בירושלמי פ"א, ג' ע"ג: וברכת הזמון. וכן בראבי"ה ח"א סי' ל"ז ע"מ' 23 ובאר"ז ח"א ה' ק"ש סי' י"ט, י"ב ע"א (אבל עיין להלן). וברשב"א י"א א' ריש ד"ה אחת: דתניא בתוספתא וכו' וברכ' הזמון פירוש ברוך שאכלנו, וכן במאירי י"א ב' ד"ה זהו (24 ע"ב). ס' המחכים ע"מ' 32 וממנו בארחות חיים ח"א ה' תפלה סי' נ"ז, י"ז ע"א, אגודה ברכות סי' כ"ג, קצ"ד ע"ג.

אבל בעיטור ח"ב ש"ב, ח"ד, ברכת חתנים (ד"ל כ"ח ע"ב, הוצ' ר' מאיר יונה ס"ד ע"ג): כדאמרינן בתוספתא אלו ברכות שמקצרין אותן ב"ה מ"ז וברכת המצות וברכת הפירות וכו', אבל ברור שיש כאן ט"ס וצ"ל: ברכת הזמון, כמו שהגיה בשער החדש, וכן יוצא ברור מן הענין. עיין לעיל שם בסמוך ולהלן שם. וכן בתוס' ר' יהודה י"א א' ד"ה אחת (ג' ע"ב): כמו ברכת הפירות וברכת המצות וברכות המזון כמו שמונה אותם בתוספתא דברכות. אבל גם כאן ברור שיש לפנינו ט"ס כמו שיוצא מהמשך דבריו שם: מיהו נראה לרבי דברכת הזון לא הוי ברכת זימון שאין זה אלא נברך שאכלנו משלו אבל בברכת הזון יכול להאריך. וכן באר"ז ח"א ה' ק"ש סי' כ', י"ב ע"ב: ומתוך ההיא דתוספתא דתניא וכו' וקחשיב ברכות המזון. וברור שיש כאן ט"ס וצ"ל: הזמון כמו שהעתיק בעצמו לעיל בסי' י"ט. ועיין להלן ע"מ' 2 שורה 2 ובמש"ש.

שם: וברכה אחרונה שבקריית שמע. בד: וברכה אחרונה שבברכת המזון. וכן בירוש' פ"א, ג' ע"ג. וכן באר"ז ח"א סי' י"ט הנ"ל, רשב"א י"א א' ריש ד"ה אחת. מאירי י"א ב' ד"ה זהו (24 ע"ב). שם מ"ו סע"א ד"ה זה (163 ע"א). וכן לא היו המלים וברכה אחרונה שבקריית שמע לפני ר"ת שאמר בפירוש שברכה זו לא נזכרה בתוספתא בין הקצרות. עיין תוס' י"א א' ד"ה אחת, תוס' ר' יהודה שם (ג' ע"ב), תלמיד ר' יונה על הרי"ף שם סי' כ"ב, תוס' הרא"ש שם (ח' ע"א), שטמ"ק שם (ג' ע"ד). מחז"ו ע"מ' 365, שבה"ל ה' תפילה סי' כ"ח י"ד ע"א.

אבל גם גירסתנו – וברכה אחרונה שבקריית שמע, יש לה על מה לסמוך שכן כותב ר' אליהו מנחם בר' משה מלונדריש בפירושו לברכות. כ"י הספרי הלאומית N 90 דף 78 ע"א, שורה ד': ולפי התוספ' שמנה ברכת אחרונה של ק"ש קצרה נפלאה היא בעיני איך הורגלו בה לומ' אור יום הנף. מיהו בפריש' רבי' יהודה אומ' שאינה בתוספת' (עיין לעיל) ובתוספ' שלנו מצאנו ת"ה. וכן, כנראה היתה גירסא זו לפני הראבי"ה בין בתוספתא ובין בירושלמי שכן הוא כותב בה' ברכות סי' ל"ז ח"א

ע"ב 23: מפורש בתוספתא ובירושלמי דמכילתין וכו' וברכת הזימון וברכה אחרונה שבקריאת שמע.

26 אילו ברכות שמאריכין בהם ברכת תעניות. מפתח לרי"ב א' (יד רע"א). פרדס, הוצ' רח"י עהרענרייך ע"ב רכ"ז, רשב"א י"א א' ריש ד"ה אחת. מאירי י"א ב' (24 ע"ב). ועיין ראבי"ה ח"א סי' ל"ז ע"ב 23.

ע"ב 2.

1 אילו ברכות שאין חותמין בהן בברוך וכו'. בתוס' ר' יהודה מ"ז ב' (ל"ג ע"ד): ובתוספתא דברכות תניא אלו ברכות שמקצירין בהן ואין חותמין בהן בברוך (ו) ברכת הפירות וכו', וכן ברשב"א שם מ"ז א' סדיה תדע, רא"ה שם סוף ע"ב קמ"ו. (הובא בשטמ"ק שם, כ"ה ע"ב).

שם: בברכת הזימון. וכן בד"ר: בברכת הזמון. אבל בד"ח: בברכת המזון. וכן במנהיג ה' סעודה סי' י"ז, מ' ע"א: בתוספתא אלו ברכות שמקצירין בהן וכו' (2) על ברכת המזון שהיא המוציא וברכה אחרונה שהיא הטוב והמטיב ר' יוסי הגלילי חותם בה ומאריך וכו'.

אבל בתוס' ר' יהודה וחוס' הרא"ש הג"ל: וברכת הזימון. וברשב"א ורא"ה (=שטמ"ק) הג"ל: וברכת הון. ובפ"י ר' אליהו כתי הג"ל, 78 סע"א: ומדמני בתו' בברכת הזימון בהדי ברכות שאין חותמין וכו'.

שם: וברכה אחרונה שבברכת המזון. בתוס' ר"י הג"ל בט"ס: וברכה אחרונה של ברכת הזימון, אבל בשאר הראשונים הג"ל כלפינו.

3 ר' יוסי הגלילי היה חותם וכו'. מנהיג הג"ל, תוס' מ"ט א' ד"ה מאן, תוס' ר"י הג"ל (=פ"י ר' אליהו כתי הג"ל 78 ע"ב). שם מ"ט א' ד"ה ומאן (ל"ז ע"ג). רשב"א הג"ל, שם מ"ט א' סדיה והא. רא"ה ע"ב קמ"ח, תוס' הרא"ש מ"ט א' ד"ה מאן (ל"ד ע"א).

4 כל הברכות כולן פותח בברוך וכו'. רשב"א י"א א' ד"ה אחת (ד"ו ט' ע"א, ד' ברין ד' ע"א). ארחות חיים ח"א ה' ברכות סי' ע"א, מ"א ע"ג. ועיין על גירס' הירוש' והבבלי באהצ"י ע"ב 30, ועיין מאירי מ"ז א' (161 רע"א).

7 אין עונין עם המברך ר' יהודה היה עונה עם המברך קק"ק ה' צבאות וכו'. ברייתא קשה וסתומה. וברוקח ה' ברכות סי' שי"ב: קק"ק שליח הציבור אומר קק"ק עם הציבור דתניא בתוספתא פ' א' דברכות ר' יהודה היה עונה עם המברך קק"ק. וגם פירוש זה קשה. ובראבי"ה ח"א סי' ס"ז ע"ב 41: ובתוספתא דמכילתין תניא אין עונין עם המברך פי' עם שליח ציבור האומר יוצר אור, ומסיים ר' יהודה היה עונה עם השליח ציבור קק"ק וכו'. ונ"ל שהוא מלשון ותען להם מרים וגו' וענו הלויים וגו' דהיינו בקול רם, ור' יהודה היה עונה [עמו] בקול רם קק"ק (3) וכו' עיי"ש. וכן שם ח"ב סי' תקפ"ד, ע"ב 311: ובתוספתא דברכות פרק קמא תניא אין עונין עם המברך וכו' עיי"ש. ועיין בהגה"מ סדר תפלות

(1) לגירסא זו (שהיא גירסת כמה מן הראשונים) מתאים יפה סיום הברייתא: ריה"ג היה חותם וכו' ומאריך בה.

(2) היה לפני כן: מקצירין בהן ואין חותמין בהן כג"י הראשונים הג"ל. ודחוק מאד לומר שכיוון לע"ב 1 ש"ר 24, שהרי אין לו שום צורך להתחיל מהבבא הג"ל מאחר שמעתיק רק את הבבא שלנו.

(3) עיין תנא דבי אליהו מ"ג, הוצ' רמ"ש ע"ב 66 וש"ב.

כל השנה אות ג': בירושלמי חנני' עונין עם המברך ר' יהודה אומר אומר
ש"ץ קק"ק וג"ל דהיינו מלשון ותען וכו' אבייה. ונראה שיש שם ט"ס וצריך לתקן ע"פ
הוצאת הראב"ה שלנו.

וע"פ פירוש הראב"ה והגה"מ נבין מקום תמוה מאד באחד מספרי הקדמונים,
שכן כותב בש"ע האר"י ז"ל (תיקון על הכעס סי' י"ח, ד' אמשטרדם ל"ו ע"ב): והיה
מכיון רגליו והיה אומר נקדישך ונעריצך ב' תבות אלו בקול רם וגם ק' ק' ק' והשאר
היה אומר מלה במלה עם הש"ץ ועוצם עיניו והטעם שני תיבות נקדישך ונעריצך
כתוב בתוספ' דמס' פ"א וכו' עיי"ש שמעירים שלא מצאו זה בתוספתא. וכן
בס' נגיד ומצוה (בענין הקדושה ד"ה יש נוהגים) מעיר ר' צמח: ואני לא מצאתי זה
ברב אלפס ששם כל התוספתות ואולי שבכתב יד נזדמנה לו.

אבל קרוב לוודאי בעיני שבמקור הראשון היה כתוב: בתוספתא ריש זרעים
ושינה הכותב בתוספתא מס' פ"א. והפירוש הוא שבתוספתא ריש זרעים נמצא הטעם
למה אמר נקדישך ונעריצך [וכו'] בקול רם. וכיון לתוספתא שלפנינו ולמד מזה
שאומרים התחלות הקדושה (נעריצך וכו' ק' ק' ק' וכו') בקול רם וכפירוש הראב"ה.

והנה פירוש הראב"ה ש"המברך" הוא האומר יוצר אור, (ברכו) בוודאי מתקבל
מצד הלשון. אבל הוא קצת קשה מסדר הברייתות העוסקות כבר בתפילת י"ח.

אבל ראיתי באבודרהם סדר תפלות של חול (ד"ו שכ"ו מ"ג ע"ד, ד' למברג מ"ג
ע"א): ואמרינן בתוספתא דברכות אין עונין עם המברך ר' יהודה היה עונה עם המברך
קדוש קדוש קדוש ה' צבאות וברוך כבוד ה' ממקומו כל אלו היה אמר ר' יהודה עם
המברך. ואע"פ שרבינו אינו מפרש את הברייתא, אבל מכיון שהעתיקה בהלכות ברכת
כהנים (עיי"ש למעלה ולמטה) ברור שהוא פירש המברך - הכהן המברך, והכוונה
לפסוקים שעונים אחרי ברכת כהנים (עין לעיל שם באבודרהם). ופירוש זה מתאים
מצד סדר ההלכות, כי אחרי שהזכיר התנא ברכת מודים, היא עובר לברכת כהנים.

10 לא זכיתי שאשמע שתאמר יציאת מצרים בלילות. המלה "שאשמע"
איננה בד ואיננה גם במשנה ובספרי ראה פי' ק"ל. ונראה שיש כאן תיקון.

14 וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח. עיין הסגנון במכילתא בא
פס"ז הוצ' הרביצ"ר ע"ב 60.

23 משלו משל למה הדבר דומה וכו'. במכילתא הנ"ל ע"ב 59: ר' שמעון בן
יוחאי אומר למה הדבר דומה וכו'.

25 אף כך ישראל וכו'. לתלן 3224.

ע"ב 3.

2 אף על פי שחזר וקרא את אברהם וכו'. מפתח לרין גאון ספ"א (יד ע"א).
5 משה משה אברהם אברהם וכו'. עיין ת"כ ריש ויקרא, ב"ר פנ"ז,
תיאודור-אלבק 602, עיין הערות שם. ובילקוט שמואל סי' צ"ז בשם התוספתא, ובפי'
הר"י ברצלוני לס' יצירה ריש ע"ב 55 נעתק סתם בלי זכר המקור.

8 וכי מה ראה הכתוב לתחזיר לה את שם הראשון וכו'. נעתק בילקוט תהלים
סי' תתט"ו בשם התוספתא, וכן בילקוט ירמיה סי' שכ"א. ולעצם הפירוש עיין האריכות
אצל הרחי"א בספרו ראש דוד, דרש לפרשה ויצא, כ"ה ע"ג וע"ד שהסמך את
התוספתא למחלוקת הראשונים בעניין קונם לביתך שאני נכנס ונפל הבית עיי"ש.

פ"ב.

16 ר' אומר צריך להזכיר בה מלכות וכו'. עיין אהצ"ו ע"ב 35. ומ"ש בשם הגהות מיימוניות ריש סדר תפילות כל השנה אות ה' שהיתה לו גירסא אחרת בירושלמי בדברי רבי, אינו כן אלא יש שם השמטה ברורה וצ"ל שם: ר' אומר צריך להזכיר בה [מלכות אחרים אומרים צריך להזכיר בה] קריעת ים סוף וכו', ונשמט ע"י הדומות.

19 אף על פי שלא כיון... יצא. עיין ביאור תוספתא זו ושיטת הבבלי בחידושי הרשב"א י"ג ב' ד"ה שמע, ובשורת שלו ח"א סוף סי' שד"מ.

שם: הקורא את שמע למפרע וכו'. רשב"א ל"ד א' ד"ה רב אשי. מאירי שם ד"ה מי שטעה (115 ע"א).

20 טעה והשמיט בח פסוק אחד וכו'. רוקח סי' ש"כ ד"ה טעה. ובתוס' ר' יהודה ט"ז א' ד"ה הקורא: והכי תניא בחוספתא דמכילתין הקורא את שמע וטעה והפסיק בה פסוק אחד וכו', אבל להלן ל"ד א' ד"ה אמצעית מעתיק מן התוספתא יהושמיט, כמו שהוא לפנינו וכן הוא ברוקח הנ"ל, ברא"ש פ"ב סוף סי' י"ב, תוספות הרא"ש ט"ז א' ד"ה הקורא, ל"ד א' ד"ה אמצעיות ומרדכי פ"ה סי' ק"י, אבל באבודרהם סדר שחרית של חול (ד"ו שכ"ו, ליג ע"ב) בשם הרא"ש: והפסיק בה פסוק אחד, וכן מעתיק בשלטה"ג פ"ב בשם הרא"ש. וכמה מן הראשונים הנ"ל מציינים לתוס' מגילה רפ"ב, עיין מ"ש.

21 לא יתחיל ויקרא אותו פסוק בפני עצמה. ברא"ש פ"ב סוף סי' י"ב: לא יתחיל מראש הפרק, וכ"ה בתוספותיו ט"ז א' ד"ה הקורא, וכן מעתיק באבודרהם הנ"ל ובשלטה"ג הנ"ל בשמו, אבל בשאר הראשונים הנ"ל, וכן בתוס' הרא"ש עצמו לדף ל"ד א' מעתיק כגירסא שלפנינו, וכ"ה לפי נוסחת ס"א גם בפיסקי הרא"ש הנ"ל.

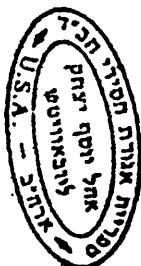
22 הנכנס לבית הכנסת... וגומר עד סוף. כבר הקשה השואל לר"א בנו של הרמב"ם (בשורת שלו ברכת אברהם סי' ל"ו) מתוספתא זו לשיטת הרמב"ם (פ"ב מה' ק"ש הי"א) שסדר הפרשיות אינו מעכב בדיעבד, למה צריך לחזור ולקרוא את כולה עם הציבור פרשה שלמה. ועיין התשובה שם.

23 לא יתחיל ויקרא מראשה וכו'. בד: לא יחזור ויקרא מראשה, וכ"ה בשורת ברכת אברהם הנ"ל.

24 הקורא את שמע וטעה וכו'. בפיה"מ להרמב"ם פ"ב סמ"ג מעתיק בשם התוספתא את לשון הברייתא שבבבלי ט"ז א', ובוודאי כיוון לברייתא ההיא, כי כן היא דרכם של הראשונים לקרוא את הברייתות שבבבלי תוספתא. עיין מבוא.

26 כותבי ספרים תפילין ומזוזות וכו'. כל הברייתא עד שו' 1 ע"ב 4 נעתקה כג' שלפנינו בה' ס"ת לאחד הקדמונים (עיין עליו בהרביץ ש"ו ס"ג ע"ב 187) שנתפרסמו בצופה האנגלי מהד' ישנה ח"ט ע"ב 695. וכן נעתקה תוס' זו במנהיג ה' ברכות סי' כ"ה ע"ב 10 ע"י.

28 אמר ר' אלעזר בר צדוק וכו'. וכ"ה בראשונים הנ"ל, אבל בריב"ש סי' תקי"א ב"ס: וגם אמרו בחוספתא דברכות א"ר צדוק כשהיו ר"ג וכו'.

ע"ב 4.

1 כתרף אף על פי שהמשאוי על כתיפו וכו'. מאירי י"ג ב' סדיה חכמים (41 ע"א). שם כ"ג ב' ד"ה בתשיעי (78 ע"א).

2 לא יתפלל עד שעה שיפריק. בד: לא יתפלל שעה שיפריק, וגו' מוטעית היא ובירושלמי ובמאירי הנ"ל בשני המקומות גורס כלפנינו.

5 אוכלין פיתן ומכרכין לפניה(ם). עיין רשב"א ט"ז סע"א, מאירי שם (50 ע"א).

6 חשושבינים וכל בני החופה וכו'. מלחמות סוכה פ"ב.

8 וכל בני החופה חייבין. וכן גם במלחמות הנ"ל: בני חופה, וכן בכבלי סוכה כ"ז רע"א (עיין דק"ס שם 72 הערה ט). אבל בד: החבורה.

שם: קברו את המת ועמדו בשורה וכו'. בפ"י לאחר הקדמונים שנתפרסם בסה"י לכבוד חיות ע"מ מ"ב: ת"ר בתוספתא ובאבל רבתי (פ"י ה"ז עיי"ש הגירסא) קברו את המת ועמדו בשורה וכו'. עיי"ש שמעתיק את הברייתא בכבלי י"ט ב' כ"ג כ"י. עיין דק"ס שם. וכל הברייתא שלנו הובאה גם בתוה"א להרמב"ן, ואעתיק את הפסקא ממנו להלן.

8/9 שורה הפנימית הרואה את הפנים פטורין. וכ"ה ברמב"ן. עיין להלן. אבל בד: שורה הרואה את הפנימית פטורה. ועיין בבלי י"ט רע"ב, ובדק"ס שם. וכנראה, הגירסאות השונות מקורן במנהגים השונים של מקום האבלים בשורות. עיין ערוך ערך שר (ג).

10/11 ירדו להספד הרואין את הפנים ושניים להם חייבין. בד: ירדו להספד הרואין את הפנימית פטורין ויש אומרים ושניים להם. וכ"ה ברמב"ן, עיין להלן. ולדעת היש אומרים גם השניים פטורין, וכנראה, גם מחלוקת זו תלויה במקום האבלים בשעת ההספד, ואפשר שבהספד יש דין אחר מניחום אבלים.

ובתוה"א להרמב"ן ענין ההתחלה. ד"ו מ"ח ע"ב: לישנא דתוספתא קברו את המת ועמדו בשור' שורה פנימית הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת. ר' יהודה אומר אם אין שם אלא שורה אחת העומדין לשם כבוד חייבין לשם אבל פטורין. ירדו להספד הרואין את הפני' (בד"ק: הפנים) פטורין ויש אומרים ושניים להם ושאיין רואין את הפנים חייבין הסופד וכל העוסקין בהספד מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה מעשה שהפסיקו רבותינו בין לקרית שמע בין לתפלה. פירוש פטורין דקתני בירדו להספד מתחלה קאמר. ואין לזה שום מובן. אבל הגירסא הנכונה היא בד"ק: מתפיל לה קאמר. כלומר, שבירדו להספד פטורין רק מתפלה ולא מק"ש. ועיין ירוש' פ"ג ה"ב, ו' ע"ב וגירסת הרא"ש בירושלמי אצל רסנר ע"מ 73, 74.

11 וכל העוסקין להספד. בד: הסופד וכל העוסקין בהספד וכו'. ועיין רמב"ן לעיל, ועיין תלמיד ר"י פ"ב סי' ס'.

12 בעל קרי חולה וכו'. עיין דק"ס ע"מ 109 הערה פ'.

14 חוזבים וחזבות חנדות והיולדות וכו'. וכ"ה בירוש' פ"ג, ו' ע"ג. אבל בכבלי כ"ב א': הזבים והמצורעים ובוועלי נדות, ובכ"מ שם: ובוועלי נדות ויולדות, ועיין הערה ל' בדק"ס שם. אבל אני מפקפק בנכונות גירס' כ"מ, כי כנראה בכוונה הוציאו את הנקבות והכניסו זכרים במקומן, עיין המשך דברי התוספתא.

16 שונה בהלכות חרוגליות. עיין הירושלמי כפשוטו ח"א שבת ע"מ 51.

17 קורא את שמע ואינו משמיע לאזניו ואינו מברך וכו'. עיין ירוש' פ"ג ריש ח"ד, ו' ס"ב, ודק"ס ע"ב 104 הערה י', אבל שיטת התוספתא ברורה שהרהור לחוד, וקריאה בלי השמעה לאוזן לחוד, שהרי תפילה מצותה לכתחילה ברחישת שפתים בלי השמעה לאוזן, ואין זה כהרהור. עיין מ"ש להלן ע"ב 6 שו' 10.

19 אמר ר' מאיר פעם אחת היינו יושבין וכו'. בס' חסידים סי' תחתית' ע"ב 395 מעתיק כג' שלפנינו, עיי"ש בהערה.

21 הרי שהיה עומד בשדה ערום וכו'. בסדר תנאים ואמוראים (ד' ברסלוי ע"ב 32) מביא תוספתא זו לדוגמא לברייתא שהלכה כמותה, מפני שהתלמוד אינו חולק עליה ולא עוד אלא שיש לה סיוע ממנו. ועיין גיאוניקה של גינצברג ח"ב ע"ב 328. וכן מביאה ברוקח סי' שמה ובראביה ח"א סי' ע"ז ע"ב 54.

26 לא יכנים אדם ראשו בתוך חיקו וכו'. בד' : לתוך קובו ובכיו' : לתוך אובו. ובאגור לר"ש ג'מ"ע ע"ב 18 : בתוס' ברכות פ"ב לא יכנים את ראשו בתוך אובו ויקרא את שמע וכו' ובנוסחת של רבינו נסים אליף (אלוף?) חובו בחי"ת וכדומה לי שהוא מלשון לטמון בחובי (וכן פי' בחד מדעתו עיי"ש).

ובמעין גנים לר"ש מסנות על איוב (על פסוק כאבות חדשים יבקע) ע"ב 105 : ויש אומרים שהוא מענין מה שאמרו רז"ל לא יכנים ראשו בתוך אובו ויקרא ק"ש. שלא יכנס ראשו בפי החלוק שהוא בית הצואר, וכן כאובות חדשים שעדיין לא לבש אותם אדם וכו'.

וכן במנהיג דין טבילת ב"ק, סי' פ"א, כ"ב ע"א : ובתוספתא לא יכנים ראשו לתוך אזורו (וכ"ה גם בד"ק) ויקרא את שמע וכו' וברור שהג' אזורו הוא ט"ס, שהרי המנהיג אומר בסמוך : ופי' קובו חללא דבי צוארה. ולפיכך נראה שצ"ל אובו במקום אזורו, ואח"כ צ"ל ופי' אובו חללא דבי צוארה. כפי' ר"ש מסנות. אבל גם ג' כ"ע - חיקו, יש לה על מה לסמוך, שהרי כן מעתיק גם ברוקח סי' שמה. ולעצם העניין אין בין חיקו וחובו ואובו ולא כלום, כי חיקו פירושו כנף בגדו. עיין משלי ו' כ"ז, ובתרגום שם : נורא בעוביה (=באוביה), נ"א בחוביה, וכ"ה בערוך. ועיין מ"ש להלן 232s, ובבבלי כ"ד ב' : ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצננה.

27 אם היתה אפיקרסתו חגורה לו וכו'. עיין רוקח ומנהיג הנ"ל.

28 שנים שהיו ישינים במל"ת אחת וכו'. מעיני המפרשים נעלם לפי שעה שברייתא זו מובאת בירושלמי סוף קידושין, ס"ז ע"ב (ד' קרוטושין, ס"ז ע"ג).

29 אם חיו בנו ובתו קטנים וכו'. וכ"ה גם בירושלמי הנ"ל. ובד' : ואם היו בני ובני ביתו קטנים, וכ"ה בבבלי כ"ד א' ועיין בתו' שם ד"ה והתניא שהקשו על רש"י וכתבו : דלא אשכחן אשתו דמקריא בני ביתו, ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו שבת עמוד 31. ועיין ברכי יוסף א"ח סי' ע"ג ס"ק א'.

ע"ב 5.

2 ומש"ל כלבים בזמן שנתן וכו'. עיין בבלי כ"ה א', ודק"ס ע"ב 124 הערה ט', ועיין מס' כלה רמ"ז, קורניל י"ג ע"ב, היגער 314, סוף פרקי שירה, מנהיג בסופו, ק"ט א'. ועיין רש"י כתובות ע"ז א' ובגליון שם.

שם : גרף של רעי וש"ל מימי רגלים. וכן בירושל' פ"ג ו' ע"ד : גרף אחד של ריעי ואחד של מים וכו'. ובד' כאן : גרף של רעי ועביט של מי רגלים וכו', וכ"ה בבבלי

כ"ה ב', עיי"ש הגירסא בברייתא. ועיין ראבי"ה ח"א סי' ס"ט. ע"מ' 49 שו' 1 ועיין להלן 11410.

7 לא יכנס אדם לסבואות המטונפין וכו'. ילקוט המכירי ע"מ' 36 בשם התוספתא.

12 אלא אם כן הרחיק ארבע אמות. בקו ישר ולא באלכסון. עיין ירושלמי עירובין פ"ד ה"א, כ"א ע"ד: כשהוא נפנה [נפנה] מן הצד וכשהוא מתפלל מתפלל לזכרון. 14 מקום שבני אדם עומדין ערושים ולבושים וכו'. עיין ד"א רבה פ"י, הוצאת היגר ע"מ' 303.

פ"ג.

20 כשם שניתנה קבע וכו'. בד: שנחנה תורה קבע וכו'. וכ"ה בשה"מ להרמב"ם מ"ע י: ולשון התוספתא כשם שנתנה תורה וכו', וממנו במגדל עזו ריש ה' תפלה. וכן בשו"ת הרשב"ש סי' קע"ד. וכן בתו' ר' יהודה נ"ג ב' ד"ה בתוספתא: ובפרק המתחיל כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך וכו'. וכן קורא לפרק זה בס' יחוסי תנאים ואמוראים בסוף ערך ברונא, ז' ע"א.

שם: כך נתנו חכמים זמן לתפילה. בחיד מסייע מכאן לשיטת הרמב"ם דתפילה דאורייתא, שהרי החכמים נתנו רק קבע לתפילה. אבל עיקר החיוב הוא מדאורייתא. וכבר קדמו בזה הרמב"ם בעצמו שכתב בשה"מ הנ"ל: כך נתנו חכמים זמן לתפלה כלומר שזמני התפלה אינם מן התורה אמנם חובת התפלה עצמה מן התורה וכו' ועיין רשב"ש הנ"ל.

21 שכן תמיד של שחר וכו'. עיין סמ"ג עשין י"ט, ק' ע"ג ובגליון שם.

22 (כשינוי נוסחאות): ר' יהודה אומר ... קרבן של מוסף קרב והולך כל היום. בד: קרבן של מוסף קרב והולך עד שבע שעות.

25 אם התפלל תפילת המוספין וכו'. רשב"א כ"ח א' סד"ה ת"ר, רבינו שמואל ירונדי משמו באהל מועד ח"א. נ"ח סע"א. ועיין ביריעות האהל שם. ריטב"א מגילה כ' ע"ב ד"ה אמר בתוספתא, ארחות חיים ח"א ה' תפלה סי' צ"ה, י"ט ע"א, פסקי ריקנטי סי' ט"ז - כולם בשם התוספתא.

26 ר' עקיבא אומר אם שגרה תפלתו בפיו וכו'. בד: רבי יהודה אומר אם שגרה וכו'. וכן במנהיג דין טבילת ב"ק סי' פ"א, כ"ב ע"א: ירוש' פרק כיצד מברכין (אינו לפנינו, ועיין רטנר ע"מ' 136) ובתוספתא ר' יהודה אומר אם שגרה תפלתו בפיו וכו' עיי"ש הגירסא. ויש לחקנה ע"פ התוספתא.

ע"מ' 6.

1 כל שרוח עצמו נוחה בשליו סימן יפה לו. בס' זכרון תורת משה (קושטא ש"ב) בערך הנחה: ברכות תוספתא מי שרוח עצמו נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו.

3 כל שנמרפה דעתו מפני חכמתו וכו'. עיין ח"ד ועיין הערות שכטר לאבות דר"ן ריש פכ"ה, מ' ע"א הערה א'.

10 יכול יהא משמיע קולו לאזניו וכו'. בבבלי ל"א א': יכול ישמיע קולו בתפלתו וכו', ועיין ד וכ"ז וירוש' ריש פ"ד. ובחי' הרשב"א ל"א א' ד"ה וקולה הביא את הירושלמי פ"ב ה"ד, ד' ע"ד והוסיף: אלא שמצאתי בהפך בתוספ' דמכלתי' דתניא התם

בפ' שלישי יכול יהא משמיע קולו לאזניו וכו'. וכן בטור אריח סי' ק"א: ומביאין ראיה מן התוספתא וכו'. ובאגור דיני ברכות סי' קמ"ו: יש מפרשי' שצריכה שתהא התפלה בלחש עד שלא תשמע אפילו לאזניו ומביאין ראיה מן התוספתא. וכיוונו לרשב"א הנ"ל, עיין ב"י בטור שם, ועיין מ"ש לעיל עמ' 4 שו' 17.

ועיין חילופי מנהגים הוצ' מיללר סי' מ"ג. ובס' הקנה כוונת הקדושה והתפלה וכו' (קראקא תרנ"ד כ"ג ע"א): א"ל בני, בני א"י הן מרימין קולם אבל בני בבל בלחש. (ומעיני מיללר שם נעלם כי בעל ספר זה השתמש בחילופי מנהגים. עיין בהוצ' הנ"ל ט"ו ע"א, וחילופי מנהגים מיללר סי' א') אל"ר (=אמר לי רבי) והא חנה בא"י היתה ואפ"ה כתיב וקולה לא ישמע וכו'. ועיין הערות מיללר בחילופי מנהגים הנ"ל.

13 שואל צורכיו ומסתלק. בד: שואל הוא צרכיו ואחר כך מתפלל ויסתלק.

14 אין אומרין דבר וכו'. ברוקח סוף סי' שכ"א: בתוספ' דברכות אין אומר דברים אחר אמת ויציב וכו', וכן בס' יחסי תנאים ואמוראים סוף ערך ברונא ז' ע"א: גרסינן בתוספתא דברכות [בפר'] כשם שנתנה תורה וכו' אין אומר דבר אחר אמת ויציב אבל אומר אחר תפילה וכו'. ועיין דק"ס 163 סוף הערה ס'. ועיין ירוש' פ"א, ב' ע"ד.

22/23 תפלה קצרה בלילי שבתות מאחבתך ה' אלהינו שאחבת וכו'. בד: תפלה קצרה בערבי שבתות ומאהבתך ה' אלהינו. וכן בראבי"ה ח"א סי' ל"ז, עמ' 23: תפלה קצרה בלילי שבת ומאהבתך ה' אלהינו וכו'. ובשבה"ל עניין שבת סי' ס"ו, כ"ו ע"א: תפלה קצרה בלילי שבת ומאהבתך. אבל בס' העתים ה' קדוש סי' קל"ח עמ' 174: מפני שהוזכר ומאהבתך בתוספתא שכך שנוי בתוספתות דבי ר' חייא בפ"ג במס' ברכות אמר ר' אלעזר בר' צדוק וכו' (כנוסחא שלפנינו בכ"ע) והקדוש הזה באהבה וכו'. ועל הכוס הוא אומר ברוך אשר קידש את יום השבת ואינו חותם. והנה המלה "וכו" (אחרי באהבה) מראה לנו שהיה לפניו בתוספתא גם המשך הברכה. וא"כ יש איפוא יסוד לגירסת הגליון בכ"ע, עיין בשינו"ס אצל צ. ועיין מחזור רומי (בולוני' שי"א) כ"ו ע"ב ובקימחא דאבישונא שם.

25 כבוד יום וכבוד לילת וכו'. במהר"ם חלאוה פסחים ק"ה ב' (ניט ע"ד): בתוספתא דמס' ברכות דתניא התם כבוד יו"ט וכבוד לילה כבוד יו"ט לכבוד לילה וכו' עיי"ש שמעתיק את כל הברייתא, עיין להלן, וברור שסיס היא במהר"ם חלאוה וצ"ל כלפנינו.

28 שבת ויום טוב וראש חודש וכו'. במהר"ם חלאוה הנ"ל, חסרה המלה "שבת" בתוספתא, ולפי גירסא שלפניו התוספתא מתפרשת כפשוטה שאין קידוש כלל ביו"ט, כמו ברי"ח וחז"מ, אבל הוא הוסיף שם: אא"כ נאמר דשבוש יש בגרסא ושב"ת ויו"ט גרסינן ואין בהן קדושה גמורה קאמר דבורא פרי הגפן לאו קדוש' היום מקרי וכו' אלא דמדעריב לי' וחני יו"ט בהדי ר"ח וחוש"מ משמע דכי היכי דברי"ח וחוש"מ ליכא אפי' בפ"ג הי"ג ביו"ט. וזה נראה עיקר וכו'.

עמ' 7.

1 לא הזכיר גבורת גשמים וכו'. שתי חבבות נעתקו בחידושי הרשב"א ליג א' ד"ה אלא עיי"ש.

2 לא אמר חבדל"ת וכו'. רייץ גיאת ה' הבדלה ח"א עמ' י"ג.

4 כל שאין בו מוסף וכו'. כל הברייתא נעתקה ברייף שבת פ"ב ס"י שייד (=מרדכי שם ס"י תס"ו, הוצ' ראם ס"ו ע"א). ובתוס' ר' יהודה כ"א ב' סדיה כתוב (י"ב ע"ד): ובתוספתא דברכות ה' אומר רבינו יעקב כי יש סמך למנהג שלנו דקתני כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו ימים שיש בהם מוסף כגון ראש חודש וחול המועד שחרית ערבית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ובמוסף מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע וזהו סמך למנהגנו. ויש ספר תוספתא שבריייתא זאת כתובה בערבו ביא, אבל כן היא כמו שכתבתי.

ועיין תוס' שבת כ"ד א' סדיה דתני, ראבייה ח"ב ס"י תקס"ג עמ' 284, מנהיג ה' ברכות ס"י נ"ז, י"ז ע"א, רשב"א ברכות ל"ג א' סדיה אלא. שבת כ"ד א' ד"ה ימים, רא"ש ברכות פיג ס"י י"ח. שבת פ"ב ס"י ט"ו, תוס' הרא"ש כאן כ"א ע"ב סדיה עד (י"ד ע"ד). רבינו ירוחם ס' אדם, נתיב י' סח"א, שבה"ל עניין ר"ח ס"י קע"א, עמ' 136. שם עניין חנוכה ס"י קפ"ז, ע"ג ע"א ועיי"ש בהערה. ליקוטי אמרכל בה' קונטרסים לקורניל כ"ה ע"א, אבודרהם סדר שחרית של חול (ד' למברג מ' ע"ב), מנוה"מ ח"ב (הוצ' ענעלאו) עמ' 142.

5 וכל שיש בו מוסף... שחרית ומנחה מתפלל וכו'. וכ"ה גם בד וכי"ו (אלא ששם: בשחרית ובמנחה). וכ"ה גם ברייף שבת (=מרדכי שם) הנ"ל. ועיין ח"ד שביאר גירסא זו למה לא הזכיר ערבית. אבל בתוס' כ"א ב' ד"ה ער, תוס' ר' יהודה, רא"ש ותוס' שלו הנ"ל, סמ"ג עשין י"ט, ק"א ע"א, מרדכי ברכות פיג ס"י ס"ו-כולם העתיקו מן התוספתא גם "ערבית", ועיי"ש הגירסאות. ועיין ראבייה ח"א ס"י ס"ז עמ' 43. 8 שבת שחלה... קדושת היום באמצע. כ"ז חסר בד עד שו' 10.

13 יום טוב שחל להיות בשבת וכו'. כל הברייתא בעיטור בה' יו"ט מחלוקת ט"ו, (ד"ל ניט ע"ב, הוצ' ר' מאיר יונה קמ"ח ע"ג) ועיין בפתח הדביר שם. 16 ר' נתן אומר אף חותם וכו'. בכ"ז ובבבלי ביצה י"ז א': ר' אומר, ובעיטור הנ"ל: ר"א אומר, ובשער החדש מגיה ע"פ הבבלי: ר' אומר.

עמ' 8.

11 חכותב את השם וכו'. מפתח לרי"ג ל"ב (כ' ע"א). שם: ה"ח כותב חמשה וששה שמות. וכ"ה גם במפתח הנ"ל, ואין להגיה. ועיין ירוש' פ"ה, הוצ' ר"א פולדא כ"ב ע"ב: היה כותב שנים או שלשת שמות כגון אל אלהים ה' הוא יודע, ולפי גירסא זו הרי בהכרח הכוונה ליהושע כ"ב כ"ב, ושם נמצאים ששה שמות בבת אחת. ועיין האריכות בברכי יוסף יו"ד ס"י רע"ז ס"ק ב'. אבל במס' סופרים פ"ה ה"ז גורס: שנים ושלשה שמות, כגירס' הירושלמי. 13 מקום שנחגו לומר ברכת אב"ים שלש כולל וכו'. כל הברייתא בתוה"א להרמב"ן עניין ההתחלה. ד"ו ג' ע"א.

15 וחותרם בה מנחם עמו ועירו. בד: עמו בעירו, וכ"ה ברמב"ן הנ"ל. ואפשר שגירסתנו נולדה ע"י זה שה"ב של בעירו היא סמוכה (רפויה), ולפיכך טעו והתחילו לכתב ועירו, כדברי העיטור בח"ב ריש ברכת חתנים (ד"ל כ"ז ע"ב, הוצ' ר' מאיר יונה ס"ב ע"ד): ומסתברא כבעל מתיבות דאמר ע"י חופה בקידושין (עיין מתיבות הוצ' ד"ר לוי עמ' 13) דהא קידושין קודם חופה הן ולפי שהיא בית הסמוך נהגו לומר וקידושין.

15/16 המפטיר בבית עולמים אינו צריך חותם. בתוה"א הנ"ל, מ"ט ע"ד: וכמדומה בעיני שהיו מזכירין שם ענין תחיית המתים וכו' ומבקשין רחמים על המת לומר הוא יזכה פלוני לתחיית המתים ואינו חותם בו כמו שמוזכר בתוס' ברכות שנכתבו לפנינו ומקדישין שם ואומרים בעלמא דהוא עתיד לחדתא וכו'. וזהו הנקרא המפטיר בבית עולמים. 16 שמונה עשרה ברכות שאמרו חכמים וכו'. בס' המכריע תענית י"ג א' (ע"ז ע"ב): כדתניא בתוספתא במס' ברכות בשלהי פ"ג ח"י ברכות שאמרו חכמים כנגד ח"י הזכרות שבהבו לה' בני אלים וכולל של בייתוסים ושל פושעים במכניע זדים ושל זן (צ"ל: זק=זקנים) ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בכונה ירושלים ואם אמר אלו לעצמן ואלו לעצמן יצא, ומייתי' לה בירו' בפ' היה קורא (ה' ע"א) ובפ' תפלת השחר (ח' ע"א), עיי'ש הגירסא בירושלמי.

18 עונין אמן אחר ישראל מברך וכו'. עיין תוס' ר' יהודה נ"ג ב' ד"ה בתוספתא (מ"א ע"ג) שהעיר על חילוף הנוסחאות בין המשנה והירושלמי והתוספתא להלן פ"ה 1225.

פ"ד.

21 הנחנה מן העולם הזה בלא ברכה וכו'. עיין מדרש חהלים רפ"ז.

23 דבש תסרים ויין תפוחים וכו'. רשב"א ל"ח א' ד"ה דבש.

24 יין חי מברכין עליו וכו'. וכ"ה גם בד, וכ"ה גירסת התוספתא לפי עדות רש"י נ' ב' ד"ה ומשנתן, אבל עיין ירוש' פ"ו ה"א. י' ע"א, דק"ס ע"ב 267 הערה ש.

27 בורא מיני כסאנין. בד וכ"ז: כיסנין. וכן ברי"ח עירובין כ"ט סע"ב: כדתניא בתוספתא בברכות הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהן בורא מיני כסנין. וכן צ"ל ברי"ח פסחים ק"ז ב': בורא מיני [כסנין]. ובהוצ' ראם השלימו בטעות: מוונות (ע"פ התוס' שם עיין להלן). וכן בערוך ערך כסן (א) וערך תרגימא מביא בשם התוספתא: בורא מיני כסנין, וכן הביא בשם הערוך ערך תרגימא בס' יחסי תנאים ואמורים ערך בירא ח' ע"א ועיין בהערות קהוט. ועיין ירושלמי פסחים רפ"ה, ל"ז ע"ב.

אבל בכ"ז גורס: בורא מיני מוונות כיסאנין, וזו היא הרכבה של שתי נוסחאות. והנוסחא בורא מיני מוונות יש לה על מה לסמוך. כי כן מעתיקים בשם התוספתא בתוספ' פסחים ק"ז ב' ד"ה מיני (ועיין דרשות מהרי"ל ריש ה' יו"ט ד' קרימונא שי"ח, כ"ט ע"ב), תוס' ישנים יומא ע"ט ב' ד"ה מיני, סמ"ג עשין, ל', קיי, ע"ד, רא"ש פסחים ח"י ט"י י"ט, סוכה פ"ב ט"י י"ג.

ע"ב 9.

2 כמת הן נאות. בכ"ז: כמה נאין הן, כמה נאין הן. ונוסחא נאה היא.

8 זה הכלל כל שתחילתו חמוציא לחם מברך אחריו שלש ברכות. בירושלמי פ"ו ה"א, י' ע"א: תני כל שאמר אחריו שלש ברכות אומר לפניו חמוציא לחם מן הארץ וכל שאין אחריו שלש ברכות אין אומר לפניו חמוציא לחם מן הארץ. ועיין אהצ"י 142, ואהצ"י סוכה 87.

17 נתקלקל דבר בסעודה עונשין את הטבח וכו'. גם זה מדברי רשב"ג, והתלמוד בב"ב צ"ג ב' מקשר הלכה זו של רשב"ג בשיטתו בתוס' ב"ק פ"י 361.

20 ונוטל והטפית ומחזיר טפה על האורתין. בד: ונוטל והטפית מחזיר על האורחין. וברש"י שבריי"ף ספ"ח: ה"ג בתוספתא ומחזיר טפית על האורתין ועיין רש"י

יומא ל' א' דיה ומחזיר. ועיין דק"ס שם עמ' 77 הערה ה'. ובתשה"ג הרכבי סי' רכ"ב עמ' 104 מפרש את המובנים השונים של טפיה. ומוכיר דרך אגב: וגם היא שאמרו חכמ' טפיה מחלק לעניים ולאורחין.

22 הביאו להם אורז ויין מברך על האורז וכו'. עיין מאירי מיד א' (151 ע"א) שמעתיק את כל הברייתא.

28 שלמה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית מברך על שלמה של גלוסקין. וכיה גם בד וכיו. וכיה בירושלמי פ"ו סה"א, י' ע"ב. וכן מעתיקים מן התוספתא בתוס' ל"ט ב' דיה אבל, תוס' ר' יהודה שם דיה ה"ג (בשם התוס' והירושלמי), רא"ש פ"ו סי' כ"א, אבודרהם סדר ברכות (קרוב לראשו).

אבל יש מקום לפקפק קצת שהיתה כאן גם גירסא אחרת, כי כן מעתיק בתוס' הרא"ש ל"ט ב' (כ"ה ג') דיה ה"ג: ובתוספתא דברכות תניא מברכין על הדגן שהוא מן המובחר כיצד שלימה של גלוסקאות ושלימה של בעל הבית מברך על השלימה של בעל הבית. פרוסה של חטים ושלימה של שעורים וכו'. ולפי גירסא זו שלימה של בעה"ב עדיפה משל גלוסקין. ואע"פ שהי' מקום לשער שיש לפנינו השמטה פשוטה וצריך לתקן את הלשון ע"פ פ"י הרא"ש הנ"ל. אבל גם בלקוטות הרמב"ן ל"ט ב' (א' ע"ד) מעתיק מן הירושלמי: תני מברכין על הדגן כשהוא מן המובחר שלמה של קלוסי' ושלמה של בעל הבית וזומר על השלמה של בעל הבית. פרוסה של בעל הבית ושלמה של קלוסין אומר על השלמה. פרוסה של קלוסין ושלמה של בעה"ב אומר על השלמה של בעל הבית. הרי לפניך ברור כי של בעה"ב עדיפה משל קלוסין. (אע"פ שגם כאן יש עקבות של הרכבה משתי נוסחאות, כי הבבא האחרונה פרוסה של קלוסין וכו' מיותרת שהרי גם בשלימה ושלימה מברך על של בעה"ב, ובבא זו אפשרית רק אם נעדיף של קלוסין על של בעה"ב כשהן שתיהן שלימות).

וכן ברשב"א שם (ד"ו ל"א ע"ד): תוספתא מברכין על הדגן שהוא מן המובחר כיצד שלמ' של גלוסקין ופרוסה של בעל הבית מברך על שלמ' של גלוסקין. פרוס' של גלוסקין ושלמה של בעל הבית מברך על שלמ' של בעל הבית. וברור שיש כאן השמטה, שהרי אי אפשר שהתוספתא לא תזכיר כלל דין שלימה ושלימה, ולפי המשך העניין אנו צריכים להשלים: [שלימה של גלוסקין ושלמה של בעה"ב מברך על השלמה של בעה"ב] שלמה של גלוסקין ופרוסה של בעה"ב מברך על שלמה של גלוסקין וכו', כגירסת רבו הרמב"ן בירושלמי.

עמ' 10.

1 פת שעורים ופת כוסמין וכו'. עיין מ"ש להלן בשם שו"ת מהר"ם מרוטנברג.
2 אלא ששעורין מסין שבע וכוסמין אין מסין שבע. באבודרהם (סדר ברכות קרוב לראשו) הנ"ל: וגרסינן בירושלמי ובתוספתא דברכות תניא, מברכין על הדגן שהוא מן המובחר וכו' (כג"י שלפנינו) שזו מז' המינים חו אינה משבעה המינים פת טמאה ופת טהורה מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה מברך על אי זה מהן שירצה, והנה הסיום הזה אינו לפנינו בתוספתא אלא בירושלמי פ"ו סה"א: וברור לי שר"ד אבודרהם כיון כאן לירושלמי שהזכיר (והשמיט את שמות האמוראים) ולא לתוספתא.

ואני מעיר ע"ז מפני שראיתי בשו"ת מהר"ם מרוטנברג הוצ' מק"נ עמ' 302: פת

שעורין ופת כוסמין אע"פ שהכוסמין יפין מן השעורין של שעורין מוקדמין לפי שהוא ממין שבעה. (כאן היא הנקודה!) הכי תניא בתוספתא של ירושלמי פת טמאה ופת טהורה מברך על הטהורה פת נקייה טמאה וכו'. וכן מעתיק רטנר באהצ"ו עמ' 150: "ובתשובת מהר"ם מרוטנברג (הוצ' מק"נ ברלין תרנ"ב סי' אלה ג') הכי תניא בתוספתא של ירושלמי פת טמאה ופת טהורה" וכו'. ולפי זה יש מקום לטעות שגם לפני מהר"ם היתה התוספה כמו לפני ר"ד אבודרהם שהבאתי.

אבל נעלם מעיני ר"מ בלאך שכל פיסקי ברכות שלו (עמ' 298 ואילך) נדפסו כבר בתשב"ץ קטן סי' שכ"ב ועל פיו יש לתקן כמה שיבושים אצלו (עיין לדוגמא עמ' 303 הערה י"ג, ותשב"ץ הג"ל ועוד בכ"מ) ושם הגירסא: פת שעורים וכו' משבעת המינים: הכי תניא בתוס' ירושלמי פת טהורה וכו'. וברור שצריך להעמיד נקודה אחרי המלה בתוס', וזה מוסב אלמעלה, ואח"כ מתחיל ירושלמי, וזה מוסב אלמטה. שם: כל שהוא ממין שבע או מין דגן וכו'. בראבי"ה ח"א סי' ק"ב, עמ' 82 בשם התוספתא.

5 אמר לו רבן גמליאל עקיבה מה לך וכו'. כס"ז להלן 20412.
6 שאתה אומר כך וכו'. עיין גי' ד ומ"ש להלן לעמ' 204 שו' 13/14.
10 מעשה ברבי טרפון וכו'. כל הברייתא עד שו' 21 נעתקה בילקוט שמיני סי' תקכ"ז בשם תוספתא דברכות פרק לא יטעום. ועיין מכילתא בשלח (והעיר עליה בח"ד) מסכת דוהיה פ"ה (הוצ' הורוביץ-רבין עמ' 106, לויטרכך ח"א 225): כבר היה ר' טרפון וזקנים יושבים בצלו של שובך של יבנה ונשאלה שאלה זו לפניהם וכו'. עי' שם מסורת אחרת.
14 וחלא אין דרכם של ערביים וכו'. ב"ר פפ"ד-י"ז (תיאודור-אלבק 1021).
21/22 אמר להם מפני מה זכה יהודה למלכות. עיין מ"ש להלן.
22 מעשה בארבעה זקנים וכו'. ג"ל שכל זה עד ולא עבר זר בתוכם בשו' 26

הוא מאמר המוסגר של המסדר.

24 כמה ששנה להן ר' עקיבה מפני מה זכה יהודה למלכות וכו'. בד: במה ששנה להם ר' טרפון אמר להן ר' עקיבא מפני מה זכה וכו'. וכן במאיר איוב לר"מ עראמה פט"ו, ד"ו מ"ו ע"א (נדפס לפני הדפסת התוספתא בשלונגיני רע"ז¹): וכן נמצא בתוספתא מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבים בבית שער של ר' יהושע. אמ' להם ר' עקיבא מפני מה זכה יהודה למלכו' מפני שהודה בתמר וכו' עיי"ש.

וברש"י סוטה ז' ב': להם לבדם נתנה הארץ. יהודה זכה למלכות בתוספתא דברכות ראובן נטל תחילה בארץ בעבר הירדן. והנה לפי הגירסא שלפנינו צריך להעמיד נקודה אחרי המלה דברכות וזה מוסב אלמעלה, ואח"ז בא פירוש רש"י עצמו לדברי הגמרא, אבל בתוס' הרא"ש (=תוס' שני) שם (מראה האופנים נ"ב ע"א): פ"ה שיהודה זכה למלכות ובתוס' דברכות קאמר דראובן ונטל חלק תחילה בעבר הירדן. ופירשו שהמלים "בתוספתא דברכות" מוסבות אלמטה, ולפנינו אין זכר מזה בתוספתא כאן. ועיין מ"ש במאמרי תשלום תוספתא עמ' 18.

(1) לפי עדות בית עקד הספרים. ומ"ש בסוף הספר: ונגמר ביאורו זה שנת רס"ו לפרט וכו', פירושו שעקר הביאור נגמר בשנה זו, אבל הוא כתב והוסיף גם אח"כ, שהרי בוף ס"ט ע"ב מזכיר רעידה אדמה שהיתה בקרשטא בשנת רס"ט.

27 אמר להם וכי נותנין שכר על העבירה וכו'. אין זה מדברי ר"ע (כפירוש בעל חיד) אלא הוא חוזר למעלה לר"ט. וזהו מדברי ר"ט (עיין מ"ש לעיל שורה 22) וכן יוצא מן המכילתא בשלח ה"ל. וכן במדרש תהלים ע"ב (עיין ביחוד בהוצ' בובר קע"א ע"א), אלא ששם נתחלפו דברי ר"ט בדברי תלמידיו ודברי תלמידיו בדברי ר"ט.

עמ' 11.

3 אף שאור לא זכה למלכות וכו'. ילקוט שמואל ס"י ק"ח בשם תוספתא דברכות. 6 וכשהוא בורח מן הסררה מה הוא אומר. בילקוט שם: וכשהוא בורח מהו אומר. 8 מפני מה זכה יהודה למלכות ... שכשבאו שבטים וכו'. לתוספתא זו כיון בילקוט המכירי תהלים ס"ט י"א, הוצ' בובר ח"א סוף עמ' 340, ובחנם הגיה שם בובר במכילתא במקום בתוספתא.

16 בעל חבית שהיה מיסב ואוכל ... הפליג צריך לברך למפרע. בתוס' פסחים ק"ב א' ד"ה כשהן: והא דתניא בתוספתא דברכות בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך כו' הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחלה, לאו כשהוא טעון ברכ' למפרע אלא כשרוצה לצאת ומירי שקראו להפליג ומברך שמא ישהא. וכן בתוס' חולין פ"ו ב' ד"ה אסור, רשב"א שם ד"ה אמר להו, רא"ש שם פ"ו ס"י ה', רבינו ירוחם ס' אדם נתיב ט"ז ח"א, ר"ן שם פ"ו ס"י תתייד. אבל בסמ"ג עשין כ"ו, ברכות שבסעודה, ק"ב ע"א: ואין הלכה כברייתא דתוספתא דקאמר דבר עם חברו והפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחילה עיי"ש. ועיין הגה"מ פ"ד מה' ברכות ה"ג אות ה'.

פ"ה.

24 אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לר' יוסי וכו'. רשב"ם פסחים ק' א' ד"ה ה"ג בתוספתא.

26 אמר לו אם כן לא נפסיקי. תוס' פסחים ק' א' ד"ה שהיו. 28 אורחין שהיו מסובין אצל בעל חבית ... אומרים עליו קדושת חיום דברי ר' יהודה. תוס' פסחים ק"ב ב' ד"ה ראשון. מרדכי תוספתא מערבי פסחים (סביניטסה שי"ד, רס"ב ע"א). ועיין רשב"ם שם ק"ב סע"א.

30 אוכל והולך עד שעה שתחשך. נראה שזו היא אשגרה מלעיל שו' 23, ובד: עד שתחשך וכ"ה שם לעיל שו' 23. והמלים "עד שתחשך" חסרות בכ"י וראשונים גם בבבלי פסחים ק"ב סע"א, עיין דק"ס שם. והראב"ד בתמים דעים (השגות ריש ערבי פסחים) ע"ז ע"ב גרס בבבלי שם: אוכל והולך משתחשך. ובמאירי פסחים שם (87 ע"א): ולמדת שזה שאמרו בברייתא זו ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך פירושה משתחשך עד שיגמור, ואף במקצת ספרים מדויקים נמצא כן. ועיין להלן בסמוך. שם: מוזג לו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון ומוזכיר של שבת בברכת המזון. בתמים דעים ה"ל: ואמרו בתוספתא ואומר של שבת בברכת המזון. ולחרווייהו קאמר. והדברים מבוארים באריכות במאירי פסחים ק"ב א' (87 ע"א): ובתוספתא אמרו על ברייתא זו ואומר של שבת בברכת המזון כמו שכתבנו למעלה (עיין להלן). ויש אומרים שלא נאמרה אלא לשניהם ר"ל לר' יהודה ולר' יוסי שהדברים נראים דוקא בדרך זה שלר' יוסי כבר אכל משחשיכה ולר' יהודה כבר קדש וראוי להזכיר של

שבת. אבל כל שגמרו עם חשיכה שאין כאן לר' יוסי קדימת קידוש ולא אכילת שבת הדברים נראין שלא להזכיר בה של שבת. והדברים ברורים שאעפ"י שהברייתא אפשר לפרשה כן מיהא אעפ"י שגמר ולא חזר לאכול כך הוא הואיל ומ"מ בשעה שמברך שבת הוא וכו'. וכן לעיל שם צ"ט ד"ה ונשוב (84 ע"ב): ופירשו בתוספתא בחמישי של ברכות שמוזכר של שבת בברהמ"ז אעפ"י שלא קדש ולא סעד בשבת הואיל ומ"מ בשעה שברך שבת הוא.

אבל בראש פסחים פ"י ס"ז ז': ויש להסתפק אם צריך להזכיר של שבת בברהמ"מ, אע"ג דקתני בתוספתא בדברי ר"י (=ר' יוסי) כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון ומוזכר של שבת בברכת המזון, מ"מ איכא למימר שאני התם שאכל משתחשך וכו'. אבל בשו"ת שלו כלל כ"ב ס"ז ו': בתוספתא דברכות שונה בדברי ר' יוסי ומוזכר של שבת בברכת המזון אע"ג דסעודת חול היתה כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת וכו'. ועיין בתוס' ק' א' ד"ה ר"י, תוספ' רי"ד מה' תניינא ק"ב א' ד"ה ר"י (כ"ב ע"ג).

עמ' 12.

8 לא יישך אדם מן הפרוסה וכו'. בספר חסידים, בלקוטי תוספתא. (עיין מבוא) ס"י תחת חרס"ה. עמ' 450. וברוקח ס"י שכ"ט ד"ה ד"א בסעודה, ובתשב"ץ קטן ס"י תקנ"ט בשם התוספתא.

14 חלף חייבין בברכת המזון וכו'. כסגנון ברייתות אלו עד שו' 20, להלן 2126, 2232. ועיין הגירסא בערכין ד' א'. (מ"י). וכל הבבות נעתקו בשיבושים במאירי כ' ב' (67 ע"ב) ד"ה בתוספתא, ולפיכך הסיק: „ודאי יש בה דברי' שאי אפשר ליישבן. ונראה שאין לסמוך עליה ברוב עניינים שבה". ועיין להלן.

16 כולן חייבין ומוציאין את הרבים ידי חובתן. במאירי הנ"ל: כלם חייבים ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן. והיתה לפניו השמטה בתוספתא עיי"ש.

17 אנדרגיננס מוציא את מינו ואינו מוציא שאינו מינו. עיין מ"ש להלן 10117.

18 טומטום אינו מוציא לא את מינו וכו'. במאירי הנ"ל: טומטום ואנדרגיננס מוציא את מינו ולא את שאינו מינו וכו' עיי"ש.

20 נשים ועבדים וקטנים אין מוציאין את הרבים ידי חובתן. תוס' סוכה ל"ח א' ד"ה באמת. תוס' הראש"ש שם (כ"ט ע"ד) עיי"ש, ראבי"ה ח"א סוף ס"י ס"א, עמ' 37.

22 אין מדקדקין בקטן. בין שאמר נברך וכו'. וכן בירוש' פ"ז רה"ב, י"א ע"ב: והתני אין מדקדקין בקטן. אבל שם רה"ג, י"א סע"ב: ולא כן תני אין מדקדקין בברך בין שאמר נברך בין שאמר ברכו וכו'. ועיין מ"ש ר"ל גינצבורג נגד גייגר בסוף קבוצת מאמרים (של גייגר) הוצ' פוזננסקי עמ' 404. ולפלא בעיני שלא העיר כי בשו"ר עמ' 295 שו' 12 הגירסא היא: אין מדקדקין בקטן בין וכו', וכ"ה גם בכ"ר שם. ולפיכך נראה שהגירסא „בדבר" הוא תיקון סופרים והגכון הוא „בקטן", וכ"ה דרך הירושלמי להתחיל לפעמים מרש ההלכה (או להעתיק את סופה) אע"פ שאיננה שייכת לעניין. עיין לדוגמא יומא פ"ג ה"ח, מ"א ע"א: שבשעה שהיתה החמה זורחת וכו' וזה אינו שייך כלל לענין, ומוסב לא על טבלה של סוטה, אלא על נברשת של זהב, אלא שכן דרך הירושלמי להעתיק את התוספתא, ויתבאר במ"א.

23 בעשרים נחלקין וכו'. שבה"ל השלם סדר ברכות קנ"ב, עמ' 118.

24 עזו חסיבו וטובל עמחן. בשבה"ל הנ"ל: עלו והסיבו וטיבל עמהן, וכן בירוש' פ"ז ה"ב. לפי גירסת הקטע בגנוי שכטר ח"א 433.

25 אף על פי שלא אכל עמהן כזית דגן וכו'. בירושלמי הנ"ל בנוסחת ר"ש סיריליאוס מסיים: דברי רשב"ג, וזהו תיקון ע"פ הבבלי, אבל בכל הנוסחאות שם—סתם. (ו"דברי חכמים" שם מוסב אלמטה: דברי חכמים ר' יעקב בר אחא בשם ר"י וכו' כדרך הירושלמי). אבל גם הירושלמי ידע שזו היא משנת רשב"ג, עיין לעיל בסמוך ובסוף ההלכה שם.

ובשבה"ל הנ"ל: אע"פ שלא אכל עמהן כזית דגן הרי אלו מומנין, ושמא יש לדחות דבין הטיבול ובין הדגן היה כזית וכו' עיי"ש. ובבר"ר פצ"א-ד' (הוצ' אלבק עמ' 1118): אפעלפי שלא אכל מן הדגן כזית וכו'. ומלשון זו משמע קצת כדיחוי בעל שבה"ל. ועיין בבבלי מ"ח סע"א.

25/26 גוי המברך בשם עונין אחריו אמן. כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמי עד שישמע כל הברכה. בכ"ע: גוי המברך את השם (ונקוד עליהם, עיין בשינו"ס אצל צ.) עונין אחריו וכו', וכן בפ"י ר' אליהו מלונדריש כ"י ירושלם 30 א, 98 ע"ב: ובתוספת' קאמ' עונין אמן אחר גוי ש ב י ר ד ה ש ש. ובכ"י חסרות המלים: "כותי המברך" ואם נרכיב את גירסאות שני כה"י נקבל: גוי המברך את השם עונין אחריו אמן. בשם אין עונין אחריו אמן, וזו היא בלי שום ספק גירסת הירוש' ברכות ספ"ה, כג"ה הקטע מן הגניזה בתרביץ ש"ג עמ' 239 שו' 17, כ"ד שם, ק"א בשרי"ר 323, מקבילות וס' בית נכות ההלכות ח"א עמ' 57, וכ"ה בהוס' שבדפוסים בב"ר ספס"י (הוצ' תיאודור-אלבק 751 בשינו"ס). ולפי גירסא זו אם בירך בכינוי את השם המפורש עונין אחריו אמן, אבל אם בירך בשם המפורש אין עונין אחריו אמן. והמלים "עד שישמע כל הברכה" הן אשגרה מלעיל ספ"ג.

אבל גירסתנו בתוספתא, שהיא גם בד מתאשרת ע"י תוס' ר' יהודה ג"ג ב' (מ"א ע"ג): בתוספתא גרסינן עונין אמן אחר נכרי המברך ואין עונין אחר כותי המברך וכו' עיי"ש שמעיר לתוספתא לעיל ספ"ג, ועיין תוס' הרא"ש שם (ל"ח ע"א). ולפ"ו צריך לפרש שיש חילוק בין גוי שאינו מצווה על ביטוי שם המפורש ובין כותי המצווה. עיין ר"ל גינצבורג נגד גיגר בקבוצת מאמרים (של גיגר) עמ' 395 ובספרות שציין שם. אבל גם לפי גי' זו צריך להניח שהמלים עד שישמע וכו', הן אשגרה מספ"ג.

27 היה מקריב זבחים בירושלם וכו'. עיין תוס' מנחות ע"ה ב' ד"ה היה, תוס' ר' יהודה כאן ל"ז ב' (כ"ה ע"א) ד"ה היה, תוס' הרא"ש שם (כ"ג ע"ד).

28 היה מקריב מנחות בירושלם אומר ברוך שהחיינו והגידנו לזמן הזה. בכ"י מוסיף: כשהוא מקריבן אומר בר' אשר קד' במ' וצו' להקריב מנחות. בשו"ת הרמב"ם ד' ליפסיה ס"י ג"ז ובפאר הדור ס"י מ"ט נעתקה התוס' בנוסחא משובשת, אבל הנכון בהוצ' פריימן עמ' 12: ושם ג"כ אמר פ"ד (לפנינו פ"ה) מברכות היה מקריב זבחים בירושלים אומר ברוך שהגידנו היה מקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהגידנו (וכ"ה גם בכ"י, וצריך למחוק לפנינו את המלה שהחיינו, כי נוסח הברכה בתוספתא הוא ע"פ רוב: שהגידנו. ועיין מ"ש ר"ל גינצבורג בגנוי שכטר ח"א עמ' 454) כשהוא מקריבן אומר אקב"ו להקריב. וזהו כג"י כ"ו.

29 אומ' ברוך המוציא לחם מן הארץ. וכ"ה בבבלי ברכות ל"ז ב', ומנחות ע"ה ב', אבל צ"ע ברמב"ן ברכות ל"ט ב' (קריב לסופו) אם לא הי' לפניו כאן הגירסא: לאכול מנחות עיי"ש היטב.

עמ' 13.

פ"ו (בדפוסים המשך פיה).

6 דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה. צ. מעיר שבד בסוף הפרק: שהיה בעל הבית מברך עליהן הרי אלו מברכין כתקנו, ותיבת ארבע נמשך למאמר הבא. דברים אלו אינם נכונים, כי בד"ר מפורש: מברכין כתקנו ארבע: (שתי נקודות אחרי המלה ארבע), אבל בדפוס סביוניטה שי"ד: מברכין כתקנו: ארבע דברים שבין בית שמאי ובית הלל.

והנה ברור שהמלה "ארבע" נמשכת למעלה, שהרי מפורש בירוש' פ"ב ה"ה, ה' ע"א: הרי אלו מברכין ד', ולעצם העניין כשנדייק נראה שבתוס' נמנו כאן ששה דברים בין ב"ש וב"ה בשש ההלכות הראשונות, אלא שבתוס' נשנתה בה"ו דעת ר' יהודה ובמשנה דעת תנא אחר (עיי' בבלי נ"ב ב'), אבל שניהם מודים שיש מחלוקת בין ב"ש ובין ב"ה בעניין זה.

ולפיכך ג"ל קרוב שהציון "ו" שחשב אותו הסופר לציון הפרק שייך לעצם הברייתא וצריך לקרוא: ר' דברים שבין ב"ש וכו', ואין כאן פרק חדש אלא המשך פ"ה כדפוסים, וכן לא היה כאן פרק חדש לפני הא"ו, עיי"ש ה' טהרת ק"ש סי' קל"ה, ח"א כ"ד ע"ד שו" 1, וכן כנראה גם לפני בעל כפופ"פ עיי"ש פכ"ה הוצ' לונץ תע"ה.

6/7 בית שמאי אומרים מברך על היום וכו'. להלן 17215 ואילך.

11 ובית הלל אומרים אחריו הכוס וכו'. רש"י נ"ב א' ד"ה וביה, או"ז ח"א ה' גטי סי' ע"א ס"ז א'.

17 בית שמאי אומרים מכבדין את חבית וכו'. או"ז ח"א ה' טהרת ס"ש סי' קל"ה כ"ד רע"ד.

18 ובית הלל אומרים אם היה שמש תלמיד חכם וכו'. רש"י נ"ב ב' ד"ה ד"ה ה"ג, או"ז הנ"ל.

19 בית שמאי אומרים כוס יין מימינו ושמן ערב משמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן וכו'. בד: הביאו לפניו שמן ויין בית שמאי אומר כוס יין בשמאלו ושמן ערב בימינו מברך על השמן ואחר כך מברך על היין וכו'. וג"י זו מתאימה לגירסת הבבלי מ"ג ב', אבל ג' כי"ע מתאימה לירושלמי פ"ח ה"ה, י"ב ע"ב. אבל ברשב"א רפ"ח משמע שהיתה לפניו הגירסא בין בבבלי בין בחוספתא כג' כי"ע. 22 אמר ר' יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל וכו'. רי"ף פ"ח סי' קצ"ג, תלמידי ר"י שם, רא"ה שם, עמ' קס"ה.

24 שביט שמאי אומרים על המאור ואחר כך בשמים וכו'. ג' זו מתאימה לבבלי נ"ב א', ב', אבל בירוש' פ"ח ה"א, י"ב ע"א, שם ה"ה, י"ב ע"ב גורס להפך. ולפי ג' הירושלמי יהא המשך הברייתא: הנכנס לביתו וכו' כדברי ב"ה.

עמ' 14.

1 בית שמאי אומרים אחד מברך לכולן, ובית הלל אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו. וכה בבבלי נ"ג א' בכ"י וראשונים, עיי' דק"ס 281 הערה ו', וכה בגיאויקה ח"ב 262 (=אוה"ג I 127), ואין להגיה כאן בחוספתא.

שם: נר טמון בחיקו. וכה גם בירוש' פ"ח, י"ב ע"א: נר בתוך חיקו, ואין להגיה. ועיין מ"ש על "חיקו" לעיל 427.

5 מאימתי מברך משתחשך וכו'. ברוקח ס' שני': בתוספת מאימתי מברך על הנר משתחשך וכו'. ובשולח הרשב"א ח"א ס' תשל"ט: ובתוספתא מאימתי מברכין על האור משתחשך וכו'.

9 האש והבשמים של מרחץ אינו מברך עליהן. וכתב ע"ז בח"ד: לא מצאתי זה בשום מקום לא בש"ס דידן ולא בירוש' וגם הפוסקים לא הזכירנהו. ונעלם ממנו לפי שעה שולח הרשב"א ח"א ס' קס"ח: ומה שכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ט מה' ברכות ה"ח ועיין בכ"מ שם) דאין מברכין על בשמים של ערוה ושאלת מאי זה מקום אמרה הרב ז"ל ואמרת אולי מאותה שאמרו בתוספתא בשמים של בית המרחץ אין מברכין עליהן ופרשת אולי מפני שהזונות רחצות ומתבשמות שם תדיר. כמדומה שזו אינה, דהיא דתוספתא משום שעשוין להעביר הוזהא היא ולא להרית בהן והרי הן כבשמים של בית הכסא וכו', עיי"ש ובכ"מ הג"ל.

וכפירוש השואל כ"ה דעת המאירי מ"ג ב' (149 ע"ב): פירשו בתוספתא שבשם(נ)י של מרחץ אין מברכין עליהם. ופי' בשמים שהנשי' מתקשטות בהם בבית המרחץ וכו' והוא שרמוז גדולי המחברים בשמים של ערוה וכו'.
ובראבי"ה ח"א ס' קמ"א עמ' 129: וכל ב' שם העשוי להעביר את הוזהמה אין מברכין עליו. ויתכן שמקורו מכאן, ופירש כפירוש הרשב"א הג"ל.

פ"ז (בדפוסים פ"ז).

12 ברכת חזיון מן התורה וכו'. צ. בשנו"ס מציין מד: ג"א המזון. הוספה זאת היא רק בדפוסים המאוחרים, ואיננה בד"ר וגם בד' סביוניטה שי"ד. אבל בסה"מ להרמב"ם עשין י"ט: ולשון התוספתא ברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. וכן בזהר הרקיע להרשב"ץ עשין כ' כ"א: ובתוספתא אמרו ברכת המזון מן התורה וכו'. ועיין בבלי מ"ח ב', ודק"ס שם 256.

14 אשר נתן לך זו חטוב וחמטיב. וכ"ה בירוש' פ"ז ה"א. י"א א' ובבלי מ"ח ב'. אבל בכילתא בא פט"ז (הורביץ-רבין עמ' 60, לויטרכך ח"א 136): אשר נתן לך שגמלנו כל טוב, וזהו כבר חלק מנוסח הברכה עצמה שנהגו לומר אח"כ באריכות. ויש יסוד לחשוב שלפני כמה מן הראשונים היתה כאן הוספה של נוסח כל הברכה, שכן כותב הרשב"א בתשובה ח"א ס' של"ט: אלא שבתוספתא שנו שצריך לומר גומלנו יגמלנו, אבל בגמרא לא נזכר כלל. והדברים מבוארים יותר ברא"ה פ"ז עמ' קמ"ז (=שטמ"ק, מ"ו א' ד"ה תדע, כ"ה ע"א): ובתוספתא אמרי' דנוסח שלה עד הוא גומלינו הוא גמלנו הוא יגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים והצלחה והרוחה וכל טוב. ועיין לעיל עמ' 6 שו' 22 ובשינו"ס שם בשו' 24 ובמש"ש.

ורחוק בעיני לשער שאחד הקדמונים כתב: ובתוספתא אמרינן הוא גומלינו הוא גמלנו וכו', והכוונה היתה לברכת הטוב והמטיב שכולה תוספתא (ראב"ד בשולח הרשב"א ח"א ס' תקל"ב, כל בו ס' כ"ה) ובנוסחתה אמרינן וכו', ואח"כ חשבו שהכוונה היא לתוספתא ממש.

ועיין הגוסחאות השונות של הברכה אצל ר"א פינקלשטיין בצופה האנגלי מהד' חדשה כ"ט עמ' 259.

20 הרואה עבודה זרה. תוס' ג"ז ב' ד"ה הרואה, תוס' ר' יהודה שם (מ"ג ע"א), תוס' הרא"ש שם (לי"ח ע"ד), אגודה ברכות ס"י קצ"ה, קפ"ד ע"ב.
26 שחרש זורע וקצר ועימר ודש וכו'. בכ"ז: עד. שורע וחרש וקצר וכו' וזו היא נוסחא ארצישראלית, עיין בבלי שבת ע"ג ב', אבל בירוש' שם הסדר בסוגיא לפי הנוסחא: חורש זורע, ועיין בירוש' כאן פ"ט, י"ג ע"ג, ירוש' שקלים פ"ה ה"א, מ"ח סע"ג, ועיין ב"מ ק"ה א' מנחות פ"ה א'.

ע"ב 15.

5 ואת מוכי שחין. בד מוסיף: ואת פתויי ראש ואת הברקנין. ועיין בבלי ג"ח ב' ושם: הבהקנין.
11 חיה ר' מאיר אומר וכו'. מכירי תהלים סוף מזמור קי"ט, ח"ב סט"ז ע"א בשם התוספתא.
13 דבר אחר בכל נפשך כנפש שברא בך. בד: בכל נפש ונפש שברא בך. וכ"ה גם ברבה ואתחנן פ"ב ל"ז, אבל ממכירי הנ"ל: ד"א בכל נפשך בכל נפש ונפש ש ב ח (=שנח), ובובר שם לא הבין את הפירוש.
21 העושה כל המצות צריך לברך. בשו"ת הרמב"ם (ד' ליפסיה ס' ג"ז) הוצ' פריימן ע"ב 12: נוסח התוספתא סוף ברכות כל המצות מברך עליהן שה ג י ע נ ו העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהגיענו לולב וכו', עיי"ש. ובעיטור ה' ציצית (הוצ' ר' מאיר יונה ע"ז ע"ד, ד' למברג ל"ד ע"ג): גרסינן בתוספתא העושה כל המצוה מברך עליהן העושה סוכה וכו', ועיין סמ"ג עשין קל"ה, קצ"ח ע"ג, ובאבודרהם ריש ברכת המצות (ד' למברג ה' ע"א): גרסינן בתוספתא דברכות העושה מצוה צריך לברך לפניה ובירושלמי מיתי לה מקרא וכו'.

22 העושה סוכה לעצמו. עיין רמב"ם ועיטור הנ"ל. ועיין רוקח ס' שע"א, ראבי"ה ח"א ס' רפ"ט ע"ב 359, אר"ז ח"א ה' תפילין ס' תקפ"ג, ע"ט ע"ב.
25 העושה ציצית לעצמו אומר ברוך שהגיענו לזמן חוזה. בסדר תנאים ואמוראים (כרסלוי ע"ב 33): ועקרינן ליה מן הלכתא כגון העושה ציצית אומר ברוך שהחיינו דלאו הלכתא דליכא לדמויי להא דאמר' העושה לולב וכו' דהא לא מברכינן שהחיינו אלא על מה דאתי משתא לשתא וכו'. לאו הלכה היא והיא ברייתא וכו', ועיין תגי' בגיאניקה ח"ב 329, ועיין אוצר הגאונים סוכה ע"ב 18 הערה ב', ויש להוסיף דברי האגודה מנחות ס' כ"ב רי"ז ע"א: ובתוספות פרק הרואה תניא העושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו וכו' ורב שרירא גאון כתב דלא סמכינן עלה כדמשמע פ' בכל מערבין דלא מברכינן זמן אלא דבר הבא משנה לשנה, ודברים אלו לקוחים מתוס' מנחות מ"ב ב' ד"ה ואלה, עיי"ש לפנינו גי' אחרת, ועיין במהרש"א שם, וכן מצאתי בשו"ת תרומת הדשן ס' ל"ז שמעתיק את דברי התוס' מנחות כגירסת האגודה, ועיין פ"י מהר"ח בסה"י לכבוד שוורץ ע"ב 45: ובתוספ' תניא העושה ציצית וכו' ורב שרירא גאון כתב וכו' עיי"ש.

אבל עיין בשו"ת הרמב"ם ע"ב 12 הנ"ל, מאירי סוכה מ"ז א' (122 ע"א), נ"י ה' ציצית ס' רס"ו, ארחות חיים ח"א ה' חמץ ומצה ס' ט"ז ע' ע"ד, אגודה סוכה ס' ל"ג, ק"ג ע"א, ועיין ירוש' כאן פ"ט, י"ד ע"א, שרי"ד 353 ע"א, אהצרי ע"ב 206 ואילך.

27 וכשחזא מניחן אומר אשר קדשנו במ"ו לחניה תפילין. עיין רוקח סי' שס"ג.
28 תשוחט צריך ברכה לעצמו וכו'. להלן 508.

ע"ב 16.

1 על כסוי חדרם. בכי"ו: על כסוי הדם בע"פ. וכן ברוקח סוף סי' ש"פ:
בתוספ' השוחט מברך על השחיטה. והמכסה על כסוי הדם בע"פ.
שם: המוחל צריך ברכה לעצמו. פרדס הוצ' ר"י עהרנרייך ע"ב ר"ג. ועיין
ריב"ש סי' שפ"ד: שהרי שם בתוספתא הביאו וכו' ובכללן ברכת מילה וכו'.
4 אשר קדש ידיד מבטן וכו'. עיין כללי המילה לר"י הגורר ע"ב 87. ואפשר
שצ"ל שם: ע"כ תלמוד בבלי. ותוספות (ו) פסוקים שאומר מן הירושלמי וכו'. ועיין ערוך
ערך חלק (ב).

6/7 היה מהלך להפריש תרומות ומעשרות אומר ברוך אשר קדשנו להפריש
תרומה ומעשרות. מאימתי מברך עליהן משעה שמפרישן. בפרדס הוצ' ר"י
עהרנרייך ע"ב ר"ט: ובתוספתא תניא הנכנס להפריש תרומות ומעשרות אומר ברוך
אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות.
ושמא טעות סופר הוא. ואם תימצי לומר עיקר, וכו'. וכן ברמב"ן בכורות ס' ה' חלה:
ותניא בתוספתא היה מהלך להפריש תרומות ומעשרות אומר ברוך אקב"ו להפריש
תרומות ומעשרות. מאימתי מברך עליהן משפרישן. תניא אידך וכו' עיי"ש שמביא את
התוספ' תרומות פ"ג ה"ג 28²¹. וכן בסה"מ שלו שרש י"ב (ד' וורשא ע"ט א'): ומפרש
בתוספתא בפרק בתרא של ברכות ההולך להפריש תרומה ומעשרות אומר אקב"ו
להפריש תרומה ומעשרות. מאימתי מברך עליהם משעה שמפרישן, וכו' עיי"ש. ועיין
בחיידושי פסחים ז' ע"א ד"ה ופי' הסוגיא. וכן נעתקה התוספתא כג"י הדפוס (בערך)
במאירי חלה פ"ב ע"ב 19, הנ"ל פסחים ז' א' סד"ה ולעניין (15 ע"א, ועיי"ש 14 ע"ב).
ועיין מגן אבות שלו הוצ' לאסט ע"ב מ"ב וע"ב מ"ה. וכן בר"ן פסחים פ"א סי' ת"ש.
ריב"ש סי' שפ"ד.

אבל בכי"ו כאן: אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה כשהוא מפריש אומר ברוך אשר
קדשנו להפריש תרומה ומעשרות. וגירסא זו יש לה על מה לסמוך, כי כן הוא בכפ"פ
פכ"ה ד"ו, ק"ז סע"ב (הוצ' לונץ ע"ב תע"ה): וכדאיתא בתוספתא מסכת ברכות פ"ז היה
הולך להפריש תרומה ומעשרות אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה, כשהוא מפרישן אומר
ברוך א"י אמ"ה אקב"ו להפריש תרומה ומעשרות. וכן באבודרהם ברכת המצות (ד'
למברג) ז' סע"א: והכי אמרי' בתו' דברכות ההולך להפריש תרומות מברך שהחיינו.
נראה מפני שהוא שמח ונהנה באסיפת פירותיו, אבל שם ט' ע"ב: דגרס' בתוספתא
דברכות היה הולך להפריש תרומות ומעשרות מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש
תרומות ומעשרות.

8 עשרה שהיו עושין עשר מצות וכו'. או"ז ח"ב ה' ר"ה סי' רס"ב, ס"א ע"ב,
ועיי"ש ח"א ה' שחיטה סי' שס"ז ג"א ע"א. שו"ת מהר"ם מרוטנברג ד' פרג סי' ז', ד'
למברג סי' תי"ג, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תנ"א (ולא כיוון רבינו שמואל ירונדי באוהל
מועד ח"א ק"ט ע"ב) מרדכי חולין פ"ו סי' תרנ"ו, הגה"מ פ"א מה' ברכות ה"י אות ד',
שו"ת הרא"ש כלל כ"ו סוף סי' ד' (ועיי"ש כלל י"ד סי' ג', פסקיו לפסחים פ"א סי' י"א).

רבינו ירוחם ס' אדם נתיב ה' ח"א (קרוב לראשו), ארחות חיים ה' ברכות ס"ב, ל"ז ע"א, כפ"פ פכ"ה (ד"ו ק"ח ע"א הוצ' לונץ עמ' תע"ה), אבודרהם ברכת המצות (קרוב לראשו, ד' למברג ה' ע"ב), ריב"ש ס' שפ"ד — כולם בשם התוספתא.

ובס' הפרדס כ"י לר' אשר ב"ר חיים, תלמיד הרשב"א (כפי שמוכח בשו"ר) ברכה בכרכי יוסף ד' ווינה ס' ח': וראיה מהתוספתא עשרה שעשו מצוה א' א' מברך לכלן עשרה שעשו עשר מצוות כל א' מברך לעצמו ופירוש התוספתא הכי הוי עשרה שעשו מצוה אחת כגון עשרה שקורין הלל וכו' ועשרה שעשו עשר מצוות כגון שמניח כל אחד תפילין בראשו וכו' וראיתי מי שטעה ופירשה עשרה שעשו מצוה אחת כגון אם עשרה מניחין תפילין וכו' ועשרה שעשו עשר מצוות כגון שכל אחד ואחד עושה מצותו כלומר שזה מניח תפילין וזה מתעטף בציצית וכו' וזה טעות גדול וכו'. ועיין ראשונים הג"ל.

11 היה מפסיק ועושה מברך וכו'. בד וכ"ו: היה מפסיק ועושה. מפסיק ועושה. וכ"ה באבודרהם וריב"ש הנ"ל, ונוסחא נכונה היא. אבל בהגה"מ הנ"ל כלפנינו.

22 ברוך שלא עשני אשה ברוך שלא עשני בור. בכ"ו: ברוך שלא עשני בור ברוך שלא עשני אשה. ויש קצת סמך לגי' זו מדברי המאירי, עיין להלן. וכ"ה הסדר בירושלמי פ"ט מ"ב, י"ג ע"ב. ועיין פרקי דרבי שאציין להלן.

24 שאין אשה חייבת במצות. במאירי ס' ב' ד"ה ברכות (201 ע"א): והוא שאמרו שם (בתוספתא) שלא עשני גוי שנ' כל הגוים כאין נגדו. בור שאין בור ירא חטא. אשה שאין אשה חייבת בכל המצות, וכן העתיק בראבי"ה ח"א ס' קמ"ה ע"ב 140 מן הירושלמי: אשה שאינה מצווה בכל המצות, אבל עיין מ"ש להלן 192. והסדר של המאירי: גוי, בור, אשה מאשר את גירסת כ"ו לעיל שו' 22. ועיין פרקי דרבי (הוצ' גרינהוט עמ' ס"ו ומאירי שם).

26/27 לחפות לו חלוק והוא לא חיפת לו חלוק מימיו. בד לנכון: והוא לא חיפת חלוק מימיו. וראיתי בפ"י רבינו יונה למשלי פ"ט — ב' עמ' 101: ואז"ל כי מי שלא למד חכמה ותורה לא יצליח בידו קיום המצות על אופניהם ועל תכונתם והוא דומה לעבד אשר צוה לו המלך לחפות לו חלוק והוא לא חפה (צ"ל: חפת) חלוק מימיו וכעס המלך על פעולתו כי לא ישרה בעיניו. ובהערות שם: „לא מצאתי מדרש זה“, ונראה שכיון לתוספתא שלפנינו.

עמ' 17.

1 לא יכנס אדם לחר הבית וכו'. ילקוט קהלת ס' תתקע"א בשם התוספתא. 6 הפותח בידו חי והחותם בידו חי וכו'. בשתי הבבות הראשונות של ברייתא זו הגירסאות מתאימות, והוא שהפותח בשם וחותם בשם הרי זה חכם, ואם פתח באלף למד (או באלף דלית) וסיים בשם הרי זה בינוני. אבל בשתי הבבות האחרונות יש חלוקי גירסאות, והיינו שבד גורס: באלף למד וחותם באלף למד הרי זה בור. ביד

(1) במרקי דרבי שם: ר"ד חייב אדם לומר בכל יום שלא עשני גוי שלא עשני עבד שלא עשני אשה שלא עשני בור וכו'. ועיין מ"ש קיימנן במ"ה כל"ז עמ' 15, והסדר שם בפסקא היונית שהביא מתאים לזה בדיוק.

(בא') [הא] וחזתם באלף למיד הרי זו דרך אחרת. וכ"ה גם בירושלמי פ"ט ה"א, י"ב ע"ד. אבל כגירסא שלנו כ"ה גם ברוקח סי' שס"ג: והא דתניא בתוספתא בשלהי ברכות הפותח והחותם ביו"ד הי הרי זה חכם. באלף למד וחזתם ביו"ד הי הרי זה בינוני. ביו"ד הי וחזתם באלף למד הרי זה בור. באלף למד וחזתם באלף למד הרי זה דרך אחרת וכו'. עיי"ש שמפרש את כל הברייתא. ולפי גירסא זו יש חשש של דרך אחרת רק אם לא הזכיר את השם כלל, ונגד אלה שנוהרו שלא להזכיר את השם אפילו בברכה, תיקנו במשנה שיזכירו את השם אפילו בשאלת שלום. וכבר האריכו בעניין זה החכמים האחרונים, אבל לא נתברר לי בוודאות למי כיוונו חז"ל.

8 כל חותמי ברכות שבמקדש וכו'. מכירי תהלים סי' ק"ו, ח"ב פ"ז סע"א, בשם התוספתא.

10 ומודיעין שאין העולם וכו'. רש"י ס"ג א' ד"ה ויברכו.

11 אין עונין אמן במקדש וכו'. ילקוט המכירי משלי כ"ג [כ"ב], ל"ח ע"ב בשם תוספתא דברכות.

13 ומרום על כל ברכה ותחילה וכו'. במכירי הנ"ל: ומרום על כל ברכה יכול על כל ברכה (ו)תהלה, ת"ל ומרום על כל ברכה ותהלה על כל ברכה (ו)ברכה ועל כל תהלה (ו)תהלה. כנ"ל להגיה במכירי והגירסא בסיום: על כל ברכה ברכה ועל כל תהלה תהלה, נמצאת גם בתוס' תענית ספ"א בד', עיי"ש. ועיין בבלי ס"ג א', ובבית נתן שם: מ ע ין כל ברכה וברכה תן לו תהלה.

14 בראשונה שהיתה תורה משתכחת מישראל היו זמנים מבליעין אותה ביניהן. במכירי הנ"ל: היו זקנים מבליעים אותו ביניהם. וכן הגיה שורץ בהגיון אריה מדעתו, עיי"ש פירוש. ועיין בית תלמוד ח"א עמ' 83.

15 שנא' והנה בועז בא מבית לחם וכו'. כ"ז אינו דבר אחר אלא פיסקא מן המשנה (עיין מה שהבאתי בשם ר"ת לעיל עמ' 1 שו' 21) ואינו שייך למעלה (ובחנם הכניס כאן שורץ את המשנה) והכוונה היא לסוף המשנה עת לעשות לה' ורצה להסמך לה את דברי הלל הזקן. וכן יוצא מילקוט המכירי הנ"ל: שנ' ואמר לקוצרים ה' עמכם ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר ואל תבוז כי זקנה אמן, וכאן הפיסקא יותר קרובה לסוף המשנה והיא קצרה עוד יותר ממה שלפנינו.

16 חיל"ל חזקן אומר בשעת חמכנסין פזר וכו'. כל הברייתא בפ"י ר"י נחמיאש למשלי י"א כ"ד, עמ' 60 בשם התוספתא, ועיי"ש עמ' 61.

20 ר' מאיר אומר הפרו תורתך עת לעשות לה'. בד חסרה בבא זו, אבל זו היא נוסחא נכונה, וכן, כנראה, היה הסיום בברכות ממשנת ר' מאיר שלא רצה לסיים בדבר רע. עיין פינלס דרכה של תורה על דברי ר' נתן במשנתנו.

שם: חיה ר' מאיר אומר אין לך אדם מישראל וכו'. בכ"ז חסרה המלה יהיה וכן לעיל עמ' 151. ועיין גם להלן שו' 23. אבל גם בילקוט המכירי תהלים סי' קי"ט, ח"ב עמ' 230: תוספתא היה ר"מ אומר אין אדם מישראל וכו', עיי"ש.

21 אוכל פיתו ומברך לפניה ולאחריה. חסר בילקוט הנ"ל.

25 אמר דוד שבע ביום היללתיך. בילקוט המכירי הנ"ל יש כאן הוספה גדולה: אמר דוד שבע ביום הללתיך מלמה"ד למלך שאמר לאשתו תהא מקושטת ומתוקנת לפני. א"ל מפני מה, א"ל שתהא רצויה לפני, כך אמר הקב"ה לישראל בניי הו מתוקנים ומקושטים לפני, א"ל מפני מה, א"ל כדי שתהיו רצוין לפני, ולפנינו בתוספתא אין זכר מזה. אבל קרוב לזה בספרי סוף ואתחנן, וממש כל"ז בסוף מס' תפילין.

פ א ה .

פ"א

עמ' 18.

3 ואין לה שיעור מלמעלה. ריבמ"ץ פ"א מ"א, כפ"פ פ"ב (הוצ' לונץ) סוף עמ' תש"ג.

שם: העושה כל שדהו פיאח אינו פאה. בסמ"ג לאוין רפ"ה, פ"א ע"ג: ולפיכך שנינו בתוספתא העושה כל שדהו פאה אינה פאה, והא דתניא בפרק קמא דנדרים מנין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה שהרשות בידו תלמוד לומר פאה שדך. כל שדהו לאו דווקא. ועיין במפרשים בנדרים ו' ב' ובירוש' כאן.

4 והק"ן קיימת לו בעולם הבא. וכן בירוש' פ"א ט"ו ע"ד, ובאבות דר"ן פ"מ (שכטר 120): נפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא, ועיין פירקי דרבי הוצ' שנבלום כ"ב ע"ב. וכן בס' חסידים סי' ל' עמ' 28 (ד' בולוני' סי' תר"ה, ע"ג ע"א) בשם מגילת סתרים: נאמ' בתוספ' בראש פיאח אילו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והק"ן קיימת לו לעולם הבא על ע"ז וגילוי עריות וכו'.

אבל בפיה"מ להרמב"ם אבות ספ"א (הוצ' בנעט עמ' 12): ונץ אלתוספתא שלשה דברים נפרעים מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם. וכן מעתיק בשם הירושלמי והתוספתא, בסמ"ג לאוין ט', ח' ע"א. וכן מעתיק בשם התוספ' במקור חיים לר"ש צרצה סוף תזריע ס"ח סע"ג ובמנוה"מ הוצ' ענעלאו ח"ד סוף עמ' 356.

5 זכות יש לה ק"ן ויש לה פירות וכו'. אבות דר"ן הנ"ל, ירוש' פ"א ה"א, ט"ז רע"ב, פסיקתא דרי"כ פס"י ט', ע"ג ע"ב, ב"ר פליג"א הוצ' תיאודור עמ' 300 ובשינוי' שם. 7 עבירה יש לה ק"ן ואין לה פירות וכו'. עיין אבות דר"ן הנ"ל.

13 נותן אדם פיאח וכו'. כל הברייתות עד שו' 27 נעתקו בר"ש פ"א מ"ג.

13/14 ואם נתן בין בתחלה בין בסוף יצא ר' שמעון אומר וכו'. בד: ואם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובתו"כ קדושים פ"א, בכ"ר: מיכן אמ' נתן בין בתחילה בין באמצע בין בסוף יצא ר' שמע' או' נתן בין בתחילה בין באמצע בין בסוף הרי זו פיאח ובלבד שלא יפחות באחרונה אחד מששים. ובדפוסים שלפנינו יש שם השמטה, ועיין ראב"ד שם והגהות בתומת ישרים. וכן בחוקוני קדושים (ד' קרימונא צ"ט ע"ד): ר' שמעון אומ' נתן בין בתחילה בין באמצע בין בסוף יצא והרי זו פיאח ובלבד שלא יפחות אחד מששים. ועיין ריבמ"ץ פ"א מ"ג וירוש' פ"א ה"ג, ט"ז ע"ג.

16 אמר ר' יהודה במה דברים אמורים וכו'. בד חסרות המלים אמר ר' יהודה, אבל הן ישנן גם בר"ש הנ"ל, וברא"ש פ"א מ"ג (פי שנים ב' ע"ב, ובהוצ' ראם מקוצר ומתוקן): והכי איתא בתוספתא א"ר יהודה אימתי בזמן שנתן. 19 מעשר ונותן לו. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובד: מעשר ונותן, וברא"ש (פי שנים הנ"ל): מעשר ונותן לו! ונוסחא מוטעית היא.

שם: אמר ר' שמעון מפני ארבעה דברים וכו'. כל הברייתא נעתקה בס' המצות לרב חפץ, מביאו בפ' המשנה לרב נתן אב הישיבה (ונדפס בקרית ספר ש"י ס"ד ע"מ 535). והתחלת הברייתא בפ' ריבמ"ץ פ"א מ"ג, וכן נעתקה בר"ש שם הנ"ל, או"ז ח"א ה' צדקה סי' כ"ב, ס' ע"א (=הגהות מרדכי ב"ב פ"א סוף סי' תרנ"ז), כפתור ופרח פנ"ב, הוצ' לונץ ע"מ תש"ו.

אבל גירסא משונה בפירוש ר"י בכור שור לויקרא (הצופה ההגרי ח"ח ע"מ 240): מפני שלשה דברים אמרה [תורה] שמניח אדם פאה בסוף שדהו מפני החשד וכו' ומפני בטול עניים וכו' ומפני הרמאים וכו'. ועיין בבלי שבת כ"ג א'.

20 ומפני בטול עניים. בר"ש הנ"ל בד' ראשון: ומפני בטל עניים וכו' מפני בטל עניים כיצד, וכ"ה בספרא קדושים פ"א בכ"ר.

21 יאמר לעני קרובו וכו'. וכ"ה בתור"כ הנ"ל. ירושלמי פ"ד סה"ג, י"ח ע"ב, בבלי שבת כ"ג א', ר"ש, או"ז וכפ"ס הנ"ל. אבל בכ"ר: לעני מדעתו, וכ"ה בסה"מ לרב חפץ הנ"ל: לעני מדעתו, ועיין ירוש' פ"ד סה"א, י"ח ע"א.

22 מפני בטול עניים כיצד וכו'. ילקוט קדושים סי' תר"ד בשם התוספתא.

24 שלא יהו עובדין ושביין אומריין וכו'. וכ"ה בתור"כ, ירוש' בבלי וראשונים הנ"ל. אבל בסה"מ לרב חפץ: שלא יהיו העניים הולכין ושבים ואומ' ראו איש פלוני שקצר וכו'. 26 דבר אחר שלא יניח את חיפה וכו'. בסה"מ הנ"ל: שלא יאמרו כבר נתננו ולא יקח את חיפה ויתן את הרע.

27 הירק אף על פי וכו'. ריבמ"ץ פ"א מ"ד.

27/28 התאנין אף על פי שמכניסין לקיום אין לקיטתן כאחת. וכן בריבמ"ץ הנ"ל: ותניא התאנין אע"פ שנכנסין לקיום אין לקיטתן כאחת. ועיין ב"ר רפ"מ. אבל בכ"ע (לפי צ. בתיקונים בסוף ס' זרעים): והתאנינים אף על פי שאין מיכנסן לקיום ואין לקיטתן כאחת. ונוסחא משובשת היא. אבל הגי': מיכנסן נכונה היא, וכן בתור"כ הנ"ל בכ"ר: ומוכנסו לקיום וכו' אבל אין מוכנסן לקיום וכו' שמוכנסן לקיום. ועיין מ"ש בירוש' כפשוטו ח"א ע"מ 118, ולהלן 81.

28 ר' יוסי בר יהודה אומר רומבות וכו'. כפ"ס פנ"ב הוצ' לונץ ע"מ תש"ה.

ע"מ 19.

2 קוצר מיכאן ומיכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק. וכ"ה בר"ש פ"ב מ"ב. אבל בריבמ"ץ שם: תניא ר' יהודה אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד א' [אינו] מפסיק. כלומר אם אינו עומד באמצע האמה וכו'. וכ"ה בירוש' פ"ב ה"ב, י"ז ע"א. ועיין ביאור התוספתא במהר"י קורקוס פ"ג מה' מתנות עניים ה"ב. 11 הכותב נכסיו לבניו ושייר לאשתו וכו'. באו"ז ב"ב פ"ח סי' קכ"א, י"ט ע"ג: מפרש בתוספתא דפ"א הכותב נכסיו לבניו וכתב (כמו במשנה) לאשתו קרקע

כל שהו וכו' עיי"ש. והגירס' שלנו "והניח" היא יותר נכונה. ועיין במשנה כאן ובב"ב קלי"ב ב'.

12 אמר ר' יוסי במה דברים אמורים בזמן שכיב"ל וכו'. ריבמ"ץ פ"ג מ"ו. עיטור מחנת שכיב מרע. הוצ' ר' מאיר יונה נ"ט ע"ב. או"ז הנ"ל.

14 הכותב נכסיו לעבדו וכו'. ר"ש ספ"ג. או"ז ב"ב פ"ט ס' קפ"ז ד"ה תניא, כ"ח ע"ב.

15 לעולם הוא בר חורין עד שיאמר כל נכסי נתתי לפלוני עבדי חוץ מאחד ברבוא שבהם לא אמר כלום. הלשון מגומגמת ובד: האומ' כל נכסיו נתונין לפלני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן לא אמ' כלום, וזו היא בלי שום ספק הנוסחא העיקרית של הברייתא. וכ"ה בב"ב פ"ט 411¹² עיין מש"ש. אבל גירסתנו אנו אינה ט"ס, וכ"ה גם בר"ש ספ"ג וכן באו"ז (כנראה, מן הר"ש) ב"ב ס' קפ"ז הנ"ל ובתוס' הרא"ש ב"ב קמ"ט רע"ב (לפי שטמ"ק שם). וגו' זו מאלפת מאד כי כנראה, היתה כאן פי' מן המשנה: לעולם הוא בר חורין עד שיאמר וכו' ולפיסקא זו נסמכה הברייתא, ומכיון שהתחלה דומה לפי' של המשנה השמיטוה הסופרים והתחילו מלא אמר כלום וכו', ועיין הגי' בתוס' גיטין ט' א' ד"ה לעולם.

ולהלן בתוס' ב"ב בכ"ז (לפי צ. במ. ח. חמ"ג עמ' 293): מאחד מרובו שבהן, ובקטעים מן המשנה שהוציא קאהלע ב-II. U. C. A. ח"י עמ' 214: המרו בה. וגירסא מוטעית היא.

16 חוץ מעיר פלונית וכו'. ר"ש פ"ג מ"ח ד"ה לא יצא (=או"ז הנ"ל ד"ה בפרט), רא"ש בפי' שנים ד' ע"ג, תוס' הרא"ש הנ"ל.

פ"ב.

19 נמ"ל מקצת פאה וכו'. רשב"א ב"מ י' ע"א ד"ה נפל (כ"ז ע"א).

שם: ר' מאיר אומר קונסין אותו וכו'. ריבמ"ץ פ"ד מ"ג, ר"ש שם, חוס' לאחד מן הראשונים (נדפסו על הגליון בש"ס ראם ע"ש ר"י הזקן) קידושין נ"ט ע"א. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ב, שו"ת ללשונות הרמב"ם ס' רכ"ו.

23/24 לא יטול בעל הבית לקט וכו'. ריבמ"ץ פ"ה מ"ה.

27 אמרו לו תן לנו בצד חזה וכו', עיין ב"ק כ"ח סע"א. (הג"א).

עמ' 20.

3 החזיק בקמה פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות. בר"ש פ"א מ"ו: ויש ברייתא בתוספתא שאין אדם יכול לישבה והכי תניא גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו וכו' החזיק בקמה פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות וכו' ובפ"ק דקדושין כתובה ביושר בירושלמי (פ"א ה"ה, ס' ע"ד) וכו' המחזיק בקמה חייב בשכחה ופאה ופטור מן המעשרות.

אבל בשטמ"ק ב"ק צ"ד א': הקשה ריב"ק מתוספת' דפאה דקתני גר שמת וכו' בקמה פטור מפרט ועוללות ושכחה ופאה וחייב במעשר והיינו איפכא. ומפ' רבינו שמחה דוקא הכא וכו', עיי"ש הפירוש, ועיין כאן בחדושי הרי"א.

5 חפקר גוי חפקר וכו'. ריבמ"ץ פ"ד מ"ט.

שם: בעל הבית שנתן פ"אח וכו'. במלחמות פסחים ספ"ד: ושנו בתורת כהנים (קדושים פ"ג ה"ז) תעזב הנח לפנייהם תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרות במכבדות יכול אפילו השיר אותן הרוח וכו' ובתוספתא פאה אמרו בעל הבית שנתן פאה לעניים אינו רשאי לומר לעניים טלו זרע ותנו פשתן טלו תמרים ותנו מכבדות גשרו ואחר כך הפרישן אינו חייב משום פאה אלא זרע בלבד.

7 ארבע מתנות בכרם וכו'. כל הברייתא בס' המפתח לנדרים (מאן Texts and Studies ח"א עמ' 624), ונשמטו שם שתי שורות בטעות הדפוס, ויש להשלימן מתרביץ ש"ב ס"א עמ' 25 הערה 3 ועיין תרביץ ש"ג ס"ג 356. ועיין ס' יריאים סוף סי' קס"א (ד"ו פ"א ע"ב), יריאים השלם סוף סי' קכ"ג, נ' ע"א, סמ"ג לאווין רפ"ה פ"ב ע"ב, כפ"פ פנ"ב, הוצ' לונץ עמ' תש"ו – כולם בשם התוספתא. ועיין ריבמ"ץ פ"ו מ"ה.

16 אם היו נקדרין גזוזין אסורין משום גזף. בד: אם היו פיקדון, ובכ"ז אם היו נזיקין, וברור שיש כאן מלה שנשתבשה, ולפי העניין נראה שזה מוסב על החורים. ועיין שו"ר ופירושו אינו נראה.

שם: בעל הבית שנתן כליכה לעני למלאות לו. בד: כליבה לעני למלאות לו מ', וכן בכ"ז: למלות לו מים. ומכל הפירושים מתקבלת יותר הגהת הגר"א: כריכה לעני, והפ"י הוא שכל מה שמקבל העני בעד שרות (ואפי' הקלה ביותר) חזקתו שאינו ממתנות לעניים, שבע"כ אינו חשוד לפרוע חוב ממתנות עניים.

18 הצנועים מוציאים בידם וכו'. עיין דמאי פ"ו מ"ו, ירוש' שם סה"ו, כ"ה סע"ג. ואין להגיה בירושלמי ע"פ התוס' (עיין פרנקל שם) והטעם הוא מפני חיי נפש. 20 מאימתי שורפין הקשין וכו'. נראה שהיו שורפין את הקשין שנשארו מן הקציר לפני החרישה (עיין ירוש' שבת פ"ז ה"ב, י' רע"א), ומדת חסידות היתה להשאיר את הקשים עד זמן החרישה כדי שיהנו מהם אדם ובהמה (וכנראה הרבה מן הברייתות עוסקות במנהגי הבע"כ, עיין לעיל וברייתא אחרונה של הפרק) ולפיכך אמרו שמתחילים לשרוף משעה שהגיע זמן החרישה.

21 בשדה האילן עד עצרת בשדה חלבן עד ראש השנה. כנראה שהלשון "עד" הוא באשגרה ממשנת שביעית פ"ב מ"א, וצ"ל: מעצרת וכו' מ"ה (וכן הגיהו המפרשים). ובכ"ז: בשדה אילן עד ר"ה ובשדה חלבן עד הפסח. וג"י זו נוחה יותר, עיין במשנת שביעית שם.

שם: בשדה בית השלחין מיד. מפני שאפשר לחרוש אותה בכל זמן.

25 השובל"ן שבקשין ושבושורות וכו'. עיין ראב"ד עדיות פ"ב רמ"ד.

פ"ג.

30 אין שוכרין פועלי גוים לפי שאינן בקיאות בל"קט. וכ"ה בשם התוס' גם בכפ"פ פנ"ב הוצ' לונץ עמ' תשי"א, וכ"ה בירוש' פ"ב ה"ו, י"ז סע"א. אבל בראשונים שם בשם הירוש': שאין בקיאות בל"קט שכחה ופאה (עיין רטנר שם עמ' 27), וכ"ה בכ"ס שם. ועיין בבלי שבת ק"ג ב' ויבמות מ"ז ב'.

ובכ"ע (לפי צ. בסוף סדר זרעים): שאינן פקיעין, וכו'. וכן בכ"ז להלן 156¹⁷ (עיין מש"ש): שאין פקיעין, וכן להלן 183²⁵ בכ"ז. ובפ"י לתענית המיוחס לרש"י

כת"י (ZfHB חי"ב עמ' 62): הפקיע את השערים וכו' לשון חכמה ובקיאות כי פקעינין בקיעצא דירחא, פקעינין ובקאינין חד הוא וכו' עיי"ש. וכן ברמב"ן דברים כ"א י"ד: ובלשון חכמים וכו' בקיעין פקיעין וכו', וכ"ה ברמב"ן ד' רומא. ועיין דק"ס שבת עמ' 180 הערה י', הג"ל יומא עמ' 110 שו" 1 (בהגהות), הג"ל ב"ב עמ' 438 הערה א'. וכן הכתיב בפיסקא המזויפת שבס' דברי חכמים (מיץ תר"ט) עמ' ס"ח: דהו פקיעי בטבע קרושין וכו'.

שם: אין נותנין מעשר עני וכו'. כפרים פמ"ג הוצ' לונץ עמ' תקע"ב.

עמ' 21.

3 ששכחותו פועלין אינה שכחה. עיין ירושלמי פ"ה היו ואהצרי שם עמ' 50.51. ובפ"מ שם ד"ה וראו עומר: ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כך היא הגי' וכו' וראו את העומר ששכחוהו אינו שכחה, וגירסא זו נכונה היא דר"ש מוסיף אפילו שכחוהו שניהם הפועל ובעה"ב וכו', ועיין גם מה"פ שם ד"ה ר"ש. אבל גם לפי גירסא שלפנינו אפשר לפרש ששכחוהו שניהם.

4 וְהִתְחַדָּה וְזוֹרֵר לַגְדִּישׁ. בד: לחררה בגדיש. ואולי צ"ל: כנדיש. והיינו אם עמר כולה לחררה דינו כמעמר לגדיש. והניקוד שלפנינו מראה כבר שיש כאן איזה תיקון. ולפי העניין נראה שבמלאכות ידועות דינו [כמעמר] לגדיש. ועיין הגי'א. ופירושו אינו נכון.

5 אמר ר' אילעאי שאלתי את ר' יחושע על אלו עמרים וכו'. ר"ש פ"ו מ"ב, ועיין ריבמ"ץ שם. ובתוס' הרא"ש לסוטה מ"ה א' (לשון חכמים ק"ג ע"ג): ובתו' נמי פליגי בה תנאי שתני בתוספ' אמר ר' יהודה שאלתי את ר' אילעי באלו אומרים (=עומרים) היו ב"ש וביה חולקין אמר בתורה הזאת וכו' עיי"ש שיש שם חסרון בדברי הרא"ש. כי עיקר הראיה שלו היא מדברי ר' אליעזר שגם בהחזיקו בו נחלקו. ועליו מוסבים דברי ר' אלעזר בן עזרי. ועיין בבלי פסחים ל"ח ב' (מתוס' להלן 6723). 8 מודים באילו שאין שכחה. וכ"ה בתוס' כ"י שהיתה לבעל פ"מ. עיין מה"פ פ"ו ה"ב סד"ה וקשיא. אבל הגי' שבר"ש הג"ל: שהן שכחה-מוכרחת, וטעיות כאלו בין אין והן מצויות מאד בספרות התלמודית.

שם: על מח נחלקו על העומר וכו'. פי' הרא"ש (בפי' שנים ו' ע"ג) פ"ו מ"ב ומ"ג.

11 העומר שהחזיק בו וכו'. ר"ש פ"ו מ"ג. רא"ש שם (פי' שנים ו' ע"ד).

13 שדה שעומריה מעורבין וכו'. ר"ש פ"ו מ"ד.

15 ושכח אין שכחה מפני שנידון כמזרח ומערב. בכ"ע (לפי צ. בסוף זרעים): ושכח הרי זה שכחה וכו'. וכן היה לפני הר"ש הג"ל: הרי זה אין שכחה גרסינן בירושלמי, ובתוספתא כתב הרי זה שכחה וטעות סופר הוא. ועיין ריבמ"ץ פ"ו מ"ד.

16 שתי כריכות המובדלות וכו'. ר"ש פ"ו מ"ו.

17 שני עמרים המובדלין וכו'. ריבמ"ץ פ"ו מ"ה.

19 ר' יוסי אומר חנניה וכו'. ריבמ"ץ פ"ו מ"ט. ר"ש שם.

21 אימתי אמרו קמה מצלת וכו'. ר"ש פ"ו מ"ח. רא"ש שם (פי' שנים ז' ע"א).

24 רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. ר"ש פ"ו מ"ח. עיי"ש שמגיה את התוס'

ע"פ הירושלמי.

30 חקמח אינו שכחה עד שיחא בו סאתיים. הגי' הנכונה היא בכי"ע (לפי צ. בסוף זרעים) ובכיו"ו שחסרות בהם המלים הקמה אינו שכחה, והכל מוסב, איפוא על העומר שהוא שכחה עד שיחא בו סאתים, משא"כ בקמה שאינה שכחה אפילו בפחות מזה אם ראויה לעשות סאתים. ועיין הגהת הגר"א.

שם: החותך כריכות ועתיד לעמרן וכו'. וכ"ה בריבמ"ץ ספ"ה. ובר"ש שם: כדתנן בתוספתא האוגד כריכות ועתיד לעומרן וכו'. אבל כנראה שהוא ט"ס. שהרי בפ"ו מ"י הוא כותב: ולכך חשיב ליה בתוספתא בהדי חותך כריכות ועתיד לעמרן, וכו'. כדפרשינן בסוף פ"ה.

31 חמערט מפני חדליקה וכו'. עיין ריבמ"ץ פ"ה מ"ח.

צמ' 22.

1 מפני שעתיד ליבדן. בד: לאבדן. והמפרשים גזקו מאד בפ"י הדברים. אבל הנכון הוא בכי"ו: לבחן, וכצ"ל גם לפנינו: ליבחן. ופירושו שעתיד לבדוק אם לא שכח מחמת הבהלה. וממש כסיגנון זה גם בירוש' ספ"ו (ומקבילה בפסחים פ"ד): שנייא היא בערים שדרכו לבחן, וכן שם ה"ב, כ' ע"א: מכיון שדרכן ליבחן וכו'. ועיין מ"ש רי"ן אפשטין בתרביץ ש"ו צמ' 64 בפ"י הירוש' ב"ק פ"ג: ואין דרכו של אדם להיות מבחן (כגי' כי"ר) ברשות הרבים, עיי"ש דברים נכוחים.

שם: מעשה בחסיד אחד ששכח עומר וכו'. ילקוט ויקרא סי' תע"ט (קרוב לראשו). ילקוט תצא תתקל"ז (ד"ו רצ"ז סע"ד). בשם התוספתא. מדרש תנאים צמ' 161.

2 פר לעולה ופר לזבחי השלמים. וכן במדרש תנאים הנ"ל. ובמדרש רות זוטא פ"ב ט"ו, צמ' 51: אתם רואים עומר יחידי עשו אותה שכחה. בא וראה כמה גדולה מצות שכחה. מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בשדה ועשה אותו היום סעודה גדולה ושמח, אמר מצוה זו באה לידינו שלא בעונה (הנכון בתשה"ג אסף ירושלים תרפ"ט צמ' 249 שו' 22: שלא בכונה. והתוס' שלפנינו געלמה מעין המר"ל שם) נשמח עליה.

4 שאילו עשינו ברצון וכו'. בד: שאילו עשינוהו ברצון. ובכ"ע (לפי צ. בסוף סדר זרעים): עשינוהו, וכן בילקוט הנ"ל, והפ"י הנכון איפוא בח"ד, שאילו עשינוהו בכונה אין זה מצות שכחה אלא צדקה סתם.

4/5 אלא הרי הוא אומר וכו'. בכיו"ו חסרה המלה "אלא" וכ"ה בילקוט הנ"ל.

9 כל זית שיש לו שם וכו'. עיין פיה"מ להרמב"ם פ"ז מ"ב, ר"ש ורא"ש שם (פי שנים ז' ע"ג).

13 המפקיר את כרמו עשירים נומל"ין וכו'. עיין ח"ד שעמד על הסתירה מן הברייתא שבב"ק כ"ח א', עיי"ש שחילק בין מתנות שלא הוברר חלק העניים ובין עוללות ששייכות לעניים תיכף אחרי שנודעו. אבל בתשה"ג אסף ירוש' תרפ"ט צמ' 97 תירץ הגאון סתירה זו באופן אחר, אבל אין לעמוד שם על דבריו מחמת ליקויים בכ"י. עיי"ש.

16 איזהו כתף בסיגין המחוברות וכו'. וכן בפיה"ג סהרות צמ' 129: איזה הוא כתף בסיגין וכו' זה בתוספה במסכת פאה בפרק המקבל שדה. ובבית נכות ההלכות ח"ב, הוצ' רח"מ הורביץ צמ' 41 ס"ה: אי זהו כתף פתיגין זו על גב זו וכו'. ועיין ערוך ערך כתף, ריבמ"ץ פ"ו מ"ד, ר"ש שם, המפרש לתו"כ (מיוחס להר"ש, ואינו לו) קדושים פ"ג ה"ג, ע"ז ע"א, כפ"ס פנ"ב, הוצ' לונץ צמ' תשט"ז.

17 גוי שמכר כרמו לישראל וכו'. כפויס פניב עמ' תשט"ו.
 21 שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ריבמץ פ"ו מ"ו, ר"ש שם.
 שם: בן ד"ו שנתמנו לו וכו'. עיין ראב"ד פ"ד מה' מחנות עניים הכ"ו.
 22 הנוטע כרם לחקדש פטור מן הערלה וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו פסחים עמ' 442. ועיין מ"ש להלן 4417.
 23 אין אדם רשאי לקוץ את כרמו בשביעית משיוודע הפרי. זו היא הגי' הנכונה, עיין שביעית פ"ד מ"י. ובד הגירסה משוכשת: מאימתי אדם רשאי לבצור כרמו וכו'. ועיין מ"ש להלן 6517.
 24 שכבר נתחייב הכרם בגידולי עוללות. בבא זו מוסכת על המשנה, ומבארת שלא רק שהעוללות אינן הקדש (עיין לעיל הי"ג) אלא שהעניים פטורים להעלות שכר להקדש בעד תוספת הגידולים, מפני שהכרם כבר מחוייב לגדל את העוללות. וכן בריבמץ ספ"ו: ות"ק אמר לך אין צריכין לתת שכבר נתחייב הכרם לגדל העוללות, וכן מפרש בתוספתא. וכל המפרשים כאן נתחבטו והגיהו בחנם.
 25 בעריסין קטנים משיעבור הימנו וכו'. ר"ש ורא"ש (פי שנים ח' ע"ב) ספ"ו.
 26 בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו וכו'. נראה שזו היא אשגרה מלעיל שו' 10 וצ"ל להפך. וכן מגיה ברי"ש הנ"ל, אבל ברא"ש הנ"ל: ושאר כל האילן משיניחם וילך לו וכשהתחילו בו, אבל אם לא התחיל בו עד שיבצור כל סביביו. ונראה ששנה כן בתוספתא ע"פ הגהת הר"ש.

פ"ד.

28 רבי יהודה אומר וכו'. בכפויס ספניב הוצ' לונץ עמ' תשי"ז. (ויש שם טה"ד וצ"ל: את העוללות. כמו שהוא בד"ר).

עמ' 23.

1 אין פוחתין לעניים וכו'. ר"ש פ"ח סמ"ה, כפויס סמ"ד הוצ' לונץ עמ' תקע"ט.
 2 במה דברים אמורים על חגורן אבל מתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש. וכן ברי"ש הנ"ל, וברא"ש שם (פי שנים ח' ע"ג), וכן בתוס' כ"י לבעל פ"מ (עיין מה"פ פ"ח ה"ד ד"ה תני), ובדפוס יש ט"ס.
 ובסמ"ג עשין קס"א, ר"ו ע"ד: תניא בתוספתא במה דברים אמורים וכו' ועוד יש חילוק שהרי מעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באין ונוטלין אותו בעל כרחו כדאיתא בפרק הזרוע (קל"א א') וכו' אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שירצה. ועיין נדרים פ"ד ב' ובר"ן ורא"ש שם, ועיין ירושלמי שם פ"א ה"ג, מ"ב ע"ג וירוש' גיטין פ"ג ה"ו, מ"ה ע"א ובמפרשים שם בד"ה ויש מכר לעני, ועיין מ"ש בתרביץ ש"ג ס"ב עמ' 210 ואילך.
 4 אבא יוסי בן דוסתאי אומר וכו'. בכי"ע (לפי צ. בסוף ס' זרעים): בן דוסאי, וכ"ה בד וראשונים. ועיין ריבמץ פ"ח מ"ו, ר"ש שם, והובא באר"ז ח"א ה' צדקה סי' כ"ב ט' ע"א, והאר"ז הובא בהגהות מרדכי ב"ב פ"א סי' תרנ"ט.

8 אם באו עד שלא תחזור חלילה עומדין על העקוב ונוטלין. שיטת רשב"א היא שבעה"ב אינו מחלק להם הכל בב"א, אלא כל אחד ואחד נוטל רק כשיעור המפורש במשנתנו, ואם נשאר חוזרים חלילה וכ"ה, ולפיכך כל זמן שלא התחילו לחזור חלילה עדיין לא קנו, והכהנים המתוספים יכולים לעמוד מאחוריהם ולקבל ע"פ התור, אבל אם קבלו כבר כולם פעם אחת והתחילו לחזור חלילה, געשו כבר כמכירי כהונה ויכולים לעכב בידי שאר הכהנים. ועיין ספרי נשא פי' ו, הוצ' הורביץ עמ' 10 ובהערות שם, ועיין מ"ש בתרביץ ש"ב ס"ב עמ' 236.

9 רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. כפוי"פ פכ"ה הוצ' לונץ, עמ' תע"ב.

11 שתי חזקות לכהונה וכו'. כפוי"פ פי' עמ' ק"צ.

18 פרנסת לינה שמן וקטנית וכו'. ר"ש פי"ח מ"ו, רא"ש שם (פי' שנים ח' ע"ד),

כפוי"פ פמ"ד, עמ' תקע"ט.

20 בזמן שמכירין אותו וכו'. כפוי"פ פמ"ד, עמ' תקע"ו.

26 פת נותנין לו פת מעה נותנין לו מעה עיסה נותנין לו עיסה. בסמ"ג עשין קס"א, ר"ז ע"ב: "ותניא בספרי ובתוספתא דפאה די מחסורו אשר יחסר לו למה נאמרו כולם ללמדך הראוי לתת לו פת חמין נותנין לו פת חמין (אולי נפרדה כאן "ץ" ל"ן"), מצה מצה, להאכילו לתוך פיו מאכילו, ובספרי שלפנינו (ראה פי' ק"יח) גורס הראוי ליתן לו פת יתן לו פת, ליתן לו עיסה יתן לו עיסה, מעה יתן לו מעה כו". ואולי צ"ל גם לפנינו: פת נותנין לו פת. מצה (השיבוש בין "צ" ו"ע" רגיל מאד בכ"י) נותנין לו מצה וכו'. ועיין הסדר בד.

שם: להאכילו לתוך פיו מאכילין וכו'. כפוי"פ פמ"ד עמ' תקע"ו.

27 אשר יחסר לו אפי' עבד וכו'. עיין להלן 26811 ובשנו"ס כאן ושם.

29 ליטרא אחת בשר בציפורי. בציפורי, כמו באיטלקי – במשקל ציפורי, ועיין ירוש' פי"ח ה"ח, כ"א סע"א. ובבבלי כתובות ס"ז ב' פירוש אחר. וכן בח"ד: אלא כוונת התנא ליטרא של צפורי, היינו ליטרא גדולה דמשקל של צפורי גדול משל ירוש'. ועיין תרביץ ש"ה עמ' 270, וכבר הקדימו בח"ד, ועיין מ"ש להלן 15712.

30 אמרו משפחת בית נבלטא וכו'. עיין כפוי"פ פמ"ד, עמ' תקע"ה. ועיין אהצו"י

עמ' 77, עיי"ש.

עמ' 24.

4 כדי לגנוס דעתו. וכ"ה בספרי ראה פי' קט"ז (לפי גי' הילקוט, ד' שלוניקי,

פסיו"ו, מדרש תנאים עמ' 81): כדי להגיס דעתו.

6 וחמקפת את שוקיו. בד: והמעב' את שוקיו, וכ"ה בבב"ג הוצ' הילדיסהיימר

עמ' 640 (מבבלי כתובות ס"ח א') ועיי"ש בהערה ל"ו.

7 גבאי צדקה אינן רשאים לפרוש זה מזה אבל נותן לו חבירו מעות וכו'. בד

וכי"ו: אפי' לו נתן לו חברו וכו', ונראה שזהו תיקון ע"פ הבבלי ב"ב ח' ב', אבל הנכון כלפנינו, ולא עוד אלא שגם הגי' "לפרוש" היא, כנראה, תיקון ע"פ הג"ל, אבל בד"ר גורס: גבאי צדקה אין רשאים לפרוט זה מזה. ובילקוט סוף מטות (דפוס שלוניקי): תוספתא דפ"א גבי צדקה אינן רשאים לפרוש זה מזה אבל נותן לו חבירו מעות שהוא חייב לו אפי' מצא מעו' בדרך אינו רשאי ליטלן משום שני' והייתם נקיי'. וא"כ גם הילקוט מאשר לנו את הגי' "אבל". ונראה ששיטת התוספתא היא שאין גבאי

צדקה רשאין לפרוט זה מזה מפני שנראה שהם מתחלקים בכסף (שזה נותן שקלים וזה מעות), אבל מותר לו לקבל מחברו (הגבאי) מעות שהוא חייב לו בעד שקלים שנתן לו מקופה של צדקה, מפני שרואים רק קבלה ולא נתינה. (ואע"פ שאין פורטין לעצמם עיין בבלי שם, וזה רק בשכר, אבל לא בחנם¹). ואח"כ מוסיפה התוס': אפי' מצא מעות בדרך וכו' לא יטלם לעצמו מפני החשד, (אבל מותר לו לקחת לקופה של צדקה, ואח"כ לקבל בחזרה). ועיין היטב בבבלי ב"ב שם ותראה שלעצם הדין אין סתירה בין הבבלי והתוספתא, ושם מדברים כשהוא לוקח לכיסו, וכאן כשנותן לקופה.

8/9 אבל פורשים זה מזה בתוך חצר ובתוך חנות וגובין. בד: אבל פורטין זה מזה לתוך חצר או לתוך חנות וגובין. גיל שהמלה 'גובין' היא הוספה ע"פ הבבלי, והנכון: פורטין זה מזה לתוך (= בתוך, עיין מ"ש בגנזי קדם ס"ה עמ' 181 ואילך) חצר וכו', כלומר, פורטין בצינעה, ועיין לעיל, ואפשר לקיים גם את הגי' וגובין, ופירושו: וגובין זה מזה בצנעה, אם לוו אחד מן השני מטבעות שונות לקופה של צדקה.

9 מעשר עני אין פורעין הימנו וכו'. בד: מעשר שני אין פורעים ממנו כו', וזהו טעות הדפוס, אע"פ שהדין — דין אמת עיין להלן⁷¹. ובאור ח"א ה' צדקה סי' י"א, ח' ע"א הביא בשם הראב"ה: דתניא בתוספתא דפאה מעשר עני אין פורעין ממנו וכו' וההיא דתוספתא דפאה וכו' פי' מורי רבינו שמחה זצ"ל דמיררי בבעה"ב קודם שבא לידו של עני וכו', אבל דעת בעל האו"ז עצמו שאין חילוק ואינו גובה. והתשובה של האו"ז גם בשו"ת מהר"ם ב"ב ד' פרג סי' תשנ"ג וריקנטי סי' נ"ו, ועיין גם הגה"מ ה' מלוה ולוה פ"ב ה"א אות א'.

אבל בכפר"פ פמ"ד עמ' תקע"ט (ד"ר ת"ב כע"א): תוספת מעשר עני אין פורעין הימנו מלוה וחוב ואין משלמין הימנו את הגומלין ואין פודין בו שבויים ואין עושין בו שושבינות וזהו במעשר עני שהיגע לידו אבל בשלא הגיע האמרינן לעי' המלוה העני מפריש עליהם מחלקן וכו' ועיין שם עמ' תקע"ד. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' קנ"ט שהביא את שיטת הראב"ה והאו"ז וכו' וכתב שם: וראיתי מי שכתב שאם לא הגיע ליד העני מלוה גובה ממנה וראייתו מהא דתנן פרק כל הגט המלוה את הכהן וכו', ולדידי אין משם ראייה וכו' עיי"ש.

ובסמ"ג עשין קס"א, ר"ז ע"א מעתיק את כל הברייתא בלי שום פירוש עיי"ש.

11/12 ונותנין אותו לחבר עיר כטובת. אר"ז ח"א ה' צדקה ס' כ"ו, ט' ע"ב עיי"ש היטב שמבאר את העניין, והובא בהגהות מרדכי ב"ב פ"א סי' תרנ"ח.

15 מעשה בסונבו המלך וכו'. בפ"י ר"י נחמיאש למשלי י"א-ל, עמ' 62: ובסוף תוספתא דפאה בענין מונבו המלך שבזבו כל אוצרותיו לעניים בשני בצורת ואמר לעבדיו אבותי גנוז וכו'.

26 שחצדקה בחיים וכו'. עיין פירוש משקין לר"ש בן היתום עמ' 107.

(1) ואפשר שמדברים כאן שחבירו צרף לו ג"כ מן הכסף שגבה לקופה של צדקה ועכשיו הוא מחזיר

לו את המעות.

תרומות.

פ"א.

ע"ב 25.

9 ר' יהודה אומר וכו'. עיין ריבמ"ץ פ"א מ"א.
שם: אמר ר' יהודה מעשה בבניו וכו'. ביוחסין בערך ר' יוחנן בן גודגדא. 41
ע"ב: וכן בתוספתא בריש תרומות אמר ר' יהודה בניו של ר' יוחנן בן גודגדה
חרשים וכו'.

11 אמרו לו משם ראית טהרות וכו'. ר"ש פ"א מ"א.
15 הוא כותב והן מקיימין על ידיו. בד: הוא תורם והן מקיימין וכו'. אבל,
כנראה, שהג"י שלפנינו היא הנכונה, עיין ירוש' פ"א ה"א, מ' רע"ב. והתנא שלנו הסמין
לדין תרומה את דברי רשב"ג שנאמרו לענין גיטין.
17 איוה הוא שוטח וכו'. הגה"מ פכ"ט מה' מכירה ה"א, אות א', בשם
הירוש' והתוס'.

18 פעמים שוטח פעמים חלום וכו'. בס' השרשים לן' ג'נח ערך חלם (בכר ע"ב)
155: ובמשנה עתים חלום עתים שוטה, וכ"ה בבבלי ר"ה כ"ח א', ואפשר שה"ל לפניו
כן גם בתוספתא. וכן בסמ"ג עשין פ"ב ה' מקח וממכר, ק"ס ע"ג: תניא בתוספתא
דתרומות מי שהיה לעתים שוטה ולעתים שפוי כל מעשיו קיימין וכו' עיי"ש,
וזה מתאים לגי' הירושלמי: פעמים שוטה פעמים חלום הרי הוא כפיקח לכל דבר, בשעה
שהוא שוטה וכו'.

20 הוא תורם ואביו מדבר על ידיו. זו היא הגי' הנכונה, עיין במשנה פ"ג מ"ד:
בדיא כשלא דבר, וכן בירושלמי: ואביו מוכר על ידיו וצ"ל: מדבר, ועיין מ"ש וי"ן
אפשטין במ. ח. כס"ג ע"ב 258.

שם: אמרו לא הוא שתרם אלא אביו שאומן אחריו. בד: אמרו לו לא הוא
שתרם אלא אביו שאימן אחריו. ועיין ר"ש פ"א סמ"א. ועיין מאמרו הנ"ל של אפשטין.
21 כיוה צד תורם את שאינו שלו ירד לתוך שדה חברו וכו'. בס' המפתח
לר"נ עירובין ע' א' (ס' ע"ב): בירור זה בתוספת תרומות כיצד אמרו תורם שלא מדעת
תרומתו תרומה הרי שירד לתוך שדה חברו ולקט וכו', עיי"ש שמעתיק כל הברייתא
ומציין לבבלי קידושין (נ"ב ב') וב"מ (כ"ב א').

25 חגגב והאנס וחגולן וכו'. סמ"ג עשין קל"ד. קצ"ז ע"ד. ועיין ריבמ"ץ בכורים
פ"ב מ"ב.

28 חבן וחשכיר ותעבד וכו'. סמ"ג הנ"ל.
29/30 חבן בשל אביו והאשה בעיסתה וכו'. עיין להלן ב"ק פ"א 37014.
30 ארים שתרם ובא בעל הבית ועיכב. סמ"ג הנ"ל.
32 פועל שתרם את חגורן וכו'. עיין רמב"ם מ"ד מה' תרומות הי"ד ובהשגות שם.
35: תרומתן תרומה. וכ"ה בירושלמי פ"ג ה"ד, מ"ב ע"א בכ"ר וכ"ס. ובירוש'
לפנינו: אין תרומתן תרומה, ולזה כיוון בפ"מ שם שכתב שיש ט"ס בהעתקה, ושוורץ
בהג"א ע"ב 240 הערה נ"ב לא הבין את דבריו.
שם: רשאי בעל חבית לתפקיר וכו'. ברייתא קשה מאד, והגהת המפרשים היא
בלתי אפשרית, כמו שיוצא מדברי ר"י להלן, וכן הירוש' פ"א סה"א, מ' ע"ג ידע רק
מדעת ר' יוסי.

עמ' 26.

7 אין מוכרין. לברחוק ליקח בקרוב וכו'. ברשב"א גיטין ג"ב א' ד"ה מתני': וכדחגיגא בתוספתא דבבא בתרא פ' שמיני ובתוספתא דתרומות' אין מוכרין ברחוק ליקח בקרוב ברעה ליקח ביפה אין דנין לחוב ולזכו להכניס ולהוציא יתומין אלא אם כן נטלו רשות מבית דין. וכן במרדכי גיטין פ"ד סי' שפ"ב: ובתוספתא דמסכת תרומות בפרק קמא גרסינן אין מוכרין וכו'. ועיין מ"ש להלן י' 410.

8 אלא אם כן נטלו רשות מבית דין. עיין סי' הזכות להרמב"ן גיטין פ"ד (פ"ד ע"ד). הראשונים הנ"ל. רשב"א ב"מ ע' סע"א (קל"ט ע"א). מ"מ בשמו פ"א מה' נחלות חיי, תוס' שנדפסו בש"ס ראם על שם ר"י הזקן קידושין מ"ב א', ר' ירחם בס' מישרים נתיב כ"ו ח"א. ר"ן מגילה פ"ג סי' אלף פ"ד.

אבל בר"ן גיטין פ"ה סי' תפ"ז: וה"ג בתוספתא וכולן אם נטלו רשות מבית דין מותר שאין לך בדברים אלא מקומן ושעתן. והנה כל זה עושה רושם של סיגנון משני (עיין משנת ערכין ספ"ו). ולפנינו אין זכר מזה. ואולי היתה תוספתא מעין זו במקום אחר, כי כן ראיתי בשו"ת הרשב"א ח"ו סוף סי' רמ"ט: וכדגרסי' עלה בתוספתא בפ' הגזקין וכולן אם נטלו רשות מב"ד מותר. ועיין גם בשו"ת שלו ח"ה סי' ק"ב. אבל לפנינו אין זכר מזה בגיטין וגם אם נניח שנשמטה לפנינו התוס' בגיטין, קשה למה הניחו כל הראשונים (והרשב"א בעצמו בכלל, עיין לעיל) את התוס' בגיטין במקומה והביאו ממרחק לחמם.

11/12 אין בית דין עושין אפימרופין נשים ועבדים וכו'. רשב"א גיטין ג"ב א' סד"ה הא דתניא אין עושין. ריטב"א שם ד"ה ואין עושין. ריטב"א קידושין מ"ב א' ד"ה וקשיא. ר"ן גיטין פ"ה סי' תפ"ז. חידושי שם ג"ב א' ד"ה ואם מינן, שרת הרשב"ן ח"ב סי' קפ"ט, שרת יכין ובוטו ח"ב סי' מ"ו.

15/16 אם היה לגדל אצלו כהן וכו'. בד: היה למד אצל לוי או כהן, וצ"ל: היה למד אצלו לוי או כהן וכו', ואסור להאכילם תרומה, מפני שרגיל תמיד להאכילם משלו (ועיין דמאי פ"ד מ"ד). אבל בבן אשתו שאינו מאכילו לשם צדקה מותר לתת לו חלקו, מפני שאחרת לא יזון אותו כלל.

ובכ"ע (לפי צ. 104) הסדר: יתום בן לוי וכו' ומאכילו מפני תיקון העולם. קטן שאמר לאחד בשוק וכו'. מאכילו מפני תיקון העולם. אם היה לגדל (צ"ל: למד) אצלו כהן או לוי וכו' אם היה בן אשתו כהן או לוי הרי זה מאכילן [מחלקן]. אם חייב לו מזונות וכו' ועושה לו בחלקו סגולה. וסדר זה הגיוני מאד. ואם חייב לו מזונות ועושה סגולה — הכל מוטב על בן אשתו.

19 לא יתרום בעל חבית מעשר וכו'. רשב"א גיטין ל' ב' סד"ה הא דתניא.

25 גוי שתרום של ישראל וכו'. כפרים פ"ח הוצ' לזנן עמ' תליח.

26 ומעשה בפיגא בישראל אחד. עיין להלן עמ' 248.

פ"ב.

34 השוחט את הפסח וכו'. עיין מ"ש להלן 16130.

עמ' 27.

2 אין תורמין מסין על שאינו מינו וכו'. כל הברייתא בכפ"פ פ"כ (קרוב לסוף), עמ' ת"ג.
4 תורמין ומעשרין מזה על זה וכו'. וכן בכפ"פ הנ"ל, ועיין רש"ש חולין קל"ו ב', חי' הר"ן שם, דק"ס שם.
5/6 כיצד אין תורמין מחדש על חישן וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"א מ"ה.
ועיין ריבמ"ץ שם.
13 מעשר שיני... מעשר עני. בד להפך. וכ"ה בכי"ע (לפי צ. 104). ולפנינו. כנראה טה"ד.

שם: כיצד אין תורמין מן התלוש וכו'. ר"ש וריבמ"ץ שם.
18 מי שבא בדרך והיתה בידו כלכלה וכו'. בר"ש טבול יום פ"ד מ"ד: תניא בתוספתא דתרומות פרק המוכר מי שבא בדרך וכו', עיי"ש כל הברייתא עד ש' 22.
23/24 כיוה צד אין תורמין מפירות ארץ וכו'. כפ"פ פי"ג, עמ' של"ט.
24 אין תורמין מפירות ארץ ישראל וכו'. ריבמ"ץ פ"א סמ"ה. ר"ש ורא"ש שם (פי שנים מ"ה ע"ג). כפ"פ פי"ג עמ' של"ו.
25 שקנה שדה בסוריא. עיין רמב"ן ב"מ ק"א א' ד"ה וקסבר (מוכא גם בשטמ"ק שם).

עמ' 28.

7 אבל ערלה וכלאי חכרם וכו'. ר"ש ספ"ג, או"ז ח"א ה' ערלה סי' שכ"ו וסי' שכ"ז, מ"א ע"א. פירוש לתו"כ המיוחס להר"ש. קדושים ריש פרשה ג', ע"ט ע"ב. ריטב"א קידושין ל"ו ע"ב (עיי"ש). פי' הרא"ש כאן ספ"ג מ"ח ע"ג, פיס' הרא"ש קידושין פ"א סי' ס"ב, (בשם ר"ת ור"ת בשם רבינו פטר) תוס' הרא"ש שם ל"ז א', רבינו ירוחם בס' אדם נתיב כ"א ריש ח"ב, ר"י בר טובי בגבול מנשה לר"מ גרוסברג עמ' 27, ומשם משמע קצת שהראיה של רבינו פטר אינה מדברי ר"ת אבל עיין רא"ש קידושין הנ"ל.

14 ואם זורעה ואינה מצמחת דבר בידוע שלא הביאה שליש. עיין מדרש תנאים עמ' 76, ירוש' שביעית פ"ב ה"ו, ל"ד ע"א, ירוש' מעשרות פ"א ה"ג, מ"ט א', בבלי סנהדרין ס"ט א'.

פ"ג.

15 מפני מה אמרו אי"ל לא יתרום וכו'. או"ז ח"א ה' תפילה סוף סי' צ"ט. מגן אבות למאירי, עניין ג' עמ' כ"ה. ועיין תוס' מנחות נ"ה א' ד"ה כמחשבה, רוקח סי' ש"פ שהזכירו התוס' שלפנינו.

16 שאין יכו"ל לבור את היפה מתוך הרעה. הרמב"ם בה' בכורים סוף פ"ה כתב לעניין חלה: הסומא והשכור מפרישין חלה לכתחלה שאין בעיסה רע ויפה כדי שיכונו

ויפרשו מן היפה. אבל בספרי זוטא שלא, הורובין סוף עמ' 283: הא כיצד יעמיד עריסה ויפריש מן המובחר. ולפי זה יש גם בחלה דין התוספתא שלנו. אבל בוודאי היה לרבינו מקור שאין בעיסה דין רע ויפה. ועיין מאירי חלה עמ' 37 ובהערות ר"א סופר שם.

20 מפני מה ערום אמרו לא יתרום וכו'. בד לנכון: מפני מה אמרו ערום וכו' ועיין כפ"פ פ"ח עמ' תל"ד.

21 היה חולץ להפריש תרומה וכו'. רמב"ן בכורות סוף ה' חלה. ובפיס' חלה להרשב"א (קרוב לסופו), כ"א ע"א: ותניא בתוספתא היה מהלך להפריש תרומה ומעשר אומר ברוך אשר קדשנו להפריש תרומה ומעשרות (עיין לעיל 16^ו ומש"ש) מאימתי מברך עליהן משהפרישן אם הפרישן אם עתיד לקרות להם שם אין בהם משום קדושה עד שיקרא להם שם אם אין עתיד לקרות להם שם כיון שהפרישן נתקדשו. וקרוב בעיני שיש לפנינו השמטה בדברי הרשב"א וצ"ל כמו ברמב"ן הנ"ל שהתחיל בתוס' ברכות וסיים בתוס' שלנו עיי"ש הלשון.

24 ר' יהודה אומר טווד אדם וכו'. כפ"פ פ"ח עמ' תל"ה.

25 שלא יתרום במשקל. בד: שלא יתרום במדה ובמשקל. ובג' זו נשתמר לנו עדיין שריד מן הגי' הגכונה: לא יתרום במדה [שוקל אדם את טבלו ומכניסו לתוך ביתו ובלבד שלא יתרום] במשקל, וכ"ה בכ"ז.

30 חרי אלו תרומה. בכפ"פ פ"ח עמ' תל"ח: הרי אלו פטורין. אבל אפשר שהעתיק לשון הרמב"ם תרומות ספ"ד.

עמ' 29.

1 התורם את חגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבקימין וכו'. בד: על מה שבקשין, וכ"ה גם בכפ"פ פ"ח עמ' תל"ה. אבל בריבמ"ץ, בר"ש וברא"ש מעשרות פ"ה מ"ד העתיקו מן התוספתא כאן: על מה שבקוטעין. (ברא"ש: על הקוטעין) וכ"ה ברמב"ם תרומות ספ"ד, וכ"ה במשנה מעשרות שם. ובסמ"ג עשין קל"ד, קצ"ז ע"ד: תניא בתוספתא התורם את חגורן צריך שיכוין את לבו שתהא זו תרומה על הכרי ועל מה שבצדדין ועל מה שבתוך התבן וכו'. ובשול"ת מהר"ח או"ז סי' קכ"ט, מ"ב סע"ג: שכתב רבינו אבא מרי ז"ל בתשובה אחת דתניא במס' (צ"ל: בתוס') דתרומות התורם את חגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבצדדין ועל מה שבתוכו וכו'.

2 התורם את חבור וכו'. עיין המשך כל הברייתא בראשונים הנ"ל.

2/3 התורם את חגת וכו'. ברא"ש הנ"ל (פי שנים ס"א ע"ד): התורם את זגיו וכו'.

13 היה מביא מינין הרבה וכו'. כל הברייתא עד שו' 18 בכפ"פ פ"ז עמ' ת"ל.

15 אלא אם כן הקיף. כבר העיר בהג"א שמדברי הרמב"ם פ"ג מה' תרומות הי"ט משמע שהרמב"ם לא גרס את המלים "אלא אם כן" והמשיך את המלה הקיף להלכה שלאחריה: הקיף חמשה ציבורין וכו'. אבל בכפ"פ הנ"ל גרס כלפנינו.

16 שתי מגורות בעליה אחת תורם מכל אחת ואחת. יש לפנינו השמטה לפני בבא זו ובד לנכון: היכניס פירותיו לתוך ביתו אף על פי שהן מפורין תורם מאחד על הכל. שתי מגורות בעליה אחת תורם מכל אחד ואחד. וכ"ה בערך גם בכפ"פ הנ"ל.

אבל בסמ"ג עשין קל"ד. קצ"ז ע"ב: תניא בתוספתא פירות המפוזרין בתוך הבית או שתי מגורות שבבית תורם מאחת על הכל. וכ"ה ברמב"ם פ"ג מה' תרומות הי"ח. אבל יש לציין כי כן דרכו של הסמ"ג להעתיק מן הרמב"ם ולפתוח במקור דברי הרמב"ם, עיין להלן עמ' 42 שו' 25|26.

18 משיתעשר האלה. בד: משתעקר האלה. וכ"ה בירוש' מעשרות פ"א, מ"ט ע"א. שבת פ"ו, ח' ע"ב. אבל בערוך ערך אלה ב': בתוספתא תרומות בפ"ק מאימתי תורמין את הגורן משית הפך הגורן. ולפני הערוך היתה חלוקה אחרת בפרקים, ופ"א נסתים לפניו באמצע פ"ג. ופ"ב נסתים בסוף פ"ג עיין היטב בערך קלפס.

19 כבור מקצת חגורן תורם מן הכבור על שאינו כבור. וכן במה"פ מעשרות פ"א ה"ד ד"ה תני: ובתוספתא כתיבת יד על קלף ישן הגי' כבר מקצת חגורן תורם מן הכבור על שאינו כבור וכו', ועיין שם פ"ג סה"א במה"פ סד"ה מן הבית. ולעצם הענין עיין בירוש' מעשרות שם ובפ"י הרידב"ז שם, ואפשר ששיטת התוספתא היא שדוקא בגורן אחד תורם מן הכבור על שאינו כבור, אבל במ"א אינו תורם, מפני מקצת אנשים שאוכלים תבואה עם המוץ. עיין מ"ש להלן עמ' 30.

28 בית שמאי אומרים אין תורמין וכו'. בד וכ"ז להפך: בש"א תורמין וכו'. וכן היה בחוס' לפני הראב"ד עדיות פ"ה מ"ב.

29 ומדחים שאם תרם שצריך לתרום שניה. וכן מעתיק בפ"מ פ"א ה"ה, ומכיון שאינו מעיר כלום מספרו כת"י הרי נראה קצת שגם בספרו היתה הגי' כן, וכן מעתיק הראב"ד בעדיות פ"ה מ"ב, עיי"ש פירוש. ולפיכך נ"ל שאין להגיה בתוס' (וגי' הירוש' נראה להלן), ובבא זו הולכת על מ"ד (ובמשנה שלפני התוס' היתה מ"ד סמוכה למ"ה, וזהו סדר הגיוני מאד): אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין ואם תרמו וכו'. ואשר לירושלמי הרי ברור לי שהיתה לפניו גי' אחרת בברייתא זו: אין תורמין שמן על זיתים וכו' וצריך להוציא מהם מעשר. [אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין ואם תרם תרומתו תרומה ואין צריך לתרום דברי ר' מאיר] ר' יוסי אומר בית שמאי אומרים תרומת עצמן בהן ובית הלל אומרים אין תרומתן תרומה (וכן מעיד בעל מלא"ש בפ"א מ"ד שכן היא הגירסא בנוסח הירושלמי של ר' אלעזר איזכרי, וכ"ה מפורש לעיל בירוש' בה"ד. והנוסחא שלפנינו בירוש' הוא תיקון ע"פ משנת עדיות פ"ה מ"ב) הכל מודין שאם תרם שהוא (כצ"ל) צריך לתרום שניה (כגי' התוספתא שלפנינו). ומה הוכיח הירוש' שר' מאיר מחמיר בגדר מי חטאת מפני שמשטף הלשון משמע שהרישא (שמן על זיתים) היא מדברי ר"מ ורואים שהחמיר ואמר יחזור ויתרום. ואח"כ הגיה ר' מנא את משנת עדיות ואמר: לית כאן זיתים על שמן אלא שמן על זיתים דהיא דר' יוסי דר' יוסי אומר תרומה ויחזור ויתרום, כלומר, הרישא של הברייתא שלפנינו בתוס' היא אינה רק מדברי ר"מ אלא ד"ה היא וגם ר' יוסי מודה בה. (לשיטת ב"ה), ועל פיה אפשר לפרש את המשנה, אבל בזיתים על שמן מודים ב"ש וב"ה שאין תורמין לכתחילה.

עמ' 30.

1 התורם זיתים שמן וכו'. צ"ל: זיתי שמן וכו'.

2 דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר תורמין על אוכלין וכו'. וכ"ה בירוש' לפני הראשונים, עיין אהצוי"ע עמ' 13, ולפנינו בירושלמי הגי' משובשת,

3 מודים בקלופסין וכו'. בערוך ערך קלפס: בתוספת תרומות פרק שני (עיין מ"ש לעיל 2918) מדין בקלופסין שחורם על האוכלין חוץ מגרעיניהן והם זתים גדולים ראויין לאכילה ואינן עושין שמן וכו' עיי"ש.

שם: התורם ענבים לשוק וכו'. ר"ש ספ"א. ר"ש מעשרות פ"א מ"ו. רא"ש כאן ספ"א (פי שנים, מ"ו ע"ג).

4 ריבוננים עתיד לעשותן פראגר. בד: ועתיד לעשותן פרי, וצ"ל: פרד, (ועיין דק"ס חולין ק"ו ע"ב הערה פ') וכיה בראשונים הנ"ל, ובריבמ"ץ מעשרות פ"א מ"ו כדחניא בתוספתא תרומות מסדין רמונין לעשותו פרד. וצ"ל: מפרדין רמונין וכו' באשגרה מלהלן 707, עיין מש"ש.

5 בית שסאי אומרים צריך לתרום שנייה וכו'. כל זה מוסב על מ"ס: נמלך לדורכן אינו צריך לתרום, וע"ז חולקים ב"ש וכו'. ועיין ההמשך בתוספתא. (אוי"ש פ"ה מה' תרומות ה"ד).

9 תורמין מן המוץ על הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה. בד: תורמין הערמה מן המוץ על הכרי וכו'. ואולי צ"ל: הערמה עם המוץ על הכרי וכו' (עיין מעשרות פ"א מ"ו: ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה), והיינו מפני שכבר נגמרה מלאכתה, ויש שמחשיבין דוקא תבואה עם המוץ, ומכיון שהן שני גרנות אין תורמין מן הכרי הכבוד על הערימה שאינה כבודה. ועיין לעיל עמ' 2918 ומש"ש.

שם: הכנים שובלין לתוך ביתו וכו'. עיין מפרשים, ועיין להלן 8424.

10 בן ד"ו שנתכנו לו שובלין וכו'. עיין סמ"ג עשין קל"ה, קצ"ז ע"ב.

12 רבי אומר תורמין וכו'. בד: רבי אליעזר אומר תורמין וכו'.

13 מעשה שנפלה דליקה בגורנו בפרסגנא וכו'. בד: שנפלה דלקה בגרנו (צ"ל: בגרני) כבר סגנא וכו'. ונראה הפירוש שבשעת ההצלה ע"י טמאים נטמאו חלק מן הגרנות, ותרמו מן הטהור על טמא. וחכמים חלקו עליו ואמרו שתרמו אח"כ מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא. ועיין הפי' בחסדי דוד.

16 מביא משפך שאין בפיו כביצח וכו'. בס' הישר לר"ת פ"ג ע"ב (הוצ' מק"נ עמ' 172): ואפילו הכי לא הוה מוקף אלא א"כ נוגעין כדאמרין גבי חביות שצריך שפופרת שנוגע יין ביין בתוספתא וכו' עיי"ש, ואינני יודע לאיזו תוס' כיוון, וגם עצם הדין קשה, עיין מע"ש ספ"ג ובמפרשי המשנה שם, ועיין פי' חלה להרשב"א י"א ע"ב, וצ"ע.

פ"ד

23 התורם וחמעשר בשבת וכו'. כפרים פליא עמ' ת"ק. ועיין להלן 11311.

24 תורמין מן חיטין על הפת וכו'. כפרים פ"ב עמ' תמ"ח.

27 סלי תאנים וכו'. כפרים פי"ז עמ' ח"ל.

29 תורמין קלופסין על זיתי שטן וכו'. בערוך ערך קלפס: דחניא בריש פ"ג (ועיין מ"ש לעיל עמ' 2918, ובעמ' זה שו" 3) דחוספת תרומות אין תורמין קלופסין על זיתי שמן ולא זיתי שמן על הקלופסין וכו'. ועיין הגירסא בעה"ש,

30 יין צלול על שאינו צלול. עיין כפרים פ"ב עמ' תמ"ו.

32 תורמין יין שאין מבושל וכו'. ברוקח סי' שס"ח (ר' פאנו): והא דתני בתוספ' תורמין יין שאינו מבושל על המבושל ולא המבושל על שאינו מבושל וכן היה רשב"ג אומ' מן המבושל [על] שאינו מבושל. וכן היה רשב"ג אומר יין מבושל אין בו משום גילוי ולא משום יין נסך וכו' (ובד"ח של הרוקח לקתה הפסקא בחסרון).

ע"ב 31.

7 תתורם חבית ונמצאת מגולת וכו'. ברמב"ן ב"ב פ"ד רע"ב: וסייעו זו הסברא ממה שמצאו בתוספתא במסכת תרומות התורם חבית של יין ונמצאת מגולה וכו', עיי"ש שמעתיק כל הברייתא עד שו' 14.

9 תתורם חבית של יין ונמצאת של חומץ וכו'. תוס' הרא"ש נדה ב' ב', מה"פ ריש פ"ג ד"ה התורם בשם תוספתא כ"י, ועיי"ש ספ"ב ד"ה רבי, ועיין תוס' ב"ב פ"ד ב' ד"ה יין, נדה ב' ב' ד"ה היה.

11 דברי רבי שרבי אומר וכו'. ר"ש רפ"ג. תוס' יבמות פ"ט א' ד"ה קישות, רמב"ן ב"ב הנ"ל, פי' הרא"ש רפ"ג (פי' שנים מ"ז ע"ד). תוס' הרא"ש נדה ומה"פ הנ"ל. 12 היה בל"ב לתרום מיין על יין וכו'. רשב"א יבמות פ"ט א' כל הברייתא, ועיין ריטב"א שם.

12/13 מה שבידו יין היין תורם ויחזור ויתרום את חומץ. ככ"ע וכ"ז: מה שבידו חומץ החומץ תורם ויחזור ויתרום את היין. ואין כאן שינוי נוסח כמו שחשב צ. אלא יש כאן בבא אחרת שנשמטה לפנינו, וצריך להשלימה בשו' 13 לפני המלים היה בודק וכו'. וכן מעתיק בר"ש וברא"ש רפ"ג הנ"ל, ברמב"ן ב"ב ורשב"א יבמות הנ"ל, עיי"ש שמפרשים את כל הבהות.

25 בשעת חפרשתו אמר מעשר עני הרי זה מעשר עני. שהרי יכול לתרום, מעשר עני משום צדקה בכל עת שירצה, ואינו יכול לחזור בו, אבל, כמובן, צריך לתקן אח"כ מע"ש. ודברי שוורץ כאן הם דברי הבאי שהרי אי אפשר לתרום משנה על חברתה, ואם תרם אין תרומתו תרומה (פ"א מ"ה) ומכרי אחד לא יתכן מע"ש ומ"ע כאחד.

26 מעשר עני ואמר מעשר שיני דבריו קיימים. כלומר, תקן את הכרי ממ"ע שהרי גם מ"ע הוא שני לראשון. ועיין גי' הדפוסים.

27 ר' יוסי אומר אם משום מעשר עני נתכוין וכו'. אולי צ"ל: משום מעשר שני נתכוין וכו'.

28 גוי שתורם תרומתו תרומה וכו'. כפ"פ פ"ד ע"ב כ"ז.

31 הכותי כגוי דברי רבי וכו'. ירוש' ברכות פ"ז סה"א, י"א ע"ב, דמאי פ"ג הי"ד כ"ג ע"ג, שם פ"ז הי"א, כ"ה ע"ד, שקלים פ"א ה"ה, מ"ז ע"ב, כתובות פ"ג ה"א, כ"ז ע"א, מדרש שמואל ספ"ג ועוד.

ע"ב 32.

1 גוי שחפריש בכור וכו'. בשו"ת הרשב"א ח"ה, סי' נ"ו (י"ב ע"ב): וחניא גוי שהפריש פטר חמור וחלה מודיעין אותו שהוא פטור חלתו נאכלת לזרים ופטר חמור גוי העובד (צ"ל: גוזז' ועובד') בו וכו', והוא מציין גם לברייתא שלהלן 9914.

6 אמר פדוי הוא וכו'. עיין השגות פי"ב מה' מעשר ה"ה.

9 חכותי כגוי וכו'. עיין מ"ש לעיל ע"ב 3131.

10 כותי שתרם ונתנה לכהן תרומתו תרומה. הברייתא והמשכה קשה מאד. ועיין במ"פ שנדחקו והגיהו. ולפי חומר הנושא נ"ל לפרש שהכותי נתן את התרומה לכהן שלו. היינו כהן כותי (עיין עליהם להלן 49¹² ואילך ומס' כותים פ"ב ה"ד). והתנא שלנו סובר כותים גרי אריות, ואין קנין לעכו"ם להפקיע וכו', ונמצא שהכרי שלו טבל וצריך הפרשה, אבל כמובן אינו חייב לחנו לכהן, שהרי אין חיוב על גוי לתת את התרומה לכהן, וכדי להתיר את הכרי די בהפרשה בעלמא. ואעפ"י שאם נתן אח"כ את התרומה לכהן כותי נמצא שהפריש לכתחלה ע"מ לתת אותה לזר בתור תרומה אבל מ"מ הרי התרומה שלו היא, ומה איכפת לנו אם הפרישה ע"מ לתת אותה לזר. (כמובן, שיש לחלק בין הפרישה ע"מ לתתה לזר ובין הפרישה במקום שהולכת לאבוד). וע"ז חולק רשב"א ואומר שצריך (היהודי שקנה את התבואה) לתרום שניה, מפני שלא היתה כאן הפרשה כדין תרומה.

11 אמרו לו מה נשתנה זו מכהן שתרם ונתנו לכהנתו. הרי גם כהן מפריש ומחזיק לעצמו (כמו כותי) ואם נתן לבהמתו, נאמר שאין זו תרומה כלל מפני שנחשש שתרם לכתחילה ע"מ לתתה לבהמתו, ונמצא שאין כאן תרומה כדינה, ממש ככותי שתרם ע"מ לתתה לכהן שלו.

12 שזו נתרמה בקדושה וזו לא נתרמה בקדושה. בכהן אין לנו שום יסוד לחשש שתרמה מלכתחילה ע"מ להאכילה לבהמתו, ונמצא שנתרמה בקדושה ואח"כ נמלך עליה להאכילה לבהמתו, אבל בכותי שנתנה לכהן שלו כמנהגו, הרי יש ידים לדבר שנתרמה לכתחילה ע"מ כן ולא נתרמה בקדושה.

פ"ה.

28 האומר לשלוחו צא תרום וכו'. ר"ש ס"ד מ"ד.

35 ר' יהודה אומר תוספת תרומה וכו'. בתוס' רי"ד ב"ק קס"ו ב' (י"א ע"ג): והכי נמי תניא בתוספתא דתרומות בפ' הלוקט דלעת ר' יהודה אומר תוספת תרומה ניתנת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוק, ובתוס' ד חסרות המלים שלא מן המוקף.

ע"ב 33.

3 ר' ישמעאל ור' שמעון שזורי וכו'. בד: רבי ישמעאל שזורי ור' שמעון אומר וכו', וכן בפתיחת המאירי לאבות (ד' וינה, י"א ע"א) מונה בין התנאים שנזכרו בברייתא תרומות: ר"י שזורי.

5 אילו נימלין אחד מששים גידולי תרומה וכו'. רמב"ם פ"ג מה' תרומות ח"ג והשגות שם, כפ"פ ריש פ"ה, ע"ב ת"ג.

7 אמר ר' יוסי מניין לתרומה וכו'. רש"י חולין קל"ז ב' ד"ה דאורייתא, סמ"ג עשין קל"ג קצ"ו ע"א.

10 מנין שאם תרם ועלה בידו וכו'. כפ"פ בראש הספר, ועיין רש"י הנ"ל.

15 אחד מעשרה אף זו אחד מעשרה. בכ"ע (צ. 104): אחד ממאה אף זו אחד

ממאה.

20 ר' יהודה אומר רימונין וכו'. ס' הישר לר"ת הוצ' מק"נ עמ' 169, ועל פיו צריך לתקן בס' הישר ד' ווינה פ"ב סע"ד שו' אחרונה.
30 פתוחה בסתומות ונתפתחו. בכ"ע (צ. 104) מוסיף: פתוחה בפתוחות.

עמ' 34.

1 ליטרא קציעות שדרסה וכו'. ריבמ"ץ פ"ד מ"י.
9 כאלו חוטין על פי שעורין. פיה"מ להרמב"ם פ"ד מי"א.
שם: במשתייר. בד: במשתמ', אבל הנכון כלפנינו, עיין ירוש' פ"ד סה"א, מ"ג ע"א: והוא ששייר, ועיין בביאורי הרי"א כאן.
14 ר' יוסי אומר בבלול תעלה וכו'. עיין ר"ש ספ"ד וגירסתו בירוש' ספ"ד.
16 וכן פרוסות של פרוסות חפנים וכו'. וכ"ה להלן 4024, אבל בכ"ע (צ. 104): פרוסות של תרומה. ובכ"י: וכן פרוסות שנתערבו, וגם לפי גירסא זו הכוונה לתרומה.
19 חטבל שנתערב בחולין וכו'. סמ"ג עשין קל"ג, קצ"ה סע"ד. ועיין מ"ש להלן 5426.

23 ואם היה של טבל וכו'. עיין כפ"פ ספ"ב, עמ' י"ז. ועיין להלן 3623 ובמש"ש.
24 ר' שמעון אומר כל דבר שיש לו מתירין וכו'. עיין מפתח לר"ן גאון לנדרים (מאן Texts and Studies ח"א ע"מ 621).

25 לא נתנו בהם חכמים שיעור. בירוש' שביעית פ"ו ה"ג, ל"ז ע"ד מוסיף: אלא מין במינו בכל שהוא ושאינן במינו בנותן טעם. וכן ה' בתוספתא לפנינו לפני כמה מן הראשונים, שהרי כן כותב הריטב"א בע"ז ע"ג ב' ד"ה בשלמא: והקשה ר"ת ז"ל ותיפוק לי דהוי טבל דבר שיש לו מתירין דקיימא לן דבמינו במשהו ושלם במינו בנותן טעם כדתניא בהדיא בתוספ' תרומות. וכוונת ר"ת בוודאי לתוספ' שלנו שנשנה בה הכלל על דבר שיש לו מתירין, ולא לתוספ' ספ"ה, 4027, שאם לא כן ה' לו להביא משנה ערוכה בחלה ספ"ג (ע"ז ע"ג ב'). וכן בריטב"א שם ס"ז א' ד"ה ותו: ועוד דדבר שיש לו מתירין אינו אוסר במשהו אלא במינו אבל במין שאינו מינו בנותן טעם כדאיתא בתוספתא בהדיא. ועיין גם ריטב"א בשטמ"ק ב"מ נ"ג א' ד"ה ואם איתא, וכן בר"ן ביצה פ"ה ס' תתקכ"ז (קרוב לסופו): וכדתניא בתוספתא משמיה דר' שמעון דבר שיש לו מתירין מין במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם. ומכאן הרי ברור שהכוונה לתוספתא שלפנינו.

ובמלחמות סוף כיצד צולין: שכל דבר שיש לו מתירין כשאמרו אינו בטל לא אמרו אלא במינו אבל שלא במינו בטל הוא שכך רמזו במסכת נדרים במשנה פרק הנודר מן המבושל ומפורש שם בירושלמי ושנוי שם בתוספתא דמסכת שביעית וכבר כתבתי כן למעלה בפרק כל שעה. ולפנינו אין זכר מזה בתוס' שביעית וכנראה הכוונה היא ברמב"ן לברייתא השנוי' בירוש' שביעית (ושנוי שם — בירושלמי). וכן לשונו בפ' כל שעה: פליגי רבנן עליה דר' שמעון דאמר במסכת שביעית בברייתא ואיתא בנדרים כל דבר שיש לו מתירין וכו'.

26 דבר שאין לו מתירין כגון ערלה וכו'. בירוש' שביעית פ"ו הנ"ל: כגון תרומה וחלה וערלה וכו'. וכבר העיר הרא"ם ז"ל (שטמ"ק נדרים נ"ז סע"ב): ה"ג בשביעית כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה וערלה וכו' ובתוספתא לא כתיב תרומה ותרומת מעשר וחלה וכו'.

פ"ו.

29 סאה תרומה טמאה שנפלה. וכן בכ"ו, אלא שנמחקה המלה טמאה. ובר: סאה תרומה שנפלה, וכן קורא הרשב"א לפרק שלנו: פרק סאה תרומה שנפלה. עיין רשב"א ביצה ד' רע"א, יבמות פ"ב ב' ד"ה וסבר.

ע"ב 35.

7 סאה תרומה שנפלה לטמאה שביעית וכו'. בבלי סנהדרין כ"ו א'.

15 באוכלי תרומה לזרים טהור שאכל וכו'. ביחסי חנאים ואמוראים כ"י ערך טבות רישבא בשם מגילת סתרים לר"ן גאון (פוזננסקי מגילת סתרים עמ' 39): ותניא בתוספתא אוכלי תרומ' בורים וכו' עיי"ש, ועיין ערוך ערך סעז א' שהביא את התוס' והירושלמי בכורים.

21 תרומ ותרקוב. ר"ש פ"ה מ"ב, תוס' בכורות כ"ב ב' ד"ה תרומ.

22/23 אמר ר' אלעזר בר' שמעון במה דברים אמורים בזמן שלא ידע וכו'. בראב"ן סי' ש"א, ג"ח סע"א: ותניא בתוספתא אמר ר' אלעזר בר' שמעון בדיא שלא ידע עד שנפלה אחרת אבל ידע בה ואח"כ נפלה אחרת הרי זו מותרת, והובאו דבריו בקיצור בראב"ה ח"ב סי' ת"ט עמ' 34, עיי"ש שהוסיף: והכי נמי קסבר יב"א והרב רבינו שב"ט דפלוגתא דרבנן ור' שמעון בשלא ידע אבל ידע לדבריו הכל מותרת. וכן הביא בשמם באו"ז ע"ז סוף סי' רע"ז, ריש סי' רע"ח, ל"ז ע"א עיי"ש, וכן פירש הרמב"ם את התוספתא, עיין בפיה"מ פ"ה מ"ח, ועיין פ"ג מה' תרומות ה"ו. ועיין מרדכי ב"ק פ"ט סי' ק"כ, הגה' מרדכי סוף ע"ז סי' תתנ"ח, אגודה ב"ק פ"ט סי' קכ"א ט' ע"ג.

אבל בראב"ה ח"ב סי' ת"ט עמ' 36 כתב: ואמר אני דר' אלעזר בר' שמעון אדר' שמעון אבוה קאי לפרושי. והכי פירושא במה דברים אמורים שהוא מודה לכם שאסור בשלא ידע אבל ידע מותרת ורבנן אפילו בידיע קא אסרי דהגבהה בעי [והתא דתוספתא ר' שמעון היא] וכו', והביא ראיה גם מדברי הריב"ם פ"ה מ"ח, וכן מפרש הר"ש שם, עיין או"ז ע"ז סי' רע"ח, ל"ז ע"ב, ולא עוד אלא שהריב"ם והר"ש מעתיקים בפירוש מן התוספתא: וחכמים אומרים הרמ"ה מקדשתה, וכן במרדכי חולין סי' תש"ו, רא"ש תרומות פ"ה מ"ח (פי' שנים נ"א ע"ב), אגודה שם, קצ"א ע"א. ובאו"ז הנ"ל אחרי שהעתיק את דברי הר"ש סיים: משמע שהיה בתוספתא שלפניו בפירוש וחכמים אומרים הרמ"ה מקדשתה דהיינו משמע להדיא דאדר"ש אבות קאי. ובתוספתא שלפניי [ליתא] (כנ"ל ברור להגיה). וקצת נראה שכל הראשונים העתיקו מן הר"ש, והוא מצדו העתיק מן הריב"ם (עיין הערות ר"א אפסטיצור לראב"ה הנ"ל עמ' 37 הערה 5), ובריב"ם אפשר לפרש שההוספה הוא פירוש משלו ע"פ הירושלמי פ"ה רה"ח, מ"ג ע"ד. ובהשגות הראב"ד פ"ג מה' תרומות ה"ו פירש כשיטת הראשונים הנ"ל, (עיין מהר"י קורקוס שם) ועיין כפ"פ פכ"א, עמ' תנ"ה, ועיין להלן 40² ומש"ש. ועיין להלן בסמוך.

24. שכבר היה בה להעלות. עיין לעיל גירסאות הראשונים שהוסיפו כאן: וחכ"א הרמ"ה מקדשתה, ובאו"ז הנ"ל העיר שבתוס' שלפניו [ליתא] והוסיף: מיתו זון

יש בכל התוספות שכבר היה לה להעלות, דהיינו משמע דה"ק שכבר היה לה להעלות וכל העומד להרים כמורם דמי וכן פי' רבינו יצחק דסימפונט זצ"ל.
וכן גם ברמב"ן ע"ז ע"ג א' ד"ה והא דמתרצינן (מעשי צדיקים מ"ט ב'): ור"ש מתיר מפני שהוא רואה אותה כאלו הגביהה מאחר שידע בה שכבר היתה ראויה להעלות והכי מפרש בתוספתא טעמיה דר"ש. ולפ"ז גם הרמב"ן פירש כהריבמ"ץ וסיעתו.

28 סאה ערלה שנפלה למאיתיים וכו'. עיין השגות הראב"ד פי"ג מה' תרומות ה"ו, מהר"י קורקוס וכ"מ שם.

31 לוג יין צלול שנפל וכו'. בד: שנפל וכו'. ובתוס' מנחות כ"ב ב' ד"ה ור"י: ועוד במסכת תרומות פרק סאה חרומה בתוספ' לוג יין צלול שנפל לתוך מאה לוגין עכורין יעלה. ועיין תוס' זבחים ע"ג א' ד"ה ר"י.

32 לוג יין עכור שנפל וכו'. עיין רמב"ם פי"ג מה' תרומות ה"ח, השגות שם, מפרשי הרמב"ם שם, שו"ת הרדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם סי' רצ"ו.

עמ' 36.

5 שתי קופות בשתי מגורות שתי מגורות בשתי עליות שתי מגורות בעלייה אחת הרי אילו יעלו וכו'. הגי' משובשת, ואין סיגנון התוספתא עולה יפה, וכן מפורש בירושלמי פ"ד דה"ב, מ"ג ע"א ששתי מגורות בשתי עליות אינן עולות. ולפיכך נראה שהגי' הנכונה היא בכי"ע (צ. 104): שתי קופות בשתי מגורות בשתי עליות וכו', והיינו אם שתי קופות הן בשתי מגורות או בשתי עליות יעלו וכן שתי מגורות בעלייה אחת, אבל שתי מגורות בשתי עליות לא נזכרו כאן כלל, וכן בר"ש פ"ד מי"ב: תניא ב' קופות בב' עליות ב' מגורות בעלייה אחת הרי אלו יעלו ר' יהודה אומר לא יעלו ר' שמעון אומר אפי' בב' עיירות מעלות זו את זו ודווקא ב' מגורות בעלייה אחת אבל ב' מגורות בב' עליות לא ומפרש בירושלמי וכו'.

ומן הר"ש ברשב"א בתוה"ב, ספק תערובות, בית ד' ש"ב, קי"ג ע"ב וקי"ד ע"א, שו"ת שלו ח"ג סי' ר"ן (ויש שם השמטה בפסקא מן התוספתא), חידושי לביצה ד' א' ד"ה ר"י, יבמות פ"ב ב' ד"ה וסבר, ריטב"א שם ד"ה ואיכא, רא"ש כאן, פ"ד מי"ב (פי' שנים מ"ט ע"ד), נ"י יבמות פ"ח סי' ק"ט.

7 בזו מאה וכוזו אין מאה וכו'. עיין בראשונים הנ"ל.

9 נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן וכו'. רשב"א בתוה"ב הנ"ל, קי"ד ע"א. כל הברייתא עד שו' 13.

18 שתי קופות אחת של תרומה טמאה וכו'. תוה"ב הנ"ל, קי"ג ע"ב, שתי הברייתות. עיין להלן.

22 נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע אם מזו לתוך זו וכו'. יש כאן השמטה וצריך להשלימה ע"פ ד' וכי"ו: לתוך אחת מהן ואין ידוע [לאיזו מהן נפלה שתיהן מותרו' אם יש בהן לעלות זו את זו מעלות זו את זו ולא יאכלו בטהרה עד שיחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה היו לפניו שתי קופות אחת של תרומ' ואחת של חולין ונפלו משתיהן לתוך שתיהן ואין ידוע] אם מזו לתוך זו וכו'. (ואצל צ. בשינו"ס לשו' 21 מבולבל והחסרון מתחיל ממקום שסימנתי בשו' 22), וברייתא זו

מובאת בתוה"ב הנ"ל, קי"ג ב' והוא גורס: נפלה תרומה טמאה וכו' שתיהן אסורות וכו', ועיין הגהות הגר"א כאן ורמב"ם פ"ד מה' תרומות ה"טז ואילך עד סוף הפרק ובראב"ד ומפרשים שם. וחציה השניה של הברייתא שנשמטה נעתקה גם בכפר"פ פכ"א עמ' תנ"ש. עיי"ש.

23 היה טבל ומעשר ראשון וכו'. ר"ש פ"ז מ"ה עיי"ש הפירוש. וממנו ברשב"א בתוה"ב הנ"ל, קי"ג ב' וברא"ש פ"ז מ"ה (פי שנים נ"ג ע"א) ועיין להלן 4020.

פ"ז.

27 ר' שמעון אומר הסך שמן וכו'. עיי' כ"מ פ"י סה"א. אבל גם בפ"י ר"י קרא לש"ב כ' כ"ב (ביאהרבוד הפרנקפורטי ח"ה עמ' 18): במסכת תרומות בפרק ר' שמעון אומר הסך שמן של תרומה. ועיין הגהות הגר"א. אבל גם בר"י קרא הנ"ל וכן בתוס' רי"ד עירובין כ"ט ב' (ב' ב') גרס כלפנינו.
28/29 נזיר ששטה יין של תרומה שוגג משלם קרן וחומש. בד: משלם את הקרן ואינו משלם את החומש. וכ"ה ברמב"ם פ"י מה' תרומות ה"יא, אבל בהשגות שם כגירסא שלפנינו.

עמ' 37.

3 ועד סוף שתייה אחרונה כדי אכילת פרס. בד: כדי שתיית רביעית. וכ"ה ברמב"ם פ"י ה"ג. ובהשגות שם מעיד שכן הוא בתוספתא לפנינו, וכ"ה במקבילות 156⁶, 189²⁶, 563²¹. אבל לפני הראב"ד הנ"ל היה ב" 156⁶ הגירסא: כדי אכילת פרס, כמו שהוא לפנינו כאן בכ"ע.

4 כשם שאכילה בכזית וכו'. עיין סמ"ג לאוין רנ"ח. ע"ה ע"ג.
שם: אכילה ושתייה אין מצטרפין. וכ"ה בכל המקבילות הנ"ל. אבל להלן 5654: אכל כחצי זית ושטה כחצי זית ממין אחד הרי זה חייב. ולפיכך נראה דעת הרי"א שבבא זו היא אשגרה מיומא 189²⁷, ושם עיקר מקומה, וכדעת המשנה שם פ"ח מ"ב וכמו שמפרש בגמ' שם.

6 כשם שאין נותנין תרומה אלא לכהן חבר וכו'. עיין להלן 498 ומש"ש.
11 בין בשוגג בין במזיד תשלומיו תשלומין. סמ"ג לאוין רנ"ח. ע"ה ע"ג.
15 אכלה משלם שני חומשין. בד: משלם שני קרנין וחומש. וכ"ה בכ"ע (צ. 104) וגירסא משובשת היא.

18 ר' יוסי פומר וכו'. להלן 972.

19 ר' אליעזר אומר משלמין ממין על שאינו מינו וכו'. בפירוש תו"כ המיוחס להר"ש אמור פ"ו ה"ו. צ"א ע"ד העתיק את התוס'. ועיין תו"כ שם, וכן נעתקה התוספתא בתוס' רי"ד עירובין כ"ט ב' ד"ה דחניא (כ' ע"א) כג"י הדפוס בערך.
20 אכל שיעורים משלם חטים וכו'. צ. מציין בשינוי: אכל חטים ומשלם שעורים. גי' זו בדויה מלבו ואיננה בד ובראשונים הנ"ל.

23 האוכל את הטבל וכו'. כנראה שכאן קורא טבל לתרומה ותרומה, עיין ירוש' פ"ו סה"ג, מ"ד ע"ב: והאכילן דבשני תרומה, ולא כבר אכלו, כמאן דאמר טבלים נפשו של אדם חתה מהן. וכן להלן 88: תילתן של תרומה וכו', אבל בר"ש (עיין מש"ש): תלתן של טבל.

25 אמר ר' נתן סודה היה וכו'. ברש"י ביצה ל"ה סע"א: דר' נתן בתוספתא דמערות הכי איתמר, ועיין הגי' בגמרא שם.

27 האוכל את הדירה ואת הנמלה ואת הכנה שבתבואה וכו', בד: האוכל את הנמלה ואת הכנה שבתבואה וכו'. אבל כגירסתנו כ"ה ברוקח סי' תס"א: בתוספ' דחרומות האוכל את הדירה ואת הנמלה ואת הכנה שבתבואה וכו' עיי"ש כל הברייתא, וכן בפרה פ"ט מ"ב הדירה והכנה שבתבואה, ועיין מלא"ש שם בשם הרמב"ם, אבל בפיה"מ שם (עמ' 220) גורס במשנה כדפוסים. ובמס' שמחות פי"ב הוצ' היגר 197: שמרבין עליהן את הדירה.

29 האוכל את התולעים שבעיקרי אילנות וכו'. ר"ח פסחים קט"ו ב', ערוך קף (האחרון). רשב"ם (בשם הר"ח) פסחים קט"ו ב', רוקח סי' תס"א הג"ל, א"י ח"ב סי' רנ"ו, סי' ע"ב, מאירי פסחים שם (97 ע"א) כולם בשם התוספתא כגי' שלפנינו בערך. אבל בעיטור ח"ב שער הכשר בשר סח"ג (הוצ' ר' מאיר יונה י"ב ע"ד): דגרסינן בתרומות האוכל תולעת שבעיקרי הזיתים וקופא שבירקות. וכן בתוספות פסחים קט"ו ב' ד"ה קפא: פי' ר"ח תולעת כדתני' התולעים שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים (1) וכו'.

30 ושבתומין הרי אלו מותרין סיננן הרי אלו אסורין. בד: ושבתומין הרי אלו אסורין, ונשמטו בטעות המלים: מותרין סיננן הרי אלו. וכגירסתנו כ"ה ב"ה. (רשב"ם ותוספ') רוקח ומאירי הג"ל.

30/31 המסנן את היין. בכי"ו: המפנן את היין. וכן להלן 1352: מסנן את הביצה וכו'. עיין מש"ש.

ע"י 38.

8 שהדיח בהן חובשין וכו'. בד: עובטין וכו' אין בהן משום גלוי, וצ"ל: עובשין וכו' כגירסתנו, ובירושלמי פ"ח ה"ה, מ"ה ע"ד: הדיח בהן ענבים ואובשין לחולה אסור. והוא מאשר הגי' שלפנינו.

8/9 מים שנתגלו וחיסמן אסורין משום גלוי מים חמין כל זמן שעולה חבל וכו'. בכי"ע (צ. 104): מי חמין כל זמן וכו' מים שנתגלו וכו'. וכן הסדר בירושלמי הג"ל, אלא ששם כל סדר התוספתא הוא אחר עיי"ש.

9/10 מים מגולין לא ישפכם ברשות הרבים וכו'. עיין מנוה"מ הוצ' ענעלאו ח"ד עמ' 585, והשוה הלשון בבבלי ע"ז ל' ב'.

12 וכמה הוא בקרקעות סאה. בד: ארבעי' סאה, וכ"ה במשנה ובירוש' רה"י, מ"ה סע"ד, ובכי"ע (צ. 104): אחד ארבעים סאה.

15 מעשה שהלך ר' יוחנן בן ברוקח וכו'. עיין יוחסין 69 ע"ב.

(1) עיין חולין ס"ז ב', וכן בבבלי מ"ק ד' ב': ברידום שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים. ובתוס' שביעית ע"י 6 ס' 23, מ"ק ע"י 229 ס' 15: שבעיקרי אילנות.

19 לגין שהניחן בשירה בתיבה ובפלסגר. בד חסרה המלה ובפלסגר. ובכיו: ובאלפסנה. ובערוך לר"ש ג'מע עמ' 23: בתוספתא תרומות פ"ט לגין שהניחו בשדה ובתיבה ובאלפסור הרי זה אסור. ופי' המלה לא נתברר לי. ובירוש' כאן: בשדה תיבה ומגדל, וגירסא זו אינה מקורית, אע"פ שכ"ה גם בירוש' כ"ר.

22 אם זויה פקק חוצץ. בד חסרה המלה חוצץ. אבל בירושלמי פ"ח ה"ה, מ"ה ע"ד: אם היה פקקו חוץ, ועיין הפי' הנכון בפי' רש"ס. ובפ"מ שם: וכן הוא בתוספתא פ"ז ואם היה פקק חץ בה ה"ז מותר. וג"י זו היא מתוס' כ"י שלו (אע"פ שלא הזכיר את הכ"י) והיא מתאימה לכ"י.

30 אמרו לו על תרומה תלויה וכו'. להלן 689³³.

עמ' 39.

2 סיעה של בני אדם וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק ברד"ק ש"ב כ' כ"ב בשינויים והרחבה, ושם: ובדברי רבותינו ז"ל סיעה של בני אדם וכו'. ובפי' ר"י קרא לשמואל שם יאהרבוך המרגקפורטי ח"ח עמ' 18 בפירוש: במסכת תרומות בפרק ר' שמעון אומר הסך שמן תרומה סיעה של בני אדם וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק.

3 ייהרגו כולם ולא ימסרו וכו'. סמ"ג לאוין קס"ה. ג"ס ע"ד.
5 בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ וכו'. ברד"ק הנ"ל: בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון שהי' מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו להם אלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים וכו' עיי"ש ובפי' ר"י קרא הנ"ל.

8 ר' שמעון אומר כך אמרה ל'חם וכו'. ברד"ק הנ"ל: ר' שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה. נ"א ר"ש אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי, ור"ש זה הוא ר' שמעון בן לקיש בירושלמי פ"ח ה"ה, מ"ז ע"ב. ועיין בכ"ר ספצ"ה, הוצ' אלבק 1184 והערות ר"ח אלבק שם. ועיין אהצו"י עמ' 69.
9 המורד במלכות וכו'. רש"י סנהדרין ע"ב ב' סד"ה יצא, רא"ש כאן פ"ח מ"א (פי' שנים ג"ד ב') בשם רש"י.

פ"ח.

14 הידים והטבול יום אין פוסלין וכו'. עיין להלן 661⁴⁰ ובמש"ש.
שם: חדש כיצד הוא עושח וכו'. עיין להלן 388¹⁷.
16 מאח לגין של תרומה וכו'. בד וכיו: מאח לגינין של תרומה וכו', וכן בריבמ"ץ פ"ט מ"ה: ובתוספתא תניא ק' ליגנין של תרומה וכו'. אבל ב"רש"ש שם: ובתוספתא תני ק' לוג וכו', וכן ברא"ש שם (פי' שנים ג"ה ב').
17/18 תלש ועלה וכו'. בכ"ע (צ. 104): תלש יעלה. וכן הוא בר"ש הנ"ל סמ"ה. ובריבמ"ץ הנ"ל: תלש ועלה פי' בדיעבד יעלה.
18 ר' יהודה אומר אף יתכוין וכו'. בד: ר' שמעון אומר וכו'. אבל בריבמ"ץ ור"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר וכו'.
22 חסנכש עם חנוני בחנות וכו'. צ"ל כותי בחסיות, כמו שהוא בד, כ"י ובבלי נדרים ג"ח רע"ב, ועיין ברי"ף שמואל בשטמ"ק שם ג"ח סע"א ד"ה ודילמא.

27 תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחימצה ר' יוסי אומר וכו'. באו"ז ח"ב פ"י רנ"ו, נ"ח ע"ד: גם בע"ז (=בעניין זה, שמי פירות עם מים מחמיצין) בתוספת תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה ה"ז אסורה והכא גריס ר' יוסי מתיר וכו'. ונראה שיש קצת חסרון בדברי הר"ש מפליש וצ"ל: ה"ז אסורה [ר' יוסי אומר אין חימוצו חימוץ] ובירו' גריס ר' יוסי מתיר וכו'. ועיין להלן.
28 ר' יוסי אומר אין חימוצו חימוץ. בראבי"ה ח"ב סי' תס"ח ע"מ 97: ואף על גב דבתוספתא תניא ר' יוסי אומר אין חימוצו חימוץ, סמכין אירושלמי (פ"י ה"ב, מ"ז ע"א ומקבילות בכ"מ) דגרסינן ר' יוסי מתיר (מתיר לגמרי ואיננו אפי' חמץ נוקשה).

ע"מ 40.

2 ידע בו ואחר כך נתחמץ אסור. בד: מותר. ונראה שג"ד היא אשגרה בט"ס משורה שלמעלה. אבל העיקר: אסור, ואין זה דומה כלל לתרומה, כי שם צריך להגביה אחר שנתבטלה מפני גול השבט, אבל כאן צריך להגביה כדי שלא תחמץ בגופה, ומה מועילה ידיעתו כאן, וגם בהגביה חידוש הוא, ואין לנו להוסיף על החידוש. אבל גדולי האחרונים סמכו על הגירסא שבד, עיין ח"ד, ואולי לוא היו רואים את גירסת כתה"י היו חוזרים בהם.
4 אסור לזרים. אבל מותר לכהנים, וכן מפורש בירוש' ערלה פ"ב ה"ט, ס"ב ע"ג. ועיין ריבמ"ץ ערלה פ"ב מ"א ובהערה על הגליון שם.
5 מתיר לכהנים. בפ"מ ערלה פ"ב ה"ח גרס בתוספתא (כנראה כ"י שלו): מתיר לזרים ולכהנים.

5/6 יין של תרומה שנפ"ל על גבי פירות ידיהם והם מותרין. יש כאן השמטה, כנראה, בטח"ד וצריך להשלים [וכן השמן של תרומה שנפל לתוך הפרות ידיהם והן מותרין] וכן מפורש להלן 652²⁶, וכ"ה גם בד בערך. אבל בד במקואות שם נשמטה הבבא הזאת בטעות כמו שנשמטה כאן לפנינו אצל צ. ברם באו"ז ע"ז סי' רנ"ב, ל"ג רע"ד מעתיק מתוס' מקואות גם את הבבא של שמן שנפל על גבי פירות עיין מש"ש.
6 יקפה אותו והיין מותר. וכ"ה בד ולהלן 652²⁷, אבל באו"ז הנ"ל גרס שם וקפה אותו היין מותר.

9 שחיה ר' אליעזר אומר יהא אדם סך וכו'. בר"ש ערלה פ"ב מ"ג גורס בתוספתא: לא יהא אדם סך וכו' עי"ש שמעתיק את כל הברייתא עד שו' 12.

10 וחכמים אומרים יהא אדם סך וכו'. בר"ש הנ"ל: לא יהא אדם סך וכו'.
16 היו לפניו שתי מדוכות וכו'. עיין נזיר ל"ו ב' ודק"ס פסחים ע"מ 126 הערה ז'.
18 היו לפניו שתי קדרות ... ולפניו שתי מדוכות. מעיני המפרשים נעלם לפי שעה שהתוספתא מובאת בפסחים מ"ד א' עי"ש הגירסא.

20 היה טבל ומעשר ראשון וכו'. ר"ש פ"ז מ"ה ועי"ש הפירוש ועיין מ"ש לעיל 36²⁸. וצ"ע אם "ראשון" הוא טה"ד או כתיב אחר.

21/22 חתיכה אסורה שנתערבה בחתיכות וכו'. בכי"ע חסרה המלה אסורה וזו היא באמת הגי' הנכונה של התוס' תרומות אבל בתוספתא חולין 508²⁸ גורס: חתיכה אסורה. וכן בחידושי הרשב"א חולין ק' א' ד"ה שאני: ובתוספתא (כוונתו לתוס' חולין הנ"ל) חתיכה אסורה שנתערבה בחתיכו' ואפלו הן אלף כולן אסורות והרוטב בנותן טעם. ובתוספתא דמסכת תרומ' חתיכה שנתערבה בחתיכו' וכו' עי"ש

כל הברייתא. וכן בתוה"ב שלו דיני תערובות בית ד' ש"א, ק"ד ע"א: ותניא בתוספתא
 דמסכת תרומה חתכה שנתערבה וכו'. וכן מעתיק מתוס' תרומות ברא"ש חולין פ"ז ס"י
 ל"ה ובשו"ת הרשב"ש ס"י תרי"ג ד"ה והשלישי קב"ו ע"א. וג"י כל הראשונים כג"י
 כ"ע, אע"פ שאין נ"מ לדינא בין שתי הגירסאות ועיין מ"ש בתוס' חולין שם.
 23 חתיכה של חטאת שנתערבה וכו'. עיין תוס' יבמות פ"א ב' ד"ה דברי הכל.
 27 מין במינו בכל שהן וכו'. עיין מ"ש לעיל 3425.

פ"ט.

30 דג טמא שאין בו רביעית. יש כאן חסרון לפני זה וצריך להשלים
 ע"פ ד וכי"ו (עיין שינו"ס). וכן בראב"ד לתו"כ שמיני ספ"ה, ג' ע"א: ולפי מה שאמרו
 בתוספתא דתרומות נראה דר' יהודה לא פליג את"ק אלא פרושי קא מפרש דקתני
 בתוספתא אמר ר' שמעון בן מנסיא אין לך גרב שמחזיק סאתים (שיש) [שאין] בו
 עשרה משקל זין ביהודה שהן חמ"ש סלעים בגליל דג טמא שאין בו רביעית אלמא ר'
 יהודה פרושי קא מפרש וכו'. ועיין תו"כ שם. ועיין ר"ש פ"י מ"ח.

עמ' 41.

2 ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא כי תואנה וגו'. וכן בכי"ו בערך. וכן במה"פ
 פ"י ה"ה, ד"ה ותני כן: ובתוספתא כתיבת יד מסיים ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא
 כי תואנה הוא מבקש מפלשתים וכו'. עיי"ש הפירוש.
 וג"ל שלתוספתא זו כיוון השואל ברשב"א, וע"ז השיבו בשו"ת ח"א סוף תקכ"ג:
 ופי' התוספתא שאמרת באביו ואמו לא ידעו, לא ידעתיה הודיעני מה ואולי בע"ה אגיד
 לך אם אמצע מקום לפרשה. ובלי ספק לא היתה הוספה זו לפני הרשב"א, כמי
 שאיננה בד.

3 מדיחו ומותר. בריבמ"ץ פ"י מ"ח: אבל הדג בעצמו מפרש בתוספתא ר'
 חייא אומר מדיחו ומותר. ועיין ירוש' פ"י רה"ו, מ"ז ע"ב.

5 אלו הן מיני חרסיות וכו'. ערוך ערך דבר א'. ובפיה"מ להרמב"ם פ"ט מ"ז:
 אמרו בתוספתא החסיות השום וכו', וכן בכפ"פ פמ"ז עמ' תרמ"ט (ד"ד תי"ח סע"א):
 תוספתא מסכת תרומות פ"ט אלו הן מיני חסית הלוי והשום והבצלים והקפלוטות. ועיין
 בכר ממלונו של תנחום הירושלמי (גרמניה) עמ' 66 סוף הערה 2.

10 ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא וכו'. רוקח ס"י תמ"ה.

11 שלוקה אוסרת ואינה נאסרת. ברוקח הנ"ל: ובתוספתא [ול]בס' כל הבשר
 בספר ישן גרסי' שלוקה אוסרת ואינה נאסרת. וכן בס' המכריע ס"י ע"ב (נ"ח ע"ב):
 ובמקצת ספרים וגם בתוספתא דתרומות מצאתי כתוב שלוקה אוסרת ואינה אוסרת. ועיין
 דק"ס חולין קי"א א' (קניא ע"א) הערה ט'. ויש להוסיף לדבריו את הרוקח
 והמכריע הנ"ל.

שם: ביצים ששלקן כו'. בד וכי"ו הסדר אחר. עיין בשינו"ס. וכ"ה גם בכי"ע
 עיין צ. עמ' 104. ועיין הסדר שהיה לפני הראשונים שאביא להלן.
 12/13 גיעולי ביצים כו'. עיין ערוך ערך געל.

13 ביצים טהורות ששילקן עם ביצים טמאות וכו'. בחוס' חולין ס"ד ב' ד"ה גיעולי: ובתוספתא במס' תרומה וכו' והכי תניא התם בצים [טהורות] ששלקן עם בצים טמאים אם יש בהן בנ"ט אסורין ואם לאו מותרות גיעולי בצים מותרים באכילה ביצים ששלקן ונמצא באחד מהם אפרוח וכו' כל הברייתא עד שו' 16. וכן גם ברמב"ן חולין ס"ד ב' ד"ה גיעולי. וברשב"א שם ד"ה ת"ר, תוה"ב שלו ה' טריפות בית ב' ש"ג, ג' רע"ב, שם דיני תערובות בית ד' ש"א, ק"ח סע"ב, ר"ן חולין פ"ג סי' תשפ"ו — בכולן הבבא של גיעולי ביצים תיכף אחרי הבבא של ביצים טהורות ששלקן עם ביצים טמאות, וזהו שלא כסדר שבד. ועיין שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקכ"ח.

14 נפש חיפה תאכל. עיין בתשב"ץ ח"א סי' קל"ו ד"ה השלישית מ"ש על הביטוי "נפש היפה".

15 אוכל אדם דגים וחגבים בין חיין בין מתים ואינו חושש. הראשונים (שאזכיר להלן) מסרו בשם ר' סעדיא שחגבים מתים אסורים, וכבר השיג עליו רב האי גאון מתוספתא זו בתשובתו שנדפסה בסעדיאנה של שכטר עמ' 62 (ועיין גיאוניקה של גינצבורג עמ' 45), ועיין במגילת סתרים לר"ן הוצ' פוננסקי עמ' 72, ויפה העירו שמלשון רב האי משמע קצת שהוא לא האמין שרב סעדיא אסר אותם מעולם. וזו היא, כנראה, דעה חיצונית עיין מ"ש פוננסקי ב-Z f H B ח"ד עמ' 74. וכן בברית דמשק שפרסם שכטר עמ' 12: והדגים לא יאכלו כי אם נקרעו חיים ונשפך דמם וכל החגבים במיניהם יבאו באש או במים עד הם חיים וכו'. והעיר ע"ז הנ"ל בצופה האנגלי מהדור' חדשה ח"ג עמ' 424. ועיין עיטור ה' שחיטה שער ב' ח"ג (הוצ' ר' מאיר יונה כ"ה ע"ב), ומ"ש הנ"ל במגילת סתרים לר"ן שהוציא לאור עמ' 73.

ותוספתא זו נעתקה גם בתוס' שבת צ' ב' ד"ה דלא, ע"ז ל"ח א' ד"ה לעולם, חולין ס"ד ב' ד"ה גיעולי, שם ס"ו א' ד"ה במאי, חידושי הרשב"א חולין ס"ה סע"ב, תוה"ב שלו בית ב' ריש שער ה', נ"ו ע"א, שו"ת שלו ח"א סי' שס"ד, סמ"ג עשין סוף ס"ב, קל"ט ע"ד, מרדכי חולין ריש סי' תש"מ, יכין ובוועז סי' ס"ד, כ' ע"א וע"ב.

16 יין של תרומה וכו'. להלן 6914.

18 צורר את התבלין וכו'. להלן 8813.

19 ואם לאו אסורין. בד וכי"ו נוספה כאן ברייתא שלמה, וכ"ה להלן 6917, 8814. שם: דבש תמרים וכו'. כפ"פ סכ"ו, עמ' תפ"ג.

עמ' 42.

1 תרומה ניתנה לאכילה וכו'. בראבי"ה ח"א סי' קנ"א עמ' 154 מביא תוספתא זו ומוסיף: וכי האי גוונא תניא בתוספתא דשביעית לגבי שביעית. (698).

3 ולא תבשיל שעיברה צורתו. עיין ר"ש שביעית פ"ח מ"ב.

4 שנפסדה מלאכול אדם וכלב אוכלה וכו'. עיין בגליון הש"ס לירוש' חלה פ"ד ה"ג.

6 לשותות אניגרון סניגרון. ברש"י שבועות כ"ג רע"א: כדחני' בתוספתא דדמאי או תרומת (ותרומות?) יין לתוך אניגרון ואכסיגרון. ועיין רש"י יומא ע"ו א', ברכות ל"ה ב'.

שם: החושש בשיניו וכו'. עיין כל הברייתות להלן 12710 ואילך ומש"ש.

12 והאשה לא תדיח בו את בנה. עיין להלן 12721. ובירוש' מע"ש פ"ב ה"א.

נ"ג ע"ב: והתני מדיחה היא אשה בנה ביין מפני הויעה בתרומה אסור.

13 שומך ושותח ואינו חושש. פ"י שופך את חיינו ושותח אחר כך בתוך אותה תכוס ואינו חושש לשיריים (הרי"א). ובד: שופך ושוטה וכו', וכבר העיר בהג"א לבבלי ביצח ל"י ב' (=תוספתא 114).

פ"י.

17 קליפי אתרוג אסורין. מלה אחרונה חסרה בכ"ע (צ. 104).
17/18 מפני שהקאות אוכלין אותן. בד: שהקאות אוכלין. וא"י שום ספק שהקאות=שהקיות. וכן בירושלמי שביעית פ"ד ה"ז, ל"ה ע"ג: גבי בוסר מה אית לך (אמר) [מימר] אמר ר' אבון שכן דרך הקיות אוכלות אותן. ורטנר בעמ' 37 שם העיר לאו"ז ע"ז פ"ב סי' קנ"ה, כ"ב ע"ג שכתב כי אינו יודע לפרש מהוקיות (כן גרס בירושלמי שם). ובפירו' רש"ס שביעית שם: מעוברות ששיניהן קיות שמתאוות לכל דבר אוכלות אותן. ואולי קיות הם אנשים שתאבונם קהה ואוכלים דברים חריפים (כמו בוסר ומעי אתרוג) לעורר את תאוות האכילה. ועיין בהערות הרי"א כאן שפירש כהוגן. ודברי לאו בפלארה ח"ג עמ' 303 צריכים תיקון.

21 המצולות והרקביבות וכו'. ברמב"ם פ"א הי"ג: הנצולות והרקבניות. ובכ"מ שם מציין לב"ר פ"ד ג (הוצ' תיאודור-אלבק עמ' 861): כזה שמציל מן הנצולות. ועיין בהערות שם. ואולי אפשר לפרש כן גם בבבלי ברכות ט' ב: כנצולה שאין בה דגן. (כג"י בה"ג, הוצ' מק"ג עמ' 594 שו' 1, תשה"ג הרכבי, סי' שצ"ח עמ' 213).

23 תלתן של תרומה וכו'. עיין מ"ש על כל הברייתא להלן 88.

25/26 וכמה יהא בתרומת מעשר של דמאי וכו'. בסמ"ג עשין קל"ד. קצ"ו ע"ב: תניא בסוף תוספתא דתרומות תרומת מעשר שהיה אחד משמנה בשמינית (ולזה רמז בלאווין קנ"ב ג"ח ע"ב) מוליכה לכהן וכו' עיי"ש כל הברייתא בלשון הרמב"ם פ"ג כל הטי". וכבר העירותי לעיל 29¹⁶ שכן היא דרכו של הסמ"ג. ועיין מ"ש להלן 43¹⁸. 44¹⁸ בסוף ההערה, 46²⁷, 92¹⁰, 127⁶.

27 במה דברים אמורים במחורת וכו'. בתוס' כ"י פ"מ פ"א סה"ה (ד' ראם עמ' 114): בד"א בטמאה אבל בטהורה, וכצ"ל וכ"ה גם ברמב"ם וסמ"ג הנ"ל.

28 וכן אתה אומר בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות וכו'. השגות הראב"ד פ"ג מה' תרומות הטי".

31 עבר כחן שברח וכו'. להלן 250.

עמ' 43.

4 ממלא לו את הנר שמן שרפה וכו'. סמ"ג לאווין רנ"ה. ע"ה ע"ד. כפ"ם פכ"ג עמ' תס"ז - שניהם בשם התוספתא, ושניהם העתיקו את לשון הרמב"ם פ"א הטי"ז ואילך. ועיין מ"ש לעיל עמ' 42.

5 ולא לעשות צרכיו של ישראל. ס' הישר לר"ת יבמות סי' י"א, ו' ע"א.
5/6 אם היה שותף עמו בחנות וכו'. במאירי יבמות ס"ז ב' (הוצ' אלבק עמ' 251): וכמ"ש בברייתא באחרון של תרומות שאם היה ישראל שותף וכו'.

10 בת כהן שחיתתה בידה נר וכו'. בכ"ע (צ. 104): בת ישראל וכו', וזהו שריד של הבבא שנשמטה לפנינו וישנה בד וכ"ו, וכן באגודה סוף תרומות, קצ"ב ע"ב: תניא בתוספתא בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת טובלת פתילה בשמן שרפה ומדלקת.

11 סך כהן עצמו שמן של תרומה וכו'. רש"י כריתות ז' א' ד"ה כהן, סמ"ג לאווין רנ"ה, ע"ה ע"ד, ועיין להלן 4616.

12 סד כהן עצמו שמן של תרומה ונכנס למרחץ. ג"ל שזו הלכה לעצמה ואין לה יחס להלכה הבאה, והפירוש הוא שמותר לו לכהן לסוך שמן של תרומה ולהכנס אחר"כ למרחץ, אע"פ שאסור לו לסוך במרחץ, וכן שנינו בירוש' שביעית פ"ח סה"ב, ל"ח ע"א: ותני כן אין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך במחוץ ונכנס, ולא שמן (שריפ') (1) לא בבתי כניסיות ולא בבתי מדרשות (צ"ל: לא בב"כ ולא בב"מ=לא בבתי כיסאות ולא בבתי מרחצאות, עיין רטנר שביעית 73, ומ"ש בירוש' כפשוטו ח"א ע"ב 440. והיו סכים בשמן בבית הכסא כדי להעביר ריח רע, עיין בבלי ברכות נ"ג א', והיינו בשמים, היינו שמן, עיין מ"ש לעיל 149) מפני ביזיון קדשי', והפ"י הוא שאין סכין (ולא מדליקין!) שמן בבית המרחץ מפני ביזיון קדשים אבל סך במחוץ ונכנס כדין שביעית.

12/13: אין חזר נמנע מלשחזר אף על פי שניסך ממנו. בד: אין חזר נמנע מלשמשו, אבל גם ברמב"ם פ"א ה"ח גורס: למושחו. ונ"ל שזהו דין מיוחד ואינו שייך להלכה הקודמת, והפ"י הוא שמותר לזר למשוח ולסוך לכהן, ואע"פ שטובל ידו בשמן תרומה, וידו ניסכת מן השמן. וידידי הגר"מ חסקין מפרילוק העירני על פיה"מ להרמב"ם מע"ש פ"ב מ"ב וז"ל: רצה לומר שיתן הכהן לישראל שמן של תרומה וימשח אותו בו ולא נקפיד כמה שידבק בידו מן השמן וכו' וכן אמרו בגמרא (ירוש' שם פ"ב ח"ב, נ"ג ע"ג) מה הקלו בתרומה כהדא דתניא סך כהן שמן תרומה ומביא לישראל ומעגילין על גבי מעיו ואינו חושש, וזו היא הרישא של הברייתא שלנו. ולדעת הרב הנ"ל פ"י הרמב"ם שהירושלמי כיון לסוף הברייתא והיינו לבבא שלנו שמפורש בה דין הרמב"ם, אבל מהרמב"ם ביד החזקה הנ"ל נראה שפירש אחרת, עיי"ש.

13 לא יסוך כהן שמן וכו'. בכ"ע סדר אחר, והיינו הבבא שמן של תרומה בשו' 14 לפני בבא זו (צ. 104).

15 שמן תרומה אין חוסמין וכו'. ברשב"א ב"מ ל"ח ב' ד"ה ואסיקנא (פ"ב ע"ד): ותניא שמן של תרומה אין מסיקין בו תנור וכירים ואין סכין וכו', ועיי"ש בהערה. 18 שמרים של תרומה ראשוו אסור שני מותר וכו'. כל הבבא משובשת והנכון הוא בכ"ו ותוס' כ"י פ"מ (פ"א ה"ה, ד' ראם ע"ב 114) וכצ"ל: של תרומה ראשון ושני אסור שלישי מותר. ר' מאיר אומר שלישי בנותן טעם. שיני — ראשון אסור ושני מותר. ר' מאיר אומר שיני בנותן טעם.

20 ושל הקדש וכו'. וכ"ה בכ"ו ותוס' כ"י פ"מ הנ"ל, ובד משובש.

21 שמרי גוים שיכשו אסורין כהנאה. וכן מובאת התוספתא באו"ז ח"ד, ע"ו ס"י קפ"ג, כ"ה ע"ה, בתה"ב להרשב"א בית ה' סוף ש"ג, קמ"א סע"א, ר"ן ע"ו פ"ב ס"י אלף ר"מ, ארחות חיים ח"ב ה' יין נסך ס"י ט"ו, ע"ב 250 ואוהל מועד לר"ש

(1) ג"ל שצ"ל שמן של תרומה, ונשתבש שריפ' באשגרה ממשנת סוף תרומות.

ירונדי ח"ב דיני יין גסר, כ"ט ע"א. ובתוס' ע"ז ל"ד סע"א: ובתוספתא תניא שמרי' שיבשו אסורים בהנאה. ולזה כיון הרשב"ץ בח"ג סי' רצ"א.

אבל בסמ"ג לאוין קמ"ח. ג"ה ע"ב: וכן ראיתי בתוספתא שמרי יין שיבשו וכו', ובוודאי צ"ל: שמרי [ג] ויין שיבשו. ומן הסמ"ג העתיק בסמ"ק סי' רכ"ג (ד' קרימונא קי"ד ע"א): וכן בתוספתא שמרי יין של עצי' שיבשו אסורים בהנאה, וכן בכל בו סי' צ"ו: שמרי יין של גוים.

שם: חרסן של זב וכו'. וכ"ה גם בכ"י פ"מ הנ"ל, ולהלן 6642 ובבלי זבחים ע"ט ב' ובד משבוש. ובכ"י של הבבלי שם (עיין דק"ס שם 148 סוף הערה ה) גורס: חרסן של זב, וכ"ה גם בס' חסידים הוצ' מק"נ סי' תתשפ"ב, עמ' 296.

23 אפי' עשורי טמא וכו'. עיין גוסס הלישנא אחרינא בדק"ס זבחים עמ' 148 הערה ה'.

29/30 שחבל משליכין לבית חדמע. עיין רמב"ם פ"ב מה' תרומות הט"ו.

עמ' 44.

1/2 עשרה אין חולקין וכו'. כפ"ס ספי"ח, עמ' ת"מ.

עורלה.

9/10 דבר חראוי לחם אבל נטע לסייג ולקורות ולעצים דבר שאין ראוי לחם חייב בערלה. בכ"ע (צ. 104): דבר הראוי לחם חייב בערלה ודבר שאין ראוי להם פטור מן הערלה. ונראה שג"י מוטעית היא. ורחוק בעיני לשער שהיתה כאן ברייתא אחרת שאמרה כי הנוטע עצים למאכל במקום שאין מחשיבים את האוכל פטור מן הערלה (ירושלמי פ"א ה"א, ס' רע"ד), כי מסגנון הלשון אינו משמע כן. ובספרא קדושים פרש' ג' ה"ג גי' אחרת וכ"ה גם בכ"ר, אבל בילקוט שם גורס כמו בתוספתא. ועיין מלא"ש ריש ערלה.

10/11 נטעו לעצים וחשב עליו לאכילה מאימתי וכו'. בליקוטות הרמב"ן ר"ה י' א' (ט"ז ע"א) ושו"ת הריב"ש סי' רפ"ג כג' הדפוס. אבל בכ"ו: וחשב עליו לאכילה מניין ת"ל כל עץ מאכל. מאימתי וכו', וכ"ה גם בספרא הנ"ל.

11 חנוטע לרבים וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"א מ"ב, ס' יריאים השלם סי' ע"ה. כ"ז ע"א עיי"ש. אר"ז ח"א סוף סי' שי"א. מ' ע"א. ולענין השימוש באילן שנטע לרבים, עיין להלן 39712.

12 חעלה לרבים מאליו פטור מן הערלה. בד חסרה המלה "מאליו". ובר"ש הנ"ל גורס כלפנינו, וכן בספרא הנ"ל ה"ד בכ"ר. ובפיה"מ להר"מ פ"א מ"ב: בתוספתא העולה מאליו פטור מן הערלה, וכ"ה בס' יריאים הנ"ל עמ' 52 ועמ' 53, וכ"ה באר"ז הנ"ל ובספרא הנ"ל בדפוסים.

13 חנוטע בספינה ובעציץ ובראש חגג חייב בערלה. בכ"ע: פטור מן הערלה. וכן באר"ז ח"א ה' ערלה סי' ש"ג, מ' ע"א: דתניא בפרק' בתוספתא הנוטע בספינה ובעציץ ובראש חגג פטור וכו'. והקשה מזה על משנתינו ששנתה שהנוטע בספינה חייב

עיי"ש. וזו היא בלי ספק הגי' הנכונה ועל פיה מתפרש יפה המשך התוספתא. ונ"ל קצת שהמלים "הנוטע בספינה" הן פי' מן המשנה (וכעדותו של ר"ת בשב"ל השלם י"ד ע"א: דרך התוספתא באלף מקומות ליקח קצת מן המשנה לזכרון דברים) ולפיסקא זו הסמך הנוטע בעציץ וכו' פטור. וקצת סמך להשערתי היא שבכ"ו חסרה באמת המלה "בספינה", כלומר הושמטה הפיסקא של המשנה כרגיל מאד אצלינו בתוספתא. אבל חזקיה (בירוש' פ"א ה"ב ס"א ע"א) סובר: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה עיי"ש הטעם. ועיין רמב"ם פ"י מה' מע"ש ה"ח. ובעניין הנוטע בראש הגג, עיין שו"ת הרא"ש כלל ב' סי' ד', מנחת קנאות לר' אבא מרי בר"י הירחי עמ' 108 ואילך.

14 וחזר ונטעו בעציץ נקוב אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור. וכן מעתיק באו"ז הנ"ל. אבל בכ"ז קרוב לוודאי שהגי' נשתבשה וצ"ל: בעציץ נקוב [חייב]. אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב. וזו היא פיסקא ממ"ג, וכן פירש לנכון בהג"א. ועיין מ"ש להלן.

15 חופר גומה בארץ ונוטעה בה אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור. וכ"ה בערך באו"ז הנ"ל. אבל הנכון הוא בשו"ת הרשב"א ח"ג סוף סי' רכ"ה: שבתוספתא דערלה וכו' דתניא התם כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר גומה בארץ ונוטעו בה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב. וכן העתיק את התשובה מכ"י בברכי יוסף יו"ד סי' רצ"ד ס"ק י"א, וכן מעתיק בארחות חיים ח"ב עמ' 214. וזו היא בלי ספק הגי' הנכונה.

16 ובין מן השרשים חייב בערלה. וכן מעתיק מן התוספתא בס' יראים השלם סוף סי' ע"ה, כ"ח ע"א, וכן בכפ"פ פנ"ד, עמ' תשל"א. אבל באו"ז ח"א ה' ערלה ריש סי' שכ"ה, מ' ע"ד: תניא בתוספתא אילן העולה בין מן הגזע בין מן השרשים פטור. פי' פטור מן הערלה, וכ"ה הגירסא בבבלי ב"מ קי"ט א' בכ"י ה' (דק"ס שם עמ' 357 הערה ב'), ובראב"ד (בשטמ"ק) וברמב"ן שם (קנ"ט ע"ב).

17 העולה מן הגזע חייב מן השרשים פטור. וכ"ה בכפ"פ הנ"ל בשם התוספתא. אבל בבבלי ב"מ הנ"ל: ר' יהודה אומר מן הגזע פטור ומן השרשים חייב. וכ"ה ברמב"ם פ"י מה' מע"ש ה"ט. ודברי הכפ"פ שם וכן דברי מהר"י קורקוס ברמב"ם שם (וממנו בכ"מ שם) צ"ע רב.

שם: חקדישו ואחר כך נטע חייב בערלה. בד וכ"ו: פטור. אבל כגירסתינו כ"ה גם באו"ז הנ"ל ריש סי' שכ"ו: תניא בתוספתא הקדיש ואח"כ נטע חייב בערלה וכו' כגירסתנו. ולפיכך ג"ל קרוב לוודאי שיש השמטה לפנינו וצ"ל: הקדיש ואח"כ נטע [פטור מן הערלה. נטע ואח"כ הקדיש] חייב בערלה. וכן מפורש בירושלמי פ"א ה"ד, ס"א ע"א. וכ"ה ברמב"ם פ"י מה' מע"ש ה"ז. ובקריית ספר למבי"ט שם כתב: נראה דהקדיש הקרקע ולהכי כל גידוליו הקדש ולא חייל איסור ערלה על הקדש וכו'. ולולי דבריו הי' אפשר לומר שנטע לכתחילה לשם הקדש וזה נקרא הקדיש ואח"כ נטע, וכדברי התוספתא לעיל פ"א ספ"ג 222: הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה. ועיין רטנר כאן 211, אבל לא דק בזה שחשב כי בירוש' מובאת הסיפא של התוס' וחסירה שם המלה "ופדא", אלא להיפך בתוס' חסירה הבבא שמובאת בירוש' והסיפא של התוספת' לא הובאת שם כלל. ועיין להלן.

17/18 נטע ואחר כך הקדישו ופדאו מאימתי מונה לו משעת נטיעתו. וכ"ה באו"ז הנ"ל. והפירוש הוא אע"פ שהקדיש ואח"כ נטע פטור, ורואים שהקדש פטור מערלה, והייתי יכול לטעות שהזמן שהיה מוקדש אינו בא בחשבון (ומה שהוא חייב בערלה בנטע ואח"כ הקדיש הוא מפני שכבר נתחייב), ולפיכך משמיעה לנו התוספתא שהוא מונה משעת נטיעתו.

ואולי צריך להשלים את החסרון ע"פ גירסת הדפוסים באופן אחר: הקדישו ואחר כך נטע פטור נטע ואח"כ הקדיש [חייב, הקדיש ואח"כ נטע ופדאו] מאימתי מונה לו משעת נטיעתו.

18 גוי שהרכיב עץ מאכל על גבי עץ סרק מאימתי וכו'. וכ"ה באו"ז הנ"ל סי' שכ"ו. וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' נ"ו, י"א ע"ד, אלא שיש שם השמטה בציון המסכת וצריך השלמה וכצ"ל: ועוד תניא בתוס' בפ"ה (צ"ל: בפ"א או בפ"ק) דתרומות [אבל ערלה וכלאי הכרם שווין בגוי וכו' ועוד תניא בתוס'] גוי שהרכיב עץ מאכל ע"ג עץ סרק מאימתי מונה לו משעת נטיעתו. ועיין בהערות ר"ח פאלאגי שם. וברא"ש קידושין פ"א סי' ס"ב (בשם ר"ת): ותניא נמי בתוספתא נכרי שהרכיב עץ מאכל מאימתי מונין לו משעת נטיעתו. וממנו ברבינו ירוחם ס' אדם נתיב כ"א ח"א. ובכפ"פ פנ"ד עמ' תשל"א: תוספות גוי שהרכיב עץ מאכל על גבי עץ סרק מונה לו משעת נטיעתו. וכן אצל ר"י בר טובי בשם ר"ת (גבול מנשה לר"מ גרוסברג עמ' 27): ובתוספתא תניא גוי שהרכיב וכו' כגירסתנו.

ובפירוש לתו"כ המיוחס להר"ש קדושים, צ"ט ע"ד: וכן תני בתוספתא מי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק אע"פ שישראל [אינו] רשאי לעשות כן חייב בערלה. (כ"ה הלשון בירוש' פ"א ה"ב, ס"א ע"א) וכשפירשנו משנת ערלה תמהני (צ"ל: תמהנו) אמאי נקט אילן סרק וכו'. בר"ש לפנינו אין זכר מזה. ועדותו של גראס בצופה הצרפתי ח"ז עמ' 61 הערה 6 שכתב כי רמזי המפרש לפירושו במשנה (ובתוכם מנה גם פסיקא זו) מתאימים מלה במלה לפירוש הר"ש במשנה היא עדות בלתי נכונה מתחילה ועד סופה, וע"ז במ"א.

ובסמ"ג עשין קל"ז, ר"א ע"ב: תניא בתוספתא גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק חייב בערלה. והעתיק את לשון הרמב"ם פ"י מה' מע"ש ה"י, כדרכו, עיין מ"ש לעיל לעמ' 42 שו' 25/26.

23 תנור שחסיקו בקליפי עורלה וכו'. כפ"פ פנ"ד עמ' תשל"ב.

25 ספק ערלה ... ובחוצה לארץ מותר כרם שננטע ירק וכו'. ובד מפורש: כיצד כרם וכו'. פתח בערלה וסיים בכלאים, וכל המפרשים נדחקו בזה, ובאמת יש לפנינו השמטה בתוספתא, ונאמנת עלינו עדות המרדכי קידושין פ"א סי' תק"ב (אני מעתיק מד"ק רס"ט): וראיה מדתני' בתוספתא 'ובירושל' שילחי ערלה אי זו היא ספק ערלה כרם של ערלה וענבים נמכרי' חוצה לה בא"י אסור ובסוריא מותר. וא"כ ברור שצ"ל: כיצד כרם [של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר], כמו בירוש' פ"ג רה"ח, ס"ג ע"ב. ואח"כ מביא גם דין של ספק כלאים.

26 כרם שננטע ירק וכו'. ירושלמי שם, אלא שנשמט בדפוסים וישנו בד"ק וכן במלא"ש פ"ג מ"ט (כנראה מכ"י ר"ש סיריליאו).

ד מ א י

פ"א

עמ' 45.

- 9 ר' יוסי אומר שיתין שבצפורי וכו'. כפ"פ פליג. עמ' תקכ"ח.
- 11 בראשונה היה חומץ שביחודה וכו'. עיין ריבמ"ץ ור"ש פ"א מ"א.
- 12/13 הבכורות והסייפות בגינה חייבות ובבקעה פטורות. וא"ל חן וכו'. לפי זה יוצא שהפירות שבגינה תמיד חייבות ואפילו אין עדיין שומר מפני שהן בחזקת משתמרים ודעת בעה"ב עליהם. ויתכן שלברייתא זו כיוונה הפסיקתא רבתי י' הדברות פ' קמייטא הוצ' רמ"ש ק"ח סע"א: תני ר' חייא הנשמר בגינה אסור משום גזל ושאינו נשמר בגינה מותר משום גזל. ועיין סדר עולם פ"ה הוצ' רטנר, י"ג ע"א הערה כ"ט. והפירוש הוא שכל הפירות השמורים בגינה אסורים משום גזל (וממילא חייבים במעשרות) ושאינם שמורים בגינה, אלא בבקעה, מותר משום גזל. ומובן הדבר מאליו שבפירות שאין עליהם שומר עסקינן. ועיין ירוש' כאן ואהצו"י עמ' 82.
- 15 כזיב עצמה וכו'. כפ"פ פ"א, עמ' רע"ז.
- שם: חזקת ארץ ישראל חייב וכו'. כפ"פ פ"א, עמ' רע"ב.
- 24 פירות ארץ ישראל שרכו וכו'. כפ"פ פ"ג, עמ' ש"מ.
- 27/28 הלוקח מן החמרת בצור וכו'. כפ"פ פט"ו עמ' שס"ד, שם פ"א, עמ' רע"ח-רע"ט. והפ"י הנכון של כל הבריות הוא בהג"א.
- 30 ר' יהודה אומר החמרת היורדת וכו'. כפ"פ פ"א, עמ' רע"ג.

עמ' 46.

- 1 מן הספינה בצ'פורי. שיבוש ברור, והנכון הוא בד וכי"ו: בקסרי וכ"ה בכפ"פ, עמ' רנ"ו ועמ' רע"ג.
- 7 אמרו לו אחרי שהוריתח לנו. אולי צ"ל: אחרי' (=אחריך) שהוריתח וכו'. עיין מכילתא בא פט"ו. הוצ' הורביץ-רבין עמ' 59 שו' 1.
- 7/8 על אוצר של יבנה שלפנים מן החומה וכו'. עיין פ"מ פ"ג ה"ד (ד' ויטומיר י"ב ע"א) מ"ש מתוס' כי ופירוש בירושלמי שם, ואחרי כל הפירושים, דברי ר"י בן קפוסאי נשאים סתומים.
- 22 הלוקח לזרע וכו'. ר"ש פ"א רמ"ג.
- 23 ואין מחפין את חמבל וכו'. כפ"פ פליד, עמ' תקי"ב, כגירסתינו, ובד משובש.
- 24 הלוקח יין וכו'. עיין ערוך ערך אלונתית.
- 27 יין ליתן לתוך הקילור וכו'. עיין סמ"ג דשין סוף קל"ה, קצ"ט ע"ד, והעתיק את לשון הרמב"ם פ"ג מה' מעשר הי"ד. ועיין מ"ש לעיל לעמ' 42 שו' 25/26.

עמ' 47.

- 5 כפת חמרתין וכו'. כפ"פ פ"ב, עמ' ט"ו עיי"ש.
- 7 שכן הגרדי הסך וכו'. בד וכי"ו: שמן שהגרדי וכו', וכן במשנה ספ"א. ועיין ר"ש ספ"א שהביא את התוס' ופירשה.

פ"ב.

9 האורז במקומו מותר בחולת אנטוכיא. וכן ברש"י בכורות ל"א רע"א: בתוספתא דמסכת דמאי בפרק האורז במקומו מותר בחלת אנטוכיא, ועיין הגי' בירוש' ריש פירקין. ובד משובש.

שם: ר' אליעזר בר' יוסי אומר האורז וכו'. כפוי"פ פ"א עמ' רע"ט, עיי"ש.

10 המקבל עליו ארבעה דברים מקבלין אותו להיות חבר וכו'. בפרטן אינך מוצא אלא ג', והמפרשים נדחקו בזה מאד, אבל מדברי רש"י בכורות ל' רע"ב ד"ה דברי למדתי שהחבר צריך להיות גם נאמן וגם הנאמנות נכללת בתוך ד' דברים, ובשו' 12 צ"ל: ומקב ל (במקום המקבל, וה"ו נשתבש ל"ה" בהשפעת המשנה, או בהשפעת ה"ה" שבסוף המלה בטהרה) עליו להיות נאמן. ואח"כ מתחילה פיסקא של מ"ב: מעשר את שהוא אוכל וכו', והיינו המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל וכו' כמו במשנה שם.

ונ"ל שדווקא פרט זה אם נאמנות נכללת בכלל ה"ד דברים או לא היה שנוי במחלוקת (כנראה שהמספר ד' דברים היה מקובל בחבורות בלי שום חולק), והיה תנא שהחליף במקום הנאמנות דבר אחר, מפני שסבר כי חבר צריך לקבל ד' דברים נוסף על הנאמנות. וכן באמת שנינו באבות דר"ן פמ"א (הוצ' שכטר עמ' 132): כל המקבל עליו ארבעה דברים מקבלין אותו להיות חבר אינו הולך לבית הקברות ואינו מגדל בהמה דקה (דעת ר"י במ"ג) ואינו נותן תרומה ומעשר לכהן ע"ה ואינו עושה טהרות אצל ע"ה ואוכל חולין בטהרה. והנה שלשת הדברים האחרונים הם כמו בתוספתא, אבל נוספו עוד שני דברים הראשונים, והתנא חשב אותם רק לאחד מפני שהם שייכים לסוג מיוחד, עיין פ"ב סמ"ג ובמפרשים שם. אבל עיין בהערות שכטר שם שהעיר כי בספרים ישנים שם גי' אחרת, אבל נראה שהגירסא שהעתיקתי שהיא מבעל תומת ישרים היא הנכונה.

12 המקבל עליו להיות נאמן וכו'. צ"ל: ומקבל עליו להיות נאמן. ואח"כ מחחילה פ"י של מ"ב. עיין מ"ש לעיל מרש"י בכורות ל' ב'.

13/14 וחכ' אומרים המתארח אצל עם הארץ נאמן. כפוי"פ רפ"ו, עמ' תקי"ז.

14 עליו הוא נאמן אמרו לו מימיהם וכו'. בד: יהא נאמן על אלו מימיהן וכו'. וצ"ל: יהא נאמן על [אח'] א' לו מימיהן וכו'.

16 עם הארץ שקיבל עליו וכו'. מפתח לר"ן עירובין ס"ט א' (ס' ע"א), תוס' בכורות ל"א א' ד"ה וכולן, תוס' ר' אלחנן ע"ז ז' א' ד"ה וכולן (ח' ע"ב).

20 גר שקיבל עליו וכו'. בספרא קדושים פרק ח' ה"ג: מיכן אמרו גר שקיבל עליו וכו'. וברש"י שם: מכאן אמרו בתוספתא דדמאי ומייתי לה בפ' עד כמה.

21 כחן שקיבל עליו וכו'. עיין רש"י בכורות ל"א רע"א ד"ה וכולן.

25 ועריפת העגלה. עיין ספרי זוטא הוצ' הורביץ עמ' 293 שו' 25.

28 המקבל עליו לשרת וכו'. ילקוט המכירי מלאכי עמ' 15-14: תוספתא המקבל עליו שירוז יש לו במתנות (כגיר' ד) ושאין וכו'.

29 בזמן שחכחנים עושין וכו'. רש"י וילקוט המכירי הנ"ל. ועיין להלן 522.

עמ' 48.

- 1 וכולן שחזרו בהן וכו'. רש"י הנ"ל. תוס' שם ד"ה וכולן. תוס' ר' אלחנן ע"ז ז' א' (ח' ע"ב) ד"ה וכולן.
- 6 ומקבלין לכנפים וכו'. ערוך ערך כנף א'.
- 13 אינו דומה חבר שקילקל וכו'. רש"י בכורות ל' ב' ד"ה לפי.
- שם: בן חבר שהיה חולץ אצל אבי אמו וכו'. ריבמ"ץ פ"ב סמ"ג. ר"ש שם. ועיין להלן 4918.
- 16 צריכין לקבל עליהן וכתחילה. בכ"ע (צ. 104): כתחילה, ובד: בתחילה. ועיין רש"י בכורות ל' סע"ב ד"ה צריכין.
- 23 לא יאמר חבר לעם הארץ וכו'. ריבמ"ץ פ"ב מ"ג. וכל התוספתא עד סוף הפרק נעתקה בס' חסידים תחת רס"ה, עמ' 450.
- 25/26 עם הארץ שאמר לחבר תן לי ככר זה וכו'. ריבמ"ץ פ"ב מ"ג. ושם: ותן לי דבר ואוכלנו, וצ"ל: ככר, כמו שהוא בר"ש שם, רא"ש שם (פי שנים י"א ע"א). וברמב"ן ברכות מ"ה א' סד"ה זו ששנינו: אבל בתוספתא דמסכת דמאי בפרק שני ראיתי עם הארץ שאמר לחבר תן לי ככר זה ואוכלנו וכו' עד להלן עמ' 49 שו' 2. ועיין גם ס' חסידים הנ"ל.
- 29 לא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח וכו'. בד וכ"ו: אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר. וכגירסת כ"ע כ"ה גם בערוך ערך שט ד', ס' חסידים ורמב"ן הנ"ל ומקבילות בבבלי פסחים כ"ב ב', ע"ז ו' ב'.
- עמ' 49.
- 1 ועל כולן אין מברכין עליהן וכו'. עיין רמב"ן הנ"ל וברכי יוסף אריח סי' קצ"ו ס"ק ד' ובשירי ברכה שם.

פ"ג.

- 4 העיד ר' יוסי בן משולם משום ר' נתן אחיו וכו'. בבבלי גיטין ס"ב א': העיד ר' יוסי בן המשולם משום ר' יוחנן אחיו שאמר משום ר' אלעזר בן חסמא וכו'. ובכ"מ שם: העיד ר' יוסף בן המשולם משום ר' יונתן שאמר משום ר' אלע' חסמ'. וכן ביוחסין 70 בערך ר' יוסף בן משולם: והוא העיד הלכה משום יונתן אחיו שאמר משום ר' אלעזר חסמא בסוף פ' הניזקין וכן בפ' ה' דמאי בתוספת'. אבל בפתיחת המאירי לאבות (ד"ר כ' ע"א, ד' וינה י"ב ע"א) הוא מונה בין התנאים של מס' דמאי: ר' נתן אחיו ש"ר יוסי בן המשולם, והיא כג' שלפנינו ועיין להלן 5610.
- 8 כשם שאין נותנין תרומה וכו'. כפופ פ"ט, עמ' חמ"ב. ועיין לעיל 498.
- 12/13 חולק כחן ישראל עם כחן כותי וכו'. עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 375.
- 22/23 חבר שהיה מיסב במשתה וכו'. כפופ פ"ט, עמ' תקמ"ה עיי"ש כל הברייתות עד שו' 28.

28 עם חארץ שחיה משתמש בחנות חבר וכו'. ס' חסידים סי' תחת רס"ח עמ' 450, עד להלן עמ' 504. ושם: שהיה משמש בחנות וכו'.

עמ' 50.

2 עם נחש בכפיפה אחת. המלה אחת חסרה בד וכי"ע (צ. 104), אבל ישנה בס' חסידים הנ"ל.

5/6 במה דברים אמורים במוכר בחנותו על פתח ביתו וכו'. בד: על פתח חנותו, וכן בירוש' פ"ב ה"ד, כ"ג ע"א: על חנותו או על פתח חנותו. וכן ברמב"ם פ"ט מה' מעשר ה"ב. אבל בר"ש פ"ד מ"ד: בתוספתא בד"א במוכר על פתח ביתו אבל במוכר בפלטר או בחנות הסמוכה לחנות (כ"ה בד"ר, ובד"ח: לחנותו) חייב בשני. וברא"ש שם (פי שנים י"א ע"ב): ובתוספת' קתני בד"א במוכר בחנותו על פתח ביתו אבל מוכר בפלטר או בחנו' הסמוכ' לר"ה (ו) הרי זה חייב במעש' שני, דאין הפרהדרין חובטין אלא למוכר בפרהסיא, ועיין ר"ש הנ"ל.

7 את שדרכו למוד בגסה מודדו וכו'. כל הברייתות עד שו' 16 נעתקו בר"ש פ"ב מ"ה, ומכיוון שיש כמה שינויים בין ד"ר של הר"ש ובין ד"ח אעתיק חלק מן הר"ש ד"ר: תניא בתוספתא את שדרכו למוד בגסה מודדו בין דקה בין גסה טפילה דקה לגסה את שדרכו למוד בדקה מודדו בין דקה בין גסה טפילה גסה לדקה, אלו דברים הנמכרין בגסה אלו מיני תבואה וקטנית דרכו לימדד בדקה דברי ר' מאיר וחכמי אומ' דברים שדרכו לימדד בדקה ומדדו בגסה משע"ו ומוכרן דמאי ומודדו בדקה הרי זה חייב וכו' כמו בר"ש ד"ח (אלא שבקום: ובלח הין מדה גסה, מהין וכו'. כתוב שם בט"ס: ובלח אין מדה גסה, מהין וכו'), ועיין שו"ת רמ"ע מפאנו סי' כ"ח מ"ש על המשנה והתוספתא כאן.

15 קליפה של שום. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל הנכון בד: קליפה של שום.
18/19 אב' רבן שמעון בן גמליאל מעשה ששילח לי וכו'. בכפ"ס פ"ה עמ' נ"ה (ד"ר ט"ז ע"ב): ולשון התוספת מסכת דמאי פ"ג, אמר רשב"ג מעשה ששילח לי רבי יוסי ברבי אתרוג גדול (וכ"ה גם בד וכי"ו) מצפורי ואמר זה בידי מקסרי ולמדנו בו שלשה דברים וכו'. והגי' "גדול" נראית נכונה. עין ירוש' כאן פ"ג, כ"ג ע"ג: ויעשר ממנו עליו, וידעו שהי' בו יותר משיעור מצומצם, ועיין תוס' ע"ז נ"ט א'.

20 וחיה טסא. עיין מ"ש להלן 67534.

22 איתמר חבר שחיה מוכר וכו'. המלה איתמר ליתא בד וכי"ו, ואין להבין איך נפלה מלה זו לתוספתא. אבל הגירסא האמיתית של כי"ע נותנת לנו מפתח לזה. וכן הוא שם (לפי צ. 140): אף על המתוקן את שדרכו למנות דמיי נאמן. איתמר חבר וכו'. וקרוב בעיני שאיזה סופר כתב בחפזו: את שדרכו למנות איתמר, [ע"פ הגמרא ביצה ג' ב' (ומקבילות): את שדרכו לימנות שנינו] דמיי נאמן. חבר וכו', ומכיון שאין לזה שום מובן העבירו אח"כ את ה"איתמר" אחרי המלים: דמיי נאמן, ובאמת הי' צריך למחוק את האיתמר יחד עם "לימנות" ולהגיה למכור, כמו שהוא לפנינו.

24/25 גבאי קופה ביום טוב לא היו גובין וכו'. בד: גבאי קופה אין גובין וכו', ובס' חסידים סי' תחת רס"ח, עמ' 450: "גבאי קופה ביום" טוב לא היו גובין ומכריזין בדרך שגובין ומכריזין בחול וכו'.

29 גובין בטחרת. צ"ל: גוב[ל]ין בטחרת. ובירוש' פ"ג ח"א, כ"ג ע"ב: המגבלין בטחרת. (הג"א).

פ"ד.

עמ' 51

3 חרוצה להחזיר עלי וכו'. וכ"ה בד (ולא: להחזיר, כמו שמוסר צ). אבל הנכון בכפופ פליו, עמ' תקי"ח (ד"ר ר"ז ע"ב): ומיהו בתוס' פ"ד אמרי' הרוצה להחזיר עלי ירק ולהקל ממשא לא ישליך וכו'.

8/9 ודאי שתיקנה דמאי ודמאי שתיקנה ודאי לא עשה כלום דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר וכו'. בד: דברי רבי יעקב. רבי יוסי אומר וכו'. ובהשגות הראב"ד פ"ג מה' מעשרות ה"ט: ובתוספ' אמרו דמאי שתקנו ודאי שתקנו דמאי לא עשה כלום דברי ר' יעקב (החילוף בין יעקב ועקיבא רגיל מאד) ור' יוסי אומר משום ר' יצחק ודאי שתקנו דמאי וכו' עיי"ש. אבל במהרי"ק שם מעתיק את ההשגה: דברי ר' יעקב וכו'. ובכפופ פ"ח, עמ' תל"ז (ד"ר צ"ט ע"א): והרב ז"ל אחז בזה התוספת ופסק כר' יעקב דהוא קב ונקי. ויפה העירו שם שלפי זה צ"ל: ופסק כר' [אליעזר בן] יעקב דהוא קב ונקי, והיתה גירסתו בתוס': דברי [ר"א בן] יעקב. ובכל אופן גי' הראב"ד: ר' יוסי אומר משום ר' יצחק אין לה סמך בכ"י, וכן לא גרס כן גם במאירי בפתיחתו לאבות (ד' וינה י"ב ע"א) שמנה את שמות התנאים במס' דמאי, ותיכף אחרי דמאי הזכיר את ר' יצחק ממס' תרומות.

14 כל העיר מוכרין מתוקן וכו'. בס' חסידים סי' תתחת רס"ה. עמ' 450 מעתיק את הברייתות עד שו' 18.

15 כל העיר מוכרין בשר שחומה וכו'. עיין בס' המפתח לר"ן גאון בגנוי שכטר ח"ב עמ' 334, ובדברי הר"ל גינצבורג שם עמ' 333, והשוה ס' חסידים הנ"ל.

28/29 מפני שרצין אחר החדש. נשמטה לפנינו אחיז ברייתא שלימה וישנה בד וכ"ה, עיין שינו"ס אצל צ. וכן בסמ"ג עשין סוף קל"ה, קצ"ט ע"ד: עוד תניא בתוספת' דמאי מצטרפין פירות חוצה לארץ עם פירות ארץ ישראל כדי שירבו על פירות הארץ לפוטרו מן המעשרות, וכן בכפופ ספכ"ב, עמ' תס"ב (ד"ר ק"ד ע"ב): מס' דמאי פ"ד בתוספ'. מצרפין מפירות חוצה לארץ על פירות הארץ כדי שירבו על פירות הארץ לפטרו מן המעשרות.

עמ' 52.

3/4 מצרפ' פירות חוצה לארץ על פירות שביעית וכו'. עיין שו"ת מבי"ט ח"א סי' כ"א, ד"ר ח' ע"ב.

6/7 חזקת תגר בכל מקום דמאי וכו'. כפופ פ"ד, עמ' ל"ג.

12 המפקיד פירות אצל עם הארץ וכו'. רשביא חולין ו' א' (ד"ר ו' ע"ד) ד"ה הנותן. שו"ת הרשב"ץ ח"א סי' ס"ו, ל"ד ע"ב.

16 אמר לו נמלתי ונתחתי לך ישנים וכו'. רשביא ורשב"ץ הג"ל.

18/19 הניח קיסרי ומצא אגרי חנית אגרי ומצא קיסרי וכו'. בד: הניח עגרון ומצא קסרי או קיסרי ומצ' עגרון. וברשב"א הנ"ל: הניח קיסרי ומצא אגדו הניח אגדו ומצא קסרי. וכן בירוש' פ"ב ה"ה, י"ז ע"א: אגדו (שתים עשרה פעם שם).

23 המפקיד פירות אצל חגוי וכו'. כפ"פ סיד, עמ' ל"ד, ועיין בהערה שם.

25/26 השולח ביד עמי הארץ וביד חכתי אינו חושש משום מעשר וכו'. וכ"ה גם בד בערך. אבל ברשב"א חולין ו' א' ד"ה הנותן: ועוד שנינו שם בתוספת' השולח ביד עמי הארץ וביד חכתי הרי זה חושש משום מעשרו' ומשום שביעית השולח ביד גוי הרי זה חושש וכו'. וכנראה, גי' משובשת היא. ועיין שו"ת מבי"ט ח"א סי' כ"א, ז' רע"ג. ובתשובתו שבאבקת רוכל סי' כ"ג (ד"ר י"ח ע"ב-ע"ג) ישנה השמטה בנוס' התוספתא ויש לתקנה ע"פ תשובתו הנ"ל.

26/27 אבל חמרי גוים שהן מדירין בעיר אינו חושש מפני שבחזקת המשתמר. בד: אבל חמרי גוי' המודרי' מן הגורן לעיר אינו חושש לא משום מעשרות ומשוי' שביעי' מפני שהן בחזקת המשתמר. וברשב"א הנ"ל: אבל חרמי (כ"ה בד"ר) גוים המודרים מן הגורן לעיר אינו חושש משום מעשרות ומשום שביעית מפני שבחזקת המשתמר. ובתה"ב שלו בית ה' ש"ה, קמ"ו סע"ב: וכן אמרו בתוספתא חמרין המדודין מן הגורן לעיר אין חוששין להם לא משום דמאי ולא משום שביעית. וכן בשו"ת שלו ח"א (ד' בולוניה) סי' ק"ז: ותניא בתוספתא של מסכת דמאי חמרי גוים המדודין מן הגורן לעיר אינו חושש משום מעשרות ומשום שביעית מפני שבחזקת המשתמר. ונ"ל שגירסא זו היא הנכונה וצ"ל לפנינו: חמרי גוים המדודין (=המדודין וה"ו" הוא ניקוד, כידוע) מן הגורן לעיר וכו'. ודווקא ביטוי זה מתאים לחמרים הטעונים משא כבד ומתנהלים בכבידות. וממש ביטוי זה בעניין זה נמצא בברייתא בבבלי ב"מ ל"ג א': תנא ומדדה עמו. עד פרסה. וברש"י שם: ומדדה עמו. לאחר שהטעינו שמא יחזור ויפול. וכל המלוונים (לרבות בן יהודה) לא הביאו מקום זה מב"מ, ויש להוסיף לערך דד שני מקומות הנ"ל.

30 טוחנין ומרקדין אצל אוכלי שביעית וכו'. בכ"י: טוחנין ומרקדין. וברשב"א חולין הנ"ל: דלעיל מינה תני בתוס' דמאי טוחנין ומרקדק אצל אוכלי שביעית ואצל עושה בטומאה אבל לא לאוכלי שביעית ולא לעושה בטומאה. ובכ"י ע (צ). בשינו"ס ולהלן (104) הגי' משובשת: טוחנין ומרקדין אצל אוכלי שביעית ואין עושין בטומאה לא לאוכלי שביעית ולא לאוכלי בטומאה.

פ"ה

עמ' 53

- 9/10 שואלו בשבת ואוכל ביום טוב. עיין כפ"פ פל"ט עמ' תקל"ח.
- 10 שואלו בחול לשבת למוצאי שבת. צ"ל: בחול לשבת. [בשבת] למוצאי שבת.
- 11 היה מוכר פירות ערב שבת וכו'. כפ"פ פל"ט, עמ' תק"מ.
- 12/13 תרומת מעשר של דמאי וכו'. כפ"פ שם.
- 13/14 יותר על כן אמר וכו'. ערוך ערך דמאי עיי"ש.
- 15 שכשם שאימת שבת וכו'. ערוך הנ"ל. שם ערך דמע. פיה"מ להר"מ סיד מ"א, ר"ש שם.

15/16 זה טבל זה תרומה וכו', בכפופ פליט, עמ' תקס"מ (ד"ר ש"ג ע"א): עוד שם (בתוספתא) כשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת תרומה עליו שיאמר זה טבל זה תרומה זה ודאי זה דמאי אף על פי שאמרו החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו לא נחשדו ישראל על כן. ושם עמ' תקל"ט (ד"ר ש"ב ע"ב): ומיהו בתוספות שאפילו בשלו נאמן כמו שתראה מההיא שאימת שבת על עם הארץ. וכיוון לתוספתא הנ"ל, עיין רמב"ם פ"ב מה' מעשר הי"ז ובאו"ש שם, וכבר קדמו בכפופ הנ"ל. והמעיר בהוצ' לונץ לא הבין את דברי בעל הכפופ. ויש לציין שבהוצ' לונץ שינו תמיד את ציון בעל הכפופ — תוספתא, תוספות, לתוספתא, ורק כאן השאירו את הנוסח הנכון: תוספות, מפני שלא הבינו את העניין.

17 גוי שחיה צווח ואו' וכו'. ר"ת אצל ר"י בר טובי בגבול מנשה לר"מ גרוסברג עמ' 26: דהא בסופא דהך מתניתא וכו', ראבי"ה ח"ב סי' תשט"ו עמ' 416. או"ז משמו בח"ב ה' יו"ט, סי' של"ב, ע"א ע"ב, הנ"ל (בשם הנ"ל) ה' אבילות סי' תכ"ח, פ"ח ע"ב, מרדכי מו"ק פ"ג סי' תתקנ"ה, רא"ש מו"ק פ"ג סי' ל"ב, הג"מ פ"ז מה' אבילות ה"ה אות ו', ריקנטי סי' קמ"ד.

שם: פירות עוקה הם. עיין תוס' מנחות פ"ד א' ד"א שומרי.

19/20 נאמן להחמיר דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו וכו'. בר"ת הנ"ל: נאמן להחמיר כדברי ר' רבן גמליאל אומר אינו נאמן וכו', וכן בראבי"ה הנ"ל: רבן גמליאל אומר אינו נאמן וכו' ושמע מינה דרבן גמליאל זה אינו בנו (של רבי), ומיהו נראה לכאורה דבנו הוא, דאילו זקינא הוא, הוה מקדים מילתיה למילתיה דרבי וכו', עיי"ש. וכן באו"ז הנ"ל סי' של"ב: ר"ג אומר, אבל בה' אבילות מעתיק רשב"ג אומר, ובמרדכי מו"ק הנ"ל מעתיק בשם מהר"ם ב"ב: ושאלו לראבי"ה וכו', והביא לו ראייה מהא דאמרינן בתוספתא דדמאי וכו' ומסיק עלה דברי רבי. רשב"ג אומר נאמן הגוי להחמיר אבל לא להקל, וכו' עיי"ש ותראה שבמרדכי בוודאי אין ט"ס, כי מכאן מוכיח שהלכה כרשב"ג נגד רבי ולפיכך נאמן להחמיר. וכן בהגה"מ ה' אבילות הנ"ל. ועיין שו"ת תרומת הדשן סי' ר"ב.

אבל ברא"ש מו"ק הנ"ל: ורבינו אבי העזרי הביא ראייה דנכרי מסיח לפי תומו נאמן לעניין אבילות וכו' ומסיים בתוספתא דברי רבן שמעון בן גמליאל. ר' אומר נאמן הנכרי להחמיר אבל לא להקל. וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו וכו'. אולם ברא"ש קידושין פ"א סי' ס"ב: (בשם ר"ת) מדקתני בסיפא דהך מתני' אבל אם אמר מאיש פלוני לקחתים נאמן להחמיר דברי רבי. ולעצם העניין אין ספק שהג"י הנכונה היא כמו שהיא לפנינו, וכ"ה בירוש' פ"ו הי"א, כ"ה ע"ד, וכן מעתיק בראבי"ה עצמו (חוץ ממה שהוא גורס ר"ג במקום רשב"ג), וכן מעתיק בשמו באו"ז ה' אבילות הנ"ל.

ונ"ל קצת לשער שבמרדכי ובהגה"מ נחפכו הדברים מפני הסיבה הבאה: הרי ראינו שהראבי"ה גרס ר"ג במקום רשב"ג ואמר שם בעמ' 417. כי לפי סברתו שר"ג זה הוא בנו של רבי, הלכה כדברי ר' (האב) שנאמן להחמיר, והראשונים הנ"ל שידעו שיש כאן מחלוקת בין רשב"ג ורבי, הרי בהכרח יחסו לרשב"ג (האב) את דברי רבי ולרבי (הבן) את דברי (ר"ג ברבי).

26/27 היה עומד בתוך בני אדם וכו'. ר"ש פ"ד סמ"ה, עיי"ש הגירסא עד להלן עמ' 54 שו" 2. וכן כ"ז ברא"ש שם, (פי שנים י"ג ע"א) ויש לתקן את סוף הפסקא בר"ש ע"פ הרא"ש הנ"ל.

28/29 במה דברים אמורים שאין מכיר וכו'. השנות הראב"ד פי"ב מה' מעשר
ה"ה עיי"ש ובכ"מ שם.

עמ' 54.

1 במה דברים אמורים בתרוטח וכו'. סמ"ג עשין קל"ה, קצ"ט סע"ג, רע"ד.
13 בשנת שבוע. בר"ש פ"ה סמ"ה גרס: בשנת ה ש ו ב ע, ופירש מפני שבשנות
השבוע נוחנים מתנות מרובות.
22 חטב"ל שנתערב בחולין וכו'. רש"י חולין קל"ה ב' ד"ה טבל עיי"ש. ר"ש חלה
פ"ג סמ"ט עיי"ש, וכן בשו"ת מהר"ם ב"ב הוצ' מק"נ ריש עמ' 125: ומשכחן נמי
בתוספתא דמס' דמאי גבי דמאי שנתערב בחולין שהוא אוסר בכל שהוא ואם יש לו
פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון אע"פ שהוא קל אוסר בכל שהוא כטבל גמור
וצ"ע. ועיין לעיל 34¹⁰ ומש"ש.

עמ' 55.

8 כהנים ולוים שהיו מסייעין וכו'. ילקוט המכירי מלאכי עמ' 33 בשם תוספתא
דיומא (ו). ועיין מכירי מיכה עמ' 20.

10 יותר על כן אמרו תרומתן וכו'. כפ"פ ספי"ה, עמ' תל"ט, מכירי מיכה הנ"ל.
17/18 ר' שמעון בן אלעזר אוסר או' אני אף במתנות מקדש כן כיצד א' הרי
עלי מאתים זוז מתנות כהונה וכו'. כל המפרשים נדחקו מאד בפ"י הברייתא הנ"ל והגיהו
אותה הרבה, ונעלם מהם לפי שעה דברי הרא"ש בתוס' לבכורות כ"ז (מזבח כפרה מ"ב
ע"א): רשב"א אומר (כן גרס בגמ' שם עיי"ש בשטמ"ק) אף מתנות כהונה כיצד ישראל
שהפריש מאתים זוז למתנות כהונה ומצאו ישראל אחר וכו' ונראה דה"פ שהפריש ר'
זוז להלותן לכהן להיות מפריש עליהן מתנות כהונה בכורות וכו' כההיא דפ' כל הגט
(ל' א') המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן והולך וכו'
עיי"ש. שוב מצאתי במהרי"ט אלגזי ה' בכורות פ"ד, ס"ב ע"ד שהעתיק את התוספתא:
אף במתנות כהן, וכתב: מתבאר מתוספתא זאת דעיקר הגירסא בברייתא דשמעתין
כמ"ש הרא"ש בתוספותיו (כיוון לרא"ש הנ"ל) דרשב"א פליג את"ק דלת"ק אפי'
במפריש מעות למתנות כהונה אינו רשאי ולרשב"א אם אמר הרי עלי ר' זוז למתנות
כהונה דהיינו שהפריש ר' זוז להלותן לכהן רשאי לומר הילך ותן לכהן בתי כהן וכו'.

19 טבלים ואמר לו כהן תנם לי בששים לוג. כ"ז הוא טעות הדפוס או מעתיק
הכ"י, עיין צ. להלן עמ' 104.

21 מעשרין משל ישראל וכו'. כל הברייתא בר"ש פיה מ"ט עיי"ש.

22 דברי ר' מאיר. עיין תוס' רי"ד קידושין מ"א ב' ד"ה תרומת.

25 אמר ר' שמעון שזורי וכו'. כפרים פ"ד, עמ' כ"ב, יוחסין 80.

עמ' 56.

4/5 מעשה שנכנסו רבותינו וכו'. כל הברייתא עד שו' 10 בכפרים פ"ב, עמ' ט"ז

ועיי"ש פ"ה, נ"ג ע"א.

10 עציץ נקוב חייב במעשר וכו'. הגירסא הנכונה נשתמרה לנו בכפ"פ פ"ו,
עמ' תקכ"ב (ד"ר ר"ח ע"ב): תוספת סוף פ"ה עציץ שאינו נקוב חייב במעשרות
תרומתו אין מדמעת ואין חייבין עליהם חומש.

פ"ו.

15 מת בין שוכר לחוכר וכו'. ברי"ף ב"מ פ"ט סי' תקמ"ב: תניא במסכת דמאי מה בין שוכר לחוכר וכו' (ועיי'ש בנ"י וברבינו יהונתן מובא בשטמ"ק שם ק"ד רע"א ד"ה בהלכות תניא במס' דמאי כו') וכן בס' השטרות לר"י הברצלוני עמ' 95 שו" 2, ועיין גנוי קדם ס"ה עמ' 99 ובערוך ערך חכר ובעיטור ח"א אות ק' קבלנות, הוצ' ר' מאיר יונה ס"ב ע"ג, ועיין בירוש' רפ"ו, אבל באו"ז ב"מ סי' של"ח, מ"ו סע"ד: תניא בתוספתא דדמאי וכו', ועיין מ"מ פ"ה מה' שכירות ה"א.

18/19 לא יאמר ישראל לגוי ולכותי ולמי שאינו נאמן וכו'. בשו"ת הרמב"ן סי' קס"ח (הוצ' אסף עמ' 86): ועוד מצינו בתוספתא לא יאמר אדם לגוי ולכותי ולמי שאינו נאמן על המעשרות הילך מאתים ושקול על ידי לאוצר אבל אומר לו פ"ר שני מן (האומנות) האוצר וכו', והובאה תשובה זו בס' התרומות שער מ"ו ח"ד סי' י"ח, ועיין אהצ"ו עמ' 128.

20 וכן לא יאמר אדם לחבירו וכו'. בשו"ת הרמב"ן הנ"ל: וכן לא יאמר לחבירו הילך מאתים וזו ושקול על ידי לאומנות אבל אומר לו פ"ר שני מן האומנות ולענין רבית היא שנויה ופירושה שהוא נותן לו מאתים וזו מעכשו שיפול תחתיו לאומנות המלך שהיא עליו בשוה שלש מאות ומשום דמקדים ליה דינר פרע במקומו יותר ופרשני (עיין גי' הרשב"א להלן) מן האוצר מותר דלמ' מפייס ליה בשוה מאתים או בפחות מיכן וכו', וכן בס' התרומות הנ"ל, ופי' זה מתאים קצת יותר לגי' הרשב"א: פשרני מן האוצר.

ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"ו: ודמאי למה שאמרו בתוספתא לא יאמר אדם לחבירו הולך מאתים וזו ושקול על ידי לאומנות אבל אומ' לן פ"ר שני מן האומנות וחכם אחד כתבה בחבורו בשם הרמב"ן ז"ל ופירש וכו', אבל פ"ר שני מן האומנות מותר דילמא מפייס ליה במאתים או בפחות מכן. ועיין הגי' בירושלמי ספ"ה, כ"ו רע"א ובבבלי ע"ז ע"א א'. ועיין שו"ת ר"י בן לב ח"ג סי' כ"ט.

21 חמקבל שדה מישראל תורם וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ו מ"א, רא"ש שם (פי' שנים י"ד ע"ד).

עמ' 57.

17 ירשו מרחץ רשאי שיאמר לו וכו'. בר"ש פ"ו מ"י: תניא בתוספתא גבי מרחץ דגר וגוי שירשו את אביהם ירשו מרחץ רשאי לומר לו טול אתה שבת בחלקך ואני חול בחלקי ואם התנה עמו במנת כן מותר, ונשמטה כאן הסיפא, עיין בגליון שם. ולעומת זה ברא"ש ע"ז פ"א סי' כ"ד: והכי איתא בתוספתא עכו"ם וגר שירשו מרחץ מאביהם לא יאמר לו הגר טול אתה שבת וכו', ונשמטה כאן הרישא.

19 לקחו מרחץ אינו רשאי וכו'. ס' התרומה ה' ע"ז סי' קמ"ו, תוס' ע"ז כ"ב א' ד"ה לא, תוס' ר' אלחנן שם (כ"ג ע"ב), או"ז שם סי' קמ"ב, כ' ע"ד, סמ"ג לאוין ס"ה, כ"א ע"ד, מדרכי שבת סוף סי' תס"ב, ר"ן ע"ז פ"א סי' אלף רי"ח, אגודה ע"ז ספ"א סי' י"ד (בשם ס' התרומה הנ"ל), ס' ע"ג.

פ"ז.

עמ' 58.

16 הפריש תרומה ומעשר נותנו לכהן וחשאר שלו. בד: מפריש תרומה ומעשר וכו', וצ"ל: מפריש תרומת מעשר, או תרומה ותרומת מעשר, כלומר ישראל שקנה מן הלוי תבואה שנתחייבה כבר במעשרות, הרי זה דומה לישראל שירש טבלים ממורחים מבית אבי אמו כהן שהוא מעשרם והם שלו וגם כאן המעשרות הם שלו, והתרומה צריך ליתן לכהן, מפני שגם הלוי צריך ליתנה לכהן. (ע"פ הרי"ט אלגזי בכורות פ"ח, קע"ח ע"ד).

21 ישראל שסכר שדה לכהן וכו', בד: ישראל שקבל שדה מכהן וכו', וכ"ה ברמב"ם פ"ו מה' מע"ש ה"כ. אבל בהשגות שם: א"א נוסחא דתוספתא ישראל שמכר לכהן וזה עיקר וכן הוא בירושלמי, ועיין מהר"י קורקוס שם, ועיין רטנר עמ' 123.

23 וכן בן לוי שהוא חייב מעות לישראל וכו', ירוש' גיטין פ"ג ה"ז, מ"ה ע"א והביאו בא"ז ח"א ה' צדקה סי' י"א, ח' סע"א, והוסיף: שני' בתוספתא דדמאי.

פ"ח.

עמ' 59.

3 נתנו לו אחת יתירה וכו', רש"י כתובות צ"ח רע"ב, ר"ן שם פ"א, סי' שע"ב. 6/7 אמר ר' יהודה היאך זה מעשר וכו', כפ"פ פל"ה, עמ' תקל"ה עיי"ש.

11 ר' יוסי אומר תנאי בית דין הוא וכו', פיה"מ להר"מ פ"ז מ"ג, ר"ש ורא"ש שם (פי שנים ט"ז ע"ב). כפ"פ פל"ה, עמ' תק"מ.

1 הלוקח יין מבין הכותים בערב שבת ושכח וכו', כל הברייתא בר"ש פ"ז מ"ד ד"ה תניא בתוס', כגירסתנו בערך, וכ"ה גם בתוס' רבינו פרץ ב"ק ס"ט ד"ה מיחל (מ"ג ע"ד). אבל בתוס' עירובין ל"ז א' ד"ה מיחל: ובערב שבת בין השמשות איירי כדקתני בתוספתא וקדש עליו היום וכו', ובגליון שם מגיה: ועדיין לא קדש עליו היום, וכ"ה גם בתוס' יומא ג"ז א' ד"ה הלוקח. ובגליון שם: לפנינו ליתא אלא כמו שהביאה הגמ'. אולם הדברים פשוטים שלפני התוס' לא היו המלים "ערב שבת עם חשכה עומד" בגמ' יומא, כמו שאינן בכ"י ובמקבילות (עיין דק"ס יומא עמ' 154, הערה י'), ולפיכך אמרו, ובערב שבת בין השמשות איירי כדקתני בתוספתא כלומר, שבתוספתא מפורש בערב שבת, ובעלי התוס' מוסיפים מעצמם שקדש עליו היום תיכף לאחר שקנה ולא הספיק להפריש בערב שבת. וכן מפורש בתוס' סוכה כ"ג ב' ד"ה שני: בערב שבת בין השמשות איירי כדקתני בתוספתא הלוקח יין מבין הכותים בע"ש ושכח להפריש. ולא ששכח עד שקדש היום דאם כן אפילו לקרות לו שם אסור וכו', וכן הוא בפ"י הרא"ש פ"ז מ"ד (פי שנים ט"ז ע"ג).

14 ומיחל ושותה וכו', עיין הראשונים הנ"ל, ערוך ערך חל א', כפ"פ פ"ה, עמ' נ"ב, פ"ח סוף עמ' תקל"ד.

20/21 נוטל תרומה ותרומת מעשר ומניחה וכו', בכפ"פ פל"ה, עמ' תקל"א (ד"ר ש' סע"ב): וזאת תרומת מעשר שהפריש יוריקנה או יפסידנה וכו' ומיהו בתוספות פ"ח אינו נראה כן דאמרי' נוטל תרומת מעשר ומניחה במקום המוצנע אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה. ולפי גירסת הכפ"פ בבא זו מוסכת על דמאי.

- 29 קראו שם לשולי חבית לא ישתה מפיה וכו'. השגות הראב"ד פ"ב מה' מאכלות אסורות ה"י, והובאו דבריו בתוה"ב להרשב"א בית ה' ש"ב, קל"ה ע"א. וכל הברייתא נעתקה גם בכפ"פ פכ"א, עמ' תנ"ג. ועיין מאירי סוכה כ"ג ב' ד"ה ולענין (60 ע"ב) וכפ"פ פל"ה, עמ' תקל"ד מה שהקשו מתוספתא זו ומה שתרצו שם.
- 30 אבל קורא שם לשולי קדירה. בד: אבל הקורא שם לשולי מגורה וכו'. וכ"ה בכפ"פ פכ"א, עמ' תנ"ג.
- 31 חיו לפנינו שתי כלכלות וכו'. ר"ש פ"ז מ"ו כל הברייתא עד עמ' 60 שו' 1 עיי"ש.
- שם: בטלה תרומתן. צ"ל: נטלה תרומתן כמו שהוא בד. ובר"ש הנ"ל: נטלה תרומתן.
- 32 נוטל שתי תאנים וכו'. ריבמ"ץ פ"ז מ"ו עיי"ש.
- 33 מעשרותיהם מעשרות כלכלה בחברתה וכו'. רא"ש פ"ז מ"ו (פי שנים י"ז ע"א).

שביעית.

פ"א.

עמ' 61

- 6 רבן גמליאל ובית דינו התקינו וכו'. פיה"מ להר"מ, ריבמ"ץ, ר"ש ורא"ש פ"א סמ"א (פי שנים ל"ב ע"ב), כפ"פ פמ"ו, עמ' תרכ"ח, אגודה ריש שביעית, קפ"ט ע"ג, רשב"ץ אבות פ"א מט"ו, י"ד רע"ב.
- 8 והשאר של אחד וכו'. עיין בירוש' נוסחת הר"ש סיריליאן י' ע"א, ואולי השלים ע"פ התוספתא.
- 10 זקינה ונראית כנטיעה וכו'. בפ"מ פ"א ה"ו: וה"ג בתוספתא כתיבת יד אשר לפני אשר הובאה ממצרים, וזקינה נראית כנטיעה הרי היא כנטיעה ונטיעה נראית כזקנה הרי היא כזקינה מה בין זקינה לנטיעה זקנה עד עצרת נטיעה עד ר"ה זקינה מעין ג' ונטיעה (נראית כזקינה מה בין זקינה לנטיעה זקינה מעין ג' ונטיעה) מעין עשרה. ועיי"ש בפ"מ שפירש את הנוסחא שלפניו, אבל נראה יותר שהמלים שהקפתי נכמלו בטעות מלמעלה. ועיין פיה"מ להרמב"ם ספ"א ובברכי יוסף י"ד סי' רצ"ד ס"ק ט' ומ"ש בשם קול הרמו שם.
- 14/15 ואיוזו היא נטיעה וכו'. כל הברייתא ברי"ש ספ"א. ועיין ריבמ"ץ שם.
- 18/19 משקין את הנטיעות וכו'. ר"ש פ"ב סמ"ד.
- 19 ר' יוסי בן כיפר וכו'. בד: בן כיפה, אבל ברי"ש הנ"ל: בן כיפר, וכן בפתיחת המאירי לאבות, י"ב ע"ב.
- 23 אילו הן עוגיות וכו'. בערוך ערך בדד א' מביא את הברייתא שבבבלי מו"ק ד' ב' ואומר: תניא גמי הכי בריש תוספ' שביעית אלו הן עוגיות וכו'. וכנראה שלא היה לפני בעל הערוך בבא זו להלן מו"ק 229¹⁵, שמפרשת את המשנה של מו"ק שם, ועיין יחוסי תנאים ואמוראים ערך בר ציתאי ד' ע"א.
- 24 מותרין ומשמטין וכו'. עיין להלן 229¹⁵ בגי' ד וכי"ו.
- 25 פגי ערב שביעית וכו'. ריבמ"ץ פ"ב מ"ה, ר"ש שם סמ"ה.

27 ואין מקנהין וכו'. בכ"ו: ואין מנקבין, וכ"ה בריבמ"ץ ור"ש הנ"ל.
 30 אין תולין תחובין בתאינה וכו'. זו היא הגי' הנכונה, עיין לאור פלורה ח"א עמ' 233, ובירוש' פ"ד ה"ד, ל"ה ע"ב: תובין (כ"ה לנכון בד"ו) וכ"ה בסורית, עיין לאור שם. וכן גרס (תחובין) בתוס' כ"י פ"מ, עיי"ש פ"ד ה"ד.
 31 במועד צורר ובשביעית חותך. בד: ובשביעית יופך. בפ"מ פ"ב ה"ד: ובתוספתא פ"ק גריס רשב"א אומר במועד צורר בשביעית חותך. והעתיק מתוס' כ"י שלו, כפי שרואים מן הגירסא: חותך.
 שם: סוקרין את האילן וכו'. להלן 118. וסקירה זאת היתה רווחת בעולם העתיק, עיין לאור פלורה ח"א עמ' 235.

עמ' 62.

2 מקוצצין ומקטפין וכו'. בד גי' אחרת לגמרי. ובפ"מ הנ"ל (מתוס' כ"י, עיין לעיל): מסקלין מקוצצין ומקטפין ומסתתין ומגמזין עד ר"ה ונוטל את הרואה רשב"א אף סמין את הגפנים בשביעית, ועיי"ש הפירוש.
 4 רבי אומר עד לפני ראש השנה שלשה ימים וכו'. במה"פ פ"ב ה"ב ד"ה רבי: ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כתוב בה, עד לפני ר"ה שלשים יום. ולפי גי' זו צריך להגיה בדברי ת"ק, או שנפרש בדבריו שמותר לחרוש ולהשקות אפילו כל שלשים לפני ר"ה, ודוחק.
 5 אין בודקין את הזרעים בגללים ובעצין וכו'. בכ"ו חסרה המלה ובעצין, ואיננה גם בכ"י פ"מ, עיין מה"פ פ"ד ה"ד ד"ה אין מציתין, ובדרך כלל יש לומר שגירסאות כתי"פ ממתאימות ברובן לכ"ו. ועיי"ש במה"פ על שאר דברי הברייתא.

פ"ב.

14 פול מצרי שמנע ממנו מים וכו'. רשב"א ר"ה י"ג ב' ד"ה ר"ש. ובריטב"א שם ד"ה א"ל אביי מעתיק את כל הברייתא עד שו' 21.
 16 שמנע ממנו שתי מריעות. וכ"ה בהשגות הראב"ד פ"א מה' מע"ש ה"י, וברמב"ם שם: אריות, ובכ"ו (לפי אוה"ג שבש"ס ווילנא): אריות, ועיין בהערה שם. ובד כאן: מרבעות, ובירושלמי פ"ב ה"ח, ל"ד ע"א: מורביות, ובכ"ד שם: מרביות ובירושלמי מעשרות פ"ד ה"ה, נ"א ע"ב מודיות. אבל בריטב"א ר"ה הנ"ל: עונות, וכ"ה במשנה ט' פ"ב כאן.
 17 ר' יוסי בן כיפר אומר וכו'. וכ"ה בבבלי ר"ה י"ג ב'. אבל בריטב"א ר"ה הנ"ל מעתיק מן התוספתא: ר"ש בן כפר חנינא אומר וכו'. וכן מונה במאירי בפתיחתו לאבות בין התנאים של תוספ' שביעית: ר' שמעון בן כיפר (עיי"ש בד"ר כ' ע"א, ד"ו י"ב ע"ב), וכבר העיר שם ר"ח פאלאגי שבגירסתנו לא נמצא תנא זה במס' שביעית. ולפיכך ברור לי שכוונתו לכאן והיתה לפניו הגירסא ר' שמעון, כמו בריטב"א.
 23 אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו'. עיין הראשונים להלן.

24 ועל שלא הנץ לעתיד לבוא. וכ"ה בד, ולהלן 8121 בכ"י וכו', אבל ב"רש"פ"ב סמ"ח: תני בתוספתא אמר רשב"ג לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הגמור לשעבר ועל של הנץ לעתיד לבא וכו'. וכן באגודה שביעית פ"ב, קפ"ט ע"ד: על הגמור לשעבר ועל הנץ להבא. וגירסא זו נראית נכונה. ובריבמ"ץ פ"ב מ"ח: תניא אמ' רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו על הגמור שלשעבר ועל העש ב"ן שהוא לעתיד לבא ועל מה נחלקו וכו'. ועיין השגות הראב"ד פ"א מה' מע"ש ה"י.

28 ואם עשה קציצין וכו'. ערוך ערך קץ (ח'). עה"ש קע"ד ע"א.

עמ' 63.

2 השבת שזרעה לזרע וכו'. עיין השגות הראב"ד פ"א מה' מע"ש ה"י.

24 ר' שמע' בן אלע' אומר וכו'. עיין ריבמ"ץ פ"ג מ"ד.

25 חיתח כל שדיהו בית סאתים וכו'. עיין ריבמ"ץ הנ"ל סמ"ד, וכנראה היה לפניו הסיום בתוספתא כמו במשנה ד' שם בסופה.

עמ' 64.

2 בכל עושין סחרים וכו'. עיין ריבמ"ץ פ"ג מ"ד.

4 ולא בחולו של מועד וכו'. עיין ערוך ערך נער.

פ"ג.

8 לא יפתח אדם מחצב וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ג מ"ה.

9 במה דברים אמורים וכו'. בד וכ"י: אמר ר' יהודה בד"א וכו'. וכן בכפ"פ ספמ"ח, עמ' תרס"ה (ד"ר תכ"ב ע"א): תוספות פ"ג אמר רבי יהודה בד"א בזמן שמתכוון וכו'. אבל בריבמ"ץ פ"ג מ"ה: תניא בד"א במתכוין, וכן ברא"ש שם (פי שנים ל"ד ע"ג): תו' בד"א וכו'. וכן מן ההשמטה בר"ש הנ"ל (עיי"ש) נראה שלא גרס אמר ר' יהודה והתחיל להעתיק סתם: בד"א וכו', ונשמט ע"פ דמיון ההתחלות.

10 אפילו דבר מרובה מותר. וכ"ה בכל הראשונים הנ"ל, ולפיכך אין להגיה, ועיין הפירוש בר"ש הנ"ל.

12 סלע שצף על גבי הארץ ואיגור יוצא ממנו. בר"ש פ"ג מ"ה: אבל אין לשון התוספתא משמע כן דקתני סיפא סלע שצף על גבי הארץ ואין (כ"ה בד"ר) יוצא ממנו אם יש בו וכו'. ועיין רא"ש סמ"ה, ובפי שנים שם ל"ד ע"ג: סלע צב ע"ג הארץ. והעיקר כלפנינו.

13 אבנים תושבות ומחרישה מויעתן וכו'. בריבמ"ץ פ"ג מ"ז: ובתוספתא תניא אבנים תושבות ומחרישה מויעתן. וכן בתוה"א להרמב"ן ענין הקבורה (קרוב לסופו), ד"ו מ"א סע"ב (ואני מעתיק מד"ק): ושנו בתוספתא שביעית אבנים תושבות שמחרישה מויעתן וכו' ועיי"ש הביאור לפני זה. ועיין ר"ש פ"ג מ"ו. וכ"ה הגי' בד: שהמחרישה מויעתן.

15 מסקלין דרך רשות הרבים וכו'. בד: מסלקין דרך רשות הרבים וכו'. ובריבמ"ץ ספ"ג: תניא מסקלין רשות וכו', אבל בר"ש ורא"ש שם כלפנינו, עיי"ש.

17/18 מסקלין מפני דרך יחיד ומפני דרך חרבים ומפני חספד. בד: מסלקין וכו' ומפני דרך הספ' (ולא: הספק, כמו שציין צ.). ובכ"ע: מפני העפר. וכ"ח גם בר"ש הנ"ל: או למקום הטרשין (וחסרה המלה מסקלין) מפני דרך השר ומפני דרך הרבי' ומפני העפר. ואפשר שהגי' שלפנינו: ומפני הספד היא הנכונה. ועניינה תא שמסקלין מפני הספד (עיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 428), כמו שקוצרין מפני האבל (מנחות פ"י מ"ט ולהלן 529).

18 עושין ספחים שבראשי גגות וכו'. כפ"ס פמ"ז, עמ' תרנ"ג.

19/20 מסקלין טקסין וכו'. בכ"י: מקוצין. ועיין מ"ש לעיל 622.

29/30 אלא עד מקום שחן יכולין לזרוע. וכ"ח גם בד. ואין לזה שום מובן. ובירוש' פ"ד ה"ב, ל"ה רע"ב: שלא גזרו אלא על הגדר שהוא יכול לעמוד בו. ואולי גם לזרוע פירושו לעמוד. עיין בצופה האנגלי, מהדו' חדשה כ"ב עמ' 344 הערה 49, אבל הראיה ממס' כלה שם מיוסדת על טעות הדפוס בדפוס ווילנא.

30 חמקב' שדח מו חגוי וכו'. עיין שו"ת מבי"ט ח"ג סי' ס"ד, ל"ב ע"ד.

עמ' 65.

1 חרי זח לא יחליק וכו'. בכ"י פ"מ פ"ד ה"ו: ה"ז לא יחליק ולא ידריג אלא מתכוין כדי שתהא קציצתן שוה.

4 שלש בתולות חן וכו'. ערוך ערך בתולה.

12 אין מטיילין את הקנים בחישת הקנים. בתוס' כ"י פ"מ פ"ד ה"ד גרס, כנראה: אין מציתין את האור בחישות הקנים, כמו שהוא בירוש' שם, ואפשר שכיוון רק למלה "בחישות".

15 אבא שאול אומר מברך בחורשין. עיין פ"מ הנ"ל, והנכון כנראה: מברה (או מברין) בחורשין, עיין גליון אפרים בירושלמי שם, ובכ"ע (צ. 140): מברך.

17 מאימתי אדם רשאי לקוין את חאילין משיבוא וכו'. וזו היא הגי' הנכונה, ובשביעית עסקינן, ועיין לעיל 22²⁸ וצרף לכאן ותמצא כל מ"י מפ"ד. ובד הגירסא משובשת.

פ"ד.

21 אמר לו חרי חן אצלך בטבריא וכו'. בד: אמ' לו וכו'. ובכפ"ס פמ"ז, עמ' תרמ"ז (ד"ר תי"ח ע"א): תוספות אמרו לו והרי עמך בטבריה ועושות לשנה אחת. וכ"ח בירושלמי פ"ה סה"א, ל"ה ע"ד.

21/22 הטומאן את הלוף בשביעית וכו'. תוס' גיטין ז' ב' ד"ה עציץ. תוס' מנחות פ"ה רע"א ד"ה כאן (שתיהן בשם הרשב"ם). רמב"ן גיטין ז' סע"ב ד"ה באנו, שם כ"א ב' ד"ה כתבו, רשב"א וריטב"א שם ז' ב' ד"ה א"ר זירא, תוס' הרא"ש שם ד"ה עציץ, ח"י הר"ן שם ד"ה עפר. ועיין גם מאירי מ"ז ב' ד"ה עציץ (168 סע"א).

22 ר' מאיר אומר דרך ארץ וכו'. וכ"ח בתוס' גיטין ומנחות הנ"ל, רשב"א ותוס' הרא"ש הנ"ל, אבל בד: רבי אומר וכו'.

24/25 אם שתח שלש שנים נותן לעניים רובע וכו'. ריבמ"ץ פ"ה מ"ג ור"ש שם. ועיין פיה"מ להר"ם שם.

30/31 א"ו ח"א ארץ ישראל וכו'. בכפ"פ פ"א, ע"ב רע"ח (ד"ר ס"ה ע"א): תוספת מסכת שביעית פ"ד אי זהו ארץ ישראל מנהר דרומה של כזיב והלך סמוך לעמון ומואב. אבל מן הירוש' פ"ו ה"א, ל"ו ע"ד רואים שהמלים סמוך לעמון ומואב מוסבות למטה עיי"ש הגירסא.

32 עיירות ארץ ישראל סמוכות לספר וכו'. כפ"פ פ"י ע"ב רי"ג.

ע"ב 66.

1/2 עיירות המותרות בתחום נואי וכו'. כפ"פ פמ"ז ע"ב חרל"ו.

4 עיירות חייבות במעשרות בתחום ציצית וכו'. בכפ"פ פ"ה ע"ב נ"ד (ד"ר י"ז ע"ב): תוספת' מסכת שביעית פ"ד עיירות שחייבות במעשר בתחום סוסייתא עושיית עין יערים וכפר יערים דנב (עין להלן בהוס' צ. ע"ב 104) הצפית וכפר צמר וכו' עיי"ש.

5 וכפר צמח. בכפ"פ הנ"ל: וכפר צמר, ושם בפ"א ע"ב ר"ע (ד"ר ס"ג ע"א): וכן כפר כמר הנזכר בתוס' בתחום סוסייתא זכרנוהו פ"ה וכו'. אבל הנכון כלפנינו: כפר צמח. 6 תחום ארץ ישראל פרשת אשקלוי וכו'. כל הברייתא והמקבילות בספרי עקב פ"י נ"א (הוצ' פינקלשטיין ע"ב 117) וירושלמי כאן פ"ו ה"א, ל"ו ע"ג נחקרו בפרוטרוט ע"י הר"ש קליין בס' השנה של היברו יונגאן קוליג' ש"ה ע"ב 197 ואילך עיי"ש ונוסח התוספתא עיי"ש בעמ' 214 ואילך. ובכפ"פ פ"א, ע"ב רע"ח (ד"ר ס"ה ע"א): עוד שם (בתוס') תחומי ארץ ישראל פרשת אשקלון ושורא דעכו.

14 בוצר ודורכן דורך על ידיהן ומוסקין והן עושין על ידיהן. בד: בוצרין ודורך על ידיהן מוסקין ואוטם (=ועוטן) על ידיהם. המפרשים לא הרגישו שיש לפנינו השמטה וצריך להשלימה ע"פ הברייתא להלן 99⁸ וכצ"ל כאן: בוצר ודורכין [על ידיו מוסק ועוטנין על ידיו. אלא הן מלקטין והוא אוגד על ידיהם בוצרין והוא] דורך על ידיהם מוסקין והו' עוטן על ידיהם.

16 בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ו מ"ד עיי"ש.

17 שיצא משביעית למוצאי שביעית. תוס' פסחים נ"א ב' ד"ה כל עיי"ש. 18 מעשה שזרעו כרם גדור בצפורי בצלים. בד: מעשה שזרעו כרם גדול בצלי' בצפורי. ובר"ש הנ"ל: מעשה שזרעו כרם גר יד בצלים וכו' וכרם גריר שם מקום וכו', 19 ומנכשין לתוכו ומביאין ירק לתוך קופותיהם. בר"ש הנ"ל, ד"ר: ומנכשין לתוכו (בר"ח: בתוכו) ומביאין ירק לתוך קיתותיהן.

23 אין חמין מתיר את מינו. צ"ל אין חמין מתיר א' (=אלא) מינו. 24/25 לא יטול ממנו עד שיתיר החדש. בד: לא יטול ממנו בשביעית עד שיתיר את החדש. וג"י משובשת היא. והכוונה הוא למו"ש (כמו שהגיה בח"ד) שלא יטול ממנו עד שיתיר אחכם (עין לעיל שו' 23) את החדש לכולם.

ע"ב 67.

1 בראשונה חיו אומרים אין כובשין ומייבשין וכו'. כל הברייתות עד שו' ד בכפ"פ פמ"ז, ע"ב תרנ"ג, ד"ר תי"ט ע"א עיי"ש.

2/3 רבותינו חתירו שיהיו מביאין יבשת וכובשת מחוצה לארץ לארץ וכובשין ומייבשין. בד נשמט כל זה, אבל גם לפנינו הגי' משובשת וצ"ל כמו שמעתיק בכפופים הנ"ל: רבותינו התקינו שיהיו כובשין ומייבשין ומביאין יבשות וכבושות מחוצה לארץ לארץ. כלומר, כובשין ומייבשין בחו"ל ומביאין לארץ, אבל לפי גי' שלפנינו יוצא שכובשין ומייבשין בארץ.

15 אלא כריכה אחת. בד: ב"ר א' אחת. ועיין להלן 39116 ובכ"י שם ומש"ש. 17/18 מהפגים עד שיהיו נובלות חמשים יום משהיו נובלות עד התאנים וכו'. בכ"י: מהפגים עד שיתין ונובלות וכו' משהיו נובלות וכו'. וכן בירוש' פ"ה סה"א, ל"ה ע"ד: מן הפגין ועד השיטין (!) הנובלות חמשים יום מן השיתין הנובלות וכו'. וכן בריבמ"ץ דמאי פ"א מ"א: גרסינן בתוספתא בשביעית פרק ד' תני רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו' מפגין ועד השיתין הנובלות נ' יום מן השיתין ועד התאנים נ' יום.

21 אמ' ר' יוסי אבטולמוס העיד וכו'. ברש"י ר"ה ט"ו סע"א ד"ה דתניא: היג בתוספתא דמסכת שביעית א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר וכו' עיי"ש, וע"פ זה הוגה בגמרא שם, ועיין דק"ס שם ע"ב 27. 24 שאין לך שחייב במעשר וכו'. עיין רש"י ר"ה ט"ו א' ד"ה מיתבי, ובדק"ס שם ע"ב 26 הערה ע'.

פ"ה.

26 פירות שביעית שיצאו וכו'. ריבמ"ץ, ר"ש (ויש שם ט"ס) ורא"ש ט"ו מ"ה (פי שנים ליח ע"ב).

שם: דבריו רבי. הראשונים הנ"ל וכפופים פמ"ח, ע"ב תר"ס.

27/28 אין מביאין תרומה מחוצה לארץ וכו'. בכפופים פ"א ע"ב רע"ד (ד"ר ס"ד ע"א): תוספת מסכת שביעית פ"ה אין מביאין תרומה מחוצה לארץ אמר רשב"ג אני ראיתי את שמעון בן כהנא שהיה שותה יין של תרומה בעכו ואמ' זה בידי מקלקא וגזרו עלי שאשתהו בספינה, ולפי גי' זו הכל הוא מדברי שמעון בן כהנא. אבל גם בירוש' חלה פ"ד ה"ב, ס' ע"ב גורס כגי' שלפנינו בתוס'. ועיין כפופים ספ"ג ע"ב שמ"ב שמביא חלק מבריתא זו.

ע"ב 68.

3 אמר ל'חן מחמיר אני וכו'. ריבמ"ץ, ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ב.

4 שמן של שביעית וכו'. בראשונים הנ"ל: שהשמן של שביעית, וברא"ש שם: שהרי שמן של שביעית וכו', והכל מהוכחת ר"מ. (עיין כ"י לשו' 2).

5 והלכציו והירענה וכו'. בחידושים המיוחדים להר"ן שבת צ' א' ד"ה מיתבי (נ"ה סע"ד): דאלו בתוספת' דשביעית לא קתני הוסיפו אלא הכי תניא התם החלביצין והלענינו והבורית והאהל יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור וכו'. ומקור דבריו הוא הרמב"ן שם ד"ה הא דאיתביה עיי"ש.

שם: והבורית והאהל וכו'. בפיה"מ להרמב"ם נדה פ"ט מ"ו, ע"ב 161: ופי' תוספת שביעית קאלוא הבורית והאהל יש להן שביעית ולדמיהן שביעית. ועיין במיוחס להר"ן הנ"ל.

6 עיקר חרוב ועיקר חגא וכו'. בס'. האגור לר"ש ג'מע ע"ב 33: ארן. בתוס' שביעית עיקר החרוב ועיקר הגה ועיקר האוג ופרח שלו והאירן ופי' רב דוסא גאון כי שמע מן הזקנים הראשונים כי הארן הוא אלכאן (כובר מתקן: אלכאן) בלשון ערבי.

7/8 הצבעין וחפטמין לוקחין מורסן וכו'. בשו"ת מהר"ם ב"ב הוצ' מק"נ ע"ב 15 נעתקה כל הברייתא עד שו' 11, ועיין להלן.

8/9 נבילה ואין מוכרין אותה מחרוזות מחרוזות אבל מביאין אותה חתיכות חתיכות על גבי מוטות. וכן ברוקח סי' תס"ז: בתוספת' נבילה אין מוכרין אותה מחרוזות אבל מביאין אותה חתיכות חתיכו' על גבי מוטות. אבל בשו"ת מהר"ם ב"ב הנ"ל: נבילה ואין מוכרי' (כ"ה בכ"י עיין בהערה ח' שם) אותה מחרוזות מחרוזות אבל מוכרין אותה איברי' וכו' בד: ואין (והמלה נבילה חסרה) מוכרין אותה מחרוזות מחרוזות אבל מוכרין אותה איברין איברין על גבי מטות. ואנו רואים שג' הרוקח היא כג', כ"ע, וג' מהר"ם היא כג' הדפוס.

ולעצם הברייתא הנה ברור שהמלה נבילה היא פיסקא מן המשנה (עיין מ"ש לעיל 44¹³). ונשמטה בד כרגיל. אבל ג' הדפוס בגוף הברייתא, והיינו ההקבלה בין מחרוזות ובין איברין, היא יותר נוחה. עיין שקלים פ"ז מ"ג: נמצא בגבולין אברים נבלות. חתיכות מותרות. ובירוש' שם ה"ה, נ' ע"ג: אם היו מחרוזות מותרות, ולפיכך אין מוכרין אותה מחרוזות כדן כשירה אלף איברין כדן נבילה. (ועיין בבאורי הרי"א כאן). ולעומת זה מתקבלת יותר הגי': מביאין אותה איברים, עיין ביצה פ"ג מ"ג.

9/10 לא יהא מביא כלבים כופרים וחולדת הסנאין וכו'. בד: לא יהא מביא כלבים צופדין וחולדות הסנאין וחולתין וקיפו' למכרן לגוי ולירכ' (=ולירכב. ואצל צ. בשנו"ס בטעות: ולשכב) עליהן וכו' מותר למכרן לגוי ולישכ' (=ולישכר ואצל צ. בטעות: ולשכב) עליהן. ובשו"ת מהר"ם הנ"ל: לא יהא מביא כלבים כופרין וקופים וחולדות הסנאים וחולתים למוכרן לגוי ולשכור עליהם וכו'. ונ"ל דה"ט משום דאסור לגדל כלבים כופרים וחולדות הסנאים כדאי' במרובה (פ' א') וכו', עיי"ש שהאריך.

ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"א: ובתוספתא דשביעית שנינו בפרק חמישי לא יהא מביא כלבים כופרים וחולדת הסנאין וחולתין וקופות ומוכרן לגוים ולשכור עליהן אבל המוריים וגבנת בית הניאקי והפת והשמן שלהם מותרין למכרן להם לישראל ולשכור עליהם. ואותה התשובה גם במיוחסות סי' קע"ג בשינויים קטנים.

ודווקא להביא אסור. אבל אם היה לו אין איסור למכור לגוי מחמת איסור מכירה של בהמה דקה. עיין להלן ע"ז פ"ב 462¹²: ר' שמעון בן אלעזר אומ' מוכרין כלב' כופריים וחולדות הסנאות וחולתות והקופות דברים המנקים את הבית וכו'. ועיין להלן ב"ק 362²⁰ ובבלי שם פ' א', וכנראה שלדברי רשב"א מותר גם לקנות.

והנה אנו רואים מגי' כתי"י בתוס' ומשו"ת מהר"ם והרשב"א הנ"ל שאסר לסחור בחולדת הסנאין וחולתים וקופים, והנה יש להתפלל על התשובה ביכין ובוועז ח"ב סי' כ"ה שנשאל אם מותר לסחור בקוף, והשיב להיתר וסיים בתשובתו: ובתוספות

דשביעית התיירו בהדיא חולדות וחתולין וקופין. ואולי חיתה לו גי' אחרת בתוספתא לפנינו.

11/12 לא יהא לוקט ירקות וכו'. ר"ש פ"ז מ"ג. ויש שם ט"ס ודבריו צריכים תיקון ע"פ פי' הרא"ש שם (פי' שנים ל"ט ע"א).

13 לקח הבכור למשתה בנו וכו'. או"ז ח"א סי' ש"ל. מ"ב ע"א, שו"ת הרשב"א ח"א סוף סי' ש"א (=מיוחסות סוף סי' קע"ג), שו"ת רמ"ע מפנו סי' ל'.

14 ר' אומר אומ' אני וכו'. ריבמ"ץ ור"ש פ"ז מ"ד והראשונים הנ"ל, ועיין שו"ת הרמ"ע מפנו הנ"ל.

14/15 ללבי האלה ותבטנה ותעיטורין ותאדיל. באגור. לר"ש ג'מע עמ' 18 : בתוס' שביעית פ"ה ל' ב' לי האלה והבטנא והאטרין והאדל.

19 שיש לקט בשביעית. צ"ל : שיש לקטב שביעית. וכן במיוחס ליונתן שמות ל-ליד : קטף. ובתרגום ירושלמי שם : קטב.

20 וורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו'. ריבמ"ץ פ"ז רמ"ז.

21 התרובין החדשים שכבשן ביין ישן וכו'. ריבמ"ץ. ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ז (פי' שנים ל"ט ע"ב).

25 העירית שלקטה וכו'. עיין מ"ש ר"ע לאוו בסה"י לכבוד שוורץ עמ' 311 ואילך.

26 לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט. בכפופ פמ"ז עמ' תרמ"ב : ואין נוחנין אותן לתוך כר או טנא וכדאיתא בתוספתא וכו'.

עמ' 69.

1 הלכה בהמה טאליה לתחת התאינה וכו'. בפ"י לתו"כ המיוחס להר"ש בהר פרק א' ה"ז. ק"ב ע"ב : ובתוספתא הלכה הבהמה תחת התאנה ואכלה מאליה אין מחייבין אותה להחזירה שנאמר ולבהמתך ולחיה וגו'. ועיין כפופ פמ"ז, עמ' תרמ"ב.

3 אין טאכילין אכסנין פירות שביעית וכו'. במיוחס להר"ש הנ"ל : והא דתניא בתוספתא אין מאכילין לאכסניא פירות שביעית ולא את הנכרי ולא את השכיר היינו אכסניא המוטלת עליו שחייבים למלך לפרנסם וכן שכיר שמזונותיו עליו, ועיין כפופ הנ"ל עמ' תרמ"ב ועמ' תרנ"ג.

6 ספחין של שביעית אין תולשין וכו'. ברי"ח פסחים נ"א ב' : כדחניא ספחין שביעית אין תולשין אותן ביד אבל חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה. ועיין ערוך סוף ערך ספח.

פ"ו

8 שביעית נתנה לאכילה וכו'. ראבי"ה ח"א סי' קנ"א עמ' 154. עיין מ"ש לעיל 421, וכל הברייתות עד הי"ג נכפלו בתוספתא, (לענין תרומה), עיין מ"ש במקבילות לעיל תרומות 4116 ואילך, 421 ואילך, 4313 ואילך.

10 ולא תבשיל שעיברה צורתה. עיין ר"ש פ"ה מ"ב.

26 צובע בו עציץ ונותנן לתוך המדורה. בכ"ע : עציו או עיניו (עיין צ. 104), ובכ"ז : עניץ, וכד' : צובע בו עצץ ונותנו לתוך מדורה. ונראה שגי' כ"ז היא הנכונה והפ"י הוא שטובל עניץ של פשתן בשמן ונותנו לתוך המדורה של אש כדי לתאיר. ור'.

יוסי השתמש כאן בלשון המדוברת (השוה ירושלמי סוף תרומות: בגין דאנא צבע פתילה — מפני שאני טובל פתילה), וזה רגיל בספרות המשנית. ודווקא לשפוך שמן לתוך המדודה אסור, אבל לטבול אניצי פשתן ולהדליק מותר (עיין לעיל 68), מפני שדרכו בכך.

עמ' 70.

2 ולא ימלא את החבית ומכרה וכו'. ברמב"ן ע"ז ס"ב א' ד"ה נמצא: ותני בתוספתא לא ימלא את החבית ומכרה כמות שהיא אלא אומר חבית זו אני מוכר בדינר כלכלה זו אני מוכר בתריסי' וכו'.

6 אין מוכרין פירות שביעית לחשוד וכו'. כפ"פ פמ"ז, עמ' תרמ"ט.

16/17 וכן בן לוי שהיה בידו סלע של שביעית וכו'. בד: וכן שהיתה בידו סלע וכו' והמלים "בן לוי" חסרות. אבל ברור שהג' שלפנינו נכונה וצריך להעביר את המלים "וכן בן לוי" להלכה הקודמת ופירושו שחילוק זה ישנו גם בבן לוי לעניין מעשר, וכן מפורש בירושלמי פ"ח ה"ד, ל"ח ע"א שהביא את הברייתא הקודמת וסיים: וכן את מוצא בבן לוי. ואח"כ צ"ל: היה "שהיה" בידו, וכן מפורש ברמב"ן, עיין להלן.

17 שחיה בידו סלע של שביעית וכו'. ברמב"ן ע"ז ס"ב א' ד"ה נמצא: והכי תניא בתוספתא היה (זו היא הג' הנכונה, עיין לעיל) בידו סלע של שביעית ובקש ליקח בו חלוק הולך אצל חנוני ואומר לו תן לי מן הפירות ונותן לו והלה אומר הרי פירות (צ"ל: פירות) הללו נתונין לך במתנה וכו'. ועיין הלשון בברייתא שבבבלי סוכה מ"א א' ובדק"ס שם עמ' 125.

19 פירות שביעית אין לוקחין וכו'. ברמב"ן הג"ל: והתם תניא פירות שביעית אין לוקחין בהם מים ומלח וכו'.

27 מפררין רימונין לעשותן פרר. בערוך ערך פרד א': בתוספת שביעית מפרדין רימונים לעשות פרד. ועיין מ"ש לעיל 304.

פ"ז.

עמ' 71.

3 אוכלי אדם כאוכלי בהמה. בכ"ע: אוכלי אדם ואוכלי בהמה. וזו היא הג' הנכונה, כי לפי גירסתנו צ"ל להפך וכמו שהגיה הגר"א.

4/5 מעשר שני אין מתחלל אלא על מעות בלבד. בד: אין מתחלל אלא באותו מין בלבד. והנכון כלפנינו, ועיין להלן 895.

10 מתחללין אותו על חיה ועוף וכו'. בבבלי סוכה מ' ב': מתחללין (משמע בדיעבד), אבל בתוס' שם ד"ה על: ואפילו לכתחילה שרי ר"מ לחלל כדקתני בהדיא בתוספת' דשביעית אחד שביעית ואחד מעשר שני מחללין אותו וכו', וכ"ה גם בתוס' הרא"ש שם ד"ה על (ל"ג ע"א), ועיין גם תוס' קידושין נ"ו א' ד"ה במזיד, ב"ק צ"ז ב' ד"ה דובין, תוס' שני ב"מ שאביא להלן בסמוך.

11 בין חייין בין שחוטין דברי ר'. בתוס' ותוס' הרא"ש סוכה הנ"ל מעתיקים מן התוספתא: דברי ר' מאיר, וכ"ה בבבלי שם. ובתוס' שנץ ב"מ נ"ה ב' (בשטמ"ק שם ד"ה ויחזור): וה"ק בהדיא בתוספתא דשביעית פ"ד (צ"ל: פר') אין מחללין. אחד שביעית ואחד מעש' שני [מחללין אותו] על בהמה חיה ועוף ועל בהמה בעלת מום בין חיים בין שחוטין. וחכ"א לא אמרו אלא בזמן שהן שחוטין וכו', ואפי' לכתח' שרי ר' מ' לחלל כדקתני בהדי' בתוספתא דשביעית מחללין, דמחללין משמע לכתחלה. ומוה משמע שנשמטו בשטמ"ק המלים "דברי ר"מ" לפני: וחכ"א.

12 מעשר שיני אין פורעין מהן מלוח וחוב וכו'. בסמ"ג לאווין רנ"ט. ע"ז ע"ד: תניא בירושלמי שאין פורעין מהן וכו' וכן ראיתיה בתוספתא דשביעית. ועיין מ"ש לעיל 249.

22 ושפלה שלה וכו'. עיין כפ"ס פמ"ח, ע"ב תרנ"ט.

27 זו ארצו שחוטפת. ב"ר פצ"ט-ג, הוצ' אלבק 1276.

30 לא חזכרו פגי וכו'. ברש"י עירובין כ"ח ב' ד"ה לא חזכרו: בתוספתא דשביעית היא ומייתי בגמ' דפסחים בפרק מקום שנהגו וכו'.

פ"ח.

ע"ב 72.

15 בראשונה היו שלוחי בית דין וכו'. כל הברייתא עד שו' 24 נעתקה בר"ש ורא"ש פ"ט מ"ח, תוס' רי"ד פסחים נ"א ב' ד"ה ונטל (ט"ז ע"ג), רמב"ן בהר כ"ה"ז (עד שו' 27) עיין הפיסקאות ממנו להלן, והובא ברשב"ש סי' רנ"ח, מ"ז ע"ב ד"ה ולענין.

שם: מחזרין על פיתחי עיירות. וכ"ה ברמב"ן (בפי' שברשב"ש: מחזירין) וברא"ש הנ"ל (ובר"ש: חזירין).

אבל בד: יושבין, וכ"ה בתוס' רי"ד וברמב"ן ד' ליסבון. וההבדל בין שתי הגירסאות הוא חשוב ומענין, כי לפי הגי' מחזירין, עלינו בהכרח לפרש ששלוחי ב"ד נשלחו מן המרכז, ולא כל אחד ואחד בעירו.

17 חגיע זמן תאנים... ועודרין אותן. וכן בד: עודרין אותן, וכ"ה ברמב"ן ד' ליסבון ונפולי ובפי' שברשב"ש וכ"ה ברא"ש הנ"ל (בתוס' רי"ד יש כאן השמטה). וברמב"ן ד' רומי: וגודרין אותן, אבל הגי' הנכונה נשתמרה לנו בר"ש הנ"ל ד"ר: ואורין אותן, ועיין בב"ר רפ"מ. ובב"מ פ"ט ב' בדיוק שבוש כזה, עיין דק"ס שם עמ' 267 הערה ש' ועיין להלן 83²² 123⁸ ומש"ש, ובד"ח בר"ש "מתוקן": ועודרין אותן.

18 חגיע זמן ענבים וכו'. ברמב"ן הנ"ל הסדר אחר: חגיע זמן זיתים, ואח"כ חגיע זמן ענבים, וכ"ה גם ברמב"ן ד' נפולי ר"ן, וסדר זה מתנגד למציאות, שהרי מקודם מגיע זמן ענבים ואח"כ זמן זיתים (עיין גדרים ס"ב ב' ועוד). אבל בידניו לברר איך נפלה טעות זו בספרי הרמב"ן, ולשם זה אעתיק את הפיסקא מרמב"ן ד' רומי (רל"ה ?) וכ"ה שם:

ושנו בת"כ בתוספתא בראשונה היו שלוחי ב"ד מחזרין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר חגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים וגודרין אותן ועושי אותם דבילה וכו' חגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ומוסקין אותן

ועוטנין (ברשב"ש: ועוטריין) אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן באוצר שבעיר ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד וכו'. ורואים מכאן שהסופר קיצר במילה "וכו'" אחרי המלה דבילה, והשמיט את כל הבבא של ענבים. וכן חסרה בבא זאת גם בפיסקא שברשב"ש הנ"ל, ומעכשיו מוכן הדבר שהמדפיסים בנפולי שהדפיסו בוודאי ע"פ ד' רומי רצו להשלים את הבבא החסרה והשלימוה שלא במקומה.

אבל ברמב"ן ד' ליסבון (רמ"ט?) ושנו בתוס' בראשונה היו שלוחי בד' יו שבי' על פתחי עיירות כל מי שהביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מהן מזון ג' סעודות והשאר מביאין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בד' שוכרין פועלים ועודרין אותן ועושין אותן דבלה וכונסין אותן בחביו' ומכניסי' אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרין פועלין ובוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכונסי' אותן בחביו' ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלין ומוסקין אותן וטועני' אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלק מהם ערבי שבתות כל אחד וא' לפי ביתו וכו'.

22 הגיע שעת הביעור עניים אוכלין וכו'. בתוס' ע"ז ס"ב ב' ד"ה יוסי: כדנתיא בתוספתא הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור ולא עשירים דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר אחד עניים אחד עשירים אוכלים אחר הביעור, ועיין ריטב"א שם ד"ה דבי ר' ינאי. ולכאורה תמוה למה הביאו מן התוס' והרי משנה מפורשת היא לפנינו בפ"ט מ"ה, ושאר הראשונים שהעתיקו את התוס' העתיקוה דרך אגב שהעתיקו גם מ"ש לפני בבא זו ולאחריה. ובוודאי היתה גי' אחרת לפני בעלי התוספות, עיין במלא"ש במשנה שם, והסתייעו מן התוס' לגירסת המשנה. ועיין ברמב"ן שם שהוכיח מתוס' זו שביעור בשביעית איננה בשריפה וכו', נגד שיטת הרמב"ם.

24 מי שיש לו פירות לחלק מחלקי לעניים. בתוס' רי"ד פסחים הנ"ל: ותניא נמי התם (בתוספתא) מי שיש לו פירות וחלקן (צ"ל: לחלקן) מחלקן לעניים מי שיש לו פירות שביעית וכו'. וכ"ה ברמב"ן (ובפי' שברשב"ש) הנ"ל.

25 מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור וכו'. ריבמ"ץ פ"ט סמ"ב. ר"ש ורא"ש שם מ"ח ד"ה מחלקן, תוס' רי"ד ורמב"ן הנ"ל. תוס' פסחים נ"ב ב' ד"ה מתבערין, ראבי"ה ח"ב סי' תי"ז עמ' 31, ס' יריאים השלם סי' קנ"ח ע"ה ע"א, סמ"ג עשין קמ"ח, ר"ה ע"ג, כפ"פ פמ"ח, עמ' תרנ"ו — כולם בשם התוספתא, (חוץ מן הריבמ"ץ שלא הזכיר מפורש תוספתא).

27 חקפת חנות אין משמטת וכו'. בד המחלוקת הפוכה וממילא הפוכים גם דברי רבי להלן. ובא"ז ח"ד, ע"ז סי' קי"ח, י"ז ע"ד גורס בתוס' כגירס' כ"ע בין ברישא ובין בדברי רבי, ועיי"ש הפירוש.

29 כתובת אשה נגמרה וקפה וכו'. כפ"פ פמ"ט, עמ' תרע"א.

30 המלוה את חברו על המשכון וכו'. בקונטרס הראיות להרי"ז כ"י ירושלים ב"מ פ' הוהב (24 סע"א): ובתוספו' בסו' שביעית תניא המלוה את חברו על משכון אע"פ שהחוב מרובה על המשכון ה"ז אינו משמט.

31 המלצה את חבירו על המשכון או בשטר וכו'. כפ"פ פמ"ט, עמ' תר"ע.

עמ' 73.

1 וכשם שהשביעית משמטת מל"ה וכו'. או"ז ח"ד, ע"ז סי' קי"ט, י"ז ע"ד, רא"ש גיטין פ"ד סי' י"ח.
2/3 ר' שמעון אומר הוא משמט ואין יורשין וכו'. בעיטור, פרוזבול, הוצ' ר' מאיר יונה, ע"ז סע"ב, או"ז ח"ד ע"ז סי' ק"כ, י"ח סע"א, ס' התרומות שער מ"ה ח"א סי' ד' ד"ו ר"ד ע"ב, כפ"פ פמ"ט, עמ' תרע"ב — כולם בשם התוספתא, עיי"ש.

4 ר' יהודה אומר פרוזבול המקושר וכו'. בפ"י ר"ח לגיטין (נדפס בס' תורתן של גאונים וראשונים ח"א הוצ' אסף עמ' 187): ותנא (גט) מקושר הדיינים חותמין מבפנים והעדים מבחוץ אמרו לו כול. והכוונה לתוס' שלנו 1. וכן בתוס' כתובות כ"א א' ד"ה עד: דתניא בתוספתא דשביעית פרוזבול המקושר ר' יהודה אומר עדים חותמים מבחוץ וכו' עיי"ש, וברמב"ן שם ד"ה א"ל: כך שנוי' ר' יהודה אומר פרוזבול המקושר הדיינים חותמין וכו', עיי"ש, וכן בתוס' הרא"ש שם כ"א סע"א, ויש שם חסרון וצריך להשלימו ע"פ התוספות, וכן בשמו בשטמ"ק ב"ב קס"א רע"א: בתוספתא דמס' שביעית שטר מקושר וכו'. ותוספתא זו מובאת גם בח"י הרמב"ן ב"ב ק"ס ב', שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רנ"ד (=מיוחסות סי' ק'), חידושי הר"ן בשטמ"ק ב"ב קס"א סד"ה וליחוש.

4/5 אמרו לו אין מעשה בית דין צריכין קיום. בירוש' ר"ה פ"ג ה"א, ג"ח ע"ד (גיטין פ"ט סה"ח, נ' ע"ג, סנהדרין ספ"ג, כ"א ע"ד) מפורש שגם מעשה בית דין צריך קיום, וכבר התקשו בזה הראשונים, עיין בתוס' כתובות הנ"ל, וברמב"ן הנ"ל (עיין גם תוס' שם) רצה לחלק בין פרוזבול ושאר מעשה ב"ד ואמר שם: ולשון א"ל אינו מתיישב ללשון הזה ושמא אינו בנוסחאות. וכן ברשב"א שם (מובא בשטמ"ק כ"א א', ד"ר כ"ו ע"א): והקשו בתוס' מדתניא בפ' בתרא דמסכת שביעית אין מעשה ב"ד צריך לקיום וכו' ואמר שיש מי שתירץ שיש הבדל בין ב"ד מוחזק (שאינו צריך קיום) ובין ב"ד שאינו מוחזק.

ובריטב"א שם (אני מעתיק משטמ"ק, כי שם הלשון יותר מתוקנת): והא דתנן במס' שביעית אמרו לו אין מעשה ב"ד צריך קיום, ההיא אינה עניין לזו כלל דהתם משום דסבר ר' יהודה ברישא דפרוזבול צריך לחתום בו עדים ודיינים, אמרו לו שאינו צריך שאין מעשה ב"ד צריך קיום אחר ואפי' לדבריו די לו שיחתמו שם ב"ד וכו'. ודברי הריטב"א נראים מוכרחים, וזהו באמת הפשט הפשוט בתוספתא שהחכמים השתמשו במליצה בעלמא ואמרו למה לו עדים אחרי שחתמו כבר דיינים, ואין חתימת הדיינים זקוקה לאישור העדים, אבל אין מדברים כאן בערעור כלל. אלא שמצד שני עושה המליצה הזאת רושם של נוסחא קבועה, של הלכה קצובה, ולכן נדחקו חרמב"ן והרשב"ם ליישבה.

ומעניינים מאד בנידון זה (מבחינה אחרת) הם דברי תלמידי ר' יונה (מובאים

(1) אסף מעיר שם: "ברייטא בלשון זו אינה ידועה ל"י. אבל ברייתא זו ישנה רק בלשון זו.

ובלשון אחרת איננה ואינה יכולה להיות.

בשט"ק שם כ"ה רע"ד): ואיכא דקשיא ליה מיתא דתניא בתוספתא מעשה ב"ד אין צריך קיום וכו' ובירושלמי מפרש בהדיא דהנפק צריך קיום (הכוונה לירוש' שתבאנו בתחילת ההערה) והא דתניא בתוספתא דהנפק אין צריך קיום איכא למימר דקים לתו בירושלמי דלא איתניא בי ר' חייא ור' אושעיא ובקיאין היו בעלי תלמוד ירושל' בתוספתא שבידינו כי הם מצויות בירושלמי באותו הלשון בעצמו עוד דגמרא דידן מסייעא לירושלמי וכו'. ודרך אגב יש לנו כאן עדות שברייתא זאת היא רק בתוספתא ולא הובאה בירושלמי, והירושלמי חולק עליה, ובאמת איננה בירושלמי לפנינו.

אבל בתשב"ץ ח"ג סי' י"ו: ואף על פי שהתוספות הקשו על זה הירושלמי מירושלמי אחר דמסכת שביעית והרשב"א ז"ל הוצרך לחלק בין בית דין קבוע לבית דין שאינו קבוע אבל הרמב"ן ז"ל וכו', וכן בסי' כ"ב שם: וכבר הוקשה לבעלי התוספות ז"ל ע"י הירו' מירושלמי אחר דבסדר זרעים ממסכת שביעית בפ' בתרא דתניא התם אין מעשה ב"ד צריך קיום וכו'. ברם ברור לי שלא היה לפניו ברייתא זו בירוש', שאיננה לפנינו בירוש' וכעדות תלמידי ר"י הנ"ל, אלא שהוא דייק מהלשון "דתניא במסכת שביעית" שהכוונה לירושלמי (וחשב שהיה לפניו ברייתא זו בירושלמי), אבל באמת לפנינו מפורש בתוספות: בתוספת' שביעית, וגם מהלשון במסכת שביעית אין הכרח שהכוונה לירושלמי. וע"פ תשובה זו של הרשב"ץ כתב גם בנו הרשב"ש בסי' רס"ו, מ"ט ע"ב: והירושלמי אומר דמעשה ב"ד לא צריך קיום, והכוונה היא לתוספתא שלנו.

ובכפוף פ"ב ע"ב של"ג מובאת תוס' זו בלי שום פירושים.

5 חמשה שלוו בשטר אחד וכו'. הביאה ר' יעקב מקורסן (בשו"ת מהר"ם ב"ב ד' קרימונה סי' קמ"ו), או"ז ח"ד, ע"ז סי' קכ"א, י"ח ע"ב, סמ"ג עשין צ"ד, קע"ט ע"ג וממנו בהגה"מ פכ"ה מה' מלוה ולוה ה"ט אות ט', רא"ש גיטין פ"ד סי' י"ח, ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקט"ז.

7 אפילו אחד שיש לו קרקע כותבין לו פרוזבול. בסמ"ג הנ"ל: אפילו אחד שיש לו קרקע כותבין. וברא"ש הנ"ל: אפילו יש לאחד קרקע כותבין פרוזבול על כולו, וכן ברבינו ירוחם, מישרים נתיב ז'. ואצל ר"י מקורסן הנ"ל: רשב"ג אומר אפילו לאחר (צ"ל: לאחד). וכ"ה הלשון בהגה"מ הנ"ל. אבל באו"ז הנ"ל: אפי' אחד שיש לו קרקע אין כותבין עליו פרוזבול. וכנראה ט"ס הוא.

11 ר' חוצפית או' כותבין לאשה וכו'. באו"ז ח"ד, ע"ז סי' ק"כ, י"ח ע"א: תניא בתוספתא ר' חוצפית התרגמן אומר כותבין לאשה על נכסי בעלה. ובכפוף פ"ג, ע"ב תרע"ח כג"י שלפנינו.

11/12 אימתי כותבין עליו פרוזבול ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אף ע"פ שחזר וקרעו וכו'. בד: אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אף על פי שחזר וקרעו וכו'. וכן מעתיקים כל התוס' כג"י ד בריבמ"ץ ר"ש (פ"י מ"ה) ואו"ז (בשם הר"ש) סנהדרין סי' ע"ט, י"ב ע"ד-י"ג ע"א. וכן בתשובת ר"ן גאון שבעיטור ח"א, פרוזבול, הוצ' ר' מאיר יונה ע"ז ע"ג (והובא גם בכפוף פ"ג, ע"ב תרע"ה): כדתנן אימתי כותבין עליו פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית. וכן ברא"ש גיטין פ"ד סי' י"ח: תניא

בתוספתא אימתי כותבין עליו פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית. וכל הראשונים הנ"ל מאשרים את גירסת הדפוס.

אבל ברמב"ן ראה ט"ו ספ"א: שכך מצינו בתוספתא שכותבין פרוזבול ערב ר"ה של מוצאי שביעית. וכן בשו"ת הרשב"א ח"ב סי' שי"ד: ראיתי בקונדריסך וכו' וכדתנן אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית קודם שתכנס שביעית וכו' ומה שכתב דתנן אותה משנה איני יודע היכן היא שנויה וזו אינה משנה אלא תוספתא היא וגרסא משובשת נודמנה לך בה, והכי איתא בגרסאות מדוייקות אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של מוצאי שביעית וכן כתובה בפירושי המשנה לרבי שמעון (צ"ל: שמשון. אבל צ"ע, שהרי ראינו שהר"ש גרס בגירסת הדפוסים) ז"ל ואעפ"י שהרב בעל העיטור ז"ל כתבה לאותה תוספתא באותה משנה גרסא שכתבת (עיין עיטור הנ"ל) אגב חורפיה לא עיין בה וכו'. והנה גירסת השואל אין להביא בחשבון כלל כי לא גרסא משובשת נודמנה לו אלא הוא פשוט העתיק מן העיטור, וכן יוצא מפורש מהמשך התשובה ברשב"א שם: ועוד ראיתי בקונדריס דבר לא ידעתי מאין לך זו והוא שכתבת, אם הביאן לאחר עבור השמיטה אינו צריך לומר משמט אני, וזה אינו וכו'. ודברים אלו מפורשים בעיטור הנ"ל ממש באותו ענין, עיי"ש בהוצ' ר' מאיר יונה ע"ו ע"ב-ע"ג.

וכן בשו"ת המיוחסות סי' צ"ח: מה שכתב הרב בעל העיטור ז"ל דאין כותבין פרוזבול משנכנסה שביעית ומייתי לה מדאמרינן אמתי כותבי עליו פרוזבול משנכנסה שביעית ערב ר"ה של שביעית וכו' אלא שהוא ז"ל גיר' משובשת נודמנה לו וקבלה כהלכת' בלא טעמא וסמך עלה, ותו' היא שנויה פ' אחרון של שביעי' והכי תניא הת' בנוסחא דוקאני אמתי כותבים פרוזבול ערב ר"ה של מוצאי שביעי' אע"פ שחזר וקרע לאחר מכאן וחזר וגוב' עליו והולך אפי' זמן מרובה וכו', ובנוסחאות הרב ז"ל הי' כתו' ער"ה של שביעית, והבין (צ"ל: והכין) מתניא התם בנוסחא דוקני, גם בשלנו כך כתוב בה אלא שהיה משובש באמת אח"כ בדקתי אחר פ' המשניות לרבי' שמשון ז"ל ומצאתי שגם היא התו' כנוסח' שכתבתי וזה נכון. וא"כ הנוסחא שלנו — נוסחת כ"ע היא אחת מן הנוסחא דווקני שהעיד עליהן הרשב"א.

13/14 רבן שמעון בן גמליאל אוס' כל מילה שלאחר פרוזבול הרי זה אינו משמט. בחזון יחזקאל מגיה כאן: הרי זה משמט, והגהה זו (למרות זה שהוא נתלה באילן גדול) אין לה שחר, כי גירסתנו מתאשרת ע"י רב חפץ, ר"ן גאון, הרמב"ם, ריבמץ, הר"ש, העיטור והאו"ז (עיין ע"ז להלן). וכן נעתקה גם בשו"ת המיוחסות סי' צ"ח.

ולפיכך גירסתנו: „אינו משמט" היא למעלה מכל ספק ופקפוק, ולפי זה יוצא שהפרוזבול צריך להיות לפני ההלואה. ועכשיו מתעוררת השאלה איך להתאים תוספתא זו למשנתנו: פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול י. ועל מדוכה זו ישבו כבר הגאונים והראשונים. בפיה"מ להרמב"ם פ"י מ"ה פירש את משנתנו שפרוזבול המוקדם

(1) ועיין גם תוספתא תולין פ"א הכ"ה, 501³² ומש"ש.

הוא פרוזבול שקדם להלוואה, והוא כשר ממש כדברי רשב"ג, אבל פרוזבול המאוחר שנכתב אחר הלוואה פסול מפני שנתחייב כבר בדיני הלוואות שתהא משמטתה ואין הפרוזבול מועיל שוב, ועיי"ש שמביא את דברי רשב"ג כנוסחתנו, ואע"פ שהדברים מעורבבים שם בדפוס, אבל מתוך דברי ריב"מ"ץ בפ"י מ"ה אנו רואים שהרמב"ם הביא את התוספתא לראייה לפירושו, שכן הוא כותב שם: וראינו (ר"ש) [ר"מ] ז"ל שפי' בגליון משנתינו המוקדם למלוה כשר דהיינו דינא דתני רשב"ג וכו', ומפני שרצה להעמיד משנתינו כרשב"ג אטו הכי אישתבש.

והנה דברי הרמב"ם כאן הם דברי רב חפץ, שכן הוא מעיד לנו בעצמו בתשובתו (ד' ליפסיא סי' קל"ח, פאר הדור סי' ק"מ, הוצ' פריימן סי' ר"מ, עמ' 226) על פירוש זה שכתב בפיה"מ כאן: ונמשכנו באותו פירוש על מה שכתב בעל ספר הדינים רב חפץ נ"ע והטעות הוא מעל הספר הזה ונמשכנו אחרי דבריו וכו', וברור שרב חפץ הביא את התוספתא (כדרכו תמיד בחבורו) ועל פיה פירש את המשנה, ומכאן רואים שגרס בתוספתא כג' שלפנינו.

ורב נסים גאון בתשובתו שבעטור ח"א, פרוזבול, הוצ' ר' מאיר יונה ע"ו ע"ג (ואני מעתיק מעיטור כ"י נזירק, קכ"ב ע"ב): תשובה לרבינו נסים פרוסבל על שני ענינים האחד צריך כתיבתו אחר הלוואה כדגרסי' במשנתנו כל חוב שיש לי ולא קתני שיהיה לי, ואע"ג דאמ' ר"ש ב"ג (הפיסקא של העיטור הובאה בכפופ"פ רפ"ג, עמ' תרע"ה, ועיין בהערה 2 שם, והכ"י שלנו מאשר את דברי המעיר) כל מלוה שלאחר פרוסבל אין משמט, אין סומכין אלא על משנתנו, ורואים שר"ן פירש את משנתנו כפשוטה (וכפ"י הירושלמי שם) והחליט שרשב"ג חולק על משנתנו.

ובריב"מ"ץ פ"י מ"ה נסה לפרש שמלוה לאחר פרוסבל פירושו שמאחר שהיה לו פרוסבל למלוה אינו משמט ואפילו נקרע עיי"ש, עוד פירש שם שלאחר פרוסבל פירושו לאחר שניתקן פרוסבל נאמן תמיד וכשיטתו בגיטין, ורשב"ג חולק על משנתנו, ועיין בר"ש שם פ"י מ"ה שהביא את שני התירוצים של הריב"מ"ץ, ודברי הר"ש נעתקו באו"ז סנהדרין סי' ע"ט.

אבל בעיטור שם פסק כרשב"ג של התוספתא, והיינו שהפרוזבול צריך להכתב לפני הלוואה, ופירש את משנתנו בדרך חדשה וכ"ה שם (אני מעתיק מכ"י הנ"ל קכ"ג ע"א): והאי פירושא (של ר"נ גאון הנ"ל) לא בריר לן, ומסתברא דכל מלוה שנעשית אחר זמן הפרוסבל אינה משמטת וכו' והא דרשב"ג דתוספת' עיקר הוא, ופרוסבל [הוא] שעושה הלוה למלוה, בשטר (צ"ל: כשטר, כמו שהוא בפיסקא שבכפופ"פ רפ"ג) חוב שכותב הלוה ונותנו למלוה, כדתנן וליתומים ולנכסי (צ"ל: על נכסי) אפטרופין, והתם לוין גינהו, והיינו דתנן פרוסבל המוקדם כשר, שאם לוח ממנו בניסן וצוה הלוה לדיינין לכתוב זמן הפרוסבל מאדר שלפניו, אם עליו מלוה באדר הרי שתיהן אינן משמיטות ותבא עליו ברכה שהוא מורע את כחו ואם לוח ממנו בניסן וכו' כדפוס. ואנו רואים שבעל העיטור ניצל מן הקושי שבמשנה ע"י זה שפירש כי הלוה הוא הכותב של הפרוסבל, אבל אם המלוה יכתוב יהי' הדין להפך, והיינו פרוסבל המוקדם פסול (מפני שמייפה את כוחו) והמאוחר כשר ממש כדין שאר שטרות.

והרישא בתוספתא שלנו ששנתה שכותב פרוסבל בערב שביעית, לא בא למעט אלא שאין כותבין אותו משכנס שביעית אבל קודם שביעית כותבין אותו (עיטור שם ע"ו ע"ד) וכ"ה ברא"ש גיטין פ"ד סי' י"ח.

סוף דבר, הגירסא הנכונה בתוספתא, היא כמו שהיא לפנינו, והפשט במשנה הוא כפי' הירושלמי שפרחבול המוקדם הוא, שהקדים את זמנו, והמאוחר שאחר את זמנו והפשט הפשוט הוא שרשב"ג חולק על משנתו (וכפירוש ר"ן גאון) וכן חולק הוא גם על הרישא של התוספתא, וכן, כנראה, גם שיטת הרמב"ם ביד החזקה פ"ט מה' שמיטה ויובל הכ"ב, ופסק כת"ק, ודברי הכ"מ שם צ"ע רב.

כלאים.

פ"א.

21 הקישואין והדילועין וכו'. כפ"ס ספ"כ, ע"מ תנ"א. וכ"ה בירו' פ"א, כ"ז א' בכי"ר. 25/26 לא היה ר' עקיבא שונה אלא בשתי זוגות אילו אבל חתורסוס וכו'. לפי גירסא זו יוצא שר' עקיבא שנה שהזוגות הם כלאים זה בזה. ועיין במשנה ג' פ"א, ובמלא"ש שם סמ"ב, ובדק"ס שם ע"מ 15 הערה ד', וכ"ה גם בהוצ' לו ובפיה"מ להרמב"ם הוצ' באמברגר. ועיין בירושלמי שם ה"ה, כ"ז ע"א, ולפי שטף סיגנון הלשון יוצא כאילו מדברים שם רק על איסור וכן פירש בר"ש סמ"ה, אבל עיי"ש מ"ג, וממילא גם הלפת והנפוס כלאים, והוספת ר' עקיבא היא ג"כ לעניין כלאים. אבל עיין גירסת הירוש' המוגה שהביאו במהרי"ק פ"ג מה' כלאים ה"ו, ולפי זה ברור שר' יונתן לקולא קאמר, וממילא ברור שהלפת והנפוס אינם כלאים. ולפיכך נראה שג"ד היא הנכונה (בתיקון קל): לא היה ר' עקיבא שונה (אלא) בשני זוגות אלו אלא התורמוס וכו', כמו שהגיה הגר"א.

28 בשקי של ציפרי. עיין מ"ש במבוא לירושלמי כפשוטו ע"מ כ'. 30/31 דלעת ארמית ומצרית כלאים וכו'. כפ"ס ספ"כ, ע"מ תנ"א (ד"ר ק"ב ע"א): תוספות מסכת כלאים פ"ק דלעת יונית עם המצרית ועם הרמוצא אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה. ועיין בהערה בהוצ' לונץ. 31 חמשה דברים נאמרו בדלעת יונית וכו'. בר"ש אהלול פ"ח סמ"א נעתקה כל הברייתא עד סוף העמוד, עיי"ש שמפרש אותה. 33 הנודר מן הדילועין וכו'. עיין מ"ש להלן 2794.

ע"מ 74.

1. תרנגול טוות ופיסיוני וכו'. בארז ח"א ה' כלאים סי' רנ"ח. ל"ז ע"ב: חניא בתוספתא דפרקין תרנגול טווס ופסיוני וכו'. וכן בכ"ע (צ, 104): טווס. 2 פרדה שתבעה זכר. עיין דק"ס חולין ק"ז ע"ב (מן הספר). הערה ר'. 2/3 שור ושור חבר וכו'. ארז הנ"ל. 4 חמשה דברים נאמרו בשור חבר וכו'. כל הברייתא עד שו' 9 נעתקה בר"ש ספ"ח, ארז ח"א, ה' כיסוי הדם סי' ש"צ, נ"ד ע"ג, כפ"ס פנ"ח, ע"מ תשס"ח, ועיי"ש הביאורים בכפ"ס.

14 רבן שמע' בן גמליאל מתיר משום ר' יהודה בן אגרא וכו'. וכן ביוחסין 64: ובתוספתא בפ"ק דכלאים רשב"ג אומר משום ר' יהודה בן אגרא איש כפר עכו. ובסוטה מ"ג ב': משום ר' יהודה בן גמלא איש כפר עכו. וזכ"מ א"ר ין.

ובכ"מ שם חסרות המלים "בן גמדא". ובהג"א מגיה: רשב"ג אומר (כג' היוחסין) במקום מתיר וכותב: והך דרשב"ג וכו' לאו אדלעיל, אלא אדלקמן קאי וכו'. ונעלמה ממנו גמרא ערוכה בסוטה הנ"ל, ורואים ממנה שדברי רשב"ג מוסבים על אילן בירק.

19 זורעין זרעוני אילן כאחת וכו'. בד: וזורעי' זרע וזרעוני אילן כאחד, ובכ"ז: וזורעין זרעים וזרעוני וכו'. וכ"ה בירושלמי פאה פ"א ה"ד, ט"ז ע"ג. אבל ברמב"ן חולין פ"ב ב' ד"ה דאמר ר"י: ועוד מצאתי בתוספת' דכלאי' זורעים זרעוני אילן כאחד הזורע חרצנים עם החטים ה"ז לוקה את המ' וכו'. וכן ברמב"ן שם ס' רע"א: דתניא בתוספתא דכלאים וזורעים זרעוני אילן כאחת וכו' עיי"ש, וכן לשון זו גם בר"ן חולין סוף סי' תשפ"ג, וכן בתשב"ץ ח"ג סי' שי"ד: ואפילו לערב זרעוני אילן ולזרעם כאחד מותר כדאיתא בתוספתא דכלאים.

23 לא יורע עד שיופך וכו'. השגות פ"ב מה' כלאים ח"ג עיי"ש הסירוש.

25 שמקצת היום ככולו. אשגרה מלהלן מנחות פ"י, 52914, וכאן צ"ל: ומקצת היום ככולו. וכע"ז להלן עמ' 80 שו' 5/6 עיין מש"ש.

פ"ב.

עמ' 75.

3 מלא העול השרוני. עיין השגות פ"ג מה' כלאים ח"ב.

20 אילן שאין נופו גבוה וכו'. ריבמ"ץ, ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ח (פי שנים כ' ע"ג). או"ז ח"א ה' כלאים סי' רע"ג, ליח ע"ב.

22 וגדר שנמוך עשרה טפחים. ר"ש פ"ב מ"י. ועיין ריבמ"ץ שם.

23/24 וכמה היא מדת בית רובע עשר אמות וסחצה מרובעות. בערוך ערך בית רובע: פי' בית רובע, בית רובע הקב. מצאנו בתוספת כלאים רובע הקב עשר אמות ומחצי על י' אמות ומחצי. וכן בריבמ"ץ פאה פ"ג מ"ו: ותני בתוספתא דכלאים רובע הקב י' אמות ומחצה על י' אמות ומחצה בקרוב, ועיין ר"ש שם. ובר"ש כאן מ"י מעתיק את כל הברייתא עד שו' 27 עיי"ש שעומד על החשבון ומפרש שהעשר אמות הן באמה בת ו' טפחים והמחצה הוא באמה בת ה'. וכן בס' הכריתות להר"ש מקינון לשון למודים שער ב' סי' ע"ד: מצינו תנא שמזכיר אמות וכל אמה בת ששה טפחים וכשמזכיר מחצה רוצה לומר באמה בת ה' טפחים. בתוספתא דכלאים, וכמה היא מדת רובע עשר אמות ומחצה מרובעים ולא תמצא המנין הזה מכוון אם לא תאמר שהאמות בנות שש טפחים וכו' חצי אמה דקאמר וכו' דהיינו ב' טפחים ומחצה.

24/25 עבודת ירק בירק אחר וכו'. ר"ש הנ"ל. ועיין סמ"ג לוין רע"ט, ע"ט סע"א.

26 אפילו אין שם אלא קל"ת אחד וכו'. ר"ש הנ"ל ופ"ג מ"ג.

28 מותר אדם לעשות בתוך שדהו וכו'. בד וכ"ז הסדר אחר-ה"י לפני ה"ט, וכ"ה גם בתשה"ג הרכבי וריח שבת, עיין להלן.

עמ' 76.

1/2 מותר אדם לעשות לתוך שדהו תלמיות וכו' בתשה"ג הרכבי סי' תכ"ה. עמ' 219: ותנו רבנן ברייתא בתוספתא מותר אדם לעשות בתוך שדהו תלמיות קטנות

שלטפח וליתן לתוכן שלשה מינין אחד מיכן ואחד מיכן באמצע. מותר אדם לעשות בתוך שדהו ערוגות קטנות שלשה ששה טפח' וליתן לתוכן חמשה חמשה מינין ד' על ד' רוחות וא' באמצע ומותר אדם לעשות בתוך שדהו גומה קטנה שהיא עמוקה טפח וליתן לתוכה ד' מינין והופכן לד' רוחותיה ומותר אדם לעשות בתוך שדהו תלם להיות גוטע קישואין ודילועין אבטיחין ומלפפונות והופכן אלו לצד זה ואילו לצד זה. וממקור זה שאב הר"ח שבת פ"ה ב'. וכן מעתיקה בנוסחא זו בערך במגילת סתרים לר' נסים בגנוי קדם של לוינ ס"ה עמ' 166. וגו' זו מאשרת לגמרי את גי' ד וכי"ו.

7/8 שדה של דילועין בירק וכו'. כל הברייתא בר"ש ספ"ג, אלא שבד"ח של הר"ש הפי' משובשת וגם נשמט הסוף שם, ולפיכך אני מעתיק את כולה מר"ש ד"ר: תניא בתוספת' שדה של דילועי' בירק אורך שש' טפחי' ורוחב מלואו. אחד שורה של דילועין ואחד שורה של ירק אחר בתבואה אורך י' אמות ומחצה על רוחב ו' טפחים ושורה של ירק בירק אורך ו' טפחי' ורוחב מלואו ושל תבואה בירק אחד מראש השדה עד ראשו על רוחב ג' טפחים של פתיח. שורה של דילועים בירק בין שדה לחברתה י"ב אמות וכן תבואה (כאן נגמרת הפסקא בד"ח) של ירק בירק אחר בין שורה לחברתה ו' טפחים ושל תבואה על רוחב ג' טפחים של פתיח.

9 בתבואה עשר אמות ומחצה אורך וכו'. ברא"ש פ"ג מ"ז (פי שנים כ"ג, ע"ג): בתוספתא מפרש באורך ו' אמות ומחצה על רחב ו' טפחים. וצ"ל: י' אמות. כמו שהוא לפנינו ובר"ש הנ"ל.

16 נומל' הימנו וחוזר ונוטע וכו'. עיין כפרים פנ"ח, עמ' תשס"ד.
18 ישראל שקיים כלאים בתוך שדהו אין הכהנים נכנסין לתוך שדהו אלא רואין אותה כציון בית הקברות. באו"ז ה' אבילות סי' תכ"ד, ח"ב פ"ז ע"ד: ותניא בתוספתא דכלאים פ"ב ישראל שקיים כלאים בתוך שדהו אין הכהנים נכנסין בתוכה ורואין אותה כציון של בית הקברות וראיתי מפרשים כי בחבר עסקינן שלא היה מניח כלאים בשדה לולי שיש שם קברים והכל אסור בהנאה ולכך לא יכנסו הכהנים לתוכו.

19 אין עושין עם ישראל בכלאים וכו'. וכיה בירוש' סוף ערלה עיי"ש, אבל בד: אין עושין עם הגוי בכלאים וכו' מפני שממעט את התפלה, וכיה בבבלי ע"ז ס"ג סע"ב (אלא ששם: אין עוד ריין עם הגוי וכו').

פ"ג.

30 מחיצת הכרם שנפרצה וכו'. עיין רמב"ן ב"ב כ' סע"א, כפרים פנ"ח עמ' תשנ"ח.

עמ' 77.

1 וכמה היא ממעתה וכו'. ריבמ"ץ פ"ז מ"ב.
3 חיו שתים כנגד שתים וכו'. עיין ריבמ"ץ הנ"ל.
13 לזכרם ארבע אמות ולשורה ששה טפחים. עיין ההשמטה בד, וכן בפ"י סדרי משנה לר' נתן אב הישיבה כ"י הספריה הלאומית. ל"א סע"ב: לקול אל תוספה נותן לזכרם ד' אמות ולגפנים ו' טפחים.

19 נראה דברי ר' אליעזר בחרין המכורין וכו'. עיין גירסת ד לעיל שו' 18, ועיין מה"פ פיה היג דיה מן מה.

עמ' 78.

2 ופול המצרי מין זרעים חרי זה כלאים בכרם. מדרבנן. והגרי"א ביו"ד סי' רצ"ו אות ז' גורס: ואינן כלאים (והעיר עליו הרי"א). ועיין מ"ש להלן.
2/3 האירוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. ובהשגות ספ"ה: הארוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. ובהשגות הראב"ד פ"ה מה' כלאים הי"ט סומך על נוסחת התוספתא ומוחק את המלה "וכל" וסובר שדווקא מיני זרעים אלו כגון האירוס וכו' אינן כלאים משום שאין מקיימים כיוצא בהם. וכן בר"ן חולין פרק גיד הנשה (קרוב לראשו) ד"ה וכו"י בן בתירא: לאפוקי שאר זרעוני גינה שאין נאכלין. דומיא דקנבוס ולוף. שאינן כלאים בכרם כדחניא בתוספתא הארוס והקיסוס ושושנת המלך מין זרעים ואינן כלאים בכרם וכו'. ומלשוננו משמע ג"כ שדווקא זרעוני גינה (דומיא דקנבוס ולוף) שאינם נאכלים אינם כלאים בכרם, אבל לא כל מיני זרעים.

אבל בראב"ן סי' נ"ב, כ"ב ע"ב: ובינותי בספרים ועיינתי במשנת כלאי' ובתוספתא ומצאתי כי מיני זרעי אינן אסורין בכרם זולתי קנבו' ולוף וכו'. וכנראה פירש את התוספתא כפשוטה: הארוס וכו' — מין זרעים, כלומר כל זה הוא מין זרעים וממילא אינם כלאים והמלים "מין זרעים" הם נימוק וטעם לפטור, ואין חילוק בין המשנה והתוספתא. וכן ראיתי בס' הישר לר"ת סי' תכ"ה, מ"ב ע"א: וכן מציינו בתוספתא ר' מאיר משום רבו, ואין לזה מובן, ונ"ל שצ"ל: האיר' קשוס (=קיסוס) וכו', והוא מסתייע מן התוספתא (כמו מן המשנה שהביא שם) שאין כלאים במיני זרעים.

ובריבמ"ץ ור"ש פ"ה מ"ח מעתיקים את התוספתא בלי שום פירושים.

3 ר' דוסתאי בר' יהודה אומ' וכו'. רמב"ן חולין ס' רע"א. ר"ן שם סוף סי' תשפ"ג.
4 חשופה והאומ' והגמי וכו'. בס' האגור לר"ש ג'מ"ע בערך אטן, עמ' 20: בתוס' כלאים פיג הושבה והאומ' והגמי וכל הגדלין באפר.

5 הקנים והחגין והזורד וכו'. בס' האגור שם בערך [אטד]: ובתוספתא כלאים והקנים והחגין והזורד והאטדין מין אילן ואינם כלאים בכרם, זה הכלל כל שמוציא עליו מעיקרו הרי זה ירק וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו הרי זה אילן. ועיין כפ"פ פמ"ח, עמ' תרס"ג.

5/6 זה הכלל כל שמוציא עליו מעיקרו וכו'. עיין בהיג הוצ' מק"נ, עמ' 72 ועמ' 56, אוה"ג ברכות I עמ' 91 ובהערות שם, הנ"ל II עמ' 62 ובהערות שם, פרי"ח באוה"ג הנ"ל עמ' 48 והערה ז' שם, ויש להוסיף גם אוהל מועד ח"א ק"ב סע"א: והביא רבינו חננאל זאת התוס' בפירושו.

ובמפרשים לברכות הביאזה בתוס' ר"י מ' א' (כ"ו ע"ד) ד"ה כל, תוס' הרא"ש שם (כ"ה ע"ד), רא"ש שם פ"ו סי' כ"ג — כולם לענין ברכה. ועיין מאירי שם מ"ג ב' (149 ע"ב).

ובאו"ז ח"א סי' קע"ב, כ"ח ע"ג: תניא בתוספתא כל שמוציא עליו מעיקרו. פי'

מן השורש וכו' וכן כתב באלפס (אינו ברי"ף לפנינו) וכן כתב מורי רבינו יהודה ב"ר יצחק ואני חפשי בשתי תוספות של ברכות ולא מצאתי אך בתוספתא דכלאים ס"פ אינהו קרחת הכרם תניא זה הכלל כל המוציא עליו מעיקרו הרי זה ירק וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו ה"ז אילן. ועיין רא"ה ברכות עמ' קכ"א, וכפ"פ פנ"ו, עמ' תשל"ט. וכן נעתקה התוס' ברוקח ס' שמ"א, שכל טוב שמות י' ה', עמ' 60. ס' עץ חיים (בסה"י למש"ש עמ' 194), רבינו ירוחם ס' אדם נתיב ט"ז ח"ג, אבודרהם ה' ברכות ריש שער ד', כל בו ברכת הפירות, ארחות חיים ח"א ה' ברכות ס' כ"ו ל"ח ע"ד, מנוה"מ ח"ג עמ' 450, והראשונים שהביא לז"ל בהערותיו לאוה"ג שצינתי בריש ההערה — כולם הביאו את התוספתא לענין ברכת האדמה ופח"ע.

9 הצלף בית שמאי אומ' וכו'. כפ"פ פנ"ד סוף עמ' תשכ"ו בשם חוס' מס' כלאים ספ"ג, ועיין בבלי ברכות ל"ו סע"א.

פ"ד.

- 11 רבן גמליאל ובית דינו וכו'. עיין פיה"מ להרמב"ם פ"ד סמ"ג.
- 12 העושה מחיצה לזכרם וכו'. כפ"פ פנ"ח, עמ' תשנ"ה ועמ' תשנ"ח.
- 18/19 ר' יוסי או' אם היו קנים מדוקרנים וכו'. ברוקח סי' צ"ד: בתוספתא בפ"ד דכלאים ובפ"א דעירובין מייתי לה (ט"ו א') ר' יוסי אומר אם היו קנים מדוקרנים ועשה לה פאה מלמעלה מותר נמצאת אומר שלש מידות במחיצות וכו'.
- 19/20 נמצאתה אומ' שלש מידות במחיצה וכו'. ריבמ"ץ פ"ד סמ"ד, עיי"ש.
- 20 כל שפחות משלשה צריך שלא יהא בין קנה לחבירו וכו'. להל"ן 1408: כל שלשה משלשה ועד ארבעה צריך כדי שלא יהא בינו ובין חבירו וכו'. ולפי הנוסחא הכתובה שם ההלכה ההיא היא כרשב"ג שסובר כי דין לבד הוא בפחות מד'. אבל במפתח לר"ן שבת ק"א א' (מ"ג ע"ב): ובתוספת' בפר' ג' כל שהוא פחות מג' צריך שלא יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים כדי שלא יכנס גדי. ולכאורה משמע שהכוונה לתוס' עירובין הנ"ל (שכן הוא שם בפ"ג בהוצ' שלפנינו), והיתה לפניו הגי' שם כמו כאן. וכ"ה באמת בכ"ל שם. ורחוק להניח שהיתה לפניו חלוקה אחרת בפרקים כאן, שהרי גם לפני הרוקח (סי' צ"ד) וכפ"פ (פנ"ח, עמ' תשנ"ה ועמ' תשנ"ח) היה כאן פרק ד'.
- אבל בעירובין י"ד א' (נ"ז ע"א) כתב: עיקר בירור זה בתוספתא כלאים והיא הברייתא האמורה בזה הפרק הבא לפנינו כל שהוא פחות מג' וכו' וכבר ביררנוהו בפר' הזורק במט' שבת. וא"כ בהכרח שכיוון לתוס' שלפנינו. ולפיכך נ"ל כמעט ברור שט"ס קטנה נפלה בדברי המפתח, וצריך להעביר את סימן הקיצור מן ה"ר על פ"פ. ובמקום: בפר' ג', צ"ל: בפ' ר"ג=בפרק רבן גמליאל. ועיין מ"ש להלן בסמוך.
- 25/26 אם היו קנים מדוקרנים וכו'. בערוך ערך פאה (ב): ובסוף הפרק בגמ' השיירא (עירובין ט"ז א') ובתוספתא דכלאי' בפ' רבן גמליאל היו שם קנים הדוקרנים ועשה להן פאה אפילו ביותר בעשר מותר.
- 30 אמ' לו מותר וכו'. ריבמ"ץ ור"ש פ"ו מ"ד. ועיין כפ"פ פנ"ח, עמ' תשנ"ט.
- 32 תחת קורה זו אמור וכו'. ריבמ"ץ ור"ש פ"ו סמ"ד, ועיין רא"ש שם (פי שנים כ"ח ע"א).

עמ' 79.

4/5 וכמה הוא ועוד אחד מששה טפחים באמה. בריבמ"ץ ור"ש פ"ו מ"ו גורסים: אחד מששה באמה. וברא"ש שם (פי שנים כ"ח ע"א): פירוש עוד מפרש בתוס' דאותו ועוד הוא טפה. ועיין פיה"מ פ"ו מ"ו וביד פ"ח מה' כלאים ה"ה, ורואים שהרמב"ם גרס: אחד מששים באמה, כלומר עשירית טפה. וכן בכפר"פ פנ"ח עמ' תשנ"ט (ד"ר תמ"ג ע"ב): ומפרש בתוספו' מכלתין פ"ד כמה ועוד אחד מששים באמה וכו' עיי"ש שמעיר להרמב"ם וריבמ"ץ הנ"ל. אבל קשה מאד למחוק את המלה "טפחים" שישנה בד ובכ"י. ולפיכך נ"ל שהג"י הנכונה נמצאת בפירוש ששה סדרי משנה לר' נתן אב הישיבה כ"י הספריה הלאומית בירושלים, ל"ב ע"א: וכמה הוא ועוד א' מח' טפחים. ואנו רואים שגם לפניו היתה הג"י טפחים, וברור כמו כן שבמקום מח' צ"ל: מה' (החילוף בין ח ו"ה" כמעט שאינו ניכר בכ"י), והפירוש הוא שצריך אחד (כלומר. טפה אחד) מה' טפחים באמה, עיין רש"י סוכה ל"ב ב' ד"ה אמה בת ה', ועיין ירוש' סוכה פ"ג ה"א, נ"ג ע"ג. וכן מפורש בתוספתא כלים סוף פ"ו דב"מ: ר' מאיר אומר כל המדות שאמרו חכמים בכרם כגון וכו' ופי' עריס וכו' כולן באמה של חמשה טפחים. ומכיוון שהמדה בפיסקי עריס באמות השלמות היא באמות קטנות ולפיכך צריך גם הטפה להיות קטן והיינו אחד מששה מאמה בת ה' טפחים, מפני שבכל מקום ה"ועוד" הוא טפה מאמה בת ו' טפחים והיינו חלק הששי מאמה, וכאן טפה יהי' חלק החמישי באמה, ולפיכך קרוב בעיני שצריך לצרף את שתי הגירסאות ולקרוא: כמה הוא ועוד אחד מששה [מה'] טפחים באמה.

ובכל אופן נ"ל ברור שצריך לפרש בדרך זו (אם לא נקבל את ההגהה) את ג"י הריבמ"ץ וכו' וג"י ר' נתן אב הישיבה, והפירוש יהיה: אחד (טפה אחד) מששה טפחים באמה (או מחמשה טפחים באמה), כלומר הטפה נשאר קבוע מבלי שים לב באיזו אמה אנו מודדים, וזה יהי' ההפך ממה שפירשנו מקודם, והברייתא מחדשת לנו שאין ה"ועוד" "ששית האמה" אלא מדה קבועה — טפה.

15 תבואה שהשרישה וכו'. בס' השרשים לר"י, ג'נח ערך קדש הוצ' בכר עמ' 442: ובתוספה תבואה שהשרישה הרי זו אסורה מקודשת ומקדשת גפנים שהשרישו וכו' כל הברייתא.

15/16 גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין אבל לא מתקדשין עד שיעשו וכו'. בס' הישר לר"ת סוף סי' תכ"ה: ומצא תירץ בתוספתא בשילהי פ' ר' גמליאל דכלאי כרם הגפני' שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין ואין מתקדשין וכו' נראין הדברים שהתוספתא אומר' מדרבנן שהגפנין אינן נאסרין אלא מדרבנן וכו'. אבל בראב"ן סי' נ"ג, כ"ב ע"ג (הוצ' הר"ש אלבק כ"ב סע"ד) והגפני' בא כ"ל אב"ל לא בהנאה עד שיעשו כפול, ולנכון העיר הר"ש אלבק שזו היא שיטת הראב"ד בפ"ה מה' כלאים הי"ד.

16/17 מקצת עשו ומקצתן וכו'. עיין ס' השרשים הנ"ל.

19 ר' שמעון אומ' וכו'. עיין רמב"ן שבת צ"ה סע"א.

פ"ה.

20 כלאי חכרם מותרין משום גזל וכו'. עיין להלן 17326.
 21 חמור שילדח מן חסום וכו'. עיין הסדר בד בכל הברייתא, אבל בריבמין
 ור"ש פיה מ"א, או"ז היא ה' כלאים סי' רע"ט, ליח ע"ג הסדר הוא כלפנינו. ועיין אגודה
 כלאים, קפ"ט ע"א.
 25 אין קושרין את חסום וכו'. יריאים השלם סי' שפ"ח עמ' 408, סמ"ג לאווין
 רפ"ב פ' ע"ב.

25/26 ולא חליבדקום. בד: ולא את הלפרקים.
 26 ור' מאיר מתיר. וכן בירושלמי פיה ה"ג, ל"א ע"ג: תני ר"מ פוטר. וכן בפ"י
 המיוחס להראב"ד לתמיד כ"ז ב' (לשון חכמים ח' ע"א): ותני עלה בתו' דר"מ מתיר.
 אבל בס' יריאים וסמ"ג הנ"ל גורס: ור' יהודה מתיר.
 שם: אם היו מסייעין בירידה וכו'. פי' המיוחס להראב"ד הנ"ל (לשון חכמים
 ח' רע"ב).

27 לא יקשור סוס לפרד וכו'. יריאים השלם סי' שפ"ח, עמ' 408, סמ"ג לאווין
 רפ"ב, פ' ע"ג. ועיין הגהות מרדכי עירובין ספ"א.

28 בן סוסיא וכן חמורה כאחד וכו'. בד וכ"י: ר' יהודה אומר בן סוסיא וכו'.
 וכן בשו"ת מהר"י דטרני כ"י קנטבריא Add. 474 דף 68 ע"ב: מה שכתב אלי על
 רכיבת הפרדה זו אינה צריכה לפני, איסי הבבלי בלחוד הוא דאסר אבל רבנן פליגי
 עליה ושרו דהא בפירו' חזינן דר' יהודה וחכמי' פליגי עליה בפר' בתרא דתוספת כלאים
 דתני התם ר' יהודה אומ' בני סוסיא ובני חמור' כאחת אסורי' זה עם זה וחכמי' אומ'
 כל הפירדות מין אחד הן איסי הבבלי אומ' אסור לרכוב על הפרדס (!) מקל וחומ' כו'.
 והתשובה נעתקה מכ"י גם בברכי יוסף יו"ד סי' רצ"ז ס"ק י"ג, אלא שהשמיט את
 הפסקא מן התוספתא, עיי"ש.

29/30 איסי הבבלי אומ' אסור לרכוב על גבי פירדה מקל וחומר וכו'.
 בילקוט מלכים רמז קס"ח: תוספתא דכלאי' והרכבתם את שלמה בני על הפרד אשר לי
 ישי' הבבלי או' אסור לרכוב ע"ג פרד מק"ו וכו'. ובתוס' חגיגה ב' ב' ד"ה לישא:
 ובתוספתא דמס' כלאים תניא אמר ר' איסי בן יהודה אסור לרכוב על הפרידה
 וכו'. וכן באגודה ערכין סוף סי' א', ר"ז ע"ג: פירש ר"י דאיתא בתוספתא דמסכת
 כלאים איסי בן יהודה אומר אסור לרכוב על הפרדה מקל וחומר וכו'. ועיין גליון תוס'
 ב"ב בשטמ"ק שם י"ג א' ד"ה תקנתם. ועיין שו"ת הרשב"א ח"א סי' תצ"א שביאר את
 התוספתא. ועיין כפר"פ פנ"ח, עמ' תש"ע (ד"ר תמ"ה ע"א): תוספתא איסי בן הבבלי
 אומר אסור לרכוב על גבי פרדה וכו'. ובמדרש תנאים (הוצ' ר"ד הופמן) עמ' 138:
 איסי בן עקביה אומ' לא ירכב אדם וכו'. וא"כ רואים שתנא זה נזכר בשמות השונים
 שלו: איסי הבבלי, איסי בן יהודה, איסי בן עקביה. עיין בבלי פסחים ק"ג ב'. ועיין
 אהצ"י, עמ' 62.

עמ' 80.

1 הרי הוא אומ' והרכבתם וכו'. תשב"ץ ח"ב סי' ד, ג' סע"ד.
 שם: אומ' להן אין משיבין מתקוע וכו'. בר"ש פיה סמ"א: ובתוספתא קתני אמר
 להן אין משיבין מן התקוע אמרו לו וכו' פי' תקוע תוקע עצמו לדבר הלכה וכו' (עיין

יבמות ק"ט ב'). ועיין הביאור באריכות בשו"ת הרשב"א הנ"ל. ועיין או"ז ח"א ה' כלאים סי' רנ"ח ל"ז ע"ב, פי' הרא"ש פ"ח מ"א (פי שנים כ"ט ע"ד) עיי"ש, הלכות קטנות שלו ה' כלאים סי' ה'. ועיין ילקוט מלכים סי' קס"ח הנ"ל, ומשם משמע קצת שהיה לפניו הסיום בתוספתא: בריה מששת ימי בראשית היתה, אבל ברור הוא שבעל הילקוט צרף את הירושלמי לתוספתא, כרגיל אצלו. ועיין גם כפ"פ ספנ"ח, עמ' תש"ע ובהערה 3 שם, אבל המעיר לא ידע שדברי הכפ"פ הם דברי הר"ש הנ"ל, שהוא הביא את הירושלמי ואח"כ את התוספתא ובאר את היחס ביניהם. ונאמנת עלינו עדות ר' אליהו מלונדריש בפרקים מס' זרעים שלו כ"י ירושלים 90 א, 65 ע"ב: ובתו' משני אין למדין מן התקועות פירו' שתקע עצמו חוץ מדבר הלכה אמרו לו הרי הוא אומ' ויעש הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו. ולא משני מיד י.

3/4 טח הפרש בין ר' מאיר לחכמ' וכו'. עיין ערוך ערך כלב, ריבמ"ץ ור"ש פ"ח מ"ו, כפ"פ ספנ"ח עמ' תש"ע (ע"ד שו" 9).

4 אלא שהכוחב חיתו לבנו ר' מאיר אומ' כתב לו כלב וכו'. וכ"ה גם בד (ודברי צ. בשנו"ס טעונים מחיקה), וכן מעתיק הר"ש ובעל כפ"פ. אבל הגי' הנכונה היא בריבמ"ץ שם: ר"מ אומר לא כתב לו את הכלב וחכ"א כתב לו את הכלב.

5 לא כתב לו כלב. צ. לא הרגיש שנשמטה אצלו בבא שלמה, וכ"ה בד: הכוחב בהמתו לבנו ר"מ אומר לא כתב לו כלב וחכמים אומרים כתב לו כלב. וגם כאן הגי' הנכונה היא בריבמ"ץ הנ"ל: הכוחב בהמתו לבנו ר"מ אומר כתב לו את הכלב וחכ"א לא כתב לו את הכלב.

וקרוב בעיני שבר"ש פ"ח מ"ו הנ"ל יש השמטה וכצ"ל שם: בתוספתא קחני מה הפרש יש בין ר' מאיר לחכמים אלא שהכוחב חיתו לבנו [ר' מאיר אומר לא כתב לו את הכלב. וחכ"א כתב לו את הכלב. הכוחב בהמתו לבנו] ר"מ אומר כתב לו כלב וחכ"א לא כתב לו כלב. וממנו לקח גם בכפ"פ הנ"ל.

5/6 שאין בחמה טחורה וכו'. לשון זו היא אשגרה מלהלן 53434, וכאן צ"ל: אין בהמה וכו'. וכעין זה לעיל 7425.

9 החוסם את הפרה וכו'. להלן 38819, 44323.

9/10 אלא חנוחג וחמנחג בל"ב. וכ"ה במקומות שצינתי לעיל, ועיין מ"ש ידידי ר"ח אלבק בסה"י לכבוד קרויס עמ' קנ"ב.

10 צמר הגמלים והרחלים אסור. ואין לזה שום מובן (הערת צ. שבו חסרה המלה אסור אינה נכונה, כי גם בד: אסור). ובאשכול כ"י כרמולי קכ"א ע"ב מעתיק מכאן ואילך עד סוף הפרק (לפני העתקות הר"ש אלבק ז"ל שראיתי בידי בנו הר"ח אלבק) וז"ל: תניא בתוספתא בסוף כלאים צמר גמלים וצמר הרחלים מותרין במה דברים אמורים בזמן שטרפן זה בזה והביא פשתן ביניהם וטרפן. לישנא אחרינא בד"א בזמן שהביא פשתן וטרף עמהן וטרפן זה בזה (עיין להלן) אבל העושה חלוק שכולו צמר גמלים וצמר ארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן בצד זה אסור וכו' (עיין להלן).

וכן בפירוש המיוחס להראב"ד תמיד כ"ז ב' (לשון חכמים ח' ע"ג): לפי' בתו' מדייקת נמצאת הגידסא בלא שינוי אלא לפי פשוטה כתובה כך, צמר הגמלים והרחלים מותר בד"א בזמן שהביא פשתן וטרף עמהן וטרפן זה בזה אבל העושה חלוק שכולו

צמר וכו' ופי' הברייתא כך היא צמר הגמלים והרחלים מותר, כלומר מותר לחברן יחד בפשתן שיביא בניהם הפשתן ויחברם יחד וכו' עיי"ש.

ונמצא שיש לנו שני עדים (כ"ע וד) על הגי' אסור ושני עדים (הראב"י והמיוחס להראב"ד) על הגי' מותר. ולפיכך ברור בעיני שאין כאן לא איסור ולא היתר, אלא עיקר הגירסא: צמר הגמלים והרחלים (ולא יותר) וזו היא פיסקא ממשנה א' פ"ט (עיי' מ"ש לעיל 44¹³).

וכ"ה באמת בס' חפץ המובא בפיה"מ לר' נתן אב הישיבה כ"י ירושלים, ל"א ע"ב: לקול אלמשה צמר גמלים וצמר רחלים, וקאלת אלמשה צמר גמלים וצמר רחלים, בד"א שטרפן זה בזה והביא פשתן ביניהם וטרף וכו'. וכן בפי' תמיד המיוחס להראב"ד הנ"ל למעלה מן הפי' שהעתיק לעיל: בתוספת' דכלאים קתני הרי שער הגמלים והרחלים בד"א בזמן שהביא וכו'. וא"כ יש לנו שוב שני עדים שהמלה "אסור" איננה בתוספתא, ומכאן ברור שיש לנו קטע של פיסקא מן המשנה, וכרגיל במקרים אלו משמיטים הסופרים את הפיסקא לגמרי. וכן, כנראה, לא היתה הפיסקא לפני כמה מן הראשונים שכולם מתחילים להעתיק מן המלים, בד"א וכו'. וכן יוצא ברור מתשובת הר"ש שבאו"ז ח"א, ה' כלאים סי' ד"ש, ל"ט ע"ג שכתב: ונראה דהיא ברייתא קיימא אמתני' פ' בתרא דכלאים צמר גמלים וצמר רחלים וכו' והשתא קתני עלה בברייתא בד"א בזמן שהביא פשתן וכו', ורואים שהוא בעצמו היה מסופק על מה מוסבת הברייתא.

10/11 בסה דברים אמורים בזמן שהביא פשתן וטרף עמהם וטרפן זה בזה אבל העושה חלוק וכו'. בד"א בזמן שטרפן זה בזה והביא פשתן ביניהם וטרף אבל העושה חלוק וכו'. כלומר שטרף מקודם את הצמר גמלים ורחלים בינם לבין עצמם ואח"כ טרף פשתן ביניהם, וכן היא הגי' בס' רב חפץ שהבאתי למעלה. אבל בר"ש פ"ט מ"א, פי' הרא"ש שם, תשובת הר"ש באו"ז ח"א, ה' כלאים סי' ד"ש, ל"ט ע"ג, או"ז שם סי' רצ"ג, ל"ט ע"א, פי' המיוחס להראב"ד תמיד הנ"ל, בכולם הגיר' בתוס' כגי' כ"ע. וכ"ה בשינויים קלים גם בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"ס, שו"ת הרא"ש כלל ב' סי' ה', ה' כלאי בגדים שלו, נדה פ"ט סי' י', תשב"ץ ח"ב סי' ד', ג' ע"א. ובאשכול כ"י הנ"ל מביא את שתי הגירסאות, עיי' מ"ש בריש שו" 10.

וגירסא חדשה לגמרי היתה לפני בעל ס' יריאים, וכ"ה שם (בשלם) סי' של"ג, קפ"ז ע"א: מפרש בתוספתא בד"א בזמן שהביא פשתן וטרף ביניהם אבל הביא חוטי צמר רחלים וטרף בין חוטי צמר גמלים אסור, וכ"ה בסמ"ג לאווין רפ"ג, פ' סע"ד, וכ"ה בתשב"ץ ח"ב סי' ד' ג' ע"א (כנראה לקח מן הסמ"ג עיי"ש, ולעיל שם בסמוך העתיק את התוס' כגי' הר"ש מפני שלקח מן הר"ש) וכ"ה בח"ג שם סי' שכ"ד, ס"ה ע"א. ולפי הראשונים הנ"ל נמצא שיש חסרון והשמטה לפנינו בתוס' וכצ"ל: וטרפן זה בזה אבל [הביא חוטי צמר רחלים וטרף בין חוטי צמר גמלים אסור] העושה חלוק וכו' וזה ענין אחר. וכן באמת מעתיק ביראים שם עמ' 372 (וכן בסמ"ג שם): דתניא נמי התם בתוספתא חלוק שכולו צמר גמלים וצמר ארנבים וכו'. והתוספתא לא קשרה הלכה זו עם המשנה בדבור "בד"א".

12 וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן אסור. בד: וחוט אחד פשתן בצד זה אסור. ההבדל בין הגירסאות חשוב מאד, כי לפי גירס' ד נראה

שאפילו החוטים אינם סמוכים ג"כ אסור. וכגירסת ד כ"ה גם באשכול כ"י הנ"ל ובר"ש פ"ט מ"א בד"ה, או"ז ח"א ה' כלאים סי' רצ"ג, ל"ט ע"א, (והוא מפרש גם לגי' זו, שאם החוטים אינם סמוכים מותר מדלא קתני: וחוט אחד של פשתן בצד אחר), וכ"ה בס' יריאים השלם סי' של"ג, עמ' 372, סמ"ג לאווין רפ"ג, פ' ע"ד, המיוחס להראב"ד תמיד כ"ז ב' (לשון חכמים ח' רע"ג), מאירי יבמות ה' ב' (הוצ' אלבק עמ' 45), שו"ת הרא"ש כלל ב' סי' ה' וכפ"פ פנ"ט עמ' תשע"ב.

אבל ברור שגירסתנו היא הנכונה ובר"ש בד"ה הגי' משובשת ובר"ש ד"ר (פ"ח מ"א): וארג בו חוט של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן זה בצד אסור וכו', ורואים שהמלים "זה בצד" הן ט"ס וצריך למחקן, וכל הפירוש שלו שם מיוסד רק על גירסתו שהיא כגי' כ"ע. וכן הוא בפ"י הרא"ש שם (פי' שנים ל' רע"ד) שבודאי העתיק מן הר"ש (עיין גירסתו עצמו בתשובות שלו ובה' כלאי בגדים שהבאתי לעיל), וכן מעתיק הר"ש בעצמו בפ"ט סמ"ט: חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן, וכן בתשובה שלו שבאו"ז סי' ד"ש, ל"ט ע"ג: ומיהו אשכחן בתוספת' פ' בתרא דכלאים וכו' חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן אסור. ונראה דיש משם ראי' אדרבה להתיר, דמשמע ששני החוטין ארג בצד אחד זה אצל זה, מדלא קתני וחוט של פשתן בצד אחר¹) וכו' ואין לומר שחסר מן התוספתא בצד אחר, כי בדקתי בכמה תוספות וגם בפירושי זרעים הביאה ואין כתב בהו בצד אחד (צ"ל: אחר). ואין לך עדות גדולה מזו!

וכן כנראה היתה הגירסא לפני הרב ר' משה בר חסדאי, שכן מעתיק בשו"ת הר"ח או"ז סי' ח' ד' ע"א את התוספתא כגירסת הר"ש, והוא כותב שם בדף ד' ע"ב: "אכן קשה מברייטא דתוספתא שהבאתי לעיל חלוק שכולו צמר גמלים וכו' חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן אסור. והוא (ר"מ בר חסדאי) הביא אותה ברייתא ואינו רוצה לפרש שב' חוטין זה אצל זה כמו רבינו שמשון אלא רוצה לפרש חוט אחד בצד זה וחוט אחד בצד אחר", וא"כ הם חולקים רק בפירוש, אבל לא בגירסא. ועיין גם שו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"ס, תשב"ץ ח"ב סי' ד', ג' ע"א, וגם הם מעתיקים כגי' כ"ע, אבל אפשר שהעתיקה מן הר"ש, שהרי הם תיכף לזה מביאים את פירוש הר"ש. ולעצם המחלוקת עיין גם ראב"ן סי' קי"ו, מ"א ע"ב.

12/13 בגד שיש בראשו אחד כלאים וכו'. אשכול כ"י הנ"ל, סי' יריאים השלם סי' של"ג סוף עמ' 372, או"ז ח"א ה' כלאים סי' רצ"ב, ל"ט ע"א.

13/14 חלוק של צמר שנפרם ופירפו בחוט של פשתן ושל צמר אם תפרן אסור וכו'. בד: ופירפו בחוט של פשתן ושל פשת' שנפרם ופירפו בחוט של צמר אם תופרן אסורין וכו'. וכנראה שידי סופרים חלו בתוספתא זו שכן כותב ר"ת בתשובתו שהביאה הראב"ה ח"א, סי' קצ"ג, עמ' 224: בתוספתא שלנו מצאתי חלוק [של צמר] שנפרם ופרפו בחוט אסור, ולא יותר. ופירושו כן הוא חלוק שנפרם, כמו בגדיו יהיו פרומים, ופרפו בחוט, שסתם חוט של פשתן הוא, ולכך לא חשש לומר בחוט של פשתן וכו' קא משמע לן ברייתא דפריפה חבור הוא לכלאים וכו'. וכן בראב"ה עצמו סי' ר"ו עמ' 296: והא דתנן בתוספתא דכלאים חלוק של צמר שנפרם ופרפו בחוט אסור, כגון

(1) באר"ז הנ"ל סי' רצ"ג חשב שיש הכדל בין "בצר זה" ובין "בצר אחר", ונדחק בזה מפני שהיתה לפניו גירסת ד בתוספתא, אבל הוכחת הר"ש היא מזה שלא הזכיר כלל "בצר" אצל חוט של פשתן.

שלא יכול להתקיים [בל] פרפו (אפטוביצר בתיקוניו והערותיו לא כיוון יפה). אבל גם הגירסא שלפנינו היתה ידועה לר"ת וכן הוא כותב שם עמ' 225: ולדברי האומר ופרפו בחוט של צמר ושל פשתן (והיינו הגי' של כ"ע בערך) תיקשה ליה אמאי נקט חלוק של צמר שנפרם ופרפו אסור, תיפוק ליה דאסור משום החוט לבדו שהוא שעטנז וכו' וטעות גמור בספרים וכו'. ובאשכול כ"י הנ"ל: ה ל ו ק ח חלוק של צמר שנפרם ופרפו בחוט של פשתן ושל פשתן שנפרם ופרפו בחוט של צמר אם תפרן אסורין משום כלאים ויוצאין בהן בשבת. וגירסא אחרת ברא"ש ה' כלאי בגדים נדה פ"ט סי' כ"ד: תוספתא חלוק של צמר שנפרם כ ו ר כ ו בחוט של פשתן. ואם תפרן אסור משום כלאים וכן כתב הרמב"ם ז"ל בגד צמר שנפרם מותר לכרוך (לפנינו ברמב"ם פ"י מה' כלאים ה"י: לפרוף) אותו בחוטי פשתן וכו' וכתב ר"ח (צ"ל: ר"ת) בתשובה דטעות הוא בתוספתא דקשר הוא חיבור לענין כלאים וכו'.

14/15 אם תפרן אסור משום כלאים ויוצאין בהם בשבת. לפני ר"ת הנ"ל לא היה כ"ז בתוספתא, עיין לעיל, וכנראה, שלא ידע אפילו מנוסחא כזאת שכתוב שם "אם תפרן", אבל ידע מנוסחא שכתוב שם: אסור משום כלאים וכו', וזה מוסב על פריפה, שכן הוא כותב שם בסוף עמ' 224: דפריפה חיבור היא לכלאים כי ראיתי מקומות (בניגוד לתוספתא של נ"ו שהזכיר לעיל שם ראה במקומות אחרים תוספתא) כתוב שם אסור משום כלאים ויוצאים בהם בשבת וכו' עיי"ש להלן (והלשון צריך תיקון קצת), וכן היה זה גם לפני הראב"ה עצמו, עיי"ש סי' ר"ו, עמ' 296. אבל לפני הרמב"ם והרא"ש הנ"ל היה בתוספתא החילוק בין תפירה ופריפה, (אלא שהיתה להם גי' אחרת), עיין לעיל.

15 לובש אדם שתי חלוקות וכו'. אשכול כ"י הנ"ל, רא"ש ה' כלאי בגדים, נדה פ"ט סי' כ"ה.

16 ובכבד שיתן את המשיחה ויקשור וכו'. באשכול כ"י הנ"ל, ובלבד שלא יתן המשיחה ויקשור בה וכו'. וכן ברא"ש הנ"ל: ובלבד שלא יסרוף את המשיחה וכו', וכן ברמב"ם כ"י (המבורגר עמ' 53): ובלבד שלא יסרוף המשיחה וכו'. 16/17 כלארי נשים אין בהם משום כלאים וכו'. אשכול כ"י הנ"ל, אריז ח"ב ה' יו"ט, סי' שמ"א ע"ב ע"ג.

18 מטפחות תיבה וכו'. באויז ח"ב ה' ביה"כ, סי' שפ"ו, פ' ע"א: ותניא נמי בפרק בתרא דכלאים בתוספתא מטפחת תיבה אין בה משום כלאים. דהיינו מפה או מעיל שפורסין בארון הקודש תחת ס"ת או סביב ס"ת וכו'.

19 דברי ר' טאיר, ר' יהודה אומ' וכו'. סמ"ג לאווין רפ"ג, פ"א ע"א, מאירי יבמות ד' ב', הוצ' אלבק עמ' 39.

21 בגד שאבד בו כלאים וכו'. תוס' יומא ס"ט א' ד"ה קשין, ועיי"ש בגליון סמ"ג לאווין קס"ח, ס' ע"א, ועיי"ש בגליון.

23 עיי"ש של צמר וכו'. באשכול כ"י הנ"ל: עיינו של צמר וכו', וזה קרוב לגי' כ"ע, כי "ט" עולה להפריד ל"גו", וכן להפך.

24 שבשעה שהיה ל"גוז חיה ניטוזה. בד: שבשעה שהיה לגוזו היה גיטוה יבכ"ע: שהיה לוגין. ובאשכול כ"י הנ"ל: הנותן צמר בפשתן להיות ארוג עליו אסור שבשעה שהיה לגוזו היה ניטוזה, ברם הגי' הנכונה והפירוש הנכון הוא בפירוש

לת"כ המיוחס להר"ש, קדושים ספ"ד, ע"ט ע"א: כדקתני בתוספתא הנותן צמר בפשתן להיות אורג עליו אסור שבשעה שהי' לוגז היה נטוה, פ"י צמר שאינו טווי ורוצה לארג בגד דק וכו' שכשהן לוגזין הן טוויין. לא להיות האורג עליו לעכב: האורג וכו', ואין לזה שום מובן. ונ"ל שצ"ל: ל"א (ונשמט הקיצור ונעשה לא) להיות אורג עליו. לעכב האורג בתחילת האריגה שלא יעלה וישמוט, וקושר ראשי השתי בצמר ובפשתן. ואסור לעשות כן שנטווה בעסק הלגיוה וקשירת החוטיין, וחכמי לונל כתבו כן. ועיין מ"ש להלן 122'.

26 ר' חנניא בן גמליאל אומר וכו', באשכול כ"י הנ"ל: ר' חנינא בן גמליאל אומר לא יקשור סרק של צמר בשל פשתן לחגור בו מתניו אע"פ שהרצועה באמצע. ועיין ס' יריאים הקצר ס"י ס"א, כ"ו ע"ב, ובהשמטה קטנה בשלם כ"י של"ג עמ' 372, שבה"ל ח"ב (סגולה חכ"ו עמ' 76) ה' כלאי בגדים, מיוחס להראב"ד תמיד כ"ז ב' (לשון חכמים ח' ע"ב וע"ג), סמ"ג לאווין רפ"ג פ' ע"ד, חידושים לביצה (שנדפסו בשם שטמ"ק) ט"ו א', והראשונים השוו את התו' למשנה ולספרי כי תצא פ"י רל"ב.

27 הפקרת והציפה וכו', באשכול כ"י הנ"ל: הפקרת והציפה, ואית דגרסי הפוקרין והצופה, אין בהם משום כלאים ואם תפרן מקבלין טומאה ואסורין משום כלאים. 28/29 ולא יעשנו אימרא לפשתן המפורסמת וכו', באשכול כ"י הנ"ל: ולא יעשנו אימרה לפשתן הפורסת. ואית דגרסי ולא יעשנו אימרה לפשתן ולא יעשה המפורסמת, בכרים ובכסות הרי זה מותר. ועיין ירוש' פ"ט ה"ב, ל"ב ע"א. ובירושלמי קידושין פ"ד ה"א, ס"ה ע"ב: פירסמו עצמן כאימרא בחלוק.

29 איספלינית מלוגמא ורטייה וכו', אשכול כ"י הנ"ל, או"ז ח"א סוף ה' כלאים ס"י ש"ז ל"ט סע"ד, שבה"ל ח"ב ה' כלאי בגדים (בסגולה הנ"ל), רא"ש נדה פ"ט סוף ה' כלאי בגדים, רבינו ירוחם ס' אדם, נתיב י"ט ח"ב (קרוב לסופו). כולם בשם התוספתא, כג"י כ"ע.

30 חמת והבחמה אחולין והכליסיס חגרגים והאיצטמא וקלא אילן. בס' האגור לר"ש ג'מע ערך אכסילון עמ' 22: בסוף תוספתא כלאים חמת והבהמה והאוהלן והאכסילון והגרגם והאיצטמא וקלא אילן. וכן הגי': וקלע ואילן בכ"ו, ובד: וקלע ואילון, אבל באשכול כ"י הנ"ל: חמת בהמה והאוהלן והאכלוסין והגרגס והאיצטמא וקלא ווילון וכו', ואית דגרסי במקום קלע ווילון וקלא אילן, והאי לישנא לאו דווקא דקלא אילן חיה הוא שצובעים בה בגדים וכו' דא"כ מפני שהן צבועים הלך איסור כלאים מהם, אלא ודאי האי לישנא דוקא, וקלא ווילון הוא שאין בו איסור העלאה שאינו עשוי לשום מלבוש בעולם. וכן הגיה הגר"א מדעתו: וקלע ווילון, במקום וקלע אילן. ולפי עדות זו של הראב"י שנתה התוספתא בפירוש שקלא ווילון אין בו משום כלאים, ומזה משמע שבווילון עצמו יש בו משום כלאים. ועיין היטיב בתוס' ביצה י"ד ב' ד"ה מפני, ויש לנו מקור לגי' בה"ג בבבלי שם.

עמ' 81.

1 ובגדי כהנים ובגדי כהן גדול וכו', באשכול כ"י הנ"ל, כג"י כ"ע עד סוף הפרק. ובתו"י יומא ס"ט א' (בהוצ' ראם על הגליון ס"ט ב'): וקתני גמי החם (בתוספתא): כגדי כהונה ובגדי כהן גדול אין בהם משום כלאים. וכן ברא"ש ה' ציצית (מסביב לרייף

ה' ציצית): וכן מוכח בתוספ' דכלאים דתניא בגדי כהונה ובגדי כהן גדול אין בהם משום כלאים. בגדי כהן גדול שיצא בהם למדינה חייב. במקדש בין לשרת בין שלא לשרת פטור. 1/2 בגדי כהן גדול שיצא בהם במדינה וכו'. בת"י יומא הניל: וכן בסוף חוספתא דכלאים בגדי כהן גדול וכו'. ועיין רא"ש ה' ציצית שהעתיקתי לעיל. רא"ש ה' כלאי בגדים נדה פ"ט ס' כ"ה.

מעשר ראשון.

פ"א.

8 ומלאכת מוכנסו. בד: ומלאכת מוכנסו. ובכפופים פכ"ו ע"מ חפ"ו (ד"ר ר' ע"א): ותניא בתוספות ריש מסכת מעשר ראשון גורנו למעשרות לחייב עליו משום טבל משתיגמר מלאכתו ומלאכת כניסתו. אבל הנכון הוא כלפנינו, עיין מ"ש לעיל 1827. 9 כל שתחילתו אוכל וסופו אוכל וכו'. כל הברייתא בריבמ"ץ. ר"ש ורא"ש פ"א סמ"א.

9/10 כל שתחילתו אוכל וסופו אינו אוכל וכו'. כפופים רפכ"ו. ע"מ תפ"א. 13 האילסרין הפרסקין והאיסטרוכלין וכו'. בס' האגור לר"ש ג'מע"מ 22: בתוס' מעשר ראשון האלסרין והאסרקין ואצטרובלין. ועיין בהערה שם. ועיין ערוך ערך אלצרין. 14 בקליפה התחתונה. עיין כפופים פכ"ו. ע"מ תפ"ב. 16 איבוד בין גדולים וכו'. עיין הג"א. ובכל אופן, המלה איבוד אינה במקומה כאן, וציון הלכה הוא בטעות. והכל הלכה אחת. שם: משיקדיחו. צ"ל: משיקריחו. וכנראה יש כאן שריד מפסקא של המשנה, וצריך להעמיד נקודה לפני מלה זו.

17 שקדים חמרים קטנים חייבין וכו'. עיין להלן 50130. 18/19 הסיאה והאזוב והקורנית משיכינו וכן האיבין אדומים משיכינו היתה שנייה ונכנסה שלישית וכו'. בד: משיניצו (במקום: משיכינו) ובכ"י: משייכינו. ומ"ש לפנינו משיכינו הוא ט"ס. וכבר תיקן צ. בעמ' 105 והעיד שבכ"י הגירסא היא: משיכינו וכן האיכוס וכו'. וגירסא זו היתה גם לפני הרד"ק שכן הוא כותב בפירושו הארוך לתהלים נ"ח י' לפסוק: בטרם יבינו סירתכם אטד, ופירוש יבינו — יפרחו. וכן במשנה הסיאה והאזוב משיכינו. ועל פירוש הרד"ק העירני מר פריס חורב מתל אביב.

ומעיני כל המפרשים נעלם לפי שעה שבריתא זו הובאת בירוש' שביעית פ"ו ה"ו. ל"ז ע"ג: והתני הסיאה והאזוב והקורנית משהובילו (לחצר אבל) אם היתה שנייה נכנסת לשלישית שלישית. מששית לשביעית ששית וכו'. לית כאן משישית לשביעית שישית אלא שביעית. ואין ספק בעיני שהירושלמי כיון לברייתא גלפנינו (וכן שיער בספר ניר לירושלמי שם), ואין בין משהובילו ומשהבינו, ולא כלום, אלא שינוי סגנון. עיין לדוגמא בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ה. מ"ג ע"א: אגן תנינן או ב"ן. אית [תניי] תני או ב"ל וכו'. והמלים שהקפתי בירושלמי הם בוודאי שיבוש והוספה מסופרים שלא

(1) כצ"ל. ובירוש' ד"ו שהובילו, וכ"ה בכ"ר, אבל אצל רש"י: משהובילין, וצ"ל: משהובילו.

הבינו מה זה "משהובילו". ובכ"ר הירושלמי עוד יותר משובש וכ"ה שם: והתני הסיאה והאזוב והקרנית שהובילו (סוף שורה) שהובילו לחצר אבל אם לא הייתה שנייה נכנסת וכו'.

ולעצם הפירוש, אולי יבינו (או יבינו כג"י כ"ו) פירושו שיביאו איבין, (או אובין) עיין להלן. ועיין לעיל ג"י כ"ע.

21 על מה נחלקו על האיבין וכו'. עיין מ"ש לעיל בסמוך. ועיין כס"ז לעיל 6224.

28 כיון שנתמרה הגורן וכו'. כפ"פ פכ"ה ע"מ תפ"ו.

29 מששולה וקופה וכו'. צ"ל: [או] מששולה וכו'.

31 היין משיקפה וכו'. ערוך ערך קף ד' (ע"ש קניד ע"א).

ע"מ 82.

2 נותן להם מיטת. בד: ונותן לחמית'. ובמשנה ז' פ"א: ונותן לחמטה. ועיין מאירי ביצה ג' ב' ד"ה מתיבי (ד' ברלין ה' ע"ד).

6 חטירה מביחם למיחם וכו'. כפ"פ פכ"ה ע"מ תצ"ג וע"מ תצ"ד.

7 הסוחט ענבים לתוך ידו וכו'. כפ"פ פליג, ע"מ תק"ו.

פ"ב.

11 החמירין ובעלי בתים וכו'. כפ"פ פליג, ע"מ תק"ד.

16 אפילו ליום השני פטורין מלעשר. בפ"מ פ"ב ה"ג (הוצ' ראם ריש ע"מ 18):

ר' מאיר אומר הגיעו למקום השביתה אפי' ביום השני חייב לעשר. כך הוא בתוספתא כתיבת יד אשר לפני. וכן בכ"ו (לפי אור הגנוז): חייב. וכבר העירותי שג"י כ"י פ"מ

מתאימות ע"פ רוב לכ"ו. וכן במלא"ש פ"ב מ"ג: והכי תני לה בתוספתא בהדיא ר"מ אומר עד שיגיע למקום השביתה ואפי' שבת ביום השני חייב לעשר. ועיין מ"ש להלן 25110.

17 תמרים ועתיד לדובשן. בד וכ"ו: לדושן. ובערוך גרגרת (ב): בראש תוספת

מעשרות התורם גרוגרות ועתיד לדורסן תמרים ועתיד לדוששן. ובערוך ד"ו: לרוששן

(לפי קהוט בהערה 7), ועיין מ"ש בירוש' כפשוטו ח"א ע"מ 433.

24 אוכל מהן עראי מעשרן דמאי. וכן בכ"י פ"מ פ"ב ה"ד (הוצ' ראם סוף ע"מ

19), אבל בד: ומעשרו ודאי.

26 ומודים חכמי' לר' מאיר וכו'. כפ"פ רפליג, ע"מ תק"ו.

33 מוטב שיתרסו חברים שלא מן המוקף וכו'. עיין דק"ס עירובין ע"מ 121

סוף הערה ע', ועיין פי' חלה להרשב"א, י"ב ע"א, ובהערה שם.

ע"מ 83.

4 הלוקט במינין חייב וכו'. בהשגות הראב"ד פ"ה מה' מעשר ה"ו: בתוספתא

אינו כן אלא האוכל במנין חייב והמלא כרסו פטור.

5 ר' אלעזר בר' שמעון אומ' המצרף שלש תאינים לתוך פיו פטור. בד וכ"ו:

ר' אליעזר (כ"ה בד) בר' צדוק אומר וכו', אבל הג"י שלפנינו היא הנכונה, וכן הוא

בירושלמי פ"ג ה"ח, נ' ע"ד. והירושלמי מעיר: ר' אלעזר בי ר' שמעון על ידי דהוה

אכלן משער גרמיה כן וכו' עיי"ש בירושלמי, ועיין פסיקתא דר"כ פ"ס' ויהי בשלח. הוצ'

בוכר, צ' ע"ב.

ד היה מביא תאינה מן השדה לאוכלה בחצר וכו'. עיין כפ"פ רפ"ב, עמ' תק"ג, ועיין מה"פ פ"ג היא דיה מאן (הוצ' ראם עמ' 25).

10/11 היה מביא תאינים מן השדה לאוכלן בראש גגו שכה והכניסן לחצר חבירו לא יאכל מהן עראי. וכ"ה גם ברא"ש פ"ג מ"ו. ובמה"פ הנ"ל: בתוספתא כתיבת יד על הקלף ישן נושן אשר לפני וכתוב שם וכו' שכה והכניסן לחצר אחרת לא יאכל עד שיעשר ר' יוסי ב"ר יהודה אומר וכו'. וכן ברמב"ם פ"ד מה' מעשר הי"ג: הביאן לאכל בראש גגו ושכה והכניסן לתוך חצר חברו נקבעו ולא יאכל עד שיעשר. אבל לפני הרדב"ז שם (יקר תפארת ע"ח ע"ד) היתה הגירסא ברמב"ם: הביאן ליבשן בראש גגו וכו'. עיי"ש שמפרש את התוספתא לפי גי' זו. ובהשגת הראב"ד שם: אני לא מצאתי כן בתוס' אלא בחרו לא יאכל מהן עראי ור' יוסי ברי' אומר מעלן בראש גגו ואוכל וכו'. ובכפ"פ פ"ב, עמ' תק"ד (ד"ר ר"ד ע"ב): ובספר ש"ע מ"י (עיין הערה שם, שהכוונה לספר מדמשק. ועיין סעדיאנא של שכטר עמ' 141 הערה 1 שהביא מקטע לאחד הקדמונים: ונסתפקתי בדבר זה עד אשר חזרתי עד דמשק ומצאתי שם כמות ששה תוספתות הובאו מבבל וכו') הגרסא כך המביא תאינים מן השדה לאכלן בראש גגו שכה והכניסן לתוך ביתו לא יאכל עד שיעשר, ושמא יהיה זה מפני שדעתו לגג וקרוב לבית ממי שדעתו לחצר. ואצל הראב"ד (הנ"ל) מצאתי נסחה אחרת.

ובד גורס: והכניסן לתוך חצר חברו (בכ"ע: חבירו). ואפשר שהמלה "חבירו" היא נוסחה אחרת וצ"ל: חצירו, כלומר שצריך לגרוס: לתוך חצירו, כג' הראב"ד, או שהמלה "חבירו" נשתבשה מהמלה הבית (ת"ת: בתפרדה ל"ר" ו"). וצ"ל: לתוך הבית, קרוב לגי' ספר השעמי.

20/21 אוכלין ומצרפין וחייבין במה דבר' אמו' בזמן שאין להם עליו מזונות וכו'. עיין פ"ג מ"ב ובריבמ"ץ שם וצ"ע. ובד: אוכלין ומצרפין ופטורין בדיא בזמן שאין להם עליו מזונות אבל אם יש להן עליו מזונות וכו'. 22 שהיו עודרין בתאינים. עיין מ"ש לעיל 7217.

24 חשוכר את הפועל מנכש בכצלים וכו'. בד: לנכש בבצלי' וכו'. ובהשגות הראב"ד פ"ה מה' מעשר הי"ג: בתוספתא וכו' שאמרו השוכר את הפועל להיות מנכש בבצלים לא יאחז את הקלח ויאכל אלא מקרסם עלה עלה במחובר לקרקע ואוכל. פועלים שהיו עוקרים בבצלים או אוגדין אוכלין ופטורין שהתור' נתנה להם רשות וכו'. עיי"ש שמבאר את ההלכות.

25 אבל מקרטים הוא במחובר לארץ ואוכל. עיין גירסת הראב"ד שהעתקתי לעיל, וכן אצל רש"י (הובא במלא"ש פ"ג מ"ג): תניא בתוספתא לא יאחז קלח בידו ויאכל אבל מקרסם עלה עלה ואוכל. 25/26 פועלים שהיו עוקרין בבצלים וכו'. עיין ראב"ד הנ"ל.

עמ' 84.

2 היתה לו ערימה של בצלים וכו'. עיין השגות הראב"ד פ"ג מה' מעשר הי"ט. 5 יהא מאכיל בבקיעי עמיר וכו'. עיין השגות הנ"ל, ועיין כפ"פ פ"כ"ו עמ' ת"צ. 8 בית חכנסת וכו'. עיין כפ"פ פ"ב, עמ' תק"ד. 12 תאינה שעומדת בגינה וכו'. בכפ"פ פ"ב, עמ' תק"ה (ד"ר ר"ד ע"ב): תוספתא תמר שעומד בגינה ונוטה לחלון אוכל כדרכו ופטור ואם לקט והניח על השלחן אפי' אחת חייב וכו'.

פ"ג.

17/18 תינוקת שבטנו תאינים לשבת. נ"ל שזו היא פיסקא מן המשנה, ואח"כ מתחיל ענין אחר. ועיין מה שכתבתי לעיל 4413, 8010.

18 שחורות ומצאו לבנות. לבנות ומצאו שחורות הרי אילו אסורות מפני שספיקן אסור ספק מוכן אסור. נ"ל שזו היא הלכה מיוחדת שנשמכה דרך אגב לדין משנתנו שעוסקת בתינוקות שהטמינו תאנים לשבת מה דינו לענין מעשרות, ואומרת ברייתא זו בתינוקות שהטמינו תאנים שחורות לשבת ומצאו לבנות וכו' הרי הן אסורות, מפני שחוששים שמא באו מן המחובר, והו' ממש דין המשנה בביצה פ"א מ"ד. והברייתא מוסיפה: מפני שספיקן אסור וספק מוכן אסור. וממש כסיגנון זה בירוש' שבת פ"א ה"ז, ד' ע"א: סברין מימר ספיקו התירו. ר' חנניה ור' יונתן תריהון אמרין ספק הכן אסור וכו'. והשהה הברייתא להלן בשו' 23 ותוס' ביצה עמ' 207 שו' 910.

23 סוכי תאינה ובהן תאינים וכו'. עיין כפופ פכ"ז, עמ' תצ"א, ומ"ש לעיל בסמוך.

24 הכנים שובלין לתוך ביתו וכו'. תוס' ר"י ברכות ל"א ב' סד"ה כדי (י"ח ע"ד), תוס' פסחים ט' א' ד"ה כדי, ע"ז מ"א ב' ד"ה ומכניסה, מנחות ס"ז ב' ד"ה כדי, נדה ט"ו ב' ד"ה בהמתו ותוספ' הרא"ש שם.

25 המקליף שעורים שתיים פטור וכו'. בפירוש הרא"ש פ"ד מ"ה: בתוספתא שרי בשנים ואוסר בג' ובחטין שרי בג' ואוסר בד' וכו'.

27 כוסבר שזרעה זרע וכו'. בפ"י הרא"ש הנ"ל (פי שנים ס"א ע"ב): אבל זרעו כסבר תני בתוספתא (תני) לזירים מתעשר זרעו לירק וזירים. וכנראה שיש כאן חסרון בדברי הרא"ש, והוא העתיק את הברייתא שבירושלמי פ"ד ה"ה, נ"א ע"ב לענין שבת.

29 אמר ר' יהושע מימיו לא גם לבי וכו'. בכפופ פ"ה, עמ' נ"ג (ד"ר י"ו ע"א): תוספת מסכת מעשרות פ"ג אמר ר' יהושע בן קבוטל (עיין גי' ד וכ"ז) מימיו לא גם לבי לומר לאדם צא ולקט תמרות של חרדל וכבוש והוי פטור מן המעשר.

30 אקטליא. עיין ערוך ערך מטליא.

32 העוקר שותלין מתוך שזו לטען בחוצה לארץ וכו'. בכפופ פ"ד, עמ' ל"ב (ד"ר י"א ע"א): תוספת מסכת שביעית פ"ג העוקר שתלין לטענן (ו) בחוצה לארץ ולהפקיר ולמוכרן לגוי הרי זה חייב מפני שמוציאן מידי מעשרות.

עמ' 85.

15 אסיפת תאנים משמר את שדהו מפני ענבים וכו'. עיין מהרי" קורקוס פ"א מה' מעשר הי"ב (ס' ע"ג) שהעיר על הגירסאות השונות בבבלי פסחים (ו' ע"ב) וירוש' דמאי פ"א ה"א, כ"א ע"ג.

16 אם היו פועלין עובדין ביניהם ואין בעל חבית וכו'. עיין גי' ד וירוש' הנ"ל. 17 חזורה תיבנו סתם וכו'. כלומר, לא הקפיד על החטין שבתכן, אע"פ שהקונה חשב להוציאן פטור משום הפקר: (הג"א).

24 חלוקה שדי ירק בסוריא וכו'. עיין חולין קל"ז א'.

27/28 כִּנְשָׁאִין לוֹ אֵלָא דִּי ר' אַחַד וכו'. בד: שאין לו אלא זור אחד. ובס"מ פ"ה רה"ז (הוצ' ראם עמ' 50): ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני דור אחד. וכן בערוך ערך שם (האחרון): בסוף תוספתא מעשרו איזהו שום בעל בכי כל שאין לו אלא דור אחד המקיף את העמוד. וכן בריבמ"ץ ור"ש פ"ה מ"ח: דור אחד.

28 איזהו בצל של רכפא כל שעוקמו מעוך לתוכו. בד: איזה הוא בעל (ו) של רכפה כל שאין עוקצו בצל (מלה זו באה מגליון המגיה שתיקן בצל במקום בעל שלעיל) מעוך לתוכו. ובערוך ערך רכפה: בסוף מעשרות תוספתא איזהו בצל של רכפא כל שעוקצו מעוך לתוכו.

29/30 אילו הן גריסין הקלקין אילו גסין המרובעין. בערוך ערך קלקי: זה בסוף תוספתא מעשרות אלו הן גריסין הקלקין אילו המרובעין וכו'. ועין מ"ש בעל עה"ש בהערה שם. וצ. מציין בשנו"ס שבד וכי"ו הגי': הקלקלין, והנה בד הגי' הקלקין כמו שהוא לפנינו, אבל יש להאמין לו על גי' כי"ו (עדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה, במקרה זה), כי כן מעתיק גם הרמב"ם בפ"א מה' טומאות צרעת ה"ז: כגריס הקלקלי. ועיין מלא"ש נגעים פ"ו סמ"א שמעיד: ושם הגירסא בשלשת הדפוסים כגריס הקלקלי בשני למדים ואפי' בספר מוגה מספר שכתובה חתימת ידו של הרמב"ם ז"ל בסופו.

32 ר' מאיר או' אף הקולקס אילו שעוקסיהן קטנות וכו'. בתשו' גאונים קדמונים (הוצ' קסל) סי' פ"ח ל' סע"א: ולסוף אשכנזא בתוספתא דמעשר ראשון ר' מאיר א' אף הקרקס שעוקסיהן קטנים והילקסיהן מרובין וכו'. ומשם בערוך ערך הלקס (עיין הערת קהוט שם), אבל עיין להלן בסמוך.

32/33 ר' יוסי אומר אף הקיטין שלמטה וכו'. בד וכי"ו: אף הקנטין שלמטה וכו'. ובערוך ערך קטן (ג'): בתוספתא סוף מעשרות ר"מ אומר אף הקולקס אלו שעוקסיהן קטנים והילקסיהן מרובין ר' יוסי אומר אף הקוטטין של מטה מהן, והיינו קוטין והיינו קוטטין וכו' עיי"ש הפירוש.

עמ' 86.

6 ר' יוסי אומ' אף זרעוני שדה וכו'. ראב"ד בפי' לתוי"כ דיבורא דחובה סוף פרש' י"ב ה"ח. כ"ח סע"א.

מעשר שני.

פ"א.

10 ואין ממשכנין אותו אין מרחינין אותו וכו'. בכפ"פ פ"מ. עמ' תקמ"ז (ד"ר ש"ד ע"ב): והתוספתא אין ממשכנין אותו אין מזההנין אותו ואין שוקלין כנגדו דינרי זהב אפילו ח ל ל עליהם מעשר שני אחר, לא יתנם לשולחני להתנאות בהם ולהלוותן ולהתעטר בהם. אם בשביל שלא יעלו חלודה הרי זה מותר. ועיין גי' כי"ו אקספורד בדק"ס שבת (לכ"ב סע"א) עמ' 41 הערה ח'. ועיין סמ"ג להלן.

12 לא יתנם לשולחני ליהנות בהם לא ילוה אותם להתעטר בהם. בד: ולא יתנם לשולחני להתנאות בהן ולהלוותן להתעטר בהן. ובסמ"ג לאוין רנ"ט, ע"ו ע"ד: ולא יתנם לשולחני להתנאות בהן ולא ילוה אותן להתגדל בהן וכו'. ועיין בכפ"פ הנ"ל

שהעתקתי לעיל והוא גורס כג' ד. ואולי צ"ל: ולהתלמד בהן במקום ולהלוותן. עיין להלן ב"מ פ"ד 379: משכיר אדם מעותיו לשולחני להתנאות בהן להתלמד בהן ולהתעטר בהן. ויש שם גירסאות שונות במלה "ולהתעטר", עיין מש"ש. ועיין מ"ש להלן 135²⁰.

14 כיצד אין מרחיגין אותו וכו'. ערוך בערך רהן.
20/21 אין מחללין אותו לא על המטבע כרוד וכו'. בכפופ ס"מ, עמ' תקנ"ב (ד"ר ש"ה ע"ב): תוספת מעשר שני פ"ק אין מחללין אותו לא על מטבע (חסר שם המטבע, ובהוצ' לונץ השלימו מלבם) ולא על מטבע שאינו יוצא ולא על מעות שאינם ברשותו.

22 כיוצא צד היה לו מעות כוזביות וכו'. ערוך ערך כוזב, כפופ הנ"ל.
24 אין מחללין על המעות שהן בבב"ל ולא על המעות שבבב"ל והן כאן. בד: אין מחללין אותו לא על מעות שכן בבב"ל ולא על מעות שבבב"ל. אבל הגי' הנכונה היא בכ"ע, אלא שצריך לתקן את המלה "שהן" ל"שכן" כמו בד, וכן מראה הניקוד שיש לפנינו תיקון סופרים, והפירוש הוא שאין מחללין על מעות שכן (=שכאן=של כאן) והן בבב"ל, ולא על מעות של בב"ל והן כאן, אבל מחללין על מעות של בב"ל והן בבב"ל. וגירסא חדשה בכפופ הנ"ל: אין מחללין אותו לא על מעות שבבב"ל ולא על מעות שבבב"ל, אלא אם היה כן והיו לו מעות בבב"ל מחללין אותו עליהם. וגירסא מוטעית היא, כי גירסתנו מתאשרת גם ע"י הירושלמי פ"א ה"ב, ג"ב ע"ד, עיי"ש.
25/26 כיצד אין מחללין על המעות שאינן ברשותו וכו'. בריבמ"ץ פ"א מ"ב מעתיק את הברייתא כג' כ"ע. וכן בכפופ הנ"ל: כיצד אין מחללין על מעות שאינם ברשותו היו לו מעות טמונות בקצרה בהר המלך או שנפלה כיסו לבור אף על פי שידוע שהוא שם אין מחללין אותו עליהם ואם חלל לא קנה מעשר. וכן בפ"מ פ"א סה"ב (הוצ' ראם עמ' 8): וה"ג בתוספתא כתיבת יד אשר לפניו היו לו מעות טמונות בקצרה ובהר המלך או שנפל כיסו לבור אע"פ שהוא יודע שהוא שם אין מחללין אותו עליהם. ובד הגי' משובשת.

28 כיוצא בו מי שבא בדרך והיה בידו מעות וכו'. ברייתא קשה. ובשו"ת מהר"ם ב"ב ד' פרג סי' תתר"ט, ק"ז ע"ד: והא תניא בתוספתא דמעשר שיני בפ"ק ומייתי לה בהגוזל בתרא (קט"ו ב') מי שבא בדרך ומעות בידו ואנס בא כנגדו לא יאמר פירות שיש לי בביתי מחללין על מעות הללו ואם אמר דבריו קיימין. וכן בשו"ת שלו ד' קרימונא סי' קצ"ו, ס"ט ע"ב, והובאו דברי מהר"ם במרדכי ב"ק פ"י סי' קס"ג. ומשמע שגרס בתוספתא כג' הברייתא בבבלי ולפי זה צריך לומר לפנינו: לא יאמר הרי מחללין עליהם פירות שיש לי בתוך ביתי וכו'. ובכפופ פ"מ הנ"ל דלג על בבא זו.

29/30 היה טעון כדי יין וכדי שמן וכו'. כפופ פ"מ, עמ' תקנ"ב הנ"ל.
32 משגזרו שיהא כשר תאוח מטמא את חידים וכו'. עיין מ"ש להלן 652²².

עמ' 87.

1 ר' אלעזר בר יוחנן איש איבליים. ביוחסין 57^א: ובתוספתא ר' אליעזר בן יוחנן איש אובלים בפ' קמא דמעשר שני. ועיין להלן 652⁵.

5 אין צריך לאכול כנגד הקנקן. בהגיא בשם ר' יונה מגיה ע"פ התוספתא לחלן 90a: צריך לאכול.

9 אין משכירין בתים וכו'. כפופ פ"ו. ע"מ ע"ט. ועי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרל"ג. 10 עורות של מוקדשין וכו'. עיין ערוך ערך אשפז.

10/11 לולבי הזרדין והחרובין עד שלא ימתיקו וכו'. תוספתא זו סותרת לתוספתא שבת 120a ואילך. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"א, לשונות הרמב"ם סי' נ"ב שיישב את הסתירה בתוספתא וברמב"ם שפסק כלשון התוספתות.

16 כפניות ניקחות בכסף מעשר וכו'. ערוך ערך כפניות.

22 בזמן הזה תמות. תוס' שנץ בשטמ"ק ב"מ נ"ה ב' ד"ה וחכ"א.

24 בין בשוגג בין במזיד וכו'. תוס' סוכה מ' סע"ב.

שם: אם חיתת בהמה בעלת מום וכו'. ר"ש פ"א סמ"ו, רא"ש שם (פי שנים ס"ג ע"ב).

28 אל יוציא מעשר שלו לפידיון. בירושלמי פ"ב סה"א, נ"ג ע"ג: לא יצא מעשר שני מירי פדיונו, ובר"ש פ"ב מ"א גרס גם בירושלמי כמו שהוא לפנינו בתוספתא ופירש את הירושלמי שאין לו פדיון משום ידלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש.

פ"ב

עמ' 88.

3 תילתן של תרומה וכו'. ריבמ"ץ: ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ג.

4 אבל מעגנת שעה בשערה. בד כאן ובתרומות פ"י גורס: מעגנת. וכ"ה ברא"ש הנ"ל. וריבמ"ץ הנ"ל: אלא מעגנות שעה בשערה. ובר"ש הנ"ל: אלא מצגנת שעה בשערה, וברמב"ם פ"א מה' תרומות ה"ט: אבל מעגלת שעה בשערה. שם: תלתן של מעשר שיני וכו'. כל הברייתא עד שו" 11 ברי"ש פ"ב מ"ד בשינויים חשובים, ועיין ח"ד.

9/10 שורין בטהרה שפין ומאכילין בטומאה וכו'. כל הברייתא נעקקה בריבמ"ץ חלה פ"ד מ"ט כ"ג, כ"ע, ובר"ש הנ"ל הגי' משונה עיי"ש.

12/13 אבל שוחקן ועושה אותן טרימא. בערוך ערך טרימא: בתוספת דמעשר שני אבל שוחקן ועושה אותן טרימא של תמרים וכו' עיי"ש שמפרש כיצד עושין טרימא. 14 אין עושין את חיין אלנתית וכו'. ערוך ערך אלונתית.

עמ' 89.

5 ומעשר שיני אין מתחלף אלא על המעות בלבד. לעיל 714.

5/6 שהקדש אינו עולה מאילך מעשר שיני מאילך ושלא מאילך. נראה קצת שצ"ל: שהקדש אינו עולה [אלא] מאילך וכו'. וממש כסיגנון זה בתוס' סוף תמורה 556: ונותנין הימנו להקדש הבית את הראוי לו מאילך ושלא מאילך והקדש בדק הבית אינו אלא מאילך. ואע"פ שיש שם ט"ס (עיין מ"ש שם), אבל מ"מ למדנו שיש לפנינו מליצה מיוחדת, ולא יכולתי לרדת לסוף פירושה של מליצה זו. ועיין בקונקדנצי' לתוספתא של הרח"י קוטובסקי בערך אילך.

7 חומר במעשר שיני וכו'. עיקר הברייתא הוא להלן ביכורים פ"א, 100:9, ועיין מ"ש שם.

9 מה שאין כן בהקדש. צ"ל: מה שאין כן בתרומה, כמו שהוא בבכורים. עיין מ"ש ועיין לעיל.

17 והלא שלמים יש בהן חזה ושוק. עיין כ"מ פ"ו מה' פסולי המקדשין ה"י והשגות הראב"ד שם.

18 ר' שמעי' בן אלעי' אומ' משום ר' יוסי כך אמרו וכו'. בר"ש פ"ג מ"ו: תניא בתוספתא רבי שמעון בן יהודה (וכ"ה בד ובמשנה שם) בשם ר' יוסי כך אמרו ב"ה לב"ש וכו' כל הברייתא. וכן בריבמ"ץ שם תניא בתוספתא אמרו להו בית הלל לבית שמאי וכו', כל הברייתא עיי"ש.

23/24 דבר אחר אין חייבין תרומה ומעשרות אלא עד שירימו. המפרשים נדחקו בפרוש הדברים, ובכפופ פכ"ו, עמ' תפ"ו (ד"ר ר' ע"א): עוד בתוספות מסכת מעשר שני פרק קמא פירות שנגמרה מלאכתן אין חייבין תרומה ומעשרות אלא עד שיערימו. ולפי גי' זו צ"ל שהברייתא סוברת שאינם מתחייבין במעשרות אלא עד שיעשו ערימה באופן קבוע, וכל זה נגד הדין, וגב אחרי שעשה ערימה באופן קבוע יכול הוא להמלך ולהעבירם דרך ירושלים.

ולפיכך ג"ל שהגי' שלפנינו היא הנכונה, וכן הוא גם בר"ש הנ"ל (אלא שיש שם חסרון בדברי הר"ש), וצ"ל: אין חייבין [משום] תרומה ומעשרות וכו', כלומר, אם אכל טבלים של פירות שנגמרו מלאכתן, חייב משום טבל ולא על התרומה ותרומת מעשר שבהם או שצ"ל: אין חייבין [על] תרומה ומעשרות אלא עד שירימו, עיין להלן עמ' 92 שו' 2 ושו' 4.

26 בתי בדין שפתחיהן לפנים וכו'. להלן ערכין 550:26 ואילך.

27 בית שמאי אומ' אין פודין בהן וכו'. פיה"מ להרמב"ם פ"ג מ"ו.

32 לשכה בנויה בקודש ופתוחה לחוץ וכו'. כל הברייתא עד שו' 5 בר"ש פ"ג מ"ח.

עמ' 90.

1 וגגה קודש. בערוך ערך גג: גגה קודש וגגה חול (להלן שו' 3) בפ"ב במעש'

שני בחוספתא.

3 תוכה קדש וגגה חול. עיין ההוספה הנכונה בד, וכ"ה בר"ש הנ"ל.

4 בנויה בחול ופתוחה לקודש ולחול כגון לשכת וכו'. יש כאן חסרון וצריך להשלימו ע"פ דור"ש הנ"ל: בנויה בחול ופתוחה לקודש ולחול [כולה חול. בנויה בקדש ובחול ופתוחה לקודש ולחול] כגון לשכת בית המוקד וכו', ועיין גם רא"ש פ"ג מ"ח (פי שנים ס"ה ע"א).

אבל חסרון של כ"ע היה גם לפני בעל תו"י יומא כ"ה א' ד"ה חציה שכן הוא שם: ובתוספתא דמ"ש קתני לשכה בנויה בקודש ופתוחה לחול כו' בנויה בקדש ופתוחה לקודש ולחול כולה קדש, משמע כדפי' שאין פתח של קודש מושך אלא הבנוי בו, אבל בסמוך קתני בנויה בחול ופתוחה לקדש ולחול כגון לשכת בית המוקד מכנגד הקודש לקדש כו', ונראה לרבי שחסר שם ויש לנו לגרוס בנויה בקדש ופתוחה לקדש ולחול כולה קדש (אולי צריך להשלים: בנויה בחול ופתוחה לקדש ולחול כולה חול) וגרס בחר הכי בנויה בקודש ובחול ופתוחה לקדש ולחול כגון לשכת בית

המוקד וכו'. בכל אופן אנו רואים שגם לפני בעלי התוספות היתה הגירסא: בנויה בחול וכו' כגון לשכת בית המוקד, והם השלימו מדעתם כמו שהוא לפנינו בד. שם: כגון לשכת בית המוקד מכנגד הקודש וכו'. וכ"ה גם בתו"י הנ"ל (היתה לפניו גי' כי"ע גם למעלה). אבל בד: בית המוקד תוכן וגנותיהן מכנגד הקדש וכו', וכ"ה גם בר"ש הנ"ל.

5 אם לענין טומאה וכו'. עין ריבמ"ץ פ"ג מ"ח.

8 בית הבנוי בחומה ר' יהודה אומ' וכו'. כעין זה חולקים ר"י ור"ש בערכין פ"ט מ"ח לענין בתי ערי חומה. (אוי"ש פ"ב מה' מע"ש הט"ו ע"י"ש).

10 ר' אלעזר אומ' וכו'. בד וכ"ו: ר' אלעזר בר' יוסי וכו'. וכ"ה להלן 36311.

24 תחמיר בטפילת יותר מבעיקר. ר"ש פ"ג מ"י, תוספ' זבחים מ"ט א' ד"ה והרי.

28 במה דברים אמורים בשל יין וכו'. פיה"מ להרמב"ם פ"ג מ"ב.

29 קנה מעשר. בפיה"מ הנ"ל: לא קנה מעשר. וכ"ה בירושלמי פ"ג ה"י, נ"ד ע"ג. ועין מ"ש לעיל 875. (הג"א).

עמ' 91.

1 אבל אם תפקיד לתוכה רביעית של חולין וכו'. ר"ש ורא"ש ספ"ג.

פ"ג.

8 כמות שחננוני לוקח מאותו המין. ג"ל שזו היא הברייתא שהביא הירושלמי בפ"ד ה"א, נ"ד ע"ד: תני אין פודין מעשר שני אלא במין על מינו. כלומר, אע"פ שהוא פודה כשער הזול, זהו דווקא כמחיר הזול של אותו מין אבל לא של מין אחר. ועל זה תמה הירושלמי שם: דלא כן מה נן אמרין פודין מן החיטין על השעורין ומן השעורין על החטין? וכי יעלה על הדעת שהוא יפדה חטין ע"פ מחיר שעורין? ומתריך הירושלמי: לכן צריכה אפילו מן האגרו על השמתית, ומן האגרו על האגרו. כלומר, הוא פודה לפי השער הזול של אותו מין ממש מאותו טיב התבואה, אבל לא ע"פ המחיר של חטה יותר זולה, שיש לה טיב אחר, אע"פ שהוא אותו מין. וכבר העירותי ע"ז בעל הירושלמי (ירושלים תרפ"ט) עמ' 27.

9 כמות שחננוני לוקח וכו'. בר"ש פ"ד מ"ב: ובתוספת' תני הפורט דינר כסף למעשר שני כמו שהולחני פורט ולא כמו שמוכר. המצרף דינר זהב למעשר שני כמו שהשולחני פורט ולא כמו שהוא מצרף.

11 מעשר שיני שאין לו דמים וכו'. כפ"פ פ"מ, סוף עמ' תקמ"ח.

12 מעשר שיני שאין דמיו ידועין וכו'. להלן 4151, 54633.

14 כופין את חב"ל וכו'. השגות הראב"ד פ"ד מה' מע"ש ה"כ.

15 אין פודין מעשר שיני אכסרא כיצד וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ד מ"ב, וכן במפרש לתו"כ המיוחס להר"ש בחוקותי פרק ט', קי"ב רע"ד: והתם בתוספתא תניא אכסרה כיצד היו לו פירות מורקבין מעות מוחלדון (צ"ל: מוחלדון) לא יאמר כמה אדם רוצה ליתן בצבור זה. וכמה אדם רוצה ליתן בכרי זה. אלא אומר כמה אדם רוצה ליקח פירות אלו בסלע, ומעות אלו בדינר. וכו'.

18/19 לסלע ארבעה איסרות וכו'. בערוך ערך סלע: בתוספת מעש' שני בפ' המולין, סלע ד' איסרות ודינר איסר וכו'. ועיין להלן 3772.
 23 אלא בשאר המטבע. בד לנכון: אלא כשער המטבע.
 25 קורא שם למעשרותיהם. השגות הראב"ד פ"ו מה' מעשר ה"ז. ועיין ביאור דבריו בשו"ת הרלב"ח סי' קט"ו, ועיי"ש קט"ו ע"ב שהעיד שגם בספר כתיבת יד גורס כדפוס. עיי"ש שהאריך.
 26 חמוכר אומ' טבלים מכרתי לך וכו'. עיין סמ"ג עשין קליה, קצ"ט סע"ב, והוא העתיק את לשון הרמב"ם פ"ו מה' מעשרות ה"ח.
 30 האוכל מעות של מעשר שני וכו'. עיין פ"מ פ"א ה"א (הוצ' ראם, ריש ע"ב 3).
 ע"ב 92.

2 אין לך בהן אלא משירימו. בד: אין לך בהן אלא עד שירימו, וכ"ה להלן שו" 4. ועיין רש"י חולין ק"ל סע"ב, ודק"ס שם קע"ח ע"א סוף הערה נ'.
 4/5 היה מביא פירות מן הגורן לעיר וכו'. שו"ת מהר"ם ב"ב סוף סי' תתצ"ו (ד' פרג, פ"ח ע"ג).
 10 אין פודין מעשר שני בירושלם וכו'. עיין גי' ד, וכ"ה בערך גם בכפ"מ פמ"א, ע"ב תקנ"ז, ועיין סמ"ג עשין קל"ו, ר' ע"ב: תניא בתוספתא כשם שאין אוכלין מעשר שני בזמן הזה בירושלים וכו', והעתיק לשון הרמב"ם פ"ב מה' מע"ש ה"ד, כדרכו, עיין מ"ש לעיל 42 שו" 25/26, ועיין כפ"מ הנ"ל, ע"מ תקנ"ח.
 11 אין מוציאין מעשר שני מירושלם. עיין הראשונים הנ"ל, ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרל"ג.
 17 וחכמי אומ' נאמן על השיני נאמן על הראשון וכו'. לפנינו הגי' משוכשת, והנכון בכ"י פ"מ, וכ"ה בפ"מ פ"א פ"ח רה"ב: וחכ"א נאמן על הראשון נאמן על השני נאמן על השני אינו נאמן על הראשון. כך היא כתובה בתוספתא כ"י על הקלף ישן אשר לפני וכו', וכ"ה בכ"י, וגם כאן כ"י פ"מ מתאים לכ"י, כפי שצינתי כבר כמה פעמים.
 20 האומר מעשר שני שבחפץ זה מחולל על איסר זה וכו'. ר"ש דמאי פ"ז מ"ד. תוס' יומא נ"ו א' ד"ה הלוקח, סוכה כ"ג ב' ד"ה שני, קידושין כ"ו ב' ד"ה מעשה, תוספות רבינו פרץ ב"ק ס"ט ב' ד"ה מיחל (מ"ג ע"ג), רשב"א שם ס"ט ע"א ד"ה דתנו, סמ"ג עשין קל"ה, קצ"ט ע"ג (ועיין שם, עשין קל"ו, ר' ע"ג: תניא בתוספתא הפודה מעשר שני קודם שיפריש אותו וכו', והעתיק לשון הרמב"ם פ"ד מה' מע"ש ה"ז, כדרכו, עיין לעיל שו" 10), ריטב"א סוכה כ"ג ב' ד"ה מחל (וגורס שם: כדאמרינן בתוספתא האומר מעשר שני שבכלי זה מחולל על מעות האלו וכו'), כפ"פ פ"מ, ע"מ תקנ"ג, פי' הרא"ש דמאי פ"ז מ"ד (פי שנים ט"ז ע"ד), תוס' הרא"ש סוכה כ"ג ב' ד"ה ומיחל, תוס' הג"ל גיטין כ"ה ב' ד"ה מיחל.
 21 וחכמי אומ' עד שיאמר לצפוננו או לדרומו. הראשונים הנ"ל, תרי יומא נ"ו ב' ד"ה ומיחל.
 21/22 מעשה ברבן שמעון בן גמליאל וכו'. הראשונים הנ"ל, (חוץ מן הסמ"ג) ושו"ת מהרי"ק שורש צ"ה (ד' קרימונא, ע"ד ע"ג).

22 אצל בעל הבית לכזיב. וכ"ה בקטע מן הגניזה (=בקג"ט) שבידי ובכל הראשונים הנ"ל. אבל בריטב"א סוכה הנ"ל גי' משונה: מעשה ברשב"ג וזקנים שנתארחו אצל בעל הבית אחד בד רום וכו'.

22/23 אמרו לא נודע האיך בעל הבית וכו'. וכן בד: אמרו לא נדע. וכ"ה בקג"ב ובשו"ת מהרי"ק הנ"ל, אבל בתו"י יומא הנ"ל בט"ס: אמרו לו נראה האיך בעל הבית וכו'. ובכפופ הנ"ל: אמרו נדע האיך וכו'. והגי' שלפנינו נכונה, ופירושו, האם לא נדע וכו'.

25 צא ואכול את מעותיך. וכ"ה בתוס' ותו"י יומא הנ"ל, תוס' קידושין, רשב"א ב"ק, כפופ, פי' הרא"ש דמאי ותוספותיו לסוכה, שו"ת מהרי"ק הנ"ל. אבל בד בטעות: צא ואכול את פירותיך, וכ"ה בתוס' הרא"ש גיטין הנ"ל.
שם: חשתכרת מעות. בקג"נ: נשתכרתה במעות. וכן בד: השתכרתה במעות.
26 חבר שמת והניח פירות וכו'. להלן 67015.

פ"ד.

28 אחד כונס מתוך שלו וכו'. בכפופ פ"ד, עמ' ל"ג (ד"ר י"א סע"א): תוספת' מסכת מעשר שני פ"ד אחד הכונס מתוך שלו ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתנו לו במתנה ואחד הלוקח מן הגוי ומן הכותי פירות טבלי' הרי זה חייב בחומש. וכן, כנראה, הגירסא גם בקג"נ (הכ"י במקום זה מטושטש).
30 כיצד חייב בחומש וכו'. כפופ פ"מ, עמ' תקנ"ב.
30/31 ר' אלע' בר' שמע' פודה בסלע וכו'. בקג"נ: רבי אלעזר בירבי שמעון אומר הפודה ב שקל וכו', וכ"ה בד וכי"ו.

עמ' 93.

2 וכלבד שלא יאמר וכו'. וכן בר"ש וברא"ש פ"ד מ"ד (פי שנים ס"ו ע"א) ובד וכי"ו: אבל לא יאמר וכו', וכ"ה בקג"נ.
5 על פירות שיש לי בבית. הנכון הוא בקג"נ: על המעות שיש לי בתוך הבית.
6 שני אחים או שני שותפין וכו'. סמ"ג עשין קל"ו, ר' ע"ג. ועיין בשנו"ס הסדר של ד וכי"ו, ובקג"נ הסדר כמו בד. וגם הגירסאות מתאימות ברובן לד.
12 של ודאי אצל חבר ושל דמאי אצל עם הארץ. וכ"ה בקג"נ ובר"ש טבול יום פ"ד מ"ה, וכן בד: שלו [דיי] אצל חברו של (צ"ל: חבר ושל) דמאי אצל עמי הארץ. אבל בהשגות הראב"ד פ"ג מה' מע"ש ה"ח: בתוספתא במ"ש פ"ד מפקידין מ"ש של דמאי אצל חבר ושל ודאי אצל עם הארץ אבא חילפי בן קרויא וכו'. ועיין מהר"י קורקוס שם.

19/20 מחללין מעשר שיני על פירות עם הארץ וכו'. בד, כי"ו וקג"נ: על מעות עם הארץ. ובר"ש טבול יום הנ"ל: מחללין מעשר שני על מעות עם הארץ ואף על פירות עם הארץ אע"פ שעושין תקלה לבאין אחריו.
21 מתוך אפונדתו. וכ"ה גם בהשגות הראב"ד פ"ח מה' מע"ש הי"ג ובר"ש הנ"ל, אבל בד וקג"נ: מתוך ביתו.

21/22 לא יחלל אלא עד מקום שיוקח. בר"ש הנ"ל: אל יחלל אלא עד מקום שלוקח ופ"ר ס. (לפני הר"ש היתה חלוקה משובשת בכ"י התוספתא, ומלה זו שייכת להלן, וצ"ל: ופורט, ועיין בבאור חזון יחזקאל). ובד: לא חלל אלא עד מקום וכו' וכ"ה בהשגות הנ"ל.

22 אי משום החוב מותר אי משום מלוה אסור וכו'. וכן בד: אם מחמת החוב מות' אם מחמת מלוה הרי זה אסור וכו'. אבל בקג"נ: אם מחמת חוב אם מחמת (שתי האותיות הראשונות הן מטושטשות, אבל ע"פ שרידי האותיות ניכר שהן "מח") מלוה הרי זה אסור וכו'. וכן בהשגות הנ"ל: אי משום חוב ומשום מלוה אסור וכו'. ועיין הבאור הנכון בחזון יחזקאל.

25 ונמל' הימנו רשות וכו'. בקג"נ: נטל ממנו רשות (מלה זו מטושטשת מאד אבל ע"פ הבבואה נ"ל לקרא כן) מפריש עליו (מלה זו תלויה ביני חטיף) והולך נטל ממנו דינר מפריש עליו והולך. נטל ממנו טריסית מפריש עליו והולך ולא עוד אלא שאדם מוציא דינר מתוך ביתו מפריש עליו והולך וחוזר מביאו לו באחרונה ואמר לו על זה חיללתי. ועיין גירסת ד.

עמ' 94.

1 לקח הימנו עשר חביות וכו'. לפני זה נשמטה בטעות הדפוס (או המעתיק) בבא שלימה, עיין צ. 105. והיא ישנה בד, כיו וקג"נ.

3 שלא להפחית את השוק בעיניו. בקג"נ: שלא לדחות (ז) וכו'. (האותיות "לד" הן ברורות והשאר מטושטש).

שם: המוכר מעשר שיני לשום חולין וכו'. בד: מוכר מעשר שני לשם חולין וכו'. וכ"ה גם בכפ"פ פ"מ, עמ' תקמ"ח בשם התוספתא, וגי' נכונה היא.

4/5 מבקש למוכרן וכו'. עיין להלן 3772 ומש"ש.

21 ר' אומר אם עתיד לקרות שם וכו'. כפ"פ פ"מ, עמ' תק"נ. ועיין לעיל 2822.

25/26 ור' ישמע' בנו של ר' יוחנן בן ברוקא וכו'. עיין להלן עמ' 5478 ומש"ש.

29 זה הכלל עד שלא פדאו וכו'. ר"ש פ"ד מ"ח.

29/30 ומה שפדאו ומה שהשביח וכו'. בד: אח' שפדאו מה שהשביח וכו'. ובר"ש

הנ"ל: ומשפדאו מה שהשביח וכו', אבל הגי': מה שפדאו אינה שיבוש, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו, במבוא, עמ' כ"ג.

עמ' 95.

פ"ה.

9 מעשר עיר הרי זה מעשר עיר. עיין מ"ש על הכלים עם כתובות עיר' בידיעות החברה העברית לחסירת א"י וכו', משנת תרצ"ג ח"ב, עמ' 8 ואילך.

22 סנה מונח חמנה נומל'. בערוך ערך מן (ח): מנה מונח ומנה מוטל. בתוספתא

דמעשר שני בפ' מוצא.

עמ' 96.

11/12 משחרב חבית וכו'. כפ"פ פנ"ג, עמ' תשנ"א.

20 בית שמאי אומ' אין פודין אותו ענבים וכו'. ר"ש פ"ה מ"ה. תוס' ב"ק ס"ט א' ד"ה אימא (והובאו דבריהם בשו"ת תרומת הדשן סי' קצ"ב). רשב"א שם ד"ה לא תימא. ר' ישעי' בשטמ"ק שם סד"ה ולענין פסק. מאירי בשטמ"ק שם ד"ה ולענין. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשמ"ד. מיוחסות סי' קנ"ו. כפ"פ פנ"ג. עמ' תשי"ח. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' קע"ט.

24/25 ר' יוסי אומר בערתי הקודש וכו'. כל הברייתא עד שו' 30 בכפ"פ פמ"ב. עמ' תקס"ח. והג"י מתאימה בתחילתה לכי"ע.

26 כל העוסקין במצות וכו'. בפ"י מאירי איוב על איוב לר"מ עראמה פ"מ (ד"ו שכ"ו. קי"ח רע"ב): ובתוספתא כל העוסקין במצות פיהם פותחים בתפלה לפני המקום שנא' ותגור אומר ויקם לך.

28 השקיפה ממעון קדשך וכו'. כל הברייתות עד להלן עמ' 97 שו' 7 נעתקו בילקוט המכירי חבקוק עמ' 44 בשם תוספתא דמעשר שני.

30 כיוצא צד הטוב שבשמים שנא' יפתח וכו'. בד: מן השמים מאוצר טוב שבשמים שני יפתח וכו'. וכן בכפ"פ פמ"ב עמ' תקס"ח. ובילקוט המכירי הנ"ל: מן השמים מן אוצרו הטוב מן השמים שני יפתח וכו'. עמ' 97.

1 חכ"ל היו בכלל הברכה וכו'. בילקוט המכירי הנ"ל: הכל היה בשביל ברכה וכו'. 8/9 זבת חלב ודבש מלמד שמעשרות נותנין טעם וכו'. בכפ"פ פמ"ב. עמ' תקס"ט (ד"ר ש"ט ע"ב): תוספות ארץ זבת חלב ודבש מלמד שהמעשרות נוטלין את השומן ואת הדגן. ובלי ספק יש כאן חסרון בכפ"פ, וצריך להשלימו ע"פ התוספתא כאן. 9 ר' שמעון בן אלעזר אומ' טהרה וכו'. להלן 32118.

חלה.

פ"א.

18 חמלאי של ישראל וכו'. שו"ת הרשב"א ח"ה. סי' נ"ו. י"ב רע"ג. פסקי חלה שלו (קרוכ לסופו). כ' ע"ב. מאירי חלה ריש עמ' 30. ועיין מ"ש להלן פסחים 15619.

19 העושה עיסה לרבים וכו'. אר"ז ח"א. ה' חלה. סי' רט"ו. ל"ג רע"ב. מאירי ספ"א עמ' 16. ועיין משנת ערלה פ"א מ"ב.

19/20 העושה עיסה לאוכלה בבצק וכו'. הראשונים הנ"ל. ומאירי עמ' 10.

20 קמח קלי שקיבלו וכו'. בד: קמח קלי שגבלו. וכ"ה באו"ז (שגיבלו) ומאירי עמ' 16 הנ"ל.

20/21 עיסת הארנונא חייבת בחלה מפני שהי"ב באחריותה וכו'. וכ"ה באו"ז ח"א ה' חלה סי' רל"ה. ל"ה ע"ג. מאירי פסחים ו' א' (9 סע"ב). כפ"פ פט"ו עמ' ש"ע. וכן בס' הישר לר"ת פסחים סי' רנ"ג. כ"ז ע"א: עיסת ארנונא חייבת מפני שהיא באחריותה עד שימסר. ובפסקי חלה להרשב"א. ט"ו רע"א: ותניא בתוספתא עיסת ארנונא חייבת בחלה מפני שהי"ב בארנונא עד שעה שימסור. ועיין בהערה שם. ועיין תוס' פסחים ו' א' ד"ה בהמת, רא"ש שם פ"א סי' ה'.

- 22 חייבת בחלה דברי ר' מאיר. יש כאן השמטה והנכון בד: חייבת בחלה ספק מדומע חייב בחלה דברי ר' מאיר וכו'. ועיין לעיל 3718.
- 23 א' ר' אילעאי שאיתי וכו'. כסיו לעיל 215 ואילך.
- 25/26 לפני ר' אלעזר בן עזריה וכו'. עיין דק"ס פסחים עמ' 107 הערה ט' ובשו"ת הגאונים קהלת שלמה סי' מ"ד עמ' מ"א.
- 26 ר' יהודה אומ' עיסת הכלבים וכו'. ראבי"ה ח"ב, סי' תכ"ב, עמ' 52 ופירש שלברייתא זו כיוונה הגמרא בברכות ל"ז סע"ב, וכמו שר"י חילק כאן בעיסת כלבים כך יש לחלק בעיסת כותה. ותוספתא זו הובאה גם בפ"י חלה להרשב"א ב' ע"ב, מאירי חלה עמ' 12.
- 27 עשאה כעכין חייבת וכו'. וכ"ה גם בראבי"ה הנ"ל: עשאה בע בין ובכ"א שם: בעכין. אבל בד: עשאה ככרין, וכ"ה ברשב"א ומאירי הנ"ל (במאירי: ככרים). ובקטע מן הגניזה של הירוש' חלה, שנתפרסם בתרביץ ש"ג עמ' 128: עשאה ב י כ ו א י ו וכו', ועיין בהערות שם.
- שם: כהן ששייר קמח וכו'. ר"ש פ"ג מ"א, פיסקי חלה להרשב"א סוף שער ב', י"ג ע"ב, מאירי חלה עמ' 27, ר"ן קידושין פ"ג סי' תרנ"א. ובכולן: קמח לעיסתו וכו' לעיסתה.
- 28 חקרין והשאור מצטרפין וכו'. וכ"ה בר"ש, רשב"א ור"ן הנ"ל. אבל בד: הקמ' והשאור מצטרפין. ובמאירי הנ"ל: והקמח והשאור והקרץ וכו'.
- 29 אמ' ר' יהודה מפני מה אמרו וכו'. עיין ספרי שלח, פי' ק"י, הוצ' הורוביץ עמ' 115.
- עמ' 98.
- 1 נחתום עיסתו מרובה וכו'. כפ"ס פט"ו, עמ' ש"ס.
 - 2 חלוקה מן הנחתום ומן האשה וכו'. ר"ש דמאי פ"ה מ"א, ושם בדי"ח בטה"ד: ומן האיש וכו'. אבל בדי"ר שם לנכון: ומן האשה וכו'. וכן גם בתוס' יומא ט' א' סדיה תנן. ועיין מאירי חלה עמ' 11.
 - 4 ר' שמעון אומ' אפילו לא עלת וכו'. ספרי שלח פי' ק"י, הוצ' הורוביץ עמ' 115.
 - 10 והלא לפני יש בדרום. עיין עדיות פ"א מ"ה ולהלן 455.
 - 14 אף על פי שאין כל אחת ואחת אלא כזית חייב. עיין פי' חלה להרשב"א ט' ע"א ובהערה שם, מאירי חלה עמ' 30.
 - 16 וכן פירות שנולד לחן ספק טומאה וכו'. תוס' ע"ז נ"ו א' ד"ה שמותר. גיליון תוס' נדה ו' ב' ד"ה נולד כג"י כ"ע, ובד משובש.
 - 18 גר שנתגייר והיתה לו עיסה וכו'. כל הברייתא בספר התרומה סוף ה' חלה סי' פ"ח.
 - 19 ר' יוחנן בן נורי אומ' וכו'. וכ"ה בס' התרומה הנ"ל. ובפתיחת המאירי לאבות י"ב ע"ב מונה בין התנאים של תוס' חלה - ר' יוחנן סתם עיי"ש.
 - 21 משתעשה מקרצות. בערוך ערך קרץ (ג): בתוספת חלה בסוף פרק ר' יוחנן משתעשה מקרצות.
- פ"ב.
- 22 העושה עיסה מן החיטין וכו'. פי' חלה להרשב"א סוף שער א', ח' ע"א, מאירי חלה עמ' 33.

23 ברגן כשיעור. יש כאן השמטה (בטה"ד?) ובד מוסיף: אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח עד שיהא בה כשיעור. וכ"ה ברשב"א ומאירי הנ"ל, ובמאירי שם כותב: ואין אני מבין פסח זה על שום מה, ומה ענין שיעור חלה ליציאת חובה של מצה, אלא שנראה שכונתו לומר שיהא רובה דגן וטעמה דגן.

שם: הנוטל שאור מעיסה וכו'. באיזו ח"א ה' חלה. סי' רכ"ז, ל"ה ע"ב: והא דתניא בתוספתא פ"ב דחלה הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה מתנתה הרי זה מביא קמח וכו', כג"י שלפנינו.

24 מביא קמח במקום אחר וכו'. ר"ש פ"ג רמ"ח. פ"ד סמ"ב, שו"ת מהר"ם ב"ב (ד' פרג) סוף סי' ש"ט, מאירי סוף עמ' 33. פי' הרא"ש פ"ג מ"ח (פי' שנים ע"ג ע"א), הלכות קטנות שלו ה' חלה סי' ט', רבינו ירוחם, ספר אדם, נתיב כ"א ח"ג (קרוב לסופו).

26/27 קב מיכן וקב מיכן וקב שעורים באמצע וכו'. כל הברייתות בגי' משונה במאירי חלה עמ' 38: ואף בתוספתא שנינו קב מכאן וקב מכאן וקב חטין באמצע הרי אלו מצטרפין קב מכאן וקב מכאן וקב של אשה אחרת באמצע קב מכאן וקב מכאן וקב שניטלה חלתו באמצע מצטרפין, קב מכאן וקב מכאן וקב לגוי או לתרומה באמצע אין מצטרפין קב מכאן וקב מכאן וקב אורז באמצע אין מצטרפין קב חטין (וקב אורז) וקב שעורים וקב כוסמין מצטרפין וכשהוא תורם תורם מכל אחת ואחת שאין תורמין ממין על שאינו מינו. חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטל מן הכוסמין וכו'. ועיין הגירסא והסדר בד.

31 קב חטין וקב שעורים וקב כוסמין הרי אלו מצטרפין וכו'. וכן בר"ש כלאים פ"א מ"א, פי' חלה להרשב"א ו' ע"א, מאירי הנ"ל, פי' הרא"ש כלאים פ"א מ"א (פי' שנים י"ח ע"ב), חלה פ"א מ"א (שם ס"ט ע"ב) והלכות קטנות שלו ה' חלה סי' א'. אבל בתוס' מנחות ע' ב' ד"ה תנא: בתוספתא דחלה דקתני קב חטין וקב שעורים וקב כוסמין הרי אלו אין מצטרפין כשהוא תורם וכו', ועיי"ש בשטמ"ק שם אות כ"ג ואות כ"ד. 32/33 חצי קב חטין וחצי קב שעורים וכו'. עיין בראשונים הנ"ל. עמ' 99.

3 קמח טמא שנתערב וכו'. פי' חלה להרשב"א שער ב' סוף סי' א', י"ג ע"א, מאירי חלה עמ' 34.

7 ובבבד שלא יהא הוא מלקט וכו'. עיין מ"ש לעיל 6614.

12 מינהל לדרומא של אכזיב ואילך שתי אמות וכו'. בכפ"פ פ"א, עמ' רע"ח (ד"ר ס"ה ע"א): מסכת (צ"ל: תוספת) חלה פ"ב מנהר דרומה של כזיב ואילך שתי חלות דמאי (כג"י ד) ר' שמעון אומר אם לא תרם את הראשון כשעור לא יאכל את השני. ועיין פיס' חלה להרשב"א י"ז א' וכיון למלה "ואילך" שבתוספתא כאן.

13 חלת הגוי בארץ וכו'. שו"ת הרשב"א ח"ה סי' נ"ו, י"ב, ע"ב, והוא מציין לברייתא שלמעלה 321, מאירי חלה עמ' 31, כפ"פ פ"ד עמ' כ"ו.

14 עשרים וארבעה מתנות כהונה וכו'. כל הברייתא בכפ"פ פ"א, עמ' י"ד. ועיין ערוך ערך עשר (ע"ש ר"ל"ג ע"א). סמ"ג עשין קמ"ו. ר"ד ע"ד.

29 ספינה שכאתה מחוצה לארץ וכו'. ס' התרומה סוף ה' חלה סי' פ"ה.

בכורים.

פ"א.

עמ' 100.

4 ר' יהודה אומ' כל הגירים כולן מביאין ולא קוראין וכו'. ר"ש פ"א מ"ד, תוס' ב"ב פ"א א' ד"ה למעוטי ורמב"ן שם ד"ה והכתיב, רוקח סי' של"א, ראבי"ה ח"ב סי' תקמ"ט עמ' 256, או"ז ח"א ה' תפלה סי' ק"ז, כ' ע"א, סמ"ג עשין ק"מ, ר"ב ע"ב, פי' הרא"ש פ"א מ"ד (פי' שנים ק"ג ע"ד).

5 שנא' והיה כי תלך עמנו. וכ"ה בראבי"ה ואו"ז הנ"ל. אבל ברוקח הנ"ל: שג' והיה הטוב ההוא אשר ייטב ה' עמנו, וכן ברמב"ן הנ"ל: משום והיה הטוב וגומר, וכ"ה בפ"י הרא"ש הנ"ל: שנאמ' והיה הטוב ההוא אשר ייטב ה' עמנו והטבנו לך. אבל בר"ש הנ"ל: דכתיב לכה אתנו והטבנו לך. ובד: שנאמר והיה הטוב כי תלך עמנו וגו' (ועיי"ש בפסוק במדבר י' ל"ב).

5/6 ר' יוסי אומר היה ר' מאיר אומ' וכו'. וכ"ה בתוס' ר' יהודה ברכות כ' ב' ד"ה נשים (י"א סע"ב), תוס' הרא"ש שם (י"ג ע"ג), מרדכי שם פ"ג סי' ס"ב, וכן ברמב"ן ב"ב פ"א א' ד"ה והכתיב (ד"ו ס"ד א'): דתניא בתוספתא הכהנים מביאין ולא קורין לפי שלא נטל חלק בארץ ר' יוסי או' כשם שנטלו ליום כך נטלו כהני'.

11/12 ר' יהודה אומ' עד בור הגולה חייב באחריותו וכו'. עיין ספרי ראה פי' ע"ז, הוצ' פינקלשטיין עמ' 142 ובהערה 17 שם.

15/16 חומר בתרומה שאין במעשר שיני וכו'. ר"ש פ"ב מ"א.

18 מה שאין כן במעשר שיני וביכורים נוהגות וכו'. בד: מה שאין כן בבכורים ונוהגת וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: מה שאין בביכורי' כן נוהגת וכו'.

19 חמשה שיני קונה את הקנקן וכו'. ס' המפתח לרין ברכות ב' ב' (ס' ע"א), עיי"ש. ועיין לעיל 89 ואילך.

פ"ב.

עמ' 101.

4 אנדרגינוס יש בו דרכים שוה לאנשים וכו'. הרבה נוסחאות שונות יש בברייתות אלו עד שו' 21, וכבר הדפיסו את הנוסחאות השונות במשניות הוצ' ראם סוף בכורים. והנה לפנינו נספחה ברייתא זו למשניות כפ"ד למס' בכורים. אבל הר"ש מציגה תמיד כתוספתא. וכן הוא כותב בכלאים פ"ח סמ"ה: ותניא בתוספ' ביכורים אנדרוגינוס יש בו דרכים שוים לאיש ויש בו דרכים שוה לאשה ויש בו דרכים שוה לאיש ולאשה ויש בו דרכים שאינו שוה לאיש ולא לאשה. וכן בפירושו שנדפס בנספח לין לבנון (פרס תרכ"ו) עמ' 8: תניא בתוספתא אנדרוגנס יש בו דרכים שוה לאנשים ויש בו דרכים שוה לאנשים ונשים ויש בו דרכים שאינו שוה לא לאנשים ולא לנשים וכו' כל הברייתות, עיי"ש. ובה"ג נעתקו כל הברייתות סתם, עיי"ש בד"ו ה' יבמות נ' ע"ב, הוצ' הילדיסהיימר עמ' 246 ובה' ראו עמ' 115. וכבר דן בהלכות אלו אם הן ברייתות או משניות בשו"ת הרמ"ע מפנו סי' ק"ל והחליט שהן תוספתא והעתיק אותן ופירשן באריכות עיי"ש. ויש לציין שברייתות אלו אינן במשנה הוצ' לוי אבל ישנן במשנה כ"י קויפמן ובקטעים מן הגניזה שפרסם מרקון בסה"י לכבוד ר"י לוי עמ' 194 עיי"ש בטבלא עמ' 203.

וכנראה, היו כבר ברייתות אלו נספחות למשניות בזמן קדום ונוצרו אח"כ שני נוסחאות שונות: נוסחת הנספח למשנה ונוסח התוספתא — ממש כגורל ירוש' שקלים שיש ממנו שני טופסים מיוחדים: נוסח הנספח לבבלי ונוסח הירושלמי, וכ"ה גם בירוש' הוריות. וכן כותב רבינו משולם בעל ההשלמה בתוס' שנדפסו בש"ס הוצ' ראם על שם תוס' חד מקמאי (כמו שהוכיח לנכון לובצקי בבדקי בתים) יבמות פ"א א': תנן התם בפרק בתרא דבכורים אנדרוגינוס יש בו דרכים וכו' כתבתי זו המשנה שהיא צריכה תלמוד במקצת דברים שיש בה. ובתוספתא דבכורים פ' בתרא גרסינן אנדרוגינוס יש בו דרכים וכו' וכ"כ הראב"ד בפירושו וכתב בזה הלשון שכתבתי זו התוספתא וכו'. ורואים שהוא כבר הדגיש את השינויים בין הנספח למשנה ובין התוספתא, ועיין על כ"ו להלן.

8 ואינו נעמק ומספר כאנשים. כד חסר כ"ז. ובנספח למשנה: ומתעטף ומסתפר כאנשים, וכן מעיד ר' משולם הנ"ל שכן היא הגי' בנספח למשנה, וכן בשו"ת רמ"ע הנ"ל. אבל בנוסח הר"ש הנ"ל כגי' כ"ז, וכן מעיד ר' משולם הנ"ל שבתוספתא הגי': ואינו נעטף ומספר כאנשים וכן הי' בתוס' לפני הראב"ד, וכתב ר' משולם שם שהפירוש לא נתברר אצל הראב"ד ואצלו.

ובה"ג הנ"ל עמ' 246: וניעטף באבילות ואינו מספר כאנשים. וכן בד"ו: ומתעטף באבילות ואינו מספר ובה' ראו: נעטף ואינו מספר וכו'. אבל ר' משולם הנ"ל כותב: ובעל הלכות גדולות הכי אמר זו התוספתא דאנדרוגינוס בהלכות יבמות וכתב אינו נעטף באבילות ואינו מספר כנשים וכו'. ובמלא"ש בשם נוסחא מוגהת שהיתה לו בילדותו: ומתעטף כאבל כאנשים וכו' ואינו מספר וכו' (הסדר שם אחר עיי"ש).

ולפיכך נ"ל ברור שהגי' שבה"ג לפנינו היא הנכונה: וניעטף באבילות (מלה זו היא בוודאי הוספה ופירוש ואיננה בה' ראו, אבל ישנה בפירושו שם עמ' 116) ואינו מספר כאנשים. וכן בתוס' סוטה ספ"ב 295: האיש נעטף ומספר ואין האשה נעטפת ומספרת, וכ"ה בתוס' שם כ"ג ב' ד"ה מה, ובד שם: והאשה נעטפת ואין מספרת. וברור שצ"ל להפך: האיש נעטף ואינו מספר, והאשה אינה נעטפת ומספרת. והפירוש הוא שהאיש נעטף באבילות (או בצרעת) ואין האשה נעטפת בצרעת (או באבילות), וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה' טומאת צרעת ה"ח י' ואפשר שגם באבילות כן, שהרי אנו משווים אבל למצורע (מו"ק ט"ו א'), אבל עיין ארחות חיים ח"ב עמ' 588: ועל כן נהגו הנשים להסיר מצנפתן וכו' ומשמע שאשה חייבת בעטיפה. ובאבות דר"ן פ"א (הוצ' שכתר עמ' 4): עטופה כאבל וכו', וכן שם נו"ב, נ"ט ע"א: ראשה מכוסה כאבל וכו' וכן בבבלי עירובין ק' ב', אבל כמובן שאין מכאן שום ראיה, כי הפירוש הוא שהיא עטופה כגבר אבל לא כאשה אבלה. ובכל אופן אפשר לפרש את ההלכה על מצורע.

וכן לענין תספורת באבילות הרי ידועה היא שיטת הבה"ג שהאשה מסתפרת אחר שבעה. עיין בה"ג ה' אבל ד"ו מ"ג ע"ג, הוצ' הילדיסהיימר עמ' 214, ועיין הברייתא במסכת שמחות הוצ' היגר סוף עמ' 230 ובהערות שם, ולפיכך אומרת התוספתא כאן שאנדרוגינוס אינו מסתפר באבילות כאנשים.

אבל עיין רמב"ם פ"ב מה' ע"ז ה"י, עיי"ש היטב, והוא פירש אחרת.

(1) עיין סי' הפצות להרמב"ם עשין ק"ב הוצ' ידידי הגר"ח הילר כ"ד ע"א ובחזרה ו' שם.

שם: ואין מיטמא למתים כאנשים. במאירי סנהדרין ריש עמ' 210: מכאן שכהן בעל מום אעפ"י שפסול לעבודה מוזהר הוא על טומאת מת וכו' ובשם תוספתא שמענו לה פ' ולא יראה כן. והנה בתוספתא שלפנינו אין זכר מזה שבע"מ מותר לטמא למתים, ומבריייתא שלפנינו כאן יוצא בפירוש שאין בע"מ מטמא למת שהרי אנדרוגינוס הוא לכל הפחות בע"מ וכלשון המשנה בכורות ספ"ו: אין מום גדול מזה, ובכל זאת אין מיטמא למתים, הרי לך שבע"מ אסור לטמא למתים.

10 ואין מתייחד עם אנשים כנשים. עיין רמב"ם פכ"ב מה' איסורי ביאה הי"א שפסק: אבל האיש מתייחד עם האנדרוגינוס ובמ"מ שם תמה מן התוספתא שלפנינו ועיין בשו"ת הרמ"ע הנ"ל, קל"ח ע"ב.

11/12 ופסול סכ"ל עדות בתורה כנשים. חקון סופרים להרשב"ש, בס' יבין שמועה להרשב"ץ, סי"ט ע"ד.

12 ואין נבעל בעבירה ופסול מן הכהונה כנשים. וכן בנוס' הר"ש: ואינו נבעל בעבירה כנשים ופסול מן הכהונה כנשים, וכ"ה בנוסחא המוגהת של בעל מלא"ש, וכן אצל ר' משולם הנ"ל בנוס' התוספתא: [ואינו נבעל בעבירה כנשים] ופסול לכהונה כנשים, וכתב שם שלא נתברר אצל הראב"ד ואצלו הפירוש של ואינו נבעל וכו'. אבל בד כאן: ואם נבעל בעברה פסול מן הכהונה כנשים, וכ"ה בבה"ג ד"ו והוצ' הילדיסהיימר הנ"ל, וכ"ה בנוס' הרמ"ע מפנה, אבל ר' משולם הנ"ל הביא מן הבה"ג: ואינו נבעל בעבירה פסול מן התרומה כנשים.

וברור שגירסת ד היא הנכונה, וכן צריך לפרש גם גי' כ"ע: ואין (=) ואם. עיין נדרים פ"ג מ"א, בד"נ, הוצ' לו, ירושלמי ומלא"ש, וכן להלן 292¹⁵: ואין נטמא טומאת התהום כגי' ד, אבל בכ"ע שם ואם נטמא וכו', וכן בכמה מקומות ועיין מ"ש להלן 128¹⁶ 154) נבעל בעבירה ופסול (=) הוא פסול. עיין מ"ש בתרביץ ש"ד ס"ד עמ' 377) מן הכהונה (=) מן התרומה, כגי' בה"ג אצל ר' משולם) כנשים. ובס' המעשים לבני א"י (תרביץ ש"א ס"ג עמ' 10): אנדרוגינוס שנבעל בעבירה ונטל את הדין מהוא שיפסל מן הכהונה וכו', עיין מ"ש בתרביץ ש"ב עמ' 973 בהערה 7 לשו" 14.

17 אין חייבין על טומאתו ואין שורפין על טומאתו וכו'. וכ"ה בנוסח הר"ש הנ"ל, וכן בבה"ג עמ' 247 וה' ראו עמ' 116: אין חייבין על טומאתו על ביאת מקדש ואין שורפין על טומאתו את התרומה, וכן בנוס' התוספתא של הראב"ד ור' משולם הנ"ל כגי' כ"ע. וכן בנוסחא המוגהת של בעל מלא"ש (קרוב לגי' בה"ג).

אבל בנספח למשנה: אין חייבים לא על מכתו ולא על קללתו, וכ"ה בנספח למשנה שהיה לפני ר' משולם הנ"ל: אין חייבין לא על קללתו ולא על הכאתו לא כאנשים ולא כנשים. ובעל מלא"ש פירש בשם ר' יהוסף אשכנזי את נוסחת הנספח למשנה, שאין בושת האשה דומה לבושת האיש, ובושת אנדרוגינוס אינו דומה לשניהם, עיי"ש.

17/18 ואין נערך לא כאנשים ולא כנשים. וכ"ה בכל הנוסחאות של התוספתא והנספח למשנה, וכן הביא מן הנספח למשנה ר' משולם הנ"ל. אבל בנוסח התוספתא היה לפני ולפני הראב"ד: ואינו מברך לא לאנשים ולא לנשים, וכתב שם שפירושה לא נתברר אצל הראב"ד ואצלו. והרי"א פירש שאינו מברך פירוש ברכת הזימון, וכדברי התוספתא לעיל 12¹⁷: אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא שאינו מינו. ואפשר שצ"ל: ואינו נערך לא כאנשים ולא כנשים [ואינו מברך לא לאנשים ולא לנשים].

19 הריני נזיר שאין זה איש וכו'. תוס' נדה כ"ח א' ד"ה אמר.
שם: ר' יוסי אומר אנדרגנים ביריא בפני עצמו וכו'. תוס' הרא"ש נדה כ"ח א', תוס' הנ"ל.

20 לא יכלו חכמים להכריע עליו. וכ"ה בכל הנוסחאות והראשונים הנ"ל, וכ"ה לעיל שו" 3, אבל במלא"ש מביא שר' יוסף אשכנזי הגיה: לה כ"ז עליו, וכן מצא (בכ"י או בספר מוגה). וכ"ה במשנה כ"י קויפמן ובקטעים של מרקון הנ"ל (כסוף שו" 4).
שם: אבל טוטטום אינו כן וכו'. תוס' הרא"ש יבמות פ"ג א' ד"ה אנדרוגינוס (לשון חכמים מ"ד ע"ד). תוס' ותוס' הרא"ש נדה הנ"ל.

24 מצוה להביאן בשבעה כלים וכו'. כל הברייתא נוספה בירושלמי פ"ג ה"ו בד' אמשטרדם, קושטא ואילך, בשינויים מן התוספ', עיי"ש הגירסא. והברייתא הובאה בשם התוספתא בר"ש פ"ג מ"י, אגודה שם, קצ"ה ע"ב, סמ"ג עשין קל"ט (קרויב לסופר), ר"ב ע"א. ובריבמ"ץ פ"ג מ"י: תניא הביכורים מצוה להביאן בשבעה כלים וכו', וכן בס' יריאים השלם סי' קנ"ב, עמ' 142: ותנן מצוה להביא ב' כלים פי' כל מין ומין לבדו וכו', ועיין בר"ש הנ"ל, והדבר אחר"כ בא להפסיק בין כל מין ומין.

27 ותאינים למעלה מכולן וכו'. וכ"ה בד' ובסמ"ג הנ"ל: ותאינים למעלה מן הכל וכו' ומקיף לתאינים אשכולות ענבים מבחורין כל זה בתוספתא. אבל בר"ש הנ"ל: למעלה מכולן ענבים ומקיף עליהן אשכול של ענבים מבחורין וכו'. וכ"ה באגודה הנ"ל. וכ"ה בריבמ"ץ הנ"ל: למעלה מהן ענבים ומקיף וכו'. וכ"ה בהוס' שבירושלמי הנ"ל.

28 לא היו מהלכין כל היום וכו'. הראשונים הנ"ל וסמ"ג עשין ק"מ, ר"ב ע"ב.
30 לא היו מתעסקין עסקן בחזירתן וכו'. וכ"ה בריבמ"ץ, ר"ש והוספה שבירוש' הנ"ל. ובד משובש.

31 זמן עצי הכהנים בתשעה... בד: זמן עצי הכהני' והעם בתשע' באב. הגי' בתשעה באב נכונה. עיין מאמרו של רי"ן אפשטיין במ"ח כע"ח עמ' 97 ואילך, ועיין בצופה האנגלי מהדור' ישנה ח"ה (1893) עמ' 412.

ע"ב 102.

1 כל הדרך וכו'. עיין להלן שו" 2.

2 אפילו אגריפס המלך וכו'. וכ"ה במשנה ובד'. והנה תוספתא זו תפטר לנו חידה קשה שנתלבטו בה רבים, שכן היתה מסורת קבועה אצל קדמונינו שבנו של אגריפס הראשון — אגריפס השני נקרא גם בשם מונבז. עיין יוחסין השלם צ"ג ע"ב: ורב צמח אמר מונבז בן הורדוס חסיד ועניו. וכן בסדר עולם זוטא רפ"ט: ומלך אגריפס בן המלך הורדוס ומלך אחריו מונבז בנו. ובשו"ת פאר הדור, סי' רכ"ה מ"ט ע"ג: והוא אגריפס המלך וכו' וימת וימלוך תחתיו אגריפס בן אגריפס והוא מונבז המלך ומלך עשרים שנה ובסוף ימיו נחרב הבית שני, ועיין בהערות רטנר לסדר עולם עמ' 142 הערה נ"ו. ואין לנו שום מקור היסטורי לדברים אלו, אבל הרי ברור שחכמינו לא בדו זאת מלבם, לפיכך נ"ל שתוספתא שלנו היתה מקורם.

וכן מעתיקה הריטב"א בגיטין מ"ז ב' ד"ה בצרן (ד' שלוניקי, ל"ד ע"ג): וכדתנן התם כל הדרך נותנו ביד בנו או ביד שלוחו, הגיעו להר הבית אפי' מונבז המלך נוטל הסל על כתפו ומכניסו לעזרה. וכן בחי' הר"ן שם (ד' קושטא מ' ע"א): וכדתנן התם במסכת (אולי צ"ל: בתוספתא) בכורים כל הדרך נותנו ביד בנו או ביד שלוחו

הגיע לחר הבית אפילו מונבז המלך נוטל הסל וכו'. ומכיוון שבמשנה פ"ג מ"ד היה לפני הראשונים: אגריפס המלך וכו' הסיקו מכאן שהוא אגריפס הוא מונבז. ולפ"ז נמצאת למד שאגריפס המלך הנזכר במשנה לשבח הוא אגריפס השני. ולמסקנא זו באו חכמים מטעמים אחרים, עיין מ"ש ר"א ביכלר בספרו פריעסטער וכו' עמ' 12 ואילך. אבל ברמב"ן ב"ב פ"א סע"ב ד"ה בצרן (ד"ו ס"ד ע"ד): מצאתי בתוספתא כל הדרך כולה הרשו בידו ליתנו לעבדו או לקרובו עד שמגיע להר הבית הגיע להר הבית אפילו אגריפס המלך וכו'. ומתקבל על הדעת שהג' הנכונה בתוספתא היא מונבז המלך, ותיקנו ע"פ המשנה אגריפס המלך. ועיין רמב"ם פ"ג מה' בכורים ה"ב.

4/5 תוספת הביכורים מן מינו ועיטור הבכורים מין בשאינו מינו. כל הברייתות עד שו' 10 נעתקו בר"ש פ"ג מ"י, עיי"ש. ובבא זו היא פיסקא מן המשנה. 5 תוספת הביכורים נאכלת במהרה פטורה מן חודאי וכו'. וכ"ה בר"ש הג"ל, וברייתא זו נוספה בירוש' ד' קושטה פ"ג ה"ו. ועיין לעיל 473.

7 תוספת הביכורים מין על מינו מדבר שחייב בביכורים חייב בדמאי ואין צריך לומר כודאי. הג' הנכונה היא בר"ש הג"ל: תוספת הבכורים מין על שאינו מינו וכו'. והפירוש הוא שמכיוון שזה מין על שאינו מינו אין זה נקרא תוספת בכורים אלא עיטור בכורים (עיין רדב"ז על הרמב"ם פ"ב מה' בכורים הי"ח ומשנה ראשונה במקומו כאן), ולפיכך חייב בדמאי וכו'.

8 ועיטור ממין על שאינו מינו מדבר שאינו חייב בביכורים פטור מן חודאי וכו'. צ"ל: ועיטור ממין על מינו מדבר שהוא חייב וכו'. כמו שהוא בכ"ז (לפי אה"ג) והפירוש הוא שממין על מינו אין זה נקרא עיטור אלא תוספת (עיין רדב"ז ומשנה ראשונה הג"ל) ולפיכך פטור אפי' מודאי, כדין התוספתא לעיל בשו' 5. והעירני על פירוש ברייתא זו (ע"פ הרדב"ז וכו') ידידי הגר"מ חסקין אב"ד דפרילוק.

9 ועיטור הבכורים ממין על שאינו מינו מדבר שאינו חייב בביכורים וכו'. והיינו כר' עקיבא במ"ט, כמו שפירש בהג"א. ועיי"ש מ"ש מן הירושלמי.

11 כותבי ספרים תפילין ומזוזות וכו'. עיין בה' ס"ת לאחד הקדמונים (עיין עליו בתרביץ ש"ז ס"ג עמ' 187) בהצופה האנגלי מהדו' ישנה ח"ט עמ' 712 (הוצאה מיוחדת עמ' 44).

13 תגרי סימטא וקוצצי אילנות טובים וכו'. בכפ"פ פמ"ז עמ' תרמ"ה (ד"ר תי"ז סע"א): תוספות סוף מסכת בכורים תגרי שמטה ומגדלי בהמה דקה וקוצצי אילנות טובים אינם רואים סימן ברכה לעולם. וכ"ה בד (אלא ששם תגרי סמטה). ועיין בבלי פסחים נ' ב' ומס' כלה הוצ' היגר עמ' 343.

ובד (וכי"ו) מסיים: והעסוקין לגבוה אם היו עסוקין לשם שמים הרי הן בכלל ברכה. ועיין לעיל שו' 13|12 ואפשר שכפלוה כדי לסיים: הרי הן בכלל ברכה.

ש ב ת .

פ"א

עמ' 110.

- 1 וּכְרַמְלִית וּמִקּוֹם פְּטוּר. לִיתָא בְּד, כִּיּוּ וְכִי"ל.
- 19 הַסּוֹחֵר כִּסּוֹת וְכו'. בְּכִי"ל: הַסּוֹחֵר בְּכִסּוֹת וְכו'.
- 22 אֲבָל לֹא בְּלִילֵי שַׁבָּת וְכו'. בְּכִי"ל: אֲבָל אֵין קוֹרִין בְּלִילֵי שַׁבָּת לֹאֹר הַנֶּר אִפְּלוּ הוּא וְכו'. וְכִי"ה בְּד וְכִי"ו.
- 24 תִּינוּקוֹת וּרְב. חֶסֶר בְּכִי"ל.
- 27 אֲנִי יִשְׁמַעְיָאֵל וְכו'. בְּכִי"ל כְּנִי' ד וְכִי"ו.
- 28 אִמֵּר ר' שְׁמַעוֹן בֶּן אֲדֵעֶזֶר וְכו'. כָּל הַבְּרִייתָא בְּרִשְׁבִּי"א י"ג א' ד"ה תְּנִינָא. כְּנִי' ד וְכִי"ל (בְּעֶרְךָ).

עמ' 111.

- 2 אֵילוּ מַחֲלָכוֹת וְכו'. תּוֹס' שַׁבָּת י"ז ב' סְד"ה הַנִּיחָא.
- 3 שְׁעָלוּ וּבִקְרוּ. בְּכִי"ל: כְּשָׁעָלוּ לִבְקֹר וְכִי"ה בְּד וְכִי"ו.
- 4 אוֹתוֹ הַיּוֹם הִיָּה קֶשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל וְכו'. בְּכִי"ל: וְהִיָּה אוֹתוֹ הַיּוֹם קֶשֶׁה לְהֵן וְכו', וְכִי"ה בְּד. וְאוֹלֵי צ"ל: אוֹתוֹ הַיּוֹם הִיָּה [הֵלֵל כְּפוֹף וַיּוֹשֶׁב לִפְנֵי שְׁמַאי כְּאַחַד מִן הַתְּלִמִּידִים] וְהִיָּה אוֹתוֹ הַיּוֹם קֶשֶׁה וְכו'. וְכו', כְּנִרְאָה, הִיָּתָה הַגִּירָסָא לִפְנֵי בְּעָלֵי הַתּוֹסְפוֹת שַׁבָּת י"ד ב' סְד"ה וְאֵילוּ. וְעֵיין עַל עֲצָם הַבְּרִייתָא בַּהִירוֹשְׁלָמִי כְּפִשּׁוּטוֹ ח"א עמ' 37.
- 7 תַּהֲתָּ חֲצִינוּר. בְּכִי"ל מוֹסִיף: עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֹׁכָה, וְכֵן בְּד: בְּע' שֶׁב' עִם חֲשֶׁכ'.
- 8 אִמֵּרוּ בֵּית שְׁמַאי לְבֵית הִלֵּל וְכו'. כָּל הַבְּרִייתָא בְּרִשְׁבִּי"א י"ח א' ד"ה וְלַעֲנִיין.
- 12 וְעֵשִׂית כָּל מַלְאכְתְּךָ גְּמוּרָה מִעֶרֶב שַׁבָּת. וְכִי"ה בְּכִי"ל. וְכֵן: כָּל מַלְאכְתְּךָ שְׁתָּהָא כָּל מַלְאכְתְּךָ גְּמוּרָה מִעֶרֶב שַׁבָּת. וּבְרִשְׁבִּי"א הִנ"ל: וְעֵשִׂית כָּל מַלְאכְתְּךָ (מַלְאכְתְּךָ) גְּמוּרָה מִעֶשֶׂשׁ. וְעֵיין הִירוֹש' כְּפִשּׁוּטוֹ עמ' 52.
- 17 פּוֹתְקִין טִים לְגִינָה וְכו'. אֲצֵל רַב סַעְדִּיָּה גֵּאוֹן (הַקֶּדֶם ש"א עמ' 125): פִּי אֶלְתוֹסְפָה וְכו' קָאֵלוּ פּוֹתְקִין מִים לִגְנָה עֶרֶב יוֹם שַׁבָּת עִם חֲשִׁיכָה וְהִיא מִתְּמַלָּא וְהוֹלֶכֶת כָּל הַשַּׁבָּת כּוֹלָה. וְהוּא לִשּׁוֹן הַבְּרִייתָא בַּבְּבִלִי י"ח א'.
- 20 וּמִתְּגַפְרִין. בְּכִי"ל בִּט"ס: מִתְּגַפְרִין. וּבִסּוֹף הַפֶּרֶק בְּכִי"ל: הִלְכוֹת ט'.

פ"ב.

- 22 מְדַלִּיקִין בַּפְתִּילָה וְכו'. בַּה"ג ה' שַׁבָּת, ד"ו י"ז ע"א (הוֹצֵאת הַיִּלְדִּיסְהִימֶר עמ' 85): תְּנִי רַבִּנָּן מְדַלִּיקִין בַּפְתִּילָה הַמְּחֻרַכֶּת וְלֹא בְּסִמְרִטוּטִין וְאֵף עַל פִּי שְׁהֵן מְחֻרְכִּין. כָּל שְׁאִמְרוּ חֲכָמִים אֵין מְדַלִּיקִין (בַּהוֹצ' הַיִּלְדִּיס' בִּט"ס: אֵילוּ הַשְּׁמָנִים שְׁאִמְרוּ מְדַלִּיקִין) בַּהֵן בַּשַּׁבָּת מְדַלִּיקִין בַּהֵן בְּיוֹם טוֹב חוּץ מִשְׁמֵן שְׂרִיפָה. מִפְּנֵי מָה אֵין מְדַלִּיקִין בְּשֵׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה שְׁנִטְמָא בְּיוֹם טוֹב לְפִי שְׁאֵין שׁוֹרְפִין לֹא תְּרוּמָה וְלֹא קִדְשִׁי וְלֹא חֶמֶץ בַּפֶּסַח בְּיוֹם טוֹב. וְעֵיין לַהֲלֹךְ.

שם: ולא בסמרטוטין. בד מוסיף: ואף על פי שמחורכין. וכן בכ"ל וכ"ו: ואף על פי מחורכין. ועיין ג' בה"ג לעיל. וכן בתוספות כ"ט א' ד"ה ולא: ומיהו בתוספתא גר' ולא בסמרטוטין אפילו מחורכין. ועיין מרדכי פ"ב סי' רפ"ט (והובא באגור סי' שס"ב), ועיין רא"ש פ"ב סי' י"ח.

23 אין מדליקין בהן ביו"ט. המלה "אין" מיותרת. ואיננה בד וכ"ל ובה"ג הנ"ל. 24/25 כל אילו שאמרו אין מדליקין בהם ביום טוב וכו'. בד וכ"ו: בשבת. וכ"ה בבבלי כ"א א', ובכ"ל: כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן מותר לעשותן מדורה וכו'. ואע"פ שברייתא זו ישנה כמעט בלשון זו בבבלי הנ"ל, אבל בס' העתים, ה' ערבי שבתות, עמ' 13: תוספתא כל אלה שאמרו אין מדליקין בהן בשבת וכו'. וכן בפיה"מ להרמב"ם פ"ב סמ"א: ולשון התוספתא כל אלו שאמרו אין מדליקין בהם בשבת וכו'. וכן ברא"ש פ"ב סוף סי' א': תוספתא כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת וכו'. ובאבודרהם ס' תפלות של שבת ד' ליסבון (בכל שאר הדפוסים נשמט כל זה. והחסרון מתחיל אחרי המלים: "פירוש ומחלבו נותן בשמן ודולק" בד' וויניציאה שכ"ו, ג' ע"ד סוף סי' א'): ואמרינן בתוספתא כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת אבל עושין מהן מדורה בשבת אין (ט"ס הוא, וצ"ל: בין, כמו שהוא לפנינו ובראשונים הנ"ל) להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה בין על גבי קרקע בין על גבי מנורה. לא אסרו אלא לעשותה פתילה לנר.

ואע"פ שרגיל הוא אצל הראשונים לקרוא את הברייתות שבבבלי תוספתא. (עיין ע"ז בתשלום תוספתא עמ' 6 ואילך). ובדרך כלל אינני מציין להם במקרים כאלה, אבל כאן משונה הוא שהרבה מן הראשונים מציינים לברייתא זו בשם תוספתא. אם לא שנאמר שמקור אחד שימש לכולן.

עמ' 112.

1 שאין להן לא כך ולא כך. וכ"ה בכ"ל. ועיין הירושלמי כפשוטו עמ' 66. 6/7 אמר ר' יהודה שרויין בעליית בית ניתזה וכו'. בכ"ל: אמ' ר' יהודה שרויין היינו בעליית בית נתזה בלוד והיו נוקבין שפופרת של ביצה ומלינן אותה שמן ונתננו אותה וכו'.

10 נותנין טיט או חרסית וכו'. בר"ה כ"ט ב': תנא נותנין טיט או חרסית תחת [הנר] או גריגיר מלח או גריס של פול ע"ש מבעוד יום ע"פ הנר להיות שוהה. ועיין להלן.

11 או גריס של פול. בכ"ל מוסיף: על פי הנר ערב שבת עם חשכה כדי שיהא שוהה ודולק בלילי שבת. וכ"ה בד, ועיין ר"ח לעיל.

שם: מעלין בדיופי. וכ"ה בד וכ"ל. אבל ברש"י שבת פ' ב' ד"ה אנדיפא: כדתניא מעלין בדיופי, ובתוספתא גר' באנדיפי.

12 ר' שמעון בן אלעזר אמר משום ר' אלעזר בר' צדוק וכו'. וכ"ה בירוש' פ"ב ה' ע"א. בבלי כריתות כ' א' (וכ"ה גם בהוצ' שכטר שם עמ' 10). אבל בכ"ל: רבן שמעון בן גמליאל או' משום ר' אלעזר בר' צדוק. ועיין ג' ד.

15 ר' שמעון שזורי. בכ"ל חסרה המלה "שזורי".

17 דבר שחייבין על זדונו כרת וכו'. וכ"ה בד. אבל בכ"ל: דבר שאין חייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אין עושין אותו בין השמשות (סוף עמוד) ר' נתן אומ' אף מן הנדירים וכו'. וגראה שיש כאן חסרון וצ"ל: דבר שאין חייבין על זדונו כרת וכו' [עושין אותו בין השמשות ודבר שחייבין וכו'] אין עושין וכו'. ועיין החסרון בכ"ו.

19 שלש דבב מיתת. בכ"ל: שלשה דבקי מיתת.

21 את תחמין. בכ"ל מוסיף: הל' ה'. (ועיין גם לעיל ס"א). וכן בד נגמר כאן הפרק.

(פיג בכ"ל וד).

22 עד שתהא גרופת. בכ"ל: גדופה. ועיין שו"ת הגאונים הרכבי סי' כ"ה עמ' 10.

עמ' 113.

1 מותרין ר' יחזקת וכו'. בכ"ל: מותרין מפני שרע להן ר' יהודה וכו'. וכן בד.
1/2 מותרין מפני שרע להן. כ"ז חסר בכ"ל. ולפי זה יוצא שר' יהודה אסר גם חמין אם מצטמק ויפה לו. ועיין בבלי שבת ל"ז ב'. ועיי"ש ל"ח א'.
4 ר' יוחנן חסנדרה. בכ"ל: ר' יוחנן בן חסנדרה. והיא היא.
10/11 התורם והמעשר בשבת וכו'. עיין מ"ש לעיל 3023.

16 מגלגלין ביצים על גבי סיד רותיח וכו'. בד: על גבי של סיד רותח. וכן היה גם בכ"ל: על גבי של סיד הרתח (ותוקן שם: גב). וצ"ל: על גבי [גג] של סיד. וכ"ה בכ"ו ובירושלמי פ"ג, ו' ע"א. ועיין בבלי ל"ט א'.

פ"ג (1) (בכ"ל וד: פ"ג).

21 ושסתמו נקבים שלו וכו'. רשב"א מ' א' ד"ה למו"ש.
25 אין משתמפין בין בחמין וכו'. כל הברייתא ביחסי תנאים ואמוראים סוף ערך בייתוס. ט' רע"ב.
26 אמר ר' יחזקת מעשה בביתוס וכו'. ס' הישר לר"ת שבת סי' קפ"ו. כ' ע"א. רשב"א ל"ט ב' ד"ה לא ישתטף.
28/29 ר' יחזקת אומר ממלא אדם וכו'. כ"ז עד רשב"ג אומר בשו' 30 חסר בכ"ל ובכ"ו. ועיין בבלי מ' ב'.
31 סך אדם את עצמו שמן ומתחמם כנגד המדורה וכו'. בה"ג ד"ר י"ז ע"א (הוצ' טרוב י"ז ע"ג): סך אדם עצמו שמן ומתחמם כנגד המדור' ואינו חושש סכין כל מיני סיכות. ואפשר שגם הרישא של הברייתא העתיק מן התוספתא (כג' הבבלי), וכן רואים מסדר הברייתות להלן בה"ג שכנראה העתיק מהפרק שלנו בתוס' ע"פ גירסת הבבלי בשבת קריז ב' וביצה ל"ו ב'.
ובמלחמות פ"ג סי' של"ה: ושנו בתוספתא סך אדם עצמו שמן ומתחמם כנגד המדורה.

(1) וכן היה לפני הראב"ה עיין מ"ש להלן 114⁸. (2) וכן היה לפני הרשב"א עיין מ"ש להלן 114², 119⁷.

ע"ב 114.

1 אבל אין מושחין את המעיים ואין חונקין בשבת. בכ"ל: אבל ממשחין את את המעין ואין חונקין בשבת. וכן בבבלי קמ"ז ב' (ועיין במשנה שם): ת"ר סכין וממשמשים בבני מעיים בשבת ובלבד שלא יעשה וכו'. ואפשר שאין חונקין מוסב ג"כ על המעיים, ואין זה עניין לבבלי ס"ו ב' (ושם באמת מותר), וע"ז מוסב ה"אבל" שבתוספתא.

2 ממלא אדם כוס של יין וכו'. ברשב"א מ' ב': ועוד תניא בהדיא בתוספ' פ"ד (היה לפניו סדר הפרקים כמו בד וכ"ל) ממלא אדם כוס של יין ונותן על פי מחם לא שיחם אלא שתפיג צנתו.

7 חבית שנשברה בראש חגג וכו'. עיין בה"ג שציינתי לעיל 113a ומש"ש. 8 ואם יש אורחים וכו'. בראבי"ה ח"א סי' ר"ג, עמ' 334: ובתוספתא דשבת פרק שלישי (כסדר הפרקים של כ"ע) מסיים ואם יש כלים מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומסלק וכו', עיי"ש.

9 שופך ושונה. כס"ז לעיל 4213, עיין מש"ש, וכן להלן 1355. 10 גרף של רעי ושל מימי רגלים וכו'. ברי"ח קכ"ד א': דתניא בתוספתא גרף של רעי ושל מימי רגלים נוטלן ושופכן וכו'. ובכ"ל: נוטלו ושופכן ונותן על יו מים וכו'. וברייטא זו הובאה גם בבלי ביצה ל"ו ב', אלא שנשמטה בדפוסים, וישנה ברי"ח ובריי"ף שם ובראב"ן ה' ביצה (קרוב לסופן), ע"ח ע"ב ובפי' ר' ישעיה הזקן (ציון הדף שם בטעות, וזה נמצא שם בדף ל"ה סע"ב) ועוד אצל כמה מן הראשונים, ובעל דק"ס לא העיר על זה כלום, וכ"ה שם (אני מעתיק מן הרי"ף): תניא גמי הכי גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה וכשהו' מחזירו נותן לתוכו מים ומחזירו.

17 לא יסוך את רגלו וח"א בתוך המנע"ל וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו עמ' 104. 20 סכין ומדיחין ומפרכין באדם וכו'. בכ"ל: ומדיחין מפרכין באדם וכו' (והמלה סכין ליתא). ובד': סכין ומדיחין ומפרכסין באד' וכו'. ועיין דק"ס שבת ע"ב 105 הערה ע'.

21 גזיו צמר של הפתק. בכ"ל: גזיו צמר שבאפתק. 22 אין טומנין את החמין כתחילת. במפתח לר"נ ל"ד א' (ליב ע"א): ופירוש דילה בתוספתא אין טומנין את החמין בתחילה. 23 רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. עיין רבינו יונה המובא ברשב"א ובחידו' המיוחסים להריטב"א נ"א א' ד"ה אעפ"י.

25 אבל מפנה הוא וכו'. רש"י נ"א א' ד"ה אבל. 30 טומנין מיהם על גבי מיהם וכו'. רשב"א מ"ח סד"ה א"ל (השני), המיוחס להריטב"א נ"א ב' סד"ה מניחין.

30/1 ומיהם על גבי קדירה. עיין רש"י נ"א רע"ב.

ע"ב 115.

3/4 אבל מרסק הוא לתוך הכוס אולתוך הקערה ואינו חושש. רמב"ן, רשב"א. רא"ה (בחידושים המיוחסים להר"ן) והמיוחס להריטב"א ספ"ד, נ"א ב'. ובמאירי שם: ובתוספתא שאנו (=שנו) אבל מוחק (כ"ה במאירי ד"ר) הוא לתוך הקערה. ובכ"ל בסוף הפרק: הלכות ז'.

פ"ד (פיה בד וכ"ל).

5 ר' ישמעאל בר' יוסי אומר וכו'. במלחמות פ"ה: וכך שנויה בתוספתא ר' ישמעאל ברבי יוסי אומר הסוס והפרד והלובדקס והגמל נמשכין באפסר. וכן בכ"ל: הליבדקס, אבל בד וכ"ל: והדלובקס.

9 לא יצא גמל במטולטלת התלויה בחותרתו שתיכנס וכו'. וכן בר"ח ג"ד א': תנא [לא] יצא הגמל במטולטלת בחותרתו שתכנס בו הרוח אבל יוצא בזנבו הקשורה בחותרתו של א תכנס בו הרוח. וכן בס' העתים ע"מ' 313: הנא לא יצא הגמל במטולטלת התלויה בחותרתו שיכנס בו הרוח אבל יוצא הוא בזנבו הקשורה בחותרתו שלא תכנס בו הרוח. וכ"ז לקוח מדברי הר"ח, והכוונה לתוס' שלפנינו (וכ"ז געלם מהמ"ל שם). ועלינו לקבל, איפוא, את ג' כ"ע. ובד' הגי' משובשת והפוכה עיי"ש, ובכ"ל: לא יצא גמל במטולטלת התלויה בחותרתו שלא תכנס בו הרוח. ויש בו חסרון וצריך להשלימו ע"פ כ"ע: התלויה בחותרתו [שתיכנס בו הרוח, אבל יוצא וכו'] שלא תכנס בו הרוח.

12 ובלבד שלא יחו מחולחלין. בכ"ל לנכון: ובלבד שיהו מחולחלין. וכ"ה בד. 12/13 ומכנים אפילו עשרה חבלים לתוך ידו וכו'. בר"ח ג"ב ב': תנא ומכנים חבילין לתוך ידו ובלבד שלא יכרוך לתוך ידו. ובלבד שלא יכרוך ע"ג ידו ולא ישלשל חבלים מידו יתר מטפת.

20/22 שלש דברים נאמרו באיסמא וכו'. כל הברייתא במנוה"מ ח"ד ע"מ' 584 (ממחזיר כ"י): ג' דברים נאמרו באיסמא וכו'.

21/22 ר' אלעזר אומר וכו'. בכ"ל: ר' שמעון בן אלעזר או, וכ"ה בד ומנוה"מ הנ"ל.

22 כל חיפוי שלמטח משערה וכו'. וכ"ה בכ"ל ומנוה"מ הנ"ל. אבל בד: כל נוי שלמטה משערה וכו'.

23 לא ינעול אדם סנדל המסומר וכו'. במסורת הש"ס לבבלי ס' ב' ציינו לתוס' יומא פ"ד, (190), אבל שם נזכר שאין זה עניין לתוס' שלנו. ויש ביניהן רק דמיון בסגנון לבד.

25 ור' אלעזר בר' שמעון אוסר. ובכ"ל בטעות: ר' שמעון בן אלעזר אוסר. ועיין בבלי הנ"ל.

28 ואין צריך לומר שניכפת אלא שלא יכפת. בכ"ל: אין צריך לומר שנכפה אלא אע"פ שלא נכפה.

29 קושרו ומתירו בשבת וכו'. רוקח סוף סי' ק"ב, ועיין מ"ש להלן 116.

ע"מ 116.

2 במפתח שבאצבעת. וכן ברמב"ן ג"ז א': ותני' לה בתוס' באצבעה. וברוקח סי' ק': מדתניא בתוספתא ולא במפתח שבאצבע. ועיין מ"ש להלן 2024.

4/5 ובקורדקייסין המזהבין. בכ"ל: ובקורדסין המזהבין. ובמגן אבות למאירי עניין כ' ע"מ' צ"א: ובתוספתא אמרו יוצאין בקורדקוסין מזהבים בשבת. ולא היו יוצאין בקורדקוסין מזהבים בבירי. ועיין גירסתו בבבלי פסחים לעיל שם ע"מ' פ"ו. וכנראה היתה לפניו כאן הוספה בתוספתא. ואפשר שהיתה לפניו הוספה זו להלן 231.

5 פורפת כתחילה וכו'. עיין תוס' רי"ד ס"ב ב' ד"ה והא (ד' ע"א). ובכ"ל בסוף הפרק: הלכו' ז'.

פ"ה(1) (פ"ו בד וכ"ל).

7 יוצא אדם בקיסם וכו'. ברוקח ס"י ק': בתוספת' יוצא האיש בקיסם שבשיניו ובסנדליו לרשו' הרבים ואם נפל לא יחזיר ואין צריך לומר שלא ליתן לכתחילה.
8 ר' אליעזר אומר וכו'. ברמב"ן ס"ו א' (קרוב לסופו): ובתוספתא דשבת קתני ר"א אומר קב הקיטע אם יש בו בית קיבול כתיבתין יוצאים בו ואם לאו אין יוצאין בו, פ"י דסבירא ליה כיון דאית בה בית קבול כתיבתין הדוקי מהדק ל"י ברגלו ולא משתמיט מינה וכו'.

9 הנקטמין טמאין. בד: הגדמין טמאין. וכן בכ"ל (הגרמין ז). ושתי הגירסאות יש להן על מה שיסמוכו, שכן כותב הרשב"ם בתשובתו להראב"ן (ראב"ן קמ"ה ע"ד): והא דתנן אנקטמין טהורין וקשיא ליה דבתוספתא דשבת קתני אנקטמין טמאין, אני בדקתי בתוספתא שלנו כתו' בהו גודמין טמאין אבל אנקטמין לא כתוב בהו, ואינמי גרסינן כדבריו הרי גם אני הרבה ברייתות מצאתי בתוספתא שמכחישי' משניות וברייתות שלנו וכו' עיי"ש.

10 בפוקרין ובציפי צמר וכו'. בכ"ל: בפוקרין ובציפה אימתי בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה לא צבען בשמן וכו'.

12 יוצאין במוך ובספוג וכו'. כל הברייתות עד שו' 16 נעתקו בשם התוספתא בר"ח ביצה כ"ה ב' (בעיטור ה' יו"ט מחלוקת ט' קמ"ה ע"א: תוספתא בשבת ל"ר ח יוצאין במוך ובספוג וכו', והכוונה שר"ח הנ"ל הביאה, ובפתח הדביר שם מחק את המלה לר"ח). רי"ף כאן פ"ו ס"י שפ"א, רוקח ס"י ק"ב, ראבי"ה ח"א ס"י רי"ט, עמ' 309, מאירי ס"ו סע"א ד"ה שנינו, רא"ש פ"ו ס"י י"ח. ועיין אגודה שבת פ"ו ס"י פ"ח, קכ"ו ע"א.

13 יוצאין בקליפת חשום וכו'. מ"מ פ"ט מה' שבת הי"ג וראשונים הנ"ל. אבל במאירי הנ"ל: וכן יוצאים בקופל ת ויוצאים באגד וכו', וכנראה ט"ס היא.
16 שיתן כתחילה בשבת. ברוקח הנ"ל אחרי שהעתיק מן התוספתא עד כאן המשיך: יוצאין בקמיע מומחה וקושרו ומתירו וכו', וצרף לכאן את הברייתא שלמעלה 115²⁰. כרגיל אצלו.

18 אם החליקה מלמעלה מחליקה למטה וכו'. בכ"ל: אם החליקה למטה מחליקה למעלה ואם החליקה למעלה למטה (צ"ל: מחליקה למטה) מגלה מקצת אספלנית מיכן ומקנה את המכה חוזר ומגלה מקצת אספלנית מיכן ומקנה את המכה. וכ"ה בד (בערד).

19 מפני שבא לידי מירוח וכו'. להלן 166¹¹.

20 אבל יוצא הוא בזוג שבכסותו חת חת מקבלין. וכן בכ"ל: וזה בזה(1) מקבלין טומאה. וכ"ה בבבלי ג"ח א', אבל בד: זה וזה אינן מקבלין טומאה. ועיין ירוש'

(1) וכ"ה לפני ר' אברהם זכות בע"ס היחסין, עיין מ"ש 116²⁶, 119¹.

פ"ו ה"א, ז' ע"ד. ובכ"ע וכן בכ"ל חסרה כאן בבא שלמה שישנה בד: לא יצא אדם בחותם שבצוארו ולא בחותם ש[ב] כסותו זה וזה אינן מקבלין טומאה. וכן בבבלי נ"ח א'. וצ. לא העיר ע"ז.

20/21 לא תצא אשה לא בזוג שבצוארה ולא בזוג שבכסותה וזה מקבלין טומאה. הגי' הנכונה היא בכ"ל: לא תצא בה מ' לא בזוג שבצוארה ולא בזוג שבכסותה וזה וזה אין מקבלין טומאה. וכ"ה בבבלי נ"ח א' עיי"ש. ובד משובש מאד.

24 ולפתוח בו דלת ואם. כ"ז חסר בכ"ל, ואולי נשמט באשגרה מלהלן 20615.

26 אמר ר' יהודה מעשה בהורקנוס וכו'. ביוחסין 63: ובפ' חבית (קמ"ז א') אר"י מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס וכו' וכן בתוספתא בפרק ה' דשבת. והיה לפניו חלוקת הפרקים כמו בכ"ע, ועיין גם להלן 1191.

28 כרוכה על אצבעו. בכ"ל: כרוכה באצבעו, וכ"ה בבבלי קמ"ז א'.

שם: חרועים יוצאין בסקים וכו'. ראבי"ה ח"א, סי' רי"ח עמ' 309, ועיין שטמ"ק נדרים נ"ה ב' ד"ה פינדיא.

29 אמר ר' יהודה מעשה בר' טרפון וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק ברוקח סי' ק'.

30 בלידי שבת לביית חסדרש. וכ"ה בדורוקח הנ"ל, אבל בכ"ל: מביית המדרש.

עמ' 117.

1 בסגוס וביריעה ובמילא וכו'. רוקח הנ"ל, ראבי"ה ח"א, סי' רי"ח, עמ' 309, תשובת הרי"ש באו"ז ח"א ה' כלאים סי' ד"ש, ל"ט ע"ג. ועיין רמב"ם פ"ט מה' שבת הי"ז, ועיין שטמ"ק נדרים נ"ה ב' ד"ה פינדיא.

שם: אבל לא בתיבה ולא בקופת וכו'. רי"ף פ"ו סי' שפ"א, ראבי"ה ח"א סי' רי"ח, עמ' 309, מאירי ס"ז סע"א ד"ה שנינו, רא"ש פ"ו סי' י"ח.

2 ולא במחצלת מפני הגשמים. אגודה שבת פ"ו, סי' פ"ח, קכ"ו ע"א. ובכ"ל כאן: הלכות ה'.

פ"ף (פ"ו בד וכ"ל).

3 אילו דברים מדרכי האמרי וכו'. פרק זה (והבא אחריו) נקרא בגמ' כאן ס"ז א': פרק אמוראי. וכן הוא בערוך ערך אמר (ה'): תני תנ' בפ' אמוראה בבמ' אשה, פ"י פרק הוא בתוספתא שכל משניות שלו שנוי' על דרך אמוראין דב' זה יש בו משום דרכי האמורי ודבר זה אין בו. וכן ברש"י ס"ז סע"א: בפרק אמוראי. פרק אחד שנוי בתוספתא וכו'. וכן בס' יראים השלם סי' שי"ג, עמ' 348 (ועיין גם סמ"ג לאווין נ', י' ע"ד ומהרי"ק שורש פ"ח, ד"ק ס"ד ע"ג): בפ' במה אשה יוצאה ובתוספתא דשבת מונה כל מה שהיתה קבלה ביד חכמים שהיו מחוקותיהם ואין להוסיף עליהם ואינם מסברא כי אם בקבלה (והובאו דבריו בריקנטי סי' תקס"ד). וכן במפרש לתור"כ המיוחס להר"ש פ"ב ע"ב: אלו דרכי האמורי שמנו חכמים בתוספתא דשבת. וכן בדרשות ר"י אבן שועב פ' אחרי, ד' קראקא נ"א ע"ד (בשם הרמב"ן): ובתוספתא שבת הנקרא פרק אמוראה. ועיין גם בחידוש' המיוחסים להר"ן ס"ז סע"א.

וכל הפרק נעתק בילקוט אחרי מות סי' תקפ"ז בשם התוספתא. ובארחות חיים כ"י

שד"ל (תיקונים והוס' לארחות חיים ח"ב עמ' 619 ואילך), וחלק גדול מן הפרק גם בברייתא דר' אליעזר (מדרש ל"ב מדות), הוצ' ענעלאו עמ' 293 ואילך¹).

3 וחמנבא לגודגדין. בד: והמגכה לגורגרון, וכי"ל: והמגכה לגודגרון, ובילקוט: והמגכה לגורגרון, ובא"ח: והמכפה לגריסין, ובלי"ב מדות השמיטו לגמרי דרך זו, ופירוש הדברים לא נתברר לי.

3/4 והמגוררת בנח לבין המתים. בלי"ב מדות: והמגרת בנה בין המתים. ועיין מהרי"ק שרש פ"ח, ד' קרימונא, ס"ד ע"ג.

6 תניחו נר על הארץ וכו'. וכ"ה בד, כי"ל וא"ח. אבל בילקוט: הניחוני על הארץ שיצטערו המתים אל תניחו נר על הארץ שלא יצטערו המתים. ועיין ארחות חיים ח"ב ה' אבל עמ' 576.

10/11 חפוקק את החלון בסורא. במהרי"ק הנ"ל: וכן הפוקק את החלון וכולי וכהנה רבות מאד וכולם דבר נחוש או דבר תימה וכו'.

12/13 וקושרין לה תרנגולת שתהא לה לצות וכו'. בכי"ל: שתהא לה לצואת. ובילקוט: שהתחילה לצאת. ובא"ח עמ' 619 לנכון: שתהא לה לצוות.

13/14 האומר סקלו תרנגולת זה שקרא בערב, תרנגולת זו שקראה כזכר וכו' בד: האומר שחטו תרנגול זה שקר' בערב שחטו תרנגולת זו שהיא קורא כזכר וכו'. וכן בלי"ב מדות: שחטו תרנגול זה שקורא בערב, שחטו תרנגולת זו שקרת כמו תרנגול. ובא"ח: האומר סקלו תרנגול זה שקרא מבערב, שחטו תרנגולת זו שקוראת כזכר. וכי"ל: האומר סקלו תרנגול זה שקורא מבערב, שחטו תרנגול זה שקורא מבערב, שחטו תרנגולת זה שקורא מבערב, שחטו תרנגולת זה שקורא כזכר. ויש לפנינו כאן שתי הגירסאות: סקלו ושחטו. ועיין בבלי ס"ז ב'.

14 הרי זה מדר' הא'. וכ"ה בד ובכי"ל ובא"ח ובלי"ב מדות ובבבלי ס"ז ב'. א בכ"י אקספורד שם (דק"ס 146 הערה ד): אין בו, וכן שם בכל הסוגיא (עיין דק"ט שם), וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תי"א, ד' בולוניה ע"א סע"ד: בשיליה פרק במה אשה יוצאה כתוב בספרינו אין בהם משום דרכי האמורי. ועיין בשו"ת מהרי"ל סי' קי"א, ובתשובה שלו מכ"י בלשון חסידים לר"ש וורטהיימר, ל"ט ע"א, ובצוואת ר"י החסיד סי' נ'. ובכ"י בטור יו"ד סי' קע"ט: ומהגהת הרמ"ך שמצאתי להרמב"ן בדין זה נראה שהיה גורס בגמרא ובתוספתא מותר ואין בו משום דרכי האמורי.

15 קרא עורב וא' לו צרח קרא עורב ואמר לו חזור לאחוריי. וכ"ה בד, ולפ זה אפשר לפרש שהאדם אומר לעורב צרח וחזור לאחוריי. וכ"ה בבבלי ס"ז ב: האומר לעורב צרח (בכ"מ: צוח) ולעורבתא שריקי והחוריי זנבך (כ"ה בכ"מ) וכו'. אבל בכי"ל: קרא עורב ואמר צרה, קרא עורב ואמר חזור לאחוריי, וכ"ה בילקוט (אלא ששם בטעות: לאוריי, במקום לאחוריי), וכן בא"ח: קרא עורב ואמר חזור לאחוריי. ולפי זה ברור, שהפירוש הוא שאם קרא עורב ואמר האדם, צרה, כלומר, עת צרה היא עכשיו, ואם יצא (הוא או חברו) לדרך אומר חזור לאחוריי, מפני שלא תצליח.

(1) במצפה שמואל מציין בטרק זה לגירסאות שונות שחבאו בס' מגדל עוז לר"י עמדין. אבל ברור שרי"ע השתמש כאן בס' ראשית חכמה פרק ד"א, שהעתיק ממנוה"ם (ת"ד 443), שחשמש מצדו במדרש ל"ב מדות.

16 שתהא זוכרני בת. בילקוט: שתהא מברני בה.
 שם: אל תאכלנה מפני ברקות. בד: אל תאכלני פני ברקי. ובכ"ל: אל תאכלנו
 מפני ברקית. ובילקוט: אל תאכלנה מפני ברקית. ועיין להלן 1206.
 16/17 נשוק בארנו של מת כדי שתראנו. בד: חשוק בארנו של מת שתראנו
 בלילה, וכ"ה בא"ח ח"ב הנ"ל סוף עמ' 619. ובכ"ל: חשוק בארנו וכו' כג"י ד.
 ובילקוט: חשוק ארנו של מת שתראנו הלילה. ועיין ג"י כ"ו. ובלי"ב מדות: דבוק
 בארנו של מת כדי שתראה בלילה.

17 אל תישק בארנו של מת שלא תראנו בלילה. בד: אל תישן בארנו
 וכו'. ובכ"ל: אל תחשוק וכו', ובילקוט: אל תחשקינו שלא תראנו הלילה.
 ובא"ח ריש עמ' 620: לא תחשוק שלא תראנו. ובלי"ב מדות: אל תדבק בארנו
 שלמת כדי שלא תראהו בלילה. וקשה להכריע כאן בין הגירסאות, אבל מתקבלת ג"י
 ד וא"ח: חשוק, לא תחשוק (רק בא"ח), ופירושו שיחשיך או שלא יחשיך שם. ואע"פ
 שמצד שני קרובים ע"פ העניין הגירסאות: נשוק, חשוק, דבוק וגם "אל תישן" שבד
 יכול להיות שיבוש קל מ"אל תישק", אמנם מצד הענין — אל תישן קרוב ללא
 תחשוק שבא"ח.

20 שלא תכביר עלינו מלאכה. וכן בד: שלא תכבד וכו', וכן בילקוט, כג"י כ"ע.
 וכן בא"ח: שלא תכביר עלינו המלאכה. אבל בכ"ל: שלא תגבר עלינו מלאכה, וכן
 בלי"ב מדות: שלא תגבר עלינו המלאכה.

23 האומר חתום אוד בכותל וכו'. בד: התוסס אור בכותל וכו' (בד"ח: התוסס)
 ובכ"ל: החוסס אוד בכותל וכו', וזו היא הג"י הנכונה ופירושו שמכה את האוד בכותל,
 ומחסמו ומעביר ממנו את הגחלים הלוחשות. ועיין להלן.

25/26 חזורק ברזל מפני הקברות הרי זה מדרכי האמורי. ואם מפני חרשין
 חרי זה מותר. בד: חזורק ברזל לבין הקברות ואמר חדא וכו', וכן בא"ח: חזורק ברזל בין
 ברזל בין (מלה מתיקנת, מן ?) הקברות ואמר חדא וכו', וכן בא"ח: חזורק ברזל בין
 הקברות ואמר הוא [נ"א חדא] וכו'. בבא זו קשה מאד, כי בשתי ההלכות למעלה אין
 איסור בעצם המעשה, אלא רק באמירת חדא (או "הוא" כג"י הא"ח), ולפיכך אם אמר כן
 להזהיר מפני הנצוצות או המים (מפני שהעוברים ידעו שכן קוראים בשעת חסימת
 אודים ושפיכת מים ונזהרים) מותר, ברם כאן עצם זריקת הברזל בין הקברות היא
 מדרכי האמרי, (מתקבלת ג"י כ"ע שחסר שם, אמר חדא), ואין להבין למה "מפני
 חרשין מותר". ואולי הפירוש הוא מפני שהברזל מפחיד את הרוחות, עיין בלוי
 צאובערוועזען עמ' 60-159, ומ"ש ר"א אפטוביצר בצופה ההגרי ח"ב עמ' 126. אבל
 עיין לעיל שו' 11.

26 חנותן מקל של אור וברזל תחת ראשו וכו'. וכ"ה בילקוט, אבל בד וכ"ל:
 מקל של אור. ואולי אור = עור-סומא.

30 חשותקת לעדשים וכו'. בכ"ל: חשותקת לעדשים והמצננת לאורו לאוזן
 (הסופר כתב שתי הגירסאות בפנים כרגיל בכ"י) והמטפחת לגר וכו', וכ"ה בד אלא
 שאין שם, לאוזן. ובא"ח: והמוצצת (כג"י כ"ו) לאוזן והמטפחת לגר וכו'. והג"י הנכונה
 היא, כנראה, והמציצת (כג"י כ"ע) לאורו (כג"י ד וכ"ל), וזה מתאים ל"צוחות לגריסין"
 שבבבלי ס"ז ב'. (הרי"א). ועיין במנחת קנאות לר' אבא מרי ברי' הירחי עמ' 36.

ע"ב 118.

1 נפל נחש וכו'. וכ"ה בד, כ"ל ול"ב מדות. אבל בילקוט בס"ס: נפל נפש וכו'.
 2 חמושת אפרוחים וכו'. בכ"ל: המישבת אפרוחים ואמרה איני מושבתן
 אלא בערומה (אל) איני מושבתן אלא בבתרי, המקדש בתרי והמשלח בתרי וכו'. ובד:
 המושבת אפרוחין ואמרה איני מושבתן אלא בבתולה איני מושבתן אלא ערומה איני
 מושבתן אלא בשמאל איני מושבתן אלא בי תרי והמקדש בתרי וכו'. וכ"ה בערין
 בילקוט (ושם והמקיש בתרי, במקום והמקדש) ובא"ח. ובל"ב מדות: המושבת
 אפרוחים ואמרה איני מושבתן בשמאל (עיין הערה שם) שלא יהא מזורת, איני
 מושבתן אלא בת קלה הרי זה מדרכי האמרי.

4 הנותנת ביצים ועשבים בכותל. וכ"ה בד וכ"ל, אבל בליב מדות: ביצים
 ועדשים בכותל.

שם: וטחח בפניהם ומונה שבעת. בד, כ"ל ול"ב מדות: ומונה שבעה ואחד.
 ובכ"י ב' של ל"ב מדות: ושחח בפניהם, וגי' ישרה היא.

4/5 חכורת אפרוחים בכברח והנותנת ברזל בין האפרוחים מפני הרעמים
 ומפני חברק הרי זה מותר. וכ"ה בכ"ל (אלא ששם חסרות המלים, הרי זה). אבל
 בילקוט: הרי זה מדרכי האמרי, וכן בא"ח: ה"ז מ"ה. וכן בל"ב מדות: החכורת
 אפרוחין בכברח, והנותנת ברזל בין האפרוחים, שלא ימותו מפני הרעמים ומפני חברק,
 הרי זה מדרכי האמרי. ובד: החכורת אפרוחים בכברח והנותנת ברזל בין האפרוחים
 הרי זה מדרכי האמרי אם מפני הרעמים ואם מפני חברק הרי זה מותר.

ולעצם העניין על נתינת ברזל להגנה מפני הרעמים, כבר ציינו (בית תלמוד ח"ה
 ע"ב 298) לדברי רבינו בחיי פ' נח (בעניין דור הפלגה): כשם שמצינו אף בדורנו זה
 קצת החכמים שיודעים כח לקשור חלק אחד מן הברד שלא יבא אלא בגבול ידוע.
 ורצו להגיה ברק במקום ברד, עיין מ"ש ברנשטיין במגוין של ברלינר ח"ח ע"ב 117
 הערה 71. אבל יפה העיר שם בשם קויפמן שהמושג Χαλασφύλαξ נמצא כבר אצל
 פלוטרכ [Sym. 7.2. [700E]. ד"ר משה שובה העירני שגם סיניקה (Quaest. Natur. 4,6)
 מזכירו, ומשני המקומות האלה יוצא שהברד הופנה למקום אחר ע"י כישוף (דם של
 חולד, עדים של נדה וכדומה) וא"כ ברור שאין להגיה ברבינו בחיי. ובכ"ל: בסוף
 הפרק מסיים: הלכות ה'.

(פ"ז: פ"ח בד וכ"ל) 2

8 האומר דני דני וכו'. וכן בכ"ל ובד. ובילקוט המכירי עמוס ע"ב 72: חוספתא
 האומ' דני דני וכו'. ובמכירי הושע (הצופה האנגלי מהד' חדשה כט"ו ע"ב 170):
 תוספתא דשבת. האומר דינו דיני וכו'. ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א, ע"ב 112.
 9 ואומ' אם אלך אם לא אלך וכו'. וכ"ה בכ"ל, בד, בל"ב מדות. בילקוט ובילקוט
 המכירי הושע הנ"ל ובספרי שופטים פי' קע"א, אבל בא"ח: אם שלך אם לא לך.
 12 של בית רבן גמליאל וכו'. ערוך ערך רפא.

(1) וכ"ה לפני ר"א זכות. עיין מ"ש להלן 119¹, 127¹⁷, 130⁸. (2) וכ"ה לפני הרשב"א. עיין מ"ש להלן
 119⁷, 123¹⁰, ולעיל 114².

13 ר' יהודה אומר יתיר ונותר אל יחא בביתו. בכ"ל: ר' יהוד' או' אל יהי בביתו יתר ונותר. כלומר, קלל אותו. ואולי שנה כאן ר' יהודה את משנת אביו ששנה את משנת ר' אליעזר.

18 ר' אלעזר בר' צדוק אומר חרי זה מדרכי האמ'. וכ"ה בד ובכ"ל: ור' צדוק אומ' וכו'. ובל"ב מדות (עמ' 294 שו' 8): ר' צדוק אומ' הקושר על חוט אדום הרי זה מדרכי האמרי.

18/19 האומר על תעבור בינותינו וכו'. וכ"ה בכ"ל ובא"ח. וכן בל"ב מדות: אל תעבור בינינו שלא תפסיק את האהבה. ובמהרי"ק שרש פ"ח ד' קרימונא, ס"ד ע"ד: וכן שנינו בתוספתא האומר אל תפסוק בינינו פן תפסוק אהבתינו יש בו משום דרכי האמורי ואם מפני הכבוד מותר עכ"ל התוספתא, הרי לך דכל שהוא משום תועלת וכבוד מותר ואע"ג דהרגילו בו אמוריים וכו'.

21 ושועל לשמאלי ופסק צבי את הדרך לפני. וכן בסנהדרין ס"ה ב': צבי הפסיקו בדרך. אבל בספרי שופטים פ"י קע"א: ושועל משמאלי ופסק זנבו את הדרך לפני. ועיין ספר השרשים לר"י נ' ג'נח ערך נחש הוצ' בכר עמ' 299.

22/23 ר' ישמעאל אומר זה מעביר על העין. בערוך ערך זכר ג': בחוספת שבת ובספרי פ' שפטים (הנ"ל) ת"ר מעונן זה המעביר ז' מיני זמר זכורו על העין וכו'. ועיין סנהדרין ס"ה סע"ב ודק"ס שם וספרא קדושים פרק ו' ה"ב.

23/24 חיום יפה לצאת. בכ"ל: היום יפה לעשות.

25 ועקורות קיטניות לחיות רעות. בד ובכ"ל: ועקודות קטניות וכו'. ובספרא הנ"ל (ד"ו): עקידות קטניות וכו'. ובכ"ר שם עקרות (או עקדות. מלה מתוקנת ומנוקדת) קטנות (וי"י תלויה למעלה — קטניות). ובספרי שם: עקירות קטנות וכו'. ועיין סנהדרין הנ"ל ודק"ס שם.

25 וחכמ' אומ' אילו אוחזי העינים. בסמ"ק סי' קל"ו (ד' קרימונא מ"ה ע"ב): ובתוספתא מפרש לא תעוננו זה האוחז את העינים דחייב (כלומר, שהרי זהו הלאו של לא תעוננו. וכ"ה גם בבבלי הנ"ל ומקבילות). ופטור דאמרינן התם (כלומר, בתוספתא סנהדרין פ"י, 431²⁶). והו' ממיתה, אך לוקה הוא וכו'. ודברי הסמ"ק הובאו בא"ח ח"ב עמ' 238, והמ"ל שם הגיה בחנם.

26 סוקרין את האילן וכו'. עיין מ"ש לעיל 613.

27 ממשיכין יין ושמן בצינורות לפני חתנים וכלות ולא מדרכי האמורא. בבבלי ברכות נ' ב': ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים וכו'. והנה בתוספתא אין זכר מזה, ואפשר שמנהג זה היה קיים בבבל ולא בא"י (כמובן, שאין זה עניין לחילוק קליות ואגוזים). ומנהג זה נתרחב אח"כ גם על חתני תורה בשמחת תורה. עיין בספרי המנהגות בוירמישא שפרסם ר"א אפשטין בסה"י לכבוד קויפמן עמ' 312: ואז חתן תורה ואוהביו וקרוביו, גם חתן בראשית ואוהביו וקרוביו באין תחת הברייט הויז עם נשי חתן תורה ובראשית. ועמדה פירות חשובין להעמידן על השולחן וגם לזורקן לפי הנערים תחת הברייט הויז וילקטו בשמחה.

והנה ראיתי שמנהג זה היה קיים בזמן קדום, שכן נמצא בתרגום שני לאסתר פ"ג-ט (הוצ' דוד עמ' 24) במלשינות של המן: בירח סיון תרין יומין טבין וכו' וסלקין לאיגר בית אלההון ושדיין חזורי ומלקטין יתהון וכו'. וכן, בערך, באגדת אסתר פ"ג-ה. וכנראה יש כאן עירבוב ובמקום שבועות — יום מתן תורה, צריך להעביר

מנהג זה לשמחת תורה. וכן מפורש באלהו זוטא. לבוש החור סי' תרס"ט. ס"ק ז': מצאתי בקובץ על קלף, הבחיי כתב למחות לזרוק פירות לנערים (בשמחת תורה), אבל יש במדרש שזה היה אומר המן למלך על כל היהודים, א"כ מנהג קדמון הוא וכו'. ורואים שמנהג זה יוחס במלשינות של המן לשמחת תורה ולא לשבועות.

ע"א 119.

1 וכשם ששורפין על המלכים וכו'. עיין להלן 42028. ועיין מדרש ל"ב מדות ע"א 295. וביוחסין 61 ע"א: וכמו שאמרו בפ' קמא דעבודה זרה וכן בפרק ז' (היתה לפניו חלוקת הפרקים כמו בכ"ע, עיין גם לעיל 11626) דשבת בתוספתא כמו ששורפין על המלכים כן שורפין על הנשיאים. ומעשה שמת רבן גמליאל הזקן ושרף עליו אונקלוס הגר מיטתו וכלי תשמישו בע' מנה צורי וכו' עיי"ש.

3 עוקרין על המלכים וכו'. וכ"ה בתוס' ע"ז י"א סע"א ד"ה עיקור ובתוס' ר' אלחנן שם עיי"ש כל הברייתא. ובכ"ל: מעקרין על המלכים וכו'.

4/5 ושאלין בו טרפה מותר באכילה וכו'. בכ"ל: ושאלין בו טריפה מן הארכובה ולמטה, ויש כאן חסרון וצריך להשלימו ע"פ ד'.

6 מבעיתין לעיות ולפיקה ולא סדרכי האמ'. הפירוש הנכון הוא בל"ב מדות ע"א 295: אדם שהוא מפהק (כלומר, פיקה=פהיקה) או שאחזתו עוית מביקין אותו ואינו מדרכי האמרי, וכו' עיי"ש. ובמנוה"מ ח"ד ע"א 445: אדם שהוא מפהק או שאחזתו עוית, פ' מפהק נתעטש, עוית שנתעוות מבעיתין אותו, כגון שאומרים לו הנה האויב או הנה הנחש נושך אותך וכיוצא בזה, כדי שיבהלוהו וישכח העיטוש ואין בזה משום דרכי האמורי וכו'.

7 ואילו דברים מותרין וכו'. כל הברייתא ברשב"א ספ"ו ס"ז א', בשם תוספתא פ"ח (כמו בד וכ"ל). ועיין ר"ן ספ"ו.

8/9 לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב ומעבירין את העין בשבת. רבן שמעון בן גמלי' אומר בדבר שניטל בשבת. אין לוחשין בדבר ר' יוסי אומר אף בחול וכו'. בכ"ל: לוחשין על המעים ועל הנחש ועל העקרב ולא מדרכי האמורי מעבירין על העין בשבת רבן שמעון בן גמליאל או' בדבר הניטל בשבת, אין לוחשין בדבר שדיים ר' יוסי אומר אף בחול וכו'. וכן הגירסא והסדר ברשב"א הנ"ל: ולא תכנס בהם מארה. לוחשין על המעים ועל הנחש ועל העקרב ולא מדרכי האמורי. אבל בד סדר אחר: מעבירין על גבי מעיין בשבת רבן שמעון בן גמליאל אומר בדבר הניטל בשבת לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב ואין לוחשין בדבר שדיים ר' יוסי אומר אף בחול וכו'. וגירסא זו וסדר זה היה גם לפני הרמב"ן, שכן הוא כותב בתשובות המיוחסות (תשובה זו היא להרמב"ן, כמו שכתוב בתחילת התשובה וסופה, וכן נעתקה כל התשובה בא"ח ח"ב כ"י שד"ל, בתיקונים והוס' לא"ח ע"א 620 ואילך בשם הרמב"ן וכן בריב"ש סי' צ"ג) סי' רפ"ג (א"ח הנ"ל ע"א 621): וראיתי בתי' דמס' שבת גיר' אחרת לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב בשבת ואין לוחשין בדבר שדיים ר' יוסי אומר אף בחול אין לוחשין בדבר שדי'. וכן הגירסא (בערד) בא"ח ח"א ה' שבת סי' של"ג, נ"ה ע"ד. ועיין ריב"ש סי' צ"ג בשם הרמב"ן.

ועיין ירוש' פ"ד ה"ג, י"ד ע"ג ומ"ש בירושלמי כפשוטו שם ע"א 184, בבלי

סנהדרין ק"א א', וזה מאשר קצת את גי' כ"ע. ועיין הגה"מ פכ"ד מה' שבת ה"ה אות ד'.

10/11 וכן היה ר' יוסי אומר וכו'. בב"ר פ"מ (מ"א), הוצ' תיאודור ע"מ 394: ר' א' אין לך בכרכים רצ מסדום וכו', עיי"ש.

13 ר' נחוראי אומר אין לך בכל הכרכין יותר מתון מן הסודמי וכו'. בב"ר הנ"ל: אמר ר' איסי (יוסי) אין לך בכרכים יפה מסדום שחזיר לוט בכל ערי הככר ולא מצא כסדום ואילו היו החשובים שבהם ואנשי סדום רעים וחטאים וכו'. ורואים מכאן שר' נחוראי התכוין לדרוש בגנות הכרכים ואמר שסדום היתה המתונה בכרכים, ועכשיו צא ולמד מה היו הכרכים, וכן צריך לפרש גם בדברי רשב"ג להלן שהאמוריים היו הטובים בעממים, ודרכי האמורי ידועים לנו, וק"ו לשאר העממים.
17 נקראת על שם. בכ"ל מוסיף: הלכות ד'.

פ"ח (1) (פיט בד וכ"ל).

18 חגוזו מן הבחמה מן החיה וכו'. רמב"ן כאן ע"ד ב' ד"ה הא, בכורות פ"ג (ד"ר נ"ז ע"א), רא"ש שם פ"ג ס"י ה', המיוחס להריטב"א כאן ע"ד ב' ד"ה תולש, ר"ן פ"ז ס"י שצ"ב. ובמאירי ע"ד ב' ד"ה זה: וכן התבאר בתוספתא וכו' והוא שישנו (=ששנו) בה חגוזו את הצמר או את השער בין מין בהמה בין מין חיה כגון (צ"ל: בין) מין החי בין מין המת אפי' מין השלח שלהם חייב. והעתיק את לשון הרמב"ם בפ"ט מה' שבת ה"ו, ועיין מ"מ שם.

19 יש שחולקין וכו'. להלן 12122, ועיין ירוש' פ"ח ה"ב, י"א ע"ב.

ע"מ 120.

1/2 כל שאין כיוצא בו כשר להצניע וכו'. עיין הגי' בד. ובכ"ל: כל כיוצא בו כשר להצניע כשר לו להצניע והצניעו ובא אחר והוציאו הרי זה חייב. ופירושה, כל שכיוצא בו כשר להצניע או שכשר רק לו להצניע (ואין כיוצא בה כשר) והצניעו וכו'. ועיין בכלי ע"ז א', ובד, כנראה, נחערבבו שתי גרסאות.

2/3 המוציא יין כדי גמיעה וכו'. בד סדר אחר, ובכ"ל כסדר כ"ע.

3 כדי מויגת חכום. עיין רש"י רפ"ח. ע"ז ב' ורש"י בריף שם. ואפשר שזהו אינו אלא פירוש למלה יתנאי, כרגיל אצל הראשונים.

5 דם ושאר כל המשקין כרביעית. בתוס' ע"א א' ד"ה דם: בתוספתא גרס ושאר מיני משקין וכו' עיי"ש.

7 שכך כותלין לחורואר. בד: לחרוד, ובכ"ל, לחורואר. ועיין רש"י ע"ח א' ד"ה ליאורד, תוספות שם ד"ה שכן, תוס' בכורות ל"ח ב' ד"ה וסימניך.

7/8 המוציא מורסן לאכילה בגרוגרת וכו'. רמב"ם פ"ח מה' שבת ה"ז ומ"מ שם.

8 דולבין חורדין וחורבין וכו'. עיין רמב"ם הנ"ל שהעתיק כגי' התוספתא ועיין מפרשים כאן שנדחקו והגיהו. ונעלם מהם לפי שעה דברי הרדב"ן בשו"ת ח"א, לשונות הרמב"ם ס"י נ"ב שיישב את הרמב"ם ואת הסתידה מתוספתא מע"ש פ"א ע"מ 8710.

(1) וכן היה לפני הראב"ד והרמב"ן עיין מ"ש להלן ע"מ 121 שורה 4 ושורה 8/9.

16 ר' יהודה אומר אף המוציא שמר פרע וכו'. תוס' ע"ט א' ד"ה חזי.
 19 שיער כדי לגבל בו את חמיט. טיט כדי לעשות פי כור וכו'. וכ"ה בד. אבל בכ"ל: לגבל בו את הטיט לעשות פי כור וכו'. וכ"ה בבבלי פ' רע"ב בד"י וכ"י, עיין דק"ס ע"מ 170 הערה ה'. אבל בתוס' שם: המוציא שיער כדי לגבל בו את הטיט. טיט כדי לעשות פי כור. כן גר' בתוספתא וכן גר' רש"י וכו'. ועיין בבבלי ע"ט א'.

21 מיליארון קטנה. בכ"ל: אמולירין קטנה.

27 כדי לעשות כילכול ר' נחמיה אומר כדי לעשות אנדיפי. בכ"ל: כדי לעשות בנכול (ונמחק ע"י קו וע"י נקודות מלמעלה) בנכול (וכ"ה במשנה הוצ' לו 34 ע"ב שו' אחרונה. ועיין דק"ס 166 הערה ה' מרי"ף כ"י) ר' נחמיה אר' כדי לסוד אנטופי. ועיין במשנה ע"ח ב'.

29 בולס כדי לעשות מטנו צלוחית קטנה של פיליטין. זכן בכ"ל: בוליס כדי לעשות הימנו צלוחית קטנה של פליטון. וראויה לתשומת לב גירס' כ"י: בילס לעשות ממנו צנורה קטנה. והנה בולס היה של זכוכית ושל מתכת כמו שמראה היה מזכוכית וממתכת (עיין בבלי קמ"ט א'). וכן בב"ר פ"ב-י"ג, הוצ' תיאודור ע"מ 111: מוסך בולס אנקי על ידי שהות הוא מעלה חלודה ברם הכא חזקים כראי מוצק. ואנו רואים ברור מן הפסוק (כראי מוצק) שהוא מביא שהכוונה לבולס — מראה של מתכת (מעלה חלודה). ועיין הירוש' כפשוטו ח"א ע"מ 145. והנה השיעור הזה של צינורא קטנה הוא השיעור של נחשת (עיין להלן 121²⁶ כג"י ד וכ"ל). ומשמיעה לנו הברייתא שגם בבולס של נחשת אנו משערים כנחשת סתם.

ע"מ 121.

2 לעשותן מסופות. בד וכ"י: מסיפס. אבל הנכון בכ"ל: כדי לעשות פסיפס, כלומר השיעור הקטן ביותר של אבן הוא שאפשר לעשות ממנה פסיפס.

שם: מנין למאדים בשבת וכו'. סמ"ג לאווין ס"ה. י"ד ע"ג ד"ה הצובע. ובילקוט תרומה ס"י שס"ד: תוספת דשבת פ' הגוזז ועורות אילי מאדמי' (זהו הפסוק שאליו מסמך בעל הילקוט את המדרש) מנין למאדים בשבת שהוא חייב שני ועורות אלים מאדמים ועורות תחשים ר' יהודה אומר חיה גדולה היתה גדילה במדבר ועשו ממנה יריעו' וכו'. והנה מר' יהודה אומר ואילך ליתא בתוספתא. ובעל הילקוט הסמך לתוספתא את התנחומא תרומה הוצ' בובר ס"י ה' (בתנחומא הנדפס מכבר ס"י ו' גי' אחרת קצת). כרגיל אצלו. ובובר בהערה כ"ח שם: וכן הוא בתוספתא שבת (י) ומובא בילקוט רמז שס"ד. ועדות בלתי נכונה היא. כי אין זה בתוספתא בשום מקום, ורק הוא שטעה בדברי הילקוט.

4 ומנין לדם שהוא משקה וכו'. מפתח לר"ן עירובין ל"א א' (נ"ח ע"א). פיה"מ להרמב"ם והר"ש מכשירין פ"ו מ"ה, פי' הראב"ד לתוכ שמני ריש פרשה ח' ג"ד ע"ד (בשם תוספתא שבת פ"ח, והיה לפניו חילוק הפרקים כמו בכ"ע). מכירי תהלים פ' ס"י י"ז, ח"ב כ"ב ע"א, כולם מעתיקים את הברייתות עד שו' 11. ובאו"ז ח"א ה' חלה ס"י רכ"ה, ל"ד ע"ב, ובשו"ת שם ס"י תשס"ח, קי"ד ע"א מעתיק את התוספתא עד שו' 9. ועיין גם בס' הזכרון לר"א בקראט מ"ז ע"ג.

8/9 מנין לדם שהוא משקה וכו'. בד וכ"ל לנכון: מנין לדם נדה שהוא משקה וכו', וכ"ה בראשונים הנ"ל. ונוסף להם מעתיקים ברייתא זו בשם התוספתא בס'

הישר לר"ת ד' ויען ס"ח ע"א. הוצ' מק"נ ע"ב 34. פ"י הראב"ד לתו"כ שמיני סוף פרשה ג', נ' ע"ד, ר"ש ספ"ו ממכשירין (והובאו דבריו ברשב"א שבת קמ"ד ע"א ד"ה שכן). תוס' נדה י"ט ב' ד"ה כתיב (ושם: בתוספתא דשבת פ' הזורק דקתני מנין לדם שהוא משקה וכו', וזהו כג' כ"ע), רמב"ן שם ד"ה ירד (ושם: כדתניא בתוספתא מסכ' שבת פ"ח מנין לדם נדה וכו', והיה לפניו חילוק הפרקים כמו בכ"ע), תוס' הרא"ש שם (ושם: דתניא התם בפ' ה"ב נדה מנין לדם נדה שהוא משקה וכו') ועיין תוס' הרא"ש שם כ"ג א' ד"ה ואין דנין.

11 מנין לזרוע שהוא יד וכו'. ערוך ערך זרוע, סמ"ג עשין כ"ב, ק"ה ע"ב.
14 תורי דקל שנים. וכ"ה בכ"ל ובירוש' פ"ח ה"ב, י"א ע"ב. אבל בד וכ"י: אחד, וכן בבבלי צ' ב'.

15 כשיעור עצים ולהזאה כשיעור הזאה. בכ"ל: לעצים כשאר עצים חבילי (סוף עמוד, וכפל הסופר המלה האחרונה) חבילי אזור הסיאה והקרנית לאכילה כגורגרת, לבהמה כמלוא פי הגדי, לעצים כשאר עצים ולהזאה כשאר הזאה, וכן בד: כשיעור עצי חבילי אזור הסא (צ"ל: הסא') והקורנית שהכניסן לאכילה כגורגרת לבהמה כמלוא פי הגדי לעצים כשעור העצים להזאה כשעור הזאה, וצ. לא הרגיש בהשמטה שבכ"ע, ואולי נשמט אצלו בט"ה.

פ"ט (פ"י בד וכ"ל) 1.

22 יש חולקין בחזיר וכו'. עיין מ"ש לעיל 11919.
שם: המוציא מצמר גפן וכו'. רמב"ם פ"ח מה' שבת ה"ג ומ"מ שם.
25 שלחבת כל שהוא חרי זה חייב. עיין להלן 2086, הוס' שבמשנת ביצה ל"ט א' ובבלי וירושלמי שם.
26 ברזל ר' שמע' בן אלעזר אומר כדי לעשות ממנו צינורא קטנה. בכ"ל: ברזל ר' שמעון בן אלעזר או' כדי לעשות ממנו דרבן. נחשת כדי לעשות ממנו צינורה קטנה. וכ"ה בד (בערך). ועיין מ"ש לעיל 12029.
ע"ב 122.

1 דוגמא לאירא. בכ"ל: ארגמן כדי ליטול הימנו דוגמא לעירה. והיא היא.
7 שנים אוחזין במלגז ולוגזין וכו'. ברש"י צ"ב סע"ב ובערוך ערך מלגז פירשו שזהו כלי שמהפכים בו תבואה או תבן, ולוגזין פירש"י: מאספין השבלין. אבל לעיל 80²⁴ ראינו כי לגיזה היא מלאכה במלאכת הטויה, כמו שפירש המפרש לתו"כ המיוחס להר"ש (עיין מ"ש בכלאים שם), וא"כ לגיזה במלגז היא מסוג אותה המלאכה כמו שביטה בכרכר, והתוספתא שנתה אותם יחד.

9 והוציאוה לרשות הרב' שניהם פטורין ר' יהודה אומר וכו'. בכ"ל: והוציאוה לרשות הרבים ר' יהודה או' אם לא (מלה זו תלויה בין השורות) יכול אחד להוציאה והוציאה שניהם חייבין ר' שמעון אומ' אע"פ שלא יכול אחד להוציאה והוציאה שניהם פטורין שאין שם (צ"ל: שני') חייבין על מלאכה אחת. וג' נכונה היא, עיין בבלי צ"ג א'.

(1) וכן היה לפני הרשב"א, עיין מ"ש להלן 12310.

20 וחכמי' אומ' בין ביום טוב ובין בשבת וכו'. בעל המאור פ"ז סי' תס"ו.
 רשב"א צ"ה א' ד"ה והאידנא.
 22 משום ר' אליעזר לא תקנה אשה פניה וכו'. בערוך ערך שרק (ד): בתוספת
 שבת בס' המוציא ר' אליעזר אומר לא תקנה אשה פניה בבגד שיש בו שרק.
 23/24 לאחר ידו ברגלו ובמרפקו או שהיה מהלך על גבי הארץ וכו'. בכ"ל:
 באחד ידו וברגלו ובמרפקו או שהיה מהלך שרק על גבי הארץ וכו'. ונראה
 שהמלה שרק הוא גליון שנכנס שלא במקומו, ובעל הגליון התכוין לתקן את המלה
 שרק שבשורה שלמעלה (בכ"ל שם: בבגד שיש בו שרק). ולעצם העניין עיין בשו"ת
 יוסף אומץ להרחיב"א סי' ע"ז.
 26 אם היה מתכוין בכללן חייב שתים. רמב"ן ק"א א' ד"ה האי מסוכרייתא.

ע"ב 123.

2 והכותש והנופט. וכ"ה בד. וכן בבבלי ע"ג ב': והמנפץ והמנפט, ועיין בגליון
 שם. ובגנזי קדם של לזין סי' ע"ב 16: המנפש, אבל בכ"ל: הכותש והנופט.
 3 והגודר והאורה. וכן בכ"ל: הגודר והאורה, אבל בד וכ"ז: והגודר והעודר.
 ועיין מ"ש לעיל 7217.
 4 המכבס והסוחט וכו'. בד וכ"ז: המכבש והסוחט וכו'. וכן ברמב"ן ק"א א'
 סד"ה האי מסוכרייתא: ושנינו בתוספתא המכבס והסוחט מלאכה אחת וכו'. וכן בירוש'
 פ"ז ה"ב, י' ע"ג, עיי"ש.
 5 צביעה מלאכה בפני עצמה. בכ"ל, כ"ז, ד, רמב"ן הג"ל וירושלמי: סחיטה
 מלאכה בפני עצמה.
 7 חייב שתי חטאות. בכ"ל, ד וכ"ז: שלש חטאות. וכ"ה בירושלמי פ"ז ה"ב,
 י' סע"ב ובבלי ע"ד ב'.
 9 לא תקל אשה מדריח ותחלוב וכו'. ר"ן גאון, (מובא באו"ז ה' שבת סי' נ"ח,
 י"ג רע"ב, מרדכי שבת פ"ה, סי' שע"א וארחות חיים ח"א ה' שבת סי' י"ז, מ"ה
 ע"ג) רוקח סי' ס"א, שבה"ל השלם ענין שבת סי' קכ"ג, מ"ח ע"א (ושם לא תקלח
 אשה, ונשתבש לפניו מלא תקל האשה", כמו שמעתיק ברוקח הג"ל).
 10 אין יונקין לא מן הנכרית וכו'. "ברשב"א יבמות ק"ד א' ד"ה היא דתניא:
 אבל מצאתי בתוספת שבת פ"י (היה לפניו חילוק הפרקים כמו בד וכ"ל, עיין לעיל
 114², 119²) אין יונקין מן הנכרית ומן בהמה טמאה וכו', וכן בגמ' יוסף שם ספ"ד,
 סי' קמ"ב. ועיין להלן 642³ ובבלי יבמות ק"ד א' וראשונים הג"ל.
 10/11 ואם היה דבר של סכנה איננו צריך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. בכ"ל:
 אם היה דבר שיש בו סכנה מותר שאין כל דבר עומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבדה זרה
 וגילוי עריות ושפיכות דמים. וכ"ה (בערך) בד, כ"ז, רשב"א ונ"י הג"ל.

פ"ז (ו) (סי"א בד וכ"ל 2).

13 חוץ לארבע אמות חייב. בכ"ל מוסיף: שתי סרטאות זו על גב זו וזק מן
 התחתונה לעליונה תוך ארבע אמות פטור חוץ לארבע אמות חייב. ועיין ג' ד.

(1) וכן היה לפני הראב"ה, עיין מ"ש להלן 124¹⁹. (2) וכ"ה לפני הרשב"א עיין להלן שו" 15.

14 חזורק מן החנות דרך סטיו לפלטיא פטור. וכן בד וכי"ו. אלא ששם מוסיף: מן החנות לסטיו ומסטיו לפלטיא חייב. וכל זה שיבוש, והנכון הוא בכי"ל: החורק מן החנות דרך סטיו ופלטיא (צ"ל: לפלטיא) חייב. מן החנות לסטיו ומן סטיו לפלטיא פטור.

15 סרטא על גבי בקעה וכו'. ברשב"א ק' א' ד"ה ר"ש: ואומר אני שהרב ר' משה ז"ל סמך על התוספתא דמכילתין דתניא בפרק י"א (היה לפניו חלוק הפרקים כמו בד וכי"ל, עיין לעיל 114, 119, 123¹⁰) איסרטא על גבי בקעה וכו'. והובאו דבריו במאירי ח' ב' (ו' ע"א) ד"ה וגדולי.

17 מבוי ששזה לרשות היחיד וכו'. כל הברייתות עד שו' 23 ברשב"א צ"ט א' ד"ה הא דקתני מבוי (בקיצור), ועיי"ש שהעיר, כי זו היא הברייתא שהביא התלמוד שם, אלא שדרך בעלי הגמ' לקצר בלשון הברייתות בהרבה מקומות ולשונות בלשון, ובלבד שתהא הברייתא קיימת.

18 אין צריך לחי וקורה. וכ"ה בד ורשב"א. הנ"ל, אבל בכי"ל בט"ס: צריך לחי וקורה. 20 אין צריך לחי וקורה. בכי"ל מוסיף: רשות היחיד השופע לרשות הרבים הרי הוא כרשות הרבים שזה לכן ולכן וגבוה מן האמצע אם יש גובה עשר' טפחים בתוך ארבע אמות אין צריך לחי וקורה. וכ"ה בד (בערך). וצ. לא סידר יפה בשינו"ס שלו. 23/24 עמוד ברשות הרב' וכו'. בד וכי"ו סדר אחר, והיינו ה"ו לפני ה"ה, ובכי"ל חסרה לגמרי הבכא של גג ברשה"ר.

27 מנורה ברשות הרב' וכו'. בפירוש הגאונים לטהרות כלים פ"א מ"ז (הוצ' מק"נ עמ' 24): דתניא מנורה ברשות הרבים גבוהה י' טפחים ופרח שבראשה רחב ד' נוטל הימנו. ועיין בהערה שם, ועיין ערוך ערך פרח א' (עמ' ת"כ) ובהערת קהוט שם. עמ' 124.

2/3 חזורק בכותל למעלה מעשרה וכו'. רשב"א ח' רע"א. 3 וישבת לה בחור וכו'. וכ"ה בכי"ל וברשב"א הנ"ל, אבל בד: וישבת לה בבזר. 4 כגון אילו המשחקין בכדור וכו'. ברייתא מיוחדת, וכס"ז בברייתא שבבבלי סנהדרין ע"ז ב'. 5 הרי זה קונה לרשות הרבים וכו'. בכי"ל: הרי זה חייב. קופה ברשות הרבים וכו'. וכן בד (בערך).

12 ומן הספינה לחברתה. בכי"ל: ומן ספינה לים ומספינה לחברתה וכן בד (בערך). 14 ספינה שבים גבוהה עשרה טפחים וכו'. תוס' ק"א א' ד"ה ר"י, רמב"ן ורשב"א ק' סע"ב (בשם התוספות). ועיין המיוחס להריטב"א ק"א א' ד"ה אלא. 16 ספינות קשורות זו בזו וכו'. רוקח סי' קפ"א.

18 חזרו להיתרין שכל מחיצה הנעשית בשבת וכו'. בכי"ל: חזרו להיתרין הראשון. מחצלות הפרשות (ה"ו) הראשונה תלויה בין השורות) ברשות הרבים מערבין ומטלטלין מזו לזו הוכפלו חזרו לאיסורן חזרו ופרסום בין אונסין בין שוגגין בין מזדיין בין מוטעין חזרו להיתרין שכל מחיצה הנעשית בשבת וכו'. וכ"ה בד וכי"ו (בערך). ובכא זו של מחצלות היתה גם לפני הרוקח הנ"ל, ועיי"ש שהעיר על המקבילות בבבלי, ועיין גם להלן 152¹⁰.

19 בתים שבספינה חייבין בעירוב וכו'. רוקח סי' קמ"ג, ראבי"ה ח"א סי' ר"א עמ' 281, סוף סי' רל"ג, עמ' 324. ובסוף סי' ת"ח עמ' 466: תניא בתוספתא דשבת

פרק עשירי (כ"ה בכ"א שם. והיה לפניו חילוק הפרקים כמו בכ"ע; עיין להלן 114).
וכו', מאירי עירובין מ"ג א' (59 ע"ב) ד"ה בתוספתא, שבה"ל השלם ענין שבת ק"א
סוף ע"ב 82.

שם: ושאר שאין להם בתים וכו'. בכ"ל: ושאר ספינות שאין להם בתים
וכו', וכ"ה בד', אבל הנכון כלפנינו, וכן ליתא המלה "ספינות" בראבי"ה (בכל הג'
מקומות שהבאתי) ובשבה"ל הנ"ל, ופירושה ששאר האנשים שאין להם בתים
מיוחדים הרי הם כשרויים בחצר, ועיין הגהות הגר"א. וממש כסיגנון זה להלן
עירובין 140.

20 פירות או אוכלין. בד: פי' או כלי, וכן בשבה"ל הנ"ל: פירות או כלים.
ובכ"ל: פירות אוכלין (= או כלים).
30 אבל לא היה יודע שעל אותה מלאכה חייב חטאת וכו'. עיין מפרשים.
ועיין תלמודה של קיסרין ע"ב 35.

פ"א (פי"ב בד וכ"ל).

31 חבונה כל שהוא וכו'. כל הברייתא ברמב"ן ק"ב ב' ד"ה אלא (מ"ם משמו
פ"י מה' שבת ה"ב) עיי"ש היטב שמפרש אותה ומביא גם את הירושלמי, עיי"ש. ועיין
תוספות ומיחס לר"טב"א שם ד"ה וליטעמך.

ע"ב 125.

1 נמ"ל את האבן וכו'. עיין בראשונים הנ"ל.

5 כל שהוא חרי זה אינו חייב עד שיקדח את כולו וכו'. בכ"ל: כל שהוא
חרי זה חייב. ר"ש ב"ג או' עד שיקדח את כולו וכו'. ובד: כל שהו חרי זה חייב ר'
שמעון (וכ"ה בבבלי ק"ג ב' וירושלמי פי"ב סה"א, י"ג ע"ג) אומ' עד שיקדח את כולו
וכו'. ובכ"ע צריך להשלים: כל שהוא חרי זה [חייב. ר' שמעון אומר] אינו חייב עד
שיקדח וכו', כג' כ"מ בבבלי שם, עיין דק"ס ע"ב 222.

7 חנותן שמן בנר וכו'. עיין רש"י כ"ה סע"ב. והתוספתא שהעתיק רש"י הוא
לשון הברייתא בביצה כ"ב א', וצ"ע.

10 וחבעיר את זו חייב. בכריתות כ' א': פטור, אבל בקטע של שכטר, ע"ב 10,
וכן בכ"מ שם וכן ברבינו גרשום ובתוס' הרא"ש (עיין שטמ"ק שם ד' וויען תרל"ח
כ"ד ע"א ובשטמ"ק שע"ג הגליון בש"ס ראם שם): חייב, כלפנינו. (אלא שברא"ש שם
מביא את שתי הגירסאות).

11 וכיבה את הדלק חייב. בכ"ל: וכבה את הדלק פטור, וכן בד: וכיבה
את הדלק חרי זה פטור. וזו היא הג' הנכונה.

14 ואחד נותן את התבלין ובא אחר והגיס שתים האחרונים חייבין. חסרון
והשמיטה יש כאן ובד וכ"ז גורס: ואחד נותן את התבלין ובא אחר והגיס כולן
חייבין אחד נותן את הקדרה ואחד נותן את המים ואחד נותן את הבשר ואחד נותן את
התבלין ואחד מביא את האור ואחד נותן את העצים ובא אחר והגיס שנים האחרונים
חייבין.

והנה תוספתא זו פסקה הרמב"ם פ"ט מה' שבת ה"ד, אלא שגרס בבבא שניה:
ובא אחר ונתן את המים ובא אחר ונתן את הבשר וכו'. וכבר נלאו המפרשים לבאר

את החילוק בין הרישא ובין הסיפא, ועיין בכ"מ שם שהביא פירוש ארוך בשם הר"י בי רב, ופירש שברישא נתנו כולם בבית אחת ובסיפא בזה אחר זה, ומי שנתן את האור פטור מפני שאלמלי העצים היה האש נכבה מאליו.

וכבר העיר במעשה רוקח במקומו על התשובה ברלב"ח סי' כ"א, כ"ח ע"א ואילך שבאר באריכות את דברי הרמב"ם והתוספתא (שם כ"ט סע"א) ופירש שברישא היו כולם במחשבה אחת וכולם נתכוונו לדבר אחד, משא"כ בסיפא, כל אחד ואחד עשה על דעת עצמו עיי"ש, וכל דבריו אלו נעתקו כמעט מלה במלה בשו"ת אהלי תם סי' קכ"ט (בס' תמת ישרים ס"א ע"ב) בשם המשיב עצמו, וכבר תמה ע"ז במעשה רוקח הנ"ל.

ובשו"ת הרשד"ם או"ח סי' ג' (ג' ע"ג) דחה את דברי הרלב"ח, ופירש שהרמב"ם עוסק כאן רק בחיוב משום מבשל, ולפיכך חייבים רק שני האחרונים, אבל מי שנתן את האור (כלי עצים) פטור משום מבשל (אבל חייב משום מבעיר).

והנה אע"פ שהרמב"ם מאשר את גירסת ד וכ"ו, אבל עלינו להעיר שהגירסא ברמב"ם עצמו אינה בטוחה, עיין מהר"י בי רב בכ"מ הנ"ל ורלב"ח הנ"ל (כ"ט סע"א), וכן במעשה רוקח שם (סה"ד): שוב זימן השי"ת לידי נוסחא אחרינא כתיב 'יד משנת הקס"ב וכתוב בו שלשה האחרונים בלבד חייבים, ובנוסחא אחרת כ"י משנת הק"א שכתוב בה שנים האחרונים מחקו תיב' בלבד, ועיין להלן.

אבל גירסא ישרה בכ"ל: ואחד נותן את התבלין אחד נותן את העצים ואחד נותן את האור ובא אחר והרגים (צ"ל: והיגים) שנים אחרונים חייבין. ואעפ"י שיש כאן השמטה, ונשמט ע"י הדומות מנותן את התבלין עד נותן את התבלין שבסיפא, אבל אנו רואים ברור מכאן שבכ"ל היתה הגירסא בסיפא מקודם נתינת עצים ואח"כ נתינת אור, ולפי זה פשוט ומובן למה שנים האחרונים חייבין. וגירסא זו מתאשרת ע"י רמב"ם מוגה שמביא בכ"מ שם סה"ד: והנה מצאתי אני ספר מוגה שכתוב בו בדברי רבינו בבבא דסיפא ובא אחר ונתן את העצים ובא אחר ונתן את האור ולגירסא זו גיחא שאין חיוב כ"א בב' האחרונים בלבד וכ"ו, והוא דחה גירסא זו מפני שאין היא מכוונת לא עם הבבלי ולא עם התוספתא. אבל לפי גירסת כ"ל מכוונת גירסא זו עם התוספתא.

17 והן נראות חייב. בכ"ל: והן נראין אחת חייב וכן בד (בערך).

18 כתב אות אחת להשלים את הספר חייב. בכ"ל: כתב אות אחת להשלים את השם אות אחת להשלים את הספר חייב. וכן בד: אות אחת להשלים את השם וכ"ו והשלים את הספר חייב. וכן ברשב"א ומיתוס לריטב"א ק"ד ב' מעתיקים את התוספתא כג"י כ"ל וכ"ה בירושלמי פי"ג ה"א, י"ד ע"א. וכבר פירש בח"ד לפי גירסת הדפוס שבסיפא מחייב מפני שנתכוין להשלים את הספר, וגירסת כ"ע, כ"ל והראשונים מאשרים פירושו, ועיין או"ש פ"א מה' שבת ה"ח.

19 המקרע את העור כתבנית הכתב פטור הרושם על העור כתבנית הכתב חייב. וכ"ה בד ובכ"ל (אלא ששם: המקרע על העור). וכן מעתיק כל הברייתא עד שו' 25 ברשב"א ק"ג סע"ב והוא העיר על הסתירה בין התוספתא והירושלמי פ"ב, י"ג ע"ד. ובמ"מ פ"א מה' שבת ה"ט (ברמב"ם שם: הקורע על העור חייב וכ"ו הרושם וכ"ו פטור) ירושלמי. ותוספתא. ובמקצת נוסחי התוספתא נמצא הפך מדברי רבינו שהקורע פטור והרושם חייב, ועיקר הנוסחא הוא כדברי רבינו לחייב הקורע ולפטור

הרושם וכדברי הירושלמי. והנה לפנינו בכ"ע, כ"ל וד וכן ברשב"א יש רק הגירסא של "מקצת נוסח".

- 20 בדם הקרוש בחלב הקרוש וכו'. עיין מ"ש להלן 325 ואילך.
 21 ע"ע ע"י כרישין על ע"י בצלים וכו'. נמנו כסדר זה להלן 189²³ לעניין אחר.
 22 זה חכ"ל וכו'. רשב"א הנ"ל ורשב"א קט"ו ב' ד"ה הא דאמרי'.
 26 שתי אותות פטור אמר וכו'. בכ"ל וד: חייב.
 27 שהכותב לקלקל וכו'. רמב"ם פ"א מה' שבת ה"ט ומ"מ שם.
 27/28 נפל חריו על גבי הספר וכו'. רא"ש פ"ז ס"י ט'. רבינו ירוחם, ס' אד"ם
 נתיב י"ב ח"ד, ועיין רמב"ם ומ"מ הנ"ל.
 29 המוחק לקלקל אין לך וכו'. בכ"ל: והמוחק לקלקל פטור אין לך וכו'. וכ"ה בד.

ע"ב 126.

- 7 קטן אוהו בקולמוס וכו'. רמב"ם פ"א מה' שבת ה"ד ומ"מ שם.
 8 ומודה רבי לחכמי וכו'. בד וכ"ל: מודה ר' אליעזר לחכמים וכו'. וכנראה
 שזו היא גירסא משובשת, (עיין ירוש' פ"ג ה"א, י"ד ע"א, בבלי כריתות י"ז א'), אבל
 בכ"ו גורס: ומודה רבן גמליאל וכו', וזו היא הגירסא הנכונה, עיין בבלי כריתות
 ס"ז ב'.

- 12 אחד נתן את הקנקנתום ואחד נתן את המים וכו'. בכ"ל: אחד נתן את
 הדיו ואחד נתן את הקנקנתום ואחד נתן את המים אחד נתן את המים ואחד נתן את
 הדיו אחד נתן את המים ואחד נתן את הקמח אחד נתן את הקמח ואחד נתן את המים
 ואחד נתן את העפר אחד נתן את העפר ואחד נתן את המים האחרון חייב דברי ר' יוסי
 בר' יהודה או' אף האחרון אינו חייב על (צ"ל: עד) שיגבל. ועיין שנו"ס אצל צ.

פ"ב (1) (פ"ג בד וכ"ל).

- 17 ע"ע גבי שפת. בכ"ל: על גבי ספא, ובד וכ"ו: ספה, והיא היא.
 17/18 וחאורג שלשש חוטין כתחילה חרי זה חייב. כ"ז ליתא בכ"ל, וכן מחקה
 הגר"א ע"פ הבבלי.
 18 דומה זו לציצול וכו'. בכ"ל: למה זה דומה לצלצול וכו', והשאר כג' כ"ע.
 21/22 שני פתחים חייב. בכ"ל, כ"ו וד: פטור.
 23/24 וקטן פטור. בכ"ל וד מוסיף: הצד את הישן חייב.
 24 הצד יוני שובך וכו'. כל הברייתא במפתח לר"נ ק"ו א' (מ"ד ע"ב), עיי"ש.
 25 ויוני חרדסיאות. בכ"ל: ויונים דורסיות.

ע"ב 127.

- 2 חפורש מצודה ע"ע גבי בהמה חיה ועוף אף ע"ע פי שנכנסו לתוכה פטור.
 כ"ז ליתא בכ"ל, והשאר כג' כ"ע, ונמצא שבפורש מצודה ל"ב מ"ה וכו' פטור,
 על גבי בהמה וכו' חייב. ובד הגירסא להפך. וכן בתוספות י"ז ב' ד"ה אין פורסין,
 והובאו ברשב"א ומיוחס לריטב"א שם: בתוספתא הפורס מצודה לבהמה או לעוף
 ונכנס לתוכה חייב.

(1) וכ"ה לפני ר"א זכות בעל ס' היוחסין, עיין מ"ש 127¹⁷.

5 וחשיני פטור. בכ"ל מוסיף: ישב אחד על הפתח ובא אחד צדו מבפנים היושב על הפתח חייב והצדו מבפנים פטור. וכן בד (בערך). וכן מביאה ברשב"א ק"ו א' ד"ה אף אנן: תוספתא ישב אחד על הפתח ובא אחר וצדו מבפני' היושב על הפתח חייב והצדו פטור.

ד' 6/ ישב אחד על הפתח ונמצא צבי וכו'. רמב"ן ורשב"א ספ"ג, ק"ו א'.
8 צידה למחשבת. בכ"ל מוסיף: למה זה דומה לנועל את המגדל ונמצא צבי בתוכו למתכסה בטלית ונמצא צפורת בתוכה אע"פ שמתכוין לישב עד שתחשך פטור מפני שקדמה צידה למחשבה (עד כאן גם ברמב"ן הנ"ל) אין לך שהוא חייב אלא המתכוין לצוד אבל קדמה צידה למחשבה פטור. (הסוף גם ברשב"א הנ"ל). וכן בד (בערך).

שם: אין לועסין מסמיכי בשבת וכו'. כל הברייתות עד' שו' 12 נעתקו ברי"ף ספ"ד סי' תל"ה. וכן הובאה תוספתא זו בס' האורה סי' ס' סוף עמ' 53, תורת האדם להרמב"ן שער המיחוש (ד"ו שניה), ו' ע"א, סמ"ג לאווין ס"ה, כ"ב ע"א (ושם: תניא בתוספתא אין לועסין וכו' והעתיק את לשון הרמב"ם פכ"א מה' שבת הכ"ד, ועיין במ"מ שם, וכן דרכו של הסמ"ג עיין מ"ש לעיל עמ' 42 שו' 26|25), רשב"א ק"ט רע"ב, מאירי ק"י ב' ד"ה בכור (ע"ד ע"א), רא"ש ספ"ד סי' י', שו"ת מהרי"א או"ז סי' ג"ז י"ז ע"ב, ארחות חיים ח"א ה' שבת סי' של"ה, ג"ה ע"ד.

ועל עצם לעיסת המסטיכי לשם ריח הפה – εὐωδία עיין לאור פלורה ח"א עמ' 197, והוא ציין להערה בכפוף הוצ' לונץ סוף עמ' תרס"ב עיר"ש.

9 לא ימית אדם סם יבש וכו'. בכ"ל: לא ישוף אדם וכו'. וכ"ה ברי"ף הנ"ל, ברוקח סי' ק"ו (ושם: בתוספתא לא ישיף אדם סם יבש בשיניו וכו'), ברשב"א, מאירי ורא"ש הנ"ל.

11 החושש בגרונו וכו'. עיין תוס' ר' יהודה ברכות ל"ו א' ד"ה דתניא ועיין רמב"ם פכ"א מה' שבת הכ"ד ומ"מ שם.

12 החושש בראשו וכו'. שו"ת גאוני מזרח ומערב סי' ס"ז, י"ז ע"ב. (= אוה"ג שבת ח"א עמ' 124).

17 אמר ר' שמעון בן אלעזר וכו'. ביוחסין השלם 43 ע"א: וכן בתוספתא בפרק י"ב (היתה לפניו חלוקת הפרקים כמו בכ"ע, עיין גם לעיל 119) בשבת שחלה ר' מאיר והיה עושה לו רפואה ר' שמעון בר אלעזר תלמידו ולא הניחו וכו'.

19 שותין מי זבלין מי דקרין ומניח בהן וכו'. בכ"ל: שותין מי זבלין ומי דקלין ומדיח בהן וכו'. ובד: שותין מי זבלים מי דקלין וכוס עקרין וכו'. ועיין להלן 231.

26 ובלבד שלא יגבל. בכ"ל מוסיף: נותנין שומשמן ואגוזין לתוך הדבש ובלבד שלא יגבל. וכן ברוקח סי' קט"ו: בתוספתא מפציעין אגוזים (להלן 128) וכו'. נותנין שומשין ואגוזין בדבש ובלבד שלא יגבל. וכן דרכו לצרף תוספתאות ממקומות שונים, עיין לעיל 116, ומש"ש, ועיין גירסת ד וכ"ו בשני"ס.

שם: אבל מחבץ הוא מעשה קדירה. בכ"ל: אבל עושה מעשה קדרה.

27 ומדיח חכמי' דרי' אצ"ע' שאין עושין וכו'. בבלי קכ"ה ב', בכ"י ור' נים עיין דק"ס עמ' 285 הערה צ' ועיין להלן 192 ואילך.

ע"ב 128.

- 1 ושל ציודין. בכ"ל: ושל צירין.
- 2 עגולת חייב. בכ"ל חסרה המלה חייב.
- שם: נשמטו לו רצועות מנעל וכו'. ראבי"ה שבת ח"א, סי' ר"ו, ע"ב 293, או"י ח"ב ה' שבת סי' ס"ו, ט"ו ע"ד, ועיין רמב"ם פ"י מה' שבת ה"ד ובמ"מ שם.
- 6 חותל של תמרה וכו'. בפיה"ג טהרות כלים פט"ז מ"ה (הוצ' מק"נ ע"ב 45): דתניא אותו של תמרה ופטיליה של גרורות מקטע ואוכל. ועיין בהערות ר"ן אפשטין שם וערוך ערך פטיליא.
- 7 זה חכ"ל. כל קשר וכו'. שבה"ל השלם עניין שבת סי' קכ"ד, מ"ח ע"א.
- 8 באחת מידיו חב"ל וכו'. וכ"ה גם בכ"ל, אבל בד וכ"י הגירסא יותר מלאה: באחת מידיו אין חייב, עליו עד שיהא קשר של קיימא וא"י יכול להתירו באחת מידיו חבל וכו'. וכ"ה בשבה"ל הנ"ל.
- 11 מפצעין באגוזין ומחתכין בדבילה וכו'. בכ"ל: מפצעין באגוזים ומפרדין ברמזים ומחתכין וכו'. וכ"ה בד וכ"י. וכן מעתיק סתם בה"ג (הוצ' מק"נ) 113, ד"ו כ"א ע"ד. וברוקח סי' קט"ו: בתוספתא מפצעין אגוזים ומפרדין רימונים ומחתכין בדבילה לאותה שבת ולא משבת למוצאי שבת. נותנין שומשין וכו', עיין מ"ש לעיל 127²⁰. והג"י הנכונה היא, מפרדין, עיין ערוך ערך פרד ובק"ס קהוט שם, ועיין קהוט שם, ועיין בגמרא קט"ו רע"א.
- 13 ומדיחין בכבושין וכו'. עיין רמב"ן ק"ד ב' ד"ה אי ר"י, רשב"א קט"ו א' ד"ה יוה"כ, מיוחס להריטב"א ק"ד ב' ד"ה מותר, ועיין הרב המגיד פ"א מה' שביתת עשור ה"ג.
- 16 מדיחין עשרה כוסות וכו'. ברוקח ריש סי' נ"ה: בתוספתא מדיחין י' כוסות שאם יצטרך באחד שותה מהן מציעין י' מצעות שאם יצטרך יסב על אחת מהן.

פ"ג (מיד בד וכ"ל).

- 19/20 ואין צריך לומר דבר לבדוק וכו'. צ"ל: ואין (=אם, עיין מ"ש לעיל 101¹²) צריך לו(מר) דבר וכו' וב"ה בכ"ל: צריך לו דבר לבדוק נוטל ובודק. ועיין ג"ד, ובל השיבושים כאן יצאו מפני שלא הבינו כי "ואין" כאן=ואם.
- 25 ובנאו תחת הנדבך. בכ"ל: וגנוז תחת הנדבך.
- 28 והן מרקיבין מאליהן. בכ"ל: והן מאבדין ומדיקין (צ"ל: ומרקיבין) מאליהן. ובד: והן מתאבדין מאליהן.
- 29 מצילין אותן. רמב"ן קט"ו רע"ב. רשב"א שם סד"ה ה"ג רש"י מיוחס להריטב"א שם ד"ה מאי תניא.

ע"ב 129.

- 1 ושקעו במים. בכ"ל: ונתנו לתוך ספל שלמים. וכ"ה בד וכ"י.
- 4 קורא את האזכרות. בכ"ל: קודד את וכו'.
- 5 שאלו הרודף רודף אחריי נכנסתי וכו'. בכ"ל: שאלו הרודף רודף אחרינו נכנסין אנו לבית עבודה זרה ואין נכנסין אנו לבתיהן של אלו.

(1) וכ"ה לפני ר"א זכות בעל היוחסין. עיין מ"ש לחלן 1308.

10 שימרו. בכ"ל: שישרפו.

14 כ"י שאחזו האור וכו'. ראביה ח"א סי' רנ"ה, עמ' 336.

17 מצילין מיום טוב לשבת וכו'. כל הברייתא עד שורה 21 בה"ג הוצ' מק"נ עמ' 93 (ד"ר י"ח רע"ד): חנו רבנן מצילין מיום טוב לשבת וכו'. ועיין הגירסא והסדר בבבלי ק"ז ב'.

20 מציל כפת נקייה אין צריך להציל וכו'. כל הלשון משובשת. ובכ"ל: הציל פת נקיה אינו רשאי להציל פת הדראה. פת הדראה רשאי להציל פת נקיה ואין מערימין בכך וכו'. וכ"ה בד ובה"ג הנ"ל.

22/23 חשוכה פת בתנור וכו'. בזהזיר ח"א עמ' 44: כך שנו חכמים בתוספתא מי ששכח פת בתנור וכו'. וכך דרכו תמיד של בעל והזהיר להעתיק את הברייתות שבבבלי בשם תוספתא, וכאן היה מקום לומר שהכוונה לתוספתא ממש שהרי בגמרא לפנינו (ק"ז ב') חסר הדין: ובלבד שלא יעשה עמו חשבון לאחר השבת, אבל כנראה העתיק מבה"ג הנ"ל, ואפשר שגם בה"ג שאב מן התוספתא.

27 בחצירו של יוסף בן סימאי וכו'. בפתיחת המאירי לאבות י"ב ע"ב (ד"ר כ' ע"ב): ונתחבר עוד (בתוספתא שבת) שם יוסף בן סימאי שם ולא הוזכר שם משמו דבר אלא שסופר עליו מעשה חסידות ושלא חסיד היה ולא חכם.

29/30 אין מפליגין בים הגדול וכו'. עיין ראביה ח"א סי' שפ"ה עמ' 416, ועיין רא"ש פ"א סי' ל"ה, אבל כנראה התכוין לברייתא שבירושלמי, עיין הירושלמי כפשוטו עמ' 58, אבל בתשב"ץ ח"א סי' כ"א, י"ז ע"ב אינו משמע כן, ואפשר שהתשב"ץ שאב מהרא"ש, וכו' וכי"ו הסדר אחר בהלכות כאן, אבל בכ"ל כג"י כ"ע.

עמ' 130.

1 הרי זה מותר. בכ"ל מוסיף: ופוסק עמו על מנת לשבות דברי ר' רבן שמעון בן גמליאל או אינו צריך ומצור לצידן אפי' בערב שבת הרי זה מותר. וכ"ה בד, אלא ששם חסרות המלים אינו צריך, אבל הן ישנן גם בבבלי י"ט א'.

שם: ספינת חבאת לים וכו'. ראביה הנ"ל, וכן בשו"ת מהר"ם אלשקר ריש סי' ק"ח, קס"ד ע"ב: והכי נמי איתא בתוספתא פרק י"ב (ז) ספינה הבאה בים אין עולין מתוכה וכו', כל הברייתא.

5 עשה גוי כבש. בכ"ל: עשה גוי סקאלה וכו': סיקלא, ובמהר"ם אלשקר הנ"ל: אסכלא. וג"י כ"ל קרובה ביותר למלה הרומית - scala, ולהלן 402a: מכר את האסכלה. ועיין מש"ש.

6 אין נותנין כלים לגוי וכו'. בכ"ל: אין משכירין כלים וכו'. וכ"ה בד.

8 אמרו עליו על יוסף חכמן וכו'. ביוחסין השלם 70a: ובפ"ק דשבת וכו' וכן בתוספתא בפרק י"ג. (היה לפניו חלוק הפרקים כמו בכ"ע, עיין לעיל 127).

10 ואם בשביל ישראל אסור וכו'. ראביה ח"א סי' ש"פ, עמ' 405.

10/11 במה דברים אמורים בגוי שאין מכירו וכו'. תשה"ג הוצ' קורנול סי' צ"ג וא"ז ח"ב ה' י"ט סי' שנ"ה, ע"ז רע"א, והובא בשו"ת בנו מהר"ח א"ז סי' פ"ה, כ"ז ע"ג.

11 אבל בגוי שמכירו וכו'. עיין הראשונים הנ"ל. ועיין חוס' ביצה ג' א' ד"ה גזירה (תגהות אשרי שם פ"א סי' א'), רמב"ן כאן ספט"ז קכ"ב א', סמ"ג לאוין ס"ה, כ' ע"ב, ר"ן פט"ז סי' ת"ס (במשנה שם) ועיין רשב"ש סי' קע"ה, ל' ע"ד ובבלי קכ"ב א'.

13 ולווחין של יסטיכם. בכ"ל: ולווחין של ס"ב, וזו היא הגירסא הנכונה וטיבא. ועיין להלן 58712.

17/18 אין מקרקשין לא את הזוג וכו'. ריא"ז בשלטי הגבורים פ"ו סי' שפ"א עיי"ש.

19 ולא יקדיח בקשתנית. בערוך ערך קשט ב': בתוספת שבת בפר' אעפ"י ולא יקדיח בקשתנית.

20 כרפת בין חקוק וכו'. בכ"ל: כיפת בין חקוק וכו'. ועיין פיה"ג כלים פ"ב מ"ה. הוצ' מק"ג עמ' 55. ערוך ערך כפת (האחרון).

21/22 מדוכה אם יש בה שום וכו'. כל הברייתא בבבלי המאור פ"ו סי' תש"ד.

24 מלא חיר. בכ"ל: מלא ידו.

פ"ד (פס"ו בד וכ"ל).

28 אף אגוז שבספינה. בערוך ערך אגוז: בתוספת שבת בפר' שיני בראש (צ"ל: בראשונה, כמו שהוא בהוצ' קהוט) רבן שמעון בן גמליאל אמ' אף האגוז של ספינה. ובכ"ל: ההוגין, וכ"ה בד, ואצל צ. טעות.

שם: אף צפורן וכו'. בערוך ערך צפורן: בתוספת שבת בפ' בראשונה ר' יוסי אומר אף צפורן גדולה.

שם: ר' נחמיה אומר אפילו מלית וכו'. מפתח לר"ן גאון קכ"ד ב' (מ"ח ע"א). עמ' 131.

1 דלת חל"ש של בית התרנגולין. בכ"ל: דלת חלול ושל בית תרנגול.

2 תרקוש שנשבר וכו'. וכן בכ"ל: תרקיש שנשבר וכו'. ובד: מרקוש שנשבר וכו'. ובוודאי צ"ל: טרקוש כמו בכ"ז. ובערוך ערך תרקוש: בתוספת שבת בפרק בראשונה תרקוש שנשבר הוא ושבריו ניטלין בשבת.

4/5 דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר ניטלין. בכ"ל: דברי ר' יהוד' ר' מאיר או ניטלין. וכ"ה בבבלי ק"ה א' (בסדר הפוך). ובד: דברי רבי מאיר ר' יוסי אומר ניטלין.

10 פת מאפאיארות. בכ"ל: מאפיארות. ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 373.

14 תבן בידו ומרדה וכו'. בכ"ל כג' ד. ועיין ירושלמי עירובין פ"י ה"ג, כ"ו ע"ד ובירושלמי כפשוטו עמ' 366.

14/15 חבילה של גמי וכנה של שיחים של שטרות. בכ"ל: חבילה של גמי וכנה של שאין וטומוס של שטרות. ובד: חבלי של טב חין וטומוס של שטרות. (והסדר בד אחר ובכ"ל הסדר ככ"ע). אבל צריך לברר מה זה כנה של שיחים, או שאין (וגם המלה טבחין שבד היא כנראה נוסחא אחרת לשיחין, שוחין, שואין) ואולי שוחין פירושו מין גידול של גמי. עיין להלן 14526: ולא בשוח של גמי. ובכ"ל שם: ולא בשוא של גמי. ובכ"ז שם: ב ש ב ח של גמי, ומכאן נשתבש טבחין וצ"ל: שבחין.

16 נסרות בין בית האומן וכו'. זה סותר לבבלי מ"ט ב'. אבל בכ"ז: נסרים ששינמן, ובוודאי צ"ל: ששיגמן, ועיין משנת כלים ספכ"ב. ולפי זה בנסרים של בעה"ב עסיקנין.

שם: אף ע"פ שפיר. בכ"ל: אע"פ שופין.

19 מל"טלין את המדומע. בכ"ל: מעלין את המדומע, וכ"ה בד.

23 ואבטיח שניקר וכו'. עיין מ"מ פכ"ו מה' שבת הי"ד ד"ה חבית. ובכ"ז: אבטיח שניקר, ואולי מכאן נשתבש: שנשבר, עיין רמב"ם שם.

ע"ב 132.

3 אם חכניסו לעציהם. בכ"ל מוסיף: אין אוכל מהן בשבת. וכ"ה בד.
4 ובלבד שלא ימלול בכלי דברי ר' יהודה. בד: ובלבד שלא ימלול ביד
דברי ר' יהודה. ובד"ח שבתוס': ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה. וזו היא הגהה
ע"פ רש"י קכ"ח א' ד"ה שלא. וע"פ זה הגיה רש"י בגמ' כן. אבל בכ"א ורי"ף כ"י
שם: ובלבד שלא ימלול ביד הרבה. (עיין דק"ס) וגם גי' זו קשה. אבל גירסא טובה
מאד היא בכ"ל: ובלבד שימלול ביד דברי ר' יהודה. כלומר, ביד ולא בכלי. וע"ז
הוסיפו שגם ביד אסור למלול הרבה אלא מולל רק בראשי אצבעותיו.

6 וכן באמיתא. בכ"ל: וכן במיתא. ועיין ברילל יאהרביכער ח"ד ע"ב 86.
9 אין כותשין את המלח וכו'. רמב"ן. רשב"א. מיוחס להריטב"א סמ"א א'. ועיין
א"ח ח"א ה' שבת סי' ל"ז, מ"ז ע"א. ועיין מ"ש להלן 20222.
10 ואינו חושש. בכ"ל מוסיף: אין מרסקין דבילה וגורגרות וחרובין לפני
זקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סבין ובעץ פרור (ברמב"ן ורשב"א הנ"ל: ביד
הפרור. אבל במיוחס להריטב"א: ובעץ הפרור) ואינו חושש (ע"כ בראשונים הנ"ל).
המולל מערב שבת מגפח על יד על יד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי. וכ"ה בד
(בערך). ועיין מ"ש להלן 20223 ומש"ש שו' 24.
13 מולל"ן את המלח וכו'. עיין שלטי הגבורים פכ"א (ד' סביוניטה קס"ג סע"ב).

פ"ט (י"ז) (פס"ז בד וכ"ל ג).

15 לפני האורחים. כנראה, טה"ד, ובכ"ל וד: בפני האפרוחין.
18 ור' יוסי אומר אף חותכין. בכ"ל: אף נוהגין היינו חותכין. ובד: נוהגין
היינו אף חותכין.
23/24 ספק בן שבעה ספק בן שמונה וכו'. ברשב"א יבמות מ' סע"א: דקתני
בתוספתא דשבת פרק במה (י) בהמה ספק בן שבעה וכו'. ועיין בבלי קל"ו א'.
24 בן שמונה חרי הוא כאבן וכו'. בשו"ת המיוחסות סי' ח' והכי איתא בתו'
שבת פ"ו (היה לפני חלוק הפרקים כמו בד וכ"ל, עיין לעיל 114², 119², 123¹⁰, 123¹⁶.
ומכאן ראיה שהתשובה היא להרשב"א ולא להרמב"ן. שהרי לפני היה חילוק הפרקים כמו
בכ"ע. עיין מ"ש לעיל 121 שו' 9/8) וכו' בן ח' ימי' הרי הוא כאבן אין מטמא לא בזיבה
ולא בצרעת אין זוקק לייבום וכו'.

25 גורר טומאה וכו'. בכ"ל: אין גורר טומאה וכו'. וכ"ה בד.
26/27 ואינו נחל' ואינו מנחיל. בשו"ת המיוחסות סוף סי' ח' השיג מכאן על
הרמב"ם סמ"א מה' נחלות שפסק כי קטן בן יומו שלא כלו לו חדשיו נוחל ומנחיל.
ועיין רמב"ן ב"ב קמ"ב א' ד"ה ומצאתי. נמוקי יוסף שם פ"ט סי' תתפ"ו.
28/29 איוחו בן שמונה כל שלא יצאו וכו'. תוס' קל"ז א' ד"ה ממהל, יבמות
פ' א' ד"ה והא שם פ' ב' ד"ה כיון, נדה מ"ד ב' ד"ה הא. ראב"ה ח"א סי' רפ"ו, ע"ב
356, רמב"ן ורשב"א שבת קל"ה ב' ד"ה הא דאמר רשב"ג, ריטב"א יבמות פ' ב' ד"ה
מ"מ, תוס' הרא"ש שם פ' א' ד"ה ובן ח' (לשון חכמים מ"ב ע"ד). תוס' הרא"ש נדה

(1) וכ"ה לפני בעל הכותש, עיין מ"ש ע"ב 134 שו' 6/7. (2) וכ"ה לפני הרשב"א. עיין שו' 24.

מ"ד ב', אגודה יבמות סי' פ"ה, פ"ו ע"ד, ריב"ש סי' תמ"ו, תשב"ץ ח"ג סי' רמ"ב נ' ע"ד, רשב"ש סי' תקי"ג, ק"א ע"ב.

29 ר' יוסי אומר סימניו ניכרין וכו'. בכ"ל: ר' אומ' סימניו וכו'. וכן בד: רבי אומר סימניו וכו'. וכן היה לפני הראשונים הנ"ל, וכ"ה בבבלי.

עמ' 133.

1 ופדיויו מכן חודש וכו'. בכ"ל: שנ' ופדיוו וכו'. וכן הוא בד ובתו' יבמות פ' ב' ד"ה כיון, ה' שמחות למהר"ם ב"ב סי' צ"ו, נ"א סע"ב, תוס' הרא"ש יבמות פ' ב' סד"ה כיון (לשון חכמים מ"ב ע"ד), רשב"ש סי' תקי"ג ק"א ע"ב, עיי"ש.

7 ואמר ר' נתן וכו'. בפתיחת המאירי לאבות י"ב ב' גרס, כנראה, נתן הבבלי. 11 אינו צריך לומר אם המשיך מפני שהוא מסוכן. בכ"ל: המשוך לא ימול מפני שמסוכן. וכן בד (בערך).

13 וכי שנולד כשחוא סחור וגר וכו'. או"ז ח"ב, ה' מילה סי' צ"ו, כ"ה ע"ב. 19 ואמר ר' שמעון בן אלעזר צריך לחמיה וכו'. בכ"ל: אמר שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה על מה נחלקו וכו'. וכ"ה בד (בערך). ועיין מלחמות רפ"ט, רשב"א קל"ה א' ד"ה גירסת, המיוחס לריטב"א שם ד"ה אמר, ר"ן פייט סי' תצ"ג.

עמ' 134.

1/2 טבעה ספינתו בים וכו'. כל הברייתות עד שו' 9 ברוקח ריש סי' ק"ט בקיצור, עיי"ש.

6/7 מי שנשכו נחש וכו'. בכפופ ספליא עמ' תק"ב (ד"ר ר"ד ע"א): תוספת מסכת שבת פרק ט"ו (היה לפניו חלוק הפרקים כמו בכ"ע אבל עיין להלן 136) מי שנשכו נחש קורין לו רופא ממקום למקום (וכ"ה בכ"ל וד) ושוחטין לו תרנגולת וכו'. ובבבלי יומא פ"ג ב': ומקרינן לו וכו', ובד' כאן: ושוחטין טוחין לו תרנגולת וכו', וכנראה המלה טוחין היא קוגרפיה משוחטין.

7 וגחזין לו כרשין וכו'. וכן בכ"ל וד: כרשין, וכן בכפופ הנ"ל: כרשין. וכ"ה בבבלי יומא הנ"ל. אבל בערוך ערך כרשן: בתוספת שבת בפרק אין עוקרין גוזזין לו כרשין ואין צריך לעשר. וכ"ה ברוקח הנ"ל ובבבלי שם בכ"י אוקספורד, עיין דק"ס שם עמ' 276 הערה ע'.

8 ר' שמעון בן אלעזר אומר צריך לעשר. וכן גורס בפיסקי רי"ד כ"י בבבלי יומא הנ"ל, עיין דק"ס שם עמ' 276 סוף הערה פ'. אבל בד וכ"ז גורס: רשב"ג אומר וכו', וכ"ה בכפופ הנ"ל, וכ"ה בבבלי שם בכ"י ב', עיין דק"ס הנ"ל. ובכ"ל: ה' אלעזר בר' שמעון או' צריך לעשר, וכ"ה בבבלי שם בהוצאות שלנו.

10 ספק שבת אחרת. בכ"ל-מוסיף: אין אומ' ייעשו דברים בגוים ובקטנים אלא בגדולים שבישראל. וכ"ה בד (בערך). ועיין דק"ס יומא עמ' 285 הערה ד'.

שם: ואין אומ' יעשו דברים על פי נשים וכו'. בתוה"א להרמב"ן ענין הסכנה (קרוב לראשו, ד"ו ז' ע"ב): ובתוספתא אין אומרין יעשו דברים הללו על פי נשים ועל פי כותיים אלא מצטרפין (וכ"ה גם בכ"ל) דעת ישראל עמהן וכו', עיי"ש הפירוש. ועיין רא"ש יומא פ"ח סוף סי' י"ד, ועיין דק"ס הנ"ל הערה ה'.

- 11 אמר ר' יוסי מנין וכו'. עיין ערוך ערך פקח.
- 14 כרת לאחר זמן. עיין רש"י יומא פ"ה רע"ב ד"ה ומה.
- 16 וזי במה החמירה תורה וכו'. בכ"ל: אמר עקיבא וזי במה וכו' וז"ה בד.
- 18 ספק נפשות דוחה אותה. עיין מכילתא הוצ' רמא"ש פ' ע"ב הערה ל"ט.
- עמ' 135. פט"ז (פ"ז בד וכ"ל).
- 2 מפנין את הביצה וכו'. בכ"ל: מסנין את הביצה בסודרין ובכפיפה מצרית, וז"ה בד (בערך). ועיין פ"כ מ"ב. ועיין דק"ס סנהדרין עמ' 168 הערה ז' וג' כי"ו כאן ומלא"ש כלים פ"ב מ"ה. ועיין מ"ש לעיל 3730.
- 4 את החלתית בפושרין. בכ"ל חסרה המלה בפושרין. ובד: את החלתית בשבת. ועיין פ"כ מ"ג.
- 5 אין מולחין את החבית וכו'. בכ"ל וד: את הבית. וכן בערוך ערך זלח: בסוף תוספת שבת אין מולחין את הבית בכל מיני זלחין.
- שם: ושופך ושונת. כס"ז לעיל 1149, ועיין מ"ש לעיל 4213.
- 6 ומסלקין לצדדין מפני הרעי. עיין הירושלמי כפשוטו. עמ' 215. מ"ח חלי"ח עמ' 586. ר"ח ביצה ל"ח א' ובהערה שם.
- 8 מכבש של בעלי בתים וכו'. עיין להלן 2311.
- 9/8 נוטל סמנו מים. בכ"ל: נוטל הימנו כ ל י ם . וכן בד: נוטל המנו את הכלי.
- 10/11 בית הלל אומ' מגביהין וכו'. עיין בס' יחוסי תנאים ואמור' (שידפס בס' האזכרה למרן הגר"א קוק ז"ל) ערך זכרי' בן אבקולס.
- 12 זכרי' בן אבקולס לא חי' נוחג וכו'. ביחוסי תנאים ואמור' הנ"ל: ונראה הפי' דנוטל נוטל ואוכל ומשליך משליך הגרעין (עיין בבלי קמ"ג ב') בחזרת פנים אחורי המטה וכו'. עי"ש שמבאר את התוספתא והבבלי.
- 13 אמר ר' יוסי עינוותנותו וכו'. עיין איכה רבה פ"ד. הוצ' בובר עמ' 143 ובהערה ל"א שם.
- 14 מקנחין בזנב חסוס וכו'. עיין רמב"ם פכ"ב מה"ש שבת הי"ט. ובמ"מ שם: תוספתא מי שרחץ במים וכו'. ויש שם טעות וצריך להעמיד גקודה אחרי תוספתא. והשאר שייך לה"כ שם. ועיין ב"י בטור ארי"ה סוף סי' ש"ב.
- 15 פירות שנתפזרו מלקט אחד אחד וכו'. רמב"ן ורשב"א ריש פכ"ב, קמ"ג ב'. ועיין מיוחס לריטב"א ור"ן שם.
- 17 אם בוררן אילו בפני עצמן וכו'. ברמב"ן הנ"ל: בדרך אלו בפ"ע וכו'. וצ"ל: בדרך וכו'. כמו שהוא ברשב"א הנ"ל.
- 18 פגה שמשנת כתבן וכו'. עיין ערוך פג ד'. ועיין הירושלמי כפשוטו עמ' 404.
- 19/20 אין מטבילין את הכלי וכו'. עיין מ"ש להלן 20327, ושם לנכון: את המים, וז"ה בכ"ל וד כאן.
- 24 קורע אדם עור וכו'. עיין מ"ש להלן 20614 ואילך.
- 25 לעשות נצוק. בכ"ל: זיווק, ובד וכ"ז: זינוק, וז"ה להלן 20615 גם בכ"ע.
- 26 ואם כדי לנאות בהן. בכ"ל: אם לנאותן כדי לשתמש בהן, וכן בד: אם לנאותן להשתמש בהן. ובכ"ז: להתעטר בהן. וכנראה שצריך להשלים גי' כי"ו

לג' כ"ע וצ"ל: ואם כדי ל[הת]נאות בהן ולהתעטר בהן וכו'. עיין לעיל ריש מע"ש 86¹² ומש"ש.

27/28 שאין סכין ואין נופחין וכו'. הרב המגיד פכ"א מה' שבת סה"ג.

עמ' 136.

1 ימתין עד שינגבו. בכ"ל וכי"ו: עד שיגובו ובד: ממתין להן עד שינגבו בו.
3 טריקלין שהסיקה וכו'. בערוך ערך טרקליל: בסוף תוספת שבת טרקלילין
שהשיקן בערב שבת (ע"כ הוא בערוך ד' פיזרו ובהוצ' קהוט מוסיף): בפ"ב בתוספתא
י"ט טרקלילין שהשיקן מערב י"ט. ועיין להלן 204⁶.

5 ואין צריך לומר בשבת. בד מוסיף: רבן שמעון בן גמליאל מתי' וכן היה.
ובכ"ל מוסיף: וכך היה (והשאר שלפני זה חסר). ועיין להלן יומא 1906.
שם: רבן שמעון בן גמ' אומר אם היו רגליו וכו'. בכפ"פ פ"ז עמ' קל"ד
(ד"ר ל"ב ע"ב): תוס' מסכת שבת פ"ז (כ"ה בד"ר, ומכאן משמע שהיה לפניו
חלוק הפרקים כמו בד וכ"ל, אבל עיין לעיל 134 שו" 6/7. ואולי צ"ל: פ"ה, כמו
שנשתבש בהוצ' לוגץ) וכן היה רשב"ג אומר אם היו רגליו מלוכלכות בטיט מגרדין
במגרדת כדי שלא יטנפו את כליו וכו'. ועיין בתוס' יומא הג"ל.

7/8 ר' שמעון בי מנסיא אומר וכו'. וכ"ה בכ"ל ובירושלמי פ"ג ה"ג ו' ע"א.
ובד: ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו', וכ"ה בכפ"פ הג"ל, ובכ"ו: ר' שמעון
בן גמליאל וכו'.

10 וכן היה ר' שמעון בן אלעזר אומר אין פוסקין וכו'. עיין תוס' ק"נ א' ד"ה
ואמר, ודק"ס עמ' 18 הערה ג'.

13 מפני הכבוד. בכ"ל מוסיף: ר' יהודה או' אף בחול אין עושין אפקטיוזין
מפני הכבוד. ובד: ר' יהודה אומר אף בחול: (הנקודות ישנן גם בד"ר) אין עושין
אפקטיוזין ברשות הרבים מפני הכבוד. ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 28.

13/14 לא ישמח כליו ברש' הרבים וכו'. עיין ב"י בטור או"ח סי' ש"א ד"ה מי
שנשרו. (ד' וורשא נ"ד ע"א).

14 אין רצין בשבת וכו'. עיין ב"י בטור או"ח ריש סי' ש"א ד"ה כתוב בס"ה.

16 ואין צריך לומר בשבת וכו'. בכ"ל: ואין צריך לומר בשבת אם לבו ביום
מבקרין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב. וכן בד (בערך).

פ"ז (פ"ח בד וכ"ל).

18 אין מסתכלין בו. רבינו יונה מובא ברשב"א ובמיוחס להריטבא קמ"ח סע"ב,
ברא"ש פכ"ג סוף סי' א' ובר"ן שם סי' תק"ס. ועיין הגה"מ פכ"ג מה' שבת
הי"ט אות ט'.

19 משום שנאמר אל תפנו אל האלילים. הפשט הפשוט הוא כדברי הברייתא
בספרא ריש קדושים ה"י: אל תפנה לראותם וד"י (בד"ה שבשו: ודיו, מפני שלא
הבינו את פירוש המלה ודיי), או כנוסח הירושלמי ע"ז רפ"ג, מ"ב רע"ג: אל תפנה

(1) וכ"ה לפני הר"ן, עיין מ"ש להלן 13717.

לראותן מ מ ש. ועיין בסה"מ להרמב"ם ל"ת, מצוה י', ס' יריאים השלם ס' שנ"א, קצ"ד ע"א ובהערות שם. ובבבלי כאן קמ"ט סע"א: א"ר חנין אל תפנו אל מדעתכם, ועיין רש"י שם. אבל בערוך ערך פן א' פירש כאילו היה מנוקד אל תפנו אל מדעתכם. והביאו הר"ן פכ"ג ס' תקס"ג, וכן הרמב"ם במורה ח"ג פנ"א: ומפני זה היו מקפידים החסידים על השעות שהיו בטלים בהם מלחשוב בשם ואמרו אל תפנו אל מדעתכם, וכו' איני מפנה מחשבתי ממנו. ורמז לזה בדרשות ר"י ו' שועיב פרשה אחרי, ג' ע"ב: והרמב"ם ז"ל פירש מלת אל קודש וכו', ועיין בפירוש ר"א בקרט לרש"י, נ"ג ע"ד.

19/20 ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי וכו'. כל הברייתא עד שו' 25 בילקוט המכירי תהלים צ"א ס' כ"ב, ח"ב עמ' 92, ועיין להלן 46120.

עמ' 137.

1 כמה בפנים. בכי"ל: כמה בפניו, וצ"ל: כמה בפניו, וכן בשינויי נוסחאות מקטע מן הגניזה של משנת זכחים פ"ג (שנתפרסם בצופה הצרפתי כנ"ג עמ' 219): המולק תרין בפניו וכו'. הנתנים בפניו, וכן בירושלמי יומא פ"א ה"א, ל"ח ע"ב: ולא בעבודות ש ב פ נ ין אנו קיימין. ועיין מ"ש במבוא לירושלמי כפשוטו ח"א, עמ' כ"ב.

8 לא יטייל אדם על שפת המדינה וכו'. בראבי"ה ח"א ס' שפ"ה, עמ' 415: וברייתא היא בתוספתא פ"ו דשבת וכו', עיי"ש, ובוודאי צ"ל: פ"ז (החילוף בין ו' וז' הוא קל מאוד) דשבת, עיין לעיל 12410.

11/12 אין מחשיכין על התחום להביא את תחומה. וכן בד (ושם: על התחום) ובברייתא שבבבלי קנ"א א', בהוצ' שלפנינו, וכן מעידים בעלי התוס' שם ד"ה אין שהגי' בתוספתא: אין מחשיכין, אבל בכי"ל: מחשיכין על התחום, וכן מעיד הרשב"א שם שהגירסא בתוספתא: מחשיכין, וכן במ"מ פכ"ד מה' שבת ה"ב. וכ"ה במקצת נוסחאות בבבלי, עיין תוס', רשב"א ומ"מ שם, וכ"ה ברי"ף כת"י, עיין דק"ס עמ' 364 הערה ו' ומ"מ הנ"ל. ועיין היטב ברמב"ם פכ"ד ה"ג.

12 מחשיכין על התחום לפקח וכו'. ראבי"ה ח"א ס' שצ"א, עמ' 445.

14 ואומר לו אם לא מצאתה וכו'. וכ"ה בד וכי"ל, וכן בסמ"ג לאוין ס"ה, כ"ב ע"ד: ואמרין בתוספתא שאומרים לו לך למקום פלוני וכו', וכ"ה בברייתא שבבבלי הנ"ל. ולפי זה אפשר לפרש שאומר לו לחבירו ישראל, כמו שפירש הרמב"ן קנ"א א'.

אבל בתשובת ר"א ממין שבראבי"ה ח"א ס' שצ"א, עמ' 428: שאיסור אמירה לגוי אינו במקום כבוד המת. וראיה לדבר דתניא בתוספתא דשבת, ומייתי לה בשבת פרק שואל מחשיכין על התחום על עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין ואומר לגוי פירוש בשבת וכו' כל הברייתא עד שו' 16. ועיין גם במרדכי פ"ג ס' ש"ג. אבל בתשובת ראבי"ה עצמו שם עמ' 445: וההיא דפרק שואל הכי גרסינן לה בתוספתא מחשיכין על התחום לפקח וכו' ואינו כותב בתוספתא אומר לגוי, וגם אינו בספרים מדוייקים אלא שהוגה, ואישראל קאי וכו', עיי"ש. ועיין תוה"א להרמב"ן סוף ענין ההסדר.

15/16 ובלבד שלא יזכור לו סכום ממנו. וכ"ה בבבלי שם אבל בכי"ל, כ"ז וד:

ובלבד שלא יאמר לו וכו'. וכ"ה להלן 20524, לענין אחר.

16 גוי שהביא חליטין בשביל ישראל וכו'. תמים דעים להראב"ד ס' קכ"ב (תמת ישרים כ"ו ע"ג), מלחמות ביצה פ"ג ס' תתצ"ד, תוה"א שלו, סוף ענין ההסדר (ד"ה,

ל"א ע"א). בנו של הרמב"ן ביצה כ"ד ב' ד"ה ואם (מחנה דוד, י"ט ע"ב וע"ד). ראב"ה ח"א סי' ש"פ עמ' 407. רשב"א קנ"א א' (במשנה) ד"ה עשו לו (בשניהם), מיוחס להריטב"א שם. רשב"א ביצה כ"ד ב' ד"ה הא דאמרי' ביש וכו', ר"ן שבת פכ"ג (במשנה) סי' תקס"ט, ועיין רשב"ש סוף סי' קע"ה.

ובמרדכי עירובין פ"ד סי' תצ"ז: כי ההיא דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר (ביצה כ"ה רע"א) וכן משמע בתוספתא לקמן גבי הנהו דיכרי וכו'. והגיהו בד"ח: צ"ל בתוס', כלומר בתוספות. אבל באמת צריך להפסיק אחרי המלה בתוספתא. והכוונה לתוספתא שלנו. ואח"כ צ"ל: [ו] לקמן גבי הנהו דיכרי וכו'.

17 עשו לו ארון וכו'. מאירי ביצה כ"ה א' ד"ה ועדין (נ"א ע"א). וכן בר"ן שבת פט"ז (במשנה) סי' ת"ס: ודאמרי' בתוספ' ב פ ר' י"ז דשבת (היה לפניו חילוק הפרקים כמו בכ"ע) חפר קבר לא יקבור בו אותו ישראל אבל ישראל אחר מותר.

18 פירות שיצאו חוץ לתחום וכו'. רמב"ן עירובין מ"א ב' ד"ה וזו שאמרו. ד"ה והא דמייתי וד"ה וקשה לי עיי"ש.

21 ושחביא חוץ לתחום וכו'. בכ"ל: שהביא גוי מחוץ לתחום. וכן בד (בערך). וכן ברמב"ן הנ"ל ד"ה והא דמייתי (כגירסת ד').

25 וכן היה ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו'. ב"ר פל"ד י"ב. הוצ' תיאודור עמ' 323.

עמ' 138. פ"ח (כד וכ"ל אין כאן פרק חדש).

3 מ' שחחשיך לו בדרך וכו'. רשב"א קנ"ג סע"א, כל הברייתא.

5/6 במה דברים אמורים בגוי המכירו וכו'. עיין ראב"ה ח"א סוף סי' שס"ז ריש עמ' 387.

11 מפני מה אמרו נידרי שבת וכו'. מפתח לר"ן קנ"ז א', (נ"ד ע"ב). סמ"ג לאווין ס"ה. כ"ב ע"ד.

13 ובלבד שלא יספק ולא יטפח וכו'. בכ"ל: ובלבד שלא יצויה ולא יטפח וכו'. וכג"י כ"ע כ"ה גם בעירובין ק"ד א'.

13/14 חשוכה את הפועל לשמר לו וכו'. בשטמ"ק נדרים ל"ז ב' ד"ה ואם היה: עוד יש לומר דבחול מיירי בורעים ובפ' חול (אולי צ"ל: ובפ"ה, כלומר בפ"ה בתוס' דב"מ) ובשלהי תוספת' דשבת מצאתיה ולא איירי אלא במילי דחול (כלל) אבל זה לא נהירא דבפ' הזהב מוכח דבהקדש מיירי. ועיין להלן 387²¹ ובראשונים שציינתי שם, ותבין דבריו.

18/19 ואין צריך לומר ברשות חרבים. בכ"ל מסיים: הלכות ז'. חסלת מסכת שבת. טרקים י"ח. (ו' כמנין הפרקים בכ"ע).

עירובין.

פ"א.

26/27 כיצד ממעטו נותן עליו קורה וכו'. מאירי ד' סע"ב 8 ע"ב, עיי"ש.

27 וחרחב מעשרים אמות. בכ"ל: הרחב מעשר אמות, וכ"ה בד.

31 ומה ראה לשבת בכך. עיין הירושלמי כפשוטו עמ' 229.

32 כל מבו מרבע אמות אין צריך כלום. בכ"ל: מזוי שפחות מעשר אמות אין צריך למעט, והיא גירסא ישרה. אבל עיין בבלי י"ב א'.
שם: והרחב מעשר אמות וכו'. רשב"א י' א' ד"ה הוא (14 ע"ב), מאירי שם ד"ה מבו (19 ע"ב), עיי"ש.
ע"מ 139.

9 היושב כדרכו עליה. בכ"ל: היושב כנגדו עליה.
12 לחיים למבו גבוהים מן הארץ וכו'. רוקח ס"י קע"ה.
16 העמיד לחי וקורח וכו'. מאירי י"ד ב' ד"ה מי (27 ע"ב), הרב המגיד פ"ז מה' שבת ה"כ בשם הרשב"א.

פ"ב (בד וכ"ל אין כאן פרק חדש).
20 נידונת כפסין. בכ"ל מוסיף: ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה או' היתה עגולה רואין אותה שאם תחלק ויש בה ששה טפחים מצד זה וששה טפחים מצד זה כדיומדין נדונת כפסין. וכ"ה בד (בערך).
שם: שלוש בקש. צ"ל: בקר, וכ"ה בד וכ"ל.

ע"מ 140. פ"ג (פ"ב בד וכ"ל).
7/8 כדי שיכנס הגדי: כל ששלשה משלשה ועד ארבעה וכו'. גירסא אחרת לגמרי בכ"ל: כדי שיכנס הגדי. כל שפחות משלשה צריך שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי (כ"ז גשמט בכ"ע ור, אבל ישנו לעיל 78²⁰, ועיין מש"ש בשם ס' המפתח) וכל משלשה ועד ארבעה צריך שלא יהא בינו לבין חבירו כמלאו וכדי שלא יהו פרצות כבנין אם רצה מביא יתדות וכו'. וכ"ה בתוספתא כלאים הנ"ל, עיי"ש ובבבלי כאן ט"ז א'.

13 שיירא ששרתה בתל וכו'. כל הברייתא ברשב"א ט"ז ב' ד"ה ונראה (22 ע"ב). ועיין מ"מ פט"ז מה' שבת הי"ט וריטב"א ט"ז ב' ד"ה וחכ"א.
13/14 ובגינה מוקפת שלשה טפחים. בכ"ל בגינה מוקפת גדר גבוה עשרה טפחים. וכ"ה בד (בערך) וברשב"א (=מ"מ) הנ"ל.

14 ולא שיירו בה אלא בית סאתים. וכן בכ"ל: ולא שיירו בה אלא בית סאתים. וכ"ה ברשב"א הנ"ל, אלא שהוא כותב שם: ונראה שיש קצת שבוש בתוספתא ולא גרסי' ולא שיירו בה אלא בית סאתים אלא הכי גרסי' בה, ולא שיירו בה בית סאתים וכו' עיי"ש. וכתיקון הרשב"א, כ"ה נוסח ד' ואפשר שהוגה שם ע"פ הרשב"א.

18 אחד שיירא ואחד היחיד וכו'. ברשב"א י"ז רע"ב (23 ע"א): וכן היא בתוספתא דתניא התם בפרק ב' (היה לפניו חילוק הפרקים כד וכ"ל) דמכלתין אחת שיירא ואחד יחיד עושה להן מחיצה ר' יהודה אומר וכו'.
18/19 ר' יחודה אומר לא ירבה ליחיד וכו'. כל הברייתא ברשב"א הנ"ל, ועיין ריטב"א י"ז א' ד"ה ותני בשם ר"י.

(1) וכ"ה לפני הרשב"א. עיין להלן ש"ר 18.

20 אוהל'ין שבשיירא חייבין וכו'. רשב"א וריטב"א הג"ל ומאירי י"א ד"ה כבר (30 ע"ב). ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א ע"א 245 ואילך.

21 ושאר שאין דחן אוהל'ין וכו'. כס"ז לעיל 12419.

23 ר' אליעזר אום' הגינה וחקרפיה וכו'. בכ"ל ובר: ר' אלעזר או' הגינה וכו'. וכל הברייתא נצתקה במלחמות להרמב"ן ספ"ב, עיין להלן.

24 יותר אמה אחת וכו'. בפיה"מ להרמב"ם פ"ב מ"ה: ונתבאר בתוספתא כי ר"א סובר אם היה ארכה יותר על שנים ברחבה אין מטלטלין בתוכה. זכיון לברייתא שבבבלי כ"ג ב' כרגיל אצלו לכנות את הברייתות שבבבלי — תוספתא.

25/26 ר' אליעזר אום' קרפיה חסמוך לעיר ויש בארכו שבעים ושיריים אף על פי מרובע מטלטלין לתוכו בשבת יותר משבעים ושיריים אין מטלטלין לתוכו בשבת. בכ"ל ובר: וכן היה ר' אלעזר (בד אליעזר) או' קרפיה חסמוך לעיר ויש בארכו שבעים ושיריים אין מטלטלין בתוכו בשבת. וכל המפרשים נדחקו לפרש ע"פ גירסא משובשת זו, אבל ג' כ"ע מאירת עינים, ולפיה יוצא שר"א מצריך לכתחילה אורכה כשנים ברחבה, אבל במרובע מטלטלין רק בדיעבד (עיין תוס' כ"ג ב' ד"ה איכא), ולפיכך אמר אעפ"י מרובע.

אבל הרמב"ן חולק על עצם השיטה וסובר שבמרובע כולם מודים שמטלטלין לכתחילה, והיתה לו ג' אחרת בתוספתא כאן, שכן הוא כותב במלחמות ספ"ב: ועוד דהא משמע דכולהו מודו דמרובעת טפי עדיפא וכו' ומצאתי בתוספתא הגנה והקרפף צריך שיהא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים מוקפת גדר גבוה עשרה טפחים אם היא ארכה כשנים ברחבה מטלטלין בתוכה בשבת יתר אמה אחת אין מטלטלין בתוכה בשבת וכן היה ר' אליעזר אומר קרפף חסמוך לעיר ויש בארכו שבעים ושיריים אף על פי שאינו מרובע מטלטלין בתוכו בשבת. ומעיני כל המפרשים געלם לפי שעה הרמב"ן הג"ל, והוא מאשר את ההוספה בגי' כ"ע.

ע"א 141.

3/4 מערבין במעשר שיני בירושלם וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו ח"א ע"א 262. 8 נתנו לקוף וחוליוכו נתנו על גבי בחמה וכו'. וכ"ה בד וכ"ל (אלא ששם נותנו לקוף). אבל בשו"ת שבאו"ז ח"א סי' תשמ"ט, ק"ז סע"ד: אך בתוספתא קתני בתרוייהו על הפיל. (ולא לפיל). ואולי יש השמטה באו"ז וצ"ל: בתוספתא קתני בתרוייהו (כלומר, לקוף ועל גבי בהמה) והיינו לפיל היינו על הפיל וכו'. אבל אין להגיה באו"ז את המלה "הפיל" כפי שרואים מן החרוז שם: בתוספתא קתני בתרוייהו על הפיל. והצור קמיד לפניך יפיל.

8/9 נתנו על גבי קורה וכו'. רא"ש פ"ג סי' ד' (בשם הר"מ).

12 בכלכלה ותלאה באילן למעלה מעשרה טפחים עירובו עירוב. וכ"ה בכ"ל.

ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א ע"א 263.

14 שגבוהין מן הארץ עשרה. בכ"ל וד: שהן גבוהין מן הארץ שלשה וכצ"ל.

20 ומודים חכמי דר' אליעזר בבני חצר וכו'. תוס' ל"ה א' ד"ה חסורי.

24/25 בתרומה ספק טמאה ספק טהורה וכו'. עיין הירוש' כפשוטו ח"א ע"א 265.

פ"ד (פ"ג בד וכ"ל ו).

29 שניהם רבותיו ילך לו אצל חרגיל וכו'. ירוש' פ"ג ה"ו, כ"א ע"ב, אלא שנשמט לפנינו וישנו בשרידי הירושלמי עמ' 99 שו' 15. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 272.

30 מתנת אדם על עירובו וכו'. רמב"ם פ"ח מה' עירובין ה"ו, ובמ"מ שם: כמדומה לי שבבואר זה בתוספתא.

עמ' 142.

14/15 מחנה היוצאת למלחמת חרשות וכו'. עיין מס' שמחות פ"ו ה"י, הוצ' היגר עמ' 133, וש"נ.

16 וכן היה חילץ חזקן דורש וכו'. בכ"ל: כך היה שמאי חזקן דורש. וכן בד וכ"ו (בערך). ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 60.

19 חרועים וחקייצין וכו'. בראבי"ה ח"א סי' ת"ב, עמ' 458: וכן מוכח בתוספתא דמכילתין פרק שלישי (כחילוק הפרקים בד וכ"ל) ומייתי לה בפרק הדר וכו' חרועים הקייצין והבורגין וכו'.

30 אפילו גדולה כאנטוכיא אפילו כמערת צדקיהו וכו'. בכ"ל: אפילו גדולה כאנטוכיה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. השובת במערה אפי' כמערת צדקיה וכו'. ובתנחומא במדבר ט' (הוצ' בובר עמ' 8): והשובת במדינה אפי' היא גדולה כאנטוכיה מהלך את כולה, ועיבורה וחץ מעיבורה אלפים אמה, ומהו עיבורה החנויות והפוגדקיות שחץ למדינה על הדרך והשובת במערה אפי' היא גדולה כמערת שברח בה צדקיה מלך יהודה שהיה בה שנים עשר מיל וכו'. ועיין הערות שם. ועיין גנוי שכטר ח"א עמ' 475. והילמדנו שאב מתוספתא שלנו ולא מן הבבלי.

עמ' 143.

2/3 בצ"ץ האיץ בצ"ץ חרוב בצ"ץ האגא בצ"ץ חגבוה וכו'. בכ"ל: בצד אילן בצד חרוב בצד אגא בתל גבוה וכו'. ובד: על גבי אילן על גבי הגנה בתל גבוה וכו'. ולכאורה נדמה שהגירסא „על גבי" יותר נכונה, ורק כאן עירובו עירוב. עיין פ"ד מ"ו. ועיין להלן.

5 ובגינה סוקפת גדר וכו'. בראבי"ה ח"א סי' שצ"ו סוף עמ' 455: ומיסתייעא מתוספתא דעירובין פרק שלישי (עיין לעיל 142) האומר שביתתי בגינה מוקפת גדר גבוה עשרה טפחים וכו'. וכן ברוקח סוף סי' קצ"ג: ב' פ' ג' (כ"ה בד' פגו, כחילוק הפרקים בד וכ"ל) בתוספתא האומר שביתתי בגנה וכו', מלה במלה כמו בראבי"ה הנ"ל.

8/9 האומר שביתתי על גבי האיץ על גבי חרוב על גבי האגא לא אמר כלום או לצפוני וכו'. יש כאן חסרון, ובכ"ל: האומר שביתתי על גבי אילן על גבי חרוב ועל גבי האגא לא אמר כלום עד שיקנה לצפוני וכו'. וכן בראבי"ה ח"א סי' שצ"ז סוף עמ' 456: תניא בתוספתא האומר שביתתי על גבי חרוב לא אמר כלום עד שיקנה לצפוני או לדרומו ארבע אמות וכו' כל הברייתא. אבל בד: האומר

1) וכן לפני הראבי"ה וחרוקח, עיין מ"ש 1435.

שביתתי בצד אילן בצד חרוב בצד גנה לא אמר כלום וכו'. וגירסא זו נראית לכאורה יותר נכונה, עיין מ"ש לעיל שו" 23.

10/11 לא אמר כלום. ליתא בכ"ל, כ"י, ד וראב"ה הנ"ל.

16 ואחד עשיר יוצא מן הדרך. בכ"ל: יוצאין מן העיר. ובד: היוצא מן העיר.

18 בדרומא. בכ"ל וד: ברומא.

19 והיו עניי כפר שיחין. בכ"ל: היו עניים שוחים. ובד: והיו עניי שיחין, ועיין ירוש' פ"ד ה"ה, כ"ב ע"א ובבלי נ"א ב'.

פ"ה, (פ"ד בד וכ"ל 1)

21 כאנשי אותה העיר. בכ"ל: יום אחד כאנשי העיר, ובד: ויו' אחד כאנשי אותה העיר.

22 וכשם שאין חולקין. בכ"ל: וחכמים או' כשם שאין חולקין וכו'. וכן בד (בערך).

23 אמר ר' אליעזר אין אתם מודים וכו'. עיין ריטב"א ל"ח א' ד"ה אמר להם ר"א.

25 אמר ר' הן תא ק"ו וכו'. וכן בכ"י (בלי נקודות). וכן בבבלי ל"ח א' בכ"מ: הא לאו, עיין דק"ס ע"מ 141 הערה פ'. ועיין להלן. אבל בכ"ל וד: ה' ל' לו.

26 אמרו לו תא ק"ו וכו'. וכן בכ"י, ובד: הללו. אבל בכ"ל: אמרו לו הלואי, ובבבלי ל"ח א': הא לאי, ועיין להלן 15416 ומש"ש.

27/28 יוצא עליו בשני. בכ"ל, כ"י וד: אין יוצא עליו וכו'.

ע"מ 144.

3 ור' יוסי אוסר שקדושת וכו'. בכ"ל: ור' יוסי או' (וכ"ה בד) קדושת וכו'.

5 הרי שהיתה בידו כלכלה של פירות וכו'. בכפופ ספי"ג, ע"מ שמ"ב (ר"ר ע"ח סע"א): ובתוספת פ"ד (כחילוק הפרקים בד וכ"ל) הרי שהיתה בידו כלכלה של פירות שאינה מתוקנת היום הוא אומר אם יום טוב הוא אין בדברי כלום ואם לאו קורא שם לתרומה ומעשרות שבה ואוכלה (היתה לפניו גירס' ד וכ"ה בכ"ל, בערך) ר' יוסי אומר בשני ימים טובים של גליות. ועיין בבבלי ל"ט ב'.

פ"ו (בד וכ"ל אין כאן פרק חדש ונמשך פ"ד)

9 כיצד מעברין את הערים וכו'. עיין ס' העתים ע"מ 78.

12/13 אם היה בית אחת יוצאה הימנו וכו'. תוס' רי"ד רפ"ה, נ"ח א' (י' ע"א).

14 יוצאין הימנו שני פגומין. בכ"ל: יוצאין ממנו כגון שני פגמים, ובד: יוצאין

הימנו כמן שני פיגמין, וכן בתוס' רי"ד הנ"ל (בערך).

22 כתל"ה וזי ז"ח. בכ"י: וחזיונה, ובכ"ל: וזיריה.

27 ושוק שבשדה. בכ"ל: ושוק שבשדה.

שם: וכמה יהו קרובין. בכ"ל: קרובין לעיר, וכן בד (בערך).

28 מאה וארבעים ואחת. וכן בד: וארבעים ואחד (אצל צ. בשנו"ס אינו

נכון), אבל בכ"ל בט"ס: מאה וארבעה ואחד.

(1) וכ"ה לפני בעל הכפופים, עיין מ"ש 1445.

ע"א 145.

11 אם היו בין שנים החיצונים וכו'. בכ"ל: אם אין בין שנים החיצונים וכו'.
ובד: אם אין בין שורה החיצונה וכו'.

13 עושה את תחתיה כמב"א וכו'. בכ"ל: עושה תרומה (צ"ל תחומה) כסבלה וכו'. ובד: ועשה ומרבע כנגדן את תחומה כסבלה וכו'.

14 דרומית. ליתא בכ"ל, כ"ז וד.

22 ואם היה גיא מעוקם וכו'. רש"י ותוס' נ"ח א' ד"ה ואם, ריטב"א שם.

23/24 אין אומ' יקוב את הכותל אלא ימוד את הכותל וצופה וכו'. וכן בתוס'
נ"ח ב' ד"ה אבל: ורבנו שמואל גרס לעיל בברייתא הגיע לכותל ימוד את הכותל והכי
איתא בתוספתא. פ"י ימוד כל שיפוע הכותל וכו'. ובד: אבל אומ' הכותל וצופה וכו'.
ובכ"ל: אין אומ' יקוב את הכותל אלא צופה כנגד מדתו ומודד. אחד מודד בח"ל
ואחד צופה בעיניו בין בים ובין בהר ובין במישור וכו'.

26 ו"א בשוח של גמי. בכ"ל: ולא בשויא של גמי. בכ"ז: ולא בשבח, ובד:
ולא בשבת. ובתרגום משלי כ"ז כ"ה: שבת עמירא, ובהוצ' לגרד שם: שוח. ועיין
מ"ש לעיל 131.

27 והמודד מותח בכל כוחו. רש"י במשנה נ"ח ב', ר' יהונתן על הרי"ף שם
סוף ס' תרכ"ו, רוקח סוף ס' קצ"א, רא"ש פ"ה סוף ס' ז'.

28 מעשה בזרן אחד רועה וכו'. וכ"ה בד ותוס' ס"א א' ד"ה ועוד ובירושלמי
פ"ה ה"ז כ"ב ע"ד. אבל בכ"ל: מעשה בקטן אחד רועה וכו'.

שם: שהיו בני מגדל יורדין לחמתא וכו'. וכ"ה בתוס' ס"א א' ד"ה ועוד (ושם:
לחמתן). ובכ"ל: בני מגדל באין לחמתה, ובירושלמי הנ"ל: עולין לחמתה וכו'.
ובד: שהיו בני מגדל גדר יורדים לחמתה (ואצל צ. בשנו"ס אינו נכון).

ע"א 146.

1 הסמוכה לגשר ועוד התיר וכו'. וכ"ה גם בכ"ל. אבל בד וכ"ז: הסמוכה
לגשר והתיר רבי שהיו בני מגדל יורדין לחמתה עד חצר החיצונה סמוכה לגשר ועוד
התיר וכו'. והנה שתי גירסאות אלו היו לפני הרשב"ם בתוס' הנ"ל, והוא פירש לפי
גירסת כ"ע וכ"ל: הסמוכה לגשר ועוד — לגשר ולהלן, והפסיק אחרי המלה ועוד,
והעיר: ומיהו יש תוספתא שכתוב בה בחר עדותו דרועה, התיר רבי שהיו בני מגדל
יורדין לחמתן עד החצר החיצונה הסמוכה לעיר, ולפי זה הוא מפרש ועוד,
כפשוטו — ועוד התיר רבי. וכ"ה בירוש' הנ"ל, כג"י כ"ז וד (בערך). אבל לפני
הרשב"א (עיין הירוש' כפשוטו 303) היה בירוש' כג"י כ"ע וכ"ל, ואולי יש שם
השמטה (ע"י הדומות).

פ"ן (פ"ה בד וכ"ל 1).

3 הנותן את עירובו בתוך א"פ"ם וכו'. בכ"ל וד: בסוף אלפים. וכן ברוקח
סוף ס' קפ"ז: ובתוספתא בר"ש פ' ה' (חילוק הפרקים כמו בד וכ"ל) הנותן עירובו
בסוף אלפים אמה וכו'. וכ"ה גם בריש ס' קצ"א שם.

(1) וכ"ה לפני תרוקח, עיין להלן ש" 3.

11 מתעברת להיות כעיר. בכ"ל: מתחברת להיות כעיר. ועיין תוס' סוכה ג' ב' ד"ה ואין.

12 מערבין אותה. בכ"ל ככל הברייתא מערבין. במקום מערבין.

14 מחייב בחג ובמזוזה. בכ"ל ובר: מחייב בעירוב ובמזוזה.

15 ואפילו לא נמלץ הימנו אלא כדי דימוע מחלתו. וכן בכ"ל ובר: אפילו לא ניטל הימנו כדי דימוע ופירש הרשב"א (פ"א א') בשם הראב"ד (את הברייתא שבבבלי שם) שכדי דימוע פירשו כדי תרומה, מלשון דמע, והיינו אם ניטל מן הככר כדי תרומתו וחלתו עדיין איננו בכלל פרוסה. ועיין גם ריטב"א ומאירי שם.

18 מעשה בר' יצחק נפחא וכו'. בכ"ל וכ"ו: מעשה בבן נפחא, וכ"ה בבבלי ע"ב ב'. אבל בד: מעשה בבן נשיא.

21 ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו'. בכ"ל, כ"ו וד חסרות המלים בן אלעזר, וכ"ה בפ"ו מ"ה, וכן מוכרח מסוגיית הבבלי שם, ע"א א'.

27/28 הרשות בידו. בכ"ל מוסיף: מצוה על אדם לבטל רשות אם היה אדם גדול הרשות בידו. וכ"ה בד וכ"ו.

עמ' 147.

1 הרי זה אוסר משחשיכת אינו אוסר. וכ"ה בכ"ל ובבבלי ע' ב' ובירושלמי פ"ו ה"ד כ"ג ע"ג, ועיין מפרשים שם. אבל בד וכ"ו גורס להפך.

3 אינו אוסר משחשיכת הרי זה אוסר. וכ"ה בכ"ל ובבבלי ע' ב'. אבל בד וכ"ו גורס להפך. ועיין ירושלמי הנ"ל ומפרשים שם.

5 הרי זה אינו אוסר. בכ"ל, כ"ו וד: הרי זה אוסר. ועיין ירושלמי פ"ו ה"ב, שם ה"ד ומ"ש בהירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 308, בבלי ס"ט א'.

9/10 אינו צריך לבטל רשות... צריך לבטל וכו'. כבר הוכחתי בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 252 שאנו מוצאים את המלה צריך במובן יכול, רשאי. ועיין גם ספרי דברים פ"י ט"ז ובהערת רמא"ש שם הערה ז'. ועיין בבלי שבת קכ"א א' ובגליון שם ובתוס' שם ד"ה ה"ג.

פ"ח (בד וכ"ל אין כאן פרק חדש).

14 היה ישראל אחד שריו וכו'. רש"י ס"ב ב' ד"ה ל"א.

16/17 הגוסס אף על פי שאינו יכול לאכול כזית וכו'. בכ"ל: הגוסס אע"פ שאינו יכול הרי זה אוסר קטון אע"פ שאין יכול לאכול כזית וכו'. וכ"ה גם בד וכ"ו (בערך), וכן, כנראה גם בכ"ע עצמו (עיין צ. בשנו"ס). ועיין רמב"ם פ"ד מה' עירובין ה"ב ובמ"מ שם.

17 אוסר מיד. המלה מיד חסרה בכ"ל, ועיין ירוש' פ"ו ה"ב, כ"ג ע"ב.

18 או שאין עמחן דיוורין. בכ"ל: לא יחדו לו בית דירה או שהיה שריו עמחן באותה חצר.

19/20 בזמן שמתנפפת מותרת לו ואסורה לבני חצר. אנשי חצר וכו'. בכ"ל: בזמן שמגופפת מותרת לו ואסור לבני חצר אם אינה מגופפת אסורה לו ואסורה לבני חצר אנשי חצר וכו'. ועיין ג' ד וכ"ו.

21/22 מותר לטלטל בחצר. ליתא בכ"ל, ועיין גי' ד וכ"ו.

ע"א 148.

4 נתנו את עירובין בפנימית ולא עירב שתייהן אסורות דברי ר' עקיבא. גוססא נכונה בכ"ל: נתנו את עירובין בפנימית ושכח אחד מן הפנימית (ובין החיצונה) ולא עירב שתייהן אסורות מן החיצונה ולא עירב שתייהן אסורות דברי ר' עקיבא. (והמלים שהקפתי הן אשגרה בט"ס מלמעלה). ולפי גירסא זו מובן למה שתייהן אסורות. הפנימית אסורה מפני שאחד מהם לא עירב והחיצונה אסורה מפני שנתנו עירובם במקום האסור, וכן הגיהו המפרשים ע"פ הבבלי ע"ה ב'. אבל בד וכ"ו הגירסא משובשת.

פ"ט (פ"ו בד וכ"ל).

10 שיתופי מבוי כיצד וכו'. כל הברייתא בחידו' הרשב"א ע"ס סע"א (75 ע"א) ומאירי שם ד"ה חבית (115 ע"א).

11/12 אם חיתה שלחן אין צריכין לזכות וכו'. רש"י ע"ס ב' ד"ה צריך (והובא בשב"ל השלם ה' יו"ט סי' רמ"ו ע"מ' 230 ותשב"ץ ח"ב סי' רצ"ד, סי' ע"ב, עיי"ש). רבינו יהונתן פ"ז סי' תר"ן, סמ"ג עשין דרבנן א' (ה' עירובין). רמ"ג ע"ב, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רס"ה, חידושים שלו הנ"ל (ועיין עבודת הקודש שלו ש"ד סי' ד' כ"ה ע"א). מאירי הנ"ל, ריטב"א ע"ס א', ר"ן ביצה פ"ב סי' תתע"ז.

16/17 כל' החפץ מודיע. בכ"ל: כלה החומץ מודיע. ובד: כלה החפץ מודיע. 20 אין משתתפין לא באוצר ולא במבוי וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו ח"א ע"מ' 333. 21 האנשים שנשתתפו שלא מדעת נשים וכו'. בירושלמי מעשרות פ"ג ה"א נ' סע"ב: כהדא דתני אנשים ששיתפו שלא מדעת אנשים וכו', אבל בכ"ד שם לנכון: שלא מדעת הנשים.

22 ואם לא עירב מערבין. כ"ל = ד.

25 אמר ר' מאיר. ליתא בכ"ל, כ"ו וד.

ע"מ' 149.

3/4 ואמ' בכל מקום וכו'. כ"ל = ד (בערך).

9 עבד של שני שותפין וכו'. במלחמות פ"ד סי' תרי"ז: וכן זו ששנוי' בתוספת' עבד של שני שותפי' יצא בעירוב שניהם מהלך בצפון כרגליו של זה בדרום ובדרום כרגליו של זה בצפון ואם מצעו את התחום לא יווצו ממקומו וכו'.

11 קמן שצריך לאמו וכו'. עיין מ"ש להלן 232.

14 כנגד עשרה. בכ"ל, כ"ו וד: כנגד עשרה בתיים.

19 כותל שבין שתי הצירות וכו'. רוקח סי' קמ"ו.

25 וכן בנות שבתבן וכו'. המלה "בנות" חסרה בכ"ל. ועיין הירושלמי כפשוטו ע"מ' 333. ועיין בבבלי ע"ס א', וריטב"א שם ד"ה וכן אתה אומר בגוב.

28 אף על פי שנתמלאה מערב שבת וכו'. בסמ"ג לאווין ס"ה, י"ז ע"ב: ותניא עלה בתוספתא אף על פי שנתמלאה העוקה מבעוד יום שופכים לה מים בשבת וכו'.

29 אחת עוקה ואחת גיסטרא ואחת עריבת וכו'. ברבינו יהונתן פ"ח (במשנה) סי' תרס"א: דהא תניא בתוספתא עוקה בגזוזטרא בריבה ועריבה אף על פי שנתמלא מים מערב שבת שופכין לתוכה מים בשבת וכו'.

ע"מ 150.

5 למעלה מעשרה וכו'. עיין רש"י צ"ט ב' (במשנה) ד"ה וקולט, תוס' שם ד"ה מן. 6/7 ועם המזחילה עם רשות הגג למעלה מעשרה וכו'. בתוס' הנ"ל משמע שגרסו כאן: למטה מעשרה.

12 ארבעה טפחים בין כך וכו'. כ"ל=ד. אבל כל הבכא של בור שבין שתי חצרות וכו' חסרה בכ"ל.

14 באמה של טראפלים. בכ"ל: באמה של טרבליס.

18 ולא עשו בכניסה חיתה רחבה וכו'. בכ"ל: ולא עשו בכניסה אין ממלין הימנה בשבת עד שיהא לה בכניסה וביציאה חיתה רחבה וכו'.

19 בביבין המקשטין. בכ"ל: בביבין המשקטנים.

22 גזוזטרא שהיא למעלה מן הים וכו'. בתוס' י"ב ב' ד"ה הכא: והא קתני בתוספתא גזוזטרא שהיא למעלה מן המים אין ממלאים הימנה בשבת א"כ עשה מחיצה גבוהה עשרה למטה מן המים ואע"פ שהמים צפין ע"ג וכו'. וכן ברוקח סי' קס"ב: בתוספתא גזוזטרא שהיא גבוהה מן המים אין ממלאין הימנה וכו' עיי"ש כל הברייתא עד סוף הפרק. ועיין הירושלמי כפשוטו ע"מ 345.

פ"י (פי' בד וכ"ל 1).

28 ברשות הרבים דברי ר' מאיר ר' יהודה אומ' וכו'. בכ"ל. כ"י וד: ברשות הרבים ר' מאיר אומ' וכו'. ועיין ירושלמי פ"י ה"ט, כ"י סע"ב, בבלי ק"א ב'.

ע"מ 151.

6 החרים והפיסקין וכו'. בכ"ל: החרים והפסקין וכו'.

18 בני חצר ובני מרפסת וכו'. לפני זה נשמטה בבא שלימה, וישנה בכ"ל, כ"י וד (עיין שג"ס אצל צ) וכ"ל = כ"י.

21 והמרפסת והאכסדרא. בכ"ל: והמכפסת החצר ואכסדרה, וכ"ה בד (בערך).

22 עד עשר אמות אסור פחות וכו'. בכ"ל: עד עשר אמות מותר פחות וכו', ועיין ג"ד.

28 מערבין שנים אם רצו מערבין אחד וכו'. וכ"ה בכ"ל ובברייתא שבבבלי ע"ז א'. וכן ברוקח סי' קמ"ה: בתוספתא חלון שמקצתו בתוך י' מקצתו למעלה מ' מערבין שנים אם רצו מערבין אחד אם כולו למעלה מ' ומיעטן באבני' ובכפסים ובסולם המצרי או הביא נסר ד' טפחים וקבעו מערבין ב' אם רצו מערבין אחד. אבל בד וכ"י: ומקצתה למעלה מעשרה מערבין שנים ואין מערבין אחד.

(1) וכ"ה לפני בעלי התוספות, עיין להלן 152 שו" 4/5 ומש"ש.

עמ' 152.

2 חלון שחוא ארבע טפחים וכו'. רוקח סי' קמ"ה. מאירי ע"ו ב' (109 ע"ב) ד"ה כל מ"מ פ"ג מה' עירובין סה"א (בשם הרשב"א). ועיין מה שכתבתי בירושלמי בפשוטו ח"א עמ' 326.

שם: עשה לו סריגות וכו'. וכן בכ"ל: עשו לה סריגות. וכן בראשונים הנ"ל: סריגות. אבל בד: עושה לה מורבית.

4/5 אחד חלון שבין שני בתים וכו'. רש"י צ"ה א' ד"ה יתר. תוס' שבת ו' א' ד"ה יתר, (ושם: הכי מיתניא בתוספתא פרק ז' דעירובין, כחילוק הפרקים בד וכ"ע). רשב"א שם ו' סע"א. ועיין תוס' עירובין ו' א' ד"ה יתר.

5 ואחד חלון שבין שתי חצירות. בכ"ל וד מוסיף: ואחד חלון שבין שתי עליות. 6/7 ורשות הרבים המקורה... וחכמ' אוסרין. ברוקח סוף סי' צ"ד: בתוספתא רשות הרבים מקורה אסרו חכמים לטלטל תחתיה.

7 שתי חצירות זו כנגד זו וכו'. עיין תוס' עירובין ו' ב' ד"ה מי.

8 גותן לחי מיכן וכו'. עיין רמב"ן סוף עירובין.

10/11 שכל מחיצה הנעשית בשבת וכו'. עיין מ"ש לעיל 12418.

פ"א (פי"ח בד וכ"ל, ופי"ח מחליל שם בש"ר 22).

24 ומיעטת באבנים ובכפיתים וכו'. בערך ערך כפת (האחרון): בסוף תוספת עירובין ומיעטת באבנים ובכפיתים ובסולם המצרי.

26 שתי גזוזטראות זו כנגד זו וכו'. בריטבי"א ע"ח ב': ובאמת כי כן הדין שנוי בתוספתא כדברי ר"ת ז"ל ברוב הנסחאות דתניא התם בפרק בתרא דמכלתין שתי גזוזטראות זו כנגד זו (ואין) בין זו לזו ד' טפחים מערבין שנים ואין מערבין א' (יתר) [פחות] מכן מערבין א' ואין מערבין שנים ע"כ וכו'. ואע"פ שמתוך דברי הריטב"א משמע שמוכרחים להגיה כמו שתיקנתי. אבל קרוב מאד שיש כאן חסרון בדברי הריטב"א והיתה לפניו כאן גירסא יותר מלאה בתוספתא. ובמ"מ פ"ג מה' עירובין הי"ד: וכתב הרשב"א ז"ל מכא התוספתא שאם אין ביניהם מרחק ד' אינו צריך נטר מזו לזו אלא אף בלא נטר מערבין א' ואין מערבין ב' כל שהן זו כנגד זו. ועיין עבודת הקודש להרשב"א ש"ד סי' א', כ' ע"ב.

27 שלשה דיוטאות זו למעלה מזו התחתונה של אחד וכו'. ברוקח סי' סס"ד: בתוספתא אין מושיבין ב' וג' גזוזטראות זו למעלה מזו התחתונה של אחד וכו'. והנה למלים אין מושיבין ב' וג' גזוזטראות אין שום מובן וג' זו מתנגדת לכל הנסחאות (עיין גם להלן). ולפיכך קרוב בעיני שכל משובש נזדמן לפני רבינו, והמלים אין מושיבין הן שיבוש מ"אין מ' שיניים (= אין מערבין שנים. וכן דרכם של הסופרים לקצר במקרים שההלכה נזכרת כמה פעמים באותו ענין). והוא הסוף של ההלכה הקודמת, ואפשר שאח"כ בא ציון ב (כלומר הלכה ב') וסופר שיבש וקרא הכל ביחד: אין מושיבין ב' ג' גזוזטראות וצירף את סוף הלכה הקודמת להלכה הבאה. והו' רגיל מאד אצל הסופרים. עיין מבוא. וכל ההלכות עד תחלת העמוד הבא נעתקו גם במאירי פ"ו ב' (132 ע"ב). ועיין מ"מ פ"ד מה' עירובין הכ"א.

28 לא ישלשל מן העליונה לתחתונה וכו'. וכ"ה בדומאירי הנ"ל. אבל בכ"ל: מן התחתונה לעליונה, וכ"ה ברוקח הנ"ל.

29 אבל משלשל מן התחתונה לעליונה וכו'. וכן בד וברוקח הנ"ל (בערך) אבל בכ"ל: מן העליונה לתחתונה, וכ"ה במאירי הנ"ל.
30 משלש אדם וכו'. צ"ל: משלשל אדם וכו'. כמו שהוא בד, בכ"ל ובמאירי הנ"ל.

ע"מ 153.

4 אבוטני כלים פותחין וכו'. בכ"ל: א ב ט נ ו כלים, בכ"ו: אפוטני, ובד: אותן כלים. ובס' האגור לר"ש גמע בערך אפוטני, ע"מ' 31: בתוספתא ערובין אפוטני כלום פותחין ונועלין בהן ושברקעות אסורין. ובתרגום המיוחס ליונתן בראשית ו' י"ד (הוצ' גינזבורגר ע"מ' 12): וחמש אפוטניותא בימינא וכו', ושימושם מבואר בפרקי דר"א פכ"ג: וה' אפוטניות בצד אורף שמאלה של תיבה והמכניסים אמת המים נפתחי' ונסגרים וכו' וכבר פירש ברד"ל שם ע"פ העניין, כי הם חלונות ודלתות נפתחים ונסגרים להכניס אמת המים. ועיין במלונים בערך אבוטני שהעירו לפרקי דר"א.

6 שתי מטהרות זו על גבי זו וכו'. עיין רמב"ם פכ"ב מה' שבת הכ"א והשגות הראב"ד ומ"מ שם.

9 שלא יחזיר את הפקק כדי שיצאו מים וכו'. בכ"ל: שלא יחזיר את הפקק ממקומו ולא עוד אלא (מ)שאדם נוטל את הפקק כדי שיצאו מים וכו', וכן בד (בערך) עיי"ש. וכן ברוקח סי' קי"ז: בתוספתא דעירובין אדם נוטל את הפקק שיצאו מים וילכו להם, פי' גבי בריכה וכו'.

11/21 צינור שעליו בו קוצים וכו'. ערוך ערך קש.

12 חבילי של עצים וכו'. תוס' שבת קכ"ו א' ד"ה ר"י.

15 ניתנו בה קרנין. בד וכ"ו: קוצים. וכן בכ"ל: קוצים. ושיבוש זה נולד ע"י זה שהראש של הצד"י נפרד ממנו ונתחבר לו"ו ויצא רנ במקום וצ. וכשיבוש זה גם בירושלמי כלאים פ"א ה"א. כ"ו ע"ד: אין דרך בני אדם להביא קרנין במקום למקום, אבל בכ"ר שם לנכון: קוצין.

18/19 דלת הגוררת ומחצלת הגוררת וכו'. בכ"ל: דלת הגוררת ומחצלת הגוררת וקנקלין הגוררת וכו', ועיין להלן 205³. ובד יש לפני בבא זו ברייתא שאיננה בכ"ע וכ"ל, אבל ישנה להלן 202⁶, עיין מש"ש.

21 ומניחו אבית אגוף. בכ"ל: אבית אגוף.

24 חמוציא תפילין מכניסין וכו'. בד וכ"ו יש כאן סדר אחר, אבל בכ"ל כמו בכ"ע.

26 המוצא ספר כשדתי יושב עליו ומשמרו וכו'. עיין לשון ריא"ז בשלטי הגבורים רפ"י.

27/28 מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו. בכ"ל: מתעטף בעור היחיד חוזר ומכסה. ועיין רמב"ם פ"ט מה' שבת הכ"ה ומ"מ שם. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א ע"מ' 358.

ע"מ 154.

1 וסריגין של חלונות. בכ"ל: ותריסים של חלונות.

3 נקטן מותר. עיין מ"ש על פירוש המלה נקטן בירושלמי כפשוטו ח"א ע"מ' 202.

4 איזה חזא נגר שאינו נגרר כל שקשור וכו'. בכ"ל לנכון: 'אי זה הוא נגר ונגרר כל שקשור וכו'. ובד וכיו חסר "שאינו נגרר".

8/9 אין קושרין אותה. וכ"ה בכ"ל וד. אבל בכ"י (לפי אוה"ג בתוספתא הוצ' ראם): קושרין אותה.

9 והלא קושרין אותה וכו'. בכ"ל וד: והלא אם קושרין אותה. ובכ"י (לפי אוה"ג הנ"ל): והלא אין (=אם. עיין מ"ש לעיל 10112) קושרין אותה וכו'.

11 אין ממלאין בערשה בשבת וכו'. ערוך ערך עדש א'. ועיין רבינו יהונתן פ"י (במשנה) סי' תרפ"ה.

13/14 ולא כל בארות הקר חתירו וכו'. בכ"ל: ולא כל בריות חקר אמרו אלא אותה שחננו עליה בלבד. ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 366 ובהערה שם.

14/15 היצקות שבת חגיגות ומעילה מקרא מועט והלכות מרובות וכו'. בדרשות ר' יהושע י' שועיב דרוש לר"ה, פ"ט סע"ד: וגם לא האריך במצותיו ובתקיעותיו וגם זה הענין כבר כתבו אותו רבותינו ז"ל בתוספתא דעירובין שאומרין שם כי במצות שהן עיקר האלדוה כגון שופר תפילין לולב ציצית מקרא מועט והלכות רבות, אבל במועדות שטעמן נגלה ומורין על החדוש ועל הנסים מקרא מרובה שהענין ההוא מפורסם בכל האומות. ולפנינו אין זכר מזה כאן בתוספתא.

ובמקור חיים לר"ש צרצה פ' אמור, פ' ע"ב: ומה שלא כתב ענין המצוה (שופר) זו אינו תמה שגם במצות סכה ולולב דבר בקוצר וכמו שאמרו בתוספתא דעירובין רגלי' וחגיגות מקרא מועט והלכות מרובות. וגרס בתוספתא רגלים במקום שבת, וקרוב בעיני שכן היתה הגירסא גם לפני רי"ן שועיב ויש שם חסרון, עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 34.

16 צבתא בצבתא מיתעבד. עיין מ"ש להלן 23320.

שם: הא ק"ו בריא חוות. בכ"ל: הלואי בריא הות. ועיין מ"ש לעיל 14326 ולהלן 233 שורה 20/21.

19 מוקצעי תורה גופי הלכות. בכ"ל: מקצעי תורת גופי הלכות. חסלת מסכת עירובין. מרקי' ה'.

פ ס ח י ם .

פ"א.

27 לפי שאור חנר יפח לבדיקת. בכ"ל: לפי שבדיקת חנר יפה ומרובה.

עמ' 155.

1/2 וחכמי אוס' שורה החיצונה רואה את הפתח וכו'. בכ"ל: בית הלל או' שורה החיצונה היא העליונה הרואה את הפתח ואת הקורות אבל שלמטה הימנה ושלפנים ממנה אין צריך לבדוק. ולפי גירסא זו באה כאן רק ההגדרה של השורה החיצונה, ואם אנו אומרים שתי שורות צריכים בדיקה יש לפרש את הסיגנון רק בדוחק, ולפיכך נראה יותר גירסת ד'.

3 היציע והדות. בכ"ל: היציע והדות. וכ"ה בירושלמי פ"א ה"א. כ"ז ע"ב. ועיין ערוך ערך דות ועה"ש שם ע"ב 32.

4 ואוצרות תבואה. עיטור ה' ביעור חמץ (קרב לראשו). הוצ' ר' מאיר יונה קייח רע"ג.

5 רבן שמע' בן גמל' אומ' מיטת החוצצת וכו'. תוס' ח' א' ד"ה מטה. וברוקח סי' רס"ו: בתוס' רשב"ג אומר מטה חוצצת את כל הבית והיו תחתיה עצים ואבנים בודק את הצד החיצון ואינו צריך לבדוק עד הפנימי.

20/21 בראשונה היו אומרים אין מוכרין וכו'. בעל המאור פ"א (הוצ' ראם ה' ע"א), מהר"ם חלאוה י"ב ב' סד"ה אר"י (ס"ו ע"ב).

24 האוכל חמץ אחר חצות וכו'. בס' מעשה נסים לר' דניאל הבבלי ע"ב 103: ובתוספתא גרס' לה בלשון חכמים דתניא האוכל חמץ אחר חצות וחמץ שעבר עליו הפסח הרי זה בל"ת ואין בו כרת דברי ר' יהודה וחכמים אומרים כל שאין בו כרת אין בו ל"ת.

26/27 האוכל תרומת חמץ בפסח אין משלם דמי עצים לכהן. ברש"י חולין ד' ב' ד"ה מפני: ותנן האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מן התשלומין ומדמי עצים, אבל לפני הר"ן קידושין ס"ב ד"ה מכרן היתה הגירסא ברש"י: ותניא בתוספתא האוכל תרומת חמץ בפסח וכו', ורש"י כיוון לברייתא שבבבלי ל"ב א', וקרא לברייתא — תוספתא. כדרך הראשונים.

32 במה דברים אמורים בתרומה שהפרישה קודם וכו'. בכ"ל: בד"א בתרומה שהפרישה חמץ קודם לפסח שהיא תרומה אבל המפריש וכו'.

ע"ב 156.

1 אינה תרומה. אח"ז יש כאן הוספה בד ואיננה בכ"ל ובכ"ע.

1/2 האוכל קודש חמץ בפסח בשוגג וכו'. בר"ש תרומות פ"ז מ"א: והכי איתה בתוספתא דפסחי' דתניא קדש חמץ בפסח משלם בשוגג קרן וחומש ואשם תלוי (כג"י כ"ע, אבל בד, כ"ל, וכ"ז: ואשם ודאי) במזיד פטור.

2/3 בקודש שהקדישו קודש אבל וכו'. בכ"ל: בקדש שהקדישו חמץ קודם לפסח שהוא קדש אבל וכו'. ועיין ג"ד.

3 אחד האוכל ואחד ממחה וכו'. בר"ן יומא פ"ח סי' תתק"ע: ונראה שלמדה הרב ז"ל מדתניא בתוספתא בפרק קמא דפסחים לענין חמץ אחד האוכל ואחד הממחה ושותה וכו', כל הברייתא עיי"ש, ועיין מ"ש להלן 189.

6 כדי שתיית רביעית וכו'. וכ"ה בד וכ"ל ור"ן הנ"ל. וכן בס' מנותה' שביתת עשור פ"ב, ל"ד ע"ב: כדי שתיית רביעית מצטרפין כו' הא איתא בתוספתא דיומא דפסחים בבבאור. אבל לפני הראב"ד (השגות פ"י מה' תרומות ה"ג) היה כאן בתוספתא: כדי אכילת פרס. עיין מ"ש לעיל 37.

7 ואכילה ושתייה אין מצטרפין. עיין מ"ש לעיל 374. ובכ"ל מוסיף כאן: אכל כזית אפי' חמשת מינין הרי אלו מצטרפין אכל כחצי זית ונודע לו וחזר ואכל חצי זית אחר אפילו הן ממין אחד אינן מצטרפין חמץ של גכרי מותר אחר הפסח מיד. וכ"ה בד בערך.

(בד וכ"ל מתחיל בש"ר 8 פ"ב ו.)

13 ר' שמעון בן אלעאי אומר וכו'. בכ"ל: כי"ו וד: ר' שמעון א"י.
14 היה בודה לו שאור. בכ"ל: היה בודה לו וכו', ובד: היה בודק לו
ובירושלמי ערלה פ"ב, ס"ב סע"ב: הוא בודה לו, ובירוש' ע"ז פ"ה, מ"ה ע"א: בורר
לו. אבל הנכון בכ"ע — בודה לו, כלשון המשנה מנחות פ"ה מ"א: שאור בודה להן
מתוכן. וכן בב"ר פל"ד, (הוצ' תיאודור עמ' 320): עלוב סאור שמבידה (=שמי
שבידה) אותו וכו', ועיין בהערות שם.

15 בזמן שלא עשה פסחו עם ישרי וכו'. מס' כותים פ"ב, הוצ' קירכהיים עמ'
35 ועיין בהערה שם.

17 לפי שאינן בדיקדוקי מצה. בכ"ו (לפי אוה"ג בהוצ' ראם): שאין פק"עין.
ועיין מ"ש 2030.

18 שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה וכו'. בכ"ל: שהחזיקו בה כותיים
הן בקיאות בה הרבה מישאל.

18/19 המיצין של עובדי עבירות מותר וכו'. עיטור ח"ב, ה' ביעור חמץ. הוצ'
ר' מאיר יונה כ"ז ע"א, שם סע"ב, ראבי"ה ח"ב סי' תס"ה, עמ' 95, עיי"ש. ובמנהיג
דין איסור פת של גוים סוף סי' קלא' עמ' 100: מדתניא בתוספ' ומית' לה בהכל
שוחטין (ד' סע"א) של עובדי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שמחליפין בשל גוים
וכו' ויש שגורסין מפני שמחליפין את השאור.

19/24 המלאי של ישראל ופועלי גוים עושין בתוכו ומצא בו חמץ אחר הפסח
מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה. המלאי של גוים ופועלי ישראל עושין
בתוכו ומצא בו חמץ אחר הפסח אסור בהנאה ואין צריך לומר באכילה. חנות של
ישראל ופועלי גוים עושין בתוכו ומצא בה חמץ אחר הפסח אסור בהנאה ואין
צריך לומר באכילה. חנות של גוים ופועלי ישר' עושין בתוכה ומצא בה חמץ אחר
הפסח מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה. והנה הברייתות כפי שהן כתובות
לפנינו סותרות את עצמן, כי במלאי אנו הולכים אחרי הפועלים, ובחנות אנו הולכים
אחרי בעלי החנות. אבל בכ"ל, כי"ו וד גורס בשתי הבבות הראשונות להפך ממה
שהוא לפנינו, ולפי זה נמצא שאין סתירה בין הברייתות ואנו הולכים תמיד אחרי בעלי
המלאי והחנות, אבל גם כאן נשאלת השאלה למה לי הכפילות הזאת? והרי היינו מלאי,
היינו חנות?

ולפיכך נ"ל כמעט ברור שהיו כאן שתי מסורות בגירסא, והסופרים הרכיבו את
שתי הגירסאות ויצאו להם ד' בבות במקום שתיים, ולאמיתו של דבר היו בתוספתא רק
שתי הבבות הראשונות (או האחרונות, והיינו הך, כי אין חילוק בין מלאי וחנות), אבל
עלינו לברר איזו גירסא לקבל, גירסת כ"ע או גירסת כ"ל וכו'.

והנה הברייתא שבבבלי ל"א ב' מתאימה לגי' כ"ל וכו', שאנו הולכים אחרי בעלי
החנות והמלאי. אמנם בבבלי היתה גם גירסא הפוכה ומתאימה לכ"ע (עיין דק"ס עמ'
86 הערה פ'), אבל נאמנת עלינו עדות הרמב"ן שם שכתב על הגירסא הנ"ל:
וזו הגירסא שכתבתי היא גירסתו של ר"ח ז"ל וכן נמצאת בכל הספרים הראויין לסמוך

(1) וכ"ה לפני החוט' ר"ד עיין להלן 157¹⁰, כפר"ם, שם שו" 6/3, הרשב"ש, שם שו" 1. אבל לפני

האר"ז בכ"ע, עיין עמ' 157 שו" 1, 26, 26/27, 1583.

עליהן, אלא שרבינו הא"י גאון ז"ל גורס בהפך (עיין גם אוה"ג עמ' 21 ועיין בס' מנחם י"ב ע"א) וכן בתוספתא ועליה סמך רש"י ז"ל וא"כ מעיד לנו הרמב"ן שנוסח התוספתא הוא כג' כי"ל וכו'. ועיין גם במיוחד להריטב"א. ולא עוד אלא שדברי בעל העיטור ה' ביעור חמץ (ד' למברג, נ' ע"ג, הוצ' ר' מאיר יונה קכ"ו ע"א) מאשרים גם את ההשערה שבתוספתא לא היו אלא שתי הבבות הראשונות מפני שהוא כותב כדברים הנ"ל (ואפשר שממנו לקח הרמב"ן) שהוא מעתיק רק את הבבא של מלאי (כג' כי"ל וכו') ולא יותר, ומוסיף שם: וגמ' דילן חנות של ישראל או מלאי של ישראל קאמר. וראיתו היא בוודאי מזה שבמקום חנות של ישראל ומלאי של ישראל שבגמרא שנתה התוספתא רק מלאי של ישראל וכו'.

נמצאת למד ששיטת התוספתא היא בלי שום ספק שאנו הולכים אחרי בעלי המלאי (כג' כי"ל וכו'), וכן הוא גם בתוס' חלה פ"א 97¹⁸ וירושלמי שם פ"ג סה"ד, נ"ט רע"ב, לענין חלה, שאנו הולכים אחרי בעלי המלאי ולא אחרי הפועלים.

24/27 נכרי שהי"ל את ישראל על חמיצו ואמ' לו אם לא באתי קודם לפסח הרי הוא מכור לך אחר הפסח מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה. ישר' שהי"ל את הנכרי על חמיצו ואמ' לו אם לא באתי קודם לפסח הרי הוא מכור לך אחר הפסח אסור בהנאה ואין צריך לומר באכילה. וכ"ה בערך בכ"ל וד' ובשינויים קלים גם בכ"ו. וכן בפירוש ר"א בנו של הרמב"ם לפסחים (בשור' ברכת אברהם ס' כי"ב עמ' 37): וכתבתי אותן בפירוש מסכת פסחים שחברתי אותן וזה נוסח דברי שם וכו' (עמ' 38) וכך יתבאר מתוספתא דהזמן הקבוע קודם הפסח דתניא בה נכרי שהלוח את ישראל על חמצו אמר לו אם לא באתי קודם הפסח הרי מכור לך, אחר הפסח מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה ישראל שהלוח את הנכרי וכו' אלו נוסח דברי שם בפירוש מסכת פסחים.

אבל גירסא הפוכה אנו מוצאים אצל תלמידי רש"י לפי נוסח ספר האורה עמ' 88 (אלא שיש שם השמטה בט"ד ובובר בהערותיו לא הרגיש בה, אבל ע"פ הערות בובר אפשר להשלימה בוודאות גמורה, ואני משלימה במרובעים): נכרי שהלוח את ישראל על חמצו ואמר אם לא באתי קודם הפסח מכור לך אחר הפסח [אסור בהנאה ואסור באכילה. וישראל שהלוח את הנכרי על חמצו ואמר לו אם לא באתי קודם הפסח מכור לך אחר הפסח] מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה. וכ"ה הגירסא בערך גם בכ"י אקספורד השני (=כת"י ג' של בובר) של ס' האורה, אלא ששם ברישא: אסור בהנאה (ולא יותר), ובסיפא: מותר בהנאה ואף באכילה. וכן בכ"י א' וכ"ה ב' של ספר האורה הגירסא ב ס' פ א: מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה (וברישא יש להם ג' אחרת עיין להלן).

אבל רבינו אפרים היתה לו גירסא אחרת בתוספתא. וכן כותב בעיטור ה' ביעור חמץ (הוצ' ר' מאיר יונה קכ"ה ע"ד, ד' למברג נ' ע"ב): ופי' רבינו אפרים וכו' תניא בתוספתא נכרי שהלוח לישראל על חמצו לאחר הפסח מותר בהנאה וכו' עיי"ש, וכן במהר"ם חלאוה ל' ב' (ל"ב ע"ד) ד"ה עכום: וכתב רבינו אפרים ז"ל וכו' ותניא נמי בתוספ' עכום שהלוח את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא הבאתי לך קוד' הפסח הרי הוא שלך לאחר הפסח מותר בהנאה וכו', וכ"ה הגירסא גם בכ"י ב' של ספר האורה הנ"ל. ובכ"י א' של ספר האורה וכן באורה שבפרדס (ד"ר י"א ע"ד): מותר בהנאה ואסור באכילה.

מעתה ברור שיש השמטה בדברי העיטור להלן שם (הוצ' ר' מאיר יונה קכ"ו רע"ב, ד' למברג נ' ע"ג) בנוסחא של התוספתא של רבינו אפרים, וכצ"ל שם (אני משלים את ההשמטה במרובעים): ובתוספתא של רבי אפרים (בתוספתא) נכרי שהלוח לישראל על חמצו וא"ל אם לא באתי קודם פסח היה מכור לך אחר הפסח [מותר בהנאה. ישראל שהלוח את הנכרי על חמצו וכו'] אסור בהנאה ואצ"ל באכילה. ועיין בפתח הדביר שם.

אבל לפני בעל העיטור בעצמו היחה גירסא אחרת, וכ"ה כותב שם (המשך הפיסקא הנ"ל): ובנוסחא דילן בחדא אשכחנ נכרי שהלוח את ישראל ע"ה מותר באכילה ואצ"ל בהנאה, וישראל שהלוח את הנכרי אסור באכילה ומותר בהנאה. וכן מעתיק לעיל שם (הוצ' רמא"י קכ"ה רע"ב, ד' למברג נ' ע"א): וגרסינן בתוספתא ישראל שהלוח לנכרי על חמצו אחר הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה.

נסכם את הדברים. ברישא גרסינן: מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה. וכ"ה בכ"ל, כ"ו וד. וכ"ה לפני בעל העיטור ור' אברהם בנו של הרמב"ם. אבל בכ"י החיד"א של ספר האורה גורס: אסור בהנאה ואסור באכילה, וכן בכ"י ג' שם: אסור בהנאה. וגירסא שלישית אצל ר' אפרים: מותר בהנאה. וכ"ה בכ"י ב' של ספר האורה. וכן בכ"י א' שם ובפרדס: מותר בהנאה ואסור באכילה.

בסיפא גרסינן: אסור בהנאה ואין צריך לומר באכילה. וכ"ה בכ"ל, כ"ו וד. וכן גם לפני רבינו אפרים, ובאורה שבפרדס. אבל בכ"י החיד"א של ס' האורה גורס: מותר באכילה ואין צריך לומר בהנאה, וכ"ה בכ"י א' וב' שם. וכן בכ"י ג' שם: מותר בהנאה ואף באכילה. (אבל עיין להלן). גירסא שלישית בעיטור: אסור באכילה ומותר בהנאה. וקרום בעיני שכן צ"ל גם בכ"י ג' של ס' האורה: מותר בהנאה (ואף) [ואס'] באכילה.

ועיין ראב"ה ח"ב סוף סי' תס"ה עמ' 94, רא"ש פ"ב סי' י', רבינו ירוחם, ס' אדם, נתיב ה' ח"ה, ר"ן פ"ב סי' תשכ"ג, מ"מ פ"ד מה' חר"מ ה"ה.

ע"ב 157.

1 ישר' וגוי' שחיו באין בספינה וכו'. בה"ג ה' פסח פ"ב ד"ו כ"ט ע"א, הוצ' הילדיסהיימר עמ' 136, שכל טוב שמות בא י"ב עמ' 105, עיטור ה' ביעור חמץ (הוצ' ר' מאיר יונה קכ"ו ע"ב ד' למברג נ' ע"ג), ראב"ה ח"ב סי' תמ"ח עמ' 69 רוקח סי' רס"ח, מעשה רוקח ה' בדיקת חמץ סי' כ"א, עמ' ח', או"ז ח"א בשו"ת סי' תשמ"ח ק"ו רע"ד (ושם: דתניא בתוספתא בפ"ק דפסחים, וכ"ה גם בח"ב סי' רמ"ז: ותניא בתוספתא דפסחים פ"ק ישראל ועכו"ם שהיו באים וכו', והיה לפניו חילוק הפרקים כמו בכ"ע), ח"ב ה' פסחים סי' רמ"ז, נ"ו סע"ג, שם סי' רנ"ו בפירוש לפיוט אלקי הרוחות לר"ש מפלייש, נ"ח ע"ב, שו"ת הרשב"א ח"א סוף סי' ע' (=מיחסות סי' קס"ח), מאירי ו' ע"א (10 ע"ב), רא"ש פ"ב סי' ד, רבינו ירוחם, ס' אדם, נתיב ה' ח"ה, שבה"ל השלם ה' פסח סי' רט"ו, צ' ע"א, ס' מנוח ה' חו"מ פ"ד י"א ע"ב, י"ב ע"א עי"ש, מהר"ם חלאוה ל' ב' ד"ה עכו"ם, רשב"ש סי' קל"א (ושם: בתוספתא דפסחים בפ"ב שנינו ישראל וגוי וכו' — חילוק הפרקים כד וכ"ל), שם סי' תנ"א.

2 ונותנו במתנה וחזר. ולוקח וכו'. הראשונים הנ"ל ומרדכי פ"ב סי' תקמ"ט. 2/3 ובלבד שיתנו לו במתנה גמורת. וכ"ה בירושלמי פ"ב ה"ב כ"ח ע"ד, רמב"ם פ"ד מה' חר"מ סה"ה עיטור הנ"ל, ראב"ה הנ"ל, (ועיין רוקח הנ"ל), או"ז ח"א סי' תשמ"ח וח"ב סי' רמ"ז הנ"ל, רא"ש הנ"ל, רבינו ירוחם הנ"ל ורשב"ש הנ"ל.

אבל בה"ג ד"ו הנ"ל: ובלבד שלא יערים. וכ"ה במעשה רוקת הנ"ל, בפירו' ר"ש מפלייש לאלקי הרוחות באו"ו הנ"ל, בשו"ת הרשב"א הנ"ל, במאירי הנ"ל ובמיוחס להריטב"א רפ"ב (ה' ע"ג). ובה"ג הילדיסהיימר הורכבו שתי הגירסאות: ובלבד שיתננו לו במתנה גמורה ובלבד שלא יערים, ועיין שכל טוב הנ"ל, ופירוש הר"ש מפלייש הנ"ל. ועיין רשב"ש סוף סי' תל"ה.

ובפירוש ההערמה כתב במיוחס להריטב"א הנ"ל: ובלבד שלא יערים, אבל אם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל שנים למכור לגוי קודם הפסח קנסינו ליה וכו'. ועיין בהערה שם. אבל דבריו נובעים מתשובת רב עמרם גאון בשו"ת גאוני מו"מ סי' ק"י ועיין מהר"ם חלאה ל' ב' (ל"ג רע"א) הנ"ל.

3 עד שאתה לוקח במנה קח במאתים. וכן בירושלמי הנ"ל: עד שאת לוקח במנה בוא וקח לך במאתים. וכ"ה (כג"י התוספתא) בבה"ג וראשונים הנ"ל. וכתב בס' מנוח י"ב רע"א בשם מקצת רבנן קדמאי: עד שאתה לוקח במנה בא וקח במאתים שידמה דבר שיש בו אונאה שלוקח ממנו בכפלים ממה ששוה ויש לו לגוי לחזור בו, כיון שמוכרו לו מכירה גמורה ומקבל מעותיו ולא התנה לו שיקחנו ממנו אחר הפסח, אלא אמר לו שמא אצטרך, ברשותא דגוי קאי, ומותר אחר הפסח. אבל רבינו מנוח דוחה פירוש זה וכותב: ולא מסתבר, דהערמה גדולה היא, ונראה לפרש כגון ישראל וגוי שרוצין להפליג בספינה ערב הפסח והנהה ישראל אינו יכול ליקח חמץ הצריך לאחר הפסח צידה לדרכו מפני הפסח, ואומר לגוי עד שאתה לוקח צידה לדרכך במאה דנרים בא וקח במאתים לצרכי ולצרכך וכו', עיי"ש.

אבל בשכל טוב עמ' 105 הנ"ל: עד שאתה לוקח מגוי חבריך במאתים, קח ממני במנה. וכ"ה באגודה פ"ב סי' כ"ב, קס"א ע"ב, ועיין בבגדי ישע למרדכי הנ"ל, ועיין הערות ר"א אפסטיצ'ר לראבי"ה הנ"ל וג"י זו מתנגדת לכל המקורות הנ"ל.

4 משכיר ישר' בהמתו לגוי וכו'. בכ"ל, כ"ו וד': משכיר ישראל חמורו וכו'. ועיין ראשונים הנ"ל. ובבה"ג עמ' 136 הנ"ל: והסיר לישאל וכו', ועיין ירושלמי פ"ב ה"ב, כ"ח ע"ד. אבל בבה"ג ד"ו כגירסתינו.

ובראבי"ה ח"ב ריש סי' תמ"ט, עמ' 69: משכיר ישראל בהמתו וכו', וזהו המשך התוספתא שהביא בסי' תמ"ח, ולאמיתו של דבר המשך סי' תמ"ח, אבל במרדכי פ"ב סי' תקמ"ט הנ"ל: גם פסק רבי אבי העזרי דמשכיר ישראל לגוי בהמתו להוליך עליה וכו', ונראה מדבריו שם שחשב, כי אלה הם דברי הראבי"ה עצמו ולא המשך פסקת התוספתא. וכן באגור סי' תש"ד: כתב המרדכי פר' כל שעה בשם ראבי"ה שמותר לישאל להשכיר בהמתו וכו' ובאורח חיים (סוף סי' ת"נ) הביאו מן התוספתא שמתיר בהדיא.

ובמאירי ו' א' (10 ע"ב) הנ"ל: וסוף התוספתא משכיר אדם בהמתו לעכו"ם להוליך עליה חמץ ממקום למקום גגו של ישראל סמוך לשל עכו"ם דוחפו בקנה ואם היה שבת או יום טוב כופה עליו את הכלי, ומלשונו משמע כאילו היה לפניו כל זה בתוספתא. אבל לפנינו אין זכר מזה בתוספתא אלא בירושלמי פ"ב ה"ב, כ"ח ע"ד.

ועיין טור או"ח סוף סי' ת"נ וביבין שמועה להרשב"ץ כ"ו ע"א.

ועל החילוק בין השכרת בהמה להביא יין נסך (ע"ז פ"ה מ"א) ובין חמץ של התוספתא שלנו. עיין מאירי הנ"ל, סי' מנוח י"ב ע"א, ריב"ש סי' ת', שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תפ"ו.

5 המוצא חמץ בדרך אם רבה חמץ מותר ואם לאו אסור. וכן בכ"ל: מצא חמץ בדרך מותר ואם לאו אסור. ובכ"ו: מצא חמץ בדרך חמץ מותר וכו', ויש שם מקום ריק במקום המלים "אם רבה". וכ"ה גם בה"ג בהוצ' הילדסהיימר עמ' 136: המוצא חמץ בדרך חמץ מותר ואם לאו אסור. אבל בד"ו שם כ"ט ע"א: המוצא גלוסקא בדרך לאחר הפסח מותר בהנאה.

וגירסא משונה בעיטור הנ"ל (הוצ' ר מאיר יונה קכ"ו ע"ב, ד' למברג ג' ע"ג): מצא חמץ בדרך רובה חמץ אסור ואם לאו מותר. ועיין בפתח הדביר שם. 5/6 מעשה ברבן גמליאל ור' אילעי שחיו מחלכין מעכו לכזיב וכו'. בכ"ל וד: מעשה ברבן גמליאל שהיה מהלך מעכו לכזיב וכו', וכ"ה בעיטור הנ"ל. וכן בכפ"פ פ"א ע"ב רע"ז (ד"ר ס"ה ע"א): מההיא דפ"ה הדר ומן התוספות מסכת פסחים פ"ב (חילוק הפרקים כד וכ"ל) דאמרי' התם מעשה בר"ג שהיה מהלך מעכו לכזיב וכו'.

7 מבגאי טול גלוסקין. בערוך ערך מבגאי: בראש גמ' דפרק הדר מבגאי קח גלוסקין הללו ובראש תוספת' בפסחים.

10 שחמץ של נכרי מותר אחר הפסח. בתוס' ר"ד עירובין ס"ד ב' (י' ע"ג) ד"ה ולמדנו: ולמדנו שחימוצו של נכרי אחר הפסח מותר בהנאה, פ"ה הא ברייתא היא בפ"ב (כחילוק הפרקים בד וכ"ל) דתוספתא דפסחים ומשמע התם שאחר הפסח ה"ו וכו'.

12 רביעית יין האיטלקי. וכ"ה בד ובכפ"פ הנ"ל. אבל בכ"ל: רביעית יין באיטלקי, כלומר במדה איטלקית, עיין כלים פ"ז מ"א: מדות הלח והיבש שיעורן באיטלקי זו מדברית. וכן בסנהדרין במשנה רפ"ה בהוצ' לו ובירושלמי: חצי לוג יין באיטלקי. אבל במשנה שבבבלי שם (ע' א'): יין האיטלקי וכן בברייתא שם ע"ב א', ובירוש' שבת רפ"ה (ומקבילות): רביעית יין באיטלקי. ולפי נוסח הבבלי בברייתא כאן אמר (עירובין ס"ד ב'): שאני יין האיטלקי דמשכר טפי. ועיין מ"ש לעיל 232.

12/13 עד שנפוג יינינו. בכ"ל: עד שיפוג יינינו. וד: עד שיפוג יינו, ובכפ"פ: עד שיפוג יינו.

16/17 יוצאין בהן ובחזרה שלחן בכז"ב. הנכון בכ"ל: יוצאין בהן ובחזרה שלחן בכז"ת. זה מוסב על חמשת המינין שנזכרו במשנה. ועיין בבלי מ' א' ומ"ש להלן שו' 25, ומ"ש להלן 193.

18 יוצאין ברקיק חשרוי וכו'. או"ז ח"ב ה' פסחים סי' רמ"ג, ג"ז ע"ב. 19 ובמב"ש של"א נימח יוצאין בסופגנין וכו'. וכ"ה בכ"ל, אבל בד וכ"ו יש כאן הוספה, עיי"ש, וכ"ה בבבלי מ"א א' ובאו"ז הנ"ל.

20 ואין יוצאין בסריקין וכו'. בכ"ל, כ"ו וד חסרה המלה "ואין", וכ"ה בירוש' פ"ב ה"ד כ"ט סע"ב ובבבלי ל"ז א'.

25 יוצאין בחררה וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תנ"ב עמ' 72, ועיין מ"ש על חררה בירוש' כפשוטו עמ' 406 ובהערה שם, ועיין לעיל שו' 16/17. והסדר כאן בכ"ל הוא כמו בד. 26 ובמצה ישנה וכו'. ראבי"ה הנ"ל, רוקח ריש סי' רפ"א, מעשה רוקח סי' ל"ז וסי' ל"ח, או"ז ח"ב ה' פסחים סי' ר"ה, ג"ז ע"א (ושם): דחגיגא בהדיא בתוספתא דפסחים פ"ב ק' יוצאין במצה ישנה וכו', וה"ל לפני חילוק הפרקים כד וכ"ל, עיין גם לעיל שו' 1, מרדכי פ"א סי' תקמ"ג, טור סי' תנ"ח, אגור סי' תשס"ח.

26/27 יוצאין במצח המתובלת בין שתיבלה באילפס וכו'. תוספות מנחות כ"ג ב' דיה תיבלה. השגות הראב"ד פ"ו מה' חר"מ ה"ה (ועיין מגדל עוז שם פ"ה ה"ב ומ"מ וס' מנח שם י"ז ע"א). ראבי"ה ח"ב סי' תס"ח, עמ' 98, אר"ז ה' פסחים סי' רל"ח, ג"ז ע"א (ושם: תניא בתוספתא ספ"ק דפסחים יוצאין וכו', עיין לעיל שו" (26) סמ"ג לאווין סוף סי' ע"ט, ל"א ע"ג רא"ש פ"ב סי' כ"ג. ועיין רדב"ז ח"ג סי' תקפ"ב. 27 בחזרת חגל ובחורור. בכ"ל: בחזרת. הגיל ובחרדל. ועיין דק"ס 108 הערה ש'.

עמ' 158.

1 כל שיש לו שרף יוצאין בו וכו'. בכ"ל: כל שיש לו שרף יוצאין בו. ר' יהודה אומ' כל שמכסיף יוצאין בו. יוצאין בהן בין לחין ובין יבשין ואין יוצאין בהן יבשין. ר' מאיר אומ' אף יוצאין בהן יבשין ר' אלעזר בר' צדוק או' אף יוצאין בהן כבושין.

3 החזרת והמצח והפסח וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תפ"ט עמ' 110, אר"ז ח"ב ה' פסחים סוף סי' רל"ז, ג"ז ע"א (ושם: ובתוספתא דפסחים ספ"ק תניא החזרת וכו'. ועיין לעיל שו" 26/27).

4 אימתי אוכלין בשתחשך. בתוס' ר' יהודה ברכות כ"ז א' ד"ה דרב (ס"ו סע"ד): מיהו גבי מצה היה אומר רבינו יעקב מקורבאל שאין לאכול מצה עד שתחשך מדאמר בתוספתא דפסחים אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח ומרור (בכ"ל: היה כורכן שלש תן וכן בד': היה כרכן שלשתן) ואימתי אוכלו משתחשך, ואין כאן תוספת דאורייתא וכו' דלילה בעינן דוקא ומצה איתקשאי לפסח וכו'. כלומר, נהי דתוספת יש לה דין יו"ט זה רק לענין קדושת היום, אבל בדבר דבעינן דוקא לילה אין התוספת יכולה להחשב כמו לילה. ודברי ר' יעקב אילו הובאו בתוס' פסחים צ"ט ב' ד"ה ע"ה, רא"ש ברכות פ"ד סי' ה' תוס' הרא"ש שם כ"ז א' ד"ה דרב (י"ז ע"ד). ועיין רא"ש כאן פ"י ריש סי' ב'.

פ"ב (פ"ג בד וכ"ל 1).

10 אינו צריך לבער ואם לאו. כ"ז חסר בכ"ל, וכ"ה גם בד וכ"ז (בערך). אבל עיין בבלי מ"ה ב'.

11 כיון שנתן לתוכה עורות וכו'. עיין רי"ף גיאת ה' פסחים עמ' פ"ו (הוצ' צמבר ח' ע"א).

שם: הקילור והאיספלגית וכו'. ר"ח מ"ה ב', רי"ף פ"ג סי' תשמ"ד (ועיין לשון ריא"ז בשלטה"ג שם). רי"צ גיאת הנ"ל עמ' פ"ה, שכל טוב בא עמ' 113, עיטור בדיקת כלים (הוצ' רמא"י קכ"ב ב', ד' למברג מ"ח ע"ד) רא"ה וריטב"א במיוחס להריטב"א מ"ה ב' ד"ה ת"ר, רא"ש פ"ג סי' ד'. ר"מ חלאוה מ"ה (מ"ז ע"ג ד"ה הפת, מ"מ פ"ד מה' חו"מ ה"י, ס' מנח שם, י"ב ע"ב. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ה ב' אלפים רכ"ט).

וכמעט כל הראשונים הנ"ל מסמיכים לתוספתא זו דברי רב האי גאון על תיריאל שמעריבין בו חמץ שחוק עם בשר אפעה מותר (וכן צריך לתקן במיוחס להריטב"א הנ"ל: בשר אפעה, במקום בשר אפוי ה', שם), וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מה' חו"מ ה"י: וכן הקילור והרטיה והאספלגית והתריא"ק שנתן לתוכן חמץ מותר לקיימן בפסח

(1) וכ"ה לפני המדרכי עיין להלן 159 שו" 4/5, וכ"ה לפני ס' מנח, עיין להלן שו" 13.

וכו'. ועיין אוה"ג פסחים עמ' 17 ובהערה ד' שם, וצ"ל שם: רד"ק בראשית ד' פרטבורג ד' ע"ב.

וע"פ דברים אלו של רב האי גאון תיקן הרד"ל ז"ל בהערותיו לשה"ש רבה פ"ד-ה, הערה ב' (הוצ' ראם כ"ה ע"ד) את דברי המדרש שם: שתי משפחות של כהנים היו באלכסנדריאה אחת מקרית ואחת מרתחת מעשה ששלחו הרופאים והביאו מהן ועשו אותן תיריקי ובהן היו מרפאין. ואין לזה שום מובן, ותיקן הרד"ל: של חכנים (במקום של כהנים) וציין לדברי המוספא בערב חכן: חכינא בל"י מין נחש אשר מבשרו נעשה תרייקי.

12 המסות שנפל לתוכן קמח וכו'. בכי"ל: המסית שנפל לתוכה קמח וכו'.
13 חמץ שנפל לתוך ה'באר' הרי זה כמבוער. בכי"ל: חמץ שירד לתוך הרי הוא וכו', ובד: חמרן שירד לתוך ה'בור' וכו'. וברוקח סי' רע"א: בתוספתא חמץ שנפל בתוך ה'באר' הרי הוא כמבוער. ובס' מנוח פ"ב מה' חו"מ ז' ע"א: והכי גרסינן בתוספתא פ"ג (כחילוק הפרקים בד וכי"ל) דכר ב'בור' א"צ סלם להעלותו והרי הוא כמבוער וכו' עיי"ש מ"ש על דברי הרמב"ם שם. אבל, כנראה, שגם הוא גרס בור ולא באר (שיש בו מים), כג"ד. ועיין חק יעקב סוף סי' תל"ח. והסדר בכי"ל כאן הוא כמו בד.

13/14 קלי שירד לתוכה וכו'. בכי"ל, כי"ו וד: קמח קלי שירד וכו'. וכן בעיטור ה' מצה ומרור (הוצ' רמא"י קכ"ט רע"ג, ד' למברג נ"א ע"ד): ובתוספתא קמח קלי. ועיין בפתח הדביר שם.

14 חלת חבצק שעייפשו וכו'. בהשגות הראב"ד פ"א מה' חו"מ ה"ב: ומה ששנו בתוספתא (וכן העתיק גם בס' מנוח שם ב' א', ועיין גם ר' אליהו מורחי לסמ"ג ה' חמץ סי' ג', רנ"ד ע"א) הפת שעייפשה חייב לבער מפני שראויה לשחקה וכו'. וכיוון לברייתא שבבבלי מ"ה ב', וכן דרך הראשונים לקרא לברייתות תוספתא, עיין מבוא.

14/15 נפלו שעורים במים ונתבקעו הרי אילו אסורות. בכי"ל: שרה חטין במים והחמיצו הרי אלו אסורות, ועיין, ג"ד. ועיין טור סי' תס"ז ויבין שמועה לרשב"ץ ל"ב ע"א.
15 ר' יוסי אומ' שרה חימים ושעורים במים והחמיצו וכו'. בכי"ל: שרה שעורים ונתבקעו וכו', וכן בד: השורה שעורין במים ונתבקעו וכו'. אבל ברוקח סי' רפ"ט: בתוספתא ר' יוסי אומר שרה חטין ושעורין במים והחמיצו אסורות. והנה ג"י כ"ע (עיין ברישא) והרוקח בברייתא זו מתאימה יותר לבבלי מ' א', אבל ג"י כי"ל וד מתאימה לירושלמי ספ"ב, כ"ט ע"ג. וגם סיום התוספתא: ובחומץ ב"ן כך ובין כך מותר (והרי מוכרח גם מן הירושלמי וגם מן הבבלי שזהו מדברי ר' יוסי), כלומר בין נתבקעו ובין לא נתבקעו מותר, מאשר את ג"י כי"ל וד, אבל לפי ג"י כ"ע צריך לפרש בין החמיצו ובין לא החמיצו, וזה הרי בלתי אפשרי.

16/17 אין לשין את המצה ברותחין וכו'. עיין רי"ף גיאת סוף עמ' צ"א.
17/18 אין לשין את המצה וכו'. וכ"ה בכי"ל וד. אבל בכי"ל: אין לשין את העיסה. וכן מעתיקים מן התוספתא במלחמות פ"ב (הוצ' ראם י' ע"ב), ר"ן שם סי' תשכ"ו, הר"ם חלאה ל"ו א' סד"ה ת"ר (ל"ז רע"א). ועיין ירוש' פ"ב ה"ז, כ"ט ע"ג.

20 האשה שכנסה מי תשמישיו וכו'. רי"ף גיאת ח"ב עמ' צ"ב (הוצ' צמבר י"ג ע"א), עיטור ה' מצה ומרור (הוצ' רמא"י קכ"ט ע"ג ד' למברג נ"א ע"ד), ראבי"ה ח"ב סוף סי' תכ"ט עמ' 49.

21 ד"ש בחן בסוצאי יום טוב. וכ"ה בראשונים הנ"ל, אבל בכ"ל ב"ס: בסוצ"ש.
25/26 אמר לו ר' יחושע אני אכריע וכו'. עיטור ה' י"ט מחל' י"ד (הוצ' רמא"י
קמ"ח ע"א, ד' למברג ג"ט רע"ב). ועיין ר"ח מ"ח א'.
ע"ב 159.

2 עד כמה שיעור העיסה וכו'. בר"ן פ"ג ס' תשמ"ח: דתני' התם כמה שיעור
עיסה וכו' (כל הברייתא). ועיין להלן.
3 וכל זמן שהאשה עסוקה בו אינו בא לידי חימוץ. וכ"ה בר"ן הנ"ל. אבל
בכ"ל: שכל זמן וכו'. וברמב"ם פ"ה מה' חו"מ הי"ג: כל זמן שאדם עוסק בבצק,
אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ וכו'. ובר"ן הנ"ל: יש מפרשין דדוקא כשיעור
זה דשלוש נשים אבל ביותר מכן אע"פ שעוסקות בבצק בא לידי חימוץ דאי לא תימא
הכי סדר' דשלוש נשים למה לי, אבל הר"ם במז"ל כתב וכו' (כמו שהעתקתי) וכן נראה
בתוספות כדבריו. וכוונתו לתוספתא שלנו שחזרת כאן עוד הפעם (עיין לעיל שו'
1/2 ובבלי מ"ח ב') על הדין שהעסק מעכב את החימוץ, ובלי קשר עם השלוש נשים,
אלא בקשר עם שיעור גודל העיסה, עיי"ש. וכן ביבין שמועה להרשב"ץ, ל' ע"ד,
וכנראה שאב מהר"ן.

וברמב"ם שם פ"ה הי"ח: ומותר ללוש לתרגולין מורסין וכו', וכל זמן שהן מנקרין
בו או שהוא מהפך בידו אינו מחמיץ. ובס' מנוח שם ט"ז ע"ב: לפי שכיון שהם מנקרין
שם הוי כאשה עוסקת בבצק שאינו בא לידי חימוץ והאי מלתא איתא בתוספתא וכו'
וכן נראה מלשון הרב שכתב למעלה¹) (ומניחין לפני התרגולין) כדכתבי' ע"כ מן
התוספתא. ונראה שהמלים שהקפתי הן ט"ס, אבל הדברים צ"ע. ואפשר שהיתה
לפניו איזו ברייתא בעניין תרגולין ולא כיון לתוספתא שלנו. וכן במאירי ל"ט ב' (51
ע"א) ד"ה אירע מעתיק את לשון הרמב"ם הנ"ל, ומסיים וכן היא בתוספתא.

4/5 ארבעה עשר שח"ל להיות בשבת מבערין את הכ"ל מלפני חשבת וכו'.
תמים דעים ס' כ"ח (תמת ישרים ח' ע"ד), ס' יריאים השלם סוף ס' צ"א, ע"ב 64. שם
ס' ש"ג, ע"ב 334 (והועתק בשב"ל השלם ה' פסח ס' רי"ג ע"ב 176 ועיין ליקוטים
מה' אמרכל כ"ו ע"ב), ראבי"ה ח"ב ס' תנ"ב, ע"ב 72, רוקח ס' רס"ו, מעשה רוקח ס'
ל"ט (ועיי"ש ס' ל"ח), ע"ב י"ב, אר"ז ח"ב ה' פסחים ס' ר"ן, ג"ז ע"א (ושם: דתניא
בתוספתא דפסחים פ"ג בצק שבסדקי י"ד שחל להיות בשבת וכו'. וצ"ל: פרק בצק
שבסדקי, ולא פ"ג, כי לפני האר"ז היה כאן פ"ב כמו בכ"ע, עיין מ"ש לעיל 158), שם
בפירוש ר"ש מפלייש לפיוט אלקי הרוחות ס' רנ"ו ג"ט רע"א, סמ"ג לאווין ע"ט, ל"א
רע"ג, הגה"מ פ"ו מה' חו"מ ה"ט אות ז', מרדכי פ"א ס' תקמ"ג (ושם: דתניא בתוספתא
דפרק של"ש דפסחים וכו', כחילוק הפרקים בד וכ"ל), שבה"ל ה' פסח סוף ס'
רי"ג, ע"ב 177, ר"ן ספ"א, ר"מ חלאה מ"ט א' ד"ה ארבעה עשר (ג' ע"ג), יבין שמועה
להרשב"ץ ל"ג ע"ב. ועיין כל הברייתא ביחסי תנאים ואמוראים ערך זונין. ועיין להלן.
5 ואופה לו מצה מערב שבת. כל הראשונים הנ"ל. ועליהם יש להוסיף, תמים
דעים ס' רמ"ה (כתוב שם) בתמת ישרים ע"ג ע"ב, עיטור ה' ביעור חמץ (הוצ' רמא"י
קכ"א ע"ד, ד' למברג מ"ח רע"ד), אר"ז ח"ב, ה' שבת סוף ס' ג"ב, י"ב ע"א, מלחמות
ספ"א, ס' האסופות (גסטר) ע"ב 218 עיי"ש, מאירי י"ג א' ד"ה ארבעה עשר (22 רע"ב).

(1) כלומר, בחי"ג.

ארחות חיים ח"א ה' חר"מ סוף סי' ע"ח, ע"ג ע"ד (ושם: ומלשון התוספתא משמע דאינו משייר כלום בשבת דקתני ר' מאיר אופה מצה ליל שבת ומחרת וכו', וצ"ל: לליל שבת וכו'), ס' מנח פ"ו מה' חר"מ כ"א ע"ב, ריקנטי סי' ק"ס.

והנה בפירוש דברי התוספתא נחלקו הראשונים: הרי"ץ גיאת (לפי כתוב שם הנ"ל), רבינו אפרים בעיטור הנ"ל, בעל הס' יראים הנ"ל ועוד פירשו שאופה את המצה לאכילת שבת, מפני שבער כבר את כל החמץ מע"ש ואוכל מצה לסעודת שבת, ואין מדברים כאן במצת מצוה, וכן ברוקח הנ"ל סי' רס"ו: ואעפ"י שיש בתוספתא י"ד שחל להיות בשבת אופה לו מצה, לאכול ב' סעודות (כלומר, האפייה היא רק לשתי סעודות הראשונות ולא לסעודה שלישית שהיא אחרי חצות) וכו' עיי"ש.

אבל הראב"ד בכתוב שם הנ"ל (תמת ישרים ע"ג ע"ב), הרמב"ן במלחמות הנ"ל ועוד פירשו שמדברים כאן במצת מצוה, והיינו שאופה בערב שבת מצה לפסח, ולא אמרו שיאפה בליל פסח הראשון, מפני שחששו שמא יקדים לאפותה בין השמשות, או כמו שפירש באר"ז (סי' נ"ב וסי' ר"ן הנ"ל), שמא עד שיאפו ועד שיאמרו הגדה ימשך עד לאחר חצות ולא יצא ידי חובת מצה.

ולפי פירוש זה שהוא אופה מצה לפסח הוכיחו הראשונים שמותר לאפות מצת מצוה לפני י"ד, בשעה שהחמץ עדיין קיים, ועיין ראבי"ה הנ"ל (ח"ב עמ' 72 ועוד), ועיין מרדכי הנ"ל שכתב כי תוספתא זו משובשת היא ואין לסמוך עליה, עיין להלן.

5/6 תרומה טמאה מבערה במוצאי שבת דברי ר' מאיר וכו', וכ"ה ביחוס תנאים ואמוראים הנ"ל. אבל בכ"ל וד תרומה טהורה וטמאה מבערין אותן מלפני השבת וכו'. והנה לפני הראשונים היתה כאן הגירסא: תרומה טהורה וטמאה (כג' כי"ל וד) מבערה במוצאי שבת (כג' כי"ע) דברי ר' מאיר, אבל גירסא זו אין לקיימה, ואיך אפשר להעלות על הדעת שישרוף את החמץ בפסח עצמו.

וגירסא זו הכריחה את ר' אליעזר ממין למשוך את המלים תרומה טהורה להלכה שלפניה. וכן הוא מעתיק את התוספתא בס' יריאים בסוף סי' צ"א (לי"ב ע"ב): ואופה לו מצה מערב שבת תרומה טהורה. וכן שם בס' ש"ג, עמ' 334: ואופה לו מצה בערב שבת תרומה טהורה ה"ה חולין וכו', וכן בליקוטים בס' אמרכל (ה' קונטרסים של של קורניל) כ"ו ע"ב: כתב רבי' ברוך קבלתי מקרובי הר' אליעזר ממין הא דנקט בתוספתא ואופה לו מצה מע"ש מתרומה טהורה וה"ה לחולין וכו'. וכן בשב"ל עמ' 176 הנ"ל. ואשר לסיפא פירשה באופן חדש וכן הוא אומר שם (בס' יריאים הנ"ל) קסי"ח ע"א: וסיפא דקתני, וטמאה מבערה במוצאי שבת דברי ר' מאיר, פי' וספק טמאה יניחנה עד מוצאי שבת שמא יבא אליה ויטהרנה דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי וכו'. אבל במרדכי דחה גם את הרישא מפני הסיפא וכ"ה כותב (פ"א סי' תקמ"ג הנ"ל): ואופה לו מצה מע"ש. וי"ל דמשבשתא היא מדמסיים בה תרומה טמאה וטהורה מבערה ב"מ ש'.

7 תרומה מלפני השבת אוכליה מועמין וכו'. מלחמות ספ"א, תוס' י"ג א' ד"ה ומשיירין. ועיין בס' יחוס תנאים ואמור' הנ"ל.

10 איזה הוא צופה הרואה ואינו מפסיק. וכן בערוך ערך צ"א. ובתוס' פסחים מ"ט א' ד"ה אם: איזהו צופי' וכו'. ובתוס' ר' יהודה ברכות מ"ט ב' ד"ה אם (ל"ז ע"א): כדחניא בתוספתא אי זו היא צופים הרואה ואינו מפסיק ובתוספתא דסוטה (ליתא לפנינו) תניא גבי מערכי המלחמה צופים וזהו דאי אינו מקום

קבוע אלא מקום שיכולין לראות המלחמה משם. וכלשון זו בערך גם בתוס' הרא"ש שם (ל"ד ע"ג) ד"ה אם. וכן במהר"ם חלאוה מ"ט א' ד"ה וכן: אבל בתוספת' מפרש אי זהו צופים הרואה ואינו מפסיק וכו'. ועיין מבוא לירושלמי כפשוטו עמ' כ"ב.

15 לא מצינו הכר. בכ"ל: ולא מצינו לו חבר לו.

16 מקום שנהגו לעשות מעמד וכו'. וכ"ה הסדר גם בכ"ל, ובד סדר אחר.

17 אין מעמד ומושב פחות וכו'. להלן 2268.

18 מקום שנהגו לחיות הולכין אבילים אחר המיטה הולכין. מקום שנהגו לשאול וכו'. בכ"ל הסדר בבבא זו מקודם מנהג החזרת קידושין ואח"כ מנהג שאילת שלום אבילים ואח"כ: מקום שנהגו להיות אבילים הולכין לפני המטה הולכין אחר המטה הולכין. וכן בתוה"א להרמב"ן עניין ההוצאה, ל"ה ע"א: בתוספת' מקום שנהגו להיות אבילים הולכים לפני המטה הולכין לאחר המטה הולכים מקום שנהגו לשאול בשלום אבילים בשבת שואלים וכו'. ולפני הרמב"ן היה הסדר כמו בכ"ע (לא כד ולא ככ"ל) והגירסא כמו בכ"ל. ועיין גם בארחות חיים ח"ב עמ' 573.

21 ר' שמעון בן אליקים אומ' וכו'. בכ"ל וד לנכון: ר' שמעון בן אלעזר, ועיין

הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 440.

22 מדליקין בפונדקאות וכו'. עיין ר"ה נ"ג ב'.

23 מפני הרגל דבר. וכן בכ"ל, ונכון.

27 אף במקום שאמרו אין עושין וכו'. השגות הראב"ד פ"ח מה' יו"ט

ה"ט, ועיין ר' אליהו מזרחי בסמ"ג ה' חמץ, רנ"ב ע"א.

עמ' 160.

1/2 וזי שעלתה לו מכה בראשו מספרין במועד. עיין בחזון יחזקאל שפירשה שמותר לגלח במועד לצורך רפואת המכה (עיי"ש בחדושים). אבל הפשט הפשוט הוא כמו שפירש במנחת בכורים, שלא היה יכול לגלח לפני הרגל מחמת המכה ועכשיו נתרפא, והיינו מפני שגם הוא לא היה בכלל גזירה של תספורת דגויר ומצורע, ולא שהתירו לו להתרפא.

5/6 ערבי פסחים. בכ"ל וד מוסיף: כל היום, וכן להלן שו' 9, ועי' ערוך ערך גסן.

6 וגודשין וקוצרין את העומר. בכ"ל וד: וקוצרין לפני העומר. אבל בחוס' מנחות

ע"א א' ד"ה וקוצרין: יש ספרים שכתוב בהן בדברי ר"מ קוצרין וגודשין, וכן בתוספתא ועיין להלן.

6/7 ואילו שלא ברצון חכמים מתירין גמזיות וכו'. בכ"ל: ואלו שלא ברצון

חכמים גודשין לפני העומר ואוכלין נשרים בשבת ונותנין פיאה לירק. ועיין מנחות ע"א א'.

10 מתירין גמזיות של הקדש. בערוגת הכושם לר' אברהם בן עזריאל (לפי

הקטעים שבמ"ח חכ"ו עמ' 372) זמורות גמזיות כך נקוד במשניות דווקניות בפ' מקום שנהגו מתירין גמזיות של הקדש הם ענפים ויש משניות שנקוד מ' גמזיות בדגש.

14 מפני שלקיימתן כאחת. וכ"ה גם בירושלמי פ"ד ה"ט, ל"א ע"ב, ועיין בבלי

נ"ו ב'. אבל כנראה, פטור ירק היה גם מחמת אין לקיטתו כאחת. עיין ר"ה י"ג ב': שעשוין פרכין וברשיי שם.

14/15 בבנו של בוחיין. בכ"ל: בבנו של גביהי.

18/19 אוכלין נשרים בשבת והיו פותחין גנותיהם של תמרים. בכ"ל: ואוכלין נשרים בשבת מתחת התמרים. וכן בכ"ו: מתחת תמרים.

פ"ג (מיד בד וכ"ל).

22 הביא אשמו ולא הביא גזילו וכו'. להלן ע"פ 36816.

26 כל הקדשים שהקריבין קודם וכו'. תוס' עירובין ב' א' ד"ה שלמים, פסחים ג"ח ב' ד"ה העולה, תוס' יומא כ"ט סע"א וע"ב שם, תרי שם ל"ג א' ד"ה עליה, תוס' מנחות מ"ט סע"ב (ועיין גם תוס' הוריות ד' א' ד"ה שהביא), המיוחס להראב"ד תמיד ספ"א (בשם תוספתא זבחים), רשב"א עירובין ב' א' ד"ה דאי, ריטב"א יומא כ"ט א' ד"ה לא.

28 אלא קטורת ופסח וכו'. עיין תוס' פסחים ג"ט א' סדיה אין.

30 שחטו לשמו ומרקו וכו'. בכ"ל: וזרקו, וזה ט"ס. וכן להלן 47925 בטעות: ומלקו

ע"פ 161.

2 ואבא שאול או'. וכן בכ"ל: אבא שאול או' פוסל (ונמחק או'). וצריך לפתור לפנינו או' – אוסר, עיין להלן שו' 17.

4 או כלך לדרך זו. בכ"ל: הולכה לך לדרך הוה, וכ"ה הגירסא להלן בשו' 7. ועיין בכר טירמינולוגיה של התנאים ערך כלך.

8 חשוחט את הפסח על החמץ וכו'. תוס' פסחים ס"ג א' ד"ה השוחט.

13/14 אימתי בזמן שראיה לבוא. פסח בין לשמו וכו'. בכ"ל: אמתי בזמן שהן ראויין לבא פסח אבל אם אינן ראויין לבא פסח בין לשמו ובין שלא לשמו חייב מפני שהוא כשר פסח בארבעה עשר לשמו כשר שלא לשמו פסול בחולו של מועד לשמו פסול שלא לשמו כשר אימתי בזמן שראוי לבא פסח וכו'. וכן בתוס' ר"ד ס"ד א' ד"ה כגון (י"ח ע"א): והכי תניא בתוספתא הפסח בארבעה עשר לשמו כשר אימתי בזמן שראוי לבא פסח וכו'. ועיין גי' ד.

20 וכן אתה אומר כלומר וכו'. בכ"ל: אמ' לו ר' יהושע וכן 'אתה או' או כלומר וכו'. ועיין זבחים י"א א'.

22 א' לו ר' אליעזר הודעת כח וכו'. בכ"ל: אמ' לו ר' יהושע וכו', וכ"ה בד, כ"ו וזבחים הנ"ל.

30/31 חשוחט את הפסח על בני חבורה וכו'. לעיל תרומות 2634, או"ז ח"ב

ה' פסחים ס"י רכ"ג, ג"ד סע"א.

ע"פ 162.

1 עד שלא יתחילו בו נאמן משיתחילו בו אינו נאמן. וכ"ה בערך בד, כי"ו תוס' תרומות 271 וא"ז הנ"ל (ושם: ומשיתחיל בו אין נאמן. ועיי"ש הפירוש), אבל בכ"ל: עד שלא יתחיל בו אינו נאמן משיתחילו בו נאמן.

שם: הפסח ששחטו שחרית וכו'. עיין או"ז ח"ב, ה' פסחים ס"י רכ"ב ג"ד ע"א.

11/12 חללים עומדים על דוכנם וכו'. תוס' ותוס' הרא"ש סוכה ג"ד א' סדיה

שייר. ועיין תוס' פסחים ס"ד א' ד"ה קראו.

15 כ"ה צד מדיחין את העזרה וכו'. תוס' ר"ד עירובין (מה' תניינא) ק"ד א

(ו' ע"א). הנ"ל פסחים ספ"ה ד"ה אלא (י"ח ע"א).

19/20 מְשַׁקְעִין בדם עד רכובותיהם. בכ"ל, כ"ז ד': מְשַׁקְעִין בדם, וכן היה גם בכ"ע, אלא שתיקן הסופר בצידה מְשַׁקְעִין. והג"י מְשַׁקְעִין היא בלי שום ספק הנכונה, וכ"ה בתוספתא עדיות פ"ג 459²⁰: מְשַׁקְעִין בדם עד רכובותיהם. (ובד' שם: מְשַׁקְעִין, ובירושלמי שקלים רפ"ח, ג"א ע"א: מְשַׁקְעִין בדם), ומְשַׁקְעִין אינו אחרת אלא מְשַׁקְעִין. וכן במנחות ק"ג ב' בכ"י: בוקעין ארכובותיהן (עיין זק"ס שם 256 הערה ב').

פ"ד (כד וכ"ל אין כאן פרק חדש).

28 ועוד מקובלני מרבתי וכו'. בר"ח ס"ו ב': תניא אמר להם מקובל אני מרבתי וכו' כל הברייתא עיי"ש. ובכ"ל: ועוד שאני מקובל מרבתי וכו'. עמ' 163.

ד/6 ש"א חיו עליו מעשרה מנווין. באיכה רבה פ"א-א (בובר עמ' 45) מוסיף: תני ר' חייא אפילו ארבעים ואפילו חמשים, תני בר קפרא אפילו מאה. ועיין הירושלמי כפשוטו ריש עירובין עמ' 217.

פ"ה.

9 כשם שחשחיטת דוחה וכו'. בכ"ל ד': ר' אליעזר או' כשם שהשחיטה דוחה וכו'. וכן נקרא פרק זה באר"ז ח"ב ה' פסחים ס"י רט"ו, ג"ג ע"ג: אר"א. וכן שם ס"י רכ"א: בפ' ר' אליעזר, וכן שם בס"י רכ"ח.

15/16 הפסח בא מן הצאן וכו'. אר"ז הנ"ל ס"י רכ"א, נ"ד ע"א. 23 חבאה עמו על השולחן וכו'. במאירי ס"ט סעי' (117 רע"ב): אלא שהעולה ממנה על השולחן עם הפסח מתבשר עמו מחצות ואילך כדי שלא יבאו לטעות מזה לזה, וכן היא שנוי בתלמוד המערב בברייתא (צ"ל: ובברייתא) של פסחים פרק חמישי. וכן מפורש במאירי חגיגה עמ' ט"ז: וכמו שכתבנוהו בפסח שני בשם תלמוד המערב ובשם הברייתא.

26 חרי זה פטור. וכ"ה בכ"ל, אבל בכ"ז: חייב. ועיין בבאור חזון יחזקאל. 30 א' ר' יוסי שמעתי שחשוחט תמיד בשבת וכו'. אר"ז ח"ב ה' פסחים ס"י רט"ו, ג"ג ע"ג, שם ס"י רכ"ח, נ"ד ע"ד, ועיין תו"כ ויקרא נדבה, פ"ג הוצ' רמ"ש עמ' 50 ובהערות שם.

עמ' 164.

4 הקטיר אימורין חרי זה חייב. וכ"ה בכ"ל, אבל בד': ויקטיר אימורין לערב, אלא ששם יש חסרון, והיה מקום לומר שנשמט מ"הקטיר" עד חייב, כמו שציין צ. בשנו"ס, אבל יותר נראה בעיני שבד' נשמט מלערב עד לערב, וכ"ה הגירסא גם להלן 517²² (אלא ששם חסר בערב).

5/6 ששחטן בשבת לשמן חורק דמן שלא לשמן וכו'. בכ"ל: ששחטן בשבת שלא לשמן, חורק דמן שלא לשמן, אבל כבר תיקן לנכון במחנה לוי' (פי' לה' שמחות למחר"ם) כ' ע"א סד"ה אכתי שצ"ל כאן: ששחטן לשמן חורק דמן לשמן, והוסיף: וכלשון הזה איתא בתוספתא פ"ה דמנחות (517²⁴). ועיין מ"ש בפירוש תוספתא זו בשו"ת הרמ"ע מפאנו ס"י ק"ה, צ"ד ע"א.

ד'6 חשוחט שתי חמאות לציבור וכו'. להלן 51720. עיי' הסדר בברייתות.
 12 אין מולגין הראש ואת הכרעים וכו'. כס"ז להלן 2071 לעניין אחר.
 שם: ואין תופלין אותן בחרסית וכו'. בכ"ל וד': ואין טופלין אותן בחרסית.
 ובר: בחרוסת. והיא היא, עיין הירוש' כפשוטו ח"א עמ' 520.
 17 נאמן אחד מבני חבורה לומר וכו'. עיין או"ש ספס"ז מה' סנהדרין מ"ש
 בבאור תוספתא זו.
 18 הפסח אינו נאכל אלא בלידה וכו'. או"ז ח"ב סי' רל"א. נ"ה ע"ב. ועיין
 מ"ש הרי"א בחידושים כאן ד"ה ואינו נאכל.

פ"ו

21 וניטמא הציבור. בכ"ל באשגרה מלמטה: ונטמא הדם והציבור.
 22 ונטמא הדם. בכ"ל: ונטמא הדם והציבור. ובר: הדם הצבור, וכ"ה בירוש'
 פ"ז ה"ה. ל"ד סע"ב.
 25/26 ר' אלעזר בן מתאי אומ' וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 503.
 29 ר' יהושע אומ' כל חזבחים שבתורה וכו'. כל הברייתות להלן 4853 ואילך.
 עמ' 165.

1 ובמנחה אם נשתייר מן חזבח כזית, כחצי זית בשר וכחצי זית וכו'.
 בכ"ל: ובמנחה אפי' כל המנחה כולה קיימת ולא נשתייר מן חזבח אלא כחצי זית בשר
 וכחצי זית חלב וכו'. ועיין גי' ד' ולהלן 4858 וצ"ל שם: אם [לא] נשתייר מן חזבח וכו'.
 3/4 נטמא בשר והחלבים קיימין וכו'. להלן 48510 (בר, עיין בשנו"ס שם): נוסל
 הבשר והחלבים קיימים וכו' נוסל החלב וכו', עיין מש"ש.
 5 אבל בפסח אינו כן וכו'. עיין תוס' ע"ט א' סד"ה גזיר.
 7 כל קרבנות היחיד והציבור וכו'. בתוס' רי"ד פ"א ב' (י"ט ע"ד) ד"ה אלא
 מעתיק את כל הברייתות עד שו' 18 מתוספתא גזיר, עיין מ"ש להלן 29210.
 11 ונודע לו עד שלא עשה פסחו וכו'. בכ"ל: ונודע לו בין מה (עיין
 הירוש' כפשוטו, מבוא עמ' כ"ג) שעשה פסחו ובין עד שלא עשה וכו', וכ"ה בד'
 (בערך), וכ"ה להלן 29217 בד' וכצ"ל גם בכ"ע, ועיין גי' תוס' רי"ד שם.
 11/12 קבר תחום חייה עמך, בבית שנכנסת בו וכו'. ברש"י פ' ב' במשנה כל
 הברייתא עד שו' 18, ועיין דק"ס קכ"ב ע"א הערה ת' (מתחילה בעמ' 242). ועיין תוס'
 פ"א ב' ד"ה וטמא.

16/17 ונודע לו עד שלא הביא קרבנותיו וכו'. עיין רש"י גזיר ס"ג ב' סד"ה תיר.
 18 ונודע שמשכו בעלים את ידם. וכ"ה בכ"ל ולעיל 1641 וכן הגיה בחיד'
 מדעתו, ובר משובש.

שם: או שניטמא. בכ"ל, כ"ז וד מוסיף: ישרף מיד.
 21/22 אינו עובר בלא תעשה. בכ"ל: הרי עובר בלא תעשה. ועיין ירוש' פ"ז
 ה"י (בד"ו ה"ט), ל"ה ע"א.

24 משום שבירת העצם ר' שמע אומ' וכו'. בכ"ל: 'משום שבירת העצם ר'
 יעקב אומ' היתה לו שעת הכושר ונפסל חייבין עליו משום שבירת העצם ר' שמעון או'
 וכו', ועיין גי' ד', ובבלי פ"ג א' וירושלמי הנ"ל.

עמ' 166.

- 3 ועל גגותיהן. עיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 494.
4 וראו נחש או עקרב. בכ"ל: וראו דלף או נחש.

פ"ז.

- 11 מפני שבא לידו מירוח וכו'. עיין לעיל 1169.
25 אוכל משל רבו. בכ"ל: לא יאכל משל רבו.
29 וצריכין לעשות פסח שיני. בכ"ל מוסיף: דברי ר' ר' נתן או' אינן צריכין לעשות פסח שני. וכ"ה בד וכ"ו (בערך).

עמ' 167.

- 2 ובלבד שנשתייר מחבורה הראשונה. בכ"ל בטיס: ובלבד של א ישתיר אחד מחבורה ראשונה.
6 גול ביד חבליים. בכ"ל: גול ביד כהן.
8 ידיו רפות. בכ"ל ידיו יפות, וכ"ה בשו' 9 בכ"ל ובכ"ע. וכ"ה בירושלמי מ"ח ה"ד, ל"ו ע"א ובבלי פ"ט ב'.
9 סיבולת. בכ"ל: סיבול.
10 מוחלט שוחטין עליו בשמיני וכו'. עיין או"ש פ"ב מה' ביאת המקדש הי"א.
14 ופטור לעשות פסח שיני. בכ"ל: וצריכין לעשות פסח שני. ועיין גי' ד, ועיין הירוש' כפשוטו ח"א עמ' 503.
16 ר' יוסי בר' יהודה אמ' שומרת יום וכו'. בד סדר הברייתות אחר. ובכ"ל הסדר כמו בכ"ע.
18/19 א' ר' יוסי בר' יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ערל זר שמקבל וכו'. בכ"ל: אמ"ר יוסי מודין בית שמאי לבית הלל בערל זר שמקבל וכו'. ובד: אמ' ר' אלעזר בר' צדוק מודים ב"ש וב"ה בערל זר שמקבל וכו'. ועיין בבלי צ"ב א'. אבל בכ"ו: בערל זכר.
21 איצטרדיות ושומרי צורים וכו'. בכ"ל: ר' אליעזר בן יעקב או' (וכן בירושלמי ספ"ה עיי"ש) אצטרטיות (או אצטרנויות) ושומרי צירים וכו'.

עמ' 168.

פ"ח.

- 8 וחמזדין. וכ"ה בד, אבל בכ"ל ליתא. ועיין ירושלמי פ"ט ה"א, ל"ו ע"ג.
9 ר' עקיבא אומ' נאמר טמא וכו'. ספרי בהעלותך פי' ס"ט, הוצ' הורבין עמ' 64.
11 נאמר ריחוק מקום במעשר וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו עמ' 473.
13 ר' יהודה אומ' הוץ למקום עשייתו. בכ"ל: ר' יוסי בר' עקיבא או' וכו'. ובכ"ו: ר' יוסה בי ר' יהודה, וכן בד: ר' יוסי בר' יהודה, ולפי זה צ"ל שר' יוסי בר' יהודה הוא איסי בן יהודה, שהוא איסי בן עקביה וכו', ועיין ספרי הנ"ל ובבלי צ"ד ב'. שם: א' ר' יוסי לפיכך נקוד וכו'. ביוחסין השלם 67 ע"ב: וכן בתוספתא דפסחים בפרק ח' זוכר ר' יוסי ור' יוסי הגלילי בדעת אחת וכו'.

15 שומע אני מהלך שני ימים ומהלך שלשה ימים וכו'. וכ"ה בכ"ל (ושם: או מהלך שלשה וכו'). וכן ברש"י צ"ד סע"ב: ה"ג בתוספתא ר' יוסי הגלילי אומר דרך רחוקה שומע אני מהלך שנים ושלשה ימים וכו', ועיין תוס' שם ד"ה שומע. אבל בכ"ז וד: שומע אני מהלך יום אחד או מהלך שני ימים או שלשה ימים וכו'. ולפי זה משמע שמהלך יום אחד ויותר היא דרך רחוקה וכן בשו"ת הגאונים חמדה גנוזה סוף סי' ל"ו (וכל התשובה נעתקה בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תל"ה): שמצאנו בדרך רחוקה שאמרו חכמים מהלך יום אחד. ועיין תוס' ר"ד כתובות ק"י ב'. אבל לפי גירסת כ"ע, כ"ל ורש"י מהלך יום אחד אינה דרך רחוקה, ועיין תוס' מ"ק כ"א ב' ד"ה מקום, בה"ג הוצ' מק"נ עמ' 207.

19/20 שע"ש את הציבור. בכ"ל: שהעסיא, וכן להלן בשו" 24, אבל בשו" 22: לא מפני שהעסיא. ועיין להלן 417ז כ"ע, בשנו"ס אצל צ. שם. 26 תראשון בשלש כיתים וכו'. עיין תוס' צ"ה א' ד"ה מה.

עמ' 169.

2/3 ואין חשני דוחה וכו'. בכ"ל, כ"ז וד: והשני דוחה וכו'. 5 בזמן שחפסח נאכל במוטאח וכו'. כל הלכה זו (ה"ט), נמצאת בכ"ל אחרי ה"י 12 שחעלה את בן בתו וכו'. בכ"ל לנכון: את בני ביתו. ועיי' הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 31. ועיין זבחים ק' א'. 14 מה בין פסח מצרים לפסח דורות וכו'. וכ"ה באר"ז ח"ב סי' רט"ז, ג"ג ע"ג עיי"ש כל הבריות. אבל בכ"ל וד: אלו דברים שבין פסח מצרים לפסח דורות וכו'. וכן בילקוט המכירי משלי כ"ז י', ס"ח ע"א: תוספתא אלו דברי' שבין פסח מצרים לפסח דורות וכו'.

14/15 פסח מצרים אין חייבין עליו כרת. בכ"ל: פסח מצרים מקחו מבעשור ושחיתתו בארבעה עשר ופסח דורות מקחו ושחיתתו בארבעה עשר פסח מצרים אין חייבין עליו כרת. ועיין הג"י בד. אבל גם באר"ז הנ"ל חסרה הבבא הנ"ל והוא כותב שם: ולא תקשי לך אמאי לא קתני פסח מצרים מקחו מבעשור משא"כ בפסח דורות משום דקולי פסח מצרים קתני ולא חומרי וכו'.

18 ר' שמעון בן אלעזר אומ' בפסח דורות כן וכו'. בכ"ל וד: ר' שמעון או' או' אני אף פסח (בד: בפסח) דורות כן, וכ"ה בילקוט המכירי הנ"ל. ובאר"ז הנ"ל: ר' אלעזר אומר אומר אני בפסח דורות וכו'.

פ"ט.

עמ' 170.

7/8 והרי הן כשני פסחים שנתערבו זה מושך לו וכו'. בכ"ל וד: והרי הן כשני זבחים שנתערבו שנים שנתערבו פסחיהן זה מושך לו וכו'. 19/20 יפה שתיקה לחכמים וכו'. עיין ערוך ערך מל' ח' (ע"ש קמ"ג ע"א). מירוש ר"י נחמיאש למשלי ספ"י, עמ' 95, ועיין הירוש' כפשוטו ח"א עמ' 515. 22 כבר קרב פסחו כבר קרב עולתו וכו'. בכ"ל: כבר קרב פסחו יביא בדמיו פסח אחר כבר קרבו עולתו וכו'.

עמ' 171.

2 שלמים שנתערבו עם שלמים חבאים וכו'. עיין רש"י פ"ט א' ד"ה וניתי במותר, ועיין להלן 491ז.

5 חרי חי כפסח לכל דבר אלא שאין נאכלין ליום ולילה. בכ"ל וד: אלא שהן נאכלין ליום ולילה, וכ"ה להלן 491⁸⁰, ואולי צ"ל: שהן נאכלין אלא בלילה, ולפי גירסת כ"ע: שאין נאכלין ליום (=ביום) אלא בלילה. ובתו"כ ויקרא נדבה פי"ד, הוצ' רמ"ש ע"מ' 143: בן עזאי אומר אינן נאכלין אלא בלילה ואינן נאכלין אלא צ"ל. ועיין בהערות שם שתיקן כן גם בתוס' לפניהו.

16 יביא את איזת מהם וכו'. עיין תוס' צ"ו ב' ד"ה קודם.

פ"י. (בכ"ו אין כאן פרק חדש).

ע"מ 172.

13 לא יפחתו לו וכו'. כל הברייתא בתשב"ץ ח"א סי' פ"ה, מ"ו ע"ג.

13/14 בין חדש בין ישן בין חי' בין מזוג. בכ"ל. כ"ו וד' הסדר להפך: בין חי' ובין מזוג בין חדש וכו'. וכ"ה ברשב"ץ הנ"ל ובבבלי ק"ח ב'. אבל בסמ"ג עשין מ"א. ק"יח ע"א: בין חדש בין ישן בין חי' בין מזוג כדחניא בתוספתא.

14 עד שיחא בו טעם וריח. בכ"ל: ובלבד שיחא. בו טעם ומראה. (עיין דק"ס ע"מ' 328 הערה ו'). וכד: ובלבד שיחא טעם יין ומראה. וכן ברשב"ץ הנ"ל: בלבד שיחא בהם (עיין דק"ס הנ"ל) טעם יין ומראה. עיי"ש מה שהוכיח מלשון זו נגד הרמב"ן ב"ב צ"ח א' ד"ה חמר.

18 מצות על אדם לשמח וכו'. כל הברייתות עד שו' 24 נזקקו: בשם התוספתא בילקוט המכירי תהלים ק"ח מ"א. ח"ב ק"ח ע"א.

19 וחקמנים בראוי להם. עיין ראבי"ה ח"ב סי' תקכ"ח. ע"מ' 169 סד"ה ושיעור.

19/20 חשמש מכביש בבני מיעים וכו'. עיין רשב"ם ק"ז סע"ב. ובילקוט המכירי הושע (הצופה האנגלי מהדו' חדשה כ"ט, ע"מ' 198): ולשון תוספתא השמש מכביש בבני מעים ונותן לפני האורחים וגו'.

21 המקרא את החלץ הן. הולכין אצלו וכו' וכן בד. וכן בראבי"ה ח"ב סי' תקכ"ח. ע"מ' 172: תניא בתוספתא פרק בתרא דמכילתין המקרא את ההלל הם הולכים אצלו וכו' כל הברייתות עד סוף העמוד. וכן בס' מנחת מה' חו"מ, כ"ו רע"ב: דאמרינן בתוספתא דפסחים פרק בתרא המקרא את ההלל הם הולכים אצלו וכו'. אבל בכ"ל: המקרא את ההלל הם אוכלין אצלו וקורין, וכ"ה גם בילקוט המכירי תהלים ק"ח ע"א הנ"ל.

22 המקרא את בניו קטנים. בכ"ל: את בניו ואת בנותיו קטנים, וכ"ה בילקוט המכירי הנ"ל. וכן בד וכ"ו: בניו ובנותיו קטנים, אבל בראבי"ה הנ"ל: המקרא את בניו (ולא יותר).

24 בני העיר שאין להם מי שקורא וכו'. ראבי"ה הנ"ל, רוקח סי' רפ"ג (קרוב לסופו), אר"ז ח"א ה' ק"ש סי' מ"ג, י"ג ע"ד, רשב"א ברכות י"א סע"א, מאירי כאן ק"ז ב' (100 סע"ב), שבה"ל ס' פסח סי' רי"ח צ"ט ע"א, ר"מ חלאה ק"יח א' סד"ה מאי (ס"ה ע"ג), ס' מנחת פ"ח מה' חו"מ כ"ו רע"ב, ארחות חיים ח"א ליל פסח סי' כ"א, פ' ע"ג. ועיין תוס' ברכות י"ד א' סד"ה ימים.

25 וקורין פ"ק ראשון וכו'. וכ"ה בכ"ל, בראבי"ה, מאירי, שבה"ל, ר"מ חלאה וס' מנחת הנ"ל. אבל ברוקח הנ"ל: וקורין פ"ק ראשון, וכן באר"ז הנ"ל: וקורין בפסוק ראשון. וברשב"א ברכות הנ"ל: וקורין פ' ראשון, ובאר"ח הנ"ל: וקורין פ' ראשון ושני וכו'.

שם: וגומרין עד סוף. וכ"ה ברוקח. או"י, שבה"ל וס' מנוח הנ"ל. ובראביה הנ"ל: וגומרין עד סוף הענין. ונראה שהסופר טעה וחשב שיש כאן קיצור ממקום אחר וע"כ ציין: עד סוף הענין, אבל באמת עד סוף מוסב על ההלל, אבל בכ"ל, כ"ה ד: את כולו. וכן ברשב"א, ר"מ חלאווה וא"ח הנ"ל.

27 ר' אליעזר אומר חוטפין מצה וכו'. כל הברייתא ברשב"ם ק"ט א' ד"ה חוטפין, ועיין ר"ן פ"י סוף סי' תשפ"א ור"מ חלאווה ק"ט רע"א.

ובס' מנוח רפ"ו מה' חו"מ, כ"ב ע"א: לשון התוספתא חוטפין מצה מתינוקות כדי שישאלו וכדי שלא ישנו וכו'. ועיין דק"ס עמ' 329 הערה ס'. ובס' יבין שמועה להרשב"ץ, ל"ה ע"א: תניא בתוספתא ר' אליעזר אומר חוטפין מצה לתינוקות כדי שלא ישנים פי' ממהרים להאכילם כדי שלא יהיו ישנים וישאלו וכו'.

ע"ב 173.

1 אלא חזרת ולא טיביל אלא פרפרת אחת וכו'. וכ"ה ברשב"ם (שם: חזרת אחת) ובס' מנוח (שם: ולא טביל) הנ"ל. אבל בכ"ל: אלא פרפרת אחת אפי' לא טביל אלא בחזרת אחת וכו', וכ"ה בכ"ו ובד' (אלא שבשניהם: חזרת).

2 אם חבנים שמחה. בכ"ל: אם חבנים שמחה ואינו חותם.

8 אפיקומן. כגון אגוזים וכו'. עיין ערוך ערך אפיקומן. ולעצם העניין עיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 521.

9 וחייב אדם לעסוק וכו'. ראביה סי' תקכ"ח ח"ב עמ' 173. רא"ש פ"י סי' ל"ג, טור סוף סי' תפ"א, הגה"מ נוסח ההגדה אות א', ר"מ חלאה קי"ח א' ד"ה ת"ד (ס"ו ע"ב), אבודרהם ס' הגדה (ד' למברג פ' ע"א), קימחא דאבישונה במחזור רומי ח"א ס' הגדה, פ"ה ע"ב.

שם: אפילו בינו לבין עצמו בינו לבין ביתו בינו לבין תלמידו. וכ"ה בראביה הנ"ל (אלא ששם: לבין בני ביתו) ובהגה"מ הנ"ל. אבל בכ"ל: אפי' בינו לבין בנו ואפי' בינו לבין עצמו ואפי' בינו לבין תלמידו. וכ"ה (בערך) בכ"ו וד'.

10 מעשה ברכין גמליאל וכו'. עיין יוחסין השלם סוף עמ' 24.

11 הגביהו מלפניהם ונוערו והלכו להם וכו'. בד' ונועדו, וכ"ה בראביה הנ"ל. ובכ"ל: וניצרו, ונראה שצ"ל וניערו, וכ"ה בהגה"מ הנ"ל. ובפירוש התוספתא כתבו המפרשים שהגביהו מלפניהם את סתימת החלון וראו את האור ונועדו ללכת וכו'. ופירוש זה דחוק מאד. ולפיכך נ"ל לפרש ע"פ משנת שבת ספכ"א: ב"ש אומרים מגביהין מן השלחן עצמות וקליפין ובית הלל אומרים נוטל את הטבלה כולה ומנערה. ובבבלי שם קמ"ג א' הפכו את המשנה, וכ"ה באמת בתוספתא לעיל 135: בית הלל אומ' מגביהין וכו' וב"ש אומ' וכו' ומנערה. ואלה הם גם דברי הברייתא כאן: הגביהו מלפניהם את שירי האוכלין (העצמות והקליפין), כשיטת ב"ה. וניערו והלכו להם, כלומר ר"ג וקנים ניערו את הטבלא והלכו ורצו להראות שהם מחמירים כדברי ב"ש. עיין ביצה פ"ב מ"ו.

12 איוז היא ברכת תפסת וכו'. ערוך ערך ברך א'. רש"י זבחים ל"ז א' ד"ה בירך, פיה"מ להרמב"ם סוף פסחים (בהוצ' טולידנו חסר), רשב"ם קכ"א א' במשנה, פרדס הוצ' עהרענרייך עמ' רי"א, תוס' ר' יהודה ברכות מ"א ב' ד"ה אמר (כ"ח ע"ג), פסקי ברכות למהר"ם ב"ב סי' אלף אות י"ג הוצ' מק"נ עמ' 303 (=תשב"ץ קטן סי' שכ"ב, עיין מ"ש על זה לעיל 102), פירוש הר"ש מפלייש לפיוט אלקי הרוחות באו"ז ח"ב

ס' רנ"ו, ס' רע"א, רמב"ן ז' א' ד"ה ובתקיעת, מאירי שם ד"ה ולענין (14 סע"ב), מגן אבות שלו עניין ח' עמ' מ"ב ועמ' מ"ה, שבה"ל ס' פסח ס' רי"ח עמ' 199, מרדכי סוף סדר של פסח, ר"ן פ"א ס' ת"ש, אבודרהם ברכת המצות הוצ' עהרענרייך עמ' ק' (ד' למברג י' ע"א).

13 איזו היא ברכת הזבח וכו'. ברי"ח סוף פסחים: תאנא איזו היא ברכת הזבח וכו', וכן העתיקה כמעט כל הראשונים הנ"ל. ועיין מ"ש לעיל 1227.

ש ק ל י ם .

פ"א.

23 כל מקוה שיש בו וכו'. בסמ"ג עשין רמ"ח, רמ"ב ע"א: כשר להקות עליו פירוש כשר לטבול בו שהוא מקוה כשר, וכן לשון התוספתא בכמה מקומות וגם בתוספת' דשקלים מקוה שיש בו ארבעים סאה כשר לחקות (צ"ל: להקות) עליו, ולמעלה ביארנו לשון אחר. כלומר, בדף רמ"א סע"ב פירש: להוסיף אח"כ מ' סאה, וכן פירש הר"ש במקוואות פ"א סמ"ד, ועיין ת"מ.

24 וכל מקוה שאין בו וכו'. בפירוש ריבב"ן פ"א מ"א: כדאיתא בתוספתא מו"ק כל מקוה שאין בו ארבעים סאה וכו', ואין זה לפנינו בתוס' מו"ק, אלא בבבלי שם ה' א' בשינוי לשון. לפיכך נראה שהנכון הוא בריבב"ן כ"י אדלר (לפי הטבלה 88 שבסוף הקטלוג שלו): בתוספתא פ"ק כל מקוה וכו', והכוונה לתוס' שלנו.

26 מצא כלאים בכרם וכו'. עיין לעיל 7920.

עמ' 174.

5 נתמשכנו ישראל על שקליהן וכו'. כל הברייתא בריבב"ן פ"א מ"ב. ועיין ילקוט כי תשא רמז שפ"ו.

10 קרבנות ציבור בכסף. עיין מ"ש בתרביץ ש"ב עמ' 240.

14 השוקף שקף חייב בקולבון וכו'. בפ"י הראש (כ"י וורשה) פ"א מ"ו: דתני' בתוס' השוקל שקל אחד חייב בקולבון דברי ר' מאיר וחכמים אומ' השוקל שקל פסור מן הקולבון השוקל שני דיגרים חייב בקולבון.

16 וכמה הוא קולבון וכו'. כל הברייתא עד שו' 18 בתוס' מנחות ק"ח א' ד"ה והמעה, סמ"ג עשין מ"ה, קכ"ב ע"א.

21 המפריש שיקל' והוציאו וכו'. כל הברייתות עד שו' 26 להלן 55836 ואילך, עיי"ש.

22 השוקף שיקל' זווין וכו'. בכ"ל: השוקל שקלי זווין וכו'. וכן בריבב"ן פ"ב מ"ב דתניא בתוספתא פ"א השוקל שקלי זווין וכו', וכ"ה בתוי"כ חובה פרשה י"א ה"ו בכ"ר.

23 לא מעל עד שיורקו דמים, וכ"ה בכ"ל, בריבב"ן, להלן סוף עמ' 558 ובספרא הג"ל. אבל לפני רבינו פרץ היה כנראה, כאן (או בתוספתא מעילה הג"ל): לא מעל עד שיהנה, שכן הוא כותב בתוספותיו למעילה י"ט א' ד"ה כיון: ובתוספתא שנויה בלשון אחר שר' יהודה (=חכמים דהכא) עד שלא נהנה [לא] מעל, ונראה לפי התוספתא דבהא פליגי דר' יהודה סבר דאין הנאה של בעה"ב עד שיתכפר וכו' עיי"ש,

23/24 אין מביאין מנחות וכו'. וכ"ה בד. אבל בכ"ל: מיכן אמרו אין מביאין וכו'. וכ"ה בתוס' מעילה הנ"ל, ועיין גם להלן 525³³. ועיין רמב"ם פ"ז מה' מעילה ה"א ובדברים המושכלים בת"מ כאן.

24 מנחות ונסכים ומנחת תודה. בכ"ל: מנחת נסכים ומנחת בהמה, וצ"ל: מנחות ונסכים ומנחת בהמה (=מנחת נסכים), וכ"ה במקבילות הנ"ל.

26 ואם הביא לא קדש. וכן בפירוש לתו"כ המיוחס להר"ש בהר פ"א ה"ו, ק"ב ע"ב: ובתוספתא דשקלים אין מביאין תודה ולחמה מפירות שביעית ואם הביא לא קידש. אבל בכ"ל, כ"ו וד: ואם הביא הרי אלו פסולין.

28 ומותר נזירין לנזירין. בכ"ל: מותר גזירים לגזירים, אבל להלן גם בכ"ל: אם אמ' לנזיר זה. ע"ב 175.

1 מותר עניים לעניים וכו'. רבינו שמחה באו"ז ח"א ה' צדקה סי' ז', ו' ע"ד (=שו"ת מהר"ם ב"ב הוצ' רבינוביץ סי' קנ"ב), סמ"ג עשין קס"ב, ר"ח ע"א, סמ"ק סי' רמ"ז (ד' קרימונה קכ"ב ע"א), ריקנטי סי' שס"ג (מאו"ז הנ"ל). ועיין מלא"ש פ"ב מ"ה. 4 ואין למחין ביד הפרנסים על כך. עיין אהצויי כאן ע"ב 15.

פ"ב.

5 ר' יוסי בר יהודה או' אין פחות וכו'. בערוך ערך פרס א': ותניא בתוס' דבכורות (בהוצ' קהוט: פ' אחרון דבכורות) ובפ"ב בתוס' שקלים ר' יוסי בר' יהודה אומ' אין פחות מ"ט יום קודם לרגל.

9 נכנס לתרום את הלשכה וכו'. רוקח סי' רל"ג, ריבב"ן פ"ג מ"ב.

12 ר' ישמעאל או' הישר בעיני שמים וכו'. בכ"ל, כ"ו וד: אף הישר וכו'. ולכאורה, מתאשרת גי' זו מספרי ראה סוף פ' ע"ט, וכן בפסיקתא זוטרתא ראה, ע"ג ע"א בגליון כ"י שלי (עיין מ"ש על כ"י זה בקרית ספר שי"ג ס"א ע"ב 105 ואילך. והגליון חתוך קצת ואני משלים את החתוך במרובעים) בשם ס"א: הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי ר"ע [ר'] ישמעאל [ומר'] הישר בעיני [שמי'] ואדם וכן הוא אומ' ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

אבל המשך דברי התוספתא מתנגד לגירסא זו. ולפיכך עלינו לקבל את גי' כ"ע, ור' ישמעאל סבר שאדם צריך להיות ישר בעיקר כלפי שמים וממילא יצא גם ידי הבריות. וכן מפורש בספרי ראה פ' צ"ו (הוצ' פינקלשטיין ע"ב 157): לעשות הישר בעיני ה' אלקיך. זו היא שר' ישמעאל אומר הישר בעיני שמים. ואשר לגירסת הספרי בראה פ' ע"ט, יש, כנראה. להגיהה כמו שעשה לנכון ר"א פינקלשטיין בהוצאתו ע"ב 145, ועיין ג"כ מ"ש הנ"ל בתרביץ שי"ג ס"ב ע"ב 201.

15 תרם את הראשונה ואמ' וכו'. כל הברייתא בתו"י יומא ס"ב א' (בש"ס ראם ס"ב ע"ג) ד"ה שלש, עיי"ש דברי ריב"א. ועיין סמ"ג עשין מ"ה קכ"ב ע"ג וגם הוא הביא את דברי הריב"א. וכן הובאה התוספתא בריבב"ן פ"ג מ"ד ובכפופי פ"ג ע"ב שלי"ט. 21 תורמין על המשכון ועל העתיד ליגבות. בכ"ל, כ"ו וד: המשכון ועל הגבוי ועל העתיד וכו'. וכ"ה בריבב"ן פ"ב מ"א. ועיין להלן.

21/22 ור' יוסי אומ' תורמין על הגבוי ועל העתיד לגבות. ולפי גירסא זו נמצא שהמחלוקת בין ר"מ ור' יוסי היא אם תורמין על הגבוי, אבל כולם מודים שתורמין

על העתיד לגבות וכפרוש התוס' בכתובות ק"ח א' ד"ה ועל, שגבוי הוא, גבוי ונאבד ביד השליח ועתיד לגבות הוא שיבוא לידי גיבוי בסוף. אבל בכ"ל גורס: תורמין על המשכון ועל הגבוי ועל העתיד להגבות, ולפי גי' זו אין הבדל בין דברי ר"מ ור' יוסי. ואולי צ"ל: אין תורמין וכו' ולשיטה זו כיוון הירושלמי פ"ב ה"א, מ"ו ע"ג: כמאן דאמר אין תורמין לא על הגבוי ולא על הממושכן, ועין גי' ד וכו"ו.
28 באים מתרומת חלישכת. וכ"ה בכ"ל ולהלן יומא ספ"א, עיי"ש, ובכ"ו וד:
באין מ ש י ר י הלשכה.

עמ' 176.

3 פר חבא על כל המצות וכו'. עין רבינו ברוך הוריות ג' ב' (נדפס בגליון ש"ס רא"ם ע"ש ר"ח, ד' סע"ב).
7 ובכ"ד שימסרם לציבור. בכ"ל: ובלבד שלא ימסרום לציבור.
18 ואם נשפכו בעזרת נשפכו לו. בריבבין ספ"ד: וכן אם נשפך היין נשפך למוכר כדחניא בתוספתא פ"ב.
19 אחד לשלשים יום פוחתין מן וכו'. בכ"ל: אחד לשלשים יום משערין את הלשכה כל מי שמכר להן יינות שמנים וסלתות ואמר תנו לי מעותי אין שומעין לו אלא הולך אצל הגובר וגובר מעמידו אצל החנוני. וכ"ה מלה במלה בריבבין פ"ד מ"ט (אלא ששם בסוף: שולחני). והגהה שם בגליון צריכה מחיקה.
22 אף המוכר חפץ לחבירו וכו'. עין מ"ש להלן 38415.
26 וגזובר חולץ וקורא ונותן לו. בכ"ל: וגובר קורה ונותן לו, אבל הנכון בד: קודח ונותן לו, עין מ"ש בחרבין ש"ג עמ' 209.

עמ' 177.

1/2 וכל המטבעות היו יוצאות בירושלם מפני כך, וכ"ה בכ"ל. ובד: כל המטבעות היוצאין בירושלם. ובכפופ פ"ה, עמ' ע"ה (ד"ר כ"א סע"א): 'תוספת' מסכת שקלים פ"ב כל המטבעות היו יוצאות בירושלם. ובירוש' מע"ש פ"א ה"ב, נ"ב ע"ד: אמר ר' אבין כל המטביעות היו יוצאות בירושלם מפני כן על שם יפה נהי משוש כל הארץ, כלומר ר' אבין הסמיד לתוס' את דברי הפסוק.
4 בן פ"ך על העצים. בכ"ל: בן פלך עץ על העצים, ועין גי' ד וכו"ו, ויתכן שגם בד היה: בן פלח עץ על וכו', אלא שנשמט בדפוס 'עץ' בהשפעת המלה על. ובפ"ה המיחוס להראב"ד תמיד כ"ז א' (לשון חכמים ז' ע"ב): וע"ז יש לתמוה דבתוספת' לא קא חשיב אלא ח' ממונים וגם אות' ממונים שמזכיר את שמם במסכ' שקלים משנה את שמותם בתוספתא. ושמא י"ל תנא ושייר לכל הנך [ד]תוס' וכו'.
4/5: שלשה גזברין מה היו עושין בהן היו פודין וכו'. בכ"ל שלשה גזברין מה הן עושין פודין וכו'. וכן בשם התוס' ברמב"ם פ"ה מ"ב, וכן במיחוס להראב"ד חנ"ל (לשון חכמים ז' ע"א): ובתוספתא דשקלים תניא ג' גזברין מהם (=מה הם) עושין היו פודין את המ ע ר כ ה (!) וכו' עיי"ש, ועין מאירי כאן עמ' 88 ומאירי הוריות עמ' 170. וברא"ש פ"ה מ"ב (כ"י ורשה): כדחנין בתוספת' ג' גזברין מה הן עושין היו פודין וכו'. וכן בריבבין שם: תניא בתוספתא פ"ב גזברין מה הן עושין וכו'. אבל בפסקי תוספות תמיד סי' ט: ע ש ר ה גזברין פודין ערכים וכו'.

5 ואת מעשר. בכ"ל, כ"ו וד: ואת מעשר שני. המפרשים מוחקים את המלים מע"ש, שהרי מע"ש נפדה בבעלים. אבל אנו רואים שכן היא הגירסא בכל כתיב"י, וכן מעתיק בפי"מ להרמב"ם, במיוחד להראב"ד, ברא"ש כ"י ובפי' תוספות הג"ל. ולפיכך ברור לי שעלינו לקיים את הגירסא, והפירוש הוא שכאן מדברים במע"ש שניטמא, שהרי בירושלים אנו קיימין (ואין פודים שם מע"ש אלא אך ורק אם נטמא) והואיל שע"פ רוב היו מביאין אותו לירושלים בשעת העלייה ברגל, והיא העיר שעושה כל ישראל חברים וכו' ובלבד בשעה ששם עלו שבטים, וכולם היו טהורים ולא היו קופצים על פירות טמאים, ולפיכך דנו בזה כמע"ש שאין דמיו ידועים שנפדה ע"פ שלשה (מע"ש פ"ד מ"ב) וע"פ שלשה לקוחות שמאים בקיאים, ומעתה טבעי הדבר שהיו סומכים כאן על הגזברים שהיו בקיאים באוכלסים שבירושלים בשעת העלייה לרגל. סמך גדול לפירושי הוא שהתוספתא במו"ק פ"ב 231^ו (כג"י כ"ו, וד) מונה בין הדברים של צרכי רבים המותרים בחולו של מועד: פודין את הערכין וכו' ואת מעשר שני. והיינו התיירו את מלאכת הגזברים שעשו בחוה"מ לצרכי רבים — עולי רגלים. ועיין חילופי מנהגים בין בני א"י וב"ב הוצ' מילר סי' כ"ו ובהערות שם.

6 אמרכל סה היו עושין שבע ספתחות העזרה בידן וכו'. בכ"ל: שבעה מרכולין מה הן עושין שבעה מפתחות וכו'. וכן ברש"י מלכים ב', י"ב י': הכהנים שמרי הסף. ספי העזרה הממונים על מפתחות העזרה, שהרי תרגמו יונתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה בתוספתא דשקלים. ועיין הראשונים הג"ל, אבל בפי' תוספות תמיד פ"ט: אמרכלין מאה מפתחות עזרה בידם. ולעצם העניין העיר ר"א ביכלר בצדק (פריעסטער וכו' עמ' 94) על דברי התרגום ישעיה כ"ב, כ"ב—כ"ג: ואתן מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד בידיה וכו' ואמנניה אמרכל מהימן.

7 וגזברין נכנסין ויוצאין. וכ"ה בד ובמיוחד להראב"ד ובריבבין הג"ל, אבל ברא"ש כ"י הג"ל: וגזברין נכנסין ומוציאין. ואפשר שכן היתה הגירסא גם לפני הרמב"ם, שכן הוא כותב בפ"ד מה' כלי המקדש ה"ח: והגזברין הן שגובין כל ההקדשות ופודין את הנפדה מהן ומוציאין אותן בדברים הראויין להן להוציאן, והלשון מגומגמת, והנכון הוא ברמב"ם כ"י על קלף (כפי שנדפס בבית תלמוד ש"א עמ' 128): ומוציאין אותן לדברים הראויין להוצאה. וכנראה ששתי גירסאות אלו ברמב"ם היו לפני המאירי, עיין מאירי שקלים עמ' 88 והוריות עמ' 170.

שם: ולפי כבוד נכנסין ויוצאין. בכ"ל: ולפי כבוד הנכנסין היו יוצאין. וכ"ה בריבבין פ"ב מ"ה הג"ל (גם כאן גרסתו מתאימה לכ"ל, עיין מ"ש לעיל 176^ו). וכנראה שלשון זו היא אשגרה מבכורים פ"ג מ"ג, עיי"ש הפירוש! וכאן צ"ל כג"י כ"ע או כד וכ"ו: ולפי כבוד היו נכנסין והיו יוצאין. ועיין מ"ש להלן 227^ו.

וכאן יש לציין שיתכן כי היו כאן בכ"י תוספות של הברייטות שנוכרו בירושלמי פ"ה ה"ג, מ"ט ע"א, שכן כותב ברא"ש כ"י הג"ל: בתוס' אין פוחתין במקדש פחות משני קתליקין. ואין זה לפנינו בתוס' אלא בירושלמי שם. וכן במיוחד להראב"ד הג"ל: ועוד מלשון התוס' נמי עדין מוכח ממקום א' שאמרכלין יותר גדולים מן הגזברין דהתם מפ' שכן היו עושין כשהגזבר חות' ונותן למלך והמלך רואה חותמיו ומכיר וכו', וכל זה אינו בתוס' אלא בירושלמי הג"ל, ועיין מ"ש במבוא.

8 אמרכל מפני שמר וכו'. ערוך ערך אמרכל.

שם: וב"לויים. עיין ספרי קרח פ"י קט"ו, הוצ' הורוביץ עמ' 131, שו' אחרונה.

9 מי שיש לו בן קודם אח יודם כל הקודם וכו'. בכ"ל: מי שיש לו אח קודם בן בן קודם וכו'. ובפירוש המיוחס להר"ש תו"כ צו ריש פרק ה', ל"א ע"ג: וכן תני בתוספתא דשקלים מי שיש לו בן בן קודם לאח. אח קודם לאחר. כל הקודם בנחלה קודם לשררה. א"ר יהודה (ליתא בכ"ל, כ"ו וד) ובלבד שינהוג כאבותיו. ועיין ריב"ש סי' רע"א שהאריך בזה והביא גם את התוספתא שלנו. ועיין מאירי יומא ע"ב סע"ב ד"ה כהן (ס"ו ע"ד). ועיין תו"כ שמיני פ"א ה"ב (הוצ' וויס מ"ו ע"א) והובא בתשובת ר' צדקיהו הרופא שנתפרסמה בהצופה ההגרי ח"א עמ' 65. ועיין ספרי שופטים פ' קס"ב. ועיין הגה"מ פ"א מה' מלכים ה"ז אות ב'.

10/11 כשם שהיתה לשכת חשאיין וכו'. סמ"ג עשין קס"ב, ר"ח ע"ב.

12 ר' יהודה אומ' כנגד שער השתחואה וכו'. עיין ריבב"ן פ"ו מ"א.

13 שתייה. בכ"ל: שחיתה. וכן להלן שו' 14.

פ"ג.

24 וחמותר ל"א יפול לשופר וכו'. התוספתא סוברת שמותר קינים אינו נופל לשופר של נדבה. עיין מ"ש להלן 178⁸. ובכ"ל, כ"ו וד: והמותר א"ל יפול וכו'. וכס"ז להלן 222².

שם: כהנים מקלחין אותן. וכ"ה בד כאן ובשו' 28 ולהלן 178 שו' 5, שו' 7, שו' 10, ובד"ח שבשו' מקבלין. וכ"ה בכל המקומות הנ"ל גם בכ"ל. אלא שכאן בטעות מקנחין אותן, ומתחילה חשבתי שמקלחין=מקדחין (וכעין שינוי זה בבבלי ב"ק ס"א א', בגליון שם) וזהו כמו ששינונו לעיל 176²⁶: וגיובר קודח ונותן לו. עיין מ"ש ע"ז בתרביץ ש"ג עמ' 209 (בשעתו העירוני שם גם על דוגמא זו, אלא שמקום זה הושמט בעריכה). אבל בפירוש זה יש קושי בין מצד הלשון ובין מצד העניין. מצד הלשון קשה למה דווקא במקום זה הוחלף חמש פעמים מקדחין במקלחין, וגם אין אנו מוצאים שימוש הפעל הזה (במובן זה) בפעל אלא בקל. ומצד העניין אין זה דומה כלל לברייתא שלמעלה, ושם הגובר "קודח ונותן לו מן המטבע העולה לו" ואינו צריך להריק את כל השופר אלא שואב ממנו קצת כסף מן הבא בידו, ולפיכך אמר קודח (=שואב), אבל כאן למה להם לקדוח, הרי מריקים את השופר ולוקחים את הכסף. ולפיכך נראה שהוצאת הכסף מן השופר שהיה צר מלמעלה ורחב מלמטה (ואי אפשר היה להוריקו אלא ע"י הפיכה) היה נקרא קילוח. (וכע"ז בח"ד). ואפשר שבאמת צ"ל: מקלחין אותו (כמו שהוא בכ"ל כאן, ולהלן שו' 28 בכ"ע), כלומר את השופר.

28 האומר הריצעי עצים וכו'. כל הברייתא בתוס' מנחות כ' ב' ד"ה מלמד.

ריבב"ן פ"ו מ"ו.

שם: כהנים מקלחין אותן. בריבב"ן הנ"ל: והכהנים מקבלין אותן. ובתוס' מנחות ליתא כ"ז, אבל הנכון הוא מקלחין, עיין למעלה.

עמ' 178.

3 אבל מועלין בהם. וכ"ה בכ"ל, ד ותוס' מנחות הנ"ל. אבל בריבב"ן: ומועלין

בהם, וזו היא גי' יותר יפה.

שם: ואם הקריבם בחוץ חייב דברי ר'. בראביד תו"כ נדבה פרק ט' פ"ח ה"ז.

ט' ע"ג: ובתוספתא [לא] פליג על רבנן על השאר אלא אעצים בלחוד וכו', והכוונה לכאן. ועיין בקרבן אהרן שם ובתוס' מנחות הנ"ל.

4 האר' חרי עלי לבונה וכו'. ריבבין פ"ז מ"ז עד שו' 8.

6 האר' חרי עלי זחב וכו'. ערוך ערך כפר עיי"ש.

7 כתנים מקלחין וכו'. וכ"ה בכ"ל, ד וערוך הנ"ל (בהוצ' קהוט). אבל בריבבין הנ"ל: מקבלין, ועיין לעיל 17724.

8 ששה לנדבה כנגד מותר חטאות וכו'. יפה שיער רי"ן אפשטיין בתרבי ש"ז ס"ב, עמ' 146 ואילך שמסדר התוספתא הכניס כאן משנה של תנא אחר, אבל גוף התוספתא סברה שלנדבה היו ששה שופרות (כר"י בירושלמי כאן ספ"ו, ג' ע"ב, מנחות ק"ז ב') ומותר חטאות וכו' אינו נופל לשופר נדבה (עיין להלן 17724), והנוסח הקדום בתוספתא היה: ששה לנדבה האומ' מגה זו לנדבה (שו' 9) וסלע זו לנדבה וכו'.

12 אם' ר' יוסי אילן דברי בית שמאי וכו'. ריבבין פ"ז מ"ב.

14 שעל גבי אשפה בכל מקום חרי זה מותר. בכ"ל, כ"ז וד: אסור. ודווקא

ע"ג אשפה, אבל שלא ע"ג אשפה במחירות מותר, עיין מ"ש לעיל 688.

14/15 גר שמת וביזבזו ישר' את נכסיו וכו'. בכ"ל הסדר כאן כמו בד וכ"י. ולעצם העניין נראה מפשט הלשון שמוציאין מיד הזוכה ולא זכה כלל אפילו לעניין טובת הנאה (ועיין בח"ד, ולא ירדתי לסוף דעתו, כי אין זה דומה כלל לעודד בנכסי הגר וכסבור שהם שלו, שהרי כאן נתכוין לקנות לעצמו מן ההפקר ומה בכך אם חשב לקנות אותם לגמרי, והרי זה אינו גורע מכוונת קניינו), ונראה ששלמים שאין להם בעלים זוכים כהני המשמר בבשרם, וישראל אינו יכול לזכות בהם מן ההפקר, ועיין להלן.

ובספרא נדבה פרק י"ז ה"ז שנינו: קרבנו לא קרבן אחר. קרבנו לא קרבן הגר. והנה פ"א אחרונה בלתי מובנת, שהרי בוודאי הגר סומר, וכן מפורש להלן 5287, ורמא"ש בהוצאת הספרא שלו עמ' 132 כתב: ואיני רואה טעם למחוק נוסחת והגר וכו' הנה פירשו יפה בפ"מ הר"ש כת"י דהיינו בגר שמת ואין לו יורשין ובא אחר וזכה בו וכו', דסד"א דהוי כמו קרבנו ויתכפר ויביא נסכיו ויסמוך וקמ"ל דלאו קרבנו הוא וכדחנניא בתוספתא דשקלים פ"ג. גר שמת וביזבזו ישראל את נכסיו ואח"כ נודע שהן של הקדש מוציאין אותן מידו.

15/16 גוי שחביא ש'למיו ונתנן לכהן חכהן אוכלן ל'ישר' ישר' אוכלן. הפשט הפשוט הוא שברייטא זו היא ר' יוסי הגלילי (עיין מנחות ע"ג ב'), כמו שפירש בח"ד, ומכיוון שגוי אינו יכול לאכל בקדשים, הרי זה תלוי למי מסר את שלמיו, ורמא"ש שם בספרא הנ"ל כותב: ובפ"י מהר"ש כת"י אחר היינו גוי וכו' ומיירי כגונא דחנניא בתוספתא שקלים פ"ג עכום שהתנדב להביא שלמים וכו'. ולפי פירוש זה יוצא שהברייטות שלנו מתאימות לדרשות הספרא שם: קרבנו לא קרבן אחר (גוי). קרבנו לא קרבן הגר, וכסדר כ"ל, כ"ז וד.

17 שמשלם את הקרן ואינו משלם את החומש. בכ"ל: משלם את הקרן ונותן לכהן ולוקח כהן שלמים. וכ"ה גם בספרא אמור פ"ז ה"ד: א"ר יוסי שמעתי באוכל מבשר קדשי קדשים לאחר זריקת דמים שהוא משלם את הקרן לכהנים והכהנים לוקחים בדמיו שלמים.

18 משלם קרן וחומש. בפירוש המיוחס להר"ש לתרי"ב הנ"ל (צ"א ע"ב): ובתוספתא בפרק בתרא דשקלים פליג ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה ואומר שגם חומש חייב וכו'. וטעמא דר' ישמעאל דאין זריקה מתרת אלא לאפוקי ממעילה דאינו

חייב אשם אבל קרן וחומש משלם. ובכ"ל: משלם קרן וחומש לכהן, ובד: לכהנים. ועיין להלן.

שם: כהנים מקלחין אותן ולוקחין בהם שלמים וכו'. בכ"ל: והכהנים לוקחין בהן שלמים וכו' וכ"ה בד וכ"ו בערך, וכן הנכון, כי אין כאן עניין של קילוח, עיין מ"ש 177²⁴. ומדברי המיוחס להר"ש הנ"ל נראה שלא היה לפניו כלל כל זה בתוספתא כאן, שהרי הוא כותב שם: והכהנים לוקחים בהן שלמים ומקריבים לגבי מזבח. וזה אפשר אפילו לר' ישמעאל דבכי האי גונא לוקחין בדמיו בשר. והרי לפנינו מפורש כ"ו בדברי ר' ישמעאל, ואפשר שהמפרש פירש שזה מוסב על דברי הת"ק (ולא כג' כ"ל) ודברי ר' ישמעאל בריב"ב הן מאמר המוסגר.

19 פרוכת אורכה ארבעים אמה וכו'. כל הברייתות עד שו' 29 נעתקו בילקוט סוף תרומה רמז שצ"ה בשם התוספתא.

20 מעשה רקם וחיתח פרוסה וכו'. בכ"ל מעשה חשב אחרת היתה שם ארכה עשרים אמה ורחבה עשר אמות היתה נארגת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור מעשה רקם היתה פרוסה וכו'. וכ"ה (בערך) בכ"ו, ד וילקוט הנ"ל. והתוספתא חשבה את הקטנה שהיתה פרוסה מבחוץ בניגוד לגדולה שהיתה פרוסה מבפנים להבדיל בין קודש לק"ק. וכן במפרש לתמיד (שנדפס במקום רש"י) כ"ט ב': גובה הפרוכת ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה להבדיל בין ההיכל לקדשי קדשים כדכתיב והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים וכדמוכח בתוספתא דבאותו פרוכת שפרוסה שמה מיירי. ועיין באר שבע שם.

23 בזה כת' מעשה חשב וכו'. עיין ברייתא דמלאכת המשכן פ"ד ומ"ש

רמ"ש שם עמ' 30.

27/28 נטמאת פרוסה וכו'. נעתקה בחידושי הרא"ה ביצה י"ד סע"ב, בחי' לבנו של הרמב"ן שם (מחנה דוד י"ג ע"ד) ובחידושים שנדפסו ע"ש שטמ"ק שם. עיין מה שכתבו שם ע"ו.

עמ' 179.

1 וכן בחוץ. בד וכ"ו יש כאן הוספה ע"פ המשנה, אבל הוספה זו איננה גם בכ"ל, ואין צורך בה, ויש לפנינו כאן פי' של המשנה, ולכל היותר יש להוסיף רק מחלוקת ב"ש וב"ה ולא יותר.

שם: ר' יהודה או' ר' אליעז' אומ' כדברי בית שמאי וכו'. וכ"ה גם בכ"ו (בערך). וכן בכ"ל: ר' יהודה ור' (צ"ל: או' ר') אליעזר או' כדברי וכו', ובד חסר ר' אליעזר אומ' בטעות.

5/6 גר שמתעכב אוכל בזבחים עד שיביא קינו. בכ"ל: גר מעוכב לאכל בזבחים וכו', וכ"ה בד וכ"ו.

6/7 כל חייבי קינן שבתורה וכו'. להלן 561³⁸.

8 רצה להביא חובתו וכו'. עיין מ"ש במעילה שם.

9 ונסכים לא אמרו וכו'. בכ"ל. כ"ו וד: ונסכים לא יצא לא אמרו וכו', וכ"ה במעילה שם.

9/10 קינו של גר אינה נוחגת וכו'. בריבב"ן פ"ח מ"ח כל הברייתא עד שו'

14. עיי"ש.

12 מפני מה אמרו ביכורים אין נוהגין וכו'. בפ' הראש (כ"י וורשא) סוף שקלים: ומפ' טעמא בתוס' מפני מה אמרו בבכורי אין נוהגין אלא בפני הבית משום שנ' ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך כל זמן שיש לך יש לך בכורים אין לך אין לך בכורים. הילכ' לא קדשי אפי' בדיעבד. ומכאן המקור גם לדברי בנו ר' יעקב בה' איי שלו (לונדון תר"ס) עמ' 7: ובזמן הזה אינו חייב בביכורים משום דכתיב תביא בית ה' אלקיך. והיכא דליכא בית אינו חייב להפריש. ועיין בהערה שם, ונעלמה ממנו התוספתא שלנו.

17 לא הכיא עשירית האיפה וכו'. עיין להלן 23521, 42522.

24 ב'שישכת חג ז'יז. וכן להלן בשו' 26, ולהלן 18113, 19924. ועיין מ"ש 2359.

שם: משנעשה דיין בעירו מעלין וכו'. להלן 23516, 42517.

יום הכיפורים.

פ"א

עמ' 180.

3/4 שמא תמצא אשתו ספק נידה וכו'. בתשבץ ח"ג סי' קל"ה. ל' ע"א: ובספרא (סוף צו) הביאו הברייתא לפרש המשנה, כי כן דרך הבריתות לפרש המשניות וכן היא בתוספתא עיי"ש.

8 חוץ מלשכת יין ושמן וכו'. עיין או"ש פ"א מה' בית הבחירה ה"ז.

14 ולא לכהן הדיוט אמ' ר' יוסי מעשה ביוסף בן אולם בציפורי וכו'. בכ"ל: ולא לכהן הדיוט. מעשה (בשו' 14 שם הגי' ככ"ו וד: ר' יוסי או' אע"פ וכו') ביוסף הכהן בן אילם מצפורי וכו'. וכל הברייתא נעתקה בתוס' י"ב ב' ד"ה כהן ובתוס' זבחים י"ח א' ד"ה הג"ה. ובפ' הרשב"ץ לאבות פ"ה מ"ה (ד' ליפסיה פ' ע"א): וכן ביוסף בן אילם בראשון מיומא בבלי וירושלמי ותוספתא זה היה מפני טומאה אחרת (לא קרי) וכו', וכן שם (בירושלמי) במעשה דיוסף בן אילם דבטומאת קרי היה וכו'.

19 כיצד נוטל חלק בראש וכו'. כל הברייתא בפיה"מ להרמב"ם פ"א מ"ב, אלא שהוא כרך אותה יחד עם הברייתא שבבבלי י"ז ב'.

21/22 בקדשי מקדש וכו'. מאירי י"ז ב' ד"ה כבר (י"ב ע"ג) ופיה"מ הנ"ל.

23 ובמראה. וכ"ה בירושלמי פ"א ה"ג. ל"ט ע"א. וכן בספרא אמור ריש פרש' ב' בד וכיר שם, אבל בילקוט שם: ובמדה, ועיין במפרש לתוי"כ המיוחס להר"ש אמור פרק ב' ה"ה, פ"ז ע"ג: וי"ל דבעינן גדול בקומה וכו', וזוהי הוכיח הגרי"ד שם שהיה לפניו הגירסא כמו בילקוט: ובמדה, אבל לאמיתו של דבר אין כאן הוכחה כלל, אלא המפרש פירש במראה-בקומה. ובגליון אפרים לירושלמי יומא ציין לספרי בהעלותך (פי' צ"ט, הורוביץ עמ' 99): אף שאול משונה במראיו שנאמר משכמו ומעלה גבוה וכו', וזוהי משמע קצת שמראה היינו קומה. אבל עיין נגד פירוש זה בשער יוסף להוריות ט' א' ד"ה בנוי (פ"ה ע"ד).

ובבבלי חולין קל"ד ב', בכ"ר ב': ובכבוד (דק"ס שם קפ"ז ב' הערה ח'), ובוי"ד פכ"ו ט ותנחומא אמור סי' ו' (בובר מ"ג ע"א): ובשנים:

24 אמרו ע"ז ע"ל פנחס איש חבתא וכו'. בתשבץ ח"א סי' קמ"ב, ע' ע"ב: וכבר הוכירו בתורת כהנים (אמור ריש פרש' ב') ובתוספתא דיומא ובילמדנו (תנחומא

אמור סי' ו', בובר מ"ג ע"א. עיין בהערות שם) מעשה בפנחס הסתת ש'נמנו אחיו
ה' כהנים למנותו כ"ג וכו'. וביוחסין השלם 64 ע"ב: ובסיפרא וכן בתוספתא בפ"א
דיומא והכ"ג מאחיו פנחס איש הבירה עלה גורלו להיות כ"ג וכו'.

עמ' 181.

7 כשיצא אב' לו לאביו וכו'. עיין יוחסין השלם 13 ע"ב בערך אנטיגנוס.
9/10 אי זו היא אצבע צרדה וכו'. ערוך ערך צרדה. ס' הישר לר"ת מנחות,
סוף סי' תכ"ד, מ"ב ע"א. תוס' מנחות ל"ה ב' ד"ה וכמה, תו"י כאן י"ט ב' ד"ה צרדה,
ס' התרומה סי' רי"א (קרוב לראשו), ריטב"א כאן י"ט ב' ד"ה מאי, מרדכי ה' קטנות
ה' תפילין (ד' סביניטה צ"ו ע"ב), רא"ש שם סוף סי' י"א, תשלום אבודרהם (פירוש
שלו לס' העבודה ליוסי בן יוסי) עמ' 44. ועיין דירינבורג מסכת כפורים עמ' 12
הערה 6.

10 ומעסיקין אותו בפה וכו'. בתשלום אבודרהם הנ"ל: ואמרינן בתוספתא אין
מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור וכו', והעתיק לשון הברייתא בבבלי י"ט ב'.
12 לעסקו בחברא. בכ"ל וד: כדי לעסקו בתורה. ובכ"י: לעסקו בהבראה,
ועיין בבלי י"ט ב'.

שם: זכר למקדש. ליחא בכ"ל, וכן ליחא בבבלי שם בכ"י (דק"ס 44 הערה ע').
13 כיצד מפיסין וכו'. להלן 19923 ואילך.
שם: ללשכת הגזיז מקיפין ועומדין בקבילין. בכ"ל: ללשכת הגזיז מקיפין
ועומדין בכוליר, וצ"ל בכוליר עיין בבלי כ"ה א'. וגזיז בכ"י גם לעיל 17926 ולהלן 19924.
15 ואין מונין להן את היתירה. בתשה"ג הרכבי סי' ש"ל סוף עמ' 156: ותנאיי
דילן הכין תנו בתוספתא ואין מונין להן את היתירה.
17 פייס לאיברין ולחלבי שעיר וכו'. בכ"ל, כ"ז וד: פייס לחלבי (בכ"ל בט"ס
לחבלי) שעיר. ועיין להלן 19920 ושם 19926 מכ"ל. ובתוס' כ"ה ב' ד"ה תא גרס כאן
כמו בתמיד פ"ה מ"ב.

18 מעשה בשני כהנים וכו'. כל הברייתא עד שו' 25 להלן 4464 ואילך,
עיי"ש הגירסא.

20 על פתח האולם בהר הבית. בכ"ל, כ"ז וד חסרות המלים בהר הבית
אבל הן ישנן להלן 4466. וכן ברש"י כ"ג א': על מעלות האולם בהר הבית (אולמות)
גרסינן בתוספתא. והמוקף הוא דיטוגרפיה מלמעלה (עיין דק"ס שם). וכן מעתיק
את דברי רש"י (ומפרשן) ביוחסין השלם 28 ע"א: ופירש רש"י על מעלות האולם בהר
הבית גרסינן. ונ"ל שרש"י גשמר כיצד יהיו באולם אלא בהר הבית ופירש שאולמות
היו בהר הבית וזהו גירסתו. (עיין דק"ס הנ"ל), ועיי"ש ביוחסין גם 29 ע"א.

עמ' 182.

1 ר' יוסי אומ' הראש והרגל וכו'. בכ"ל: ר' יוסי או' הראש והרגל ושתי
הידיים העוקץ והרגל והחזה והגרה ושתי דפנות. וסדר זה הוא במשנה, ובדעת ר' יוסי
עיין בברייתא כ"ה ב' ובדק"ס שם.
3 היה קרב הראש והרגל וכו'. בכ"ל: היה קרב ר' יוסי או' הראש והרגל
וכו'. וכנראה שזו היא דיטוגרפיה מלמעלה.

4 פעמים ארבעה עשר וכו'. עיין ר"ח כ"ז א', תרי כ"ז ב' ד"ה דלא, אוה"ג עמ' 92.
10 שתיסור החמה עולה כדרכו תיסור הלכנה פוסה וכו'. בכ"ל: שתיסור
הלכנה עולה כדרכו ותמור חמה פושה וכו'.

11 ברק בירקו. בכ"ל וד: ברק בורקי, והפירוש אינו מבורר. ודירינבורג מסכת
כיפורים עמ' 14 הערה 3 משער שבורקי (=בורקיי בורקאי) הוא שם כוכב והפירוש
הוא שהבורקי כבר זורח. וברת בהקדם (של מרקוז) ש"ג עמ' 2 (לועזית) מעיר שבמלה
זו השתמש סופר ערבי קדום. (ושלפי עדות הערבים עצמם היא לקוחה משפה אחרת)
במובן שמים, והיהודים קראו לפי זה לשמים-מאיר, בורק. ועיין פיה"מ להרמב"ם פ"ג
מ"א ודברי תנחום הירושלמי בהערה הנ"ל של דירינבורג.

14 אלא מפני הצורך. בירוש' פ"ג ה"ג, מ' ע"ב: אלא מפני טבילת סרך. (עיין
יסטורב ערך סרך). ובבבלי ל' א' לפי כ"ל (דק"ס עמ' 78 הערה י'): ס ד ר טבילה זו
למה וכו'. ורגילה המלה סרך בספר ברית דמשק שפרסם שכטר, עיי"ש במבואו עמ'
י"א. ובנוסח הארמי של צוואות השבטים (צופה האנגלי מהד' ישנה כ"ט עמ' 574):
[כל] עובדיך ב ס ר ך וכל קורבניך [לרעו]א וכו' [וכל די] תהוה עביד ב ס ר ך הוי עב[יד].
וביוונית שם: ἐν τάξει, וזהו באמת התרגום המדויק של סרך.

15 כהנים שלא שטבלו וכו'. כל הברייתות עד שו' 22, להלן 51313 ואילך
עיי"ש הגירסא.

17 אבל כהנים שלא שטבלו וכו'. עיין ר"ח ל"ב א' ובהערה שם.
22 הלינה מועלת בקידוש ידים ורגלים. בכ"ל: אפי' עוסק בעבודה אין הלינה
מועלת בקידוש ידים ורגלים. ועיין גי' ד ולהלן עמ' 513 שו' 20/21.
25 חכל' שלשים מנה. בד בטעות: ששים מנה, ובכ"ל: הכל מנה.
26 מעשה בישמעאל בן פואבי. בכ"ל: מעשה בא ליש בע בן פואבי. ועיין
כריתות כ"ח ב'.

27 משתי ריבות. בכ"ל: ממאה מנה, אבל תיכף אח"ז יש חסרון, ואין לדעת אם
זה שייך לר"י בן פואבי או לר' אלעזר בן חרסוס, ועיין גי' ד וכ"ז והיא מתאימה
לירושלמי ובבלי.

פ"ב

עמ' 183.

1 כיצד מתוודה אומ' אנא השם עויתי... אנא בשם כפר וכו'. וכ"ה בכ"ל.
אבל בכ"ז וד בשתיים אנא השם. וכ"ה במשנה בבבלי וירושלמי (לפנינו) וכן היה
במשנה לפני הר"ח (ל"ז ב') ועוד וכן בתו"כ אחרי פ"א. פ"ב ה"ג ופ"ד, פ"ד ה"ז
בדפוסים, כ"ר, ילקוט וראשונים. וכן היה בתוספתא לפני בעל האו"ז ח"ב ס' רפ"א,
ס"ד ע"ד, שכן הוא כותב שם: ותניא נמי הכי בתוספתא דיומא פ"ב דתרויהו אנא
השם, וכ"ה בראש פ"ח ס' י"ט ובטור ס' תרכ"א, ועיין בב"י ובב"ח.
אבל בראב"ה ח"ב ס' תק"ל עמ' 195: ובתורת כהנים ובסדר המשנה כתיב אנא
השם ובספר אחר נמצא הראשון אנא השם והשני אנא בשם (עיין ראב"ן ע"ה סע"א)
וכן תניא בפרק שני דיומא בתוספתא כיצד מתוודה אומר אנא השם עויתי וכו' אנא
בשם כפר נא וכו'. וכ"ה מלה במלה במרדכי כ"י ששון (אהל דוד ח"א 190), ובמרדכי
דפוס נשמטה שורה. וכן ברבינו ירוחם ס' אדם נתיב ז' ח"ג: ובתוספתא אנא השם
עויתי אנא בשם כפר נא וכן בת"כ וכן במקצת ספרים.

ואשר לדברי ר"ח ל"ו ב': «כיון שאין בתוספתא אלא עויתי ופשעתי בלא הזכרת אנא השם בתחלה כלל» אין זה עניין לתוספתא שלפנינו אלא לכרייתא שבירושלמי שהעתיקה הר"ח (ושהכניסה המגיה של הירושלמי מגליון כ"ל שלא למקומה הראוי). ויתבאר כ"ז אי"ה בירושלמי כפשוטו ליומא במקומו.

ושתי נוסחאות אלו נובעות משתי מסורות שהיו רווחות בא"י בזמן עתיק, ור' חגי בירושלמי (פ"ג ה"ז, מ' ע"ד) הכריע כנוסחא שלפנינו בתוס' בכ"ע וכי"ל, ופירוש הדברים הוא, שבידיו שהוא רק הצעת דברים הוא אומר אנא השם, אבל בכפרה שהיא בלשון בקשה הוא אומר: אנא בשם כפר נא, כלומר, כפר נא בשמך הגדול, כסיגנון המקרא (תהלים נ"ד ג' ועוד). וכבר פירש כעין זה בספר חמדת הימים ח"ד פ"ז.

6 אלא כך הוא אומר חמאתי עויתי וכו'. בכי"ל: אלא כך היה מתודה אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני ובייתי אנא בשם כפר נא לחטאים לעוונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני ובייתי ככת' בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר גו' והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ורוב דברים אלו נשמטו בכ"ע, אבל ישנם בכ"י וד. אלא ששם בשתייהם: אנא השם.

16 מונבו המלך וכו'. בכי"ל: מלבו המלך וכו'. וכן להלן 228s בכ"י: מולבו המלך. וכן כותב הגאון (אוה"ג שבת ע"ב 68): מונבו תנא הוא. אבל מלך מולבן שמו. ועיין בהערות שם.

18 ובשעה שהחמסה זורחת וכו'. מוסב על הרישא. והירושלמי פ"ג ה"ח, מ"א ע"א (ובהקבלה בסוטה) העתיק את כל לשון התוספתא.

21 נחושתן קלנתיא היה יפה כזהב. בירושלמי פ"ג ה"ח, מ"א ע"א (בכ"י ל'): תני בשם ר' ליעזר נחושתן היה קרונתיון יפה משל זהב. ועיין מ"ש במבוא לירוש' כפשוטו ע"ב י"ז, ועיין גריץ מ"ח כ"ל (1881) ע"ב 203. ועל נחושתן קורנתי מזהב כזהב מספר גם פליניוס, עיין בהערות ותיקונים לעה"ש ח"ח ע"ב 73. ובמדרש וזאת הברכה (אוצר מדרשים וורטהיימר ח"ב ע"ב כ"ח): למה היה משה דומה באותה שעה לפני מלאכי השרת. אמר ר' שמעון בן חלפתא להדין נחשא דיקרית נא (צ"ל דיקורינתא) די קומי דהבא נחש וקומי נחש דהב. 25 חיו בקיעין. בכ"י: פקיעין, וכן להלן 184i בכ"י: מפקיעין, וצ"ל: פקיעין. ועיין מ"ש לעיל 203o.

ע"ב 184.

26 מעל"ה עשן כנגדי. וכ"ה בד. ובכי"ל: הרי מעלה עשן לנגדי. ובתו"י ל"ח א' ד"ה ה"ג: ובתוספתא כתוב (מעלה עשן) ראיתו כנגדי וכו' ויש תוספתא שנאמר בה מעלה עשן לנגדי ולא כתוב בה לא עומד ולא ראיתי, ודומה שהגיהו עומד או ראיתי לתקן הלשון.

ע"ב 185.

3 אמרו יודעים היו וכו'. תו"י ל"ח ב' ד"ה הוגרס.

5 בדבר חזק מזכירין אותן לשבח. כ"ז חסר בכי"ל וד. אבל במקום זה כתוב שם: בן קמצר היה יודע את הכתב ולא רצה ללמד אמרו לו חכמים (מלה זו ליתא בד) מה ראית שלא ללמד דמ"ס. (מלה אחרונה ישנה גם בד"ר אבל בד"ח השמיטה). כלומר, שתק. ועיין דק"ס ע"ב 103 הערה ח'.

8 ושם רשעים ירקב. בכ"ל מוסיף: ועל הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה. ודברים אלו ישנם גם בד וכ"ו, אלא שהסדר שם מהופך, ואפשר שבכ"ל סרסו את הסדר כדי לסיים בדבר טוב. אבל גם במשנה מסיים כמו בכ"ע, כ"ו וד.

פ"ג (בכ"ל, כ"ו וד אין כאן פרק חדש).

13/14 ראש בית אב אומ' לו אישי כהן גדול דבר מאילך. בכ"ל: ראש בית אב או' לו סגן דביד המלך (ועל הה"א יש שתי נקודות לסימן מחיקה). וכן בד: ראש בית אב אומר לו סגן דבר מאילך. ובד"ח משובש. וכנראה שזה היה סימן קריאה לסגן שיניחו את הגדרלות על השעירים. ובבבלי ל"ט א': ראש בית אב אומר לו לכהן גדול דבר מילך.

14/15 אומ' לה' והסגן אומ' לחטאת. בכ"ל: הוא או' לה' והסגן אומ' לו לחטאת. וכן בד: הוא אומ' לה' והסגן או' לחטאת. ובסמ"ג עשין ר"ט, רכ"א ע"ד: ובתוספת' מפרש שכהן גדול אומר להם (צ"ל לה') והסגן אומר חטאת. וכן בריטב"א ל"ט א' ד"ה נתנם: ובתוספתא אומר כי כהן אומר לה' והסגן אומר חטאת. ועיי"ש גם בסדרה ר' ישמעאל.

16 בכל יום היו שני כהנים נכנסין וכו'. מלחמות להרמב"ן פ"ב עיי"ש.
23/24 בין מזבח חוהב לסנורה המזבח היה לפניו ממנו וכו'. עיין שו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"צ (מ"א לתוס' זבחים פ"ו אות ל'), ועיין ברייתא דמלאכת המשכן פ"ד והערות רמא"ש שם עמ' 31.
25 סנורה... ומחצת. כ"ו חסר בכ"ל.

פ"ד (פיג בכ"ל וד).

עמ' 187.

2 הקדים... דם מתן ארבע. כ"ו ליתא בכ"ל, כ"ו וד ולהלן 48812.
3 שינח מקום חקרנות וכו'. להלן 48813 ואילך. ושם לנכון: שינח מתן קרנות. וכ"ה בכ"ל ובד. ואצל צ. בשנו"ס משובש, ואולי צ"ל שם: מתן קרבנות. והתכוין רק לכ"ו. ועיין רמב"ם פ"ב מה' פסוה"מ ה"ח.
4 אפילו אחת פסול. בכ"ל מוסיף: הקדים מתן שבע למתן ארבע יחזור ויתן מדם שבע לאחר מתן ארבע גמר את המתנות מבפנים יצא ושפך וכו'. וזו היא גירסא מתוקנת, ובד משובש.
6 ומועלין בהן. בכ"ל: ומועלין בהן בנחל קדרון. וכן בכ"ע: ומועלין בהן לנחל (=בנחל) קדרון. ופירושו שמועלין בדמים שירדו כבר לנחל. ועיין במשנה שבירושלמי כאן. אבל להלן 48817 גורס כמו בד כאן.

7/8 א' ר' יוסי זה סימן כל הנוטר מבחוץ ונתן מבפנים נוטר מן הסמוך או לפניו וכ"ה היוצא מבפנים לינתן מבחוץ נותן על הסמוך או לפניו. בכ"ל גירסא נכונה: אמ"ר יוסי זה סימן כל הניטל מבחוץ להנתן בפנים ניטל מן הסמוך לפניו וכל היוצא מבפנים להנתן בחוץ גיתן על הסמוך לפניו. וכ"ה בתו"כ אחרי פרק ג' ה"ז ובירושלמי פ"ה ה"ו, מ"ב סע"ד, ועיין פ"מ שם. אבל בתו"כ כ"ד שם: אמ"ר יוסי זה סימן כל הניטל מבחוץ להנתן בפנים נ"ת על הסמוך או לפניו. וכל היוצא מבפנים להנתן בחוץ ניטל מן הסמוך או לפניו. ועיין גי' ד כאן, והסדר שם. ובכ"ל הסדר כאן כמו בכ"ע.

8/9 נתן מדם הפר בפנים ובחוץ וכו'. דין זה כתוב בכ"ל אחרי ה' (ש' 16) ובמקום זה כתוב שם: נתן מן הקרן מיכן ומיכן כשר חוץ מן הקרן ולפנים פסול שינה מתן קרנות פסול חיסר מן המתנות או לא נתן אלא אחת כשר (דינים אלו מתאימים לחטאת חוץ) גמר את המתנות שבפנים ונשפך הדם יביא אחר ויתחיל בתחלה על הפרוכת (תו"כ אחרי פרש' ד' ה"ב, בבלי ס"א א') גמר את המתנות שעל הפרוכת ונשפך הדם אע"פ שלא נתן כנגד היסוד יצא וכו' כש' 12 ואילך.

13 כל מעשה יום הכיפור האמור על הסדר וכו'. בכ"ל: כל מעשה יום הכפורים אמורין על סדר חוץ וכו' כג"ע. ורמב"ן בליקוטות פ"ז ע' א' (כ' ע"ד): ומצאתי עוד בתוספתא כל מעשה יום הכפורים האמורים על הסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום חוץ מהוצאת כף ומחתה שאם הקדים מעשה לחבירו מה שעשה עשוי א"ר יהודה אימתי כו'. וג"ז זו היא ג"ד וכו'. ועיין מפרשים כאן, ונעלם מהם לפי שעה דברי הרמב"ן הנ"ל, עיי"ש.

16 נתן מקצת המתנות וכו'. בכ"ל: נתן מדם הפר בפנים ובחוץ וכו', כלעיל ש' 9.
25 דברי ר' יהודה. בכ"ל, כ"ז וד: ר' יהודה או' תמות. וכן ברבינו ברוך להוריות ו' סע"א (נדפס על הגליון בש"ס ראם ז' א' ע"ש ר"ח): דקסבר ר' יהודה חטאת צבור מתה והכי מפורש בתוספתא יומא.

עמ' 188.

1 שני שעירי יום הכיפורים וכו'. עיין תוס' מ' א' ד"ה תני.
2 מצות הגרילן באהרן וכו'. בכ"ל: מצות הגרילן באחרונה וכו'. וזה ט"ס וצ"ל: באהר'. ודווקא כהן הדיוט כשר בדיעבד אבל זר פסול, כירושלמי פ"ד ה"א, מ"א ע"ג.
4 שעיר שלא קרב ברגל וכו'. להלן 44524 ואילך. ובכ"ל כאן: עד שלא קרב בראשון יקרב בשני וכו', וצ"ל: פסח שלא קרב בראשון וכו', כג"ד. והסדר בכ"ל כמו בד אלא שחסרה הבבא של חגיגה.

8 עד שלא נזרק דמו של ראשון וכו'. הגי' הנכונה היא בכ"ל: ונזרק דמו של ראשון וכו'.

10 דברי ר' יהודה וכו'. עיין תוס' מ' א' ד"ה תני.
11 ר' יוסי או' כך הוא חטאו וכו'. עיין ראבי"ה ח"ב סי' תקל"ל, עמ' 195 ומ"ש ר"א אפטוביצר בהערה 11 שם. ועיין מרדכי סי' תשכ"ז.

13 תשע סוכות וכו'. תוי"ט ס"ח א' ד"ה ר"י.
16 כך נחית בשלום אני ואתם. בכ"ל: כך תהא בשלום ואני. ועיין תוי"ט סי' ב' ד"ה אהא.

21/22 פרים הנשרפים ושעירים הנשרפין וכו'. עיין להלן 6374 ואילך.
22/23 אף על פי שאין... ופרים הנשרפים. כ"ז חסר בכ"ל. ונוסחא טובה היא, שהרי בפרים אין מחלוקת. ואפשר שעיקר הברייתא שנתה: פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים [ושעיר המשתלח] וכו', והשמיט המסדר את המוקף במרובעים מפני שכבר נשנה למעלה. ועיין 6375.

26 היכן שורפין אותן אבית הדרשן הגריל וכו'. בכ"ל: בבית דשן ג' דול. וכן בד (בערד). ועיין להלן 49536. וכן בר"ח ס"ח א': תוספתא היכן שורפין אותן אבית הדרשן הגדול חוץ לירושלים ולצפונה של ירושלים הוץ לג' מחנות והקיפין (צ"ל

והוקיפין, ובכ"ל וקיפין) של כהנים היו מעמידין מפני דוחק העם כדי שלא יהו קופצין לראות ונופלין לתוך המדורה וכו'. ועיין ח"ד מ"ש על בית דשן הגדול.

עמ' 189.

2 והמציית את האור באליהא. וכ"ה בכ"ל. ובד': ומציית את האור בא"ל ת"י. ובד"ה תקנו: לאלתר, ושיבשו. ובכל מערכה היו משתמשים באליתא ולא דווקא במערכת המוכה, עיין פ"ג מ"ט.

7 ושעיר הנעשה בחוץ. בכ"ל: בפנים, אבל בשו' 8 גורס כג' כ"ע. ועיין בבלי ע' א'. וכאן כנראה משובש.

9 ואחר כך כבשים תמימים וכו'. בכ"ל: ואחר כך שבעת כבשים תמימים. ר' עקיב' אומ' פר העולה ושבעת כבשים תמימים היו קרבן (צ"ל קרבין) וכו'. וכ"ה בד' (בערך). ועיין ר"ח ע' סע"א.

13 עם המלך ערבי. וכ"ה בכ"ל. וכן בירושלמי פ"א ה"א. ל"ח ע"ד בכ"ל: עם המלך ערב, ובגליון שם נוסף ע"י המגיה: יום הכפורים. וכן בירוש' מגילה פ"א, ע"ב ע"א: שיצא עם מלך ערבי יום כפורים עם חשכה, וגם שם אין בכ"ל המלים "ערב יום כפורים עם חשכה" והושלמו ע"י המגיה בגליון, וכן אינן בבבלי מ"ז א' ובאבות דר"ן פל"ה ובפסיקתא דר"כ אחרי מות, קע"ד ע"א ובשאר מדרשים (עיין הערות בובר שם), וא"כ המעשה קרה לא בערב יוה"כ, אלא ביוה"כ עצמו ועם מלך ערב כפירש"י. ובכ"ל וד' כאן: עם המלך ערבי ת, וכן בירוש' הוריות פ"ג מ"ז ע"ד: שיצא לטייל עם המלך ערב יום הכיפורים עם חשיכה. ואין קיום לגירסא זו נגד כל המקורות הנ"ל.

פ"ה (פ"ד בכ"ל וד').

16 יום הכיפורים וכו'. ברשב"א יבמות ק"ב ב' ד"ה אלא: והכי נמי משמע בתוספת יומא פ"ד (כחלוקת הפרקים בכ"ל וד') דתניא התם יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה ובסיכה וכו'. והתוספתא נעתקה גם ברא"ש כאן פ"ח ס"ז ובר"ן ס"י תתקס"ח.

17 ואפילו באנפליא של בגד. הראשונים הנ"ל, וברשב"א מסיק שם בהמשך דבריו אח"כ: ותוספת יומא דקתני דאפי' באנפליא של בגד דלמא לא גרסינן של בגד אלא באנפליא סתם וכו'. וכן במאירי שם (הוצ' אלבק עמ' 374): בתוספתא דיומא אמרו בהדיא פ"ד (כחלוקת הפרקים בכ"ל וד') שיוה"כ אסור בנעילת הסנדל ואפילו באנפליא של בגד וכו' ובתוספתא דקתני אפילו באנפליא של בגד שבוש הוא, ואנפליא סתם קאמר ופי' בשל עור. אבל בסמ"ג לאווין ס"ט, כ"ד ע"ג: מטייל אדם בתוך ביתו באנפילאות של בגד ובתוספתא אוסר.

שם: הקטנים מותרין בכולן. בס' הישר לר"ת ס' תרלי"א (ד"ו ע"ו ע"ד) ובהוצ' מק"נ עמ' 111: ועוד תניא בתוספתא תינוקות מותרין בכולן וכו', עיין להלן. שם: ואסורין בנעילת הסנדל וכו'. ס' מנוח פ"ג מה' שבייתא עשור, ל"ח ע"א.

(1) וכ"ה לפני הרשב"א, עיין להלן שו" 16, 1905, וכן לפני המאירי, עיין שו" 17.

18 תינוקת סמוך לפירקן מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנים. וכן בסמ"ג לאווין ס"ט, כ"ד רע"ב: ולשון התוספתא משמע נמי כר' יוחנן דתני' התינוקות מחנכים אותם סמוך לפרקן לפני שנה ולפני שתי'. וכן בהגה"מ (משמו) בפ"ב מה' שביתת עשור ה"י אות י'. ועיין מס' סופרים פי"ח ובהערות מיללר להוצאתו עמ' 258.

19 ר' עקיבא היה מבטל בית המדרש וכו'. בכ"ל: היה מפטיר בבית המדרש. ובד: היה מפטיר מבית המדרש. ובס' הישר לר"ת והנ"ל: ובשילחי' הך מתני' תניא ר' עקיבא היה מבטל ת"ת להאכיל לקטנים שמאי לא רצה וכו' וגזרו עליו להאכיל ב י ד ו. וגרס בסוף הברייתא כג' כ"ל, כ"י וד.

23 על' כרישין ועל' בצאים וכו'. בכ"ל: עלה חזרין עלה כרשין וכו'. וכסדר זה גם בכ"י וד, אבל לעיל 12521 (לעניין אחר) הסדר הוא ככ"ע.

24 אכל' וחזר ואכל' וכו'. רי"ף גיאת ח"א עמ' נ', עיטור ס' יוה"כ (ד' למברג מ"ד סע"ב. רע"ג. הוצ' רמאי ק"ה ע"א) ריטב"א ע"ג ב' ד"ה כל, שבה"ל הקצר ה' יוה"כ ס' ק"ג (ד"ו מ"ה ע"ג) ומשם בתניא ס' פ'.

25 כדי אכילת פרס מצטרפין וכו'. וכ"ה בכל ההקבלות (ציינתי להם לעיל 373) וברי"ף גיאת וריטב"א הנ"ל. ובמשנת כריתות פ"ג מ"ג ועוד בכ"מ. אבל בעיטור הנ"ל: תוספתא אכל וחזר ואכל אם יש מתחלה ועד סוף כדי אכילת פרס אין מצטרף. וכ"ה גם בשבה"ל ותניא (גם בד"ר) הנ"ל. וכנראה העתיק בעל שבה"ל מן העיטור, ובעיטור עצמו כנראה יש השמטה.

26 כדי שתית רביעית. וכ"ה ברי"ף גיאת וריטב"א הנ"ל, וכן במ"מ פ"ב מה' שביתת עשור ה"ד, ובס' מנוח שם ל"ד ע"ב. ועיין מ"ש לעיל 373, 1566. וכנראה שלפני הר"ן חסרה ברייתא זו לפנינו בתוס' יומא ולפיכך הביאה מתוס' פסחים (עיין מש"ש). ועיין רדב"ז לשונות הרמב"ם ח"ב ס' ק"צ.

עמ' 190.

2 טבל' ונבילה נבילה. אולי צ"ל: טבל ונבילה טבל, והיינו טבל בזה"ו וכפירוש הירושלמי פ"ח מ"ה ע"ב בעניין תרומה ונבילה. ועיין מ"ש בעניין זה הרמא"י בהערותיו לעיטור ח"ג, ק"ה ע"ג הערה ל"ה.

4 עברה שהריחה וכו'. בכ"ל, כ"י וד: שהריחה שביעית וכו'. ועיין להלן 66010. 4/5 ושהריחה תרומה תוחבין לה ברוטב. בכ"ל: שהריחה תרומה טוב לין לה ברוטב. ובד: תוחבין לה ב כ ו ש. ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג ס' קל"ה, ל' ע"ג: דחקת עצמך לפרש תוחבין לה כוש ברוטב ציר הנוסף מהצלי וכו' ובתוספתא אמרו אם הריחה תרומה תוחבין ברוטב, ואין בתרומה צלי ובפ' השוחט (ל"ד רע"א) אמרו בשר בתרומה מי איכא בתמיהא.

5 לא ינעול אדם סנדל ויטייל וכו'. בכ"י וד: לא ינעול אדם מנעל מסומר וכו' וג' זו באשגרה מלמעלה 11524, ואינה עניין לכאן (עיין מש"ש). וכן בכ"ל: לא ינעול אדם סנדל ויטייל וכו'. וכן ברשב"א יבמות ק"ב ב' ד"ה אלא: וכעניין זה בעצמו תניא בתוספתא יומא בפ"ד (כחילוק הפרקים בכ"ל וד) דתניא התם לא ינעול אדם סנדל ויטייל בתוך הבית אפילו ממטה למטה רשב"ג מתיר וכן היה רשב"ג אומר אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו רגליו את בגדיו ע"כ לשון התוספתא והגע עצמך מה ענין זה אצל לא ינעול אדם סנדל ויטייל בתוך

הבית אלא ודאי דת"ק סבר דאפילו לשמר רגליו שלא יטנפם לא ינעול את הסנדל ורשב"ג סבר דלשמר רגליו ובגדיו מלכלוך שרי, וטעמא הוא דיהיב למלתיה אמאי דקא שרי לנעול ולטייל משום דאלו נתלכלכו שרינן ליה להדיחון במים אם כן נתיר ליה בתחלתו לנעול את הסנדל כדי שלא יצטרך להדיח רגליו בסופו. והובאו דבריו בריטב"א שם ד"ה דתניא ובני"י שם סי' קכ"ח. ועיין להלן.

6 וכן היה רבן שמעון גמל' אומ' אם היו רגליו וכו'. עיין הפירוש ברשב"א הנ"ל, ובח"ד פירש שסמך היתר להיתר אע"פ שאין להם קשר פנימי. ואפשר ג"כ שיש כאן אשגרה מלעיל 136s, כג"י כי"ו וד שם.

7/6 אם היו רגליו מלכלכות בטיט ובצואה וכו'. וכ"ה בכ"ל וברשב"א הנ"ל (ופירושו מיוסד על גירסא זו) ולעיל 136⁶ בכ"ע, כי"ל וכפופ"פ, עיין מש"ש. אבל בכ"י וד כאן ולעיל 136⁶: היו ידיו מלכלכות וכו'. ובאר"ז ח"ב ה' יוה"כ סי' רע"ז, נ"ט רע"א: ותניא נמי הכי בתוספתא וכך היה רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היו ידיו או רגליו מלכלכות בטיט ובצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו. ועיין בבלי ע"ז ב' ובגליון שם.

ובסמ"ג לאווין ס"ה, כ"ד ע"ב: ובתוספת' דיומא תניא וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר היו רגליו מלכלכות בטיט ובצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו, ואין שם מחלוקת בדבר. ולפי פירוש הרשב"א הנ"ל היה אפשר לפרש שת"ק חולק, עיין לעיל. אבל לפני בעל הגה"מ היתה, כנראה, גי' אחרת בסמ"ג שכן הוא כותב בשמו בפ"ג מה' שביתת עשור ה"ב אות ב': וכתב בס"ה דאין חילוק בכ"מ שהוא בין בגופו בין ברגליו דתניא בתוספתא אמר רשב"ג היו רגליו מלכלכות בטיט וצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו ואין חילוק בדבר. ואפשר שבסמ"ג צ"ל: ואין חולק בדבר, ונשתבש לפני בעל הגה"מ: ואין חילוק בדבר, והוא פירש מה שפירש על סמך גי' זו, והעתיק זה בשם הסמ"ג.

7/8 היה עובר להקביל פני אביו ופני תלמידו עובר כדרכו בים וכו'. בכ"ל, כי"ו וד: פני אביו פני רבו פני תלמידו וכו'. וברי"ף גיאת ח"א ע"ב נ"ג: ובתוספתא מצינו היה הולך להקביל פני אביו ופני רבו פני תלמידו עובר כדרכו בנהר במים עד צוארו ואינו חושש ומשובשת היא בודאי דאי ס"ד תלמידו דוקא הוא מפני מה לא סמכו עליה בעלי תלמוד וכו'. והובאו דבריו בקיצור ברא"ש פ"ח סי' ה', ברבינו ירוחם ס' אדם נתיב ז' ח"ב ובר"ן סי' תתקס"ה.

ובעיטור ס' יוה"כ (ד' למברג מ"ד סע"ג, הוצ' רמא"י ק"ו ע"א): ובתוספתא גרסי' פני רבו או פני ת"ח הגדול ממנו. וכן בתניא סי' פ': ובתוספ' גרסינן מפני רבו או מפני תלמיד חכם הגדול ממנו בחכמה. וברא"ש הנ"ל: ובעל העיטור כתב דתוספתא פני רבו או פני ת"ח שגדול ממנו קאמר. וכ"ה בר"ן הנ"ל. וברבינו ירוחם הנ"ל: וכן כתב בעל העיטור וכתוב בתוספות פני אביו או פני תלמיד חכם ורוצה לומר חכם שגדול ממנו. ולפי זה נראה שהיה לפנייהם הגי' בעיטור: ובתוספתא גרסינן פני רבו או פני ת"ח [פ"י] הגדול ממנו. ועיין בפתח הדביר שם.

ובס' מנוח בפ"ג מה' שביתת עשור, ל"ז ע"ב: ואע"ג דתניא בתוספתא דאפי' לפני תלמידו מותר ההיא איכא לתרוצה דבתלמיד הגון מיירי שחייב לילך אצלו וכו', ודבריו מחודשים, כי הרי ברור שלפני העיטור היתה הגי' ת"ח, ולפיכך אמר ת"ח הגדול ממנו, אבל ר' מנוח קיבל את הגירסא שלפנינו, ופירשה בתלמיד הגון.

8 הזבין והזבות טובלין כדרכן ביום וכו'. בכ"ל: הזבין והנדות והזבות טובלין כדרכן ביום הכפורים. ובד: הזבין והזבות טובלין בליל יום הכפורים. ועיין רש"י פ"ח א' ד"ה ה"ג, שם להלן ד"ה ה"ג, רש"י שבת קכ"א א' ד"ה הזב, ועיין היטב בתוס' רי"ד סוף יומא ד"ה תנאי עיי"ש כל הדיבור עד סוף המסכת.

9 הנידות וחילודות טובלות כדרכן ביום הכי. בכ"ל: הנדות והילדות טובלות כדרכן בליל יום הכפורים בעלי קריין טובלין כדרכן ביום הכפורים. וכ"ה בד (בערך) ולפנינו נשמט ע"י הדומות. ועיין גי' כי"ו ורש"י הנ"ל.

10 לא יטבילו. בתוה"א להרמב"ן עניין מלאכה (ד"ו ג"ז ע"א): שגרסת כל הספרים וכן בתוספת' מן המנחה לא יטבול (כלומר אסור לטבול). שם: ר' יוסי בר' יהודה אומ' כהנים טובלין וכו'. בכ"ל, כי"ו וד חסרות המלים, בר' יהודה.

11 כדי שיאכלו בתרומתן וכו'. בכ"ל, כדי שיאכלו בתרומות וכו'.

13 חוץ מלא תשא. עיין ס' הכריתות להר"ש מקינון, לשון למודים שער ג' סי' כ"ט ד"ה אנב גררא.

20 מי שנתחלל בו שם שמים וכו'. רוקח סי' רי"ז.

עמ' 191.

8 חטא אדם פעם ושנים וכו'. ילקוט המכירי עמוס עמ' 7, הנ"ל משלי ג"ז ע"ב בשם התוספתא.

11 מצות וידוי ערב יום הכיפורים וכו'. רמב"ן בליקוטות פ"ז ב' (כ"א ע"א) והובא ברין סי' תתקפ"ג. עיי"ש כל הברייתא, ועיין להלן.

13 אף על פי שהתוודה קודם שאכל וכו'. שו"ת מהר"ם ב"ב (ד' פרג) סי' ש"ח, עיי"ש.

14/15 ואף על פי שהתוודה אחר שאכל ושתה צריך שיתוודה בלילי יום הכיפ' וכו'. בתו"י פ"ז ב' ד"ה וחכ"א: ובתוספתא גרס שיתודה. אחר אכילה ושתיה ואע"ג שהתודה אחר אכילה ושתיה יתודה ערבית וכו', וידוי יתירא זה לא מצינו אותו בתלמוד ושם טעות סופר הוא לשם. וכן כותב במהר"ם ב"ב הנ"ל: ותימ' שצריך ג' וידויין ובתלמוד שלנו אין רק שנים דהוא דלאחר סעודה מבעוד יום אינו בתלמוד שלנו וגם אין אנו נוהגין אותו וכו'. וברמב"ן הנ"ל באמת הסתייע מכאן שצריך להתוודות פעמיים בעיה"כ לפני האכילה ולאחר האכילה עיי"ש בדבריו ובר"ן הנ"ל. אבל בכ"ל גורס: ואע"פ שנתודה לאחר שאכל ושתה צריך שיתודה בשחרית. ולפי זה נמצא שגירסא זו מאשרת את פירושי הראשונים בבבלי (עיין ר"ן הנ"ל) שלאחר שאכל ושתה פירושו בערבית, ויש רק וידוי אחד בעיה"כ. אבל אפשר שיש לפנינו בכ"ל השמטה ע"י הדומות מצריך עד צריך.

18 וחותר בידוי וחכמ' אומ' מתפלל שבע וכו'. ברש"י פ"ז ב': וחותר בידוי גרס בתוספתא אינו חותר מקדש ישראל אלא האל הסולחן וחכמים אומרים כל מקום שזקוק וכו' כך שמעתי אבל לא גרס לה בתוספתא הכי אלא וחכמים אומרים מתפלל שבע ואם רצה לחתום בידוי חותם. וברור שצריך להפסיק אחרי בתוספתא (הראשון), ורש"י מעתיק משם ואילך את הגירסא ששמע (עיין עליה באוה"ג עמ' 40 ובר"ח במקומו). אבל ראיתי בב"י טור או"ח סי' תר"ז שכתב: וכתב שם רש"י גרסינן

בתוספתא אינו חותם מקדש ישראל אלא האל הסולחן וחכ"א כ"מ שזקוק לשבע וכו'.
וכנראה שפירש שהמלה בתוספתא הולכת למטה עד הסולחן, וצ"ע.

עמ' 192.

1 חומר בשעיר וכו'. ברייתא זו הובאה בבבלי שבועות י"ג ב' לפי גירסת הר"י מיגש, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א ועוד, ועיין רש"י שם שמחקה. ויתכן שג"י זו באה לספרים הישנים ע"י הר"ח שגרס: תנא חומר בשעיר וכו', וכ"ה דרכו של הר"ח להסמך לסוגיא את התוספתא ולפתוח בתנא, (עיין מבוא) וחשבו שכן היה לפנינו הנוסח בגמרא. ועיין רשב"ם ב"ב צ"ז סע"ב ד"ה ה"ג.

ובפירוש לתו"כ המיוחס להר"ש אחרי רפ"ח, ע"א ע"א: ובתוספתא השעיר מכפר מיד, ויוה"כ עד שתחשך וכו' עיי"ש שהעיר על הבבלי בשבועות ועל גירסת הר"ח ורש"י.

2 ויום הכיפ' עם חשיכה. רוקח סי' רי"ו.

ס ו כ ה .

פ"א.

11 ואשה פטורה מן הסוכה. בכ"ל: ואין אשה חייבת במצות. וכן לעיל 1624.
וצריך לפרש במצות שהזמן גרמא, שאין נראה כלל לפרש שתנא זה סבר שאשה פטורה מכל מצות עשה.

12/11 שבעה בניה תלמידי חכמי וכו'. ביוחסין השלם 93 ע"ב: ובתחלת סוכה בתוספתא כי הילני המלכה היו לה ז' בנים תלמידי חכמים.

12 סוכה שחמתה מרובה וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תר"ט, עמ' 346, רוקח סי' רי"ט.

13 במת דברים אמור' מלמעלה וכו'. רי"ף גיאת ח"א עמ' ע"ד והראשונים הני"ל.

13/14 המסכך על גבי מיטה ועל גבי אי"ן שנבוחים וכו'. וכן הסדר בד. אבל

בכ"ל: סיכך על גבי אילן או על גבי מטה שהיא גבוהה וכו', וכ"ה בעיטור ה' סוכה (ד')

למברג ל"ז ע"ה, הוצ' רמא"י פ"ג ע"ד): בתוספתא סכך ע"ג אילן או ע"ג מטה אם צלתה

מרובה מחמתו כשרה ואם לאו פסולה. וברי"ף גיאת ח"א עמ' פ"ד: בתוספתא סכך על

גבי מטה שגבוהה י' טפחים אם היתה צלתה מרובה מחמתה כשרה ואם לאו פסולה.

13 חמתן מרובה מצילתן כשירה וכו'. בכ"ל, ד, רי"ף גיאת הני"ל לנכון: אם

היתה צלתה מרובה מחמתה כשרה וכו', וכ"ה בעיטור (בערך). אבל הברייתא קשה, ואין

להבין למה מוסיפה לנו התוספתא כאן את התנאי של צילתה מרובה מחמתה, והרי בכל

סוכה אנו זקוקים לתנאי זה. וכבר פירשתי בתרביץ ש"ב ס"ב עמ' 237, כי הירושלמי

בפ"א ה"א ג"ב ע"ב הקשה מן המשנה על התוספתא כאן (הירושלמי, כנראה, הקשה גם

מן המשנה על המשנה כקושית הבבלי כ"ב ב', אלא שנשמט לפנינו. עיין מ"ש בתרביץ

שם) ותירץ שנייא היא באילן שדרכו לפסע, ולפיכך צריך דווקא צלתה מרובה מחמתה

אבל במחצה על מחצה פסולה.

15 סוכת הרועים וסוכת הקייצין וסוכה גזולת פסולת. נראה שזו היא משנת

ר' אליעזר (בבלי ל"א א') ור' אליעזר שהיה שמותי שנה משנת ב"ש שהצריכו סוכה

לשמה (ט' א'), ולפיכך פסל גם סוכת הרועין והקייצין. ועיין ירושלמי פ"ג ה"א, נ"ג ע"ג.

15/16 סיכך בחבלין ובפקיעי עמיר פסול ה. בכ"ל, כ"ו וד: כשרה. ושתי, הנוסחאות יש להן קיום. עיין ירושלמי פ"א ה"ד, ג"ב ע"ב: סיככה בחבלי אית תני תני כשירה ואית תני תני פסולה. ובראבי"ה ח"ב סי' תרי"ו, עמ' 354: תניא בתוספתא סיכך בחבליים ובפקיעי עמיר פסול ה. ולפי גי' זו הפסול הוא מפני שאין מסככים בחבילים (משנה י"ב א').

16 סיכך בקנים וכו'. בד סדר אחר, ובכ"ל נמצאת בבא זו אחרי בבא של שובלין לפני מאמר ר"י בר"י, והיא נעתקה בראבי"ה ח"ב סי' תרי"ח עמ' 355.
18 בבבלי כלים כשירה. וכ"ה בד. אבל בכ"ל: בבבלי כלים פסול ה. וכ"ה בבבלי ט"ו ב' בשם אמורא.

24 חצר גדולה שמוקפת עמודים וכו'. רי"ף גיאת ח"א סוף עמ' פ"א.
24/25 עושה אדם את חבירו דופן וכו'. ברי"ף גיאת ח"א עמ' ס"ה: בתוספתא עושה אדם את חבירו דופן כדי שיאכל וישתה ויישן, וכ"ה בעיטור ה' סוכה ח"ג (הוצ' רמא"י פ' ע"ג). וכ"ה בכ"ל, כ"ו וד.
26 ומודים חכם לר' אליעז' שאין עושין וכו'. עיין מ"ש לעיל 1272.

עמ' 193.

4/5 שסמכה לכותל פסולת וכו'. המלה "פסולה" ליתא בכ"ל, כ"ו וד וכ"ה נכון, ולפנינו פסקא ממשנה י"א פ"א. ועיין מ"ש 4413, 8010 ועוד בכ"מ.
5 פותח טפת. צ"ל: פותי טפה, כרגיל באהלות.
7 וארוגת... ארוגת. בכ"ל: ערוגה... ערוגה.
12 ר' שמעון בן אלעזר או' וכו'. עיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 96.

פ"ב.

17 חולים ומשמשיהם וכו'. עיין מ"ש בדק"ס חגיגה עמ' 95 (הוס' לדף ו' א') ודבריו נכונים.

19/20 אמ' ר' פעם אחת היינו באין אני ור' אלעזר בר' צדוק וכו'. וכ"ה בכ"ל. וכן בד: אני ורבי אליעזר ברבי צדוק וכו'. וכן מעתיק ביוחסין השלם 26 ע"ב: אבל בתוספתא בפרק שני דסוכה מצאתי זה אמר רבי פעם אחת היינו באים אני ור' אלעזר בר' צדוק אצל ר' יוחנן בן גורי לבית שערים והיינו אוכלים ענבים ותאנים חוץ לסוכה.

אבל בראבי"ה ח"ב סי' תרל"ו עמ' 364: דתניא בתוספתא דמכילתין בפרק שני אמר רבי פעם אחת היינו אנן ורבי אליעזר ברבי באין אצל ר' יוחנן בן גורי בבית שערים והיינו אוכלים תאנים וכו'. ובמרדכי פ"ב סי' תשמ"א: תניא בתוספתא פרק שני אמר רבי פעם אחד הינו באים אני ורבי אלעזר בן שמעון אצל ר' יוחנן בן גורי בבית שערים והיינו אוכלים וכו'. וכן הגיה בח"ד ע"פ הבבלי יומא ע"ט ב': ר' אלעזר בר' שמעון, וכתב שם: ועכ"פ הגירסא שלפנינו א"א להעמידה כלל דהא ר"א בן צדוק בזמן החרבן היה וכו'. אבל כבר תמהו בירושלמי איך יתכן שרבי ילך עם ר' אלעזר בר' צדוק. וכ"ה שם, סנהדרין פ"ז ה"ב, כ"ד ע"ב: כד חמא דא מילתא לא הוה פחות מבן עשר שנים. כד הוה מהלך עם רבי לא הוה פחות מן תלתין שנים (כלומר, רבי לא היה פחות מל' שנה, כפירושו הנכון של הנוע"י, וביוחסין השלם 26 ע"א לא פירש כהוגן) דלית

אורחא דגברא רבא וכו'. ותני כן אמ' ר' (בשרי"ר 258: ותמן א' רבי. וביחוסין הנ"ל: ותניא אמר רבי וכו') מעשה שהייתי אני בא ור' לעז' בי ר' צדוק מבית שיריין ואכלנו תאנים וכו'. כלומר הירושלמי תמה איך יתכן שראב"צ יאריך ימים מעשר שנים לפני החורבן עד הזמן שרבי יגיע לכל הפחות לשלשים שנה, וגשאר בקושיא.

26 שומרי גנות ופרדיסין פטורין בין ביום ובין בלילה. וכ"ה בבבלי כ"ו א'. אבל בכ"ל: פטורין מן הסוכה בלילה וחיבין ביום. וכ"ה בד (בערך). ובירושלמי פ"ב ה"ה נ"ג ע"א: אבל בשומרי ממון עשו אותן כשומרי גנות ופרדיסין, ועיין בפ"מ שם, ופירושו מוכרח, וברור שלפני הירושלמי היתה הגירסא בברייתא ככ"ל וד.

26/27 א' ר' א"ע' בר' צדוק כשהייתי למד וכו'. כל הברייתא ביוחסין השלם ע"ב (ועיי"ש גם 26) בשם התוספתא ועיין פתיחת המאירי לאבות (ד' וינה י"א ע"א). 27 פתו חריבה. וכן בד, וביחוסין הנ"ל: פת חרבה. וכן בבבלי יבמות ט"ו ב'. וכן להלן 457¹⁴: פיתו חריבה. אבל בכ"ל: פיתו חררה. ופת חררה באה בתוספתא וירושלמי במקום פת הדראה שבבבלי. עיין מ"ש לעיל 157 שו' 16/17 ושו' 25.

ע"א 194.

4 א"א כדברי בית היל"ל. בכ"ל מוסיף: לעולם הלכה כדברי בית הלל והרוצה להחמיר על עצמו כחומרי בית שמאי וכחומרי בית הלל על זה נאמר והכסיל בחשך ילך התופס קולי בית שמאי וקולי בית הלל הרי זה רשע אלא או כדברי בית שמאי כקוליהן וכחומריהן או כדברי בית הלל כקוליהן וכחומריהן. וכ"ה בד בערך. וכן להלן יבמות 242³, עדיות 457¹⁰.

5 אף על פי שפסקו גשמים וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תרמ"ב ע"א 367. 7 עד שיעור. הניקוד מראה שיש כאן תיקון. ואולי היה כתוב: עד שיאור, עיין בבלי כ"ט א'.

11 משלחו משל' למה הדבר דומה למלך שעשה סעודה וכו'. בכ"ל: משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין וחינכה וחתקין בה את הסעודה ואחר כך הכניס את האורחין כעס עליהן וכו'.

17 בזמן שנהפכו כמין דם וכו'. בכ"ל: בזמן שנחפת כמין דם וכו'. 23 לולב העשוי כמין חרות וכו'. תמים דעים להראב"ד סי' רל"ג (והובא במגן אבות למאירי, עניין כ"א ע"א קלה) ומאירי כ"ט ב' (79 ע"א).

שם: ושנפרצו רוב עליו וכו'. בכ"ל, כ"י. ד וראשונים הנ"ל והבאים: או שנפרצו. אבל בכ"ל חסרה המלה "רוב" וזהו ט"ס. כי כל הראשונים מסתייעים מתוספתא זו שאפילו ברוב פסול. עיין תוס' כ"ט ב' ד"ה נפרצו, ריטב"א שם ד"ה נפרצו, רא"ש פ"ג סי' ג' וסי' י"ג, תוס' הרא"ש כ"ט ב' ד"ה נפרצו, ליב א' סד"ה ונחלקה, ר' ירוחם בס' אדם נתיב ח' ח"ג, ר"ן רפ"ג ד"ה נפרצו.

ע"א 195.

1 העשוי כמסר. וכן בירושלמי פ"ג ח"ג, נ"ג ע"ג (בכ"ל): כמין מסר פסול לה, ומחק המגיה את המלה פסולה ותלה בין השורות: כשירה. 1/2 הדס וערבה שנקטמו ותמרות עולות מתוכן וכו'. וכן בכ"ל: הדס וערבה שנקטמו ותמרות עולות וכו'. וכן מעתיקים (בערך) בראבי"ה ח"ב סי' תרפ"ג, ע"א 385, שבה"ל השלם ה' לולב סוף סי' שנ"ה, קס"א ע"א.

וג'ל שכל הברייתות מכאן עד סוף הפרק לוקחו מקובץ בבלי של ברייתות בבליות. ונעמוד מכאן ואילך על כל ברייתא וברייתא (עד סוף הפרק) ונראה שהשערה זו יש לה יסוד חזק. והנה ברייתא זו הובאת בבבלי ל"ג א': תני עולא בר חנינא נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר. ואמורא זה נזכר רק בבבלי וא"כ יש לנו עדות מפורשת שברייתא זו בבלי היא. ובירושלמי אין זכר ממנה.

2 שיעור הדם וערכה וכו'. ברייתא זו כלשונה ממש בבבלי ל"ב ב', ובירושלמי פ"ג ה"א, נ"ג ע"ג בשינוי לשון וגם נוספו שם דברי חכמים שאינם בתוספתא ובבבלי. 3 וארבעה מינין הללו כשם שאין פוחתין וכו'. כל הברייתא עד שו' 6 בבבלי ל"א א', כמעט באותו לשון ממש. ומה שכתוב שם: לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר, כ"ה גם בתוספתא בגי' ד וכי"ו (בערך). אבל בירושלמי אין זכר מזה, ורק דברי ר' יהודה הובאו בירושלמי (פ"ג ה"א נ"ג ע"ג).

7/6 לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר. בכ"ל, כי"ו וד מוסיף: ר' יהודה או' אגוד כשר ושאינו אגוד פסול. ועיין ראבי"ה ח"ג סי' תרפ"ג עמ' 385, ויש שם חסרון, עיין בהערות ר"א אפטוביצר.

והנה גם ברייתא זו היא מלה במלה בבבלי י"א ב'. ובירושלמי אין זכר ממנה, רק לעצם הדין יש רמז בירושלמי ריש יומא.

7 לא יאגדנו ביום טוב אבל נוטף הימנו שרביט ואוגדו. רי"ץ גיאת ח"א, עמ' צ"ט, עיטור ה' לולב ח"ד (הוצ' רמא"י צ"א ע"ד). ראבי"ה הנ"ל, תניא ה' לולב סי' פ"ה. והנה ברייתא זו היא היחידה בין כל הברייתות האלה שלא נזכרה בלשונה בבבלי, אבל יש שם (ל"ג ב') ברייתא מעין זו: ת"ר הותר אגדו ב"ט אוגדו כאגודה של ירק. אבל בירושלמי אין זכר ורמז להלכה זו.

7/8 אין אוגדין את הלולב אלא ממינו וכו'. ברייתא זו עד שו' 10 נשנתה במשנה (ל"ז ב'), וממילא אין לדון עליה.

9 בגיטונות של זוחב. עיין מ"ש על מלה זו הרב אפנינהיים במגזין של ברלינר ש"ב עמ' 8.

10 אמר ר' אעזר בר' צדוק כך היו אנשי ירושלם וכו'. כל ברייתא זו בבלי היא, כפי שמעיד לנו הירושלמי פ"ג הי"ד, ג"ד ע"א: דאמר ר' אילא ותניי תמן כך היה המנהג בירושלם וכו'. והסיגנון תניי תמן הוא מיוחד לברייתא בבלי, כפי שראה כבר רצ"ה חיות, עיין אגרת בקורת שלו הוצ' ברילל, כ"ד ע"ב ואילך, ודבריו נכונים, ויש להוסיף עליהם כהנה וכהנה. ועיין בבלי מ"א ב'.

13/14 יום טוב הראשון של חג אין אדם יוצא וכו'. כל הברייתא בבבלי מ"א ב', ובירושלמי אין זכר ממנה.

16 נתנו מתנה גמורה לחבירו וכו'. עיטור ה' לולב ח"ד (הוצ' רמא"י צ"ב רע"ב), שבה"ל הקצר (בשם העיטור) כלל י"ב סי' קי"ז (ד"ו נ"א ע"ג), ועיין בפתח הדביר שם. וגירסתם קרובה לגי' כ"ל, כי"ו וד.

17/18 כיון שיצא בו ידי חובתו אסור לטלטלו. בירושלמי פ"ג הי"ד, ג"ד ע"א: הניחו בארץ אסור לטלטלו, וזהו שם סוף הברייתא שנפתחה בתניי תמן, כלומר סוף הברייתא הבבלי.

מכל זה אנו רואים שכל הברייתות מראש העמוד עד סוף הפרק הן ברייתות שלא היו ידועות לירושלמי או שהובאו שם בפירוש כברייתות בבליות.

פ"ג.

19 לולב דוחה את השבת. בפ"י הרשב"ץ לרי"ה ט"ז א' ד"ה בראש קורא לפרק זה: לולב הגזול דוחה, וט"ס היא.

23 שמונה עשר יום ולילה וכו'. ברי"ח מ"ח א': תנא ההלל (מלה זו היא פיסקא מן המשנה, עיין מ"ש לעיל 44¹³, 80¹⁰ ועוד בכ"מ) י"ח ימים ולילה אחד שגזמרין בהן את ההלל. ואלו הן ח' ימי החג וח' ימי חנוכה וי"ט ראשון של פסח ולילו וי"ט של עצרת.

וכן בליקוטות הרמב"ן סוף פסחים (י"ד ע"ד): ומצאתי עוד שנוי בתוספתא במסכת סוכה שמונה עשר יום בשנה ולילה אחד קורין (כג"י כ"ה, ד וירוש' אבל בכ"ל גזמרין, כמו בכ"ע ור"ח, עיין להלן) בהן את ההלל שמנת ימי החג ושמנת ימי חגכה ויום טוב הראשון של פסח ולילו ויום טוב של עצרת. וכן הגירסא (בערך) גם במאירי פסחים קי"ז ב' ד"ה המשנה (100 ע"א) בשם התוספתא, ועיין מאירי ברכות מ"ז א' (160 ע"א), כפ"פ פי"ד עמ' שג"ה, אבודרהם סדר ראש חדש (קרוב לתחילתו), שם פי' הגדה ד"ה לפיכך, כולם בשם התוספתא.

24/25 ולילי יום טוב של פסח ויום טוב הרשון של עצרת. בד (במקום כל זה): ולילו וי"ט של עצרת, וכ"ה, ברי"ח, רמב"ן ומאירי הנ"ל.

עמ' 196.

1 כמין פי-חפך. בכ"ל: כמפי הכד, וברד"ק יחזקאל מ"ז א': ובתוספתא דסוכה ר"א אומר מים מפכין מסכסכין ועולין כמו פי הפך ועתידין להיות יוצאין מתחת יד מפתן הבית וכו'.

9 יכול לא יעבירנו בספינה וכו'. ילקוט המכירי זכריה סוף עמ' 140 בשם התוספתא דסוכה, ועיין שקלים פ"ו, ג' ע"א.

14 ולראין הולכין לים הגדול וכו'. בכ"ל: אין הולכין וכו', ובד: לאן הולכין וכו', וכן בילקוט יחזקאל רמז שפ"א: תוספת' דסוטה (צ"ל: דסוכה) ולאן הולכים לים הגדול ולימה של טבריה ולימה של סדום וכו', וברש"י יחזקאל ק"ז, ח': שנו רבותינו בתוספתא של סוכה להיכן יוצאין לימה של טבריא ולימה של סדום ולים הגדול לרפאות את מימיהם המלוחים וכו', ועיין ברד"ק שם.

15 ויאמי א"י חמים האלה וכו'. כפ"פ פ"ז, עמ' קל"ב.

25 כך חיתה הבאר וכו'. כל הברייתות עד להלן שו' 8 נעתקו באגור לרי"ש ג'מע בערך אספקיא עמ' 29 ועיי"ש בהערות.

עמ' 197.

7 באסיפקאות. עיין באגור הנ"ל ובהערות בובר שם, ועיין תנחומא חקת סי' מ"ח הוצ' בובר ס"ד ע"א.

11/12 מערה של מים וכו'. כ"ל = כ"ו וד.

17 וי' מג' בתוכו זה היכל וכו'. תוס' מ"ט א' ד"ה ויטעהו.

18 ר' אלעזר בר' צדוק אום' לול קטן וכו'. להלן 558¹⁰, עיי"ש הגי' והסדר.

21/22 עם איברי תמיד שכבר היה מעשה וכו'. כלומר מכאן אנו רואים שניסוך

המים היה בשעת תמיד של שחר, כבבלי יומא כ"ו ב' (ח"ד).

26 המרבה במים מיעט בין וכו'. כ"ל = כ"ו וד, ועיין ירושלמי פ"ד ה"ה, ג"ד ע"ד.

27 החג אין חייבין עליהן וכו'. כ"ל = כ"ז וד'. אבל גי' כ"ע אין חייבין נראית יותר, עיין מפרשי התוספתא.

28 אבל חבית וצלוחית עצמה וכו'. עיקרה במעילה. עיין להלן 558³³, עיי"ש. עמ' 198.

2 שהוא פרק חטים. וכ"ה להלן 210², וכן גרס שם הרשב"ץ (עיין מש"ש). אבל בכ"ל, כ"ז וד' (כאן ושם): פרק א"ל, אלא ששם בד' וכ"ל: הבא חטים ובכורים וכו'. ועיין בבלי ר"ה ט"ז א'.

3 שני וחיה אשר לא יעלה וכו'. בפני הרשב"ץ לר"ה ט"ז א' ד"ה בראש: ומצאתי בתוספתא דסוכה פרק לולב הגזול (!) דוחה דמוכח לה מקרא דכתיב והיה אשר לא יעלה וכו'. ועיין רש"י זכריה י"ד י"ז: ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה.

פ"ד.

12 היצץ חזקן אומ' למקום שלכי אוהב וכו'. רש"י נ"ג א' ד"ה ה"ג.
19/20 א"ר ר' יהודה כל מי שלא ראה וכו'. כל הברייתות עד העמוד הבא שו' 4 נעתקו במכירי תהלים ס"פ קכח (קכ"ג ע"א) בשם התוספתא.
20 כל מי שלא ראה דיפלסטון וכו'. בכ"ל: דפלסטון, ובמכירי הנ"ל: דפלסטון. ובכפ"פ פ"י עמ' רכ"ז (ד"ר נ"ד ע"א): תוספת מסכת סכה כל שלא ראה בדפלסטון של אלכסנדריא לא ראה כבוד ישראל מימיו.

עמ' 199.

5 ולא יותר משלש עשרה. בכ"ל וכ"ז לנכון: על שש עשרה.
10 ממתי נכנס משימ"א לו חבית וכו'. כל הברייתא עד שו' 15 בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' קי"ט (כ"א ע"ג), ועיין להלן.
12 לגובה של עיר. בכ"ל: לגובה שבעיר. ובד' גבוה שבעיר, ובשו"ת הרשב"א הנ"ל: גבוה שבעיר, וצ"ל: שבעיר.

13 גמר מלקרות אפילו מיחם בידו וכו'. בסמ"ג עשין ל', קט"ז ע"ג: אמנם. המדליק עצמו יכול להיות אסור במלאכה לאחר שהדליק דתניא בתוספתא דסוכה גמר מלקרות פירוש מלתקוע אפילו מיחם בידו אינו מטמינו אלא מניחו בארץ ואפילו נר בידו אין מניחו על גבי מנורה אלא מניחו בארץ. והובאו דבריו בהג"מ פ"ה מה' שבת הי"ט אות ר' ופ"ד מה' חנוכה ה"ה אות ב'. וכן במרדכי שבת פ"ב סי' ר"צ (בשם הראב"ה, ואציין לו להלן), שם סי' רצ"ו, וכן היתה דעת השואל ברשב"א הנ"ל עיי"ש.

14 ואפילו נר בידו וכו'. בראב"ה ח"א סי' קצ"ט עמ' 266: כדאמרינן בתוספתא דסוכה גבי שש תקיעות (ששה של הבטלה וששה של הבדלה) וכו' דתניא אפילו נר בידו מניחו לארץ וכו'. וכן בשב"ה"ל השלם ענין שבת סי' ג"ט עמ' 46, ועיין בהערות ר"א אפסטיבצר לראב"ה שם. ועיין נגד זה דעת הרשב"א בשו"ת הנ"ל והגה"מ ה' חנוכה הנ"ל. ועיין תשובת ר"א נחמיאס כ"י בברכי יוסף או"ח סי' רס"א ס"ק ד'.

17 ולא מריעין. כ"ל = כ"ז וד'.

20 ור' אליעזר בן יעקב אמרו וכו'. עיין לעיל 181¹⁷, ומ"ש להלן שו' 26 מכ"ל

21 ר' חנניה בן אנטיגנס אומ' לא היה וכו'. בכ"ל. כ"ו וד: אבא יוסי בן חנן וכו'. וכ"ה ברמב"ן מ"ח א' ד"ה אבל, בשם התוספתא עיי"ש.

22 אבא יוסי בן חנן או' לא היה וכו'. בכ"ל: ר' חנניה בן אנטיגנס או' וכו', וכן בכ"ו וד (בערך) וכן ברמב"ן הנ"ל: ר' חנינא בר אנטיגנס אומר וכו' וכן במאירי מ"ז א' (124 ע"ב): ואף בברייתא אמרו ר' חנינא בן אנטיגנס אומר לא היה פייס אלא ביום ראשון בלבד וכו'.

22/23 לא היה פייס אלא ביום טוב הראשון בלבד. הראשונים הנ"ל וריטב"א מ"ו ב' ד"ה תניא, שם נ"ה ב' ד"ה מתני'.

24 חגו"ז. עיין מ"ש לעיל 17924.

26 את היתירה. בכ"ל מוסיף: ר' יהודה או' לא היה פייס למחתה אלא מי שזכה בקטרת או' לזה שעמו אף אתה למחתה. ר' אליעזר בן יעקב או' לא היה (צריך להשלים: פייס) לחלבי שעיר אלא המעלה איברים לכבש הוא מעלה אותם על גבי המזבח. ועיין כ"ז לעיל 18116 ואילך. וברייתא ראשונה גם בד כאן.

שם: יום טוב האחרון של חג וכו'. עיין מפתח לר"ג גאון שנדפס בתרביץ ש"ב עמ' 12, תוס' ר"ה ד' ב' ד"ה פור.

27 ברכה לעצמו שני ביום השמיני שילח וכו'. מכאן הוכיח רש"י שברכה פירושה ברכת המלך. עיין רש"י מ"ח א' ד"ה ברכה, יומא ג' א' ד"ה ברכה, ר"ה ד' סע"ב, ובשם רש"י בתוס' יומא ג' א' ד"ה פור, תו"י שם ד"ה רגל, תוס' הרא"ש כאן מ"ח א' ד"ה ברכה, ריטב"א מ"ז א' ד"ה אמר, הנ"ל ר"ה ד' א' ד"ה אימור, ח"י הר"ן ר"ה ד' ב' רגל — כולם בשם רש"י.

וכן הוכיחו מהתוספתא (בוודאי ע"פ רש"י) בראב"ה ח"ב ס"י תר"ן עמ' 369, או"ז ח"ב ה' סוכה ס"י ש"ט, ס"ט ע"ד, סמ"ג עשין ר"ה, ר"כ ע"ד, אבודרהם ס' תפלת סוכה (קרוב לסופו). ועיין מחז"ו ס"י שפ"ד עמ' 445, ותו"י יומא ג' א' ד"ה רגל הנ"ל.

לפני כל הראשונים הנ"ל היתה כאן הגירסא כמו שהיא לפנינו: ברכה לעצמו שני ביום וכו', כלומר, קשר ישר בין הפסוק שהובא ובין הברכה, אבל יתכן מאד שמלה שנאמר גוספה ע"י סופרים, ובאמת מכאן ואילך מתחיל עניין אחר, והיינו כתיב ביום השמיני שילח את העם וכו' יכול שאין טעונו לינה ת"ל וכו'. ובאמת לפני ר' עזריאל היתה כאן ג' אחרת, שכן הוא בתוס' חגיגה י"ז ב' ד"ה דכתיב: ור' עזריאל מצא בתוספת' דתניא בליל יו"ט האחרון חוזרין לבתיהן כדכתיב ביום השמיני שלח את העם יכול שאין טעונים לינה וכו'. ועיין ת"מ כאן. אבל לא מצאתי לו חבר לא בכ"י ולא בראשונים.

עמ' 200.

1 ויברכו את המלך וכו'. כ"ז והמשך הפסוק לא היה לפני ר' עזריאל בתוספתא עיין לעיל), והמשך הפסוק איננו גם בכ"ל, כ"ו וד.

7 להם הפנים עבודתו וכו'. תוס' ג"ה ב' ד"ה ובחילוק, תוס' הרא"ש שם ד"ה ובחילוק, ריטב"א שם ד"ה ת"ר, סמ"ג עשין קע"ב, רי"א ע"ד.

8 נותן חצי חלה וכו'. וכן גם להלן 53025: נותנין חציה חלה וכו'. אבל בסמ"ג הנ"ל: נותן חצי חלק וכו'.

שם: ר' יהודה אומ' וכו'. בפירוש לתו"כ המיוחס להר"ש צו ספ"ב, ל' ע"ד: ובתוספתא דסוכה פרק אחרון ובתוספתא דמנחות פ' שתי הלחם תניא ר' יהודה אומר זה שהיה מחלק להם לחם הפנים עומד על הרובד שבאולם מפריס ומניח מפריס וכל אחד ואחד בא ונוטל חלקו ולבעלי מומין שבכהונה מוציאים להם חלקם לחוץ מפני שאין יכולין ליכנס לבין אולם ולמזבח.

יום טוב.

פ"א.

עמ' 201.

5 בית שמאי או' שאור וכו'. עיין ס' הישר לר"ת ביצה ס' שי"ד, ל"ג ע"א. 5/6 איזה הוא שאור וכו'. ר"ח ז' ב', עיטור, ה' יו"ט ח"ב (הוצ' רמא"י קליט ע"ב) סמ"ג לאווין ע"ז ע"ה. כ"ט ע"ג ורא"מ שם רנ"ד ע"א. הגה"מ פ"א מה' חו"מ ה"ב אות ב'. ובס' השרשים לר"י ז' גנח ערך שאר (בכר עמ' 492): ובו נאמר איזהו שאר ואיזהו חמץ שאר המחמץ אחרים חמץ המתחמץ ע"י אחרים ואימתי קרוי שאור משיפסל מלאכל לכלב.

7 אפר שהסיקו מערב יום טוב וכו'. בד וכ"י: ביום טוב, וכן מעתיק מן התוספתא ביחוס תנאים ואמוראים כ"י ערך זוטרא (מר זוטרא רבה). עיי"ש כל הברייתא. 8 לסוד בו את ביתו מכסין בו. וכ"ה ביחוס תנאים ואמוראים הנ"ל, אבל בכ"ל וד: אין מכסין בו. ובירושלמי פ"א ה"ג, ס' ע"ב: הביא עפר לטוח את גגו. סיד לסוד את ביתו מכסין בו. אית תניי תני אין מכסין.

8/9 ר' יוסי אומ' כו' אין שוחטין וכו'. להלן 507ז עד שו' 17, עיין שם הגירסא.

20/21 אין מדדין בו. בכ"ל וד: אף מדדין בו.

23 זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן וע"פ פתחה מותרין וכו'. וכן באו"ז ח"ב ה' יו"ט ס' של"ד, ע"א ע"ג: ודוקא שמצא לפני הקן על הדף אסורין אבל מצא על פתחה של הקן מותרין כדתניא בתוספתא דפרקין זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן על (ולא, ועל) פתחה מותרים אמר ר' שמעון ב"א לא נחלקו וכו'.

אבל בכ"ל וד: זימן בתוך הקן ומצא לפני אסורין על פתחה מותרין, וכן ברשב"א י"א רע"א: תוספתא זימן בתוך הקן ומצא לפני אסורין על פתחה מותרין.

25 כמה דברים אמו' ביוני שובך וכו'. באו"ז הנ"ל: ותניא בד"א ביוני שובך וביוני עליה וציפרין שקננו בטפיחין ובכירה אבל אוזין ותרנגולין ויוני הרדיסאות אין צריכין זימן מפני שברשות אדם הן החיה שקיננה בפרדס צריכה זימן מפני שאינה ברשות אדם. ולקמן בפרקין דאין צדין פירשתי. ועיין בבלי כ"ה א' ובאו"ז שם סוף ס' שנ"ב.

עמ' 202.

1 ומודים שאין מולחין וכו'. בה"ג ה' יו"ט ד"ו ל"ז ע"ג (הוצ' מק"נ 183): תאנא ושיוין שאין מולחין את העורות אבל מולכין עליהן בשר לצלי. וכ"ה גם בה' ראו סוף עמ' 9, עיי"ש.

2 רבן שמעון בן גמליאל אומ' מודים בית שמאי וכו'. ראבייה ח"ב ס' תשל"ח עמ' 439, רא"ש פ"א ס' י"ח, עיי"ש.

4 יוצא אדם במפתח שבאצבעו וכו'. וכ"ה בכ"ל, ד וראשונים הנ"ל. וכן בעיטור ה' יו"ט מחל' ט' (הוצ' רמ"א קמ"ה ע"א): תוספתא יוצא אדם במפתח שבאצבעו לרה"ר ואינו חושש. אבל בשיטה לביצה (שנדפס ע"ש שטמ"ק) י"ב א': וגרסי' בתוספתא יוצא אדם במפתח שלא צבעו לרשו' הרבים, ורבים שלא עמדו על פירושה החליפו הגרס' וגורסי' שלא צבעו וכו'. ולא נהיר. והריטב"א ז"ל העמיד הגרס' ופי' דדרכם היה לצבוע המפתחות לתת בהם סימן שלא יתחלפו מפתח במפתח וזה היה רגיל לעשות במפתח מעות או כלים חשובי' שאין משתמשים בהם בי"ט כדי לדקדק בשמירת' ולפיקך אסור (כלומר, אסור במפתח שצבעו, אבל מותר במפתח שלא צבעו) והרא"ה ז"ל רבו הודה לדבריו ואמ' הנה אמת ונכון הדבר. והנה ברור שאין כאן שינוי גירסא כלל, כי שלא צבעו, (של אצבעו) = שלא צבעו = שבאצבעו, בחילוף ב ב"ל הרגיל מאד בכתבי הא"י. וכבר הארכתי בזה בגנזי קדם (של ד"ר ליון) ש"ה עמ' 181 ואילך.

4/5 דלת שיש לה ציר וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תשל"ז עמ' 438, ועיין לעיל 15318 ומש"ש.

6/7 אמ' ר' יהודה מודים בית שמאי לבית הילל וכו'. עיין שאלות פ' קרח סי' קליב ומ"ש רי"ן אפשטין בתרביץ ש"ו עמ' 472. 14 עיסה שלשה ביום טוב וכו'. עיטור ה' יו"ט מחל' ג' (הוצ' רמ"א ק"מ ע"א). ראבי"ה ח"ב סי' תשל"ז עמ' 431, מלחמות להרמב"ן פ"א (הוצ' ראם ד' ע"ב), רשב"א ס' א' ד"ה וא"ת.

15 לשח מערב יום טוב וכו'. עיין הגהות אשרי פ"א סי' י"ג.

19 הפילפלין הרי הן כתבלין. תוס' י"ד א' ד"ה ב"ה, שבת קמ"א א' ד"ה הני, עיטור ה' יו"ט סוף מחל' י"א (הוצ' רמ"א קמ"ו רע"א), מנהיג ה' פסח סי' ל"ד עמ' 78, סמ"ג לאווין ע"ה, כ"ד ע"ד, והובא במהר"ם ב"ב סי' תרל"ו וסי' תרנ"ג, רא"ש פ"א סי' כ"א, מרדכי שבת סי' תל"ב וכאן פ"א סי' תרנ"ב, שו"ת מהר"ח או"ז סי' ל"א י"א ע"ב, עיי"ש. ועיין או"ז ח"ב ה' שבת סי' ס', י"ד ע"ג, שם ה' יו"ט סי' שנ"א ע"ד ע"א.

שם: בית שמאי אומרים מוליכין סכין וטבח וכו'. בכ"ל הסדר כמו בד, אבל בבבלי י"א א' הסדר כמו בכ"ע. וכן בעיטור ה' יו"ט בסופו (נשמט בדפוסים וישנו בקובץ הוותיקן 143 ובכ"י בדהאב בירושלים, כפי ההעתקה שביד ידידי ד"ר א. פריימן): מחלוקת שלש ועשרים (בכ"י בדהאב: מחלוקת כ"ג וכ"ד). בתוספת' ב"ש אומ' אין מוליכין טבח וסכין אצל בהמה ולא בהמה אצל טבח וסכין. וב"ה אומ' מוליכין זה אצל זה.

מחלוקת ארבעה ועשרים (ג' מלים אילו אינם בכ"י בדהאב. עיין לעיל) ב"ש אומ' אין מוליכין תבלין ומדוך אצל מדוכה ולא מדוכה אצל תבלין ומדוך וב"ה מתירין. ועיין רא"ש פ"א סי' י"ז ובגליון שם ודק"ס ביצה י"א א'.

22 ואין כותשין את המלח וכו'. ראבי"ה סי' תשמ"ב עמ' 442 והובא בשו"ת מהר"ם ב"ב סוף סי' תרנ"ג (ועיין מ"ש ר"א אפטוביצר בראבי"ה שם הערה 7) וצ"ע. והתוספתא נעתקה גם בשב"ל השלם שבת סי' צ"ב, ל"ג ע"א. ועיין מ"ש לעיל 1329.

23 אין מרסקין דבילה וגרונרות וכו'. עיין לעיל 13210 ומש"ש.

24 הסולל מליחות מערב שבת וכו'. מלחמות להרמב"ן שבת ספי"ח. חידושי בנו כאן י"ג סע"ב (מחנה דוד י"ג ע"ב), רשב"א שבת קכ"ח א' ד"ה גמ', המיוחס להריטב"א שם ד"ה וחכ"א, מ"מ פכ"א מה' שבת סה"ד. ועיין מ"ש לעיל 1329.

26 כדרך שעושה בחול. בד וכ"ו מוסיף כאן: המולל מלילות בשבת וכו' עיי"ש. ובבא זו איננה גם בכ"ל ולעיל¹⁰ 132 (שתי הבבות הראשונות ישנן בכ"ל וד שם) בשום כ"י וכן מחקוה כאן המפרשים, אבל נעלם מעיניהם לפי שעה דברי הראשונים הנ"ל שהיתה לפניהם כאן בבא זו עיי"ש.

פ"ב

ע"ב 203.

6 מערבין בפת לשבת וכו'. מנהיג ה' פסח סי' צ"ו, פ"ט ע"א, ראבי"ה ח"ב סי' תשמ"ה, ע"ב 452. מלחמות רפ"ב (וכ"ה בד"ר שם: דתניא בתוספת' מערבין בפת לשבת וכו' ובד"ה הקיפו את המלה לשבת).

שם: ובתבשיל ליום טוב. הראשונים הנ"ל. וברמב"ן ע"ז ליה ב' ד"ה מה ראו (י"ז ע"א): וכבר נתברר לנו מן הירושלמי ומן התוספת' שאין ערובי תבשילין צריכין פת אלא תבשיל.

ופירוש תמוה מאד לתוספתא זו נמצא בספר האסופות כ"י (כפי שמביאו בעל דק"ס כאן רפ"ב): אין אופין ואין מבשלין מיו"ט לחברו אלא א"כ עירב בתבשיל וכן מיו"ט לשבת ובתוספתא תניא מערבין בפת לשבת ובתבשיל ליו"ט. ורואים שפירש שמערבין בפת מיו"ט לשבת ובתבשיל מיו"ט לחבירו, וכבר תמה ע"ז בדק"ס שם.

והנה שיטה תמוהה זו נמצאת בה"ג (בגליון?) ד"ב ע"ב 177: כך לאפיה ולבישול אין מבשלין מיו"ט לחבירו אלא בעירוב. ובה"ג ה' יו"ט ד"ו ל"ו ע"ב (ד"ב ע"ב 182): וכשם שאין אופין ומבשלין מיו"ט לחבירו כך אין אופין ומבשלין מיו"ט לשבת אלא אם כן עירב. אבל בראבי"ה ח"ב סי' תשמ"ח ע"ב 452 מעתיק מן הבה"ג: וכשם שאין אופין ומבשלין מיום טוב לחבירו אלא אם כן עירב בתבשיל כך אין אופין וכו'. וכן בנוסח הברכה שהביא הראבי"ה (שם ע"ב 450) מן הירושלמי: בדין יהא שרא לנא לאפויי ולבשולי מיום טוב לחבירו ומיום טוב לשבת, ועיין בראבי"ה שם שנדחק בזה מאד. ובא"ז ח"ב ה' יו"ט סי' שמ"ז, ע"ג ע"ד כתב ע"ז: אבל מה שכתוב בו בדין יהא שרא לנא לאפויי ולבשולי מיומא טבא לחבריה כמדומה אני דשיבוש הוא וט"ס הוא וכו' הילכך ג"ב דט"ס הוא וא"ל כלל מיומא טבא לחבריה דאתי ביה לידי חורבה שיבואו להתיר מיו"ט לחבריה ע"י עידוב.

7 תבשיל שאמרו אפילו צלי וכו'. עיין בבלי ט"ז ב' ודק"ס שם ע"ב 36 ובה"ג ד"ו ל"ו ע"ב (והובא בגי' זו בראבי"ה ח"ב ע"ב 452) גרס בבבלי כמו בחוס' שלפנינו. שם: אפילו קוריים האיספון. מלה אחרונה ליתא בכ"ל, כ"ו, ד ומלחמות הנ"ל, ונוספה בוודאי ע"פ הבבלי הנ"ל.

8 העושה תבשיל מערב יום טוב וכו'. עיטור ה' יו"ט ריש מחל' י"ד, (הוצ' רמא"י קמ"ז ע"א). ובמחז"ו סי' רפ"ד סוף ע"ב 251: ואע"ג [דשנינו] בתוספ' עושה אדם תבשיל א"ח ד מערב יו"ט ומבשלין ואופין עליו, כתלמודא דידן קי"ל. ובמנהיג ה' פסח סי' צ"ה, פ"ט ע"א: ומשבאתי מצרפת ראיתי בתוס' דיו"ט פ"ב וכו' והעושה תבשיל מערב יו"ט כת' רב אחא משבחה וכו'. ויש כאן חסרון וצריך להשלימו ע"פ כ"י הותיקנה 303 (לפי העתקה שביד ידידי ד"ר א. פריימן): והעושה תבשיל מערב יום טוב אופה ומבשל עליו ומטמין עליו את החמין ורשאי לאוכלו מבעוד יום ורשאי ליתנו במתנה ותחלתו וסופו אין לו שיעור ורשאי בני העיר לעשות תבשיל לאפות ולבשל עליו בשבת וכן עיקר וכו'.

ועיין ראבי"ה הנ"ל, סמ"ג לאווין ע"ה כ"ז רע"ב, מלחמות הג"ל, רשב"א י"ז ב' סד"ה אמר רבא, מאירי שם ד"ה ב"ש, רא"ש פ"ב סי' י"א, שבה"ל השלם ה' יו"ט סי' רמ"ו עמ' 228, ר"ן פ"ב סי' תתפ"א.

9/10 רשאין בני מ"ו וכו'. וכ"ה בראבי"ה, סמ"ג ורא"ש הנ"ל. אבל בכ"ל, כ"ז ד: בני חצר, וכ"ה במלחמות הג"ל. ובמנהיג שהעתיק לעיל: בני העיר.

10/11 הרי ששכת ולא עירב וכו'. שו"ת מהר"ם ב"ב סי' שי"ז, ולתשובה זו כיון ה"ב בטור או"ח סי' תקכ"ז בשם תשובת אשכנזים, וע"פ ה"ב צריכים לתקן את התשובה וכן עשה בערך הר"מ בלאך מדעתו ונעלמו ממנו דברי ה"ב.

13 שבית שמאי אומ' שני תבשילין וכו'. וכ"ה בכ"ל ובבבלי י"ז ב'. אבל בד וכ"ז: תבשיל אחד וכו', וכ"ה בירושלמי פ"ב ה"א, ס"א ע"ב, וכ"ה לפני כמה מן הראשונים בבבלי, עיין בהגהות דק"ס ריש עמ' 40. אבל כנראה שמסורת הבבלי היא כג' רש"י ובס"א תוקן כדי שיהי' ב"ש לחומרא לפי פשוטו.

14 ומודים שאם בישל שני מינין בקדירה וכו'. במנהיג ה' תשעה באב סי' כ' סוף עמ' 49: ובתוספתא דיום טוב ובירושלמי הכל מודים שאם בשל שני מינין דקדירה או שפרפר דג על גבי ביצה (צ"ל להפך) או שחתך קפלוטות תחת הדג שהן שני תבשילין. ויתכן שהיה לפניו הגי' בירושלמי כאן: ביצה ע"ג דג (ולא על גבי מ"ח). ובשו"ת הרשב"א ח"ד סי' ר"ן חשב השואל שמלח הוא תבשיל וכתב: ואמרו חכמי המערב שאם פרפר ביצה על גבי מ"ח הוא כשני תבשילין. והרשב"א השיב לו שם: דפרפר ביצה על ידי דגים אמרו אבל גבי מ"ח זו לא שמענו וכטעות סופר הוא. ומוכח מכאן שלפני הרשב"א לא היתה הגי' בירושלמי על גבי מ"ח (שאם לא כן היה אומר לשואל שמליח במלח נתחלף לו), אלא ע"ג דג, כמו שהוא בתוספתא לפנינו.

15 אין עושין מיום טוב לשבת. וכ"ה בבבלי י"ז א' (לפי גירסת הרי"ף פ"ב ריש סי' תת"ף, עיטור ה' יר"ט מחל' י"ד הוצ' רמ"א קמ"ז ע"ד, רא"ש פ"ב סי' ט', שבה"ל השלם סי' רמ"ה עמ' 226 ועוד בכמה ראשונים): אין אופין מיום טוב לשבת וכו'. אבל בכ"ל כ"ז ד: אין אופין מיום טוב למוצאי שבת. וכן בירושלמי פ"ב ה"א, ס"א רע"ב: אין עושין מ"ט למוצאי יום טוב.

22 שםא יפסידו את בני העיר. בכ"ל: שםא יצחו בו את העיר. ובד: שםא יצהיבו את בני העיר, ובמכילתא דרשב"י עמ' 17: שלא יצהיבו וכו'. והיינו צחיבה היינו צחיבה שמביאה לידי מריבה.

27/28 אין מטבילין את חמץ ביום טוב וכו'. בכ"ל: אין מטבילין את הכלי אגב מימיו לטהרו ביום טוב וכו'. וכן ברש"י י"ח סע"ב: ובתוספתא דביצה ודשבת (135²⁰) בהדיא תני בה הכי אין מטבילין את הכלי על גבי מימיו לטהרו ב"ט ואין משיקין את חמץ בכלי אבן לטהרן בשבת דברי ר' וחכמים אומרי' וכו'. וסייג לדברי ספר התוספתא דכך מצינו בו במסכת שבת ובמסכת ביצה. ועיין תוס' שם ד"ה אין ובשיטה המיוחסת לר' בצלאל שם. אבל בד גורס ככ"ע ועדות צ. בשג"ס אינה נכונה.

עמ' 204.

1 את חמץ ביום טוב. וכן בד (עדותו של צ. בשג"ס אינה נכונה). אבל בכ"ל: את הכלי אגב מימיו לטהרו ביום טוב.

שם: בכלי אבן לטהרן. בכ"ל: לטהרן בשבת. ועיין בבבלי שם.

6 טרקלין שהסיקוהו מערב יום טוב. ערוך ערך טרקליל, עיין מ"ש לעיל 1363.
7 אין מרגילין ביום טוב וכו'. בד: אבל מרגילין וכו'. ובעיטור ה' יו"ט סוף מחל' ז': תוספתא מרגילין ביו"ט ואין מרגילין בכבוד וכו'. ועיין בפתח הדביר שם. ובכ"ל חסרה פסקא זו.

9 עושין לה ביום טוב. ליתא בכ"ל ובעיטור הנ"ל, ובאמת אין צורך בפסקא זו.
10 של בית ר' גמליאל לא היו זוקפין וכו'. כל הברייתא ברי"ח כ"ב א', ובעיטור ה' יו"ט מחל' כ' (הוצ' רמ"י קמ"ט ע"ג).

11 מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין וכו'. בכ"ל, כ"ז וד: מסובין ברו"מ. וכן היתה הגי': ברומי לפני הר"ח והעיטור הנ"ל. ובמאירי כ"א סע"ב: ובתוספתא אמרו מעשה שנפלה מגורה בלילי יו"ט לפני רבן גמליאל וזקנים עמד ר"ע וזקפה וכו' כל הברייתא.

12 אם' לו רבן גמליאל עקיבא מה לך וכו'. כס"ז לעיל 105.
13/14 אף על פי שאתה אוסר והן מתירין הלכה כדברי המרובים. וכ"ה בכ"ל וד' (בערד). וכ"ה בעיטור ובמאירי הנ"ל (אלא שבמאירי שם: הלכה כדברי המתירין). אבל ברי"ח הנ"ל: אע"פ שאתה אוסר והן מתירין, והלכה כמרובים. וסיגנון זה נדמה יותר נוח. אבל גם כאן הלכה כמרובים (כ"י והראשונים), והעיקר כגירסתינו. ור"ע דבר לנשיא בכבוד, ובהדגשה על הלכה כמרובים, ולא על "הן מתירין". וכ"ה הסיגנון לעיל 106 (כג"י ד): אף על פי שאת' אומר כך וחיביריך אומרים כך, הלכה כדברי המרובין, וכ"ה בבבלי שם ל"ז סע"א. אבל בכ"י קורניל שם (בית נתן כ"ג ע"ג): ואע"ג שאתה אומר כך חיביריך אומרים כך, ויחי' דורבים הלכה כרבים, וסיגנון זה מתאים לגי' ר"ח בתוס' כאן.

14 ר' יהודה אומ' משום רבן גמלי' וכו'. בעיטור הנ"ל בטעות: אמר ר' יהושע משום ר"ג וכו'. וכנראה, פתר הסופר ר"ח בטעות.

15/16 א' ר' אלעזר בר' צדוק פעמים וכו'. יוחסין השלם 26.
20 פרטסקאות. בכ"ל: אפרטסקאות. בד: עדרסקאו', ובירוש' פ"ב ה"ז, ס"א ע"ג: פרדיסקים, ובבבלי כ"ב ב': עדרסקאות.

21 איזה הוא גדי מקולס וכו'. עיטור ה' יו"ט סוף מחל' כ"א.
22/23 עושין גדי מקולס בלילי יום טוב האחרון של פסח עג' מקולס וכו'. בד: עושין גדי מקולס ביו"ט הראשון וביו"ט האחרון של החג. ובירוש' (בכ"ל וראשונים): מכניסין גדי מקולס בלילי יום טוב הראשון של חג וביום טוב הראשון של פסח. עיין הירוש' כפשוטו ח"א עמ' 479.

24 לוקחין מלאים וכו'. רשב"א כ"ג רע"א סד"ה גדי. ר"ן פ"ב סי' תתפ"ז (בסוף המשנה). יבין שמועה להרשב"ץ, מאמר חמץ ח"ג ל"ג ע"ג. והראשונים הנ"ל הוכיחו מכאן שגם טלה מקולס אסור אע"פ שאליתו מוכיחה עליו, שאיננו קרבן.

25 מפני שקוראין אותן פסחים. ר"ח כ"ג א'.
26/27 אם' ר' אלעזר בר' צדוק פעם אחת נכנס אבא וכו'. כל הברייתא ביוחסין השלם 26.

27 והביאו לפניו אניגרון ואכסיגרון וכו'. ברש"י שבועות כ"ג רע"א: כדחגי' בתוספת' דביצה הביאו לפניו אניגרון ואכסיגרון ועליהן פילפלין שחוקות. וביוחסין הנ"ל חסרה המלה ואכסיגרון.

28 מערב יום טוב היו שחוקות. בשו"ת מהר"ם ב"ב (הוצ' רבינוביץ) סי' קע"ד: שבתלמוד ירוש' ובתו' אוסר לשחוק פלפלין ביו"ט שלא תאמר שמא אותה משנה מיירי בשבת ולא ביו"ט וכו'. דהא בתלמוד ירושלמי ובתוספתא אוסר בפ"י ביו"ט. וכיוון לתוספתא שלנו וירושלמי ספ"ב ס"א ע"ד.

פ"ג

עמ' 205.

13 ורצה שלא לשחוט וכו'. בכ"ל ד: רצה לשחוט רצה שלא לשחוט וכו'. וכן בעיטור ה' יו"ט מחל' ג' (הוצ' רמא"י ק"מ סע"ג): תוספתא רצה לשחוט רצה שלא לשחוט א' מהם הרשות בידו. וכן מעתיק (בשם העיטור) בשב"ל השלם ה' יו"ט סי' רנ"ב, קכ"ג ע"א. אבל במאירי כ"ו א' ד"ה ולפום: ואמרינן עלה נמי בתוספתא רצה שלא לשחוט אחד מהם הרשות בידו.

15 עושין פרנסה לנחיל של דבורים וכו'. בעבוה"ק להרשב"א. בית מועד ש"א סי' ט', ל"ח ע"ב: ויראה לי שבמקום הפסד התירו לתת לפנייהם מזונות. כיצד נחיל של דבורים עושין לו פרנסה בשביל שלא יברח אבל אין צדיק אותו בתחילה. ועיין להלן 229 שו' 22/23 ומש"ש.

19 מפני שידו כמשקל וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תשס"ט עמ' 469. כג"י כ"ע. 20 הולך אדם אצל טבח הרגיל וכו'. עיין הברייתא בבבלי כ"ט ב', והעתיקה בה"ג (הוצ' הילדיסה' עמ' 180) והוסיף: וה"מ חנוני ישראל אבל חנוני גוי וכו'. ובראבי"ה ח"ב סי' תשע"א, עמ' 473: ובירושלמי גרסינן בכל הני ישראל, רועה ישראל, אצל טבח אצל פטם ישראל אצל נחתום ישראל. ולפנינו בירוש' אין כ"ה. עיין הערות ר"א אפטוביצר לראבי"ה ח"א עמ' 408 הערה 28. ובראבי"ה ח"א סי' שפ"א, עמ' 409: וחקרתי בתוספתא באותן ברייתות שמביא ירושלמי ולא מיירי בישראל, אלא סתם. ועיי"ש בריש העמוד נוסח הירושלמי הנ"ל.

21 אצל הפטם הרגיל וכו'. בד וכיו סדר אחר, וכ"ה בכ"ל. אבל בבבלי כ"ט ב' הסדר כמו בכ"ע.

24 סכום: מנין: ר' שמעון בן אלעזר או... סכום מסכר. בכ"ל: סכום ממכר... סכום מנין. ובד: סכום מקח... סכום מנין. ובבה"ג הנ"ל גרס בבבלי כ"ט ב': סכום מנין... סכום מקח. ולפי עדות התוספות כ"ט ב' סד"ה שלא, ובב"מ ע"ה א' סד"ה משום הגי' בתוספתא היא כמו בבה"ג. וכן בסמ"ג לאווין ע"ה, כ"ו ע"ד: ורבינו חננאל גוריס סכום מנין בדברי ת"ק וכו', וכן גרסינן בתוספתא והלכות גדולות. וכלשון זו ברא"ש פ"ג סי' י"ז. וכ"ז מאשר גי' כ"ע. אבל בראבי"ה ח"ב סי' תשע"א, עמ' 472 כותב על דברי ר' שמעון בן אלעזר: ובתוספתא גרסינן סכום מנין. וכ"ה באו"ז ח"ב (בשם הראבי"ה) ה' יו"ט סי' שנ"ה, ע"ה ע"ג. וכ"ה בפסקא של הירושלמי באו"ז שם (זו היא המשך הפסקא המובאת בראבי"ה ח"א עמ' 408 ובראשונים שציין להם ר"א אפטוביצר שם בהערה 28): ובירושלמי גרסי' ובלבד שלא יזכיר סכום מקח. רשב"א אומר ובלבד שלא יאמר לו סכום מנין. וכ"ז הוא כג"י ד וכיו.

25 אבל קודח בסאה. עיין מ"ש לעיל 176.

26/27 אמרו עליו על ר' אלעזר בר' צדוק ועל אבא שאול בן במנית וכו'. וכ"ה (בערך) בירוש' ספ"ג, ס"ב ע"ב. אבל ביוחסין השלם 26 ע"ב: עוד שם (בתוספתא) בפרק שלישי דיום טוב אמרו עליו על רבי אבא ועל ר' אלעזר בר' צדוק ועל אבא שאול

שהיו חנונים בירושלים כל ימיהם והיו ממלאין מדותיהם מערב יום טוב מפני ביטול בית המדרש וכו'. וכן הוא מעתיק להלן שם 29 ע"א: ובפ' ג' מסוכה (י) בתוספתא אמרו עליו (ו) ע"ל ר' אבא ור' אלעזר בר צדוק ואבא שאיל בן בטנית שהיו חנונים וכו'.

עמ' 206.

4 אין נומלין עצים מן הסוכה וכו'. בה"ג סוכה פ"ב ד"ו. ל"ב רע"ד, הוצ' הילדיסהיימר עמ' 163, בשם התוספתא, ריצ"ג ח"א עמ' פ"ו, סי' רש"י סי' רמ"ז עמ' 119, מחז"ו סי' שני"ז, עמ' 405, יריאים השלם סוף סי' תכ"א, ראבי"ה ח"ב סי' תרמ"ח, עמ' 369, סמ"ג עשין מ"ג ק"כ ע"א, מלחמות כאן רפ"ד, חידושי בנו ל' ב' ד"ה מנין (מחנה דוד כ"ב רע"ד, כ"ג רע"א), רשב"א שם ד"ה באומר, שבה"ל השלם ה' סוכה סוף סי' של"ט, קנ"ז ע"א, שיטה המיוחסת לר"ב אשכנזי ל' סע"א, ועיין להלן.

5 אם אמר כל זמן שירצה יטול הרי זה מותר. מכאן מוכח שאפילו בסוכה של מצוה מועיל תנאי, וזה נגד מסקנת הבבלי ל' ב' שדווקא בסוכה דעלמא מהני תנאי. והנה בריצ"ג הנ"ל השיג על הבה"ג למה העתיק את התוספתא, והרי מסקנת הבבלי מתנגדת לה. והרמב"ן והרשב"א הנ"ל פירשו אחרת בבבלי שם, ונמצא לפירושם שגם לפי הבבלי מועיל תנאי בעצי סוכת מצוה, אבל שאר הראשונים פירשו את התוספתא באופנים שונים כדי שלא תסתור לבבלי, והיינו:

במחז"ו הנ"ל כתב: ורבינו אליהו ז"ל מוקי לה בסוכה נפולה, או בשמיני עצרת דלית בה מצות סוכה ואין בה משום בזוי מצוה ולא מוקצה דלא אתקצאי [אלא] לשבעה.

ובס' יריאים הנ"ל: יש לומר בעצים הסמוכים לסוכה אמרינן וכו' אי נמי באיסורייתא. וכ"כ בשבה"ל השלם ה' סוכה סוף סי' של"ט, קנ"ז ע"א, והוסיף שם: וכ"כ בעל היראים ז"ל.

ובסמ"ג הנ"ל: פירוש סיפא זו לא מיירי בסוכת החג כדפרי' לעיל, אלא מיירי בסוכת עצרת ושם מועיל תנאי בענין שלא יהא שם סתירת אהל. וביתר ביאור בשיטה המיוחסת לר"ב אשכנזי הנ"ל: והאי ואם אמר לכשארצה אטול, לא קאי אלא אי"ט אחרון של חג ולא אזי' מי החג, לפי שאין תנאי מועיל לסוכת החג, ושלא כדברי הרשב"א שפי' דאסוכת החג קאי. וזהו כתירוצ' השני של ר' אליהו במחז"ו הנ"ל.

ובבאור רא"מ לסמ"ג הנ"ל, רס"ז ע"ג: פי' סיפא זו לא מיירי אלא (?) בסוכת החג יש נוסחאות שכתוב בהם הלשון הזה בלשון ההלכות גדולות וכו' אבל בנוסחאות אחרות כתוב בהן זה בלשון התוספתא אחר כל זמן שארצה אטול (נ"ל שכוונתו לומר בלשון התוספתא שבה"ג, ולא בנוסח התוספתא ממש) וגם בזה אינו מתיישב דבשלמא בברייתא וכו', ודבריו אינם מובנים לי, ואפשר שהיה לפנינו נוסחא אחרת בסמ"ג, והיינו במקום, אלא מיירי בסוכת עצרת, הי' כתוב לפנינו: אלא מיירי בסוכה דעלמא, וצ"ע.

שם: אין מביאין עצים וכו'. ב"י בטור ארי"ח סוף סי' תק"י.

9 ובית היל"ל אומ' יביאו. בד וכי"ז יש כאן בבא נוספת. וכן בכי"ל: אמ"ר נתן לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המפורין שבשד' שבית שמאי או' לא יביאו ובית הלל או' יביאו, ויש כאן השמטה ע"י הדומות וצריך להשלימה ע"פ ד וכי"ז. ובבבלי ל"א א' חסרה הבבא של ר' נתן, אבל היתה בתוספתא גם לפני ר"ח, עיין ר"ח שם. ועיין ירושלמי פ"ד סה"א, ס"ב ע"ג.

12 מסיקין בקליפיהן ביום טוב האגוזין והשקידין עצמן מסיקין בהן. וכ"ה בכ"ל (ושם בסוף: מסיקין בהן ביום טוב). ובכ"ו: מסיקין בקליפיהן ביום טוב אכלן ביום טוב אין מסיקין בקליפיהן ביום טוב, וכו' כג"ד. ונראה שג"י כי"ע וכ"ל (וצריך להוסיף את החסרון מכ"ו) היא הנכונה, והיינו שאם אכלן מעירט מסיקין בקליפיהן, ואם אכלן בירט אין מסיקין בקליפיהם אבל בהם עצמם מותר להסיק אפילו בירט. ועיין בבלי שבת כ"ט א', ירושלמי כאן פ"ד ה"ב, ס"ב ע"ג, ועיין ב"י בטור או"ח כ"י תק"א.

14/15 קורע אדם ע"פ פי חבית של יין וכו'. רשב"א ל"א ב' ד"ה תוספת', ועיין ב"י בטור או"ח ס' שי"ד סד"ה ואפי' נקב. ועיין לעיל 13524.

15/16 אין פותחין אלפסין סתומות רבן שמעון בן גמליאל מתיר. וכן בריה ל"ב א': דתניא אין פותחין אלפסין סתומים רשב"ג מתיר, וממנו, כנראה, בערוך ערך אלפס. וכן ברמב"ן שבת פ"ד ב' ד"ה ומה פכין: וכן משמע בתוספתא דביצה דקתני אין פותחין אלפסין סתומין ורשב"ג מתיר וכו'.

אבל בס' הישר לר"ת ביצה ס' שי"ח, ל"ג ע"ב: אילפסן חירניות אומר אני חקוקות הן אלא שלא נפתחו, והברייתא מוכחת דתני' בתוספתא ר"ש בן גמליאל אומר אין פותחין אלפסן סתומות ב"ט וכו'. וכן ברשב"א כאן ל"ב א' ד"ה דתנן: שהיו סתומים מלמעלה ואח"כ פותחים אותן וכן משמע בתוספתא דקתני ר"ש א"א אין פותחין אלפסין סתומין ב"ט וכו'. ונראה קצת שהרשב"א שאב כאן מס' הישר לר"ת, אבל עיין גם ברמב"ן שבת הנ"ל.

16 בשביל ל'חין. בכ"ל: בשביל לחוס עליה. ועיין ירוש' פ"ד ה"ג, ס"ב ע"ג, ובבלי כ"ב א'.

17 לא יתן אדם אבן ע"פ גבי בקעת וכו'. בעיטור ח"ב ה' יו"ט מחלי' כ' (הוצ' רמא"י, קמ"ט ע"ד): תוספתא לא יתן אדם תבן (?) ע"ג בקעת בשביל לשברה וכו'. וברשב"א ל"א סע"א: תוספתא לא יתן אדם אבן על גבי בקעת בשביל לשברה וכו'. וכ"ה בעבוה"ק, בית מועד ש"ב ס' ו', מ"א ע"א.

18 אבל מכניסה בחור' וכו'. בכ"ל, כ"ז ד': בחור, וכ"ה ברשב"א ועבוה"ק הנ"ל. ובעיטור הנ"ל: מכניסה באור וכו'.

18/19 אין מסתקין את החרדל בגחלת. בכ"ל: אבל ממחקין וכו', וכן בד': אבל ממחקין. ועיין ירושלמי פ"ד ה"ב, ס"ב ע"ג, ובבלי שבת קל"ד א'.

20 טפצעין אגוזים בטפחת וכו'. רוקח ס' קט"ו.

21/22 אין סכין אותן בצונן וכו'. בכ"ל: אין סכין אותן בשמן ואין סוחטין אותן במטלית ואין מפגיזין אותן בצונן וכו', וכ"ה בכ"ז ד' (בערך). ועיין ירוש' מ"ק פ"א ה"ט, פ"א רע"א ובבלי כאן ל"ד א'.

25 אבל נוטר הוא מן האכוס וכו'. רא"ש פ"ד ס' י"ג.

שם: שלא יקטמנו לחצות בו שיניו וכו'. עיין לעיל 11624.

26 ר' אריעזר אומ' סגב מן החצר וכו'. רשב"א ל"ג סע"א.

ע"מ 207.

1 וטובלין אותן בחרסית ובאדמה וכו'. בכ"ל: ואין סופלין אותן בחרסית ובאדמה וכו'. ובד': ואין סופלין אותם לא בחרסית ולא באדמה וכו', ואולי יש לפגינו (בכ"ל ד') אשגרה מלעיל 16412, עיי"ש.

6 וחותכת באור לשני נירות. עיין רשב"א ל"ב ב' ד"ה תני ר"ח.

פ"ד.

9/10 סוכי תאנים ובהן תאינים וכו'. עיין ראב"ה ח"ב סי' תשע"ד, עמ' 475.
ועיין ב"י בטור אריח סוף סי' תקי"ח ד"ה תניא.
11 ומשי"ץ פירות וכו'. בכ"ל: ומשי"ץ פירות וכו'. ועיין בבלי רפ"ה.
12 אבל מורידין אותן דרך חלונות. בכ"ל, כ"ז וד: דרך סולמות. ועיין ירושלמי רפ"ה, ס"ב ע"ד.

שם: ארבע רשויות וארבע מצוות הן. עיין ספרא אחרי פרק ז' ה"ו ואילך (ובילקוט שם) ומכילתא דרשב"י עמ' 16 שנאמר שם: מה מלאכה האמורה במשכן מלאכה גמורה וכו' אין לי אלא מלאכה גמורה שלא יכתוב כל הספר ושלא יארוג את כל הבגד וכו' מניין שלא יכתוב שתי אותיות ולא יארוג שני חוטי וכו' אין לי אלא ברשות במצוה מניין וכו', עיי"ש, ולפי זה נמצא ארבע ברשות: א. מלאכה גמורה (כל הבגד כל הספר). ב. שני חוטי (שתי אותיות). ג. חוט אחד (אות אחת). ד. שבות. וכנגדן במצוה. (רי"ן אפשטין בתרביץ ש"ז עמ' 152).

14 לוקה ארבעים דברי ר' אליעזר. בכ"ל: לוקה ארבעים הכותב אות אחת בין בכתבי קדש בין בכתבי הדיוט והאורג חוט אחת בין בבגדי קדש בין בבגדי הדיוט בשבת חייב חטאת ביום טוב לוקה ארבעים דברי ר' אליעזר. ועיין הגי' בד והסדר שם.
15 אלא משום שבות אין דנין וכו'. וכ"ה בכ"ל (אלא ששם: לאו דנין). אבל יש כאן השמטה. והנכון הוא בכ"ז וד.

שם: אין דנין ואין מקדשין וכו'. כל הברייתא ברי"ח ל"ז א' בשם תנא (סתם). כדרך הר"ח בכ"מ (עיין מבוא). ועיין ראב"ה ח"ב סי' תשצ"ז עמ' 487. ובהערה 5 שם, והר"א אפסוביצר צדק בדבריו בלי שום ספק, עיין מבוא.

15/16 ואין מגרשין ואין מטאנין. ליתא בד וכ"ז, אבל ה' לפני הראשונים בתוספתא. עיין תוס' עירובין ע"א א' ד"ה ומקני, ביצה י"ז א' ד"ה מאי, גיטין ע"ז ב' ד"ה ותיזיל, או"ז ב"ב סוף סי' ר"ד, ל' ע"ג, סמ"ג לאווין ע"ה, כ"ז ע"ד, עשין נ' קל"ב ע"א, סמ"ק סי' קצ"ד (קרוב לסופו), ובשמו בכל בו ה' יו"ט סוף סי' נ"ח וארחות חיים ח"ב עמ' 158, רמב"ן גיטין ע"ז ב' ד"ה ותיזיל, וממנו ברשב"א וריטב"א שם, ועיין גם במרדכי ור"ן שם ריש פ' הזורק.

וכן היה זה לפני בנו של הרמב"ן כאן ל"ז ב' ד"ה הא דתנן (מחנה דוד כ"ז ע"ב), ר' דוד הכהן שם סד"ה מתני' (מחנה דוד כ"ז ע"ג), רא"ה ל"ז א' ד"ה וכולהו (מראה האופנים ל"ט ע"א), מ"מ פכ"ג מה' שבת רה"ד וארחות חיים ח"א ה' שבת סי' תט"ו, נ"ז ע"ג.

18 וכולן שעשאן בין אנוסין וכו'. בכ"ל שעשאן ישראל בין אנוסין וכו'. וכן המלה ישראל גם בכ"ז וד. וכ"ה בר"ח הנ"ל, וכן בסוף העיטור כ"י וותיקנה 143 (לפי העתקה שבידי ידידי ד"ר א. פריימן): תוספת' וכלן מה שעשו ישראל בין בשוגג בין במזיד בין מוטעה מה שעשו עשו. כל אלו ב"ט אמרו ק"ו בשבת ואין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. (אין מכאן ראייה שה' לפני העיטור סדר אחר כאן, אלא יתכן שהוא בעצמו סידר כן, כדי לסכם בסוף), וכן במנהיג ה' פסח סוף סי' צ"ו, עמ' 89: דתניא בתוספת' וכולן שעשאן ישראל בין אנוסי' בין שוגגי' בין מזידי' בין מוטעין מה

שעשה עשוי בשבת ואין צריך לומר בי"ט. ועיין ס' האורה עמ' 75 ובהערות ר"א אפטוביצר לראבי"ה ח"ב סי' תשצ"ז עמ' 487 הערה 5.

18/19 מה שעשה עשוי. בכ"ל. כ"י וד מוסיף: בשבת ואין צריך לומר ביום טוב. וכ"ה ברי"ח, מנהיג וס' האורה הנ"ל.

21 ואם מיציע את התחום. בכ"ל: אם מיצה את התחום. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א סוף עמ' 271.

22 פרה כרגלי קדר. גי' נכונה, אלא שצ"ל: קדר.

22/23 ר' דוסא אומ' הלוקח בהמה מחבירו וכו'. בד: ר' דוסא אומר הלוקח בהמה מן הרועה אף על פי שלא הודיע עליה לרועה הרי היא כרגלי הרועה הלוקח בהמה מחבירו וכו'. וכ"ה בכ"ל, אלא ששם חסרה הבבא של הלוקח בהמה מחבירו. ואולי צ"ל בד וכ"ל: ר' דוסא אומ' הלוקח בהמה [ומסר] לרועה¹ אע"פ שלא הודיע וכו'. וכ"ה בבבלי ל"ז ב' (לפי כ"מ וראשונים, עיין דק"ס עמ' 100 הערה ל'): ר' דוסא אומר וכו' הלוקח בהמה מחבירו מערב יום טוב אע"פ שלא מסרה לו אלא ביו"ט הרי היא כרגלי הרועה. ובירושלמי פ"ה ה"ג, ס"ג ע"ב: ותני כן המוס' בהמתו לבקר אע"פ שלא הודיע לבקר הרי זו כרגלי הבקר.

עמ' 208.

6 מברכין על השלחבת וכו'. ראבי"ה ח"א סי' ק"מ, עמ' 131.

7 בור שבין שני שבטים משלש וממלא הימנו בשבת. וכ"ה בכ"ל (ושם: ממנו בשבת). ובכ"י: בור של (שני) שבטים יש לו אלפים אמה לכל רוח. ולפי גירסא זו היא הברייתא שבבבלי עירובין מ"ה ב', ועיין ת"מ.

9 כרגלי המילא. בכ"ל: כרגלי הממלא. וכן היתה הגי' בתוספתא לפני התוס' עירובין מ"ה ד"ה ביו"ט, רשב"א שם ד"ה ושל (47 ע"א), ריטב"א שם מ"ו רע"א, רא"ש כאן פ"ה סי' י"א, ועיין ר"ן כאן במשנה. אבל בד וכ"י גורס כאן: כרגלי כל אדם. ועיין להלן 355¹⁷.

10 מיוחדין לשם. בכ"ל: מותרות לשם.

11 מי שזימן אצלו וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק ברי"ח מ' ב'.

שם: לא יוליצו בידם מנות. וכ"ה בכ"ל. אבל בד וכ"י מוסיף כאן: אלא אם כן זיכה לה' אחר במתנותיהן מערב יום טוב. וברי"ח הנ"ל: אלא אם כן זיכה להן על ידי אחר מנותיהן מערב יום טוב.

11/12 מה הן מוציאים מבית המשתה וכו'. וכ"ה ברי"ח וד. אבל בכ"ל: מה הן מוליצין לבית המשתה וכו'.

12 וביצה המתובלת. וכ"ה בכ"ל וברי"ח: וביצה מתובלת, אבל בד וכ"י:

ומצה מתובלת.

12/13 מקום שנחגו לחלק קליות ואגוזין יוליצו. צ. מעיר בשנו"ס: אחר אגוזין יש מקום ריק בכ"ע. ומקום ריק זה משמש סימן שהיתה כאן מלה קשה שהסופר לא היה יכול לקרוא. ובאמת מלה קשה זו ישנה בכ"ל: אגוזים וקליות וטרולוס ויליצו. וברי"ח הנ"ל: אגוזים וקליות בעורלס יוליצו. והח' ד"ר עמנואל לאור במכתבו אלי משער שצ"ל: בטרולוס. — *trulleus, trulla*, אגן. ובמקום שלא היו מפורין קליות ואגוזי היו מחלקין אותן בכלים, ומותר לו להוליצן יחד עם הכלי.

(1) ואולי צריך למחוק לגמרי את הפלים מן הרועה עיין הברייתא שבבבלי שעתיק להלן.

13 ובנו ובתו חקטנים חולכין עמו וכו'. עיין להלן 370¹⁴ ומש"ש.
 14 לא יתן אדם ממנתו וכו'. עיין דרך ארץ רבה פ"ט, חולין צ"ד א'.
 14/15 אין חפין ואין מתגרדין ביום טוב. וכ"ה בכ"ל ד' ור"ח. אבל בס' האורה
 עמ' 76: אין חפין ואין מגרדין ביום טוב. וכן במאירי ל"ד א': בתוספתא אין חפין את
 הכלים בנתר ביו"ט ואין מגרדין אותן וכו'.
 15 אבל מחדדין את הכלים בתיר. בכ"ז וד' ליתא. ובכ"ל: אבל חפין את הכלים
 בנתר. ובר"ח: אבל מדיחין את הכלים בנתר. וכ"ה בס' האורה עמ' 76 (ושם בט"ס
 או בט"ה ד': בנחר), וכצ"ל בכ"ע.
 שם: שפין כלי כסף בקירטון. בכ"ל: ושפין כלי כסף בקרקטין. וכ"ה בר"ח
 הנ"ל, ובס' האורה הנ"ל: ושפין כלי כסף בגרתקין, ועיי"ש בהערות, ובמאירי הנ"ל:
 ושפין כלי כסף בגרתקון. אבל בד' וכ"ז: ואין שפין כלי כסף וכו'. וכן בירוש' פ"ד
 ה"ב, ס"ב ע"ג: אית תניי תני שפין את הכסף בקרקטון. אית תניי תני אין שפין. ועיין
 אהצ"י שם עמ' 34 שהעיר ע"ז. ובבבלי שבת נ' א': בכל חפין את הכלים חוץ מכלי
 כסף בגרתקון. ולמקום זה בבבלי כיוון במעייין גנים לאיוב עמ' 106, ועיין בהערות שם.
 15/16 איין חפין את הכלים בנתר ביום טוב. וכ"ה ברי"ה. ונמצאת אומר שאין
 חפין בנתר, אבל מדיחין בנתר (עיין לעיל), ומ"ש במאירי הנ"ל: אין חפין את הכלים
 בנתר, אין כוונתו לכאן אלא לדיש הברייתא: אין חפין ואין מגרדין (כג"ז ס' האורה,
 עיין לעיל), כפי שיוצא ברור מסיגנונו. אבל בכ"ל וד' כאן: ואין מדיחין את הכלים בנתר
 ביום טוב, ולפי ג' זו יותר נוח המשך הברייתא, אבל העיקר, כנראה, כג"ז כ"ע ור"ח.
 18 אילן ואילן שיוצאו חוץ לתחום וכו'. ר"ח הנ"ל, עיטור ה' יו"ט מחל' ג'
 הוצ' רמאי ק"מ רע"ג.

ראש השנה.

פ"א.

עמ' 209.

11/12 חמשה באב וחמשה באלול חמשה באלול וחמשה בתשרי אין מצטרפין.
 בכ"ל: חמשה באב וחמשה באלול (צריך להשלים: חמשה באלול) וחמשה בתשרי
 חמשה באב וחמשה בתשרי אינן מצטרפין. וכ"ה להלן 542¹⁸.
 24/25 בראש השנה כ"ז באי העולם וכו'. ילקוט המכירי תהלים פ"א כ', ח"ב עמ' 50.
 27 קידשוהו בית דין וכו'. בכ"ל: אם קדשוהו וכו'. וכ"ה במכירי הנ"ל, ובובר
 טעה שם.
 עמ' 210.

1 הבא שעורים בפסח וכו'. פירוש הרשב"ץ ר"ה ט"ז א' ד"ה בארבעה.
 1/2 הבא חימים ביכורים וכו'. בכ"ל וד': הבא חטים וביכורים.
 2 שהוא פרק חימים. וכ"ה ברשב"ץ הנ"ל, אבל בכ"ל וד': שהוא פרק אילן,
 ועיין מ"ש לעיל 1982.
 3 מלכיות שתמליכוהו וכו'. ריטב"א ט"ז א' ד"ה במה.
 4 ושופרות שתעלה תפילתך וכו'. סדור רש"י סוף סי' ק"ס, עמ' 72 וריטב"א הנ"ל.

פ"ב. (בכ"ל וד אין כאן פרק חדש).

17/18 מעשה בר' נחורא שבא עם העד וכו'. בסעדיאנה של שכטר עמ' 35 קאלו פי אלטוסקה מעשה ברבי נהראי שהלך אצל העד בשבת לאושה להעד עליו. ועיין תוס' כ"ב ב' ד"ה סהדא וחידושי הר"ן שם ד"ה וחד לא.

19 בגריפינא כתבור בחוורן ובית בלתי. בכ"ל: באגריפינס בתבור בחורן בבית בלתי, ועיין במשנה.

20 את חרים וכייר גדר. בכ"ל: אף בהרי מכבר וגדור. שם: אימתי מסייעין את החדש לאור עיבורו וכו'. עיין להלן 22612, ועיין מ"ש בורנשטיין בפליטה מני קדם עמ' 26 ואילך על המובן "עיבור" בא"י, ועיי"ש עמ' 30.

עמ' 211.

2 ר' אלעי בר' צדוק אומ' אין השלוחין וכו'. ריטב"א כ"א ב' ד"ה גמ'. 2/3 עד ששמעו מפי בית דין מקודש. בכ"ל וד: מפי ב"ד למחר, ובריטב"א הנ"ל: מפי ב"ד מקודש למחר.

3 למה לא נתפרשה וכו'. במשנת ר' אליעזר (הוצ' ענעלאו) עמ' 122 נמסרה מסורת זו בשם ר' עקיבה, ועיין בבלי כ"ה א' ובמשנה שם. 8/9 כבית דינו של משה... של שמואל. בכ"ל: כבית דינו של שמואל... של משה.

פ"ג (פ"ב בכ"ל וד).

16 פחות שלשים יום או יותר שלשים יום. ליחא בכ"ל, וג' טובה היא. ועיין פליטה מני קדם לבורנשטיין עמ' 23 הערה 1, ודבריו נכונים. ועיין ירוש' פ"ג ה"א, ג"ח ע"ג.

שם: ת"ל חודש אין חודש וכו'. וכן בכ"ל: ת"ל חדש אין פחות וכו'. וכנראה, צדק בת"מ ששיער שיש כאן חסרון. עיין ירושלמי הנ"ל, ותו"כ שציין צ. 18 שלש שלש. אולי צ"ל: שלש לשלשה, כלומר לשלשה שבטים, ועיין ת"מ ועיין להלן.

19 שלש שלש על כל דגל ודגל דברי ר' יהודה וכו'. עיין ירוש' סוכה פ"ה ה"ה ג"ה ע"ג. ובברייתא דמלאכת המשכן ספ"ג: תקעו והריעו ותקעו שלש תקיעות על כל דגל ודגל. ר' יהודה אומר שלש תקיעות על כל מטה ומטה. ועיין בהערות רמ"ש שם עמ' 83.

21 נתנו חכמי את המצוי וכו'. רא"ש ריש פ"ג.

23 אפילו במינו כשר. בכ"ל, כ"ז וד: פסול.

שם: ניקב וסתמו אפילו במינו וכו'. תוס' כ"ז ב' ד"ה ניקב, רא"ש סי' ה, ועיין ירוש' פ"ג ה"ה ג"ט ע"א ואהצוי עמ' 38 ואילך.

25/26 התוקע ומתעסק וכו'. בד וכיו"ש כאן סדר אחר, וכ"ה גם בכ"ל. ובכ"ל: התוקע והמתעסק, ובר"ץ גיאת ח"א סוף עמ' ל"ז: דהא תני בתוספתא התוקע מתעסק אם כוון לבו יצא פי' אם כוון לבו לשמוע וכו'.

עמ' 212.

1 רועה שהרביץ צאנו אחר בית הכנסת וכו'. ברי"ץ גיאת ח"א עמ' ל"ו (סתם): רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת וכן חולה שהיה מוטל אחורי בית הכנסת ומי שהיה ביתו סמוך לבה"כ ושמע קול שופר או קול מגלה אם כיון לבו יצא וכו'. כל הברייתא. וכן בסידור רש"י סי' קס"ז, עמ' 76: תנו רבנן רועה שהרביץ צאנו אחר בית הכנסת ושמע קול שופר וכו', כל הברייתא.

ובשם התוספתא בילקוט המכירי משלי כ"ג כ"ה, מ' ע"א: תוספתא דר"ה רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת וכו', וכן בהקדמת המאירי שנדפסה לפני מס' גדרים (ד"ר עמ' 5): ולשון התוספתא בזה רועה שהרביץ צאנו וכו' כל הברייתא, וכן בפ"י הרשב"ץ כ"ח ב' ד"ה היה: ומצאתי בתוספתא דתניא הכי רועה שהרביץ צאנו אחר בית הכנסת וכן חולה שהיה מוטל אחר בית הכנסת (חסרה לפניו הבבא של ביתו סמוך לבה"כ (כמו בכ"ע, ואפשר שקיצר) ושומע קול שופר או מגלה אם כיוון לבו וכו'. וג"כ כל הראשונים הנ"ל מאשרת את ג"ד (וכן בערך גם בכ"ל), ובכ"ע משובש.

3 אף על פי שזה שמע זה שמע וכו'. הראשונים הנ"ל. ובמאירי ר"ה עמ' 88: ומכל מקום יהא אדם רגיל להתכוין למצוה בכל מצוה ומצוה ובתוספתא אמרו על זה אעפ"י שזה שמע וזה שמע זה כיוון לבו וזה לא כיוון לבו וכו', וכבר תמה שם ר"א כופר בהערה ב' איך אפשר להסיק מכאן שמצוה לכתחילה להרגיל עצמו לכוונה. הרי כאן אם לא כיוון לא יצא. אבל רבינו המאירי באר ביתר אריכות את דבריו בהקדמה הנ"ל: ויהיה הענין בקיום המצוה שלא בכוונה על אי זה צד שתמצא יצא או לא יצא מכל מקום יהיה הגמול נמשך אחר כונתו וכו'.

פ"ד (בכ"ל וד אין כאן פרק חדש).

6 חכ"ל חייבין בתקיעת שופר וכו'. בה"ג הוצ' הילדיסהיימר, עמ' 147. אבל בד"ו ה' ר"ה ל"ז ע"ג מעתיק כג"י הבבלי כ"ט א'.

17 ר' יהודה או' ר' שבתון וכו'. בד' ר' יהודה אומר ר' אלעזר שבתון וכו'. ועיין בהגהות דק"ס ריש עמ' 92. והנכון הוא בכ"י: ר' יהודה או' ר' לי עזר אומר שבתון, והתוספתא השתמשה כאן בספרא ריש פרש' י"א (סתם ספרא ר' יהודה). ובכ"ל כאן: ר' יהודה ור' אלעזר או' שבתון וכו', וכעין שיבוש זה בכ"ל לעיל 179, עיין מש"ש.

19/20 זכרון אילו זכרונות וכו'. בליקוטי אמרכל, הוצ' קורניל (ה' קונטרסים כ"א ע"א): מצאתי בתוספתא ר' עקיבה אומר זכרון אלו זכרונות תרועה אלו שופרות, מקרא קודש אלו קדושת היום. ועיין הגהות דק"ס עמ' 92 שו" 3.

20/21 מקום שנהגו לומר כדברי ר' עקיבא אומ' כדברי ר' עקי'. ירד ר' יוחנן בן גורי וכו'. בכ"ל: מקום שנהגו לומר כדברי ר' עקיבא או', כדברי ר' יוחנן או', רבן שמעון בן גמליאל או' קדושת היום עם הזכרונות אמ' רשב"ג מה מצאנו בכל מקום אומרה רביעית (יש כאן השמטה, עיין ג"ד וכ"ז) וכשקדשו את השנה באושא ביום הראשון עבר ר' ישמעאל (וכ"ה בספרא אמור פרש' י"א ה"ה, בכ"ז ר', וכן בירוש' פ"ג ה"א, ג"ח ע"ג, פ"ד ה"ה, ג"ט ע"ג) בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ואמ' כדברי ר' יוחנן בן גורי אמ' רשב"ג לא היינו נוהגין כן ביבנה. ביום השני עבר ר' חנינה בנו של (מלה) זו תלויה ביני חייט) ר' יוסי הגלילי ואמ' כדברי ר' יוסי הגלילי (צ"ל: ר' עקיבא) אמ' רבן שב"ג כן היינו נוהגין ביבנה, ועיין בבלי ל"ב א' ודק"ס שם.

26 מתחיל בתורה ומסיים בתורה וכו'. ראבייה ח"ב, סוף סי' תקל"ו, עמ' 227, רמב"ן ל"ב ב' ד"ה והא דתניא, רא"ש פ"ד סי' ג' עיי"ש, ר"ן פ"ד סי' תקנ"ב, חידושי הר"ן ל"ב ב' ד"ה ר"י.

עמ' 213.

16 ר' יוסי אום' אומרן כל אחד ואחד וכו'. ראבייה ח"ב סי' תקל"ו סוף עמ' 223. עיי"ש.

20/21 סדר תקיעות שלש של שלש שלש. שש תקיעות ושלש התרעות במו' בני אדם כאחד יצא. שש תקיעות ושלש התרעות אפילו בסירוגין וכו'. עיין גי' ד (וקרוב לה גם בכ"ל), ויש שם הוספה מן המשנה (ל"ג ב'), וחסרה שם הבבא של ט' בני אדם, אבל ברש"י ל"ד ב' ד"ה מתשע: והכי גרסינן לה בתוספתא מתשעה בני אדם כאחד יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו וכו'. והובאו דבריו בתוס' שם ד"ה מתשעה, שבה"ל השלם ה' ר"ה סי' רצ"ט, עמ' 280, ס' מנוח פ"ג מה' שופר, ל"ב ע"א. אבל בשבה"ל הקצר סי' צ"ט: הכי גרסינן בתוספתא תקיעה ומוזה ותרועה מזה יצא וכו', עיי"ש.

ובפרדס ה' ר"ה ד"ק מ"ב ע"ג (מהדו' עהרענרייך עמ' ר"כ): כדתניא בתוספתא סדר תקיעות שלש של שלש שלש תקיעות והן בכולן ט' שמע שש תקיעות וג' תרועות אפי' כל היום כולו ואפי' בסירוגין יצא. ועיין להלן שו' 22, ויש כאן ערוביבא של שתי גירסאות.

22 ואפילו כל היום כולו יצא. בכ"ל מוסיף: שמע תקיעות וברכות בין שהקדים ברכות לתקיעות ובין שהקדים תקיעות לברכות יצא. וכ"ה בד' בשינוי סדר. וכן ברי"ן גיאת ח"א עמ' ל"א: תניא בתוספתא תקיעות וברכות בין שהקדים ברכות לתקיעות או תקיעות לברכות (כסדר שבכ"ל) יצא וכו'. וכן בעיטור ה' שופר (הוצ' רמא"י, ק"ב סע"ג): ותניא בתוספתא תקיעה וברכה בין הקדים ברכה לתקיעה בין הקדים תקיעה לברכה יצא וכו', וכן במנהיג ה' ר"ה סי' י"ז, נ"ד ע"א: ותניא בתוספתא תקיעות וברכות וכו' כג"י רי"ן גיאת, ובשבה"ל הקצר סי' צ"ט: ותניא בתוספתא תקיעה וברכה בין הקדים תקיעה לברכה או ברכה לתקיעה (כסדר שבד) יצא וכו'. ועיין בבלי ל"ד ב' ובמפרשים שם, ועיין להלן 520.

23 תקע והריע וחזר ותקע אין בידו אלא אחת. גי' זו היא בהכרח משובשת, שהרי לפיה תקע כדינו, וצ"ל כאן כמו שהוא בכ"ל: תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת. וכן ברוקח סי' ר"ב: דתני' בתוספתא תקע והריע וחזר והריע וחזר ותקע אין בידו אלא אחת. וכן במעשה רוקח (בשם אביו ר"י בר קלונימוס) סי' קכ"ד עמ' ל': בתוספתא ותקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת וכו'. וכ"ה בליקוטות הרמב"ן כ"ז א' ול"ג ב' ובמלחמות סוף מסכתין (הוצ' ראם י"א ע"א), ובדרשה שלו לר"ה הוצ' שוורץ עמ' 23, ופירש שאין בידו אלא אחת, מפני שהתרועות מפסיקות ומבטלות את התקיעה הראשונה, וכמו שנתבאר באריכות במאירי ר"ה עמ' 118: והוא שאמרו (בתוספתא) תקע והריע הריע ותקע אין בידו אלא אחת, ופירשו בו תקיעה אחרונה, שהרי אף התרועה הראשונה נפסלה שהרי אין פשוטה לאחריה, ושניה נפסלה, שאין פשוטה לפניה, ומאחר שפסלת את התרועה יש לך לפסול את התקיעה הראשונה שמאחר שפסלת את התרועות הרי הן כמי שאינן נמצאת תקיעה ראשונה שאין תרועה סמוכה לה וכו'.

ובמגן אבות למאירי סוף עניין ג', עמ' כ"ו: שאמרו בתוספתא תקע והריע וחזר ותקע וכו', וברור שיש כאן שיבוש (ממש כמו בכ"ע) וצריך לגרוס כמו ברמב"ן, כפי שיוצא ברור מהמשך דבריו. וכן מעתיק גם בריטב"א כ"ז א' ד"ה שיעור, שם ד"ה תקע, וכן מעתיקים בשם הרמב"ן בטור סוף סי' תק"צ, ר"ן סי' תקנ"ו וחידושי הר"ן ל"ד א' ד"ה ודילמא.

אבל בד: תקע והריע ותקע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת. וגו' זו יש לה על מה לסמוך, שכן כותב הרשב"א (הובא בר"ן ובחידושי הר"ן הנ"ל, ולפנינו ברשב"א לר"ה ליתא, כי לפי עדות החיד"א הרשב"א לר"ה שלפנינו הוא רק חמישית ממה שיש בכ"י) שמצא גירסא בתוספתא: וכך היא תקע והריע ותקע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת. ופירש שהתקע חשב שהתקיעה האמצעית תעלה לו ולכאן ולכאן עיי"ש, והיינו דין המשנה (ל"ג ב').

שם: תקע והריע ותקע בין שהוא אחת יצא. צ"ל: בנשימה אחת יצא. ובכ"ל, כ"ו וד: בנשימה אחת לא יצא. וכן בעיטור ה' שופר (הוצ' רמא"י ק"א ע"ב): ובתוספתא תקע והריע ותקע בנשימה א' לא יצא וכו'. ובליקוטות הרמב"ן כ"ז א' ול"ג ב' (י"ח רע"ד): והא דתשכח בתוספתא תקע והריע ותקע בנשימה אחת לא יצא, לא תסמוך עלה ומשבשתא היא ותני יצא (וע"פ תיקון זה, כנראה, הוגה בכ"ע) שהיא אותה הברייתא שהביאו בירוש' (פ"ד ה"י, נ"ט סע"ג) דקתני יצא. וכן העתיק, לא יצא גם במאירי ר"ה 115 ובמגן אבות שלו עניין ב' עמ' כ"ג, ושם בעמ' כ"ד השיב לאלה שנסתמכו על הרמב"ן ורצו להגיה בתוספתא ע"פ הירושלמי, כי אין להגיה את התוס' שהרי בירוש' (הנ"ל) אומר אשכחת תנא תני, כלומר, אע"פ שרוב תנאים סוברים לא יצא, מצאו תנא שאומר שיצא וכו' עיי"ש.

ובריטב"א ל"ג א' סד"ה תקע: בירושלמי וכו' יצא שלא הנשים ביניהן אבל הפסק קול נתן ביניהן, ובתוספתא אמר לא יצא ופי' בשאמרן בנפיקה אחת בלי הפסק קול ולא פליגי.

ובשבה"ל הקצר סי' צ"ט (מ"ג ע"ג): תוספתא תקע והריע בנשימה אחת לא יצא ויש לפרש לא יצא ידי שניהן אבל יצא ידי אחת מהן כדאמרין אין בידו אלא אחת ומה שסתם מתניתין דידן פירוש התוספתא וכו'. אבל בשבה"ל השלם ה' ר"ה סוף סי' רצ"ה, עמ' 280: תוספתא תקע והריע בנשימה אחת לא יצא פי' לא משום תקיעה ולא משום תרועה.

עמ' 214.

1 יום טוב שחל להיות בשבת וכו'. עיין מ"ש לעיל 713 בשם העיטור.
8 כל אחד ואחד מוציא את עצמו וכו'. בכ"ל: כל אחד ואחד מוציא את עצמו. אמרו לו אם כן למה מתפללין כל אחד ואחד לעצמו. אמ' להן מפני שלח צבור שמתקין את עצמו. אמ' להן אם כן למה מעבירין אותו לפני התיבה. אמרו לו להוציא את מי שאינו יודע. אמ' להן כשם שמוצי' את מי שאינו יודע כך מוציא את מי שהוא יודע. וגו' נכונה היא, עיין בבלי ל"ד ב'.

תענית.

פ"א.

16 שואלין את חגשמים עד שיצא וכו'. כל הברייתא בילקוט המכירי יואל עמ' 18.

17 יורה בכיסליו. בכ"ל וילקוט המכירי: מורה במרחשון, ובד: יורה במרחשון.

ועיין בבלי ו' א'.

23/24 בינונית בשבעה עשר. בכ"ל מוסיף: והאפילה בעשרים ושלשה ר' יוסי

או' הבכירה בשבעה עשר. וכ"ה בד, בערך. ועיין ירוש' פ"א ה"ג ס"ד ע"א (ובירוש'

כת"י מלא"ש פ"א מ"ג), בבלי ו' א'. ובר"ה שם: איתא בפיר' בתוספתא שהיה ר' יוסי

אומר בכירה ב"ז בינונית בכ"ז וכו'.

24 אפילה בשלשים. וכ"ה בר"ח הנ"ל. ובירושלמי הנ"ל: והאפילה בשלשים יום

ובכ"ל כאן: והאפילה בראש חדש. ובד: אפלה לראש חדש כסליו. ועיין בבלי הנ"ל.

26/27 משתדרר רביעה שנייה וכו'. בכ"ל, כ"ז וד גורס להפך, אבל כג' כ"ע

כ"ה בירושלמי שביעית פ"ט ה"ז, ליט ע"א ובהקבלה.

עמ' 215.

3/4 אין לך טפח חיורד למעלה וכו'. ילקוט המכירי תהלים מ"ב י"ז, ח"א עמ'

246 בשם הירושלמי והתוספתא. ועיין ס' הישר לר"ת שבת ס' קצ"ח וס' ר"ה כ"א ע"ב.

5 כ' אילו שאמרו אוכלין ושותין וכו'. תוה"א להרמב"ן. עניין אבלות ישנה,

פ"א ע"ב, והובאו דבריו בר"ן ר"ה ספ"א, ובחידושי הר"ן שם י"ח ב' ד"ה שאני, ובר"ן

על הרי"ף שם צריך להשלים את המלה "וכו" בפסקא של התוספתא, כמו שהוא

בתוה"א ובחידושי הר"ן.

6/7 היום אסור במלאכה וכו'. באר"ז ח"ב ה' אבילות ס' תמ"ג, צ' ע"ג: וגם

בתוספתא בדקתי פ"ק דתענית וה"ג התם היום אסור במלאכה והלילה מותר, אבל לענין

רחיצה אינו מחלק בין יום ללילה.

9 דברי ר'. ר' שמע' בן אלעזר אומ' וכו'. בכ"ל: דברי ר' אלעזר, ר' שמעון

או' עד קרית הגבר. וכן בקטע של הלכות פסוקות שפרסם אפשטיין ביארתרבוך

הפרנקפורטי ח"י"ב עמ' 112: דברי ר' אליעזר, ור' שמעון או' עד קריאת הגבר. ועיין

בבלי פסחים ב' ב'. ובד כאן: דברי רבי, ר' אלעזר בר' שמעון אומר עד קרות הגבר.

וכן באר"ז ח"ב ה' תענית ס' ת"ז, פ"ב ע"ד: תניא בתוספתא דמכילתין אוכלין ושותין

עד שהאיר המזרח דברי רבי ראב"ש אומר עד קרות הגבר ישן ועמד אסור מיד וכו'.

ועיין בראב"ה ח"ב ס' תתנ"ט, עמ' 618 ובהערות שם.

10/11 כ' אילו שאמרו אסור בנעילת הסנדל... וכן אתה אומ' במנודה וכאבל.

בראב"ה ח"ב, ס' תתס"ד, עמ' 627: וגרסינן בירושלמי וכו' אבל ומנודה שהיו מהלכין

בדרך מותרים בנעילת הסנדל וכשיבאו לעיר יחלצו וכן בתשעה באב וכן בתענית.

ציבור. והכי נמי תניא בתוספתא דמכילתין.

ובש"ר הרשב"א ח"א ס' תק"ע: ומנודה מותר בנעילת הסנדל, אך רבי אברהם

פסק לחומרא מהה' דתוספתא דאבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך כשיגיע לעיר יחלצו וכן

אתה מוצא וכו'. וכן מעתיקים כלשון זו מן הירושלמי והתוספתא ברא"ש מ"ק פ"ג ס' י

ד', רבינו ירוחם ס' חוה גתיב כ"ח ח"ב, ר"ן מ"ק פ"ג אלף קפ"ג, ארחות חיים ח"ב עמ'

576. ועיין מס' שמחות פ"ה, הוצ' היגער עמ' 128, בבלי כאן י"ג א'.

11/12 ר' שמע' בן אלע' אומ' לא כל הרוצה וכו'. וכן בכ"ל, ועיין גי' ד וכו' ובבלי י' ב'.

12 תלמיד חכם. עושה. בכ"ל מוסיף: אלא אם כן מנוהו בית דין על הצבור רבן שמעון בן גמליאל אומ' כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה, וכן בד וכו' (בערך). ועיין בבלי י' ב'. ולפני כמה מן הראשונים נכפלו המלים „דבר של צער“ לפני מאמר רשב"ג, והיינו: מנוהו ב"ד על הצבור בדבר של צער. וכן מעתיק בראבי"ה ח"ב סי' תת"ן עמ' 600: ובתוספתא תניא איזהו יחיד כל שמינוהו בית דין פרנס בדבר צער. ועיין בהערות ר"א אפסוביצר שם. וכן בכותב לעין יעקב סי' מ' בשם תוספות (בשם אבי העזרי'): ובתוספתא תניא אי זהו יחיד כל שמינוהו רבים פרנס בדבר צער. וכן במדרכי פ"א סי' תרי"ח: שנינו בתוספ' אי זהו יחיד כל שמינוהו בית דין פרנס ע"י כך שאירע להם צער ונזדקק להם. וכן ברא"ש פ"ב סי' כ"ב: ובתוספתא תניא איזהו יחיד כל שמינוהו ב"ד פרנס בדבר צער. וכן באגודה תענית פ"א סוף סי' ג', קל"ה ע"ב: תוספתא איזה יחיד כל שמינוהו פרנס על ידי שזקק להם בשעת הדחק והצילם משום צער.

14 ר' שמעון בן אלע' או'... ר' דוסא וכו'. עיין דק"ס ב"מ עמ' 312 הערה ה', ב"ר פל"ד-י"א, הוצ' תיאודור עמ' 323 ובהערות שם.

19 מתעלפין עליה. בכ"ל: מתחלפין עליה, וכ"ה בירוש' פ"ב ה"א, ס"ה ע"א.
21 מצירין ברעב. בכ"ל וד: מצובין ברעב. והיינו שבטנן צבה מרעב, ולא ידעתי למה הגיהו המפרשים.

21/22 הכוח יהיה צום אבחרהו וגו'. בילקוט המכירי ישעיה. עמ' 228: תוספתא דתענית אמ"ר אלעזר הכזה יהיה צום אבחרהו, אין זה צום שאני חפץ בו, ואי זהו צום שאני חפץ בו הלא זה צום אבחרהו וכו', עד סוף העמוד שם (והמו"ל הפסיק באמצע הפסקא עיי"ש).

23 אם יחא השרין בידו של אדם וכו'. עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 466 ובהערה שם.

עמ' 216.

1 ומנין שאין עונין אמן במקדש וכו'. עיין לעיל 1711, ומש"ש.
2/3 על כל ברכה וברכה ועל כל תחילת ותחילת. וכ"ה בכ"ל, אבל בד: על כל ברכה ברכה ועל כל תהלה תהלה. ועיין מ"ש לעיל 1713.
6 תוקעין וצריעין ותוקעין וכו'. עיין השגות הראב"ד פ"ד מה' תענית הי"ז ועיין בבלי ס"ז ב'.

10 כך הנחוג ר' חלפתא בציפורי וכו'. בדרשת הרמב"ן לר"ה הוצ' שוורץ עמ' 19 מביא בשם התוספות (כצ"ל שם, כמו שהגיה המו"ל, ולא תוספתא, אבל בהערות שם קלקל מה שחקן בפנים) שחשבו כי המעשה הזה (=ברייתא שבבבלי ט"ז סע"ב, ועיין משנה כאן) הוא אותו המעשה שבברייתא בבבלי ר"ה כ"ז א', והרמב"ן דחה זאת ואמר שהיתה להם נוסחא משובשת, ובוודאי הם שני מעשים: „שר' חלפתא ור' חנינא אירע להם שהיו במקדש בתעניות והנהיגו לעשות במקומות שלהם כל מה שראו שעושין במקדש וחכמים אמרו להם שטעו בשתים, אחד לענין אמן ואחד לענין תקיעת שופר וחצוצרות. וזה דבר ברור וכמדומה לי שרבינו שמשון ראה ונזהר שלא כתב דבר זה

בתוספות שלו. ועיין מ"ש הריטב"א בשם הרמב"ן ט"ו סע"א ד"ה תקעו, ולא מצאתי זה לא במלחמות בריה ולא בליקוטות אלא בדרשה הנ"ל.

פ"ב.

12 ארבעה משמרות עלו מן הגולה וכו'. ערוך ערך בית אב. ובראבי"ה ח"ב סי' תתס"ט, עמ' 630 נעתקו כל הברייתות (בשם התוספתא) עד להלן שו' 25.

16 עמדו ראשי משמרות וכו'. ערוך וראבי"ה הנ"ל. ובר"ח כ"ז ב' העתיק סתם ואפשר שהעתיק מן הירושלמי פ"ד ה"ב, סי"ח ע"א.

17 משמר שיש בו ארבעה חמשה וכו'. וכ"ה בכ"ל. וכן בר"ח י"ז א': וכן הוא מפורש בתוספתא משמר שיש בו ד' בתי אבות או ז' בתי אבות או ח' או ט', משמר שיש בו ד' בתי אבות וכו'. וכן בראבי"ה הנ"ל: משמר שיש בו ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה וכו'. אבל בד': כל משמר שיש בו ארבעה חמשה וכו', ובירושלמי פ"ד ה"ב, סי"ח ע"א: ויש משמר שהיה בו חמשה וכו'.

17/18 שלשה מקריבין שנים שני ימים וכו'. וכ"ה בראבי"ה הנ"ל, אבל בכ"ל וכ"יו לנכון: מקריבין שני שני ימים וכו'. ובר"ח י"ז א' הנ"ל: מקריבין כל אחד ב' ימים, ובד' חסרה המלה שנים.

18/19 משמר שיש בו שלשה חמשה שנים מקריבין וכו'. וכ"ה בראבי"ה הנ"ל. ונראה שצריך למחוק את המלה שלשה, וצ"ל: משמר שיש בו חמשה, שנים וכו', ובכ"ל=ד. ועיין ר"ח כ"ז ב' וירושלמי הנ"ל.

20 משמר שיש בו שבעה וכו'. ר"ח י"ז א' הנ"ל. ערוך ערך בית אב הנ"ל.

21 מקריבין שמונה ימים וכו'. צ"ל: ששה ימים, כמו שהוא בכ"ל, דוערוך הנ"ל.

22 ושקבעו את עצמן לעולם וכו'. השגות הרמב"ן לסה"מ עשין ל"ו.

23 יש מהן שמדלגין וכו'. בכ"ל, כ"יו וד בכל מקום כאן: שמגדילין. וכ"ה בר"ח כ"ז ב', וכ"ה בראבי"ה הנ"ל בכ"א (עיין הערה 6 שם) וכ"ה ברמב"ן הנ"ל. וכן בריטב"א ט"ז ב' במשנה: ובתוספתא נראה כי היו הכהנים הרבה שלא נחלקו למשמרות אלא שהיו נטפלין עם כל משמר משמר להוסיף ולהגדיל על אנשי המשמר לסייעם כפי מה שהיו צריכים להם ויש שמגדילים על כל בית אב ויש שלא היו מגדילים אלא משנה לשנה. וכ"ה מלה במלה בריטב"א כ"י ירוש' ופירושו זה נובע, כנראה מפי הרא"ה (עיי"ש בסוף הדיבור) ע"פ פירוש הרמב"ן בסה"מ הנ"ל. ועיין בראבי"ה הנ"ל שכתב כי ע"פ גורל היו עובדין וכו', אבל מכאן אין להוכיח שהיתה לפניו הגי' מגרילין, כי אפשר שפירש מגדילין ע"י גורל, ואע"פ שזה נראה דחוק, מ"מ באופן אחר אין להבין איד זה נשתבש בכ"א ארבע פעמים מגדילין במקום מגרילין. אבל בירוש' פ"ד הנ"ל: מגרילין (רק פעם אחת).

נמצאת למד שהגי' מגדילין היא בלי שום כפך הנכונה, ועלינו לקבל את פירוש הרמב"ן והריטב"א. ובדרך השערה אולי יש לפרש ע"פ משנת יומא פ"ב מ"א: הממונה אמר להם הצביעו וכו' ואין מוציאין אגודל (כד"ג: גודל) במקדש. ואפשר שמחוץ למקדש (הכהנים בינם לבין עצמם) נהגו להצביע ע"י הוצאת גודל, וכמו שלהצביע פירשו להוציא אצבע (וכדברי הירושלמי שם ל"ט רע"ד: מהו הצביע, הוציאו אצבע ועיין בבלי שם כ"ב ב'), כן להגדיל פירשו להוציא גודל, וא"כ מגדילים פירשו מצביעים, ושני פעלים אלו אנו מוצאים רק אצל כהנים.

23/24 פעם אחת בשבוע... על כל חודש וחודש... על כל משמר ומשמר. וכ"ה בראבי"ה הנ"ל. ובכ"ל: פעם אחת בשנה (וכ"ה בכ"ז)... פעם אחת בשבוע... על כל משמר ומשמר. ועין ג' ד. וברמב"ן הנ"ל: פעם אחד בחדש... פעם אחת בשנה... פעם אחת בשבוע... בכל משמר ומשמר. (כ"ה בד"ר אבל בסה"מ ד"ח יש ט"ס). ועין ריטב"א שהעתיק לעיל.

עמ' 217.

3 יום שני ויום חמישי וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תתמ"ט, עמ' 596, כג' כי"ע.
4/5 מפסיקין לקרות מגילת. בראבי"ה הנ"ל קיצר את הברייתא והשמיט זה. ובכ"ל: מספיקין מקריאת מגלה.
7 תענית ציבור נכנסין לבתי כנסיות וקורין מה שאין כן וכו'. בד חסרה המלה וקורין, ובכ"ל חסרה כל הבבא. אבל כג' כי"ע כ"ה גם בראבי"ה הנ"ל. וכן בראבי"ה שם סי' תתס"ג, עמ' 625: דאילו בתענית יחיד אין קורין בתורה כדמפרש בתוספתא דתענית. ומשם בשו"ת מהר"ם ב"ב (הוצ' רבינובין) סי' שט"ו, במרדכי סי' תרכ"ט וברא"ש פ"א סי' כ'.
8 עשרים וארבעה ברכות וכו'. ריטב"א י"ד ב' ד"ה ור"י נשיאה גזר ועיי"ש י' ב' ד"ה מאן יחידים, ר"ן פ"ד סי' תתל"ה.
10 תענית ציבור לא היו מפסיקין וכו'. עין מ"ש בשם רבינו ירוחם להלן שו' 19.
12/13 הלכה נוהגת כדבריו. בכ"ל: הלכה הו"ל כת כדברי ר"ג.
16/17 בשבתות ובימים טובים וכו'. כל הברייתא בראבי"ה ח"ב סי' תתנ"ו עמ' 610.
19 אבא יוסי בן דוסאי אומ' משום ר' יוסי הגלילי הרי שנשבע שמתענה ערב שבת וכו'. בכ"ל: אבא יוסי בן דסי או' משום ר' אליעזר הנשבע שיתענה בערב שבת וכו'. ובראבי"ה הנ"ל: אבא יוסף בן דוסתאי אמר הרי שנשבע שיתענה וכו'. וברוקח סי' ר"י: בתוספתא דתענית בפ"ב אבא אסי בן דוסתאי אומר משום דר' יוסי הגלילי הרי שנשבע שיתענה בערב שבת הוי שבועת שוא, ובשילהי מגילת תענית איתא נמי הכי, הרי זה שבועת שוא שמקצת ערב שבת כשבת וכו'.
וברבינו ירוחם ס' אדם נתיב י"ח ח"א: וכתב הראב"ד אע"ג דאמרינן דבטלה מגילת תענית וגוזרים בהם תענית דוקא תענית יחיד אבל תענית צבור לא גזרי' ביה. (הנקודה בדפוס קושטא) וכן בירושל' ובתוספת' ובסוף מגלת תענית הנשבע להתענות בע"ש א"ר יוסי הגלילי הרי זו שבועת שוא שמקצת ע"ש וכו'. ונ"ל שהנקודה בד"ר היא בטעות, וצריך להעבירה אחרי המלה בתוספתא. והיינו שמבואר בירושלמי (עיי"ש פ"ב הי"ג ס"ו ע"א) ובתוספתא (לעיל שו' 10) שאין גוזרין תענית ציבור בימים הכתובין במגילת תענית, ואח"כ הוא מעתיק ממגילת תענית גרידא ולא הזכיר את התוספתא. וכן לא הזכירו את התוספתא במנהיג ה' תענית סי' י"ג, מ"ח רע"א, מרדכי תענית סי' תרל"א, מאירי מגילה ב' ב', מגן אבות למאירי ענין כ"ג, עמ' קנ"ב ואילך.

וכבר העירו על יהודית שלא התענתה בע"ש ובערב ר"ח. (ס' יהודית פ"ח, ו').
19/20 הרי זו שבועת שוא. וכ"ה לנכון ברוקח, ראבי"ה ומגלת תענית הגיל, אבל בכ"ל, כיון דבטעות: הרי זו שבועת שקר.

ע"ב 218.

2 מתריעין על הגובאי וכו'. תוס' שני' ב"ק פ' ב' (בשטמ"ק שם ד"ה מתריעין).
 רמב"ן בליקוטות כ"ב ב' ד"ה ומצאתי בתוספתא. רשב"א ב"ק פ' ב' ד"ה ה"ג. ר"ן כאן
 פ"ג ס' תת"ל ד"ה ועל כולם (הוצ' ראם ד' ע"ב). ועיין ריטב"א שאביא להלן.
 3 ר' שמעון בן אלעזר אומ' אף על החגב. וכן מעתיקים בתוס' שני' וברשב"א
 הנ"ל, וכ"ה בבבלי י"ט ב', ובד וכ"ו ליתא "בן אלעזר". וברמב"ן ור"ן הנ"ל: ר'
 שמעון אומר אף על החרב. חרב העוברת ממקום למקום וכו'.
 11 ועל כולן אין מתריעין וכו'. רמב"ן ור"ן הנ"ל, ועיין ריטב"א וכפופים
 שאביא להלן.

12/13 היו בסוריא אין מתריעין עליהן בארץ ישראל. בארץ ישראל מתריעין
 עליהן בסוריא. בכ"ל ד' יש כאן השמטה. וברמב"ן הנ"ל: ועל כולן אין מתריעין עליהן
 אלא באותה אפרכה (קרוב לגי' ד' כ"ו וכ"ל) בלבד היה בסוריא אין מתריעין עליהן
 בארץ ישראל. בארץ ישראל אין מתריעין עליה בסוריא וכו'. וכן בריטב"א י"ט ב'
 סד"ה ועל הבורות (ואני מעתיק מריטב"א כ"י ירושלם): ואצ"ל שאין מתריעין עליה
 בהפרכיא אחרת ואפי' היא סביבותיה וכן היא שנויה בתוספ' בפ"י' על צרות מכות
 מהלכות והוסיפו עוד היה בסוריא אין מתריעין עליה בא"י. בא"י אין מתריעין
 בסוריא. וכ"ה בר"ן הנ"ל. ובר"ן שם ד"ה ואיכא (הוצ' ראם ח' ע"א): ואיכא למידק
 היכי אמרינן הכא כיון דגבירה לוקה שפחה מתענה והא אמרינן בתוספתא דכתובות
 (צ"ל דכתיבית) שאם היה בארץ ישראל אין מתריעין עליה בסוריא. תירץ הרמב"ן
 ז"ל (במקום הנ"ל ד"ה ואי קשיא) דאפשר דקסבר דכבוש יחיד שמיה כבוש וכו'.
 אבל גם גי' כ"ע יש לה על מי לסמוך. וכ"ה בכפופ פ"י עמ' קפ"ג (ד"ר מ"ד
 ע"א): תוספת' על כלן אין מתריעין עליהם אלא באותה הפרכיא בלבד היה בסוריא
 אין מתריעין עליו בארץ ישראל בארץ ישראל מתריעין עליו בסוריא.
 13 עיר שחקיפוח גיים וכו'. בכ"ל. כ"ו ד': שהקיפוח גיים וכו'. וכן מעתיק
 את התוספתא בריא"ן (שלטי הגבורים פ"ג ס' תתל"א). וכן בסמ"ג ה' ת"ב. רמ"ט
 ע"ב: ובתוספתא תנ"י עיר שהקיפוח גיים וכן יחיד הנרדף מפני גיים או ליסטין או
 רוח רעה אין רשאים להתענו' שלא לשבר כחן. ועיין בס' חסידים ס' ס"ח. הוצ'
 מק"נ. עמ' 50.

פ"ג (וכ"ה בכ"ל. 1) אבל בד וכ"ו אין כאן פרק חדש.

21 ר' מאיר אומ' מכול של כל בשר אינו מביא אבל מכול בשר מביא וכו'.
 וכן בכ"ל: ר' מאיר או' מכול שלכל בשר אין אבל מכול של יחידים יש וכו'.
 ובד וכ"ו יוחסו דעת ר' מאיר לר' יהודה. ודעת ר' יהודה לר' מאיר. וכנראה, שלא
 היתה כאן מסורת קבועה. וכפי שנראה להלן (בשור' 24) היתה כאן גירסא שיחסה דעת
 ר"מ לר' יוסי.

22 ר' יהודה אומ' מכול של מים אינו מביא וכו'. בקטעים ממחזור נירנברג
 (במגזין של ברלינר ח"ג עמ' 183) בשם ר' קלונימוס בר' שבתי: ועו בגידוע מקלות.
 לשון המקרא הוא ואקח את מקלי השני ואגדע אותו להפר את בריתי אשר כרתי את

(1) וזה האחרון שם. וכן היה לפני הרוקח עיין מ"ש להלן שר' 219 ו' 4/5.

העמים ונדר' (=וגדרש) בתוס' במסכת סוטה (ליתא לפנינו בסוטה) ר' יהודה (כג' כ"ע וכ"ל) אומר מבויל של מים אינו מביא אבל מביא מבויל של אש שנא' ואקח את מקלי השני, כלומר, בדבר הזה תזכר את בריתי שמבויל של מים אינו מביא אבל של אש מביא, וזהו שיסד זעו בגדוע מקלות. (אבל לפנינו ייסד ר' יוסי את דעתו על פסוק זה, להלן). ועיין בריש אגדת בראשית.

24 ר' יוסי אומ' מבויל של מים אינו מביא אבל מבויל של דבר וכו'. בקטעים הנ"ל (שם עמ' 184): ר' יוסי אומר מבויל של רבים אינו מביא אבל מבויל של יחידים הוא מביא כיצד אדם מתחייב שריפה נחש מכישו סקילה נופל מן הגג כו', וזו היא דעת ר"מ לעיל שו' 21.

ובילקוט המכירי זכריה עמ' 107: תוספתא ר' אומ' מבויל של מים אין אבל מבויל של דבר באומות העולם לימות המשיח [יש] שנ' וכו'.

עמ' 219.

2 ושלש תעניות שניות של ציבור. בכ"ל וד ליתא המלה שניות, אבל הושלמה בכ"ל בני חטי. ובכ"ו: ושלש תעניות השניות וכו', וזה מתאים למסקנת הבבלי י"ד א'. ובר"ח שם, ובא"ז ח"ב ה' ת"ב סי' תט"ז, פ"ד ע"ג גרסו כן גם בירושלמי (פ"א ה"ה, ס"ד ע"ג).

3 ולא שינחנו עצמן בתפנוקים וכו'. לשון ריא"ז בשלטה"ג פ"א סי' תתי"ו. 4/5 חרי שהיה מתענה ושכח ואכל ושתה וכו'. מגילת סתרים לר"ן גאון בס' היובל לכבוד ברלינר עמ' 53 (ושם נדפסה ע"ש מגילת סתרים לר"א בנו של הרמב"ם, אבל ברור לי שהיא לר"ן גאון, כפי שיוצא מן הסגנון. כן לדוגמא הוא קורא לירושלמי: ואמרו בני א"י, ואין זה סגנון ר"א, אלא סגנון הגאונים ור"ח, עיין ר"ח שבת ע"ז א' ועוד. וכן מביא קטע ממנה בשו"ת מהר"ם ב"ב ומייחסה בפירוש לר"ן גאון) ובשם ר"ן בשו"ת מהר"ם ב"ב, ד' קרימונה סי' קע"ג, הוצ' מק"נ, עמ' 53 ומשם בהגהות מרדכי מו"ק סי' תתקל"ד.

וברוקח סי' ר"ט: בתוספתא בפר' בתרא (חילוק הפרקים כמו בכ"ל) דתענית הרי שהיה מתענה ושכח ואכל הרי זה משלים תעניתו. והנה בתוספתא אינו מפורש כמה אכל. אבל בירושלמי נדרים פ"ח ה"א מ' ע"ד: גדר להתענות ושכח ואכל כז"ת איבד תעניתו (ועיין ע"ז להלן). וכן גרסו "כוז"ת ברוקח סי' ר"ט, בא"ז ח"ב ה' תענית סי' ת"ז פ"ג רע"א וברא"ש כאן פ"א סי' ט"ז. אבל במגילת סתרים הנ"ל, ברי"ף כאן פ"א סי' תתי"ד, בראבי"ה ח"ב סי' תתס"א עמ' 622 ועוד גרסו: ושכח ואכל כבר אבד תעניתו. ולפיכך פירש ברא"ה כאן עמ' ט': ירושלמי בנדרים וכו' ושכח ואכל כבר איבד את תעניתו פי' והוא שאכל ככותבת שכן שעור אכילה לתענית ומיום הכפורים ילפינו לה. ועיי"ש בהערות שציין לשו"ת הריב"ש סי' רפ"ז.

5 חרי זה משלים תעניתו. בירושלמי הנ"ל: איבד תעניתו. וכדי לתרץ סתירה זו כתב במגילת סתרים (בסה"י לכבוד ברלינר הנ"ל, ואני מעתיק מתרגומו של מר יהושע חטר באגרות ר"א הוצ' מרגלית עמ' 44): ומי ששכח ביום צום ואכל חייב להשלים יום זה בתענית וזה כתוב בתוספתא תעניות וכו', והוא מחלק שם בין יום סתם ליום זה, שאם נדר להתענות יום סתם ושכח ואכל אבד תעניתו וחייב להשלים תעניתו ביום אחר, אבל אם אמר יום זה משלים תעניתו. אבל בשו"ת מהר"ם הנ"ל הבין אחרת

את דברי ר"ן גאון, וכן הוא כותב שם: מכתב הר' נסים גאון דמי ששכח ואכל ביום תעניתו צריך שישלם יום אחר תחת אותו היום וכן הוא בתוספתא דתענית הרי שהי' מתענה ושכח ואכל ושתה (בד"ק בטעות ושתק) ה"ז מ ש ל י מ. ג"ל מ ש ל מ תעניתו וזהו דוקא כשנדר להתענות יום סתם אבל נדר להתענות יום ידוע ושכח ואכל בו א"צ להשלים תעניתו אלא אותו יום בלבד כי נפל עליו נדר ולא על יום אחר וזהו מפורש בירושלמי וכו'.

ונמצאת למד שלפי פירוש מהר"ם בדברי ר"ן, משלים תעניתו של התוספתא פירושו משלם תעניתו ביום אחר, וזהו ממש כדברי הירושלמי: איבד תעניתו. אבל כל שאר הראשונים פירשו את התוספתא כפשוטה.

6 הלל חגדולת. בכ"ל, כ"ז וד: הלל הגדול. אבל הנכון כג' כ"ע, עיין מ"ש בירוש' כפשוטו עמ' 464.

פ"ד (פיג) בד, ובכ"ל אין כאן פרק חדש).

13/14 אילו משמרות כחונה ולוית וכו'. ברי"ח כ"ז ב': המה יסד דוד ושמואל באמונתם וכו' תנא בתוספתא אלו משמרות כהנים ליום וישראלים וכו'.
14 וקבעו עשרים וארבעת. בכ"ל וכ"ז: עשרים וארבעה עמודים. ובד: מעמדות, וברי"ח הני"ל: משמרות.

15 ואמרת אלהם את קרבני וכו'. במדרש ל"ב מדות, הוצ' ענעלאו, עמ' 154:
ר' עקיבה אומ' מנ' ששלוחו שלאדם כמותו, שנ' והקרבתם אשה לה' והלא הכהנים מקריבין, אלא ששלוחו שלאדם כמותו.

17 וישר' שבאותה משמר וכו'. מאירי עמ' 80.

18 וקורין במעשה בראשית, וכ"ה במאירי הני"ל. וברי"ח הני"ל: וקורין בעניין קרבנות ובענין מעשה בראשית וכו', ועיין בבלי שם.

19 כלי שיר והעם וכו'. עיין הירוש' כפשוטו ח"א עמ' 365.

19/20 באחד בניסן אין בו לא מנחה וכו'. במנהיג ה' תענית סי' ט"ז עמ' 48:
ותניא בתוספתא תענית בא' בניסן אין בו מעמד לא במנחה ולא בנעילה מפני שיש בו קרבן מוסף וקרבן עצים.

עמ' 220.

2 אסורין בחספד. בכ"ל: אסורין בספד. וג"י נכונה היא. עיין הירוש' כפשוטו ח"א עמ' 428.

3/4 אמר ר' אלעזר בר' צדוק וכו'. ביוחסין השלם 26 ע"ב: ובפרק שלישי (חלוקת הפרקים כד או ככ"ל) דתעניות בתוספתא אמר ר' אלעזר בר' ר' צדוק אני הייתי מבני סנואה בן בנימין וכו'.

22/23 אם נאמר בשבעה לחדש למה נאמר בעשור לחדש ואם נאמר בעשור לחדש וכו'. בכ"ל: אם נאמר בתשעה לחדש למה נאמר בשבעה בחדש אלא בשבעה בחדש כבשו וכו', ויש כאן השמטה בכ"ל. ועיין ג"ד וכ"ו. אבל כנראה ג"י כ"ע היא הנכונה, שכן כותב אחד הקדמונים בכ"י אדלר (לפי אוה"ג עמ' 42): ומה שמצאתם

(1) וכ"ה החלוקה לפני בעל יוחסין השלם, עיין מ"ש להלן עמ' 220 שר' 3/4.

(בבבלי כ"ט א') אפשר לומר בתשעה שכבר נאמר בשבעה ואי אפשר לומר בשבעה שכבר נאמר בתשעה וזו היא מן התוספה הובא בתלמוד וכאשר מצאתם אותה בתוספ' ואי אפשר לומר בשבעה שכבר נאמ' בעשור ואי אפשר לומר בעשור שכבר נאמר בשבעה ויש בה... מצאתם כנוסח תלמוד (חסר). ואולי צריך להשלים: ויש בה [נוסחאות אחרות מאשר] מצאתם בנוסח תלמוד.

עמ' 221.

1 כל שהוא מסעודת תשעה באב וכו'. ראבי"ה ח"ב סי' תתנ"ד. עמ' 603. כל הברייתא. תוה"א להרמב"ן ענין אבלות ישנה, פ"ב ע"ד כל הברייתא. ועיי"ש פ"ג ע"א (וצ"ל שם: ואסור לסוד כתשעה באב עצמו כדאיתא בתוספתא. ובדפוסים שם בטעות: ואסור לסוד כתשעה באב עצמו. וכן הועתק ברא"ש, עיין להלן). ופ"ג ע"ד. והובאו דבריו ברא"ש פ"ד סי' ל"ח. עיי"ש מה שהשיג עליו. וכן בשם הרמב"ן בריטב"א י"ב א' ד"ה אמר רבא. ובר"ן פ"ד סי' תתל"ח. ועיין בריטב"א ל' א'.

2 לרחוק. בהשלמה תענית עמ' 251: מיהו בתוספת' וכו' מותר לרחוק.

4 אין שאילת שלום לחברים וכו'. בראבי"ה ח"ב סי' תתפ"ח עמ' 670: תניא בתוספתא אין שאילת שלום לחברו בתשעה באב וכו', וכן מעתיק גם במרדכי מו"ק סי' תתצ"ה. וכן בריטב"א ל' א' (בד"ר): תוספתא אין שאלת שלו' לחבריו בט' באב וכו'. אבל בריטב"א כ"י ירושלים: לחברים בט' באב. ובוודאי היה כתוב לחברי' בסימן הקיצור ופתר הסופר לחבריו (או שצ"ל בדפוס: לחבריו). וכן בה' שמחות למהר"ם סי' נ"ו (ל"ג ע"א): תניא בתוספתא אין שאלת שלום לחברי' בט"ב ולהדיוטות בשפה רפה. ועיין היטב בתשב"ץ קטן סי' תמ"א.

אבל התוספתא נעתקה כמו שהיא לפנינו באשכול כ"י כרמולי ר"ד ע"א. במנהיג ה' ת"ב סי' כ"ה עמ' 50, באו"ז ח"ב ה' ת"ב סוף סי' תט"ו פ"ד ע"ב, תוה"א להרמב"ן ענין אבלות ישנה פ"ו ע"ב, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקכ"א, רא"ש פ"ד סי' ל"ז, הגה"מ פ"ה מה' תעניות הי"א אות ש', מ"מ שם, שבה"ל השלם ה' תענית סוף סי' רב"ע, ק"ל סע"א. וכ"ה גם בירושלמי ספ"א, ס"ד ע"ד. ועיין מאירי עמ' 92.

שם: ולהדיוטות בשפה רפה. באשכול כ"י הנ"ל: ולהדיוטות משיבין בשפה רפה. ועיין ירושלמי הנ"ל.

5/6 ועול"ה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתה ואינו מונע מעצמו כלום. תוה"א להרמב"ן ענין אבלות ישנה פ"א ע"ד, רא"ש פ"ד סי' ל"ב, טור אריח סי' תקנ"ד, רבינו ירוחם ס' אדם נתיב י"ח ח"ב, ר"ן פ"ד סי' תתל"ז, ד"ה תניא. ועיין הגהות הרי"ף וכו' בתמת ישרים ט"ו סע"ג.

6 מתקנין מתשעה באב למוצאי שבת. בד: מתשעה באב לתשעה באב. ובכ"ל: מתקנין מתשעה באב, ולא יותר. והנכון הוא בכ"ז: מתשעה באב למוצאי ט"ב. וכ"ה בראבי"ה סי' תתפ"ח עמ' 670, והוא דייק מלשון התוספתא "מתשעה באב" ולא "בתשעה באב", שמתקנין בסוף היום, עיי"ש בעמ' 671 ובהערה 10 שם. והובאו דבריו באו"ז ח"ב ה' ת"ב סי' תט"ו, פ"ד סע"א-דע"ב. וכן במאירי עמ' 93. ועיין מהר"ם ה' שמחות סי' נ"ז, ל"ג ע"א, מרדכי תענית סי' תרל"ו, מו"ק סי' תתצ"ה, הגה"מ פ"ה מה' תענית ה"א, אות ר', רא"ש פ"ד סי' ל"ז. וכן ברבינו ירוחם ס' אדם נתיב י"ח ח"ב: נהגו שלא לשחוט להכין סעודת מוצאי תשעה באב עד אחר חצות וכן נראה מהתוספתא.

מ ג י ל ה .

פ"א.

20 אלא משפחה ומשפחה וכו'. עיין תשובת ר"ש חקאן הלוי בכנה"ג או"ח סי' תרפ"ח (ליוורנו שירו לו) צ"ג ע"ב ורע"ג.

21/22 היוצאין בשיירא והמפרשין בספינה קורין עסחן בארבעה עשר. בכ"ל: קוראין בארבעה עשר, וכן בד: קורין בארבע עשר. וכן גורס הראב"ד (כתוב שם, תמים דעים סי' רמ"ג): אני יש לי התוספת' ויש בה קורין ב"ד, כמו שיש בירושלמי (פ"ב ה"ג, ע"ג ע"ב), וכן בעיטור ה' מגילה (הוצ' רמאי ק"י ע"ב), ראב"ה ח"ב סי' תקנ"ח עמ' 279, או"ז ח"ב ה' מגילה סי' שס"ו, ע"ז ע"ג, מרדכי ריש מגילה, הגה"מ פ"א מה' מגילה ה"ו אות ט', רשב"א, ומביאו הרדב"ז, עיין להלן, מאירי ג' ע"ב (מן הספר), ריטב"א ה' א' ד"ה ואיכא (בשם י"ג), חידושי הר"ן שם ד"ה שלא, כל בו סי' מ"ה, ארחות חיים ח"א ה' מגילה סי' כ"ב, ק"כ ע"א.

נמצאת למד שגירסת כל כה"י וכמעט כל הראשונים היא, קורין ב"ד. ואשר לפירושה, הנה פירשו בראב"ה (וממנו באו"ז, מרדכי והגה"מ הנ"ל) ובמאירי שאנו עוסקין כאן בבני עיירות, והתוספתא מזהירה אותם שלא יקדימו אפילו אם צריכים ללכת בשיירה או להפליג בים, אלא ידחקו ויקראו בזמנו אם אפשר.

ובעיטור (וממנו בריטב"א וח' הר"ן הנ"ל) פירש שמדברים בבני כרכין שהתירו להם להקדים יום אחד אם הם יוצאין לשיירא.

אבל בס' המכתם, הוצ' גרוסברג עמ' 3 פירש: ובתוספתא נמי גרסי' דבן כרך שהיה הולך על הים ושם הוא עומד ביום י"ד וביום ט"ו אינו קורא אלא ב"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם, וכן פירשו בכל בו וארחות חיים הנ"ל, וכן משמע בירושלמי פ"ב ה"ג, ע"ג ע"ב, עיי"ש.

אבל בבעל המאור כאן סי' אלף ס"ז: תניא בברייתא המפרש והיוצא לדרך קורין ב"ג, כתב עלה הר' אפרים ז"ל וכו' אבל בי"א ובי"ב ליכא למקרא כלל דהא בטלו להן ובבריתא זו לא הזכירו אלא ב"ג בלבד אלו דברי הרב ז"ל, ואני אומר ה"ה לי"ב וי"א וכו' עיי"ש, והובאו דבריו בראב"ד הנ"ל (שהשיג עליו), בריטב"א הנ"ל ובר"ן על הרי"ף שם במקומו.

וכבר העירו הראשונים על דברי בה"ג (ד"ו מ' ע"א): והיוצאין בשיירא והמפרשין בספינה קורין מאחד עשר והילך, ועיין אוה"ג עמ' 10, ועל דבריו יש להוסיף דברי הרי"ף גיאת כ"י אדלר ה' מגילה (בדפוס נשמט שם דף שלם או יותר): היוצאין בשיירה והמפרשין בספינה קורין בי"א והלך. ומכיוון שרבינו אפרים (ואפשר שממנו לקח בבעה"מ) הוא יחידי בגירסת התוספתא: קורין ב"ג, וגם הוא קורא לה ברייתא (ואעפ"י שבריטב"א מעתיק בשמו תוספתא, אין זה מוכיח כלום כי כן דרכם של הראשונים להחליף ברייתא בתוספתא), הרי יש יסוד גמור להניח שעיקר ברייתא זו נעוץ בדברי הגאונים, (שמהם שאב גם הבה"ג, עיין מאירי הנ"ל), כרגיל אצל הראשונים.

ברם ראיתי בשו"ת הרדב"ז ח"ה ג' אלפים רכ"ו שהביא את דברי בעה"מ וכתב: והוי יודע שכתב הרשב"א שמצא בנוסחאות בברית' קורים ב"ד ולא פליג בריית' על הירושל' (עיין בבעה"מ שם) וכו' בתוספתא' בספרים שלנו, וכתב ז"ל דלכני כרכי' היא שניה מדלא קתני אין קורין אלא ב"ד וכו' ואני ראיתי בתוספתא

כתיבת יד המפרש בים והיוצא בשיירה קורי' מי"א עד ט"ו, וזה כדברי בעל המאור, אבל בספרי הדפוס לא מצאתיו וגם רבי' אפרים ובעל המאור לא היו גורסים כך. וקרוב מאד בעיני שתוס' כ"י הרדב"ז תוקנה ע"פ בה"ג, ושהברייתא של בעה"מ היא ברייתא של גאונים, ונוסח התוס' הוא רק כמו שהוא לפנינו.

27 הואיל ומתכנסין בה לא יתכנסו אלא בזמנה. בכ"ל: הואיל ומסתכלין בה אל יסתכל בה וכו', ועיין ג' ד ובבלי ב' א'. ובכ"ז: הואיל ומסתכלין בה אל יסתכלו וכו', וכן במלחמות רפ"א: תניא בתוספתא הואיל ומסתכלים בה לא יסתכלו אלא בזמנה. וכ"ה (בערך) בחי' הר"ן ב' א'. וכן במאירי ג' ע"ב (מן הספר): ויש גורסין הואיל ומסתכלין בה וכך היא שנויה בברייתא ובתלמוד המערב (ירוש' פ"א רה"ז, ע' ע"ד, ועיין אהצו"י שם עמ' 18, ומה שציין שם לאשכול אינו כלום, כי אין זה באשכול כ"י).

27/28 קריית מגילה ותרומת שקלים מקדימין ולא מאחרין ספק מע"ה (ו) זמן עצי כהנים וכו'. וכ"ה בכ"ל (=ד) בערך אלא ששם לנכון: ספק מילה. ובר"ח ח' א': באלו אמרו מקדימין קריאת מגילה ותרומת שקלים דכתיב ולא יעבור אבל סעודת פורים וסעודת ר"ח וספק מילה וזמן עצי כהנים וכו', וכן ברי"ף פ"א סי' אלף ס"ח: באלו אמרו פירוש בקריאת מגילה ובתרומת שקלים מקדימין ולא מאחרין דכתיב ולא יעבור אבל בסעודת פורים וסעודת ראש חדש וספק מילה וזמן עצי כהנים וכו', וכן באגדת אסתר ט' כ"ז: תאנא באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין וכו', עיי"ש בהערות בוכר (ועיין אהצו"י כאן עמ' 12), וכן ברא"ש פ"א סי' י"ז.

והנה ברור לי שהר"ח (והנמשכים אחריו) צרף כאן את הברייתא שבירוש' (פ"א ה"ז ע' ע"ב) לתוס' שלנו ושנה את הכל כהלכה אחת, ומהמלים "וספק מילה" ואילך מתחילה התוספתא שלנו. ואשר לעדותו של ר"ד רטנר (באהצו"י עמ' 12 הנ"ל) שלפני הראשונים היה גם בירוש': וספק מילה, אין לשים לב לה כלל, וכל הראשונים שהוא מציין להם שם אינם מעתיקים מן הירושלמי וספק מילה, ובעל המאור ברי"ף הנ"ל אומר ש עיקר דברי הר"ף הם בירושלמי ג', אבל רק העיקר ולא הכל, וכן בר"ן ט"ס ד"ה באלו אמרו מביא את הירושלמי לתחילת דברי הר"ף. אבל שם בדי"ה וספק הוא כותב: וספק מילה נולד בין השמשות ובתוספתא מני לה ולפיכך הביאה הרב אלפסי ז"ל. וכן בשו"ת מהר"ם אלשקר סוף סי' צ"ו מביא דין של ספק מילה מן התוספתא, ולא נמצא אף אחד מן הראשונים שיביא דין זה מן הירושלמי.

נמצאנו למדים שהמחצית השנייה של דברי הר"ח וכו' בוודאי לקוחה מן התוספתא. אבל השאלה היא על המחצית הראשונה, כלומר, יש מקום להסתפק אם לא היה בתוספתא כאן גם החלק הראשון, והיינו, סעודת פורים וסעודת ר"ח. שהרי כן כותב הריטב"א ה' א' ד"ה באלו: ובתוספתא שונא (=שונה) ג"כ תרומת שקלים וכו' עוד אמר שם אבל סעודת פורים וסעודת ר"ח מאחרין ולא מקדימין ופירשו בירושלמי וכו' וי"מ דכי כתיב בתוספתא סעודת פורים וכו'. והנה לך עדות שגם בתוספתא היתה לפניו הגירסא סעודת פורים וסעודת ר"ח, ונמצא שהר"ח שאב את כל דבריו מן התוספתא. וכן בעיטור ה' מגילה (הוצ' רמא"י ק"י ע"ג, ד' למברג מ"ו ע"ב): ורב אלפסי ז"ל כתב אבל סעודת פורים וסעודת ר"ח: גרסי' בירושלמי ובתוס' לא גרסי'

(1) אסנן בשיטת ריב"ב שם (ולו לא ציין רטנר כלל) כותב על דברי הר"ף: בתלמוד ירושלמי היא, אבל הוא הרי נמשך אחרי דודו בעה"מ וממנו העתיק, ושם הגי' הנכונה: עיקר דברי הר"ף וכו'.

אלא סעודת פורים מספק מילה וכו'. וממנו, כנראה, בחידושי הר"ן ה' א': באלו מקדימין וכו' אבל סעודת פורים וסעודת ר"ח וספק מילה: וכו' סעודת ר"ח גרסינן בירושלמי ובתוס' לא גרסינן אלא סעודת פורים וספק מילה וכו'. הרי לך עדות ברורה שהיה בתוספתא גם סעודת פורים, אבל לא היה לפניהם בתוספתא סעודת ר"ח. ועיקר הדבר שסעודת ר"ח מאחרין ולא מקדימין מפורש בתוספתא להלן ע"ב 226 שו"ת 12/13, עיין משי"ש.

ברם קרוב לוודאי בעיני שבעיטור הגי' משובשת (וכן היתה כבר לפני הר"ן), כפי שרואים מעצם הלשון המגומגמת, וכצ"ל בעיטור: ורב אלפסי ז"ל כתב אבל סעודת פורים וסעודת ר"ח [וכן] גרסי' בירושלמי, ובתוס' לא גרסי' (אלא) סעודת פורים [אלא] מספק מילה [ואילך] וכו'. וראייה לדברי שהרי העיטור בעצמו בה' מילה ח"ג (הוצ' רמא"י נ"א ע"ב) כתב: ותניא בתוספתא דמגילה קריית מגילה ותרומת שקלים מקדימין ולא מאחרין ספק מילה וכו', ולא הזכיר כאן סעודת פורים כלל. וכן מעתיק באשכול כ"י כרמולי ק"ג ע"א (העתקת הר"ש אלבק שבידי בנו ידידי הר"ח אלבק): ותניא בתוספתא דפרקא קמא דמגילה קריאת המגילה ותרומת שקלים מקדימין ולא מאחרין, אבל ספק מילה וזמן עצי הכהנים וחגיגה והקהל וט' באב מאחרין ולא מקדימין, וספק מילה היינו נולד בין השמשות וכו'.

נמצאנו למדים שהגי' האמיתית בתוספתא היא כמו שהיא לפנינו בכ"י, באשכול ובעיטור ה' מילה, והר"ח וכו' צירף את הירושלמי ואת התוספתא יחד. ואשר לעדותו של הריטב"א הנ"ל, יתכן שכיוון בתוספתא לברייתא שבירושלמי, כרגיל אצל הראשונים עיין מאמרי תשלום תוספתא ע"ב 6 ואילך.

29 קורין את המגילה גובין ומחלקין בו ביום וכו'. בכ"ל ד: וגובין ומחלקין וכו'. התוס' לפי פשוטה פירושה שגובין ומחלקין ביום קריאת המגילה, עיין בבלי ד' ב', ועיין רי"ף ריש פירקין, בעה"מ וראב"ד שם, ועיין ירוש' פ"א ה"א, ע' ע"א. וכן במדרכי ריש מסיכתין: תניא בתוספתא אע"פ שאמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה גובין בו כיו' ומחלקין בו ביום ומקיימין שמחה בזמנה. ובאגודה סי' א', ק"ל ע"ג: תניא בתוספתא אף כי מקדימין לקרות גובין ומחלקין ומקיימין שמחה ב"ד. ומשטף לשונו משמע קצת שפירש כי גובין ומחלקין ב"ד כשיטת הירושלמי הנ"ל.

ומבבלי הנ"ל משמע שגרסו גובין (כגי' כ"ע ומרדכי) ולפיכך שאלו, אעפ"י? אדרבה, משום דאמרו! אבל לגי' ד וכ"ל הרי הסגנון מובן: אע"פ שאמרו וכו' קורין את המגילה וגובין ומחלקין בו ביום מ"מ מקיימין את השמחה בזמנה.

ע"ב 222.

1 מנבית פורים לפורים וכו'. כל הברייתא בס' חסידים הוצ' מק"נ סי' תתס"ט ע"ב 217, ראבי"ה ח"ב סי' תקצ"ב ע"ב 325.

1/2 מנבית העיר לאותה העיר. ברמב"ן ב"מ ע"ח ב' ד"ה הא: וקתני עלה בתוס' ומגבת העיר לאותה העיר וכו', וכ"ה בריטב"א כאן ו' א' ד"ה גרסינן, בשם רבו (הרא"ה), וכנראה לא היה כ"ז לפניהם בבבלי ב"מ ע"ח ב'.

2 אין מדקדקין במנבית פורים וכו'. סי' חסידים הנ"ל, רמב"ן וריטב"א הנ"ל, ריטב"א ב"מ ע"ח ב' (לפי שטמ"ק שם), חידושי הר"ן שם, ג"י שם פ"ו סי' תע"ה.

2/3 והמותר א"ל יפול לכים של צדקה. בבבלי ב"מ שם: והמותר יפול לכים של צדקה, וכן גרס בתוספתא בריטב"א (מפי הרא"ה) כאן ובב"מ הנ"ל, אבל בס' חסידים

הנ"ל והמותר לא (עיי' לעיל 177²⁴) יפול לכיס של צדקה. וכן ברמב"ן הנ"ל כג"י שלפנינו. והואיל והרמב"ן העתיק את התוס' כראייה לפירש"י שם (ועצם פירושו גם בר"ן וג"י הנ"ל) ולא העיר כלל שהג"י בגמרא היא: והמותר יפול וכו'. נ"ל שהוא פירש כי בבא זו מוסבת על הרישא, על אין מדקדקין במגבית פורים, כלומר "אין אומרים בכך וכך די להם" והמותר יפול לכיס של צדקה, אלא לוקחין העגלים ושוחטין ואוכלין והמותר (שגבו) אל יפול וכו', משא"כ בבבלי ששם מוכרחים לפרש ע"פ הסיגנון שהמותר הוא מה שנותר מסעודת העגלים.

5 ר' שמעון בן אלעזר אומ' משום ר' מאיר הלוח מעות לחבירו וכו'. בסי' חסידים הנ"ל: ר' אלעזר משום ר' מאיר אומר הלוח מעות לחבירו וכו'. אבל בא"י ח"א ה' צדקה סי' י', ח' ע"א: והא דתניא בתוספתא דמגילה ר' אלעזר בר"ש משום ר"מ הנותן דינר לעני ליקח בו חלוק לא יקח בו טלית וכו'. וממנו במרדכי ב"ב פ"א סי' תצ"ז: והא דתני בתוספתא דמגילה הנותן דינר לעני לקנות בו חלוק לא יקח בו טלית וכו'. וכ"ה בבבלי ב"מ הנ"ל. אבל כנראה זו היא הגהה ע"פ הבבלי (וכן הגיה באמת בח"ד כאן מדעתו) והנכון כלפנינו, וברישא משמיע לנו ר"מ שאם לוח ע"מ לקנות דבר של קיימא (כלים) אסור לקנות דבר שאינו של קיימא (פירות לאכילה) ורשב"א מוסיף בשמו שאפילו בכלים וכלים אסור לו לשנות מדעת המלוה.

7/8 קורין אותה באדר השני ר' אלעזר בר' יוסי אומ' וכו'. בכ"ל: צריכין לקרותה באדר השני שכל מצוה שנוהגת באדר שני נוהגת באדר ראשון רשב"ג או' משום ר' יוסי כל מצות שנוהגות באדר שני נוהגות באדר ראשון חוץ מן הספד וכו' ויש כאן חסרון. ובכ"ז: צריכין לקרותה באדר השני שכל מצות שנוהגות באדר השני אין נוהגות באדר הראשון. ר' אלעזר בר' יוסי אומ' משום ר' זכריה בן הקצב אין צריכין לקרותה באדר השני שכל מצוות הנוהגות באדר השני נוהגות באדר הראשון. רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' יוסה צריכין לקרותה באדר השני שכל מצות שנוהגת באדר השני אין נוהגת באדר הראשון חוץ מספד (עיי' מ"ש לעיל 220²) ותענית וכו'. וג"י זו קרובה מאד לגי' הבבלי ו' ב'. ועיי' להלן.

8/9 ש כ כ' מצוות הנוהגות באדר השני אין נוהגות וכו'. לפי הג"י שלפנינו אין לוח מובן, שהרי לפי טעם זה צריך לקרותה באדר ב', ועיי' לעיל ג' כ"ה, והיא חשודה בתיקון ע"פ הבבלי. וקרוב מאד שצ"ל כאן: כל מצוות וכו', וזה ענין לעצמו, ואינו בקשר כלל עם מקרא מגילה. ונראה שכן היתה הגי' לפני הרשב"ש, שכן הוא כותב בסי' תנ"ב: ובתוספתא מפורש כדברי האוסרים דתניא התם מצות הנוהגות באדר שני אין נוהגות באדר ראשון חוץ מהספד וכו'. ולפי הג"י שלפנינו, או לפי גי' כ"ז אין התוספתא מוכיחה יותר מן הבבלי, וכמו שפירש הרא"ש שם שאסור בהספד, רק אם עברו את השנה אחרי קריאת המגילה, כן יפרש גם בתוספתא. אלא בוודאי היתה לפניו הגי' כמו שהגהנו, והיינו שאין כאן כלל קשר עם מקרא מגילה, וזה סלל בפני עצמו. וכ"ה באמת בסוף מגילת תענית הוצ' ליכטנשטיין עמ' 95 ובירושלמי פ"א ה"ז ע"א ע"א. אבל אפשר שהרשב"ש סבר, כי פירוש הרא"ש יתכן רק לגי' הבבלי: וש"י' בהספד, והיינו מודים שאותו יום שקראו בו המגילה אסור בהספד, אבל לגי' התוס': חוץ מהספד, משמע שדין זה שייך לכלל שלפנינו ונתקן תמיד באדר ראשון כמו באדר שני.

18 אין בין אבר מן חמט וכו'. בד הסדר: אחר, וכ"ל=ד.

19 אין בין חמט לכויות מן חמט וכו'. מפתח לרין שבת כ"ח א' (ל' ב'), והוא ציין שם למשנה אהלות פ"ג מ"ו ולתוס' כלים 569¹⁵.

21/22 אין בין זב לזבה אלא שחזב טעון ביאת מים חיים וכו'. בה"ג ה' נדה (ר"ו פ"ו רע"ב): ותני בתוספתא אין בין זב לזבה אלא שהזב טעון ביאת מים חיים. וכן בר"ח ח' ב' בשם התוספתא, ועיין רי"ף שבועות ס' אלף צ"ג, ערוך ערך כף ב', בעלי הנפש להראב"ד שער הספירה, ס"א ע"ב, תוס' רי"ד ח' א' (מ"ד ע"ג), או"ז ח"א ה' נדה ס' שס"ג, נ' ע"ג, מעשה רוקח ס' קפ"ג עמ' מ"ו, רא"ש נדה פ"י ס' ח', ר"ן ה' נדה, שבועות פ"ב ס' אלף צ"ג. וכן הביאור עוד כמה מן הראשונים מתוספתא זבים רפ"ג (והבאתים במקומם שם 678⁹) והם סתרו משם את דברי הגאון (עיין אוה"ג חגיגה עמ' 10) שחייב לזבה לטבול במים חיים.

וראיתי בשו"ת בנימין זאב ס' קנ"ד רמ"ט ע"ב שתמה על דברי הגאון מתוספתא שלנו במגילה, וכתב שם (ר"ן ע"א): „וכן מצאתי בקונדרס ישן משם הגאון רבינו ישעיהו הראשון בשאלה ששאלוהו, וז"ל ואל יתמה אדם היאך נעלמה מרש"י זאת המשנה שבכמה מקומות אנו מוצאים שנעלמו לו כמה ברייתות ומשניות של טהרה ושל זרעים ופירשם הפך ממה שכתוב אתי כו' עד וכן רב פלוטאי גאון נעלמו לו כמה ברייתות ואמר שזכה צריכה מים חיים, אלא אין אדם בעולם יכול שיגקה מן השגיאות עכ"ל. חפשתי בשו"ת הרי"ד כ"י ולא מצאתי זכר מזה. ובס"י י"ד בשו"ת שלו כ"י וורשא, ל"ג ע"ב הוא מביא את דעת הגאון וכותב: ודעו לכם ששגגה גדולה היתה לגאון זאת וכו', ובדף ל"ד ע"א שם הוא מביא את התוספתא שלפנינו וגם תוספתא זבים הנ"ל. ועיין גם תוס' רי"ד הנ"ל.

22/23 אין בין זב לנידה אלא קרבן וכו'. ר"ח ח' ב', שו"ת מהרי"ד כ"י הנ"ל.

עמ' 223.

2 שילח בית של אבנים וכו'. בכפופים פ"ו עמ' ע"ד (ד"ר כ"א ע"א): תוספת מסכת מגלה פ"ק שילה בניין של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה ירושלם בניין של אבנים מלמטה ותקרה מלמעלה.

4 אין בין כהן משיח משמש למרובח בגדים משמש וכו'. עיין מ"ש ר"ח אספנהיים בהמסדרונה ש"א עמ' שלי"א ואילך.

5 אלא פר חבא על כל חמצות. עיין ר' ברוך הוריות רפ"ב, על הגליון בש"ס ראם (ע"ש ר"ח ח' א').

פ"ב.

10/11 חקורא את המגילה וטעה וכו'. רי"ף ברכות פ"ה ס' קכ"ט, אשכול ה' תפלה עמ' 29, תוס' ר' יהודה ברכות ל"ד א' ד"ה אמצעית (כ' ע"ג), ראבי"ה ח"ב ס' תקס"ה עמ' 286, ועיי"ש ס' תקס"ו עמ' 289, רבינו יונה ברכות פ"ה ס' קכ"ט, רא"ה שם עמ' צ"ט, מרדכי שם פ"ה ס' ק"י, על הכל לרמ"ש מאיברוא בהגהן ח"ז עמ' 86, תוס' הרא"ש ברכות ל"ד א' ד"ה אמצעית (כ' ע"ד), ועיין ר' ירוחם ס' אדם סוף נתיב י'. ועיין מ"ש לעיל 3²¹.

14 קראה בלילה לא יצא וכו'. או"ז ח"ב ס' שע"ו, ע"ט ע"א.

16 ומעשה בר' מאיר שהלך לאסיה וכו'. תוס' הרא"ש י"ח א' ד"ה עברית. והוכיח מכאן שעברית פ"י לה"ק. ולא כמו בבבלי שם י"ח א'.

17 קראה בין עומד בין יושב' העמיד וכו'. ברי"ץ גיאת כ"י אדלר: בתוספ' קראה בין עומד בין יושב בין מוטה יצא וכו' ובעיטור ס' ה' מגילה (הוצ' רמא"י ק"ד ע"א): תוספתא בין עומד בין יושב בין מטה (כג"י רי"ץ גיאת ד וכו"ל, ושם: מוטה) העמד לה תורגמן לא העמיד לה תורגמן וכו'. ועיין טור אור"ח ס"י תרצ"ב.

18 בירך לפניה וכו'. עיטור הנ"ל, רוקח סי' רל"ז, טור הנ"ל.

19 א"י ר' שמעון בן אלעזר: ליתא בכ"ל, וכן איננו ברי"ץ גיאת כ"י, בעיטור ורוקח הנ"ל. אבל בתוס' רי"ד כ"א א' ד"ה הקורא, אור"ח ח"ב ס'י שע"ח ע"ט א' גורס כמו בכ"ע, ועיין ירוש' רפ"ד, ע"ד ע"ג.

שם: מעשה בר' מאיר וכו'. עיטור הנ"ל, למעלה שם, הוצ' רמא"י ק"ג ע"ג והביאו בחי' הר"ן י"ט ב' ד"ה בהלכות, תוס' רי"ד הנ"ל, רוקח הנ"ל, ראבי"ה ח"ב ס'י תקנ"ב ע"ב 263 ועיי"ש ס'י תקע"ב ע"ב 297, אור"ח הנ"ל וממנו בהגהות אשרי פ"ג ס'י א', מרדכי ר"ה פ"ד ס'י תשכ"א, מגילה ס'י תתל"ב.

22 עד שתהא כתובה אשורית לשון עברית על העור בריו. בכ"ל ליתא לשון עברית ונכון, ועיין היטב ברשב"א י"ט א' ד"ה עד. אבל בעיטור ה' מגילה (הוצ' רמא"י ק"ב ע"א): תוס' קראה אשורית שומעין ואין שומעין יוצאין י"ח ולעולם אין יוצאין עד שתהא כתובה על הספר ובדיו.

22/23 הכל חייבין בקריית המגילה וכו'. כל הברייתא עד 224 נעתקה בה"ג ה' מגילה ד"ו ל"ט ע"ד, ובהוצ' מק"נ ע"ב 196 (סתם), וברי"ץ גיאת ריש ה' מגילה כ"י אדלר (בד חסר): תנו רבנן הכל חייבין במקרא מגלה כהנים לויים וכו', כל הברייתא, וכן נעתק בשם התוספתא בעיטור ח"ב ה' מגילה הוצ' רמא"י ק"ג ע"ג, והביאו בחי' הר"ן י"ט ב', אור"ח ס'י שע"ז, ע"ט ע"א, סמ"ג ה' מגילה רמ"ט ע"ד, מאירי י"ט ב' (כ' ע"א), שו"ת הרשב"ש ס'י תנ"ב וס'י תנ"ג.

23 ועבדים משוחררים. עיין מאירי הנ"ל (כ' ע"ב) ורשב"ש הנ"ל.

24/25 ומוציאין את הרבים ידי חובתן מומט' וכו'. רא"ש פ"א ס'י ד'.

25 מומט' ואנדרגנים חייבין ואין מוציאין וכו'. על הראשונים הנ"ל יש להוסיף, תוס' ערכין ג' א' ד"ה לאתויי (בשם בה"ג), מאירי ה' ע"ב (מן הספר) ועיי"ש י"ט ב' (כ' ע"א) הנ"ל, רבינו ירוחם ס' אדם נתיב י' ח"ג (בשם בה"ג), חידושי הר"ן ד' א' ד"ה נשים.

25/26 אנדרגנים מוציא את מינו ואינו מוציא וכו'. על הנ"ל יש להוסיף תוס' ד' א' ד"ה נשים, תוס' הרא"ש שם.

26 ולא את שאינו מינו. בכ"ל, כ"ז וד' מוסיף: מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו. וכ"ה בה"ג ד"ה, וכן מעתיקים בשם בה"ג בתוס' ערכין, רא"ש ור' ירוחם הנ"ל, אבל בה"ג הוצ' מק"נ הנ"ל: מי שחציו עבד וחציו בן חורין אפילו לעצמו אינו מוציא. ועיין בהערה שם. ועיין עיטור, אור"ח וחי' הר"ן הנ"ל, וכנראה שחסרה לפניהם כל בבא זו כמו בכ"ע.

ע"ב 224.

1 נשים ועבדים וקטנים פטורין ואין מוציאין את הרבים. בב"ה הנ"ל מפרש שפטורין מקריאה אבל חייבין במשמע, ועיין עיטור הנ"ל, ראבי"ה ח"ב ס'י תקס"ט

ע"מ 293, הגה"מ ריש פ"א מה' מגילה, ר"ן פ"א סי' אלף ס"ד, ובאו"ז ח"ב סי' שס"ח, ע"ז ע"ד: ולפי התוספתא יש לפרש ההיא דערכין דנשים כשירות לקרות את המגילה להוציא נשים אחרות אבל לא להוציא הזכרים וכו', וכן במאירי (ה' ע"ב): ופירשו זו של ערכין לאתווי נשים להוציא את מינה, ועיין מרדכי פ"א סי' תשע"ט, תוס' הרא"ש ערכין ג' א' (בהשמטות לשטמ"ק בסוף המסכת שם), אבל באו"ז הג"ל החליט בסוף דבריו שהתוספתא נדחית מפני סוגיית התלמוד ואינה בת סמכא, וכן בריטב"א כאן ד' א' ד"ה ואריב"ל החליט (בשם רבו—הרא"ה) כי התוספתא משבשתא היא, ובמאירי הג"ל מוכיח מתוך סגנון התוספתא שיש בה ט"ס וצ"ל: חייבין ואין מוציאין, כמו בטומטום ואנדרוגינס לעיל, ועיין רא"ם בסמ"ג ה' מגילה, רע"ד ע"ג, ורע"ג ע"א.

1/2 א' ר' יהודה קטן הייתי וקריתיה לפני ר' יהו' באושא וכו'. בכ"ל וקראתיה לפני ר' טרפון בלוד וקי"ב ל' ני (כג') כ"ז וראשונים עיין להלן) אמ"ר קטן הייתי וקראתי לפני ר' יהודה וכו'. וכן בראב"ה סי' תקס"ט ע"מ 292: ובתוספתא דמגילה פרק שני תניא אמר רבי יהודה קטן הייתי וקריתיה לפני רבי טרפון בלוד וקבלני, וכן במאירי הג"ל י"ט ב' (כ' סע"א): אמר רבי יהודה קטן הייתי וקראתיה לפני רבי טרפון וקבלני אמר רבי קטן הייתי וקראתיה לפני רבי יהודה והיו שם וכו', אבל בעיטור הג"ל (הוצ' רמ"א קי"ג ע"ד): אריב"ל קטן הייתי וקראתיה לפני ר"ט בלוד וארי' קטן הייתי וקריתיה לפני ר"מ והיו שם זקנים וכו', וכן משובשים דברי העיטור בחידושי הר"ן י"ט ב': אמר ר' יהושע קטן הייתי וקראתיה לפני ר' טרפון בלוד ואמר ר' יהודה קטן הייתי וקראתיה לפני ר' והיו שם זקנים וכו'. ובאו"ז הג"ל סי' שע"ז ע"ט ע"א חסרה הבבא של קריאת ר"י לפני ר"ט (קרוב לגי' כ"ע).

פ"ג (בכ"ל וד אין כאן פרק חדש 1).

10 ר' יוסי אומ' וכו'. בכ"ל, כ"ז וד: ר' מנחם בר' יוסי או' וכו'. וכ"ה בתוספתא לפני רש"י כ"ז א' ד"ה זו, שיטת ריב"ב הוצ' רא"ם ז' ב', שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרי"ז, ח"ז סי' ת"ן, ח"י הר"ן (ואינם לרנב"ר, אלא ליותר קדום) כ"ז א' ד"ה גמרא, ריטב"א כ"ז רע"א, שם ד"ה א"ר לא שנו (בשם הרשב"א), ר"ן פ"ג סי' אלף פ"ג.

10/11 במה דברים אמורים בזמן שהיתנו עמהן וכו'. צ"ל להפך כמו שהוא בכ"ז וד (ובכ"ל יש כאן חסרון), וכ"ה בליקוטות הרמב"ן כ"ה סע"ב: וראיתי בתוספתא א"ר יהודה בדי"א בזמן שלא התנו עמהן פרנסי אותה העיר אבל התנו עמהן פרנסי אותה העיר משנה אותם לכל דבר שירצו. וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"א וחי' הג"ל, וכ"ה בריטב"א (בשמו) הג"ל, ובר"ן הג"ל.

12 חעושה תיבה ומטפחות לספר וכו'. ראב"ה ח"ב סי' תקצ' ע"מ 319, שו"ת המיוחסות להרמב"ן סי' ר"ס, שו"ת בנימין זאב סי' קע"ה, ר"ע ע"ב.

13/14 כלים שנשתמש בהן גבוה אל ישתמש בהן חדוט. בכ"ל ליתא, וכן איננו בשו"ת המיוחסות הג"ל. אבל היה לפני בעל בנימין זאב, כפי שרואים מן המלה "כו" שם. ואפשר שהעתיק מתוס' דפוס.

(1) וכה' לפני הרשב"ק, עיין מ"ש בשו" 22 ולפני בנו הרשב"ש, עיין מ"ש בסוף שו" 19/20, וכה'

לפני בעל היחסין עיין מ"ש בשו" 26.

14 אבל משאיל אדם וכו'. בכ"ל בטעות: אבל משתמש משאיל אדם וכו'.
18 לעיר אחרת נותנה לעניי עירו. צ"ל: נותנה לעניי עיר אחרת. כמו שהוא בד
וכיו'. וכ"ה לפני הראבי"ה ח"ב ריש סי' תקצ"ב עמ' 323. והובא במרדכי מגילה סי'
תתכ"ה.

18/19 פרנסין שפסקו... בעיר אחרת נותנין אותה לעניי אותה העיר. צ"ל:
לעניי עיר אחרת. כמו שהוא בד וכיו'. ולפי זה אין חילוק בין יחיד ובין פרנס. וזה
גופא משמיעה לנו התוספתא. וכן בראבי"ה הנ"ל עמ' 324: ובתוספתא גרסינן פרנסים
שפסקו בעיר אחרת תינתן לעיר אחרת. משמע אף על פי שהוא פרנס בעירו. ועיין
בהערות ר"א אפטוביצר שם, ודבריו נכונים.

19/20 עד שלא זכו בה פרנסין אין רשאי לשנותן לדבר אחר אלא מדעתן.
בכ"ל: עד שלא זכו בה פרנסין רשאי לשנותן לדבר אחר משזכו בה פרנסין אינו
רשאי לשנותה לדבר אחר אלא מדעתם. וכ"ה בערך בד וכיו' עיי"ש. ושתי הגירסאות
יש להן על מה שיסמכו. שכן כותב הריצב"א בתשובה (תשובות השייכות לס' קניין
סוף סי' כ"ז): ואמר' נמי בתוספתא דמגלה הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסים
אין רשאי לשנותה אלא מדעתם. וסוף תשובתו נעתקה גם באו"ז ח"א ה' צדקה סי'
כ"ג. ס' ע"ב: ואמר נמי בתוספתא דמגילה הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסים אינו
רשאי לשנותה לד"א אלא מדעתם וכו'. ובחנם הגיה שם המו"ל ע"פ התוספתא בד. וכן
נעתקה סוף תשובתו במרדכי ב"ב פ"א סי' תק"ב (מלה במלה כמו באו"ז) בדפוס
קושטא וד"ו, אבל כבר במרדכי ד' סביוניטא ש"ד וממנו ואילך, הגירסא במרדכי כמו
בתוספתא ד. וכן הגירסא בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תר"ד. ועיין להלן.

אבל באו"ז ח"א ה' צדקה סי' י"א, ח' ע"א: כל המעות עד שלא ניתנו לגזברין
רשאי לשנותן משניתנו לגזברין אי אתה רשאי לשנותן ואי נמי פ"ק דערכין (ו' סע"א)
ובתוספ' דמגילה. והובאו דבריו במרדכי ב"ב פ"א סי' תצ"ז. וכן ברמב"ן ב"ב ח' ב'
ד"ה ולשנותן: ותניא במסכת מגלה בתוספתא הפוסק צדקה עד שלא זכו בה הפרנסין
רשאי לשנותה לדבר אחר משזכו בה הפרנסין אין רשאי לשנותה לדבר אחר אלא
מדעתן וכו'. וכן מעתיק בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תרי"ז (אפשר שבסי' תר"ד העתיק
ע"פ הריצב"א) ובמיוחסות סוף סי' רס"ח. וכן גם ברין פ"ג סי' אלף פ"ג ובחידושי
הר"ן ב"ב ח' ב', מובא בשטמ"ק שם ד"ה ולשנותן, וכן בנ"י ב"ב פ"א סי' תרל"ג. ועיין
שם גם מ"ש בשם רבינו יונה, וכן בשו"ת הרשב"ש ק"י שס"א: וכן מפורש בתוספתא
ב פ"ב (כחילוק הפרקים בכ"ל וד) דמגלה דתניא בתוספתא וכו' כג"ד.

22 וגונזין אתו. בשו"ת הרשב"ץ ח"א סי' ב' (ו' ע"ג): והכי איתא בתוספתא
דמגילה ב פ"ב (כחילוק הפרקים בכ"ל וד) שהשם הכתוב בקורה טעון גניזה וכו'.
ועיין ערכין ו' א' ובגליון שם ומס' ספר תורה פ"ה ה"ב.

24/25 שנפסלו מתחילה להדיוט וכו'. בכיו' (לפי אוה"ג): שחצבו מתחלה לבית
הכנסת וכו'. וכ"ה ברמב"ם ספ"א מה' בית הבחירה, ובכ"מ נדחק שם. (ת"מ).

25 אבני היכל שנפגמו וכו'. בכיו': שנפגמו ו ש נ ג מ ו וכו'. וכן במלחמות
ע"ז רפ"ד (נגד שיטת בעל המאור שם): ותניא נמי במסכת מגלה בתוספתא אבני היכל
ועזרות שנפגמו ו ש נ ג מ ו אין להן פדיון (עד כאן גם בליקוטות כאן כ"ה רע"ב והובא
ברין פ"ג סי' אלף פ"ד בגי' זו) וטעונין גניזה. וכן ברמב"ם פ"א מה' בית הבחירה
הט"ו: אבני היכל ועזרות (כג"ל, כ"ל, כ"ו וד) שנפגמו או ש נ ג מ ו (כג"ל כ"ו
והרמב"ן) וכו'.

26 אמ' ר' יהודה מעשה וכו'. ביוחסין השלם 26 ע"ב: ועוד בסוף פרק ב' (כחלוקת הפרקים בכ"ל וד) דמגלה בתוספתא אמר ר' יהודה וכו'.
עמ' 225.

1 ואין ישינין בהן. ראבי"ה סי' תקצ"א עמ' 322.

פ"ד (פיג 1) בכיל וכו'.

14/15 בבית הוועד ושואלין וכו'. בריסב"א ר"ה ו' א' ד"ה שואלין: ותו דבתוספתא מסיימי עלה דההיא ובבית הועד שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום וכו'.
18 יום הכיפורים קורין וכו'. ס' הישר לר"ת סי' תרכ"ב ע"ה ע"ב. הוצ' מק"נ עמ' 98, שו"ת מהר"ם ג"ב סוף סי' ק"ט. ועיין תוס' ל' ב'.
19 וקורא ע"פ פה. ליתא בכ"ל. כ"ו וד. אבל ישנו בשו"ת מהר"ם ב"ב, ועיין גם ס' הישר הנ"ל.
19/20 ביום טוב חראשון של חג קורין וכו'. סידור רש"י סי' רכ"ב, עמ' 105, מחז"ו עמ' 441.

עמ' 226.

3/4 ביום הכיפ' ששה ובשבת שבעה וכו'. לפי גי' זו כל המחלוקת היא רק אם מותר להוסיף, אבל בכ"ו גורס: ביום הכיפורים שבעה ובשבת ששה (ושם וכן בד' מהופכת המחלוקת בין ר"י ור"ע) וכ"ה בבבלי כ"ג א'. וכן בירוש' פ"ד ה"ג, ע"ה ע"א: וביום הכיפורים ששה אית תני תני שבעה.

4 חכ"ל עולין למונין שבעה וכו'. או"ז ח"ב סוף סי' שפ"ג, ע"ט ע"ב.
5 בני חכנסת שאין להן מי שיקרא וכו'. מס' סופרים פ"א ה"א, תשה"ג הקצרות סי' צ"ט, רי"ף פ"ד סימן אלף קל"ה, ס' העתים סי' קע"ח עמ' 265, סי' קפ"ב עמ' 272, ר' יהונתן על הרי"ף כ"י ששון עמ' 531 (אהל דוד ח"ב 696), תוס' גיטין נ"ט ב' ד"ה כי ראבי"ה ח"ב סי' תקע"ז, עמ' 305, ס' השלמה עמ' 261, תוס' רי"ד מהדר"ק כ"ג א', מ"ה ע"ב (ושם: וסיומא דברייתא ב פ"ג דתוספתא מגילה וכו', והיה לפניו חילוק הפרקים בכ"ל וד), או"ז ח"א סי' תשנ"ב, ק"ה ע"ב, שם ח"ב סי' מ"ב י' סע"ב, שם סוף סי' שפ"ג ע"ט ע"ב, שו"ת מהר"ם ב"ב סי' ק"ה (ד' קושטא סי' ח' ו' ע"א), סמ"ג עשין י"ט ק"ב סע"ד, ס' המכתם עמ' 20, שו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ג, מיוחסות סי' קפ"ה, ס' המחכים עמ' 17, מאירי כ"ב ב' ד"ה ת"ר (כ"ו ע"ב), קרית ספר שלו ט"ז א' ועיי"ש י"ג ע"א, מרדכי פ"ג סי' תתי"א, הנ"ל גיטין פ"ה סי' ת"ד, רא"ש פ"ג סי' י', תוס' הרא"ש כ"א ב' ד"ה אין פוחתין, ועיין ברכי יוסף או"ח סי' קמ"ג ס"ק ה', שבה"ל ה' תפלה סי' ל"ז עמ' 34, שם סי' ל"ז עמ' 35, ר' ירוחם ס' אדם נתיב א' ח"ג, טור או"ח סי' קמ"ג, חידושי הר"ן כ"ד א' (ט' ע"ד), ר"ן פ"ד סי' אלף קל"ה, אגודה סי' ל"א, קל"ב ע"ג, אבודרהם ס' שחרית של חול (ד' למברג מ"ז ע"ב), ריב"ש סוף סי' ר"ד, תשב"ץ ח"ב סי' ע', י"ז ע"ב, ח"ג סי' קס"ג ל"ז ע"ב, שו"ת הרשב"ש סי' תכ"ח (בשם הריב"ש עיין מש"ש).

ובריטב"א כתובות כ"ה ב' ד"ה בחוקת : ולפ"ז הא דגרסינן בתוספ' ע"ר שכולה כהני' שאין יודעים לקרות בתור' אלא הכהן שקורא הכהן ז' פעמים וכו', וכ"ה גם בשטמ"ק (בשמו) שם כ"ה א' סד"ה אף. ולפנינו אין זכר בתוספתא מעיר שכולה כהנים [או] ממקום שאין יודע לקרוא אלא הכהן. אבל דברים אלו לקוחים משו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ג (=מיוחסות סי' קפ"ו) הג"ל, וכ"ה שם : שאלת בית הכנסת שאין שם אלא כהנים כיצד הן קורין דכהן אחר כהן לא יקרא וכו' תשובה וכו' והכא נמי שאין שם ישראלים כהן ראשון קורא וחוזר וקורא שבע פעמים ובתוספתא שנינו בני בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב וחוזר וקורא אפילו שבעה פעמים וכו'. והריטב"א הכניס לתוך התוספתא את פשיטות הרשב"א. וזה רגיל אצל הראשונים, עיין מאמרי תשלום תוספתא עמ' 18 ואילך.

8 ואין מעמד ומושב פחות וכו'. לעיל 15917.

12/13 אימתי מסיבין על החודש לאור עיבורו חא כיצד חל להיות ערב שבת ושבת מסיבין עליו למוצאי שבת. בכ"ל : מאימתי מסובין על החדש לאור עיבורו כיצד חל להיות ערב שבת ושבת מסובין עליו למוצאי שבת. אם נראה בזמנו מסובין (צ"ל : מסיעין) עליו כל ראשי חדשים היו משיאין משואות. והנה יש כאן אשגרה מלעיל 210²¹. ואולי יש כאן חסרון וצ"ל : אם נראה בזמנו מסובין עליו... אימתי משיאין על החודש וכו'. והנה גם כ"ל מאשר לנו את הגי' מסובין שרק על פיה אנו מבינים את הקשר בין הברייתות, וכן עמד כבר ע"ז בח"ד מדעתו וצ"ן לסנהדרין ע' ב', אלא שהוא נדחק בפ' המלה "מסיעין". ולפי גי' כ"ע וכ"ל ברור שמדברים כאן על מסיבת ר"ה. וכן מפורש בירושלמי תענית פ"ד ה"ה, ס"ח ע"ב (ובהקבלה שבר"ה פ"ד סה"ד, ג"ט רע"ג) : סכון מעול עד דו איממא ואתון אמרין זמנו ועיבורו. וכן במס' סופרים פ"ט : בראש חדש ישבו החבורות של זקנים ושל בלווטין ושל תלמידים ביום הראשון מן המנחה ולמעלה עד שישקע החמה וצריך בברכת היין לומר וכו' מקודש בר"ה מקודש בזמנו מקודש בעיבורו. ועיין נוסח קידוש ירחים דרבי פנחס שפרסם מרמרשטיין בצופה ההגרי כ"ו עמ' 48 : מקודש החודש מקודש בזמנו מקודש בעיבורו מקודש כתורה מקודש כהלכה וכו'. ועיין מ"ש בתרביץ ש"ה עמ' 102 ואילך, והנה אנו רואים שאם חל יום שני בשבת לא היו יושבים בע"ש מן המנחה ולמעלה אלא במוצאי שבת²¹). ומירושלמי פסחים פ"א ה"א, כ"ז ע"ב אנו יודעים שסעודות אלו היו נעשות בבית הכנסת (וכן גם בירוש' מ"ק פ"ב סה"ג, פ"א ע"ב, ובהקבלה בסנהדרין פ"ח) והיו נקראות עבריות או אבריות, עיין מ"ש ע"ז במבוא לספרי זה.

13/14 אמ' ר' אלע' בר' צדוק כך היו חבורות שבירושלם וכו'. בתוה"א להרמב"ן ענין ההוצאה, ל"ה ע"ג מעתיק את כל הברייתא בשם התוספתא בשינויים, והוא מציין למס' שמחות פ"ב (ה"ה, הוצ' היגר עמ' 195).

17 ר' ישמעאל היה מקדים בית האבל לכולן וכו'. במס' שמחות שם : חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל מלבית המשתה וכו'. ובתוה"א שם : וזו הברייתא ששנויה ב"אבל משנה (צ"ל משנת) רבי ישמעאל היא והוא הוא חסידים הראשונים שהיו עושין כן, ובמכילתא אחריתי דאבל תנא וכו' עיי"ש, ובמס' שמחות הוצ' היגר עמ' 231.

(1) וזהו גם פירוש המאמר : סעודת ר"ה מאחרין ולא מקדימין, עיין מ"ש לעיל 221 שו" 27/28.

18 ר' מאיר אומ' משום ר' עקיבא וכו'. להלן 2694, עיי"ש בגי' ד. אבל שם חסר "משום ר' עקיבא".

25/26. כדי שיקראו שבעה וקראו ששה ועד שבעה וכו'. בכ"ל, כי"ו וד: כדי שיקראו ששה (ע"כ בכ"ל, ואח"כ יש שם חסרון) קורא אותן ששה ועוד שבעה וכו'. אבל הגי' הנכונה בס' העתים סי' קפ"ה עמ' 275: כתוב בתוספתא אין משיירין בסוף הספר אלא כדי שיקראו שבעה שייר כדי שיקראו שבעה וקראו ששה (כגי' כי"ע) קורא שבעה מחומש אחר.

27 כדי שיקראו שבעה וקראו חוזר לתחילת וכו'. בכ"ל: כדי שיקראו ששה קורין אותם ששה וחוזר לתחלת וכו', ועיין גם גי' ד וכי"ו. וגם כאן הנכון הוא בס' העתים הגי': אין משיירין בסוף התורה אלא כדי שיקראו שבעה. שייר כדי שיקראו שבעה וקראו (כגי' כי"ע) ששה חוזר לתחלת הענין וקורין שבעה. וכן בשו"ת הרשב"ץ ח"ב סי' ע' י"ז סע"א: ומצאתי בתוספתא בפ' בתרא דמגילה דתניא התם אין משיירין בסוף התורה אלא כדי שיקראו שבעה שייר כדי שיקראו ז' וקראו ששה חוזר לתחלת הענין וקורא ז' ע"כ בתוספת' ועיי"ש מה שלמד מכאן.

עמ' 227.

2 נותנין תורה על גבי תורה וכו'. בד סדר אחר וכ"ה בכ"ל.
4 כורכין תורה במטפחות תורה וכו'. בכ"ל: מברכין בתורה במטפחות תורה וכו'. וצ"ל: מברכין תורה וכו' כמו שהוא בד וכי"ו.

7 ולא יהא אחד קורא וכו'. כי"ל = ד בכל הברייתא.
9 קמן מתרגם על ידי גדול וכו'. רי"ף פ"ד סי' אלף קל"ה, ס' העתים סי' קפ"ב עמ' 272. עיטור ח"ב ה' הלל (הוצ' רמאי צ"ו ע"א, ד' למברג מ"ב ע"א), רוקח סי' נ"ג, השלמה עמ' 261, מאירי ספ"ג (ל"ב ע"א), רא"ש פ"ג סי' י', שבה"ל ה' שבת סי' ע"ה, כ"ט ע"א, רבינו ירוחם ס' אדם נתיב א' ח"ג, ר"ן פ"ד סי' אלף קל"ה.
שם: אבל אינו כבוד שיתרגם גדול וכו'. וכ"ה בס' הרוקח הגי', אבל בכל הראשונים הגי': אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם וכו'. ובעיטור הגי' (ד' למברג): אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם ע"י קטן, וכנראה ט"ס הוא, כמו שמוכח מהפסוק שמביאה התוספתא.

10 ראש חכנסת אל יקרא עד שיאמרו לו אחרים. בכ"ל מוסיף: וכן חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים. ועיין הגי' בד ושם הסדר מהופך, וכגי' כי"ל ה' כמעט לפני כל הראשונים שמעתיקים אותה בשם התוספתא, והיינו: רי"ף, ס' העתים ועיטור הגי' (לפניו, כנראה, היתה הגי' כמו בכ"ע), מנהיג ה' שבת סי' ל', כ"ה ע"א (בשם מגלת סתרים), ראב"ה ח"ב סי' תקע"ז עמ' 305 (עיי"ש עגם הוא מצא כן במגילת סתרים), השלמה עמ' 261, מאירי ספ"ג (ל"ב ע"א), קרית ספר שלו, ט"ז ע"ג, ועיין מ"ש בהקדמתו שגדפסה לפני בית הבחירה נדרים עמ' 7, ס' המחכים עמ' 16, מרדכי פ"ג: סי' תתי"א, ועיין גם הלכות קטנות שלו פ' הקומץ סי' תתקנ"ה, רא"ש פ"ג סי' י', שבה"ל סוף סי' ל"ה עמ' 34, ר' ירוחם ס' אדם נתיב א' ח"ג, ר"ן פ"ד סי' אלף קל"ה, כל בו קה"ת סי' כ', ארחות חיים ה' קה"ת סי' כ"א, כ"ד ע"ב, תשב"ץ ח"ג סי' קס"ג ל"ז ע"ב, שו"ת זקן אהרן סי' ס' מ"ז ע"ב, ועיין מ"ש להלן בסוף שו" 11.

וראיתי בפירוש שה"ש שפירסם פרידלנדר בשה"י לכבוד מש"ש עמ' 52: מעשה שדרש ר' עקיבה בשיר השירים וכשהגיע לפסוק ישקני מנשיקות פיהו בכה רבן גמליאל. אמ' לו תלימדיו ר' למה בכית אמ' מפני שאין דורשין במעשה מרכבה אפלו ביחיד. אמ' ר' עקיבה לפניו רבינו אין רשות לקורא לקרות בספר תורה עד שחזן הכנסת קורא לפניו תחלה מיד שתק רבן גמליאל ואמ' עליך ראוי פיס' זה ויאמ' לי עבדי אתה [ישראל] אשר בך אתפאר. והמדרש תמוה כמו שאר המדרשים בפירוש זה. ויותר מתאים כאן בתשובת ר"ע מה שנאמר שם עמ' 58 שו" 5 ואילך, עיי"ש. ואפשר שפירשו כי לא ידרוש בלי רשות עיין 234, מק"ו מהקורא בתורה שאינו קורא בלי רשות.

שם: שאין אדם מבזבז ב... בכי"ל: שאין אדם מבזבז בידידיו לו. ובד: שאין אדם מבזבזו בידידיו לעצמו. ובראבי"ה הנ"ל (בשם מגילת סתרים): שאינו מבזבז בידידיו לו. ובריי"ף הנ"ל: שאין אדם מבזבז לו. וכ"ה כמעט בכל הראשונים הנ"ל. ובס' העתים הנ"ל: שאין אדם מבזבז לעצמו, וכ"ה בתשב"ץ הנ"ל, ועיין גם מאירי הנ"ל. ובס' המכתם עמ' 20: שאין אדם מבזבז לו(י) פירש שאין ראוי לעשות מקריאת התורה שבחזון כל אחד לעצמו שיותר הוא כבוד התורה כשאינו קורא עד שיאמר לו אחרים קרא. והוא שליח ציבור. ועיין מ"ש הראשונים להלן מב"ר.

11 ואחד עומד בחזק ל' וכו'. בכי"ל וד: אחד עומד ומחזן לו. וכ"ה כמעט בכל הראשונים הנ"ל ובטור או"ח סי' קמ"א. ופי' במאירי הנ"ל: מחזן עליו שיענה על ברכותיו ברוך ה' כגון שעושה שליח צבור לשאר הקודמים. וכן בקרית ספר שלו. ט"ז רע"ג: ומחזן עליו שיענה אמן על ברכותיו.

אבל במנהיג הנ"ל כ"ח ע"א: אחד עומד ומקרא לו עד שעה שיקרא ובפרש' וישלח יעקב בבראשית רב' תני ר' חנינא בשם ריש לקיש אפי' חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו (עיי"ש הגי' בספ"ע"ט, הוצ' תיאודור-אלבק עמ' 950 ובהוס' אלבק שם) למדנו שאין אדם רשאי לקרות עד שיאמרו לו אחרי' קרא. (עיין הלשון בפ"י שה"ש שהבאתי לעיל). ועיין גם בראבי"ה הנ"ל עמ' 305 ובהערה 9 שם, ויש להוסיף כי כן ציין לבר' גם בפתח הדביר לעיטור ח"ב צ"ו ע"א הערה ל"ה.

וכן בשו"ת זקן אהרן סי' ס' הנ"ל: אחד עומד ומקרא לו עד שיקרא ובבר' תני ר' חייא בשם ריש לקיש אפי' חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו פיר' שאינו קורא עד שיאמרו לו קרא. וכנראה, שאב מן המנהיג, ואפשר שלקח ממגילת סתרים עצמה. וראיתי בס' הגיון הנפש לר' אברהם בר חייא הנשיא עמ' 16: ומכאן אמרו רבותינו ע"ה לא כל הרוצה ליטול את השררה יטול. ואולי נתכוין למשנת ברכות ספ"ב.

שם: כיצד היו זקנים יושבין פניהם וכו'. ריי"ף, ס' העתים, השלמה, שו"ת ר"א בן הרמב"ם כ"י סי' ס"ב (יודפס בהוצ' מק"נ), מאירי, רא"ש, ר' ירוחם ור"ן הנ"ל. ובפיסקאות של ילמדנו (!) מילקוט סיקילי שפרסם נויבאווער בצופה הצרפתי כ"ג עמ' 231: ויעש משה וגו' ותקהל העדה אל פתח אוהל מועד. כיצד היו זקנים יושבין פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש וכשמניחין את התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהן כלפי הקדש. חזן הכנסת פניו כלפי הקדש והעם פניהם כלפי הקדש שנ' ותקהל העדה על פתח אוהל מועד. ומובן הדבר שר' יעקב לא כיוון אלא לתוספתא שלפנינו, והמו"ל חשב בטעות שזה מדרש ילמדנו.

12 וכשמניחין את התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי קודש. וכ
בכ"ל: כשמניחין את התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי קדש. ובד: פני
כלפי העם ואחוריה כלפי קדש. ולפי ג' כי"ע וכי"ל (וגי' ד?) מדברים כאן על פני
התיבה ואחוריה. וכן הגירסא בס' העתים הנ"ל וכן, כנראה, גם ברמב"ם פי"א מה'
תפילה ה"ג, עיין כ"מ שם וב"י בטור א"ח סי' ק"ג ובהערות ר"י שור לס' העתים.
אבל ברי"ף, רא"ש, ר' ירוחם ור"ן הנ"ל גרסו: פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי
קודש. וכן גם בילקוט סיקלי הנ"ל, ולפי זה הכל מוסב על העם ולא על התיבה. ועיין
הילופי מנהגים של מילרר סי' ל"ו ובהערות שם.

13 וכשחכחנים נושאים את כפיהם וכו'. רי"ף, ס' העתים, השלמה, מאירי,
רא"ש וילקוט סיקלי הנ"ל, רבינו ירוחם ס' אדם נתיב ג' ריש ח"ו.

15 אין פותחין בתי כנסת וכו'. רי"ף וס' העתים הנ"ל, רש"י ברכות ו' רע"ב,
תוס' עירובין י"ח ב' ד"ה ולא, ראב"ה ח"ב סי' תקצ"ד עמ' 327, מאירי ורא"ש הנ"ל,
תוס' הרא"ש ברכות ו' ב' ד"ה כל (בשם רש"י) עיי"ש, רבינו ירוחם ס' אדם נתיב ג'
ריש ח"ה.

19/20 ולא סותר את דבריו. במבוא לירושלמי כפשוטו עמ' ט"ז העירות על
כמה מקורות שכתוב בהם (בעניין כבוד אב): ולא סותת את דבריו ולא סותר את
דבריו, ויש להוסיף גם בה"ג הוצ' מק"נ עמ' 646.

20 כניסה ויציאה. בכ"ל: וכניסה ויציאה. ובד וכי"ו: בכניסה וביציאה. ועיין
מ"ש בא"ש פ"ז מה' ברכות ה"ב, ועיין לעיל 177.

23 הצופים ולפנים אבל מן הצופים וכו'. בכ"ל: מן הצופות ולפנים אבל מן
הצופות ולחוץ וכו'. ועיין מבוא לירוש' כפשוטו עמ' כ"ב, ועיין לעיל 159 ומש"ש.

24 הפורס על שמע והמברך על הפירות וכו'. בה"ג ברכות פ"ז, ד"ו י' ע"א:
דהנו רבנן המברך על הפירות ועל המצות ועונה אמן אחר עצמו הרי זה בורות וכו'.
ובה"ג הוצ' מק"נ עמ' 63: דהכי אמ' מר יהודאי גאון הא דתאני בברייתא
המברך על הפירות ועל המצות ועונה אמן אחר עצמו הרי זה בורות וכו'. ובהלכות
פסוקות (יאהרבוך הפרנקפורטי ח"ב עמ' 110): דכך אמ' רב יהודאי ריש מתיבתא
דתניא המברך על הפירות ועל המצות ועונה אמן אחר עצמו הרי זה דרך ברות.
והתוספתא נעתקה גם במנהיג ה' ברכות סי' ל"ד, י"ב ע"א, רוקח סי' ש"כ, תוס'
רי"ד מהדו"ק סוף מגילה (מ"ה ע"ב), ר' יונה ברכות פ"ז סי' קס"ו, ערוגת הבושם כ"י
מרצבכר ד' רע"ב, סמ"ג עשין כ"ז, קי"א סע"א, מאירי ברכות מ"ה סע"ב (157 ע"ב),
כל בו ה' ברהמ"ז סי' כ"ה, ארחות חיים ח"א דין עניית אמן סי' ג' כ"ז ע"ד, ועיין
ירוש' ברכות פ"ה ה"ד, ט' סע"ד ובאהצו"י שם עמ' 132.

25 הרי זה דרך הברות. וכן בתוס' רי"ד הנ"ל: הרי זה דרך הברות. וכן בערוגת
הבושם כ"י הנ"ל: ואם יענה הרי הוא דרך הברות, ועיין ה' פסוקות ובה"ג הנ"ל.
ובכ"ל: הרי זה בור. וכ"ה במנהיג ורוקח הנ"ל. ובד וכי"ו: הרי זה דרך בורות. וכ"ה
ברבינו יונה, מאירי, כל בו וארחות חיים הנ"ל.

27 פוחח פורס על שמע וכו'. עיין מס' סופרים פי"ד ה"ט, ירושלמי מ"ק פ"ג
ה"ז, פ"ג ע"ג, מס' שמחות פ"ט ה"ח, הוצ' היגר עמ' 175, ועיין מלא"ש פ"ד מ"ו,
והערות מילרר למס' סופרים שלו עמ' 198.

ובר' יהונתן על הרי"ף מגילה כ"י וורטהיימר עמ' 54: פוחח מי שבגדיו קרועין

ובמסכ' סופרי' מפר' כל שכרעיו נראין ערום ויחף מתרג' פחח ובתוספת' פוחח פורס על שמע וצריך שיוריד (צ"ל שיוהר) שלא יתגלה ערותו. ועיין רי"ף פ"ד סי' אלף קמ"ג. ועיין חילופי מנהגים בין בני א"י וב"ב. הוצ' מילר סי' מ"ב ובהערות שם. ואפשר שבני א"י פי' שלא יתגלה, כמו שכתוב ברבינו יונתן.

עמ' 228.

1/2 כהן שיש מומין בידיו וברגליו וכו'. עיין להלן סוטה 3076.
3 בכידום ובפלדום. בכייל: בבירים ובפלדס. וצ"ל בבירוס וכו'. וכן חיקן יסטרוב (בערך כידום) מדעתו.

4 התולח מוחתו בפתחו וכו'. בה"ג הוצ' מק"נ עמ' 233: חקק במקל ונתנה פסולה נתנה בשפופרת תלאה אחר הדלת ואחר המזוזה ר' מאיר מכשיר ור' יהודה פוסל וכו' (ע"כ גם בה"ג ד"ו מ"ז ע"ב. וכ"ה במס' מזוזה פ"ב ה"י, וכל הברייתא שם היא מה"ג, וזה נעלם מהיגר שם עמ' מ', וכן נעלמה הברייתא במס' מזוזה מעיני המו"לים של הבה"ג) המעלה מזוזה בפתחו סכנה ואין בה מצוה תלאה במקל ונתנה לאחר הדלת סכנה ואין בה מצוה של בית מונבז המלך היו עושין כן בביתא ובפונדקאות. וברור שזו היא הברייתא שלנו ולא הבבלי מנחות ל"ב ב'. ועיין להלן.

5 של בית מונבז. בכי"ו: של בית מולבז. ועיין מ"ש לעיל 18316.
שם: היו עושין בפונדקאות. בירוש' ספ"ד, ע"ה ע"ג: היו עושין כן בפולמסיות. ובמנחות ל"ב ב': היו עושין בפונדקויהן כן זכר למזוזה. אבל לפי גי' בה"ג הנ"ל היו עושין כן גם בבית, וכשיטת ר"מ לעיל בבה"ג שם ומס' מזוזה. ולפי הירוש' היו עושין כן במלחמות, ואפשר שלשם סגולה היו עושין כן, וכדברי המדרש בוי"ר רפכ"ה: משל למלך שאמר לבנו וכו' מה עשה אביו נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע ונתנה (בכי"ל) וכי"ר שם: ומיחה) לבנו ואמר לו יהי המקל הזה בידך ואי אתה מתיירא משום בריה. וברד"ל שם מציין למשנת כלים ספ"י: מקל שיש בו בית קבול מזוזה.
ואולי נהגו בעצמם דין מלכים, והרי שנינו בתוס' להלן 421²³: ר' יהוד' אומ' ספר תורה מימינו ותפילין בזרועו (בד וכי"ו שם: משמאלו). אבל במדרש תנאים הוצ' הופמן עמ' 105: ספר תורה מימינו ומזוזה משמאלו.

7/8 אזהרות ועונשין... ברכות וקללות וכו'. בכי"ל: הקללות והברכות שבתורה... גומר את כולן אזהרות ועונשין וכו', וכ"ה הסדר בד, והערות צ. בשו" 7/8 אינה נכונה.

9 מעשה פילגש בגבעה וכו'. הסדר בכי"ל=ד.

13/14 וילך ראובן וישכב את בלהה וגו' ויהיו בני יעקב שנים עשר וכו'. בבבלי שבת נ"ה ב' דורש באמת ר' יונתן מפסוק זה שראובן לא חטא אלא בלבד יצוע אביו והיינו שמנע את יעקב מלהיות עם בלהה עיי"ש. ורש"י במקומו שם לא פירש כלום איך אפשר להוציא את הפסוק ממשוטט. והנה ראיתי בתוס' ריב"א על התורה וישלח ל"ה כ"ב שכתב ע"ז: כי יש מלות מתחלפות לבנין וסתירה כמו לדשנו שהוא לשון הסרת הדשן וכו'. ואפשר שהמתרגמים דרשו באמת וישכב ראובן וישכב ראובן, כמו וידשן, ויסקל וישרש וכדומה. והיינו שמנע את שכיבת בלהה. והביאו ראייה מהפסוק ויהיו בני יעקב, ובכ"ז התנגדו גם לתרגום זה. ועיין בבלי כ"ה ב'.

19/20 ומעשה דוד בבת שבע וכו'. בה"ג הוצ' מק"נ עמ' 226: מעשה דוד בבת שבע ואמנון באחותו (מפרש את המשנה: מעשה דוד ואמנון) לא נקרינ ולא מתרגמין

והסופר מלמד כדרכו. ובה"ג ד"ו מ"ו ע"א: ואילו לא נקראין ולא מתרגמין מעשה דוד בבת שבע ואמנון בן דוד והסופ' מלמד כדרכו. ובר"ח כ"ה ב': תוספתא מעשה דוד בבת שבע לא נקראין ולא מתרגמין והסופר מלמד כדרכו.

25/26 כתב הכתב ליחיד מכנין אותו לרבים אין מכנין אותו ליחיד. וכ"ה בד' ובה"ג ד"ו והוצ' מק"ג הנ"ל. ובכ"ו: ליחיד מכנין אותו לרבים. לרבים מכנין אותו ליחיד.

אבל בכ"ל: ליחיד אין מכנים אותו לרבים אין מכנים אותו ליחיד. וכ"ה בר"ח הנ"ל, ברי"ף סוף מסיכתין (ושם בשינוי סדר), ועל פיו באשכול הוצ' אלבק עמ' 171, רמ"ה (עיין להלן), שיטת ריב"ב ברי"ף שם, ר' יונה (עיין להלן), מאירי כ"ה א' (ל"א ע"א), רא"ש ספ"ג, ר' ירוחם ס' אדם נתיב ב' ח"ג, אבודרהם ס' תפלות של חול, ברכת רפאנו (ד"ו שכ"ו ל"ז ע"ג), ועיין ר"ן בסוף מסכתין.

ובפירוש הדברים כתב האבודרהם הנ"ל: רפאנו ה' ונרפא וכו' ואף על גב דאמרי' בתוספת' כל הכתו' לרבים אין מכנין אותו ליחיד ליחיד אין מכנין אותו לרבים פי' הרמ"ה דוקא במתרגם המתרגם הפסוקי' או הקורא פסוק ככתבו בזמן שמכוין לקרות אינו רשאי לשנות וכו'. אבל פסוק של תפלה שאין כוונת הצבור לקרותם אלא להתחנן דרך תפלה ובקשה הרי הן כשאר תפלות ורשאים לשנות' כפי צורך השעה ולפי עניין תחנתם ובקשתם וכו'.

ובשיטת ריב"ב הנ"ל: כגון מקראות של קללות במקום שצריך לקרותן בכנוי כדאייתא בסוף פרק שבועת העדות (ל"ו סע"א) אין משנין כנוי של רבים ליחיד ולא כנוי של יחיד לרבים. ועיין פירוש רבינו יונה ברא"ש ואבודרהם הנ"ל והפירושים השונים במאירי הנ"ל.

26 ר' יהודה אומ' המתרגם פסוק כצורתו וכו'. בה"ג, ר"ח, רי"ף, אשכול, מאירי, רא"ש ורבינו ירוחם הנ"ל. וכן בסמ"ג עשין סוף י"ט, ק"ג ע"ג: תניא בתוספתא אמר ר' יהודה המתרגם וכו'. ועיין גם בס' המכתם בסופו ובחידושי הר"ן ספ"ג, וכולם התכוונו לתוספתא, מפני שהביאה הרי"ף כאן ולא לברייתא שבבבלי קידושין מ"ט א'.

עמ' 229.

1 תורגמן העומד לפני חכם וכו'. בה"ג הוצ' מק"ג עמ' 223, ר"ח ורי"ף הנ"ל.

מ"ק.

פ"א.

12 שתי בריכות. בכ"ל: שתי ערוגות, וכ"ה בבבלי ד' א'.

15 אי"ו בדידין שבעיקרי אילנות. עיין מ"ש לעיל 6123. ובד' וכי"ו נוספה כאן עוד בבא, עיי"ש, אבל היא איננה גם בכ"ל, ועיין לעיל 6124 ובג"ד שם, ובח"ד שם.

16 משכיר אדם וכו'. בכ"ל וד': מוכר אדם עוגתו וכו'. ובהגה"מ פ"ו מה' שבת הי"ח אות ק': תניא בתוספתא דמשכ"י אדם גומתו של מים לעכו"ם ומחליף עמו של שבת למוצאי שבת ואינו חושש וכו' מקונט' ה"ר קורבי"ל.

17 אבל מתקנין אותן. בכ"ל: אבל מחנכין ומתקנין אותן. וכן בתוה"א להרמב"ן ענין הקבורה מ' ע"ב: ובו בלשון היא שנויה בתוספתא אין חופרין בורות שיחין ומערות במועד אבל מחנכין ומתקנים אותן, וכ"ה במלחמות ספ"א. ועיין מגדל עוז פ"ח מה' יו"ט ה"ה.

19 ומרדך. וכ"ה בירושלמי פ"א ה"ד, פ' ע"ג, ועיין בבלי ז' א' ובגליון שם. ובכ"ל: ומקדיר אדמה תחתיו. וצ"ל ומקדיד (=ומקדד) וכו'.

19/20 וכו' באיזו שדה היה ר' מאיר או בשדה הסמוכה לשדה בית השלוחין ולא בשדה הסמוכה לשדה בית האילן. גי' כ"ע היא בלי שום ספק הנכונה, והמפרשים לא השגיחו בזה שבכל כתה"י כתוב וכו' באיזו שדה, ולשון זו מוכיחה שהדברים נאמרו בתמיה. והדברים מפורשים בבבלי ז' א' (לפי גירסת הרי"ף ועוד): תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כשאמרו בשדה הלבן כדרכו לא אמרו אלא בשדה הלבן הסמוכה לאילנות וכו'. והדברים נתפרשו בפירוש מו"ק לר' חיים בר' דוד ז"ל תלמיד הרשב"א בשם הרמב"ם (?), שכן הוא כותב (כפי שהובא בהקדמה לס' מעשה רוקח על הרמב"ם ח"א): וכתב הרמב"ם וכן מצאתי במקצת ספרים במשנתנו וכו' ובשדה הלבן כדרכו דברי ר' מ' ר"א וכו', ולא כמו שכתבתי במשנה דאית ספרים דגרסי ברישא סתמא ובסיפא וחכמים וכו', ורשב"א פי' בברייתא, כשאמר ר' מ' במשנה בשדה הלבן כדרכו לא אמר אלא בשדה הסמוכה לאילנות אבל בשדה לבן שאינה סמוכה לאילנות אין צדין אלא שלא כדרכו וכו' ובזה סמך הרמב"ם ז"ל עכ"ל (ועיין להלן בברור שם הכותב).

ולפי זה מתפרשת התוספתא באופן ברור: וכו' באיזו שדה היה ר' מאיר או ובמשנה, שצדין כדרכו) בשדה הסמוכה לשדה בית השלוחין? לא (כ"ה הגי' בכ"ל) בשדה הסמוכה לשדה בית האילן?! ואפשר שדברי רשב"א לקוחים מאיזה מקור ששם התווכח רשב"א עם חכמים אחרים.

ואשר למקור ששאב ממנו הרחב"ד, בוודאי יש שם ט"ס במ"ש: וכתב הרמב"ם, כפי שרואים מסוף דבריו, ואולי צ"ל: וכתב הריב"ב, שכן נמצא מלה במלה בשיטת הריב"ב כאן במקומו, אבל הדברים "ולא כמו שכתבתי במשנה דאית ספרים דגרסי ברישא סתמא ובסיפא וחכמים" אינם שם, ואפשר שזהו מאמר המוסגר ואלו הם דברי הרחב"ד עצמו.

22/23 ונחול דבורים שברח מחזירין אותו למקומו. אבל, כנראה, שאסור לצודי מתחילה, כמו ביו"ט עצמו. ועיין לעיל 205.

23 מי שהיה כותלו גואה וכו'. כל הברייתא בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' שכ"ו בשם התוספתא. ולתשובה זו כיוון בבי' או"ח סי' תקמ"ד.

24 חומת העיר שנפרצה וכו'. רי"ץ גיאת ה' חוה"מ עמ' י"א, שו"ת הרשב"א הנ"ל. 28 וזה הוא בק"ע. בתוס' אהלות פס"ז 61340: המוציא כוך בקיע ומערה. ומכאן יוצא ברור שיש לפנינו תשמיש קבורה. ובירוש' כאן ה"ו פ' ע"ד: כל שהוא תושב נקרא בק"ע. ופירש הראב"ד (הובא בתוה"א להרמב"ן ענין הקבורה ל"ט ע"ד): כירוש זה הבקיע אין עושין אותו לקבור לעולם אלא לשעה וכו' והוא אותן המהמורות שאמרו בירושלמי הכתוב למעלה שמניחין את המת לשם עד שיתעכל הבשר וכו'. והנה פירוש הירוש' כל שהוא תושב הוא ברור, והיינו כל דבר שאינו קבוע נקרא תושב, כפי

שהוכיח הרמב"ן בתוה"א שם מ"א סע"ב מתוספתא שביעית וירוש' שבת, וזה מאשר את פירוש הראב"ד (הרמב"ן פירש באופן אחר).

ולא עוד אלא שפירוש הראב"ד כי בקיע היינו מהמורות שבירוש' מוצא לו אישור מ"א. שכן שנינו בירושלמי פ"א ה"ה, פ' ע"ג: בראשונה היו קוברין אותן במהמורות. נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן ברזים וכו'. ובמס' שמחות פ"ב הוצ' היגר עמ' 197: בתחילה קברני בביקעה ובסוף לקט את עצמי ותנם בראזין. כ"ה בכ"י (עיין שני"ס אצל היגר שם) וראשונים (עיין להלן). וקרב לודאי בעיני שביקעה הוא בקיע שלפנינו, ומזה רואים שבקיע=מהמורות. ועיין מ"ש קרויס בקדמוניות (גרמנית) ח"ב עמ' 73.

ולא עוד אלא שלפני הראשונים היו שני מאמרים אלו זה אח"ז גם בירושל' (לפנינו ליתא בירוש') שכן כותב רבינו ירוחם בס' אדם נתיב כ"ח ח"ב: וכתוב בירו' בראשונה היו קוברין אותו במהמורות וכו'. בתחלה קברני בבקעה ולבסוף לקט עצמותי ותנם בארזים וכו' ע"כ בירוש'. אבל לא נחברר לנו ג"כ מה זה מהמורות, ועדיין ספק הוא אם זו היא המלה העברית שבתהלים ק"מ-י"א. ועיין בבלי כאן ח' ב' ומ"ש להלן ב"ב 398.

עמ' 230.

1 יקדמנו אחר. וכ"ה בכ"ל, אבל בד: אחר ברחמי'. וכבר העירו שזו היא הוספה ע"פ הבבלי י"ח ב'.

שם: מגרשין וממאנין וחולצין בסועד. בכ"ל סדר אחר: מלקט אדם עצים ועשבים וכו' שלא יעשה אמן. ממאנין ומגרשין וחולצין ומיבמין בסועד. וכ"ה בד וכ"י (אלא שהסדר שם כמו בכ"ע). ובריי"ץ גיאת ה' חוה"מ עמ' כ"ו: והתם (בתוספתא) נמי תנינא מארסין (? עיין לעיל) ומגרשין וחולצין בחוש"מ. והנה גם לפנינו חסר "ומייבמין" כמו בכ"ע, ועיין במשנה פ"א מ"ו.

פ"ב (בכ"ל וד אין כאן פרק חדש).

6 לוקחין מן הגוים וכו'. לשון ריא"ז בשלטה"ג ס"ב ס"י אלף קע"ח בשם התוספתא. ועיין להלן 461 שו" 23 ויש שם ט"ס.

7 לערער ולדון עליהן וכו'. בד וכ"י: ולא עוד אלא לדון עליהן וכו'. ובכ"ל: לעוד ולדון עליה, ולהלן 461: להעיד ולדון עליהם. ועיין ירוש' ברכות פ"ג ו' ע"א (ובהקבלה) ומס' שמחות פ"ד ה"ד, הוצ' היגר עמ' 121.

(פ"ב ו) בכ"ל (ד).

11 כל אלו שאמרו מספרין וכו'. בכ"ל, כ"י וד: כל אלה שאמרו מגלחין וכו'. וכ"ה בריי"ץ גיאת ה' חוה"מ עמ' כ"ג: כל אלו שאמרו מגלחין וכו'. וכן בתה"א להרמב"ן ענין תספורת. ס"ג ע"ד: גופא דבריתא בתוספתא כל אלו שאמרו מגלחין במועד וכו' וכ"ה בליקוטות שלו כאן ד"ה עוד (כ"ב סע"ד). ובתוספ' כ"ג א' ד"ה כל: והא דתניא בתוספתא כל אלו שאמרו מותר לספר במועד וכו'.

(ו) וכ"ה לפני המנהיג, עיין מ"ש בשו" 18.

12 אף על פי שהתירו לו לספר לא יספר וכו'. וכ"ה בכ"ל, ד, רי"ץ גיאת, תוה"א וליקוטות הנ"ל. וכן בה' שמחות למהר"ם ב"ב סי' י"ט ד"ר י' ע"ג: תניא בתוספתא אעפ"י שהתירו לספר לא יספר ברשות הרבים אלא בצנעא בתוך ביתו (וכ"ה ברי"ץ גיאת ורמב"ן הנ"ל. אבל בה' שמחות עם פירוש מחנה לוי' ט"ז ע"ב ליתא שתי מלים אילו) ואעפ"י שהתירו לכבס לא יוליך וכו'. ובמרדכי פ"ג סי' תתע"ג: תניא בתוספתא אעפ"י שהתירו לספר לא יסתפר ברשות הרבים אלא בצנעא ואעפ"י שהתירו וכו'. וכן בס' האסופות כ"י (לפי אפסוביצר הוס' לראב"ה 163): דתניא כל אלו שאמרו מספרין לא יספרו ברשות הרבים וכו'. אבל בהגה"מ פ"ז מה' יו"ט הכ"א אות ק': תניא בתוספתא אף על פי שהתירו לספר במועד לא יספר וכו'. ועיי"ש פ"ח ה"ז אות ה'. ולפי גי' זו מפורש בתוספתא שמדברים כאן גם במועד ולא רק באבילות. ועיין מ"ש בזה בפירוש מיגון לשמחה בה' שמחות כאן, אבל מ"ש ר"י גאטיניו שגם במרדכי הגי' כמו בהגה"מ, לא מצאתי כן, כי במרדכי ד"ו (הראשון) הגירסא היא כמו שהעתקתי לעיל.

ועיין מ"ש על דברי הגה"מ אלו בדרשות מהרי"ל ה' חוה"מ (ד' קרימונא ש"ח) ל"ו ע"ב. ובאגודה סי' נ"ו, קע"א ע"ד: תניא בתוספות מקום שהתירו לכבס ולספור (צ"ל ולספר) ברגל יעשו בצנעא. ובודאי אלה הם דברי עצמו ולא היה לפניו בתוספתא "במועד", לענין צינעא.

12/13 כל אילו שאמרו מכבסין במועד וכו'. הראשונים הנ"ל. ותוה"א להרמב"ן ענין תכבוסת, ס"א ע"ד.

17 אין כותבין שטרי ארסיות וכו'. רי"ץ גיאת ה' חוה"מ עמ' כ"ה, תוה"א להרמב"ן ענין מלאכה ג"ה סע"ג, ליקוטות שלו רד"ה עוד (כ"ב ע"ד) עיי"ש, ופירש בתוה"א שם: פי' בשקבל השדה קודם לכן התיר ר' יהודה כדי שלא יחזרו בהן דקודם כתיבת שטר שניהם חוזרין עד שירד לתוכ' ואעפ"י כן אסר ת"ק והלכה כמותו.

18 כותב אדם חשבנותיו במועד ומחשב וכו'. בכ"ל: כותב אדם חשבנותיו במועד למוצאי מו"ע וכו', ונראה שזו היא אשגרה מלמטה ואין לגרסא זו סמך בראשונים שמביאים את התוספתא, והיינו: רי"ץ גיאת ה' חוה"מ עמ' כ"ה, רי"ף פ"ג סוף סי' אלף קצ"ו, ס' האורה סוף סי' ע"ט עמ' 187, תוספות (הובאו בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רע"ג), מנהיג ה' יו"ט סי' קי"ח עמ' 93 (וכ"ה שם: ואני מצאתי בתוספ' דמשקין אלו שאמר — כלומר, בפרק אלו שאמרו, והיה לפניו חילוק הפרקים כמו בכ"ל וד' — כותב אדם וכו'), רוקח סי' ש"ח, ראב"ה ח"ב סי' תתל"ט סוף עמ' 519, סמ"ג לאווין ע"ה, כ"ח ע"ג, רא"ש פ"ג סי' כ"ד, שבה"ל ה' חוה"מ סוף סי' רכ"ה, ק"י ע"א, ר' ירוחם ס' אדם נתיב ד' ח"ה (קרוב לסופו), ס' האגודה כאן סי' כ"ט קס"ט ע"ג. ובליקוטות הרמב"ן כאן (כ"ב ע"ג): וכותב אדם חשבנותיו [שבתוספתא] (כן צריך להוסיף ע"פ המ"מ פ"ז מה' יו"ט הי"ד) נמי מפני מלאכת הדיוט וצורך המועד הותרו, ויש מפרשים משום דבר האבד ואינו נראה. ועיין בשיטת ריב"ב ברי"ף הנ"ל.

19 מקבלין קיבולת במועד וכו'. רי"ץ גיאת, רי"ף, מנהיג, ראב"ה, רא"ש ושבה"ל הנ"ל.

25 לא יספר ערב חרגל וכו'. סמ"ג עשין דרבנן ב', רמ"ו ע"ב, עיי"ש. ועיין מס' שמחות פ"ז ה"ד, הוצ' היגר עמ' 138.

עמ' 231.

1 ובית היצֵל אומ' אפילו שעה אחת. וכן בשמחות פ"ז ה"ב. הוצ' היגר עמ' 137. ועיין בבלי כ' א'. אבל בירושלמי אין רמז מדין זה. וכמה סתמות של הירושלמי מתנגדים לדין זה (כמו שיתבאר אי"ה בירוש' כפשוטו במקומו). וכן בחילופי מנהגים הוצ' מיללער סי' ה': אנשי מזרח פוטרים את האכל אפילו שעה אחת אא"י אין פוטרים אותו עד שיהיו לו ג' ימים לפני הרגל.

2 אין אבל רשאי שיתאבל במועד וכו'. בתוה"א להרמב"ן ענין שבתות ויו"ט ע"ד רע"ד: וכשנחפש דברים הללו חוץ מהגמרא שלנו מצינו בתוספתא אין אבל רשאי להתאבל בתוך המועד אבל נוהג בצינעא בתוך ביתו. ובאבל נמי תניא (פ"ז ה"ז הוצ' היגר עמ' 139) אבל במועד כאלו שאינו אבל ונוהג בצינעא ובירושלמי נמי גרסינן וכו'. ובריטב"א כ"ג ב' ד"ה ואידך: והא דקתני בתוספתא אין אבל רשאי להתאבל בתוך המועד אבל נוהג בדברים שבצנעה. ההיא רשות קאמר שהוא רשאי לנהוג בדברים שבצנעה ומדת חסידות היא לו. ועיין תוה"א הנ"ל.

3 שותין מי זכרים וכו'. רי"ף פ"א סי' אלף קס"א. ריב"ב שם. רא"ש פ"א סי' כ', שבה"ל ה' חוה"מ סי' רכ"ט. עמ' 212. ר' ירוחם ס' אדם נתיב ד' ח"ה. ר"ן ברי"ף הנ"ל, ועיין מ"מ פ"ח מה' יו"ט סה"ט.

8/ ודנין דיני ממונות ודיני נפשות וכו'. ברי"ן גיאת ה' חוה"מ עמ' י"א: בתוספתא אלו הן צרכי רבים דנין דיני ממונות דיני נפשות דיני מכות ופודין שבויים וערכין וחרמים והקדשות ומשקין את הסוטה ועורפין את העגלה ורוצעין עבד עברי ומטהרים את המצורע ומפרקין מנעל מעל גבי אמום אבל לא מחזירין אותו. והנה בתוספתא לפנינו אין זכר מפדיון שבויים והשקאת סוטה, וכל לשונו מתאים לברייתא שבירושלמי פ"א ה"ב (ומקבילה בשקלים), פ' ע"ב. אבל גם בראבי"ה ח"ב סי' תתי"א. עמ' 500 (והובא במרדכי פ"א סי' תתל"ו) מעתיק את הברייתא שבירושלמי הנ"ל, ומוסיף: והכי נמי תניא בתוספתא בפירקין. והוא כותב שם: ולא ידענא מאי קא חשיב פדיון שבויים שהרי אפילו בשבת מותר. ונראה לי דמיירי למנות ולטלטל כסף הפדוים. ועיין מרדכי הנ"ל ובהגהות שם. אבל דברי הראבי"ה ברורים, והיינו שמותר לאסוף ולטלטל הכסף בשביל פדיון שבויים שיודמנה, וכדברי הבבלי שבת ק"ג וכתובות ה' א': מפקחין פקוח נפש בשבת ופירושו כמו כאן, כמפקחין על ענייני פיקוח נפש שיודמן ועושים תקנות לשם זה. ועיין דרכי משה סי' תקמ"ד. אבל גם לפי פירוש זה אין להבין איזה איסור יש בזה בתוה"מ שאנו זקוקים להיתר, ולפיכך נראה ברור שהברייתא מונה כאן את צרכי רבים, ועיקרה לא לעניין חוה"מ אלא לעניין צרכי רבים סתם, עיין ירוש' שקלים פ"א ה"א. מ"ז ע"א.

9 ורוצעין עבד עברי. בד וכיו מונה כאן בין אחרים גם פדיון מע"ש. ובכ"ל, בברייתא שבירושלמי וראשונים הנ"ל אינו מזכיר פדיון מע"ש, אבל נראה שאין לבטל ג"ז, וכבר העירותי לעיל 177⁵ שברייתא זו מדברת בעיקר על זמן עולי רגלים בירושלים, ואז היה מע"ש שנטמא נפדה ע"י הגיזברים (כמו שמפורש בתוס' שקלים שם) וגם זה הוא מצרכי רבים שהיו עושים לפני הרגל ובחוה"מ.

9/10 ופורקין מנעל מן האימום ובכ"ד שלא יחזיר. בתוס' פסחים לעיל 160³: שכן עולי רגלים מתקנים מנעליהם וסנדליהם במועד. והובאה בבבלי שם ג"ה ב' בלי חולק, אבל בירושלמי שם פ"ד ה"ז, ל"א ע"ב: ורבנן אמרין עשירים היו ובבבליה היו

עולין, ולדבריהם גם עולי רגלים אסורים לתקן מנעליהם במועד, והמיעוט שהלך ברגל היה צריך לקנות חדשים (עיין תוס' פסחים נ"ה ב' ד"ה עולין). וקרוב מאד בעיני שהרצענים היו מכינים מקודם נעלים בשביל עולי רגלים (יתכן ג"כ שהנעלים היו בירושלים בזול, שהרי בעלי אושפיזין היו נוטלין את עורות המוקדשין בחנם), וכדי שאפשר יהיה להתאים את המדה (להגדילה) היו מחזיקים את המנעל ע"ג האימום, ולפיכך אומרת התוספתא שפורקין מנעל מן האימום (בשביל עולי רגלים, וגם זה מצרכי רבים, אבל מותר גם בלי זה, עיין ירוש' ביצה ספ"א, ס"א ע"א) אבל אסור לו להחזיר על האימום, כדי להתאימו למדה. ועיין פיה"מ להרמב"ם שקלים פ"א מ"א.

11 ושל בעלי בתים מחזירין לו וכו'. עיין לעיל 1358.

18 שוב מעשה ביהודה והיל"ל וכו'. עיין מ"ש לעיל 116 שו' 4/5.

ח ג י ג ה .

פ"א.

עמ' 232.

- 1 והכריעו חכמי לסייע לדברי ר' יחודה. כ"ז ליתא בכי"ל. ובמקום זה כתוב שם: השיב ר' על דברי בית שמאי. ועיין בבלי ו' א'.
- 2 חייב בסוכה. בד יש אח"כ עוד בבא וכ"ה בכי"ל, וכ"ה לעיל 14911.
- 3/2 יודע לנענע חייב בלולב וכו'. במנהיג ה' אחרוג סי' ל"א. עמ' 68 : תוספתא קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית היודע לשמור תפלו וכו' כל הברייתא בלשון הבבלי סוכה מ"ב א' והכניס לתוכה גם פירושי האמוראים.
- 3 יודע לשמור תפילין וכו'. בד סדר אחר, ובכי"ל הסדר כמו בד, אלא שיש שם תוספה שאעיר עליה להלן.
- 4/5 יודע לשחוט וכו'. להלן 50024, ועיין או"ז ח"א ה' שחיטה, סי' שס"ו. נ"א ע"ג.
- 5 יודע לפרוס את חיקו וכו'. וכ"ה בכי"ל. ובספרי זוטא שלח עמ' 289 : לפתוח חיקו. ולפי זה לפרוס חיקו, פירושו לפרוס כנף בגדו לקבל את התרומה, עיין מ"ש ר"ן אפשטין בתרביץ ש"ו עמ' 47 ומ"ש לעיל 427. ובבבלי סוכה הנ"ל : לפרוס כפיו, ופירושו, כמו כנפיו, ועיין ראשונים שם. ובד כאן : לפרוש חוקו, וכ"ה ברמב"ם ספ"ב מה' תרומות, ועיין מהר"י קורקוס שם וכ"מ שם.
- שם : יש בו דעת לשאול וכו'. להלן 66312 ואילך כסדר של כי"ע.
- 6 ברשות הרבים טחור. בכי"ל מוסיף כאן : כיצד בודקין אותו מטבילין אותו ונותנין לו חולין לשם תרומה יודע לשמור את גופו אוכלין על גב גופו טהרות, ידיו אוכלין על גב ידיו טהרות וכו' כג' ד וכסדרו.
- 7 כיצד בודקין אותו וכו'. בה"ג ד"ו ה' ציצית מ"ז ע"א (הוצ' מק"נ עמ' 237) : כאיזה צד עושין לו מטבילין אותו וכו'. ומשם, כנראה, בר"ח סוכה מ"ב סע"א.
- 10/11 אלא אם כן יודע הפרש אכילה וכו'. עיין ספרי זוטא שלח עמ' 288 ובהערות שם.
- 12 תינוקת שהביאה שתי שערות וכו'. כל הברייתא בראבי"ה ח"ב סי' תת"ה.

עמ' 491.

13 וכן תינוק שהביא וכו'. ראבי"ה הנ"ל. ועיין שם סי' תקס"ט, עמ' 295.
 שם: נתמלא זקנו וכו'. בכ"ל נוסף לפני זה: וראוי לעשות בן סורר ומורה עד
 שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בהווה בלשון נקיה. ויש כאן אשגרה
 ממשנת סנהדרין פ"ח מ"א, והמלה "בהוה" היא באשגרה ממשנת שבת פ"ו מ"ו ועוד.
 ועיין גי' ד', ולפני הראבי"ה הנ"ל היתה, כנראה, גי' כ"ע.
 18 שלש מצוות נוחות ברגל וכו'. עיין תוס' קידושין ל"ד ב' ד"ה אשה ובגליון
 שם. אבל כן היא דרך הראשונים לקרוא את הבריות תוספתא. עיין מבוא.
 21 ונוהגת כל שבועה וכו'. בתוס' חגיגה ו' ב' ד"ה יש: ובתוספתא גרסינן
 שהשמה יש לה תשלומין כל שבע' ולא בשתיקן וכו'. וגי' זו קשה מאד,
 וכבר תאריכו בזה האחרונים, עיין ח"ד ות"מ.

עמ' 233.

3 נזיר יוצא בעולות וכו'. בד: יוצא באלו, ובכ"ל: יוצא באלו, ופירושו
 באיל שלו, וכן הגיה בת"מ מדעתו, עיי"ש.
 19 מקרא מועט וכו'. עיין מ"ש לעיל 1541.
 20 צבתא בצבתא וכו'. בתוס' י' ב' ד"ה מעילות: אך בתוספתא תנא מקרא
 מועט וכו' מכאן היה אומר ר' יהושע צבחר בצבחר ר"ל מקרא מועט וחולה
 ברמז מועט וכו'. וגי' משובשת היא, עיין ירוש' סוף עירובין.

פ"ב

עמ' 234.

8/9 בן עזאי הציץ ומת... בן זומא הציץ ונפגע. וכ"ה בד ובבבלי י"ד ב'.
 אבל בכ"ל: בן זומא הציץ ומת... בן עזאי הציץ ונפגע. וכ"ה בירושלמי פ"ב ה"א ע"ז
 ע"ב, וכן מפורש להלן שו' 17 לא היו ימים מועטים עד שנסתלק בן זומא. ועיין מ"ש
 בגנזי קדם של לוי' ח"ה עמ' 179.

12 מעשה ברי' יהושע וכו'. בד סדר אחר ובכ"ל הסדר כמו בד.
 23/24 ישאף אדם... ישאף. המלים המנוקדות חסרות בכ"ל. ועיין היטב בירושלמי
 פ"ב ה"א. ע"ז ע"ג.

27 מה חיה ומה עתיד להיות. תוספת ברש"י י"א ב' במשנה, תוס' שם ד"ה יכול,
 תוס' רי"ד ס"ז א' ד"ה כל (ס"ו ע"א), ונדפסה פיסקא זו בהחלוץ ח"ה עמ' 55.

עמ' 235.

3/4 כתחילה לא היו מחלוקות בישראל וכו'. בפתחת המאירי לאבות (ד' וינח)
 ז' סע"ב: וזהו שאמרו בברייתא של חגיגה ובפ' אלו הן הנחנקין בתחילה לא היתה
 מחלוקת בישראל וכו'. עיי"ש. ועיין להלן 425².

9 הגזית. עיין שנו"ס של צ. ועיין מ"ש לעיל 17924.

14 משרבו תלמידיו שםאי והילל וכו'. עיין להלן 3212.

16 עושין אותם דיין בעירו מעלין וכו'. בכ"ל וד: עושין אותו דיין בעירו
 משנעשה דיין בעירו מעלין וכו'. וכ"ה לעיל 17924, להלן 42517.

17 ושם יושבין ובודקין וכו'. עיין משנה סוף מדות וספרי קרח פי' קס"ו,
 הוצ' הורוביץ עמ' 133.

21 עבודתן כשירת. לעיל 17917.

ע"ב 236.

10/11 מה זו סמיכה אמ' לו מה זו שתיקה וכו'. בכ"ל: אמ' לו מה סמיכה אמ' לו מה זה שתיקה שיתקו בנוזפה. וכג' כ"ע וד כ"ה גם בירוש' פ"ב סה"ג (ובהקבלה). ע"ח ע"א ובבלי ביצה כ' ב'.

12/13 בית הילף אומ' יום טביחה. בכ"ל: בית הלל או' ליום הטביחה. ואין לזה מובן, וכנראה שצ"ל: יומה טבוחה, עיין ירושלמי פ"ב ה"ד, ע"ח ע"א. אבל מכ"ע רואים שיש כאן חסרון. אחרי המלה טביחה, עיין צ. בשנו"ס. ובד: בית הלל אימרי' אין יום טבוח, אבל מכ"ל מוכח כמו שהגהתי.

פ"ג.

19 אונקלוס הגר היה אוכל וכו'. בכ"ל: עקילס היה אוכל וכו'. ויפה פירש בח"ד כי במשנה ספ"ב שנה כהן ולוי (יוסי בן יועזר ויוחנן בן גודגדא) ובתוספתא הוסיף ישראל וגר (ר"ג ועקילס).

23 אמ' ר' יוסי זה לשון כפול וכו'. להלן 59329, ועיין ר"ש שם פכ"ה מ"ט.

28 אחד קדשי מקדש וכו'. להלן 59330, ועיין ר"ש שם.

שם: הנגטרין בטהרה אפילו בעזרה וכו'. מאירי ע"ב ל"ח.

ע"ב 237.

1 הכלי מצורף... לא לתרומה. ליתא בכ"ל, ונכון. כי זו היא פיסקא של המשנה.
2 שנתונה בכסא. בכ"ל שנתנה בכסא. ועיין דק"ס מנחות ע"ב 15 בתחלת ההגהות, שם ע"ב 55 הערה ד', שם סוף ע"ב 142 בהגהות.

4 ובתרומה אם נישמאת אחת וכו'. השגות הראב"ד על הרו"ה בתמים דעים סי' רמ"ד ע"ב סע"א, ליקוטות הרמב"ן סוף חגיגה, מאירי ע"ב מ"ט, ועיין להלן.

6 המטביל את אחת מהם וכו'. מכאן (וממה שכתוב למעלה מטביל את שתיהם כאחת) הוכיחו בתוס' כ"ד א' ד"ה בחיבורין, וברמב"ן ובמאירי הנ"ל שהנכון הוא כפירוש הרו"ה והרמב"ם בפיה"מ ובפ"ב מה' אבות הטומאות הי"ב שחברתה טמאה אפילו לא נגעה בטמאה, אבל הראב"ד בהשגות על הרמב"ם שם חולק ומפרש שחברתה אינה טמאה אם לא נגעה בה, ועיין בתמים דעים שם שהאריך בזה, ועיין רש"י כ"ד א' ד"ה בחיבורין.

ואשר לתוספתא כאן פי' הראב"ד שאינו מטביל את שתיהן כאחת אלא אם נטמאו שתיהן, מפני שאין טבילה לחצאין, ולפיכך אם הטביל רק אחת מהן לא נטהרה, והטהרות שעשה בה טמאות עד שיטביל שתיהן כאחת, אבל אם נטמאה רק אחת מידי יכול להטבילה לבדה, ומה שכתוב כאן: שהיד מטמאה וכו' אין זה מוסב על המטביל אחת מהן וכו' (כי שם הטעם פשוט מפני שאין טבילה לחצאין) אלא אלמעלה (ש' 4): ובקודש מטביל את שתיהן, כלשון המשנה (פ"ג מ"ב), וזה תוכן דבריו, עיי"ש.

7 שהיד מטמאה את חברתה ל'ק' וד' לטמא בקודש וכו'. צ. מעיר שהמלים "לק' וד'" אינן בד וכי"ה, ויש להוסיף שאינן גם בכ"ל, ראב"ד, רמב"ן ומאירי הנ"ל. אבל גי' כ"ע היא הנכונה, וצ"ל: לקוד'. וכן מעתיקים בתוספות הנ"ל: שהיד מטמא חברתה לקדש, וזו היא פי' מן המשנה (פ"ג מ"ב), ואפשר שלכך נתכוין גם הראב"ד הנ"ל. ולפיסקא זו נסמכת המחלוקת של ר' ור"י ברי' יהודה, שלר' פירוש: לסמא בקודש ולר"י ברי' פירוש: לפסול בקודש.

9 אמ' ר' חנניה בן אנמיגנס וכו'. תוספ' כ"ד ב' ד"ה לא, עיי"ש.
10/11 חומר בקודש מבתרומה ומבחתמא וכו'. הגי' הנכונה בכ"ל: חומר בקדש
ובתרומה מבחתמא וכו'. ותנא זה סובר כי הכל נאמנין על חטאת אבל לא על קודש
ותרומה, עיין להלן ועיין מנחת בכורים.

15 אמ' ר' יוסי מנין לרביעי וכו'. ר"ח פסחים י"ח ב'.
20/21 יכול אף תרומה ותרומת מעשר וחלה וכו'. נראה שמכאן ואילך מתחיל
מדרש אחר, ור' יוסי סובר כי הכל נאמנים רק על חטאת וכדעת ר' יהודה להלן שו'
21|22, ועיין לעיל שו' 10|11, והביא ראיה מן הפסוק שכל דיני הכהונה מסורים לאהרן
ולבניו, ומכאן ואילך מתחיל המדרש שבספרי זוטא קרח הוצ' הורוביץ עמ' 293 שו'
1, עיי"ש.

21/22 שאין דעתן של ישראל... שדעתן של ישראל. בכ"ל: שהוא לדעתן של
ישראל יצאו אלו שאינן לדעתם של ישראל. ושתי גירסאות אלו גם בספרי זוטא הנ"ל:
מה בית לפרוכת מיוחד דבר שאי אפשר לדעת צבור יצא דבר שאיפשר לדעת
צבור. אבל במדרש הגדול שם להפך: שאפשר... שאי אפשר, ומתאים לגי' כ"ל.

22 ר' יהודה אומ' וכו'. בתוס' חגיגה כ"ב א' ד"ה שלא גרסו: ר' יוסי, אבל בר"ש
טהרות פ"ז מ"ה גרס כלפנינו עיי"ש.

23 שחכר נאמנין וכו'. עיין תוס' הנ"ל.

24 ספק רשות עם הארץ וכו'. ר"ש טהרות פ"ז מ"ה. תוס' כאן י"ט ב' ד"ה
בגדי, גיטין ס"א ב' ד"ה וליחוש, נדה ל"ד א' ד"ה ותיפוק, רמב"ן שם ל"ג סע"ב. ועיין
מאירי כאן עמ' ל' ועמ' ל"ה.

25 שש מעלות בחטאת וכו'. כל הברייתות עד 23811, להלן 6344 ואילך, ונעתקה
ונתפרשה בר"ש פרה פ"ה מ"א.

עמ' 238.

11 הגבאים שניכנסו וכו'. עיין רש"י ותוס' כ"ז א' ד"ה הגבאין. ובד כאן סדר
אחר, אבל בכ"ל הסדר עד שורה 19 כמו בכ"ע.

12 ואין נאמנים על טהרת תרומה. וכ"ה בכ"ל ורש"י הנ"ל, אבל לפני
בעלי התוס' הנ"ל חסרו המלים ואין נאמנים.

13/14 וקודם לגתות ולכדים וכו'. פיה"מ להרמב"ם פ"ג מ"ד בשם התוספתא.
14/15 ובשעת הגתות והכדים נאמנין אף על התרומה. בכ"ל: בשעת הרגל
אף על התרומה, ולהלן שו' 20 אין זה בכ"ל, אבל בפיה"מ הנ"ל גרס כמו שהוא לפנינו.
16 אבל לא על היין בשעת חשמן וכו'. עיין תוס' כ"ב א' סד"ה לא ובשיח
יצחק כאן ל"ט ע"ג ד"ה בא"ד.

18 שחיה היא יקבל הימנו. בכ"ל: לא יקבלה ממנו, וכן, לא יקבל, גם בד
וכיין, אבל הנכון כגי' כ"ע, וכן היה לפני בעלי התוספות כ"ד סע"ב.

19 מן המודיעים ולפנים וכו'. בכ"ל כאן: מעשה בר' טרפון וכו' עד סוף הפרק,
ואח"כ: מן המודיעים ולפנים וכו'.

20 בירושלם נאמנין על טהרת הכלים וכו'. ברש"י כ"ז א' ד"ה על כלי:
בהדיא תניא בירושלמי (!) נאמנין על טהרת כל הכלים (כגי' כ"ל, כ"ז וד) לקדש, וכן
בתוס' שם ד"ה ובירושלם: וכן תנא בהדיא בירושלמי (!) נאמנין על טהרת כל
הכלים. ועיין דק"ס עמ' 91 שהעיר כי הגי' הנכונה היא: בירושלים, ולא בירושלמי,
והכוונה לתוספתא שלנו.

20/21 חלוקה כלים טאומני עם הארץ וכו'. עיין להלן 66917, ויש שם השמטה והנכון בד, בכ"ו (קרנגל במ"ח חמ"ה עמ' 36) ובר"ש שם פ"ז מ"ז.
 22 כל"י שלהם שניטמא וכו'. ט"ס היא, ובכ"ל, כ"ו וד: שלחן שניטמא וכו'.
 וכן בר"ח כ"ז א: ותניא שלחן שניטמא מטבילין אותו וכו'.
 22/23 ומעשה שהטבילו את המנורה וחיו הצדוקים וכו'. בד וכ"ו: והטבילו את המנורה ביום טוב וכו'. אבל גם בכ"ל וירושלמי (פ"ג ה"ח ע"ט ע"ד) ליתא המלים ביום טוב. ובר"ח הנ"ל: ומעשה שהטבילו המנורה בל"ל יום כו'. ויפה הגיהו בגליון שצ"ל: בל"ל יום טוב וגוסחא יפה היא.

תקונים והוספות

עמ' 27: אשר נתן לך זו הטוב והמטיב וכ"ה בירוש' הירוש' משובש. וצריך להגיהו ע"פ מדרש שמואל פ"ג הוצ' בובר (והמדרש העתיק שם כל סוגיית הירוש'): אשר נתן לך] אשר גמלנו כל טוב (בובר מחקו בטעות); הרי הירוש' אומר: דר' ישמעאל אמר הטוב והמטיב וכו' כלומר, דבי ר"י — המכילתא. (הרי"ן אפשטיין). עמ' 87: שכן הוא (הריבמ"ץ) כותב שם: וראינו (ר"ש [ר"מ] ז"ל שפי') נגדרת אחרי הגהת המגיהים בד' ווילנא. אבל טעות הוא, כי ריבמ"ץ לא ידע את פירושי הרמב"ם (הוא היה בן-דודו הוקן). ואולם את פירושי ר"ש הוא מזכיר עוד בפאה פ"ד מ"י, פ"ה מ"ח ודמאי פ"ד מ"ה, ובשביעית הלא ממקומו מוכרע שאינו פי' המשניות להר"מ שהרי הוא אומר "שפי' בגליון משנתינו" וא"כ לא היה פי' מסודר אלא גליונות בספרו של ר"ש שהיה בידו של ריבמ"ץ. מי הוא ר"ש זה קשה להכריע. עיין ברילל יאהרביכער ח"ח עמ' 175 ורצפ"ח בפ"י משקין עמ' XII, הערה 1. (אנ"ל). עמ' 88 (בריש העמוד): סוף דבר, הגי' הנכונה בתוספתא] עכשיו באה לידי החוברת כי ביצחק מאת ר"י בדאהב, ירושלים תרפ"ט (והעירני עליה ד"ר ח. א. פריימן) ושם בעמ' ל"ב תשו' ר"א בן הרמב"ם, וכ"ה שם: שאלה מרבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל על דברי אביו הרמב"ם ז"ל ילמדנו רבינו הדין בפרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול וכמן שאמרה התוספתא מאימתי כותבין פרוזבול מערב ראש השנה של שביעית כתב עד ערב ר"ה של מוצאי שביעית אעפ"י שחזור וקרעו לאחר מכאן גובה עליו והולך ואפילו לזמן מרובה רשב"ג אומר כל מלוה שלאחר פרוזבול אינו משמט משמע דהא קודם פרוזבול משמט חולק על ת"ק וכו' תשובה וכו' והכתוב בחיבור הוא המדוקדק ושביפירוש המשנה כבר תקנו אבא מארי ז"ל בכתב ידו כך פרוזבול המוקדם הוא שיכתוב הפרוזבול היום ויכתוב בו הזמן בזמן מוקדם וכו' ורשב"ג שחלק על ת"ק אין הלכה כמותו וכו'.

עמ' 115: וכבר הדפיסו את הנוסחאות השונות] יש להוסיף גם את הפירושים בוזאת ליהודה לר"י עייאש ח"ב ל' ע"ב ואילך, והעיר עי"ן ר"י ברילל בשם בנו ר' נחום במבוא המשנה שלו ח"ב עמ' 139. עיין להלן.

עמ' 116: והפירוש הוא שהאיש נעטף באבילות] עיין מ"ש ר"י ברילל במבוא המשנה ח"ב עמ' 129 — 140, עיי"ש. (הרי"ן אפשטיין).

עמ' 169: ארבעה עשר שחל להיות בשבת וכו' ראבי"ה ח"ב ס"י תנ"ב] ועיין ס' הפרנס ס"י נ"ד. (הוס' ר"א אפטוביצר לראבי"ה עמ' 72).

TOSEFETH RISHONIM

A COMMENTARY

**Based on Manuscripts of the Tosefta and Works of the
Rishonim and Midrashim in Manuscripts and rare Editions**

by

SAUL LIEBERMANN M.A.

Harry Fischel Institute, Jerusalem

PART I

SEDER SERAIM MOED

**B A M B E R G E R & W A H R M A N N
P U B L I S H E R S**

JERUSALEM

1937